

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

ERIK BRATE JOHS. BRØNDUM-NIELSEN GUSTAF CEDERSCHÖLD
VERNER DAHLERUP HJALMAR FALK MARIUS HÆGSTAD
FINNUR JÓNSSON ADOLF NOREEN

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOSJUNDE BANDET.

NY FÖLJD.
TRETTIOTREDJE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1921.

Innehåll.

Axel Kock, Till tolkningen av urnordiska runinskrifter	1
I. Till Stentofte-nskriften. S. 2. — II. Till Björke- torps-nskriften. S. 22.	
Walther Heinrich Vogt, Die Bjarnarsaga hitdœlakappa. Lausavisur, frásagnir, saga	27
I. Angriffspunkte. S. 27. — II. Das Geschichtsbild der Lausavisur. S. 29. — III. Fremde Zeugen. S. 38. — IV. Berufungen der Saga. S. 39. — V. Frásagnir; Lausavisur in Anekdoten. S. 42. — VI. Die örtliche Einfügung der Lausavisur in grösseren Zusammenhängen. S. 53. — VII. Die stoffliche Einarbeitung von Lausa- visur in grössere Zusammenhänge. S. 56. — VIII. Die Art des Verfassers. S. 66. — IX. Die Schöpfung der Saga. S. 75.	
E. W. Dahlgren, Anmälan av »Ptolemy's Maps of Northern Europe. A Reconstruction of the Prototypes by Gudmund Schütte»	79
Emil Olson, Anmälan av »Martin P. Nilsson, Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes»	88
Finnur Jónsson, Anmälan av »Emil Olson, De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan»	97
Erik Brate, Anmälan av »Bruce Dickins, Runic and Heroic Poems»	100
Meddelande	104
Ernst A. Kock, Bidrag till eddatolkningen. 8—40.....	105
Nat. Beckman, Antikritiska anmärkningar till Äldre Väst- götalagen.....	135
Gösta Bergman, Prefixet <i>tve</i> . En dialektgeografisk studie... A. Utbredning. S. 160. (1. <i>tvi</i> . S. 160. — 2. <i>tva</i> . S. 163. — 3. <i>tve</i> . S. 166.) — B. Etymologi. S. 167.	160
Emil Olson, Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeffor	169
III. Ett nyfunnet fragment. S. 169.	
Hjalmar Lindroth, Anmälan av »Olof Östergren, Nusvensk ordbok. h. 1—12»	176

Axel Lindqvist, Anmälan av »Paul Öhlin, Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan»	184
Johs. Brøndum-Nielsen, Nekrolog över Ludvig F. A. Wimmer	193

Magnus Olsen, Til Rök-indskriften	201
Gudmund Schütte, Ejeformen som Kendemerke for Gude- navne og Folkenavne i Sammensætninger	233
L. Alfr. Bock, Die epische Dreizahl in den Íslendinga sögur. Ein Beitrag zur Beschreibung der isländischen Saga.....	263
Finnur Jónsson, Eddatolkning. Nogle modbemærkninger...	313
L. Fr. Löffler, Till Alvissmál str. 12: 6 och 16: 6.....	328
Holger Pedersen, Anmälan av »R. C. Boer, Oergermaansch handboek»	330
Magnus Olsen, Anmälan av »Nat. Beckman, Språkets liv. En inledning till språkets studium»	344
Halvdan Koht, Yngvild allrasystir... ..	349
Sven Grén Broberg, Bibliografi för 1919.....	350

Till tolkningen av urnordiska runinskrifter.

På det gamla Lister-landet, gränstrakten mellan det medeltida Skåne och det medeltida Bleking, har man, såsom allmänt bekant, i eller ej långt ifrån det nuvarande Sölvesborg funnit fyra mycket intressanta runstenar. De bruka (numera) kallas Stentoften-, Sölvesborgs-, Gommor- (Gummarps-) och Istaby-stenarna. Deras inskrifter äro, såsom väl nu allmänt antages, att datera till senare urnordisk tid. Till dessa Lister-stenar ansluter sig den ingalunda mindre viktiga Björketorps-stenen i Bleking (ej så långt från Ronneby).

Det finnes stor överensstämmelse mellan senare delen av inskriften på Stentoften-stenen och inskriften på Björketorps-stenens ena sida. Också däri ha ristningarna på dessa stenar en likhet med hvarandra, att de sedan gammalt ansetts tillhöra de allra mest svårtolkade inskrifterna i Norden. Ja, den skarpsinnige forskaren Dr. E. Jessen har ju till och med en gång för många år sedan antytt, att de måhända skulle innehålla nordiska namn, men för övrigt vara avfattade på ett »u-japhetisk» språk.

De tydningar, som numera oftast givas av dessa två inskrifter, återgå till väsentliga delar på Sophus Bugge, ehuru också flera andra forskare lämnat bidrag till inskrifternas tolkning. År 1916 utgav Otto von Friesen en förtjänstfull avhandling »Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge». Han meddelar däri resultatet av den ytterst noggranna undersökning, som han på ort och ställe egnat åt Stentoften- och Björketorps-stenarna. Jag följer von Friesens läsning.

I den följande framställningen anför jag icke alla de talrika förslagsmeningar, som blivit framställda om de korta partier av dessa inskrifter, som jag här vill söka belysa.

I. Till Stentofthen-inskriften.

Denna utgöres, såsom delvis redan antytts, av två partier, som icke synas stå i omedelbart beroende av hvarandra. Det senare partiet, hvilket, som nämnt, återfinnes i en beslätad form på Björketorps-stenen, utmynnar i en förbannelse över den, som vågar bryta ned stenen (monumentet; Stentofthen **bariutip**, Björketorp **barutr**). Stentofthen-inskriftens förra parti har däremot ingen motsvarighet på Björketorps-stenen.

Under dessa förhållanden är det berättigat att söka en lösning av Stentofthen-inskriftens förra parti utan att egentligen inlåta sig på inskriftens senare del.

Inskriftens början lyder enligt von Friesens läsning:

niuhaborum
 niuhagestumr.
 haþuwolafrgafj
 hariwolafrma . . usnuhe

Att fjärde raden börjar med mansnamnet **hariwolafr** (jmf. isl. *Heriolfr*, *Heriulfr*), är självklart och har sedan länge blivit insett, men då två runor ohjälpligen blivit utplånade i återstoden av denna rad, blir en övertygande tolkning ytterligen oviss, kanske omöjlig. I alla händelser skall jag här icke inlåta mig på ett tolkningsförsök.

Jag inskränker mig alltså egentligen till inskriftens tre första rader.

Enligt von Friesen står troligen en punkt omedelbart efter andra radens slut. Om så är, antyder detta, att med sannolikhet den tredje raden (**haþuwolafr** . . .) börjar en ny sats. Dock är detta icke visst, ty som bekant sättes stundom en punkt i runinskrifter även mellan nära samhöriga ord.

Ehuru man på 1860-talet trodde, att första runan i inskriften var ett **a**, insåg redan Conrad Hofmann i sin artikel »Ueber einige runeninschriften» (utgiven i *Sitzungsberichte der K. bayer. Akademie der Wissenschaften zu München. Jahrgang 1866.*

Band II, s. 124)¹, att denna runa ursprungligen måste ha varit ett *n* (liksom begynnelse-tecknet i raden 2). Han anser, att *niu ghaborumꝛ niu ghagestumꝛ* betyder 'åt de nio sambröderna (gebrüdern), åt de nio samgästerna' (mitgästen oder mitfremden; jmf. s. 121); *gha-* fattar han nämligen såsom identiskt med got. *ga-* i *gabaúr* 'tischgenosse' etc. Senare undersökning av själva stenen har bekräftat Hofmanns förmodan om inskriftens första runa; denna är troligen *n*.

I Tidskrift f. philologi VII, s. 345 yttrar Bugge: »I *niuha* (foran *gestumꝛ*) véd jeg ikke at finde andet end en form af *niu* »ni», hvilket talord Hofmann finder i de tre første runer *niu*; formen *niuha* er da opstaaet ved forfeilet efterligning af en ældre tids sprog, ti i det virkelige levende sprog kan den aldrig have været brugt».

Senare övergav Bugge som bekant denna mening. I Norges indskrifter I (1891) s. 23 f. fattar han *niuha borumꝛ niuha gestumꝛ* såsom betydande »nyt til sønner, nyt til gjæster», och »nyt» skulle fattas såsom »dette nyopførte mindesmærke». Nästan alla som därefter uttalat sig om Stentofte-stenen, följa väsentligen Bugge vid tolkningen av runkomplexet *niuha* (*niuha*).

Så gör ännu Lindroth i Studier tillegnade Esaias Tegnér (1918) s. 167 ff. Enligt honom skulle *niuha* (*niuha*) vara den urnordiska formen i nom. ack. sg. neutr. av isl. adjektivet *nýr*, och Lindroth översätter det: 'något nytt (som icke sagts förr)', »nymäre», 'nya tidender'. Ordet *borumꝛ* vill han transskribera *būrumꝛ*, och han ser däri samma ord, som finnes i flt. *gi-būr(o)* 'gaugenosse, mitbürger, nachbar, bauer'; på Stentofte-stenen menar han nämligen *o*-runan ha valör icke blott av *o*-ljud, utan också av *u*-ljud. En delvis liknande mening om *borumꝛ* har, såsom det vill synas, oberoende av Lindroth, uttalats av Brate i Ark.

¹ I sina förtjänstfulla bibliografier över Stentofte-inskriften och Björketorps-inskriften nämner von Friesen icke denna Hofmanns avhandling och ej håller Franz Dietrichs (mycket underlägsna) skrift »Die Blekinger Inschriften, der Stein von Tune und andre deutsche Runen in Skandinavien» (Marburg 1863).

nf. XXXI, 191, och, såsom vi nedan skola se, är ordets sammanställning med fht. *gi-būr* osv. mycket tilltalande.

Däremot är, så vitt jag förstår, uppfattningen av *niuha* (*niuha*) såsom 'nytt' (nytt monument, 'nymäre' eller något liknande) icke möjlig.

På urnordisk tid hette det isl. adjektivet *nýr* 'ny' — därom äro alla ense — i mask. **niuǰar*, i neutr. **niuǰa*. Huru man än vänder och vrider på saken, så är det mycket förvånande, att neutr. **niuǰa* skrives *niuha* (*niuha*) med runan *h*. Härtill kommer såsom ett ändå mycket viktigare skäl emot denna uppfattning, att betydelsen »nytt» icke giver någon antaglig mening: »nytt åt söner (»landsmän» enligt Lindroth), nytt åt gäster» äro dock synnerligen överraskande ord i en runinskrift¹.

Det är väl för att undgå detta, som von Friesen i sin ovannämnda avhandling vill fatta *niuha* (*niuha*) såsom ett feminint personnamn. Han översätter s. 52: »Nya (gjorde vården) åt sina söner. Nya (gjorde vården) åt hirdmän».

Häremot tala mycket viktiga moment. Först och främst är något kvinnonamn **Nya* (**Nýja*) eller dyl. ingenstädes påvisat. v. Friesen menar s. 44 f., om jag förstår honom rätt, att personnamnet *niuha* (*niuha*) skulle sammanställas med senare leden *-ný* i sådana isl. kvinnonamn som *Borgný* etc., och att det på tidig urnordisk tid skulle ha hetat **Niuǰō*. Här har man ju dock samma svårighet som vid förklaringen av *niuha* (*niuha*) såsom neutr. sing. = urnord. **niuǰa*. Man väntar **niuia* (**niuia*), icke det faktiskt föreliggande *niuha* (*niuha*) med runan *h*.

Dessutom menar v. Friesen, att detta av honom förutsatta namn på Stentofte-inskriftens tid måste ha uttalats **Nýju* (icke **Niuǰa*). Men härigenom ökas vanskligheterna: runorna *niuha* (*niuha*) skulle enligt denna uppfattning angiva ett uttal **Nýja*, som ju synnerligen mycket skiljer sig från inskriftens ristning.

Härtill kommer ytterligare, att man ej har sig bekant, att

¹ Lindroth menar, att senare delen av sammanställningen »Tidender åt landsmännen, tidender åt främlingarna» skulle syfta på de främmande köpmän, som färdades fram i sundet mellan Lister och Bleking.

i Sverige eller Danmark *gæst(er)* — såsom fallet var i Norge med *gestr* — kunde användas med betydelsen 'hirdman'. Det må ock nämnas, att man såsom dativ till isl. *bur* 'son' väntar ***burumr**, icke **borumr**. Delvis andra skäl nämnas av Lindroth s. 168 f. emot v. Friesen.

På grund av det anförda kan jag ej ansluta mig till den framstående runologen v. Friesens tydning.

Ännu en uppfattning framställdes för icke länge sedan av en annan betydande svensk runolog, Erik Brate i Ark. nf. XXXI, 190 f. Han menar inskriftens två första rader tillhöra samma sats som **hapuwolafrgaf** i tredje raden. Vidare anser han runorna böra sålunda uppdelas i ord: **niu ha borumr niu ha gestumr hapuwolafr gaf**, hvarvid **ha, ha** skulle utgöra förkortade skrivningar i st. f. ack. pl. ***hala** (***hala**). Detta skulle betyda »Haduvolf gav nio stenar åt grannarna (jmf. fht. *gi-buro* 'bauer, nachbar'), nio stenar åt gästerna».

Också mot denna tolkning kunna tungt vägande betänkligheter framställas.

Det är icke metodiskt riktigt att antaga en så stark stympling av ordet ***hala** (***hala**), som Brate nödgas göra, i fall detta kan undvikas; och särskilt vanskligt är Brates antagande, då stymplingen förekommer två gånger.

Vidare: då andra raden troligen slutar med en inristad punkt, är det naturligt att anse **hapuwolafr** börja en ny sats. Härtill kommer, att man, såsom von Friesen med styrka framhåller, i fornordiskt språk och även i fornhögtyska och angelsaxiska obetingat i regeln använder omvänd ordföljd mellan subjekt och predikat, när en bestämning (objekt etc.) föregår predikatet.

Hvad som framför allt talar emot Brates uppfattning, är emellertid, att man ej förstår, hvad det är för »grannar» och särskilt hvad det är för »gäster», det skulle vara fråga om. Själv säger Brate s. 191, att »ordet **borumr** torde beteckna hyamännen, mellan hvilka ju en närmare samhörighet förefanns, och **gestumr** deltagare i gravölet från andra byar». Dock måste han tillägga: »För hvilket ändamål Haduwolf gav nio stenar åt

grannarne i byn, nio åt gästerna, kan jag däremot icke angiva, blott förmoda, att det skett, för att de vid dem skulle anställa dödsoffer åt den avlidne».

En dylik saklig tolkning av inskriftens innebörd kan icke vara riktig. Inskriften skulle, om Brate hade rätt, icke på något sätt antyda, åt hvem vården blivit rest. I stället skulle den meddela den påfallande uppgiften, att aderton stenar blivit resta åt andra personer än åt den avlidne. I all synnerhet vore det underligt, om utombys-gästerna vid gravölet skulle erhållit nio stenar.

Jag tror mig ej dömma oriktigt, när jag säger, att till god del tolkningen och helt och hållet innebörden av Stentofte-inskriftens två första rader hittills varit dunkla.

Av det ovan meddelade torde ha framgått, att det framför allt är rungruppen **ha** (**ha**), som vållat oöfvervinneliga svårigheter. I fall denna rungrupp kan på ett enkelt sätt tolkas så, att man tillika får veta, hvad det är för **borumr**, och hvad det är för **gestumr**, som det är fråga om, och på samma gång så, att motivet till stenens resande antydes, så torde detta vara ett kriterium på tolkningens riktighet.

Jag tror detta vara möjligt.

Såsom redan antytts, har Stentofte-stenen ursprungligen varit rest omedelbart intill det sund, som fordom skilde det gamla Lister-landet från det medeltida Bleking, och ännu i dag ligger denna plats (Stentofte) ej långt från den nuvarande havsstranden. Den tanken ligger därför nära, att inskriften på något sätt kan stå i samband med forntida sjöväsen.

Till frågans belysning vill jag erinra om följande förhållanden.

Som allmänt bekant, utgjordes under den äldre medeltiden värneplikten i Norden av krigstjänst till sjöss, och landet var för sjökrigstjänstens skull indelat i olika områden, av hvilka vissa voro helt små.

De ord med konkreta betydelser, från hvilka benämningarna på de olika distrikten utgått, äro väsentligen dessa:

fsv. *hamna*, fda. *hafnæ* (< **haminōn*) egentligen 'årband'. En parallel-bildning härtill är isl. *hamla* (< **hamilōn*) med samma betydelse 'hamlebaand som omgiver aaren under roning og hindrer den fra at falde ud af keipen'. I Altnordisches Seewesen (i Wörter und Sachen IV) s. 71 yttrar Falk: »Um den Remen beim Abstossen festzuhalten, diente ... ein Ruderstrick, *hamla* ... oder *hōmluband* ..., womit aschw. *hamna* und adän. *hafnæ* 'Gebiet das einen Mann zu stellen hat' ... sowohl verwandt als ursprünglich gleichbedeutend sind».

isl. fsv. *hār* egentligen 'pinne, årtull'. Jmf. Falks uttalande anf. st. s. 70: »Auf Booten ruhte der Remen während des Rojens auf einer geschnäbelten Unterlage ..., die in eine Verstärkungsplanke am obersten Gang ... eingefügt war. Diese Rojeklampe heisst *keipr* ... oder *hār* (eigentlich »Pfahl, Stock« ...); se om isl. fsv. *hār*, nsv. bygdemål *hå* osv. nedan s. 9 f.

isl. fsv. *ār* f. egentl. 'åra'.

I sin Ordbok yttrar Schlyter s. 259 om fsv. *hamna*: »I Uppland benämndes så en viss del af ett hundare, hvilken i krigstider skulle uppställa en krigsman; hvar hundare var n(äm-ligen) deladt i åtta *attungar*, af hvilka hvar innehöll flera hamnor; hvaremot en *ar*, som var en del af ett *skiplagh*, skulle skaffa en roddare; och så voro utan tvifvel äfven i Östergötland och andra landskap, där hamnor nämnas, dessa sådana distrikter ine i landet, som borde uppställa hvar sin krigsman, hvaremot en *har* i Östergötland och Helsingland, var, likasom i Uppland en *ar*, ett af de distrikter, hvari kustlandet (Roden) var indeladt, och hvilka skulle skaffa hvar sin roddare.»

Härmed harmonierar Schlyters uttalande i ordboken under *har* och under *ar*. Så heter det s. 264: »*Har*, m. eg. årtulle ...; så kallades i Östergötland och Helsingland, likasom i Uppland *ar* (eg. åra), ett af de distrikter, hvari kustlandet var indeladt, och hvilka skulle i krigstider skaffa hvar sin roddare». Se samme

förf. Juridiska afhandlingar. Andra häftet (Lund 1879) s. 51 ff.¹. Jmf. dessutom Hans Hildebrand Sveriges medeltid I, 256.

I Studier over kong Valdemars jordebog s. 188 f. framställer Johannes Steenstrup ledningsförhållandena i Danmark sålunda: »Landet var delt i Udredelsesdistrikter, der hvert skulde udruste og bemande et Skib. Et saadant Omraade kaldtes Skipæu (navigium). Skipæu var atter delt i Hafnæ. ... Da nu Ledingspligten bestod i at besætte en af disse Hafnæ, kommer Ordet til at betegne Grundlaget for Fordelinger af Ledingsbyrden ... De enkelte Personer i Lægdet (Hafnælagh) kaldtes Hafnæbrødre»². I Jutlandslagen III: 1 heter det: »Thar lething biuthæs, e swa manghæ sum i en hafnæ æræ. tha faræ hwær theræ sit ar».

Steman Den danske retshistorie s. 122 upplyser, att hvarje *skipæn* allt efter skeppens storlek bestod av ett olika antal »havne»; att i Valdemars jordebok omtalas distrikter med 16 till 42 »havne», och att Halland var delat i 18 *navigia* med 534 »havne».

Här må nämnas, att det fda. *hafnæ* utgör första kompositionsled icke blott i de redan anförda orden *hafnælagh*, *hafnæbrøthræ*, utan också i *hafnæ-bondæ* (Jutlandslagen III: 4) 'hamnebonde', dvs. 'bonde hvilken såsom 'hamnebroder' deltog i hamneskyldigheten' (jmf. Lunds glossar).

Även om det möjligen skulle kunna i fråga sättas, huruvida betydelse-skillnaden mellan fsv. *hamna* å ena sidan och fsv. *har*, *ar* å den andra är just den, som Schlyter antar i sin Ordbok och i sina Juridiska afhandlingar 2 (1879), så är det fullt visst, att så väl fsv. *hamna* 'årband' (fda. *hafna*, *hafnæ*) som isl. fsv. *här* 'årtull', fsv. *är* 'åra' under den äldre nordiska medeltiden använts ej blott i sina ursprungliga betydelser, utan även för att beteckna vissa distrikt vid ledungens utgörande, och detta är vid vår behandling av Stentofte-inskriften alldeles tillräckligt.

¹ I Östgötalagen, utg. 1880 av Collin och Schlyter, s. 290 uttalas en härifrån delvis avvikande mening; i glossaret till denna lag anses nämligen *har* och *hamna* vara synonyma ord.

² Till Steenstrups etymologi av fda. *hafnæ* (s. 189 med noten) kan jag icke ansluta mig.

I det **ha** (**hå**), som finnes å denna, alldeles invid det forna suudet mellan Lister och Bleking resta sten, ser jag samma ord som i det isl. fsv. *hár* 'årtull', 'båtsmanshåll'.

Isländskan använder icke blott den maskulina *i*-stammen *hár* såsom simplex, utan också flera sammansättningar med *hár* till första led. En dylik är *háborá* 'Hul i et Skibs Side, hvori Aaren paa et Underlag, kaldet *hár*, bevæger sig under Roning' (jmf. Falk anf. avhandling s. 70). Av detta substantiv har man även bildat ett verb *háborá* 'forsyne Skib med *háborur*'. — Vidare: *hástokkr* 'Stok, hvorpaa Fartøiets *háir* (eller *keipar*) ere fæstede'. — *háseti* 'Rorskarl, en af Skibsmandskabet, i Modsætning til *stýrimaðr* eller *höfðingi*'. — *háreiþ* f. 'Sted i Fartøiets Side, hvor Aaren under Roningen bevæger sig i Ligevægt (*víðr*) paa et Hvilepunkt' — *hásetr* n. 'sæde, plads ved åretollen' (i poesi); hos Egilsson-Jónsson. — Oxfordordboken upptager dessutom s. 244 sp. 2 såsom ett poetiskt ord *há-dýr* n. som benämning på ett skepp samt även *há-sleipnir* m. 'the horse of rowlocks'.

Alltjämt lever *hár* m. kvar i nynorska mål uti kompositum *haasete* m. (el. oftare *haaseter* m.) 'Skibskarl, Matros; om enhver af Mandskabet paa et Fartøi, undtagen Styrmanden'; så på Nordland och särskilt på Lofoten (Aasen). Dessutom upplyser Aasen, att ordet finnes (fördunklat) också i maningsropet *Tak i Haa* eller *Set i Haa*, som brukas (på Nordland), när man drager båtar på land. Ross anför *haasetjar* 'Skibskarl' också från andra bygder.

Till fornengelskan hava lånats så väl simplex i uttrycket *æt hd* = *æt hamelan* som kompositum *háseti* (Steenstrup Danelag s. 159—161).

Icke blott i fornsvenskan användes *hár* egentl. 'årtull', 'båtsmanshåll', utan under formen *há* lever ordet alltjämt kvar i många nysvenska bygdemål, dels såsom simplex, dels i komposita.

Så heter det i Hälsingelagen KgB. 7: »hwar sum faller [B *fállir*] leþungxlamæ. bôtæ þre bot marker foræ ha. swa foræ annan. ok swa foræ þripia».

I Östgötalagen BB. 28: 5 läser man: »Nu gærs by af by liggær til ha ok hamnu», och i samma lag GB. 16 pr.: »Nu skal

bondin ut luka þa eghn sum han in tok at andru hofþe iam fulla til ha ok hamnu sum han hana in tok».

Ännu i 1700-talets literaturspråk finnes detta ord. Så upp-tar Linds tysk-svenska ordbok (1749) sp. 1290 *hå-band* såsom översättning till *runder-rieme*; *hå-tulle* och *år-pinne* som översättningar till *runder-zweck*, under det att *runder-ring* försvenskas med *roder-järn*, *år-ring* eller *hå-tulle-bord*.

Från nutida svenska bygdemål må följande nämnas.

Hå (femininum med bestämd form *håa* och plur. *håar*) 'årfäste, årtulle, roddtulle; det i båtsidan fastsatta och öfver relingen något upphöjda trästycke, mot hvilket åran stöder sig, då man rör' enligt Rietz s. 287, som känner ordet från Norrbotten, Västerbotten, Ångermanland, Hälsingland och Uppland, dessutom under formen *ha* f. från Norrbotten (Kalix). Jmf. även t. ex. Ordbok öfver allmogeord i Hälsingland, utg. af Hälsinglands fornminnessällskap (1873) s. 29, Sidenbladh Allmogemålet i norra Ångermanland (1867) s. 48. Också öster om Bott-niska Viken och Östersjön i bygdemål i Finland och Estland lever ordet kvar dels såsom maskulinum, dels såsom femininum under formerna *hå*, *ho*, *håg*, *haw* och väsentligen med de nyss nämnda betydelseerna: 1) årtull, 2) underlag med slityta för årorna, 3) reling på odäckad båt; se Vendell Ordbok öfver de östsvenska dialekterna s. 375.

Vidare finner man *hå* såsom första kompositionsled i forn-svenskan och i åtskilliga nutida bygdemål.

Hampne Skråå (som utfärdades år 1450, men som vi känna blott genom Hadorphs samling av författningar på kgl. biblioteket) stadgar s. 299 i de av Klemming utgivna Skrå-ordningar: »Hwilken som tager hanck eller *håbandh* af annarss båat, böte...»; *håband* 'band som förenar åran med årtullen' (Rydqvist VI, Söderwalls ordbok). I många moderna mål återfinnes detta *hå-band* (*nn*) n. 'en ygla af vidjor eller tåg, som under rodd fasthåller åran vid rortullen' (i Norrbotten, Västerbotten, Medelpad). —

Dessutom möter man: *habänd* (*nn*) n. med samma bet. i Norrbotten (Över-Kalix) — *hå-vija* f. i Ångermanland, *hå-veja* i

Hälsingland (Ljusdal), dvs. »hå-vidja» med samma bet. — *hå-kjejp* f., 'ett trästycke, som sitter i öfre båtkanten, mot hvilket åran under rodd stödjer sig' i Jämtland (*hå-kjep* i Ångermanland). — *hå-krok* m. med samma bet. i Sörmland (Dalarö). — *hår-pinne* m. med samma bet. i Dalarna (Mora). — Såsom senare kompositionsled ingår *hå* i det i Närrike använda *år-håv* m. (pl. -*ar*) 'årtull'.

Se om alla dessa komposita Rietz anf. st. och jmf. dessutom t. ex. Sidenbladh s. 48, N. D. Augustin Försök till ordbok öfver Medelpads allmogemål s. 13.

Också Vendell känner från det östsvenska dialekt-området *håband*. Dessutom upptager han därifrån *hå-knapp* 'årtull' — *hå-rede* (*håräid*) n. 'underlag på båtrelingen för tullarne'.

Liksom det isl. *hár* är maskulinum (*i*-stam), så framgår av kontexten i Hälsingelagen (se s. 9), att ordet i denna lag hade samma genus, och detta är även fallet med nsv. *hå* i vissa moderna nsv. mål. I de flesta nutida bygder är dock *hå* femininum med pl. *håar* (se ovan s. 10). Det är därför mycket möjligt, att ordet redan i vissa fornsvenska trakter varit feminin *ō*-stam. När det i Östgötalagen heter *tíl ha ok hamnu*, så kan detta *ha* vara gen. sg. så väl till ett fem. *hā* som till en maskulin *i*-stam *hā(r)*. I denna lag kan -*r* förloras i fortis-stavelse, t. ex. pres. sg. *fā* 'får', *slā* 'slår' (E. Olson Östgötalagens ljudlära s. 172). Såväl gen. sg. **hār* till en fem. *ō*-stam *hā* som gen. sg. **hār* till en mask. *i*-stam *hā(r)* skulle alltså i ÖGL. giva gen. *hā*.

Ursprungligen har emellertid ordet *hår* varit en maskulin *u*-stam. Det är nämligen, såsom Lidén visat i Uppsalastudier (1892) s. 89, identiskt med sskr. *çankū-* 'Pflock, Pfahl'. På urgermansk tid hade man en växling **hanku-*: **hanzu-*. Den förra växelformen **hanhu-* urnord. **hāhu-* blev till isl. fsv. *hār*, under det att den senare växelformen urgerm. **hanzu-* återfinnes i det Lule-lappska låneordet *haggnu-* 'årtull'.

Av det ovan anförda framgår, att det urgamla ordet **hāhu-*, *hār* 'årtull', 'båtsmanshåll' (som jag nedan översätter med 'hå') använts över nästan hela Norden och även av nordborna över-

förts till England (liksom under en tidigare period *hanzu-lånats till lapparna); att det i fornsvenska landskapslagar brukades om distrikt, som hade skyldighet att utrusta en båtsman (krigare) till ledungen; och särskilt att ordet varit (resp. är) synnerligen brukligt såsom första led av komposita.

Med tanke härpå avdelar jag de två första raderna i Sten-toften-inskriften:

niu ha-borum
niu ha-gestum.

Omsatt till isländska lyder detta: *nīu hā-bōrum nīu hā-gestum*, och det betyder 'åt nio hå-bönder (dvs. 'årtulls-bönder, bönder i båtsmanshåll'; jmf. det fda. *hafnæ-bondæ* 'hamne-bonde'), åt nio hå-gäster'.

Det är fullkomligt i sin ordning, att urnord. *hāhu-, isl. *hár*, fsv. *hār* m. eller *hā* f. i Sten-toften-inskriftens språk såsom första kompositionsled har formen *hā*.

Den blott föga yngre Björketorps-stenen innehåller som bekant *uPARABASBA* 'förbannelse'. Senare leden av detta ord *SBA* 'spådom' (jmf. isl. *spá* f.) är en feminin *ō*-stam eller, såsom v. Friesen s. 11 vill, en feminin *n*-stam. Då fht. har *spēha*, mht. *spēhe* 'untersuchung' med intervokaliskt *h*, så har i *-SBA* ett dylikt *h* förlorats. Om *SBA* är en *n*-stam, så har **spahō*, **spa(h)a* blivit till *spā*. På enahanda sätt har det intervokaliska *h* förlorats i urnord. **hāhu* : *hā*- i Sten-toften-inskriften.

Redan under urnord. tid ha åtskilliga gamla *u*-stammar såsom första kompositionsleder på analogisk väg genom påverkan av ursprungliga *a*-stammar samt mask. och neutr. *n*-stammar utbytt *u* mot *a* såsom kompositions-vokal. Härpå beror motsatsen isl. *skioldr* : *skialdsveinn* etc. Ett äldre **skeldu-swainar* blev till **skelda-swainar*, yngre *skialdsveinn*. På enahanda sätt förklaras isl. *vǫllr* : *vallgangr* etc., dvs. att urnord. **walþu-gangar* blev till **walþa-gangar*, yngre *vallgangr*.

Förhållandet var ett motsvarande med *i*-stammar såsom första kompositionsleder. Härpå beror motsatsen isl. *kvæn* med *i*-omljud: *kvánfang* utan *i*-omljud osv. Ett urnord. **kwāni-fanga* blev på analogisk väg till **kwāna-fanga* > *kvánfang*.

Redan under samgerm. tid hade fem. *n*-stammar *a* till kompositionsvokal, som väl analogiskt införts också hit från *a*-stammarna samt de mask. och neutr. *n*-stammarna. Så blev urnord. nom. sg. **erþu* till isl. fsv. *iorþ*, men urnord. **erþa-hāsa* (jmf. got. *airþa-kunds*) till isl. *iarþ-hūs* etc.

Jmf. härom Kock i Ark. nf. XXVI, 354—355, Umlaut u. Brechung s. 297 f., Svensk ljudhist. III s. 43, 140, 207, 269 ff., Emil Olson i Gött. gelehrte Anzeigen 1918 nr 5 u. 6 s. 205, 221.

Med det senast nämnda harmonierar det fullkomligt, att urnord. **hāhu-gastir* 'hå-gäst' på analogisk väg blev till **hāha-gastir*, som senare ljudlagsenligt gav **hāa-gastir* > **hāgæstr* (dat. pl. *hāgestumr*).

Även om under urnord. tid *hā* var mask. *i*-stam eller fem. *n*-stam, är det fullt naturligt, att man genom analogiinflytande från *a*-stammarna samt de mask. och neutr. *n*-stammarna fått urnord. **hāha-gastir*, yngre **hā-gæstr*.

Detta förklarar till fullo, hvarför kompositionsvokalen *a* förlorats i Stentofte-nskriften uti *hāgestumr*, *hāborumr*, men kompositionsvokalerna *u* och *i* kvarstå uti *hāpuwolafr* och *hariwolafr* i samma inskrift: dels är det ju fråga om olika kompositionsvokaler; dels föregicks kompositionsvokalen *a* i **hāha*- yngre **hāa*- av just vokalen *a*, under det att kompositionsvokalerna i *hāpu*- och *hari*- föregingos av konsonanter.

Att för övrigt det äldsta urnordiska språkets infortis-vokaler *i* och *a* åtminstone börjat förloras i det språk, som inristaren av Stentofte-nskriften talade, framgår även för övrigt med full visshet av inskriften själv.

Såsom väl numera allmänt antages, är språkformen i inskriftens början icke densamma som i inskriftens senare del. Detta beror därpå, att senare delen (som också väsentligen återfinnes i Björketorps-nskriften) innehåller en förbannelseformel, som nedkallar olycka över den som bryter ned monumentet. Tydligt har så väl Stentofte-nskriften som Björketorps-nskriften lånat denna formel från äldre (nu förlorade) monument, och formeln har allt sedan den äldre urnordiska tiden varit

gängse i Lister och Bleking. Det är naturligt, att vid återgivandet av en dylik urgammal besvärjelseformel ristaren av Stentofthen-inskriften delvis bibehöll formelns ursprungliga språkform. Men lika självklart är det, att man vid bedömmandet av inskriftens egen ålder måste egentligen taga hänsyn till inskriftens början, som avspeglar ristarens eget språk.

Följande exempel belysa det nu sagda.

Dat. pl. **gestumr** med *i*-omljud i inskriftens begynnelse bör som bekant så förklaras, att infortis-vokalen *i* uti nom. ack. sg. **gastir*, **gasti* vid sitt bortfallande verkade äldre *i*-omljud: *gæstr*, *gæst*; från dessa former överfördes därefter *æ(e)* till dat. pl. **gestumr**. Alltså har *i* ristarens språk infortis-vokalen *i* förlorats i ultima av tvåstaviga ord med ack. 1, åtminstone när deras rotstavelse var lång. Förbannelse-formeln har däremot **bariutip** 'bryter' med kvarstående *i*¹.

Man har alldeles ingen anledning förmoda, att infortis-vokalen *i* förlorades tidigare än infortis-vokalen *a*; tvärtom. Jmf. t. ex. Kock Umlaut u. Brechung s. 292 f. Liksom nom. sg. **gastir* i ristarens språk blivit **gæstr*, bör därför t. ex. nom. sg. **wulfar* ha blivit till **wulfr* 'ulv', och detta bekräftas av inskriftens **hapuwolafR** och **hariwolafR** med *a* förlorat framför *r* i senare kompositionsleden. I de äldre komposita på *-wol(a)far* hade ultimas *a* visserligen en svagare akcent än ultima-vokalen *a* i simplex **wulfar*, men på grund av det nyss nämnda är man fullt berättigad antaga, att infortis-vokalen *a* förlorats även i simplicia av typen **wulfar*, åtminstone när de voro långstaviga. I motsats härtill kvarstår däremot infortis-vokalen *a* i förbannelse-formeln uti **IASAR**, hvilket helt visst är en förkortad skrivning i st. f. **LAUSAR** (jmf. **LAUSR** på Björketorps-stenen), och, såsom det vill synas, också i **-eka** 'jag' i inskriftens senare del.

Inskriften på Stentofthen-stenen torde tillhöra 600-talet, och i fall arkeologernas datering till c. 700 av den av Magnus Olsen

¹ Annan uppfattning av *bariutip* hos Söderberg Uppsatser i nordisk språkforskning (Lunds univ:s årsskrift. Bd 38. Afd. 1. Nr 5) s. 3.

behandlade norska Eggjum-stenen är riktig, bör Stentoften-inskriften väl ej sättas senare än till c. 650.

Med Lindroth och Brate sammanställer jag **borumR** hälst med mnt. *būr* osv. Ags. använder *gebūr* 'peasant, farmer' — fsax. *gi-būr* 'Mitbürger, Nachbar' — mnt. *gebūr* 'Bauer; Colone (dem Gutsherren gegenüber); (Mit)einwohner, Nachbar', men även *būr* 'Wohner, Bewohner; Bauer, Bürger, Nachbar' — fht. *gi-būr*, *ga-pūr*, *gi-pūro*, mht. *gebūr(e)* 'Miteinwohner, Mitbürger; Nachbar; Bauer'. Ett urnord. inhemskt **ga-būra-*, **ga-bōra-* blev efter förlusten av första stavelsens vokal ljudlagsenligt till **būra-*, **bōra-*. Då detta ord är samhörigt med isl. *búa*, *bú*, *búi* 'bonde': fsv. *bōa*, *bō*, *ābō* och med isl. fsv. *ból* 'bostad', och då dessa ord i fsv. ha rotvokalen *ō* (jmf. Kock Sv. ljudh. II § 822), så är det naturligt, att även **borumR** har samma rotvokal (Brate i Ark. nf. XXXI, 191). För övrigt är **haborumR** ett kompositum med fortis på första, semifortis på andra sammansättningsleden, och även ett äldre **hābūrumR* skulle med denna akcentuering ljudlagsenligt bli till **haborumR** med övergång *ū* > *ō* i semifortis-stavelse liksom i t. ex. isl. *múgi*: fsv. *almōghe*, urno. **runoR** (Järsberg): **ginoronoR**, som finnes just på Stentoften-stenen (jmf. Kock Sv. ljudh. II § 824, Brate s. 187).

Att man å en minnessten använder dativ-formen ensam (här **haborumR**, **hagestumR**) för att angiva, åt hvilken stenen (minnes-märket) är rest, detta är så naturligt, att det synes mig knappast behöva belysas. Emellertid erinrar jag om följande: På tusentals gravstenar från den romerska världen brukas såsom en stående överskrift *Dis manibus* 'åt manerna'; se t. ex. J. P. Jacobsen Manes I, 46, Martin Nilsson Olympen s. 204. Vid Hadrians-vallen i England fann man som bekant år 1883 två votiv-altare, uppresta omkring år 250 av germanska krigare tillhörande »cuneus Frisiorum». Å det ena heter det: *Deo Marti et duabus Alaisiagis et numini Augusti Germani cives ...*; å det andra *Deo Marti Thingso et duabus Alaesiagis Bede et Fimmilene et numini Augusti Germani cives ...* (se t. ex. Helm Altgerm. religionsgeschichte I s. 366 f., Mogk i Hoops Reallexikon der germ. Alter-

tumskunde III s. 198). Här användas alltså dativer för att angiva, åt hvilka altarna blivit resta. Å Tjurköbrakteaten läsa vi **heldar kunimudiu wurte runor** ... 'H. gjorde runor åt K...'. Också Tanum-stenens i Bohuslän inskrift **prawipan haitinar was** innehåller snarast en dativ-form. I Aarbøger 1905 s. 175 anför Bugge andra inskrifter, där enligt hans mening dativ-former användas på liknande sätt, men där denna användning är diskutabel.

Då det är åt *nio* hå-bönder i hå-laget, och tillika åt *nio* hå-gäster (främmande stridsmän), som stenen blivit rest, så vill jag erinra om följande.

I Snorra Edda 1, 532 heter det: »nautar eru IX», dvs. »nio män utgöra ett kamrat-lag». Härmed är att jämföra detta uttalande i Grágás, Stáðarhólsbók (Kph. 1879) s. 198: »ec queþ þic at bera quiþ þan nu isumar fram at alþingis domi. oc i dom fram með navta þina .VIII. en þu se þialfr in .IXdi». S. 317 ib. heter det: »með navta þina .VIII. en þu ser siálfr in IXdi»; jmf. Fritzner² II, 800.

Ett antal av *nio* män var alltså under den nordiska forntiden ett kamratlag. Då stenen nu rests åt *nio* hå-bönder och åt *nio* hå-gäster (främmande stridsmän), så har den alltså rests åt två olika kamratlag, hvartdera bestående av *nio* män.

När ett kamratlag av *nio* bemannade en båt, så var tydligen förhållandet det, att en av kamraterna satt vid rodret, under det att de åtta skötte årorna.

Till belysning av ordet **hagestumr** 'hå-gäster' (främmande stridsmän) erinrar jag därom, att enligt Fritzner² I, s. 590 mom. 2 *gestr* brukas om 'Udlending, som er kommen til et Sted og der har taget Ophold som Handelsmand, Kjøbmand'. Dessutom påminner jag om denna i Sturlunga-saga II s. 11: 92 mötande uppgift: »Þórþr fekk Ásbirni *níu* menn ok kallaði þá alla saman *gesti*». Att det även här är fråga om »nio gäster» kan vara en tillfällighet, men det kan också sammanhånga därmed, att *nio* män såsom nämnt ansågos utgöra ett kamratlag. För övrigt må erinras om att i de moderna nordiska språken *gäst* ingår såsom senare

led i en mängd komposita såsom nsv. *bad-*, *bords-*, *brunns-*, *hellers-*, *hyres-*, *mat-*, *natt-*, *snylt-*, *sommar-gäst* etc. Feilbergs ordbok upptar dessutom *kro-*, *mølle-*, *stege-gjæst*.

Sedan flera decennier har man riktigt insett, att i inskriftens tredje rad *HAÞUWOLAFRGAÞ* är att översätta 'Hapuwolf gav'; (om den därefter följande runan *j* skall jag straxt uttala mig).

Det är därför otvivelaktigt, att det är Hapuwolf, som låtit resa stenen. Då nu de två första raderna meddela, att den blivit rest åt nio hå-bönder och åt nio hå-gäster, så ha vi att tänka oss förhållandena vid monumentets uppförande ungefär på följande sätt.

Utanför eller i närheten av det gamla Lister-landet har stått en sjö-strid, i hvilken hövdingen Hapuwolf var intresserad, och i hvilken han förmodligen själv deltog. Bland de i sjö-striden fallna voro två kamratlag, hvartera bestående av nio män, nämligen ett kamratlag, som utgjordes av nio hå-bönder (från Lister-landet), och dessutom ett annat kamratlag, som utgjordes av nio hå-gäster, dvs. främmande stridsmän från annan trakt. Åt dessa stupade har hövdingen Hapuwolf rest monumentet.

Att noggrannt avgöra, hvilken social ställning dessa hå-bönder och hå-gäster intogo, låter sig naturligtvis icke göra. Det är möjligt, att de voro i socialt avseende rätt lågt stående män. Men liksom det fornnord. *bonde* kunde beteckna en ganska anseelig man, så har detta kunnat vara fallet även med det urnord. **bōrar*, som vi möta i *haborumr*.

Alternativt skulle man kunna överväga, om ordet *haborumr* bör uppfattas delvis på annat sätt, än som ovan skett. Såsom nämnts s. 9, finnes i isländskan ett kompositum *háborá* 'Hul i et Skibs Side, hvori Aaren paa et Underlag, kaldet *hár*, bevæger sig under Roning', alltså ungefär: 'årtulls-hål', och därav har bildats verbet *háborá* 'forsyne skib med *háborur*'. Det är frestande att i *haborumr* se dat. pl. av just kompositum subst. *háborá*. Liksom orden *hár* 'årtull', *ár* 'åra', *hamna* 'årband' erhållit betydelsen 'roddare-distrikt', 'båtsmans-håll', så har i så fall förhållandet varit detsamma med *háborá*. Man bör då översätta

niuhaborum^R niuhagestum^R med 'åt de nio båtsmans-hållen, åt de nio främmande roddarna (stridsmännen)'.

Fördelen med denna uppfattning vore, att man i haborum^R ser ett redan i fornnord. språk uppvisat kompositum. Däremot blir parallelismen mellan haborum^R och hagestum^R då mindre, än om man fattar haborum^R såsom 'åt håbönder'. Båda tolkningarna äro möjliga, men sammanställningen av haborum^R med fsax. *gi-būr* osv. är väl den bättre.

Vi övergå till innebörden av inskriftens tredje rad.

Översättningen av radens två första ord hapuwolafgaf är som nämnt klar. Så mycket större svårighet har tolkningen av den omedelbart därefter följande jara-runan vållat.

Enligt v. Friesen skulle denna runa vara ett slags förkortad skrivning för att angiva ordet *ār(a)* 'äring', och han hänvisar till att enligt fornnordisk uppfattning konungen kunde anses råda för årsväxten.

Till denna fyndiga hypotes kan jag icke ansluta mig.

Emot den talar i hög grad att, så vitt jag vet, man ej har någon runstens-inskrift, som erinrar om uppgiften: »N. N. gav äring», och dessa ord på en runsten synas mycket påfallande.

Vidare — och icke mindre — gör runtecknet *j* självt stor svårighet vid en dylik tolkning.

Det är ju allbekant, att den gamla jara-runan med en gammal form *ſ* och med valör av *j-(i-)*ljud under senare urnord. tid antog formen **j*, men att runan under denna senare form hade valör av *a*-ljud; orsaken till den förändrade valören av runan är ju, att hennes äldre namn **jāra* i futharken ljudlagsenligt övergick till **āra*, *ār* med förlust av framljudet (jmf. Wimmer Die Runenschrift s. 199 f.). I Stentoften-inskriften är **j* det normala tecknet för *a*-ljud (i hapuwolaf^R, gaf etc.); detta visar med full bestämdhet — hvilket även v. Friesen anser — att i dess språk *j* förlorats såsom framljud i (**jāra* >) **āra*, *ār*. Men då man i ristarens språk uttalade *ār*, så är det mycket påfallande, om man för att beteckna detta ord skulle ha använt tecknet *ſ*, hvilket under denna form havt valör av *j*, och som, så vitt mig är be-

kant (jmf. v. Friesen i Hoops' Reallexikon IV s. 18), icke påvisats med valör av *a*-ljud.

Det är väl överväganden av denna art, som föranlett Brate att i Ark. nf. XXXI, 191 förmoda, att *j*-runan i Stentoften-inskriften skulle vara en förkortning för ordet **jah** (= got. *jah*) 'och', hvilket skulle sammanbinda två satser.

ICKE håller denna uppfattning anser jag vara möjlig.

Såsom nyss nämnts, är själva förutsättningen för den gamla *jara*-runans bruk med valör av *a*-ljud i vår inskrift, att i dess språk framljudande *j* förlorats i **jāra*, *jāh* etc. Ordet *jah* måste alltså i ristarens språk ha hetat **ah* eller **ā* (icke *jah*); men då kan *j* ej vara en förkortning för **jah** 'och', ty man kan ej tänka sig, att ett rent formord sådant som 'och', hvilket icke ingår i någon förbannelse-formel, skulle (och detta i en förkortad form) ha överförts från en forntida inskrift.

Om man vill söka utreda, hvad den i fråga varande *j*-runan har för innebörd, så bör det framhållas, att man här naturligtvis rör sig på osäker mark.

Men detta medgivet, kan man uppfatta förhållandet på följande sätt. Jag framställer två alternativa tolkningar.

Då *j* står i slutet av en rad, och då nästa rad börjar med ordet **hariwolafr**, så är det självklart, att *j* måste utgöra en förkortning av ett ord.

Nu har ovan s. 14 framhållits, att i ristarens språk infortisvokalen *a* ljudlagsenligt förlorats i ord av typen **wulfar* > **wulfr* (långstaviga). Den har därför ljudlagsenligt fallit även t. ex. i urnord. nom. sg. mask. **ēbnar*, neutr. **ēbnat*-, och därvid erhöll rotstavelsen äldre *a*-brytning: **iabnR*, **iabnt* (isl. *iafn*, *iafnt*). I fall uti ristarens eget språk *a* förlorats också i kortstaviga ord, så hade i hans uttal det urnord. pronom. *eka* övergått till *iak* (fsv. fno. *iak*).

Nu är det ofrånkomligt, att inskriften har den gamla *jara*-runan i sin ursprungliga (resp. relativt ursprungliga) form, dvs. såsom **𐌺**. Ristaren har alltså känt detta gamla tecken och då naturligtvis med den valör av *j*, som också vi känna det från t. ex. Tune-stenen. Det är emellertid troligt, att ristaren använde

detta tecken i ord som i hans eget språk hade *j*-ljud (icke i ord, som i en på hans tid utdöd språkform hade *j*-ljud). Han kunde t. ex. ej bruka *j* i ordet *jah*, som i hans språk uttalades **ah* eller **ā*, men han kunde mycket väl bruka *j* i ordet *iafn*, hvilket han uttalade med *j*- (*ĵ*-).

Nu är det blott rätt få ordgrupper, som på Stentofstenens tid började med *j*-, nästan blott några få ord med (äldre) brytning såsom *iafn*, kanske *iak*.

Vi äro därför berättigade att i *j* söka förkortning av ett dylikt ord.

Nu betyder det isl. adjektivet *iafn* 'upartisk, billig, retfærdig, saa at ingen af Parterne lider Skade, men enhver faar sit Tilkommende, efter sin Fortjeneste' (Fritzner² mom. 3). Hertzberg översätter *iafnaðr* m. med 'ligeligt Forhold, ligelig Fordeling'.

I fornsvenskan brukas *iamn* i betydelsen 'lika, lika stor', t. ex. »wi hafum gifit ware systor fullan bropur lut oc *jamnan* wiper os» SD. VI (år 1350); se Söderwalls ordbok. Detta förut-sätter uttrycket »*giva iamnan* lut». ÖGL. använder *iamnaþer* 'æqualitas' också i sammanställningen »skipta iorþ *til iamnaþa*», d. ä. 'så att man får lika god jord igen, som den bortskiftade', hvarpå v. auditör Ebbe Kock fäster min uppmärksamhet, och fsv. *iæmnadher* betyder ofta 'rättvisa, billighet' (ex. hos Söderwall).

Forndanskan brukar *iafn* motsvarande det moderna 'ligelig, billig', t. ex. »han schall haue een deell aff hans bæthing effter thly, som fogden thycker *jeffnt* wære» (Købh:s dipl., år 1443); se Kalkars ordbok.

Ännu bruka vi i nysvenskan *jämnt* i sådana uttryck som *giva någon jämnt*, dvs. just så mycket, som han har att fordra (t. ex. 3 kronor 76 öre).

Det synes mig mycket väl harmoniera med ovanstående, om man förmodar *j* vara en förkortning av *jafnt*. Inskriftens *hapuwolafr gaf j* betyder då: »H. gav (dem = stridsmännen) *jämnt*»; dvs. han hade till dem fullt utbetalat deras sold.

Jag erinrar om att det även annars förekommer runinskrif-

ter, som beröra det ekonomiska området. Så omtalas ju t. ex. på Tune-stenen en delning av arvet. Forsa-ringens inskrift handlar om ekonomiska förhållanden.

I fall tvåstaviga ord med kort rotstavelse uti ristarens eget språk förlorat andra stavelsens *a*-ljud (ex. *eka* > *iak* 'jag'), så kan tredje raden alternativt fattas sålunda.

Enligt den vanligaste uppfattningen har inskriftens numera delvis utplånade fjärde rad omtalat, att **hariwolafr** ristade runorna. Detta är säkerligen riktigt. Då nu som bekant i fsv. ordet *iak* ofta brukas framför personnamn, t. ex. *iak byrghe karlson* (1335?), *iak alexander* (beläggställen i Söderwalls ordbok), och då nsv. *jag* alltjämt ännu så brukas (*jag Nils Persson* etc.), så ligger följande tolkning nära.

Tredje radens jara-runa är en förkortning av *iak*, och detta bör omedelbart förbindas med det följande **hariwolafr**; den omständigheten, att *j* slutar raden tre, under det att **hariwolafr** börjar nästa rad, utgör icke något hinder härför. Man bör då tänka sig, att **gaf** slutar en sats, och man bör översätta: »**Hapuwolf** gav (dem monumentet). Jag Hariwolf...».

Alltså:

Inskriftens två första rader böra uppfattas sålunda:

nīu hā-bōrumr

nīu hā-gestumr.

»Åt nio hå-bönder, åt nio hå-gäster (främmande stridsmän)».

Den tredje raden *hapuwolafR gaf j* kan alternativt uppfattas: »H. gav (dem) jämmt (dvs. fullt ut deras sold)» — eller: »H. gav (dem monumentet). Jag Hariwolf...».

Vid överbägandet av inskriftens reala innebörd har jag haft förmånen rådgöra med min son v. auditör Ebbe Kock.

Jag tillägger detta. Då ett starkt förkortat ord finnes i tredje raden, är såsom nämnt dess tolkning diskutabel. Men då tolkningen av denna rad ej med nödvändighet är bestämmande för tolkningen av inskriftens två första rader, bör även den som möjligen har en annan uppfattning av tredje radens innebörd,

kunna ansluta sig till den ovan givna tolkningen av de två första raderna i inskriften.

Dessa två första rader äro med den ovan givna tolkningen av intresse också i kulturhistoriskt avseende. De tala om »hå-bönder» (jmf. fda. *hafnæ-bønder*) och om »hå-gäster». Då nu under den äldre medeltiden *hā-(hå-)*indelningen spelade en mycket viktig roll vid ledungen, är det sannolikt, att dess fullgörande efter *hār (hå)* 'båtsmanshåll' har betydligt högre ålder, än man förut visste.

II. Till Björketorps-inskriften.

De sista raderna i Björketorps-inskriftens förbannelse-formel lyda:

utiARweladaude
sarþatbarutr

Detta har, väsentligen i anslutning till Bugges tolkning, brukat avdelas i ord sålunda: *uti AR weladaude sar þat barutr*, och man översätter merendels: »för den som bryter ned detta (monument), för honom är ränkfull död ute», dvs. han skall snart drabbas av en ränkfull död.

Häremot opponerar sig v. Friesen s. 18. Han menar det vara oberättigat att här antaga en s. k. attraktion.

I isländskan finner man emellertid stundom alldeles motsvarande konstruktion, t. ex. »þar mun Høpbroddr *Helga* finna... i flota miþium, *sá er opt hefir ornu sadda*» (Helgakvipa Hund. I; se Nygaard Syntax § 260; jmf. även § 264, a). Ehuru dylika konstruktioner icke äro vanliga, är man dock fullt befogad att med Bugge och andra se en attraktion i vår inskrift, så att i denna *sar* (av *sā er*) användes för *þaim er*, liksom i Helgakv. *sá er stár* i st. f. *þann er*. I båda fallen fungerar (*e*)r såsom nominativ.

v. Friesen återgiver de två i fråga varande raderna med isländsk transskription: *Úti er *véldaupi sá er þetta brýtr*, som han översätter: »Landsflyktig ligger den genom magisk konst, som

förstör denna minnesvård». Kompositum **weladaude** fattar han såsom ett adjektiv och jämför det isl. *en* gång anträffade adj. *strádaupi* 'död på strå':

Med rätta invänder Brate i Ark. nf. XXXI, 184 f. mot denna tolkning, att den strandar på formen **AR**, som skulle betyda 'är'. Brate framhåller, att 'är' i fsv. inskrifter har formen *is* ända till mitten av 1000-talet; först vid denna tid framträder **ER**. I den vida äldre Björketorps-inskriften kan **AR** därför ej betyda 'är'. Härtill kommer, att v. Friesen måste antaga, att **A**-runan i **AR** skulle ha valör av *e*-ljud.

Emot den diskuterade tolkningen talar dessutom mycket kraftigt, att *ute är* i betydelsen 'förestår, väntar' är ett högst underligt uttryck. Dessa vanskligheter gälla även Bugges tolkning.

Brate vill i **utiAR** se pres. sg. av isl. verbet *yta* 'sætte ud fra Land; række noget frem, sætte noget i Bevægelse henimod en, for at han kan gribe, tage det'. Han yttrar: »Då 3 sing. pres. vid denna tid bör hava varit tvåstavig som isl. *ytir*, antager jag att **ia uti utiAR** är en digraf», och han menar ordet betyda »sætter i gång (döden till hämnd för helgerånet)». Detta kan dock icke vara riktigt. Det är ett ytterst djärvt antagande, att ett ord, uttalat **ytir*, skulle ha återgivits med **utiAR**. Också den av Brate antagna betydelsen är ytterst påfallande.

Vid tolkningen av inskriftens två sista rader är det framför allt ljudgruppen **utiAR**, som gjort svårighet.

Det enklaste och naturligaste är att (såsom oftast skett) fatta **weladaude** som sammansatt med substantivet isl. *vél* 'Kneb, List hvormed man besnærer en' och det mycket vanliga substantivet isl. *daupi* 'död'; snarast ser jag i **wela** gen. pl. till *vél*¹. Ordet betyder alltså 'sveckfull död'. Predikatet här till måste vara **utiAR**, och sammanhanget fordrar, att detta måste betyda 'hemsöker', 'ansätter'.

Just denna betydelse har **utiAR**; jag ser nämligen däri samma ord som i isl. pres. sg. *vitjar* 'hemsöker'.

¹ Mindre gärna uppfattar jag **A** i **wela** såsom den ursprungliga kompositionsvokalen.

Isl. *vitia* (pret. *vitiaþa*) 'fare hen til et Sted, besøge, opsøge' brukas — för att använda Fritznors uttryck III s. 974 — »med Personens Gen. som man besøger især i fiendtlig Hensigt», t. ex. »vit þat til sanns, at ek ætla i sumar norþr at vitia yþvar Háleygianna» (Flat.) — »þurfu vér eigi at dyliast við þat... at Knútr konungr mun koma ok vitia vár i sumar» (Flat.; se Fritznor). Också i fornsvenskan användes *vitia* 'besöka' även i betydelsen 'hemsöka', t. ex. »jak skal witia idher bradhlika mz fatikdom oc oaraan» Med.-bibeln I (se Söderwalls ordbok). Alltjämt lever *vitia* 'besöka' kvar i äldre nysv. (exempel i Dahlgrens glossar). I nuvarande riksspråket har *vitja* betydelsen 'undersöka om man fått något (i utlagt fångstredskap)', men i bygdemål leva också andra betydelser kvar. Så betyder *vittja* i Ångermanland 'besöka', i Bleking 'göra barnsängsbesök' (Rietz).

Liksom isl. fsv. *vitia* betydde 'hemsöka', så betyder *utiar*, uttalat *witiar*, 'hemsöker'.

W-ljudet betecknas här med runan *u* liksom t. ex. i *fauauisa* i den urnord. inskriften på brakteaten nr 57 (från Seland), och liksom runan *u* är det normala tecknet för *w*-ljud i inskrifter med den kortare runraden. Den omständigheten, att *w*-ljud betecknas med runan *w* i *weladaude*, talar naturligtvis icke här emot. Det är ju mycket vanligt, att i samma inskrift ett och samma ljud får olika beteckning. Så — för att anföra ett nära liggande exempel — betecknas till och med en och samma ljudgrupp *ha* i Stentofte-inskriften dels med *ha* (med *jara*-runan), dels med *ha* (med *ansuþ*-runan). Snoldelev-inskriften (Seland) c. 800 använder såsom tecken för *a*-ljud dels *ʰ*, dels det yngre *ʰ* (Wimmer-Lis Jacobsen De danske runemindesmærker s. 100). Hedeby-stenen (Slesvig) c. 1000 har dels *tręgr* dvs. *dręgr* med stungen *k*-runa, dels pl. *trękiar* dvs. *dręgiar* med ostungen *k*-runa (ib. s. 21). Aarhus-stenen V från c. 1000 brukar som tecken för *æ*-ljud så väl i (ex. *iftir*) som *e* (= stungen *i*-runa; ex. *mest* ib.). Västg.-lagen har t. ex. dels *uęgh*, dels *węgh*.

Vidare är det, som allbekant är, en i inskrifter ofta mötande företeelse, att något runtecken alldeles utelämnats. Så sak-

mas t. ex. i-runan uti ordet þk (þik) 'dig' på runspännet från Freilaubersheim (Henning Die deutschen runendenkmäler s. 87, Wimmer i Aarbøger 1894 s. 64). Såsom nyss har nämnts, finner man på Stentofen-stenen -LASAR i st. f. -LAUSAR (motsvarande Björketorps-stenens -LAUSR). Alsted-inskriften (Seland) c. 1050 har flera uteslutningar av runtecken såsom ftir (jämte eftir), sina i st. f. stina etc. (Wimmer-Lis Jacobsen nr 93). I svenska runinskrifter finnes flera gånger ftir i st. f. iftir eftir, t. ex. Furingstads kyrka Östergötland (Brate ÖgR. nr 148). Flo-stenen Vgtl. har rspi, iftr, brpur i st. f. rispi, iftir, brupur (Torin nr 40). Här må ock nämnas, att, väsentligen i anslutning till Haigh, Bugge Norges Indskr. I, 148 ff. och flera andra forskare mena, att den urnordiska inskriften på Etelhem-spännet (Gotland) **mkmlawrtaa** är att läsa *mik Marila worta* 'mig Marila gjorde' med uteslutande av i två gånger och dessutom av o. Denna tolkning är dock enligt min åsikt föga trolig; se Kock Undersökningar i svensk språkhistoria (1887) s. 108 ff. Inskriften kan nämligen och bör troligen transskriberas **ek erla w(o)rtaa** 'jag Erla gjorde (spännet)'.

Med Etelhems-inskriftens tolkning må det nu förhålla sig huru som helst, säkert är, att i inskrifter icke minst ofta i-runan uteslutes. Man är därför berättigad att läsa utiar såsom *witiaR*.

Emellertid är det fullt ut lika antagligt, att i-runan ej i egentlig mening utelemnats, utan att ↑-runan i ordet **↑↑↑R** utgör en binderuna. Som bekant är bruket av binderunor rätt vanligt i urnordiska inskrifter (Wimmer Die runenschrift s. 168), och det möter stundom även i yngre inskrifter. Såsom Wimmer framhåller i DR. I: 1 s. XXXVI kan staven i nästan alla runor representera även en i-runa. Så kan i t. ex. **↑↑↑** dvs. *Ingiald* på Aalumstenen I ↑-runan utgöra en binderuna av | och ↑. På alldeles samma sätt kan i **↑↑↑R** i vår inskrift ↑-runan utgöra en binderuna av | och ↑; alltså **↑(↑)↑↑R**¹.

¹ Däremot är det icke tilltalande att antaga ett uttal *witiaR* 'hemsöker' med kombinerat yngre u-omljud, ehuru ett dylikt i senare tid skulle inträda i 1. pl. **ytium* och subst. **ytium* (isl. *vítian*). Analogiskt lån av y från dessa former till *witiaR* vore osannolikt.

Det isl. *vitia* 'besöka, hemsöka' konstrueras med genitiv (blott ett exempel hos Fritzner på ackusativ); det fsv. *vitia* fordrar genitiv eller ackusativ (exempel hos Söderwall). Troligen har i ristarens språk *vitia* konstruerats med genitiv, men då, såsom vi ovan s. 22 sett, en fullt berättigad attraktion (SAR) använts i inskriften, framträder icke genitiven.

Jag översätter alltså: »Svekfull död hemsöker den som nedbryter detta (monument)».

Ordningsföljden predikat + subjekt i satsen *witia_R wēladauðe* är i god överensstämmelse med fornordisk syntax. Nygaard framhåller (Syntax s. 345) en mängd fall, där predikatet i isländskan sättes framför subjektet, och även sådana, där man i moderna nordiska språk icke (resp. icke gärna) använder dylik ordföljd.

Så sättes verbet stundom först, när det skall särskilt framhållas, t. ex. »Lifa enn nǫkkurir Íómsvíkingar» (Fagrskinna) — »konungr mælti: Vandast nu getan» (Heimskringla; se Nygaard s. 346).

Det är naturligt, att man i förbannelse-formeln särskilt ville framhålla hemsökelsen; man använde därför ordföljden *witia_R wēladauðe*.

Alltså:

Inskriftens två sista rader böra uppfattas på detta sätt:

w[í]tia_R wēladauðe
sa_R þat brýtr

»Hemsöka skall svekfull död den som nedbryter detta (monument)».

Axel Kock.

Die Bjarnar saga hitdœlakappa.

Lausavisur, frásagnir, saga.

I. Angriffspunkte.

1. Die Bjarnarsaga hitdœlakappa (Bj. s. hitd.)¹ fordert durch die Verschiedenheit ihrer Teile geradezu zu einer Untersuchung ihres Wachstums auf. Ein langer, ungemein flott erzählter Zug von 11 Cc. voll Schwelgens in psychologischer Ausführung, die Vorgeschichte zwischen Björn und Þórð, wenn man so will, eröffnet die Saga; eine ganze Reihe von Einzelgeschichten, die sich alle um das Verhältnis Björn und Þórð gruppieren, bilden lose, aber nicht ohne Steigerung zusammengestellt den Mittelteil, C. 12—26; derbe Bäuerlichkeit, Tätlichkeiten machen ihren Stoff aus; dann bringt der Schluss ernst Björns heldischen Todeskampf, eingebettet in seinen Freundschaftsbund mit Þorstein Kuggason, der, mit feinem Humor realistisch begründet, über den Tod seine Festigkeit bewährt, C. 27—34. Hier atmen wir die reine Luft der hohen Bauernerzählung.

Lausavisur, gehäuft im Mittestück, durchziehen die ganze Saga. Sie gehören zum allergrössten Teile den beiden Helden selber zu. Sie sind uns Zeugen allerersten Ranges für die Wirklichkeit, ja sie sind Schlaglichter der Vergangenheit selbst. Sie fordern zunächst dazu auf, Linien der Geschehnisse aufzudecken. Weiterhin aber scheinen sie, die Möglichkeit des Blicks in das

¹ Ausgabe von R. C. Boer (Halle a. S. 1893) mit kritischer Einleitung und Erklärung der Lausavisur. Die Gedichte sind in Skjaldedigtning I herausgegeben. Über Björn und Þórð als Skalden s. F. Jónsson, Den oldn. og oldisl. Litt. Hist. Bd. I S. 504—8, 573—77, über die Saga ebenda Bd. II S. 425—29; dazu Den isl. Litt. Hist. S. 114 f., 129, 241—43, über die Echtheit der Lv. derselbe Aarb. 1912 S. 27—32. Die Isländersagas sind wenn möglich nach der Altn. Saga-Bibliothek (Halle) citiert.

Wachsen des Stoffes zu bieten, denn ihre Verflechtung in die Saga ist offenbar nicht gleichartig: Szenen, die sie selber ausmachen, stehen neben solchen, in denen sie eine unbedeutende Rolle spielen, die aus ihnen entwickelt zu sein scheinen, deren Angaben sie widersprechen.

Die Saga gibt anscheinend eine Fülle von Berufungen auf Gewährsmänner und verweist uns so auf überkommenes Gut, gewisse Stücke tragen den Stempel ursprünglicher kurzer Bauern-erzählung an der Stirn, und andererseits offenbaren lange Züge deutlich den Geist eines selbständig schaffenden Mannes. Stilverschiedenheiten sehr verschiedener Grade weisen auf sehr verschiedene Erzählkulturen, ja vielleicht gar Zeiten.

Die Entstehung der Isländersaga ist in den letzten Jahrzehnten immer wieder im Zusammenhange behandelt worden¹. Über langes, breites Leben der Stoffe im Munde der Erzähler sind alle einig. Wann die Feder einsetzt und welche Wirkung sie hat, ist die Streitfrage geworden. Die Kennzeichen mündlicher und schriftlicher Erzählkunst sind aber noch nicht in zureichendem Masse festgestellt². Wie haben die frásagnir ausgesehn³?

Worauf es ankommt, ist, den isländischen Stoff nach seinem entwicklungsgeschichtlichen Alter zu gruppieren. Vielleicht, dass wir an einer Stelle eine Zone zeichnen können, hier mündlich, hier buchmässig. Das wichtigste aber ist zunächst, die verschiedenartigen Stücke zu kennzeichnen.

Dazu, scheint mir, bietet die Bj. s. hitd. einen reichlichen Stoff scharf ausgesprochener Eigentümlichkeiten dar. Die Kom-

¹ Zuletzt von G. Neckel im Reallexikon der germanischen Altertumskunde, hg. von J. Hoops Bd. IV S. 67—73. Hier die Literatur.

² A. Heusler, Die Anfänge der isländischen Saga. Abhdl. der Königl. Preuss. Akademie der Wiss. Jahrg. 1913, Phil.-hist. Classe. Nr. 9 (Berlin 1914) Abschn. 31. 32.

³ »Fragt man nach der Beschaffenheit der mündlichen Erzählung, so kann man nur mit Vermutungen, die sich auf allgemeine Betrachtungen gründen, antworten«. F. Jónsson, Den isl. Litt. Hist. S. 214.

position ist hier die geringere Frage, die Kennzeichnung der Stoffarten die grössere.

II. Das Geschichtsbild der Lausavísur.

2. Fragen wir nun, wie sich uns allein auf Grund der Lvv.¹ das Verhältnis Bjørns und Þórðs darstellt, so suchen wir Antwort, indem wir von Fällen grösserer Sicherheit zu denen geringerer übergehen. So hoffen wir, über Einzelblicke hinaus ein Bild von den Beziehungen der beiden Männer, vielleicht sogar Züge ihrer Geschichte gewinnen zu können, die älter als Saga und frásagnir sind und Ausgangspunkte für Entwicklungslinien des Stoffes bieten dürften. Ich citiere nach Den norsk-landske Skjaldedigtning B Bd. I. Auf Beziehungen zwischen den Lvv. hat Boer S. 89—105 seiner Ausgabe hingewiesen.

Was berichten uns Bjørns den Namen Þórðs nennende Lvv. 6. 8. 15. 17. 21 über das Verhältnis der beiden Männer?

Lvv. 6. 8. 21 reden Þórð im Vokativ an; daraus folgt nicht zwingend, dass sie an den anwesenden Þórð gerichtet sind; sie mögen aber wohl zu ihm gesprochen sein. Lv. 15 spricht von Þórð in der dritten Person, Lv. 17 ebenfalls, aber so, dass der Inhalt der Lv. an ihn gerichtet ist.

Lv. 6. Þórðs Mannen sind einstmals mit denen Bjørns vor Þrælaeyrr zusammengetroffen, und Þórð selbst hat seine Schätze im Stiche gelassen. Trotzdem er ein geschickter Dichter ist, ist er oft unterlegen (im Streitdichten?).

Lv. 8. Þórð hat ein bestimmtes (*fessa*) Weib genommen. Dafür hat Bjørn Rache geübt und rechnet als solche Þórðs Schande, dass er, um ihm auszuweichen, auf Oddaeyrr platt an

¹ Wir schreiben die Lvv. auf Grund der Angabe der Saga dem Bjørn hitdælakappi Arngeirsson und Þórð Kolbeinsson zu. Stilistische Verwandtschaft der Lvv. Þórðs mit seinen grossen Gedichten führt F. Jónsson, Aarb. 1912 S. 30 f. für ihre Echtheit an. Bjørns Lvv. 10. 19 (12. 29 der Saga) schreibt Eyrb. s. c. 40 dem Bjørn breiðvíkingakappi Ásbrandsson zu; mit Recht, wie sonstige Abhängigkeit der Bj. s. hitd. vom Stoffkreis des Bjørn breiðv. erweist; s. Abschn. 11. 15; Boer S. XXXI ff.; Gering, Eyrb. s. S. XXIII ff.; B. M. Ólsen, Arkiv 1902 S. 204—10.

den Abhang des Brückenhügels der Brenneyjar gedrückt gelegen hat.

Lv. 15 ist unvollständig; Z. 7 f. Þórð steht im Angriffe Bjørns.

Lv. 17. 'Heute (am Tage der Dichtung) habe ich allein zwei Krieger niedergestreckt; das möge Þórð erfahren. Der ist selbst vor mir (Bjørn) die Küste entlang nach Süden geflohen' (sodass er wohl die Tat eben nicht hat sehen können). Als Situation könnte man sich denken: Bjørn sendet einen Boten mit der Meldung an Þórð oder besorgt die *víglýsing* vor Þórðs Hause mit dieser Strophe selbst.

Lv. 21. Bjørn dichtet jetzt eben auf Þórð die schlimmste Schmähistrophe; er verweist ihm, dass er sich besser nenne, und schilt ihn einen kraftlosen, verbrecherischen Schurken. Er will ihm nichts schuldig sein (was?).

Aus diesen Inhalten lassen sich folgende Tatsachen zusammenstellen: Lv. 8. Bjørn steht mit Þórð im Streite. Der Grund ist der, dass Þórð ein bestimmtes Weib genommen, d. h. doch wohl geheiratet hat. Bjørn hat ihn zur Rache angegriffen, und Þórð hat sich durch schmähhliches Verstecken der Rache entzogen. Das war á *Oddaeyri* auf den Brenneyjar.

Vielleicht ist mit diesem Angriffe identisch der auf Þrælaeyrr Lv. 6, in dem Þórð von seinen reichen Schätzen floh. Der Name Þrælaeyrr liesse sich wohl auf den Inseln des Sklavenmarktes erwarten. Das ist aber Vermutung; und fliehen und sich verstecken ist doch nicht dasselbe. Es liesse sich aber zusammen bringen.

Lv. 17 nennt einen anderen Kampf, in dem Þórð geflohen ist und Bjørn zwei Krieger erschlagen hat. Während jener als längst vergangener besprochen wird, ist dieser »heut« vorgefallen.

Lv. 15 spricht von einem gegenseitigen Kampfverhältnis der beiden Männer.

Neben dem Kampf mit Waffen steht der mit *visur*. Er wird angedeutet Lv. 6, 7 f.; eine Probe ist Lv. 21. Während

der Zusammenstoß auf Brenneyjar als in der Vergangenheit (*forðum* 6, 4) liegend dargestellt wird, liegt der von Lv. 15 und 17 in der Gegenwart des Dichters, ebenso der Spottstreit.

Der Vergleich der Lvv. Þórðs 2. 7. 8. 9. 11, die Bjørns Namen nennen, zeigt die Zusammengehörigkeit der Strophen Bjørns und Þórðs. Alle reden von Bjørn anscheinend in der dritten Person.

Lv. 2 bestätigt Bjørns Lv. 8, dass Bjørn dem Þórð um das Weib grollt, das er zur Ehe genommen hat, und erklärt das Verhältnis weiter: Þórð hat das Weib, das Bjørn begehrt hat, heimgeführt. Die Lv. ist ein Beispiel für den Streit mit Worten; sie ist indessen nicht ganz eindeutig an Bjørn unmittelbar gerichtet.

So zeigt denn auch Lv. 8 Þórð im Streiddichten mit Bjørn, vgl. Bj. Lv. 6, 7 f. 21. Þórð wirft dem Gegner Verleumdung und Verlogenheit vor und ein dickes Gesäss.

Lv. 7 bestätigt die Tötung zweier Männer durch Bjørn (Bj. Lv. 17). Sie sagt nichts von Þórðs Flucht und verweist Bjørn das Prahlen.

Lv. 9 beschwört Þórð alle Geister, die die Himmelskörper geschaffen haben, ihm zur Tötung Bjørns zu helfen, und meldet

Lv. 11 die Tötung Bjørns nordöstlich von Klifsandr Hvitings-hjalli etwas aufwärts.

Eine Bestätigung von Bjørns Rachetat auf den Brenneyjar geben die Lvv. nicht.

3. Über diese durch die Namensnennung und weiter durch inhaltliche Gleichung sicher als zusammengehörig bestimmten Lvv. hinaus erweisen zwei Paare von Lvv. durch Form und Inhalt ihre Zusammengehörigkeit: Lvv. 4 f. 14 f. der Saga, Þórðs Lv. 1 und 4, Bjørns Lv. 4 und 11. Sie sind im Fornyrðislag gedichtet. Sie stellen sich eng zusammen durch die Entsprechungen *Út skalt ganga — Hér (kyrr) munk sitja*. Sie kündigen sich als Aufforderung und Antwort an. Die Inhalte von Þórðs Lv. 1 und Bjørns Lv. 4 decken sich nicht ganz genau: dort handelt es sich um das Plaudern mit den Mägden, hier um die

Unterhaltung der Frau. Trotzdem dürften keine Zweifel bestehen, dass beide Lvv. einen Gedankenverlauf bilden. In den beiden anderen Lvv. werfen sich die Dichter ihre Handelsgeschäfte vor.

Die vier Lvv. gehören also offenbar in einen Streitverlauf und belegen so die Nachricht von dem Spottstreit Bjørns und Þórðs. Sie zeigen des weiteren: Bjørn hält sich in Þórðs Hause auf, seit dem Herbst; er unterhält seine Frau, hat also weitere Beziehungen zu der ihm Entgangenen, und zwar, wie er selbst Lv. 4 b sagt, unschuldige. Þórð ist er lästig; sie streiten um ihre Handelsgeschäfte.

Ferner gehören inhaltlich zweifellos zusammen Bjørns Lv. 14 und Þórðs Lv. 5 (Lvv. 18 f. der Saga).

Bjørn schmäht einen Mann, weil er sich von einem (halb-toten?) Seehund habe beißen lassen und nun an der Wunde krankliege. Der zweite Helming ist nicht verständlich. Þórð bestätigt, dass ein Seehund ihn gebissen habe und wirft dem Schmäher entehrende Bauernarbeit vor. Die beiden Lvv. gehören als ein Paar wieder zu jener Reihe von Spottstrophen. Wenn Bjørn Þórð hier *mýgir mörva* 'Fettfresser'¹ nennt, ist man versucht, an Zusammenhang mit seiner Lv. 11, nach der ihm Þórð ranziges Fett angedreht hat, zu denken.

Über diese Lvv. hinaus sehe ich keine unbedingt zwingenden Beziehungen, weder innerhalb der Dichtung des einzelnen Mannes noch in der beider. Es sind aber dadurch gebunden von Bjørns vier und zwanzig Lvv. acht, von Þórðs zwölfen sieben.

4. Weiter führen nur Vermutungen.

Bjørn nennt in Lv. 1. 2. 3. 5 Eykyndil, aber der Name kommt in keiner der Strophen vor, in denen Þórð genannt wird. Lv. 1. 'Eykyndil würde wünschen, hier (bei mir) zu schlafen, wenn sie hörte, dass ich, der berühmt gewordene, ihr mit drei Kriegern im Zelt nahe bin'. Lv. 2 'ich habe Eykyndil Liebeslust geschenkt. Jetzt weint sie(?); ihretwegen fahre ich zur See'. Dass Lv. 1 vom Wiederkehrenden gesprochen sei, mag ein ansprechender Gedanke sein; aber er ist nur Vermutung.

¹ Vgl. *ostmýgir* Skj.-digt. A I, 601 v. 37, 2.

Lvv. 3 und 5 haben inhaltliche Berührung: Lv. 3 Eykyndil schickt *sveinn enn hvíti* den Stall ausmisten und bestellt Björn in den Türgang. Sie ist nicht falsch (*ranglót*)¹. Was soll das? Wen betrügt sie nicht? Björn oder *sveinn enn hvíti*? Lv. 5 Eykyndil seufzt und will zu Björn etwas sagen, *litill sveinn* will horchen und wird entdeckt. Unter dem 'Wehrer des Gesprächs' ist am natürlichsten der Mann der Eykyndil zu verstehen. In diesen Lvv. steht Björn im selben Verhältnis zu Eykyndil und ihrem Manne wie in seinen Lvv. 4. 11 und Þórðs 1. 4 zu Þórð und seiner Frau. Also ist wohl Eykyndil Þórðs Frau, die einst von Björn begehrte. Aber ausdrücklich steht das nicht da.

Auf dieser Spur führen zwei Ausdrücke weiter: Der Ehemann heisst Lv. 3, 1 *sveinn enn hvíti*, 5, 7 *litill sveinn*. Dieser Ausdruck kehrt 7, 3, jener 9, 1 wieder. Beide bedeuten 'verächtlicher Kerl'². Nehmen wir an, dass diese Ausdrücke wie die Bezeichnung Eykyndil dieselbe Person bezeichnen, so wird in Lv. 7 und 9 Þórð geschmäht. Lv. 7 'Ich verteidigte mich auf dem Hügel gegen deinen Angriff³; du hinterlistiger Prahler, wackeltest mit dem Kopfe⁴, wanktest und liefst, was das Zeug hielt, vom Schiffe weg'. Lv. 9 '*Í Sölbundum* raubte ich dir Schiff und Ladung; da ward dir deine Bosheit vergolten'. Die Flucht von Schiff und Schätzen Lv. 7, *í Sölbundum* Lv. 9 stimmt zur Flucht vor *þrælaeyrr* Lv. 6; ein Angriff Þórðs wird 7 angedeutet, ist 6 nicht ausgeschlossen. Dagegen ist Lv. 8 nicht gerade von Flucht Þórðs, sondern von Verstecken die Rede; der Angreifer ist hier entschieden Björn. Andererseits lässt sich die Bestrafung

¹ Sollte die Versicherung *esat* — — — *ranglót* 3, 3 f. mit der Versicherung 4 b *Þat mun okkr eigi til orðs lagit; emk heill í hug* in Verbindung stehen?

² Über *hvitr* als herabsetzendes Beiwort s. B. M. Ólsen, Om Gunnlaugssaga (Kbh. 1911) S. 28 f.

³ Warum soll *ek vann grandí* 7, 2 als Schonung Þórðs gefasst werden? das nächste ist doch: 'ich wehrte den Schaden von mir ab', verteidigte mich mit Erfolg.

⁴ *Þú dúðir hattar halland.*

für den *gráleikr* Lv. 9, 7 f. leicht auf die Rache für die Entwendung der Frau á *Oddaeyri* Lv. 8 beziehen. So haben diese beiden Lvv. 7 und 9 gewiss so viel Beziehungen zu Lvv. 6 und 8, dass sie zu ihnen gehören werden. Aber sie durchkreuzen sich so, dass eine überzeugende Zuteilung zu einem Gefecht oder zu zweien nicht möglich ist; auf ein zweites Gefecht weist der Name *í Sólundum* der sich unseres Wissens nicht mit den *Brenneyjar* geographisch vereinigen lässt. Die vier Momentbildchen geben, wie zu erwarten ist, keine eindeutige Hinweisung auf einen Handlungsverlauf.

Wir sahen unzweifelhaft Björn im Hause Þórðs als Gesellschafter seiner Frau und unlieben Gast des Hausherrn; wir hörten die Männer erbitterte Spottstrophen gegen einander dichten und glaubten auch zwei höhnische Lvv. des bevorzugten Gesellschafters der Hausfrau gegen den zurückgesetzten Gatten auf Þórð beziehen zu sollen. Da liegt es denn nahe, in Þórðs beweglicher Klage an eine Frau Lv. 3 über die Störung des Friedens im einmütigen Hausstand durch einen Eindringling eine Klage an die Gattin über Björns Einbruch zu sehen. In diesen Bereich stellt sich dann auch leicht die Schmähstrophe Björns, Lv. 12, deren Situation sich eben daraus erklärt, dass Björn in der gemeinschaftlichen *stofa* als Gast Zeuge des Benehmens Þórðs gewesen ist¹.

Nun bleibt noch eine kleine Anzahl von Strophen kriegsrischen Inhalts und zwei weichgestimmte Lvv. Sie zwingen alle nicht zur Einordnung in den umschriebenen Kreis, lehnen sich aber zum Teil sehr bequem an ihn an.

Þórðs Lv. 10 stellt sich geradezu wie eine Fortsetzung zu seiner Lv. 9, der Beschwörung der Geister, ihm zur Tötung Björns zu verhelfen, und wie eine Parallele zu Lv. 11, dem Jubel über den geglückten Mordanschlag, dar. 'Den Mann, der mich südlich der Heide Feigling genannt, der mich beraubt hat, hab ich in gerechter Sache getötet, — — — *lóska*t — wie ich

¹ Stofflich lehnen sich Bj. Lvv. 10. 19 an, die aber als ihm nicht zugehörig, hier keine Rolle spielen.

es mir gewünscht hatte', nämlich in Lv. 9. Auch die Anlage der Strophen weist vielleicht auf Beziehung hin: nach schwerem Eingang und *verbum regens* (*biðk*, *lóska*) im ersten Helming folgt mit *at* am Anfang des zweiten der Hauptgedanke: Lv. 9 'dass der Adler ihm zu Häupten stehe und es mein Werk sei; Lv. 10 'dass ich sein Töter ward'¹.

Björns Traumstrophen, Lv. 20² und 22, in denen er unglücklichen Kampf und Tod voraussieht, ist die Phantasie geneigt, vor seinen Tod, der durch þórð herbeigeführt wird, zu stellen. (Sind aber die Traumstrophen etwa *ex eventu* gedichtet?) Sie hört aus seiner Lv. 23 'Nur von Schwert und Schild begleitet geh ich ohne Sorge vor feindlichem Überfall; solange mein Schwert mir nicht in der Hand birst, flüchte ich nicht vor einem einzelnen Gegner über die Mýrar' eine kecke Herausforderung gegen þórð und sieht in den Mýrar die Umgebung von Hitarnes.

Lv. 24 lässt etwas wie Besorgnis, ähnlich den Lv. 20 und 22, anklingen: 'Zum Jul hatte ich eine grosse Schar bei mir, jetzt hab ich nur einen Genossen' — und man denkt dabei an die Schutzmannschaften, mit denen sich die Grossen umgaben, wenn sie Überfall besorgten. Des zweiten Helmings *enn hraustgedi kom vestan* liesse sich wohl auf einen Helfer aus Westen deuten, wenn die Skaldensprache nicht Beziehung auf das Subjekt des ersten Helmings näher legte.

Björns Lv. 18 'Auf dem geröteten Klifsjørvi warf ich Kalfs Sohn zur Erde, dass er tot war' rückt durch die Ortsangabe in die Nähe der Kämpfe zwischen Björn und þórð, denn Björn ist ja selbst *landnorðr frá Klifsandi á hialla Hvítings ofar lítlu Þ*. Lv. 11 gefallen; aber irgendwelche Fingerzeige zur Einordnung gibt sie uns nicht. Wenn *á roðnum* (*Klifsjørva*) nicht eine gedankenlose Bezeichnung für Kampfplatz ist, so steht das Adjektivum in gewissem Gegensatze zu Z. 7 f. *fall varð fleygipólfi fjorgrand Niðar branda*, wo Kalfs Sohn allein durch Aufschmettern

¹ Björns Lv. 12 und 17 ist ebenso gebaut.

² De Boor hat Zeitschr. f. deutsche Phil. Bd. 45 S. 292—97 gezeigt, dass *Mæringr* ein mannsheiti ist. Wer ist die angeredete Frau?

(vgl. Egils. s. C. 40, 14) getötet und Blutvergiessen abgewiesen wird. Oder haben noch andre mitgekämpft? Björn berichtet Lv. 16 von einer zweiten Tötung¹ eines Mannes, um deren Ort Þórð(?) nicht Bescheid weiss; 'der vermeidet den Einzelkampf'. Aber von der Tötung Kalfssons kann hier nicht die Rede sein, weil Björn hier dem Gegner mit dem Schwert das Bein zerschlägt.

Ganz ab vom Kampfschauplatz führt uns þórðs Lv. 6; 'Zwölf Mann schärften wir Pfeile im Beruhraun (Snæfellsnes), o Weib. Wir waren traurig (hatten uns veruneint?); ich sah vom Geröll, auf das ich gestiegen war, den Stolzen in der Rüstung. Wir wollten die Tapferen² gefangen nehmen'. Der Kritik sind keine Anhaltspunkte zur Einbeziehung dieser Strophe in den alten Kreis gegeben. Die Phantasie müsste jedenfalls stark mit Erfindung arbeiten.

Was aber ist endlich mit Björns Lv. 13 anzufangen? Darf das zarte Verhältnis, das Björn an die Frau und ihre zwei Töchter bindet, überhaupt in die Nähe des bekannten Kreises gezogen werden?

þórð spricht Lv. 12 von einer Reise seiner kranken, schwer unter körperlichem Schmerz leidenden Frau. Er führt ihr Pferd langsam; das macht ihn müde. Ihr Leiden ist seines³. Eine Anlehnung bietet sich nirgends.

Der Adressat des Grámagaffins ist nicht erkennbar.

5. So zeigen uns die Lvv. doch einen gewissen festen Grundriss des Verhältnisses Björns und þórðs, und undeutliche Linien schimmern weiter durch.

þórð hat das Weib heimgeführt, das Björn begehrt hat; der hat ihm dies als Falschheit gerechnet und in Norwegen dafür Rache genommen; ein oder zwei Zusammenstösse haben stattgefunden. Dann aber verkehrt er in þórðs Hause, dem Herrn

¹ Z. 5 *birki* könnte Plural sein, also zur Tötung der zwei Männer Lv. Bj. 17, Þ. 7 Beziehung haben.

² *herði menn* Hss. AR. *herðimann* Svbj. Egilsson, F. Jónsson, Boer.

³ Z. 3 *vara* Hss. AR, Praet. kann mit Hinblick auf die Praet. des zweiten Helmings wohl gehalten werden.

ein unlieber Gast; er unterhält seine Frau, die ihn sogar begünstigt. Schmähstrophen fliegen zwischen den feindlichen Männern hin und her. Kämpfe finden statt: Björn erschlägt einmal einen (?) Mann, ein andermal zwei, — þórð selbst hat damals nicht mit angegriffen — tötet Kalfs Sohn; ein Anschlag þórðs im Beruhraun hat gar kein Ergebnis. Björn schützt sich eine Weile, wandert unbesorgt, ahnt seinen Tod; þórð beschwört die Geister, erschlägt endlich Björn und jubelt. Einzelne Ortsnamen geben ganz bestimmte Hinweise.

Nach all diesen Beziehungen der Lvv. untereinander kann gar kein Zweifel sein, dass ihre Mehrzahl ein bestimmtes Verhältnis zwischen ihren Dichtern behandelt, und der Rest stellt sich vermutlich dazu. Unsere Kenntnis der Tatsachen ist zu gering, als dass wir überall klar zu sehen hoffen könnten.

Sehr wichtig ist das Charakterbild der Männer, das die Lvv. enthüllen.

Björn ist immer auf der Höhe, immer obenauf, er ist immer aktiv, hat immer Erfolg, feiert immer Triumph. Glücklich in der Liebe zu Eykyndil, weiss er, dass sie seiner begehrt, dass sie ihm nachweint, hebt er sich behaglich über den zurückgesetzten Ehemann, missachtet er dessen Ausweisung, prahlt mit seinem Erfolge. Alte Niederlage ist längst durch die Schmach des Gegners gerächt, neue tapfere Taten erhalten das Hochgefühl. Der Tod freilich ist für ihn kein Spiel, nicht Lebenserhöhung, sondern Sorge.

Demgegenüber ist þórð vorzugsweise in Abwehrstellung; ihm geschieht Unrecht, und er weiss sich gegen den Überlegenen nicht recht zu helfen. Klage und Vorwurf dringt aus dem Herzen des wirklich schwer und dauernd verunglimpften Mannes. Er kann wohl auch stolz vom errungenen Weibe sprechen, aber es ist kein Prahlen; er weist Vorwurf mit Gegenvorwurf zurück, aber es klingt mehr wie: lass mich in Ruh! Der Fremde, den er aus dem Hause weist, behält das letzte Wort; er beklagt sich beweglich und inniglich bei seiner Frau über die Störung des Hausfriedens. Das grosse Werk der Rache ist ihm eine Herzens-

sache, und aus dem Herzen dringt auch die Befriedigung über ihr Gelingen.

Den größten Aufriss der Saga finden wir im Bilde der Lvv. wieder: das Streitverhältnis der beiden Männer um Þórðs Weib, Zankstrophen, Händel, Ermordung Bjørns. Es fehlt aber die Intrigue Þórðs, König Ólaf, Þorstein Kuggason. Þórð selbst erscheint in der Saga in wesentlich anderem Lichte, er ist der ausgesprochene *sveinn enn hvíti*.

III. Fremde Zeugen.

6. Einige Tatsachen werden durch selbständige Zeugen gestützt:

1) Beziehungen Þórðs zu Jarl Eirík, gewiss auf Grund eines Besuches (C. 3), durch die Belgskaka und Eiríks drápa (Boer S. XXXIV), und ein Besuch bei König Ólaf, für 1024 durch Hkr. II, 272, 18 bezeugt;

2) der Aufenthalt Bjørns in Russland bei Wladimir — Valdimar C. 4. Die allgemeine Deckung mit Nestors Bericht (Boer S. XXI f.) und auch die Nennung eines *Björn íslenskr maðr* im Gefolge Eymunds Fms. V, 285 mögen hierfür Zeugnis sein, obwohl der Eymundar þáttur zur Zeit der Söhne Valdamars (S. 270) spielt. Aber die gesamte Füllung und Ausführung ist unhistorische Fabel. Das lässt sich für zwei Stoffteile beweisen, s. Abschn. 15;

3) ein Besuch Bjørns bei König Ólaf. Das wichtigste Zeugnis ist die Anekdote vom Wadenbände des Königs C. 9 und 33 S. 72, 9 f. Sie wird Ól. s. h. h. Fms. IV, 110 f. hinter Hkr. II C. 58 (1016/17) ohne Gewähr für zeitliche Richtigkeit erzählt. Durch folgende Beobachtungen wird sie als altes isländisches Erzählungsgut — orts- und sachgebundenes — erwiesen. Die Geschichte hängt an einer Reliquie, die der Erzähler vor Augen hat; das Band ist jetzt der Gürtel eines Messgewandes zu Garðar auf Akranes. Damit steht sie völlig unzweifelhaft als alter an Garðar geknüpfter Bericht fest. Hierzu tritt ihr syntaktischer

Stil in Bj. s. hÍtd. Eine solche Folge von *ok*-Verbindungen wie in den Sätzen S. 22, 18—23, 21 findet sich in der ganzen Saga nicht wieder¹. Wir haben hier ein Stück Ortserzählung ganz simplen — ich möchte behaupten schlechten — Kleinleutestils vor uns. Demgegenüber bietet Ól. s. h. h. den fließenden Stil der ausgebildeten Sagaerzählung; sie hat an Bj. s. hÍtd. keine Wortanklänge. Obendrein bringt sie in die Geschichte den Friedhof von Hitardalr hinein, wobei sie gewiss an die dortige Klostergründung denkt; der Bj. s. hÍtd. fehlt diese mönchische Anknüpfung. So ist jedenfalls die Bj. s. hÍtd. nicht die nehmende. Ist es die Ól. s. h. h., so hätte sie die Angabe über Mæring geradezu verändert. Aber sie braucht nicht die Bj. s. hÍtd. vor sich gehabt zu haben; ihr Ausdruck *frásagnir* S. 110 kann auf Einzelerzählungen gehen, wie wir sie ja kennen.

Nun sehen wir also die beiden Männer, aber — wohlge-merkt — nicht gleichzeitig, am Hofe König Ólafs, Björn in Russland und Þórð bei Jarl Eirfk, lauter Stoffe des ersten Teils. Auf den Beleg des Besuchs Grettirs bei Björn durch Grettis s. C. 58 ff. brauchen wir hier nicht einzugehen.

IV. Berufungen der Saga.

7. Weiter dürften uns, soweit ich sehe, nur eine Reihe von Bemerkungen der Saga führen, die zuverlässig über sie selbst hinaus weisen. Sie bringt eine Fülle von Berufungen auf Überliefertes. Ihr Wert muss untersucht werden.

Die Formel a) *þat er sagt, þess er viðgetit* u. ä. S. 9, 21. 14, 9. 24, 10. 25, 15. 27, 7, 32. 31, 14. 32, 27. 37, 3. 49, 30. 64, 27 haben mit der Formel b) *þat er nú at segja* S. 13, 6. 24, 1. 34, 29. 35, 22. 39, 21. 42, 25. 49, 14. 73, 31 das gemein, dass sie einen neuen Zusammenhang eröffnen, und zwar bilden sie den Übergang. Dazu dient die Partikel *nú*, die sich in allen Formeln b) findet

¹ Sieh bes. die den nachgestellten Hauptsatz einführenden *ok* S. 23, 1. 9, vgl. Nygaard, *Norrøn Syntax* § 270.

und in den Formeln a) zu allermeist. Dem *nú* entsprechen in a) Zeitangaben S. 27, 32 *Þökkuru síðar*, 27, 7 f. *um þondverðan vetr*, 31, 14 *eitt kveld*, 9, 21 *þá er Björn var í Gardaríki* oder 49, 30 *Enn* (ferner). Mehrfach wird durch Formel b) der Übergang nicht nur zum neuen Stoffglied, sondern auch zur anderen Person betont S. 13, 6. 35, 22. 39, 21. 42, 25. 73, 31. Grade diesem Bedürfnis entspricht in der Formel a) die Wendung *En í öðrum stað er þess viðgetit* S. 24, 10, wo die Erzählung von Björn zu Oddný überspringt, oder S. 64, 27 *þat er sagt í öðru lagi frá Birni*. Die Gleichwertigkeit der Formeln a) und b) wird durch die jungen Abschriften A und R bestätigt: S. 25, 15 A *Nú er þat sagt*, R *Nú er at segja*, und durch Hs. O S. 14, 9 *Næst þessu er þat at segja* für A *þat er nú til tíðenda sagt*. Achtlos verändert auch O S. 24, 10, so dass die Versicherung ausfällt.

Die Berufung erstreckt sich stets auf einen Zusammenhang von Tatsachen, ganze Capitel. Der unmittelbare Zweck dieser Formeln ist also der, die Erzählung zu leiten, nicht zu versichern. Wir tun daher gut, sie nicht ohne weiteres als Berufungen zu nehmen. Es müssen besondere Umstände auftreten, die ihnen das Gewicht von Versicherungen geben. Und für eine ganze Reihe von ihnen ist das in der Tat in dem Grade der Fall, dass sie als vollwertige Quellenverweise zu gelten haben; sie leiten mehrfach sicher alte frásagnir ein, s. dazu Abschnitt 8.

Eine andere Reihe von Berufungen leitet nicht ein, sondern steht mitten im Fluss der Darstellung, erstreckt sich nicht auf Zusammenhänge, sondern auf ganz bestimmte Einzeltatsachen. Die Absicht der Erzählungsführung fehlt. Hier werden wir ernste Zeugenanrufe zu hören haben.

Da ist zuerst S. 42, 15 die Berufung auf Rúnólf Dálksson, der da gesagt hat, dass Björn zu Vellir eine Kirche für den hlg. Apostel Thomas errichtet und eine schöne drápa auf ihn gedichtet habe; weiter greift das Zeugnis Rúnólfs nicht. Rúnólf stammt aus Helgis des Mageren Geschlecht Ísl. Bók Anh. I, 4, also aus dem Nordland. Sturl. s. (Kälund) I, 104, 11—13 tritt er als Schwiegervater Ólafs in Helgafell auf. Als Priester im Westland mag

er nahe Beziehungen zum Hitardalr gehabt haben. Auf dieses sein Zeugnis hin aber die Entstehung der Saga im dritten Viertel des 12. Jhs zu behaupten (Mogk, Lit. Gesch. S. 749) geht nicht an.

Dann S. 42, 7 *Svá vilja menn segja*, dass Kálf zuerst in Hraundalr gewohnt hat und dann als Bjørns Pächter auf Hólmr. Hier scheint durch, dass der Vf. nicht recht der Meinung ist, obgleich er ihr schon vorher Raum gegeben hat, Z. 8 *sem fyrr var sagt*. Die Notiz muss in der Lücke gestanden haben, die überhaupt, wie über Bjørns Ehe, so über manche Personen wichtige Aufschlüsse gegeben haben muss.

Ferner S. 9, 5 *þat segja menn, at þórðr væri fimtán vetrum ellri en Björn*.

Wegen des Gegensatzes zu seinen Gewährsmännern, denen er diesmal nicht folgt, bemerkt der Berichterstatter S. 68, 15 f. *En sumir menn segja, at hann legði hann (þórð Eiddsson) með sǫxunum til bana*, dass er ihn also nicht mit der Schildspitze erschlagen habe.

S. 68, 18 bedauert er, nicht sagen zu können, welche Wunde Kolli Björn geschlagen habe, und beteuert damit seine Abhängigkeit vom Gewährsmann; S. 37, 25 f. gibt ein ähnliches Zeugnis über Versagen der Quellen, die Zeitbestimmung *tvá vetr* scheint aus der folgenden Geschichte geschöpft zu sein.

S. 69, 23 f. ist es wichtig festzustellen (*nú er þat sagt*), dass þórð dem Björn die schmachliche Wunde geschlagen habe (*klækishogg-klámhogg* Z. 1. 4).

S. 72, 2 *menn segja þat*: þórðs Schmerz über das Leid seiner Frau war so gross, dass er lieber gewünscht hätte, Björn lebte noch, wenn er die alte Liebe seiner Frau wieder hätte.

Hierher dürfte wohl auch die ausdrückliche Sonderangabe S. 59, 24 zu stellen sein, dass der *sáttarfundur undir Hrauni* verabredet gewesen sei.

Der Gewinn sind Einzelangaben ortsgebundener Art, Stoffe, wie sie *fróðir menn* gesammelt haben. Als wichtiges Neues tritt der *sáttarfundur undir Hrauni* den grossen Zügen bei, und Kálf illviti rückt in den Kreis der Beziehungen.

Was wir hier ausgezogen haben, ist ja nun eben nur das Knappste, das als überliefert bezeugt. Was selbstverständlich an Fülle hinter ihm stand, lässt sich so nicht fassen, weil es eben nicht vollwichtig als überliefert bezeugt wird. Die Saga verweist darauf durch Hindeutung auf *frásagn* S. 75, 32 (37, 26).

V. Frásagnir; Lausavísur in Anekdoten.

8. Zur sicheren Feststellung von frásagnir mag uns die genaue Betrachtung der Rolle, welche die Lvv. in der Saga spielen¹, führen.

Es treten uns zwei Paare im Fornyrðislag mit ganz scharfer Eigentümlichkeit entgegen, die Lvv. 4. 5 (p. 1. Bj. 4) und 14. 15 (p. 4. Bj. 11). Diese Paare machen zwei Streitgespräche aus, und zwar sie ganz allein und ganz und gar. Die Prosa-Einführung zu Lvv. 14 f. sagt über die Situation nur aus S. 32, 27 ff. *Frá því er sagt eitthvert kveld, at þeir Þórðr ok Björn sátu í bekk ok fór í bága með þeim; þá kvað Þórðr vísu til Biarnar: Út skalt ganga . . . Björn kvað í móti: Kyrr munk sitja . . .* Damit ist der Auftritt aus. Die beiden Lvv. sind formell und inhaltlich genau aufeinander gebaut. Sie enthalten und enthüllen ihre Situation vollkommen; *eitthvert kveld* steht aber nicht in ihnen. Ebenso steht es um das Paar Lvv. 4 f., doch ist hier die Einführung ein ganz klein wenig inhaltreicher, indem die Angaben der Lvv. hier aufgenommen werden: S. 27, 32 *Nókkuru síðar er þat sagt, at Þórðr kom inn, ok hann sá, at Björn átti tal við konur. Þat var um kveld, ok var Björn kátr við þær.* Beide Auftritte werden durch die Berufung auf die mündliche Quelle *er þat sagt* eingeführt.

Ganz ohne Zweifel haben wir hier alte frásagnir vor uns. Ihre Eigentümlichkeit ist die unmittelbare Anschaulichkeit und Verständlichkeit, die volle Darbietung und Erschöpfung durch

¹ s. Boer S. 89—105. F. Jónsson, Aarb. 1912 S. 28 f. Da es sich nun um den Context der Saga handelt citiere ich die Lvv. nach der laufenden Nummer der Saga.

sich selbst; die Lvv. machen selbst die Handlung aus. Sie bilden in widergleicher Handlung ein Paar.

Ein solches Paar finden wir in den Lvv. 31. 32 (p. 8. Bj. 21) wieder, aber mit folgendem Unterschied: Die beiden Lvv. bilden den Gipfelpunkt des Vergleichsversuchs Þorstein Kuggasons, stehen also auf der Höhe eines längeren Handlungsganges; das springt aus ihnen selbst nicht hervor, ja sie enthüllen für ihn selbst gar nichts. An sich können die Lvv. ebenso eine geschlossene Streit-handlung als eine frásögn ausgemacht haben wie 4. 5 und 14. 15. Ob sie im Zusammenhang der Erzählung als alt-mündlich zu gelten haben, müsste das Urteil über die Erzählung ausmachen.

Noch ein drittes Strophepaar begegnet uns als Streitgespräch, Lvv. 7. 8 (p. 2. Bj. 6). Aber hier werden zum selben Gegenstande drei weitere Lvv. Björns angefügt, und zwar Lvv. 9 und 10 nach kleinerem Zwischenraum am selben Abend, Lv. 11 eines anderen Tages. Eine kleine burleske Handlung leitet sie ein: S. 29, 7 ff. *Þat var eitt kveld, at þau vǫru í stofu, at Þórðr setr Oddnýju í kné sér ok er blátr við hana, vill vita, hvernin Birni bregðr við; hann kyssir hana ok lét fylgja vísu: Muna mun Björn.* Ein Prosasatz Björns verweist nun auf die Rächung des Brautraubes und führt zur ersten Antwort. *Eigi var langt at bíða, átr hann kvat* leitet zur zweiten; dann folgt eine psychologische Erklärung *Ok enn þykkir Birni eigi fullgært í mót því* u. s. w. als Überleitung zur dritten. Dann ist es still, keiner ist zufrieden. Dann der Nachtsch Lv. 11. Von den Antwortstrophen Björns nimmt die 9. den Eingang von Þórðs vísu auf: *Muna mátt hitt* schlägt auf Lv. 7 zurück: *Muna mun Björn.* Das entspricht den Paaren 4. 5 und 14. 15 besser als Lv. 8 *Þat mun þér... eimuni.* Wieder haben wir hier ein Streitgespräch in Lausavisur, eine frásögn, diesmal mit einer derben sich von selbst frei ergebenden Eingangsszene. Es dürfte mehrere Strophen umfasst haben. Doch sieht es so aus, als ob ein Gescheiterer darüber gekommen wäre, es durch psychologische Erklärungen bereichert, den ursprünglichen Gedankengang zerrissen und gedehnt habe. Ein *svá er sagt* leitet hier nicht ein. Sieh Abschn. 14.

Damit sind drei, wohl gar vier dichterische Streitgespräche als frásagnir vor der Saga festgestellt. Es genügt hier der Hinweis auf die allgemein bekannte Vorliebe der Isländer für solche skemtan. Sie wird für Björn und Þórð zu dem noch bezeugt durch C. 23, die skemtan auf dem hestapiing beim Fagraskógr, wo Þórð die Daggeislavísur, Björn die Eykyndilsvísur aus dem Ärmel schüttelt. Allemal ist Þórð der Angreifende, Björn der Sieger. Dazu stellt sich das Paar Grámagaflim und Kolluvísur, das, wenn auch in einer Handlung C. 20 vorgeführt, so doch nicht in ihr gedichtet wird, und die groteske gegenseitige Aufrechnung aller vísur im sáttarfundr C. 29 S. 60, 4 ff.: *Þat för nú fram ... at á hvárr þeira kvad alt þat, er kveðit hafði um annan, ok var sú skemtan sum ein áheyrlig.*

9. Durch das Paar in C. 20 werden wir zu den Streitgedichten geführt, die nicht in einer Szene gegeneinander gedichtet worden sind. Ein solches Paar bietet uns die Saga in C. 15. 16, Lvv. 18. 19 (Bj. 14. p. 5).

Die Handlungen der Cc. 15—17 mit den Lvv. 18 (Bj. 14), 19 (p. 5), 20 (Bj. 15) scheinen dadurch, dass das erste Mal Þórð, das zweite Mal Björn Busse zahlt, eine Einheit bilden zu sollen; auf sie folgt zwei Winter Ruhe; sicher ist das von C. 15 und 16, welche Herausforderung, Antwort und Gerichtsgang ausmachen. Aber da C. 17 die eben S. 36, 30 f. getroffene Bestimmung *at hvárr þeira* (Bj. und p.), *sem kveði nokkut í heyrn þárum, at sá skyldi úheilagr falla* nicht verwendet wird — *sættaz und færa ... mál til alþingis* S. 37, 22 — gehört es nicht zu diesem Zusammenhang. Freilich hat hier Þórð die vísu nicht aus Björns Munde gehört, aber Björn C. 20 auch nicht die Kolluvísur aus Þórðs Munde. Streng passen also beide Fälle nicht auf die Abmachung, doch wird ja C. 17 die Rechtsfolge auch gar nicht beansprucht. Für jede der drei Lvv. ist vorbereitend eine erklärende Situation erzählt.

Lv. 18 a und 19 ist klar. Die Situationen: Þórð will einen hängengebliebenen Seehund nach Hause schaffen, lässt sich von ihm beißen und kann die schimpfliche Wunde nicht

verheimlichen —, und: Björn hebt ein Kalb in den Stand, weil sich der Knecht vor der schimpflichen Arbeit drückt, entsprechen den Lv., sind aber zu kleinen fülligen Erzählungen ausgebaut. Für Lv. 18 geht aus Prosa hervor, dass der zweite Helming nicht wie ihn Boer verstanden hat (der Seehund entwischte doch) aufgefasst ist. Beide Auftritte werden durch die Wendung *Nú er frá því (fyrst) at segja* eingeführt, deren zweite beide als eine Einheit kennzeichnet (vgl. C. 23).

In der besonderen Einfügung scheint die Prosa S. 35, 9 *gørðu menn eigi um þat allorðfátt* auf Lv. 18, 2 *hér fregn mannr et sanna* (Skj.-digt., Boer im Sinn ebenso) zu zielen. Lv. 19 wird im besonderen durch einen erklärenden Satz *þórðs*, Björn habe zu solcher Arbeit doch seine Knechte, eingeführt.

Wieder haben wir eine Doppelheit von Lv. vor uns. Die zweite nimmt auf die erste Bezug. Jede steht als Gipfel einer kleinen Handlung. Sie ist jedesmal höchst anschaulich, aus dem Bauernleben genommen, jede ist burlesk. Sie stehen, durch Einführungen geeint, unmittelbar nacheinander, antworten einander und werden durch einen Vergleich zusammengefasst und abgeschlossen. Das führt über die vorigen Fälle hinaus und stellt dies Beispiel baulich auf eine höhere Stufe. Gar keine Frage, dass sie zusammen eine *frásögn* ausgemacht haben. Fraglich dagegen mag es sein, ob Lv. 20 (Bj. 15) zu diesem Ganzen gehört. Ihre Szene ist der der Lv. 18. 19 wesensgleich. Dann läge eine volkstümliche Dreiheit vor. Aber ihre Anfügung mag der vollen Saga zu danken sein. Sieh Abschn. 10.

Unsere Erfahrung ist erweitert: Paarigkeit auch hier, aber nicht mehr eine Situation, die blitzartig durch die Lv. erleuchtet wird, sondern ausgeführte Bildchen einer ganz einfachen, höchst anschaulichen, derben Handlung; Auseinanderrücken der Glieder; Steigerung und Zusammenfassung durch weitere Handlung.

Und auch diese Stufe von *frásagnir* steht in der Saga nicht allein. In reiner Prosa haben wir eine ganze Reihe solcher paarig gegensätzlicher Handlungen.

Da stehen zuvorderst an Anschaulichkeit und Gefühlsstärke die beiden Meldungen von der Tötung Bjørns an die beiden Þórdís, seine Frau und Mutter, C. 33, die beiden gewaltigen Abfuhren, die Þórð von den Frauen bezieht: die Gattin wirft ihm Bjørns Halsband zu, er möge es Oddný bringen; die Mutter wäscht gerade einem Kinde den Kopf, Þórð wirft ihr Bjørns blutiges Haupt zu, das möge sie waschen; »Vor dem bist du oft genug voll Angst davon gelaufen; bring's Oddný, der wird's lieber sein, als das auf deinen Schultern wackelt«. — Echte volksmässige Herausarbeitung des Heldentrotzes in grausiger Steigerung, anschauliche Handlung und scharfgefasstes Wort. Hier spielt noch eine dritte Person mit, Kálf macht die erste Meldung; in der Gipfelszene handeln Þórð und Þórdís allein. Die Auftritte bilden das Schlussglied der Mordhandlung, stehen also wie Lv. 31. 32 in grösserem Zusammenhang.

Dann die beiden burlesken Bauernszenen um Bjørns Hund und Pferde C. 13, Geschenke des Ziehbruders und des Vaters S. 25, 11—14. Besonders anschaulich und komisch ist die erste. In der zweiten spielt Kálf illviti die Rolle des Mittlers, die dritte Person. Eingeleitet sind die Auftritte durch das berufende *Frá því er sagt*. Die Lv. 13 (P. 3) gehört nicht hinein; sie ist kein Handlungsglied und ihre Einarbeitung zeigt die seelenkundende Art des Verfassers, die wir schon bei Betrachtung der Lv. 7—11 beobachtet haben; sieh Abschn. 11.

Ferner C. 22 mit den zwei wiedergleichen skógarmanna-Geschichten. Die zweite ist durch Orts- und Personennamen gebunden und bringt den köstlichen Reinfall Þórðs, die unfreiwillige Namengebung mit dem Geschenk obendrein; eine typisch volkstümliche Wendung, der S. 69, 1—4 Þórðs Versprechen *klækishogg* — *klámhogg* zu vergleichen ist. Wohl zu beachten: diese frásögn umspannt einen weiteren Zeitraum. Die Einführung S. 48, 7 *Einn vetr, var þat sagt* ist nicht Berufung, sondern Erzählungsglied. Sieh Abschn. 15.

Ferner: *Nú er frá þri at segja* — und *Enn er þess getit* C. 23, die Vorgänge auf den beiden Pferdehatzen, Austausch der

Daggeisla- und Eykyndilsvisur und die erste Tätlichkeit. Ein Zwiegespräch der Söhne Þórðs S. 49, 23—26 steht in Beziehung zu der unechten Abstammung Kollis von Þórð, vgl. S. 69, 11—19; es wird vom Kenner mit Behagen gehört und verstärkt den Eindruck der alten Art der Stücke.

Für die gleichlaufenden Überfälle Þórðs C. 25. 26 fehlen berufende Einführungen. Zwei Besuche bei Frauen, bei Þorbjörg (ganz unbekannt), bei der Schwester Björns (gewiss im verlorenen Teil genannt); Träume (in C. 26 durch eine Lv. 30 (Bj. 20), ausgesprochen, s. Abschn. 14); ein erbärmliches Kneifen Þórðs, ein gewaltiger Speerwurf Björns über den Fluss, der zwei Mann durchbohrt. Vielleicht ist nicht alles unberührt: die Einfügung der Lv. und S. 53, 11 f. *Þórðr hafði spurt um ferð Bjarnar ok ferr á leið hans með níu menn ok sitr fyrir honum við Hítará*¹ durchbrechen den einsträngigen Verlauf, den C. 25 durchaus einhält, s. Abschn. 21. Im Ganzen wird auch hier eine paarige frásögn festzustellen sein. Doch ist zu erwägen, ob hier nicht ein und dieselbe Erzählung in doppelter Fassung vorliegt derart, dass der Stoff, aus verschiedenem Munde gehört, nicht mehr als derselbe erkannt worden ist. Zu vergleichen wäre Gísla s. C. 19, 25—33 und 25, 4—16. Gíslí tauscht mit dem Knecht Kleider und Rolle, C. 19, 10—17. 20—24 Þorkels Warnungsritte (Vorwände); Egils s. C. 58. 85 Skallagrím wie Egil verstecken ihre Schätze vor dem Tode u. ä. Es mag dabei auch an Doppelungen der ganzen Sage in mhd. Epen wie Röther, Salmán u. Mörolf gedacht werden. S. Vf. Zeitschr. f. deutsches Alt. LVIII, 197 f.

10. Wir kehren zur Betrachtung der Stropheneinfügungen zurück. In C. 17 hatten wir schon Lv. 20 (Bj. 15) in einem Auftritt gefunden, der dem des Strophenpaares 18. 19 völlig wesensgleich ist. Die Lv. ist jetzt nicht mehr verständlich, es ist nicht mehr zu sehen, ob die Angaben der Prosa S. 37, 3—8 aus ihr

¹ Eine topographische Unstimmigkeit kann ich in der Beziehung auf den Fluss nicht sehen. Es steht ja doch nirgends zu lesen, dass Björn nach Durchschwimmen des Flusses auf der Seite von Hólmr ist (Boer S. XXV). Hier ist die Sache auch völlig gleichgültig.

genommen sind. Dieselbe Kraft der Anschaulichkeit, das Burleske ins Obszöne gesteigert, Einführung *þess er nú við getit*; Zusammenhang mit der S. 36, 30 f. gefassten Bestimmung besteht nicht — die Geschichte steht als selbständige frásögn da. Keine Paarigkeit! Eine zusammengesetzte Handlung, Herausforderung und Vergleich.

Den Bildchen zu Lv. 18 und 19 vergleichen sich die zu Lv. 3. 6 und 16. C. 12 S. 27, 7 *þat er sagt*: Ein Streitgespräch zwischen den Ehegatten Þórðr und Oddný: er schickt sie Schafe melken, sie ihn den Stall ausmisten. Dafür bezieht sie eine Ohrfeige. Björn hör't's und spricht die Lv. 3. Dann der trockne humorvolle Schluss: *Þórðr fór til verks, en Oddný mjólkaði ekki ásaudinn; enda mokaði Þórðr ekki kvíarnar*. Mir ist's, als höre ich hier Hans Sachsen dichten. Motive werden verschwendet: ein ehelicher Streit, Schafe melken, Ohrfeige kommt in der Lv. nicht vor; der ganze zweite Helming bleibt unverwertet. Aber Spass macht die Geschichte, bäurisch ist sie bis dorthinaus — Heldenehegatten werden Ohrfeigen nicht so billig an ihre Frauen los — und mit dem letzten Worte ist Geschichte und Interesse aus.

Matter ist der Auftritt zu Lv. 16 (Bj. 12), S. 33, 22—34, 7 die Bettszene. Er hält sich auch im Bauernleben, aber er hat nicht recht Gewicht für sich. Keine berufende Einführung. Wir sind hier wohl an der Grenze der Kraft zu selbständigem Leben angekommen. Dasselbe gilt verstärkt von Lv. 6 und ihrem Auftritt S. 28, 21—29, 6, Þórðr lauscht.

11. Nicht erreicht, entfernt nicht, ist jene Kraft in den Einführungen zu Lv. 1 u. 2.

Wir betreten hiermit ein Gebiet, auf dem sich immer deutlicher andere Kräfte als die bisher wirkenden der anschaulichen Erfassung, der derben Lebenslust geltend machen, ein Gebiet, auf dem wir mit steigender Deutlichkeit das Werk eines verstandesmächtig arbeitenden, für Gemütswirkungen offenen Mannes, wagen wir immerhin schon hier den Ausdruck, eines Verfassers beobachten.

Lv. 1 (Bj. 1) *Hér myndi nú handar* ist völlig willkürlich an diese Stelle gesetzt¹. Sie sagt, dass Björn der Eykyndil sehr nahe ist; nach P. ist er ihr aber nie ferner gewesen. In die P. aufgenommen scheint S. 10, 27 *Var þar skotit tjaldí yfir Björn*; nun passt doch wenigstens etwas. Aber die drei Gesellen im Zelt fehlen in P., und der Gedanke: Eykyndil möchte wohl bei mir schlafen, ist für die Situation Björns ebenfalls ganz abgeschmackt. Wohl aber ist andererseits zu beachten, dass der Ausdruck der Liebessehnsucht Björns hier, kurz vor dem Verrat, ein künstlerisches Recht hat; psychologisches Verständnis ist zu merken.

Lv. 2 (Bj. 2) *Hristi handar fasta* ist wie 1 völlig willkürlich hierher gesetzt. Die zureichende Begründung zur Anfügung an eine Seefahrt sieht der Verfasser wohl in b: 'um Eykyndils willen fahre ich zur See', und aus ihr hat er S. 12, 2 *ok er þeir lágu við Hamarseyri, orti Björn visu* herausbehauptet. Aber der erste Helming ist nur in offener Umdeutung hier zu gebrauchen. Aus dem Sinn: 'Das Mädchen, dem ich Liebesgenuss gewährt habe, weint', natürlich weil ich weg bin, müsste man etwa durch Einschmuggeln der P.-angaben machen: sie weint, weil sie einem anderen gegeben ist. Aus der robusten Burschenstrophe ist die sentimentale eines unglücklichen Liebhabers geworden. Und wieder ist die gemütvollte Verwendung zu beachten: gleich nach Verlust der Geliebten diese Strophe.

Hier ist keine Spur mehr von der Anschaulichkeit der Bauernszenen, gar nicht zu reden von ihrer Derbheit. Hier hat ein Psychologe gearbeitet: statt der Kraft der Anschauung lässt er Gefühlskräfte wirken, er geht aufs Gemüt. Hier schreibt derselbe Mann, der die ausführlichen psychologischen Entwicklungen des C. 3 u. a. gedichtet hat, s. Abschn. 22.

Lv. 13 (P. 3) *Sextán vas hugr hjóna*, die bewegliche Klage þórðs über den Friedensstörer ist sachlich mit den Berichten vom Ärger über Björns Hund und seine Pferde, zwischen denen sie steht, in Verbindung gebracht. Die Verleitung der Knechte

¹ F. Jónsson, Grosse Litt. Hist. II. Bd. S. 429: Was die erste Strophe eigentlich mit der Prosaerzählung zu tun hat, ist nicht klar.

durch Björn S. 31, 23 ff., die erst S. 32, 18 ff. Bedeutung bekommt, ist in einem Gespräche vorausgenommen, denn sonst hat ja das Wort der Lv. von den 16 Köpfen, die alle miteinander in Frieden lebten, noch keine Beziehung in der Geschichte von dem Hunde; S. 31, 27 passt nicht auf die Lv. Die Zahl 16 wird in der P. nicht benutzt. Die unmittelbare Einführung der Lv. wächst wie die zu Lvv. 1. 2 nicht aus der Handlung heraus, aber sie steht innerlich im grösseren Zusammenhang, und der ist Gemüt. Uns selbst ergreift die Strophe, wie sie für sich erklingt, als eine aufrichtige, gefühlte Klage um zerstörten Hausfrieden. Auch der Verfasser hat so gefühlt, und seine Einfügung ist aller Achtung wert.

Die Lv. 39 (p. 12) *Móðr verðk mitt hross leiðu* bezog der Verfasser auf Oddný und konstruierte aus ihr, dass sie nach Björns Ermordung dauernd grosse Schmerzen litt, die sich nur minderten, wenn sie auf dem Tún langsam hin und herritt, und dass Þórð sie trösten wollte und sie deshalb (auf dem Tún) zu Pferde hin und her führte. Die Verrücktheit dieser Deutung ist klar. Ein anschauliches Bild aber ist geschaffen. Der Verfasser hat es (S. 72, 2 *at menn segja þat*) als Überlieferung gehört, dass Þórð den Björn ins Leben zurückgewünscht hätte, wenn er damit die frühere Liebe seiner Frau eingetauscht hätte. So ist er durch die Überlieferung darauf hingewiesen gewesen, dass Oddný ihm ihre Liebe entzog und er schwer darunter litt. Das mag die Richtlinie für die Deutung der Lv. 39 gegeben haben. Die Deutung aber redet entsprechend der Lv. von körperlichem Leid (71, 15 *verkjum* = Lv. Z. 8). — Die Fortführung S. 72, 5 ff. *Hon mornaði öll ok þornaði ok tæði aldri síðan tanna ok lifði þó mjök lengi við þessi úhægindi* bewegt sich in Ausdrücken und Vorstellungen der romantischen Übersetzungsliteratur, s. *morna*, *þorna*, *tonn*, *úhægindi* bei Fritzner. Es ist an das Sterben aus Gram gedacht. Die Zeilen dürften Zusatz sein. In diesen Gedankenkreis gehört wohl auch die Ohnmacht. Die alte Vorstellung ist *springa*, z. B. Laxd. C. 50, 14.

Die beiden Lvv. 12 (Bj. 10) *þá mun þunnrar blæju* und

29 (Bj. 19) *Leitk, hvar rann hjd runni* hat der Verfasser auf Kolli enn *prúði*, den Sohn Þórds abgezielt. Ihn kennt die alte Erzählung als Bjørns Sohn S. 49, 23—26. 69, 11—19. Es ist gar kein Zweifel, dass der Verfasser die Diensthandlung S. 47, 23—27 und 48, 5 f. zu ihrer Einführung gebaut hat. Bjørn sieht auf dem Dinge einen schönen Knaben und fragt, wessen Sohn der Knabe sei. Ein Mann sagt ihm, er sei der Sohn Þórð Kolbeinsons und heisse Kolli. Da sagt Bjørn in einer Lv.: ‘Ein Knabe mit feurigen Augen, der mir sehr ähnlich sieht, lief an mir vorbei. Die Leute sagen, er kenne seinen Vater nicht’. — Obgleich Bjørn mehrfach in seinen Strophen seine Vermutung auszusprechen schien, wurde die Frage nach dem Vater Kollis doch nicht entschieden. — Hier benutzt der Verfasser den ersten Helming der Lv. zur Bildung der Situation: Ein Knabe läuft vor Bjørns Augen; dem zweiten Helming widerspricht er gradezu; Prosa: der Mann sagt, der Vater ist Þórð; Lv.: die Leute sagen, er ist nicht Þórð. — Der Abstand des Wortlautes der *vísa* von dem durch Eyrb. s. gegebenen Text und die Nichtbenutzung ihrer lebensvollen Auftritte in Bj. s. *hftd.* verbietet es, die Eyrb.-Erzählung als Vorlage des Verfassers anzusetzen; s. Abschn. 15.

Aus Lv. 17 (Bj. 13) *Systir eru tvær með tíri*, zweiter Helming: ‘Die Mutter mit ihren beiden Töchtern sind mir anstatt einer Gattin’, hat der Verfasser S. 34, 7—9 herausgefabelt: Oddný hatte Bjørn ihre Tochter an ihrer Stelle versprochen (Lv. Z. 2 *trúik sögum hennar?*), da sie ihm ja entgangen war. Darauf baut er die Gelegenheitshandlung auf: Z. 10 f. ‘dessen erinnerte sich Bjørn eines Abends und setzte die Mädchen auf die Kniee und sprach’ die Lv. 17. Die Deutung ist etwa so gequält wie die der Lv. 39. Eine Berufung fehlt auch hier. Das Bild ist anschaulich.

12. Fassen wir zusammen: Zwei Gruppen *frásagnir* haben sich uns entgegengestellt. Höchste bildmässige Anschaulichkeit und geringer Umfang ist ihre gemeinsame Haupteigentümlichkeit; bäuerlich derbes, ja burleskes Wesen kennzeichnet sie alle.

Die Handlungsführung ist einsträngig. Lvv. und P. decken sich nicht immer.

Die erste Gruppe, Abschn. 9, ist paarig, zwei parallele Handlungen laufen gleich oder widergleich. Die handelnden Personen sind zwei. Eine dritte taucht auf im Seitengrund (*Kálfr, menn*). Die Lvv. sind arbeitende Handlungsglieder, sei es, dass sie eigentlich die Handlung selbst sind wie in den Streitgesprächen, sei es, dass sie ihre Gipfel bilden. In beruhigender Handlung klingt die Erzählung aus. Die Situation ist teils unmittelbar mit ihnen gegeben teils ergibt sie sich aus ihnen und gestaltet sich mit quellender Anschaulichkeit zum Bilde. Völlig treffende Gleichungen in reiner Prosa stellen sich neben sie. Heinzel, Beschreibung der isländischen Saga [Sitz.-ber. d. K. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Kl. 97. Bd. (Wien 1881) S. 257 ff.] hat viele solche Parallelen zusammengetragen, aber sie sind sehr verschiedener Art. Ein Blick auf die *Gísla s.* zeigt, welch breiten Raum sie dort ausmachen, eine Durcharbeitung offenbart ihre überragende Bedeutung für den Bau dieser Saga und ihre volkstümliche Herkunft.

Die andere Gruppe, Abschn. 10, ist eingliedrig. Sie umfasst nur wenig Fälle. Die ganz kurze Szene findet sich hier nicht. Die Lv. ist Geberin und Gipfel; sie steht da, als witziges Wort Bjorns, als Paraphrase der Handlung.

Neben diesen Gruppen volkstümlicher Stückchen steht eine verfassermässiger Art, Abschn. 11. Geringere Anschaulichkeit oder gar keine, gequälte Abhängigkeit der Situation von der Lv., ein Ergebnis von Verstandesarbeit, ist ihre Eigentümlichkeit, dazu offenes Verständnis für Gemütswirkung. Das Burleske, Bäuerliche fehlt. Sie erscheinen als Verfasserschöpfungen.

Allen den Lvv., die wir in echten *frásagnir* gefunden haben, ist die Abgeschlossenheit ihres Sinnes und damit ihres Auftrittes, den sie klar erleuchten, gemein. Sie werden nie anders als in ihrer *frásögn* Leben gehabt haben. Man möchte diese *frásagnir* Anekdoten nennen. Nur Lvv. 31. 32 stehen in grösserem Zusammenhang.

VI. Die örtliche Einfügung der Lausavísur in grösseren Zusammenhängen.

13. Es gibt nun in der Saga noch eine Reihe Lvv., die auch ihren Auftritt vollkommen erhellen und doch nicht in kurzen frásagnir gebunden sind. Das sind die leidenschaftlichen Lvv. 33. 37. 38, Þórðs Gefühlsausbrüche (9. 10. 11.); eine Beschwörung der Geister, zum Morde Bjørns zu helfen, die sich neben Egils Fluchstrophe Lv. 28 *Svá skyldi goð gjalda* stellen darf, der Jubel über die ausgeführte Tat und der Ruf an die Raben, in dem die befriedigte Rache zur Ruhe kommt. An Innerlichkeit steht Þórðs Lv. 3 (13 der Saga) *Sextán vas hugr hjóna* und wohl auch 12 (39) *Móðr verðk mitt hross leiða* neben ihnen, wie denn überhaupt Þórð der innerlichere, tiefere der beiden Männer ist. Sie werden uns da nicht in frásögn-Stücken, sondern im grossen Zusammenhang der Mordhandlung geboten. In den sind Lvv. 33. 37 einfach eingesetzt, 38 nur eben mit der dürftigsten Einführung — wie hier schon bemerkt sein mag, völlig unbekümmert um den Gegensatz des zweiten Helmings zur Prosa S. 69, 25—27; 70, 5 f. — mit Vorwegnahme der in der Lv. gegebenen Ortsbestimmung, s. Abschn. 19. Dass sie auch so auf eigenen Füßen stehen, macht ihr sehr starker lyrischer Gehalt.

Ganz gespart wird ein Bindeglied für Lvv. 21. 25 (Bj. 16. 18). Bjørn spricht die vísur unmittelbar nach Gefechten. Sie stehn so unvermittelt da wie Lvv. 33. 37 (p. 9. 10), aber es fehlt ihnen die lyrische Kraft, die sie wie jene auf sich selbst stehen liesse. Die Einfügung der Lvv. 24 (Bj. 17) S. 41, 25 *Ok um dug orti Bjørn þessa vísu: þat vilk, þórðr at frétti* drängt zu einem Vergleich mit Egils s. C. 27, 10 f. Da wird Lv. 2, des Hersen vollführte Rache als Botenstrophe geschonten Männern in den Mund gelegt, dass sie sie dem König bringen; hier zwingt die vísu gradezu zu einer ähnlichen Verwendung, sie wird nicht benutzt: der Abstand dichterischer Begabung in gestaltender Kraft.

14. Mehr Blut scheinen die versuchten Gesprächsszenen um Lvv. 35. 36 (Bj. 23. 24) zu haben. Aber es zeigt sich bald,

dass sie durch gemachte Gelegenheit eingefügt sind. Als Björn mit seinem Knechte aus dem Tún geht, spricht er: *Út genk með líð lítit*. Aber die Lv. ist gründlich missverstanden: *líð lítit* ist *sverð mitt ok skjoldr enn hvíti* und nicht *Sveinn fimtán vetra gamall* der Prosa S. 66, 4, der dann zur volkstümlichen Handlungsführung verwendet und vor dem Kampf entfernt wird. Der Verfasser wird durch Lv. 36, 1 *Tveir erum* zu seiner Auffassung geführt. Als der Knecht Björn meldet, dass sechs Feinde kommen, erinnert er Lv. 36 den Knecht daran, dass sie jetzt nur zwei sind und zu Jul so viele waren. Mit *b enn hraustgeði kom á hausti vestan með líð drengja* ist Þorstein Kuggason C. 27 gemeint. *Fyrir vestan Hitardalsheiði* kauft sich Kálf illviti S. 42, 25 f. an. Daher kann auch der Ritt Þorsteins aus Ljárskógr, der ziemlich genau nördlich von Kálfs Gut liegt, *vestan* genannt werden. *Enn hraustgeði* ist also für den Verfasser nicht das Subjekt des ersten Helmings. Zu Þorfinn Þvarasons Besuch S. 62, 18—18 fehlt dagegen die topographische Verbindung. Sieh Abschn. 19.

Als Bericht werden folgende Lvv. eingeführt:

Lv. 25 (Bj. 18). C. 19 Björn kommt von der Tötung Þorstein Kálfssons heim; S. 44, 19 f. *Húskarlar hans spurðu, hvar þeir þorsteinn hefði skilit*. Auf diese Frage gibt Björn zufällig, gelegentlich in der Lv. Antwort. Er rühmt sich der Tötung Þorsteins und seiner Kraftleistung. Die Ortsangabe fließt nebenbei ein: *á roðnum Klífsjórvá*. Die Lv. passt also nicht zur Frage. Für die Handlung hat die Lv. keine Bedeutung. Noch blutloser wird Lv. 22 (p. 6) eingeführt. S. 41, 4 *Hann var spurðr, er hann kom heim, hvar hann hefði komit lengsta*, worauf er, wieder unter gelegentlicher Ortsangabe, in einer Lv. sein Erlebnis erzählt; dann: *Ok enn kvæð þórðr aðra vísu: 23 (7)*.

Lv. 30 (Bj. 20) wird eingeleitet durch ein drei Nächte langes Träumen Björns und die Frage seiner Schwester¹, *áðr*

¹ Björns Schwester in Knarrarnes (Hitarnes, Boer S. XXV) dürfte eine von der Lv. unabhängige Existenz besitzen, da sie wohl noch S. 62, 23 vorkommt. Die Beziehung der Anrede *Nauma niðbrands skarar landa* auf sie ist aber ganz willkürlich.

þau skilduð, hvat fyrir hann hefði borit S. 53, 1 f., und sie soll selbst den schweren Kampf Bjørns an der Hítará durch die Stimmung vorauszeigen. Sie wird aber in der Kampfschilderung nur ganz allgemein benutzt, indem Bjørn da eben verwundet wird; S. 53, 17 *ok koma þeir á hann sárum* ist der Lv. gegenüber unbegreiflich matt und beweist ihre Fremdheit in der P. Sie dürfte an das volkstümliche drei Nächte lange Träumen der P. S. 52, 23—53, 1 angefügt sein. Die Lv. ist mit Bedacht von der andern Traumstrophe Lv. 34 (Bj. 22) getrennt und hierhergestellt, weil Bjørn in keinem andern Kampfe verwundet, in jenem, der Lv. 34 folgenden, entsprechend den Worten der Lv. b *Ilmr ... býðr heim skaldi* getötet wird. Lv. 34 (Bj. 22) von Bjørns Besorgnis ist wirklich stimmungsvoll in ein kleines Ganzes hineinempfunden, in S. 65, 1—27: es ist die geläufige Szene von der besorgten und warnenden Hausfrau. In dem Gespräche nimmt die Lv. die Gipfelstelle ein; sie veranschaulicht für die Sprechenden wie für uns aufs lebhafteste den Inhalt der drückenden Träume Bjørns. P. gibt den Inhalt nicht an, er ist die Todesbotschaft. Sieh Abschn. 19.

All diese Einfügungen sind grundsätzlich verschieden von der drallen Lebendigkeit volkstümlicher Auftritte in den *frásagnir*, die wir oben kennen gelernt haben. Sie sind in der Hauptsache wie die zu Lvv. 1. 2. u. ä. leichtes Lattenwerk zur Anbringung eines Dekorationsstückes, doch ist für die Einfügung der Lvv. 30. 34 die seelische Abzweckung zu beachten.

Von hier aus gewinnt nun unsere Auffassung der Gruppe Lvv. 7—11. 12 (Abschn. 8) an Sicherheit. Ein volkstümliches dichterisches Streitgespräch ist vom Verfasser behandelt worden. Bemerkungen psychologischer Art, die Szene machen sollen, werden eingefügt, S. 29, 18 ff. 30, 9 ff., und ebenso psychologisch (S. 31, 3 *spálar því á ofan*) die Lv. 12 (Bj. 10) mit anderem Thema angehängt. Dabei traut sich der Verfasser nicht zu, alle Lvv. zu einem Auftritt zusammenzuschliessen. Es fehlt ihm eben die gestaltende Kraft. So bringt er v. 26—28 aus dem Grámagaflim als Exposition, statt sie þorkel sprechen zu lassen; dann hätte

Björn über ihn kommen können wie Kári über Gunnar Nj. C. 155, 1—5.

VII. Die stoffliche Einarbeitung von Lausavísur in grössere Zusammenhänge.

15. Die Lv. 30 (Bj. 20) *Draum dreymdumk* ist für die Erfindung der Kaldimar-Geschichte C. 4 von Bedeutung gewesen. Erstlich ist der Name des *kappi* aus dem unverständlichen *kaldhamars nauta* (Hs.) erfunden worden (Boer S. XXII. XXX). Zweitens stammt das Schwert Mæring, das ihm gehört und auf Björn übergeht, aus dieser *vísa*. Hier aber ist *Mæringr*, wie de Boor a. a. o. nachgewiesen hat, ein *mannsheiti*, es ist aber als *sverðsheiti* verstanden worden. So kommt Kaldimar zu einem guten Schwert und nach ihm Björn. Nach der ganzen romanhaften Art dieses Stückes wird nicht zu zweifeln sein, dass der, der es erzählt hat, auch sein Schöpfer, mithin auch der Deuter der Lv. 30 und ihr Verarbeiter in den Stoff ist. Freilich gibt Ól. s. h. h. Fms. IV, 110 das Schwert Mæring als Geschenk Ólafs an Björn aus. Wenn dies nicht eine bewusst gegensätzliche Behauptung der Ól. s. h. h. gegen Bj. s. hitd. ist¹, dürfte auch noch andern Orts *Mæringr* als Schwertbezeichnung gefasst worden sein. In Verfolg dieser seiner Erfindung dürfte der Verfasser dann noch zu Eingriffen in die Morderzählung geführt worden sein, s. Abschn. 19. In der Kaldimarhandlung nutzt er das Schwert noch zur Namengebung Björns aus S. 11, 7—8. Der König schenkte ihm alles Heergerät des Kämpens, darunter das Schwert Mæring; *því var Björn síðan kappi kallaðr ok kendr víð herað sitt*.

Nun erzählt die Saga C. 22 S. 49, 8—11 eine zweite Namengebung Björns, und zwar durch þórð. Diese zweite aber ist durch ihre Umgebung als altes volkstümliches Gut gesichert; sie steht als Höhepunkt einer volkstümlichen Doppelgeschichte, der von den *skógarmenn*. Björn hat þórðs *skógarmenn* erschlagen

¹ Die unmittelbare Abhängigkeit der Ól. s. h. h. von Bj. s. hitd. ist aus dem Stücke vom Wadenbände nicht zu erweisen; s. Abschn. 6.

und das Geld genommen, das þórð ihnen mit gegeben hat. Er meldet die Tötung þórð, und nun erlebt er zu diesem Triumph noch den des witzigen Wortes: þórð entfährt der bewundernde Ruf: 'at réttu máttu kappi heita!' Björn packt ihn beim Wort: 'Hvat skal at nafnfesti?' ... 'fé þat, er hann (Björn) tók af skógarmönnum'¹ (vgl. Abschn. 9). Der Witz hat nur Sinn, wenn þórð als erster Björn den Namen *kappi* gibt. *At réttu* deutet nicht auf früheren Gebrauch des Wortes. So tötet Björn þórðs *skógarmenn* und bekommt noch obendrein, statt Busse zu zahlen, þórðs Geld. Dieser volkstümlichen Namengebung gegenüber erweist sich die erste als literarische Erfindung im Rahmen der Kaldimar-Fabel, und zwar ist sie der Namengebung des Björn *breiðvikingakappi*, die uns Eyrb. s. C. 29, 20 erzählt, nachgebildet. Dort gehört es in den Lauf der Handlung, dass Björn als Ächter ins Ausland geht, er wird Jómsvíking und erhält, wohl wie diese Recken alle (Gering zur Stelle nach Steenstrup, Normannerne I, 285), die Berufsbezeichnung *kappi*. Als er dann heimkommt, wird er *Breiðvikingakappi* genannt C. 40, 2. Darin ist Vernunft und ursprünglicher Zusammenhang der Zeit. In Bj. s. hítð. aber nicht. Denn einen *Kaldimarr kappi* gab es nicht, und die Schwertübertragung erklärt nicht den Namen. Das erfundene Abenteuer Björns bei Valdimar gab Gelegenheit zu dieser Übertragung. Mit diesem Nachweis wird es nun auch klar, wo die Lv. 12. 29 (Bj. 10. 19), die die Bj. s. hítð. mit Eyrb. s. gemein hat, zu Hause sind. Der Verfasser hat sie der Überlieferung von Björn *breiðvikingakappi* entnommen, nicht der Eyrb. s. selbst, s. Abschn. 11.

16. Mit den Angaben der Lv. 8—11 stimmt die Handlung des C. 7 überein und zwar auf Grund so verstandesmäßiger Arbeit, dass es nicht zweifelhaft ist, dass sie ganz und gar nach diesen Lv. erfunden ist. Sieh folgende Gleichungen:

S. 15, 13 Die Orte *þrælaeyrr* und *Oddaeyrr* auf *Brenneyjar* = Lv. 8, 3. 10, 5. 8. (Die Angabe Lv. 11, 4 *í Sólundum* wird unterdrückt.)

¹ Þ. steht hier einmal resigniert auf der Höhe der Situation.

S. 16, 19 ff. Die Scharen Bjørns und Þórðs treffen zusammen = Lv. 8 a.

S. 16, 8—19 Þórð lässt Schiff und Ladung im Stich und geht auf die Insel hinauf = Lv. 8 b. 11 b.

S. 16, 18 *ok settiz undir bakka í hrísrunni einum*; S. 17, 10 f. *eita hví skal nú svá lágt sitja* ≈ Lv. 10 b. *ér lóguð, skreyja, lágt undan mínum fundi und brúar bakka Brenneyja á Oddaeyri*.

S. 18, 5 ff. Bjørn schenkt Þórð das Leben (obgleich es eigentlich besser wäre, ihn zu töten) = Lv. 9, 2 *ek vann grandí* = ich schonte dich (nach F. Jónsons und Boers Verständnis, das aber für die isolierte Lv. nicht zwingend ist).

S. 18, 7 f. *af þeim tók hann fé ok svá knörrinn* = Lv. 11 b *þás ræntak af þér bæði knörr ok aura*.

S. 18, 18 Das ist *hneisa ok svívirðing* = S. 16, 15 = Lv. 10, 8 *skreyja!* und entspricht der ganzen Stimmung der Lv.

Die Menge der Angaben musste der Verfasser zu einem verständlichen Ereignis zusammendichten.

Er führt zunächst mit geographischer Phantasie die Orte zusammen S. 15, 13 und dann die Schiffe der Gegner in solche Nähe, dass sie doch nicht in Sichtweite sind (eine ähnliche Szene in junger Dichtung Svarfd. s. C. 4); dann macht er die Gegner durch die Mittel billiger Erfindung mit ihrer gegenseitigen Nähe bekannt S. 15, 15—16, 7. Um sich Þórðs wunderliches *liggja lágt* zu erklären, erfindet er eine Situation: Þórð versteckt sich auf dem Hügelabhang im Gebüsch; dazu erfindet er den Plan, mit dem Þórð Bjørn entgehen will S. 16, 10—19; der gibt ihm zugleich die Erklärung für Lv. 8, 5 f. *genguð frð auði miklum*. Nun ist die Handlung einfach weiter bestimmt: Bjørn findet Þórð, schont ihn, nimmt ihm Schiff und Ladung und hilft ihm zum Festlande. Die Füllung der Handlung durch Gespräche ist Sache der Phantasie und Technik. Mit ihrer Hilfe wird, besonders durch das Gespräch mit Kálf illviti, die Schande Þórðs herausgearbeitet.

Bei der Betrachtung dieser Verarbeitung ist aber wohl zu beachten, dass der Verfasser nicht alles verwendet und auch

Widerspruch nicht ganz vermeidet. Die Flucht Lv. 9, 6 kann er in seiner Handlung nicht brauchen, und über den geographischen Widerspruch *i Sölundum* Lv. 11, 4 sieht er weg; er wird ihn wohl gar nicht gemerkt haben. Über die Lvv. hinaus geht die psychologische Begründung, weswegen Björn den Þórð schon S. 18, 16 f. *met ek hann (konung) svá mikils úsénan, at fyrir þat drep ek þik eigi, er þú vart gestr hans.*

Die Verarbeitung der Lvv. ist typisch für die Aufnahme der Anregung der Lvv. zum Bau einer ganzen Szene durch frei arbeitende, ordnende und erfindende Phantasie, vgl. Lv. 3.

Vollen Einblick in des Verfassers Arbeit in dem ersten Teil der Saga C. 2—11 gewinnen wir erst von einer Reihe anderer, sachlicher Beobachtungen aus. Hier genüge der Hinweis auf die durchgehend zweisträngige Anlage des ganzen Stückes; s. Abschn. 21.

17. Die Lvv. 21—24 haben zu dem Aufriss der Handlung C. 18 folgendes Verhältnis. Sie wissen nichts von Ottar und Eyvind, *vikverskir menn* — *þeir váru skyldir þórði í fóturætt hans* — S. 37, 28 ff., nichts von Björns Verwandten, seiner Vaterschwester Þórhild und ihrem Manne Arnór þvari und Sohne Þorfinn, die in Saxahváll wohnen; nichts von einer Reise Björns und seiner Begleitung. Überdies widersprechen sie der P. in scharfen Einzelzügen: Lv. 21, 6 *beit egg í tvau leggi* kann doch nur heissen, dass Björns Schwert dem Gegner das Bein abgeschlagen habe, aber P. sagt davon nichts. Lv. 22, 7 f. *hafa vildu þá holtar herðimenn* (so Hss.) spricht entgegen der P. von der Absicht, mehrere Gegner gefangen zu nehmen. Nach Lvv. 23 und 24 (P. 7, Bj. 17) hat Björn zwei Männer erschlagen und zwar, da er allein war, *þars einir hittumk* 24, 5; nach S. 40, 19 f. war er in Arnórs Begleitung, und nur *ein* Totschlag wird ausdrücklich auf *seine* Rechnung gesetzt; dies letzte lässt sich aus Lv. 21 b (Bj. 16) heraushören, sieh oben S. 36. Þórð soll *suðr með ægi* geflohen sein Lv. 24, 4; davon sagt Prosa nichts.

Andrerseits stimmen die Angaben der Lvv. auch mit der Prosa überein. So zunächst in der Ortsangabe: Lv. 22, 4 *i Beruhræuni*

≈ S. 39, 1 *í Beruvíkrhraun*. Dann aber auch in scharfen Einzelheiten der Handlung; in ihnen sind Prosa und Lvv. offenbar auf einander zugespitzt: zwölf Mann sind ausgezogen, Þórð hat am Kampfe nicht teilgenommen Lv. 22 (P. 6) = S. 39, 1. 18 ff. Lv. 22 *en tvístir vöru Leifa vegs gefendr* — aber die Männer waren uneins = Prosa S. 39, 1—20 die Brüder Óttar und Eyvind weigern sich, in solcher Übermacht Björn zu überfallen; Þórð möge zu dritt oder sie selbänder den Kampf unternehmen; Þórð weicht, ohne ihnen Recht zu geben. Lv. 21, 7 f. (Bj. 16) *trauðr es ætna eyðir einvigis* = Lv. 24, 3 f. (Bj. 17) *ops búinn veik fyr veiti vægja (suðr með ægi)* — Þórð vermeidet den Zweikampf, er ist entflohen = Prosa aao. Damit Björn Lv. 21 mit Recht sagen kann 'Þórð weiss nicht, wo ich den Mann getötet habe' und Lv. 24 'Þórð möge erfahren, dass ich zwei Mann getötet habe', wird die Darstellung der Prosa so eingerichtet, dass Björn der Meinung sein muss, Þórð wisse nichts davon, denn er hat ihn ja nicht gesehen. Damit aber auch Þórð Lv. 23 seine Kenntnis nicht aus der Luft greife, muss er doch heimlich zugesehen haben Prosa S. 41, 1 f. = Lv. 22, 6. Sofort nach dem Gefecht kann sich Björn nicht der Tötung zweier Männer rühmen — das störte den Verfasser, und so hört er in Lv. 21 denn wohl auch nur die Tötung eines Gegners. Ja es scheint, als ob sich Z. 6 der Lv. *beit egg í tvau leggi* in Prosa S. 40, 15 f. *ok varð Björn sárr á bringunni ok á fæti í þárum stað* auf Björn bezogen wiederfände.

So ergibt sich Fremdheit von Lvv. und P. im grossen Aufriss der Handlung, Widersprüche in Einzelheiten, Übereinstimmung, ja absichtliche Zuspitzung auf einander in einigen grösseren und einigen ganz feinen Sonderzügen.

Die Prosaerzählung in C. 18 ist flott und glatt. Sie ist zweisträngig angelegt:

I 1 S. 37, 27—38, 12 die Brüder kommen heraus und hetzen Þórð.

II 1 S. 38, 12—30 Björn reist nach Saxahváll und wird von seiner Vaterschwester aufgefordert, þorfinn auf die Heimreise mitzunehmen.

I 2 S. 38, 31—39, 20 Þórð zieht zum Überfall aus und lässt dann seine Vettern allein.

II 2 S. 39, 21—40, 5 Björn bricht auf und wird von Arnór eingeholt. (Die Entsendung Arnórs S. 39, 27—32 ist wieder mit selbständigem Eingang verfasst.)

III S. 40, 5—41, 1 der Zusammenstoss mit Vorwiegen des Interesses für Björn.

I 3 S. 41, 1—22 Þórðs Heimkehr und Lvv.

II 3 S. 41, 23—42, 6 Björns Heimkehr und Lv.; Ausgang.

Die Erzählung arbeitet mit geläufigen Motiven: Die Ankunft der Vettern, ihre Heldenart; die Sippensorge Þórbilds (drei mal), ihr Traum. Der Kampf ist recht ausführlich geschildert.

Absichtlichkeit ist kaum wo anders als S. 41, 1 f. Þórðs Verbleib während des Kampfes und etwa S. 39 im Zwiegespräch der Vettern zu merken, wenn man nicht grade die Lvv. scharf ins Auge fasst.

Die Brüder, *víkverskir menn*, sollen mit Þórð *í fǫður ætt hans* S. 37, 28 ff. verwandt sein. Nun ist Þórð als Urenkel des Landnehmers Eystein meinfret reichlich weit ab von norwegischer Verwandtschaft, s. Abschn. 23.

Sollen wir nun dem Verfasser, der ohne Zweifel auf Anregung der Lvv. Eingriffe in den Gang der Ereignisse unternommen hat, die Erfindung des grossen Rahmens zuschreiben? Dazu reicht m. E. der Hinweis der festgestellten Tatsachen nicht aus. Wir müssen annehmen, dass er die Geschichte eines Überfalls zweier Vettern Þórðs auf den aus Saxahváll mit Arnór heimkehrenden Björn im Beruvíkrhraun gekannt und sie unter Einwirkung der Lvv., die er einarbeiten wollte, als Ganzes auf seine Weise zweisträngig flott erzählt hat.

18. In welchem Verhältnis steht Lv. 25 (Bj. 18) *Kálfs veitlik at son sjalfan* zur Prosa? Prosa wie Lv. erzählen von Kálfssons Tode. Prosa legt ihn auf den Weg von Hólmr nach Húsafell, Lv. auf Klifsjorvi. Dieser aber ist keineswegs links der Hitará zu suchen (Boer S. XXV). Das weiss der Verfasser auch S. 67, 19 f. Also ein unlöslicher geographischer Widerspruch. Lv. b tötet

Björn den Þorfinn durch Niederschmettern wie Skallagrím den Þórð Egils s. C. 40, 14; Prosa S. 44, 16 f. erdrosselt er ihn. Beide betonen freilich, dass Björn keine Waffe angewendet hat. Die Lv. ist also in ganz wichtigen Beziehungen ohne jede Rücksicht auf P. angefügt.

Die Erzählung vom Fall Þorstein Kálfssons ist füllig und flüssig und arbeitet mit ausgebildeter Psychologie. Þorstein wird von Þórð aus einem Freunde Björns zu einem Gegner umgeschwätzt. Dieser Vorgang wird psychologisch ausführlich klargelegt. Þórð fragt erst etwas verstimmt, warum Þorstein nicht bei seines Vaters Freunde Björn den Einkauf besorgen wolle. — Der habe keinen Vorrat an Seehundsfleisch oder -speck. So ist Þorstein in eine gewisse Abhängigkeit von Þórðs Wohlwollen geraten. Dieser nützt die Überlegenheit aus: 'Björn will euch auch nicht helfen'. Nun erzählt er eine erfundene schlechte Geschichte von ihm. Diese wird uns als bekannt und geläufig vorgeführt, obgleich sie noch nicht erzählt ist. Sie kann auch nicht in der Lücke S. 34 ausgefallen sein, denn solche Heimtücke schreibt der Verfasser Björn nicht zu. Es wird also hier unbekanntes als bekannt verwendet. Ebenso lügt Þórð nur als uns bekannt seinen Bund mit Dálk zur Unterstützung Kálfs vor. So tut er Björns Schlechtigkeit, seine eigene und Dálks Güte dem erstaunten Þorstein kund. Nun schenkt er ihm oben-drein die Pferdelaisten. Jetzt, wo er mit der Fracht heimzieht, solle er Björn natürlich nicht überfallen, da ist er selbst ja unbeweglich, zu solchem Anschlag muss man *léttbúinn* S. 44, 7 sein; seinem Vater soll er nichts von den Erzählungen sagen (denn dann träte der Schwindel zutage, und Kálf selbst wäre wohl besonnen genug, sein wirtschaftliches Verhältnis zu Björn nicht einfach zu zerreißen).

Weiter zeigt die Szene zwischen Þorstein und Björn geübte Psychologie. Björn merkt, dass Þorstein nicht offen über sein Vorhaben spricht, dass er die Farbe wechselt. Er sieht seine Ausrüstung, denkt daran, dass er ja voriges Mal von Þórð gekommen ist, sieht ihn wieder die Farbe wechseln und vermutet

nun, dass er ein *flugumaðr* S. 44, 9 f. ist. Er gibt ihm Gelegenheit, sich zu verraten, und vereitelt seinen Anschlag leicht als geübter Fechter.

Dieser Reichtum der Einzelmomente, die psychologische Konstruktion, die Verwendung des Neuen als Altbekanntes zeigen den frei gestaltenden und freischaffenden Erzähler.

Sollte in den Kreis seiner Erfindungen auch die zweite Fahrt Þorsteins zu Dálk gehören, durch die der geographische Widerspruch entsteht? Motiviert wäre sie aus der dargestellten Situation erstens durch die augenblickliche ungünstige Ausstattung Þorsteins, zweitens damit, dass Þorstein nun einen nahen Zufluchtsort hätte, und drittens in dem Bestreben, Dálk schon jetzt in die Handlung zu ziehen. Erklären würde sich die Erfindung dadurch, dass der Verfasser an dieser Stelle wie auch sonst erdichtet. Die Erfindung hat schon Boer S. XXV vermutet.

Dann heisst die einfache Erzählung: Þorstein lässt sich von Þórð betören (so etwas wird oft in den Sagas sehr einfach erzählt¹), Björn begleitet ihn ein Stück Wegs nach Selárdalr, auf dem Wege, á *Klifsjörva*, geschieht der Überfall.

Der Verfasser hat die einfache Erzählung psychologisch ausgebaut. In der Angabe der Tötung deutet er die Lv. aus; S. 44, 12—17: Björn hebt den Mann in die Luft und erdrosselt ihn nach dem Sturz². Dabei lässt er die wichtige Ortsangabe der Lv. unbeachtet. Solche Achtlosigkeit in der Benutzung der Lvv. aber kennen wir ja gut.

19. Von der Tötung Björns C. 32 hat eine alte Geschichte ausführlich erzählt. Wenn wir nicht auch so dieser Überzeugung dem unmittelbaren Eindruck nach wären, würde uns der Hinweis S. 68, 15 f. *En sumir menn segja, at hann legði hann med soxunum til bana* zu dieser Überzeugung leiten; dazu der einsträngige Bau mit der blickmässigen Heranführung der Scharen Þórðs in

¹ S. die Sammlung der *flugumenn*-geschichten in meiner demnächst erscheinenden Ausgabe der *Vatnsdæla saga* (Altn. Saga-bibl.) zu E. 39, 1.

² Motiv und Wortlaut liegen Eyrb. s. C. 36, 5 f. sehr nahe, Gering, Einl. z. Eyrb. s. S. XXIV Anm. 3.

Bjorns und unser Gesichtsfeld, ferner eine Reihe geschliffener Worte z. B. S. 67, 8. 68, 34—69, 4. 11—19, und die genaue Ortsvorstellung.

An diese Darstellung hat der Verfasser nun die Lv. 33—38 (p. 9. Bj. 22—24. p. 10. 11) herangebracht.

*þar ligg Björn, en Birni
blóðgogl of skor stóðu ...*

jubelt Þórð Lv. 38, 5 f. 'Zu Häupten Bjorns standen die Adler'. Die Saga erzählt, dass Þórð Björn das Haupt abgeschlagen habe und zwischen Rumpf und Haupt hindurchgeschritten sei. Das ist die Voraussetzung zur alten frásögn: *Þórðr leysti höfuð Bjarnar frá álum sér ok kastaði til þórdísar* S. 71, 2 f. Diese Lv. steht also inhaltlich zur Saga in grundlegendem Gegensatz. Es ist hier einmal überhaupt kein Zweifel, dass die Erzählung völlig unabhängig von ihr gebildet ist. Sie steht auch in der genauen Ortsbezeichnung frei zu ihr, indem sie im Gegensatz zum *Klif-sandr* der Lv. vom *Klifsjörvi* spricht und *Grásteinn enn mikli, Klifsdalr, Hellisdalr...* in die Handlung führt. Nur die dürftige örtliche Einfügung S. 70, 12 verwendet die Ortsbestimmung der Lv. Neben der völligen Unabhängigkeit der Saga von dieser Lv. deutet ihr gleiches Verhältnis zur Lv. 30 (Bj. 20), die doch wie geschaffen zur Darstellung des Endkampfes scheint, darauf, dass Lv. überhaupt bei der Ausbildung grösserer Erzählungsstoffe nicht wirksam waren. Zur Einfügung der Lv. 33. 37 s. Abschn. 13.

Auch in die Kampfhandlung selbst wird der Verfasser ändernd eingegriffen haben. Ich bin überzeugt, dass Björn nach der alten Erzählung nur mit der Mähnschere ausgezogen ist. Darauf führt die Ausscheidung des Schildes aus der alten Darstellung durch S. 68, 15 f. und die Bemerkung S. 68, 24 f. ... *Þá leysti Björn manskærin af linda sér*, wo er dann doch mit dem Schwerte haut, das er selbst schon S. 67, 4 als untauglich bezeichnet hat. Darauf deutet auch S. 62, 22—25, dass der Vater Arngeir bei seinem Aufbruch *tók ... vápn Bjarnar, þau er heima váru, en Björn*

var genginn til hrossa sinna. Das dürften eben Bjørns Waffen gewesen sein.

Nun wollte der Verfasser die Lv. 35 (Bj. 23) *Út genk* einarbeiten. In der spricht Bjørn von Schild und Schwert, seinem *lið lítit*. Also hatte er Waffen mit, also erzählt der Verfasser etwas von ihnen im Kampfe, im Widerspruch zur Überlieferung. Aber den Mæring konnte er doch nicht versagen lassen, also erfand er den Waffentausch mit Þorfinn Þvarason S. 62, 16—18, von dessen Ankunft nichts berichtet ist. Dies ergibt nun mit der Entfernung der Waffen durch den Vater Arngeir eine Doppelung; des Vaters Rolle aber ist durch die Übertragung der Nachricht von Bjørns Alleinsein an Þórð als alt gesichert. In Þorfinn dürfte der Verfasser nun auch den *hraustgeði*, der *á hausti kom vestan með lið drengja* Lv. 36 (Bj. 24) gesehen haben, entgegen der anscheinend allein sagagemäss möglichen Beziehung auf Þorstein Kuggason, s. Abschn. 14. So sind diese beiden Lvv. ins Ganze eingearbeitet.

Ich vermute, dass im Gefolge dieser Änderung auch die Dehnung der Zeit stattgefunden hat. Þórð braucht einen ganzen Tag, um seine Schar zusammenzuziehen S. 63, 24 f., obgleich S. 62, 20 f. *Þórðr ok Kálfr sátu fjölmént á Hitarnesi* in der Absicht eines Mordbrandes zu Hólmr. Der Feldzugsplan Þórðs im Eingang des C. 31 sieht auch nicht altvolkstümlich aus. Durch diese Dehnung wird nun Raum für die Einföhrung der Lv. 34 (Bj. 22) *Undr's, ef eigi benda* und ihres Auftritts gewonnen, die unter der Voraussetzung, dass Bjørn am Tage des Mordes vor seinem Vater aufgebrochen wäre, keinen Platz gehabt hätte. So glaube ich, schimmert auch der Vorgang der Einföhrung der Lvv. 34—36 durch, und eine kürzere, einfachere Erzählung des Mordes scheint sich zu erschliessen.

20. Die Untersuchung der Einföhrung und Verarbeitung der Lvv. in grosse Zusammenhänge hat für das Antlitz des Verfassers drei Züge ergeben: Erstens die Neigung zu einer etwa behelfsmässig zu nennenden Einföhrung der Lvv. in den Zug der Erzählung, die sich begnügt, sie eben überhaupt in Szene zu

setzen, auf anschauliche Gestaltung verzichtet und doch Einzelzüge wie mit der Pinzette herausnimmt und einsetzt, — was man philologisch nennen könnte; dabei bleiben Widersprüche, oder sie ergeben sich; Einarbeitung ist sicher, Bildung eines ganzen Vorganges sehr wahrscheinlich. Zweitens: die fließende Erzählung arbeitet er auf Grund zweisträngiger Auffassung aus, und drittens: feine Psychologie ist ihm eigen. Diese beiden Züge müssen weiter verfolgt werden.

VIII. Die Art des Verfassers.

21. Mit einsträngiger und mehrsträngiger Anschauungsweise unterscheiden wir mit Sicherheit volkstümliches und künstlerisches, literarisches, ich darf hier sagen verfassermässiges Aufnehmen des Gegenstandes. »Die Volkspoesie hält den einzelnen Strang fest, sie ist immer einsträngig.« Das hat Axel Olrik Z. f. d. Altertum LI, 8 gelehrt. Auch unsere Saga bietet solche einsträngigen Stücke. Eins von höchster Eigentümlichkeit der volkstümlichen Technik ist der Zusammenstoss Bjørns mit Þórðs Scharen C. 32 S. 66, 14—68, 4: durch das Auge des Knechtes — denn Bjørn sieht sehr schlecht — wird jede einzelne Schar unserm und Bjørns Gesichtskreis erschlossen, durch Frage und Antwort uns und Bjørn bekannt gegeben; eine Teichoskopie. Wir bleiben im Erlebnis Bjørns. Mit Kühnheit wird C. 25 diese Weise verfolgt: dass Þórð einen Anschlag macht, merken wir und Bjørn eben daran, dass er da ist. Dasselbe Mittel ist C. 26 angewandt, aber durch S. 53, 11 f. verpfuscht. So wird C. 30 S. 62, 22 von Person zu Person eine Nachricht getragen. An einem Seile tastet sich der Erzähler entlang. Einsträngig ist die Auffassung der C. 19. 20. 24—29, der grösseren Stücke des zweiten Teils der Saga.

Ganz anders sieht der Verfasser den Gegenstand. Eine Probe bietet die Behandlung des C. 18 (Abschn. 17). Er unterscheidet zwei Parteien und vermag, jede für sich ihren Weg zu führen, bis sie zusammenstossen. Die ganze Folge C. 2—11 ist zweisträngig erzählt und erweist sich dadurch als vom Verfasser aufgebaut:

- I 1 Bjørns Verlobung und Ausfahrt C. 2.
 II 1 Þórðs Ausfahrt C. 3. III Ihr Zusammentreffen ab S. 6, 17.
 II 2 Þórð wird nach Island begleitet S. 9 1—13.
 I 2 Bjørn *í austrveg* C. 4.
 II 3 Þórðs Heirat C. 5.
 I 3 Bjørn erfährt's, in England, Dänemark ab S. 11, 25.
 II 4 *Þat er nú at segja* — Þórð daheim C. 6.
 I 4 Bjørns Unruhe ab S. 13, 12, *hofþingjaskipti*.
 II 5 *Þat er nú til tíðinda sagt* — — — Þórðs Ausfahrt C. 7.

In ganz kleinen Teilchen wird nun je die eine, dann die andere Partei vorgeführt. S. 15, 11—14 Bjørn; S. 15, 14—S. 16, 5 Þórð; Z. 5—7 Bjørn; Z. 8—19 Þórð; S. 16, 19—17, 8 Bjørn. Nun haben sie sich gefunden. Þórðs Abfahrt S. 18, 20—19, 3; Bjørn fährt zu König Ólaf S. 19, 4. Nun stehn sie beide vor Ólaf und gehen dann auseinander C. 8. Bjørn allein beim König, Ankunft in Island C. 9—10 S. 24, 9. *Í þárum stað er þess við getit*: Oddný spricht mit Þórð ab S. 24, 10; Bjørn von seinem Vater empfangen S. 25, 2; *Nú er þat sagt (at segja Hs. R)* C. 11 Þórð fragt Oddný und reitet nach Hólmr, die Einladung. Dann löst sich die Geschichte in frásagnir auf.

Der Verfasser ist sich durchaus bewusst, dass er von einer Person zur andern springt. Das zeigen die Übergänge: *í þárum stað er þess við getit* S. 24, 10; *nú er þat sagt* S. 25, 15; *nú er at segja* S. 13, 6 \simeq 24, 1.

Er ist aber auch zum Teil weit über das Bedürfnis der zweisträngigen Anschauung und Darstellung hinausgegangen; sieh C. 6 S. 13, 6—11 die Nachricht über þórðs glückliche Ehe, die sich sehr einfach an seine Verheiratung C. 5 S. 11, 24 f. oder vor die Ausreise C. 7 S. 14, 9 gestellt hätte; so C. 10 S. 25, 2—14 der Empfang Bjørns durch seinen Vater, der geradezu an seine Ankunft auf Island C. 10 S. 24, 1—9 gehört. Der Grund ist hier leicht zu sehen: der Verfasser glaubte die beiden Gespräche þórðs mit seiner Frau S. 24, 10 ff. und 25, 15 ff. nicht unmittelbar aneinander schliessen zu können.

Zweisträngig ist auch die Vorbereitung der grossen Mord-

handlung angelegt. Sie führt in C. 30 f. Þórðs Vorbereitung aus. C. 32 wird *í þáru lagi* Bjørns Weg gezeigt. Aber damit ist nun schon der Strang ergriffen, dem allein die ganze Darstellung volkstümlich folgt¹. Ähnlich scheint's mit Þorstein Kugasons Bewirtung durch Bjørn zu stehn, sieh den Neueinsatz S. 55, 22, der durch das Begleiten des Knechtes zu Bjørn bedingt ist; im übrigen aber zeigt grade diese Handlung die einsträngige Führung, sieh das Antreffen der Knechte S. 55, 7. 56, 8 und die Überleitungen S. 56, 17—29. Ich kann hier Heinzels Zerteilung nicht billigen. Sieh hierzu Abschn. 22. Die zweisträngige Auffassung und Darstellung wird durch die Auffassung der beiden Hauptpersonen als gleichwertiger Gegner gegeben und notwendig. Sie bedingt ein gleichmässiges Betonen jedes der Helden durch seine erzählerische Selbständigkeit. Wie sehr die volkstümliche Art ihr entgegen ist, zeigt die Einsträngigkeit der C. 25. 26. 32. Aber in den Bezirk der *frásagnir* reicht das Problem doch hinein. Das zeigen die Paare C. 15 *Nú er frá því fyrst at segja*: Seehundsgeschichte, und C. 16 *Nú er frá því at segja*: Kalbgeschichte; dann C. 23 *Nú er frá því at segja*: Erste Pferdehatz, und *Enn er þess getit*: zweite Pferdehatz. Aber die Sache liegt hier doch anders: Es handelt sich um selbständige Parallel- oder Gegengeschichten, in denen der jedesmalige Held eine gegen die des andern selbständige und begrenzte Rolle spielt.

In meiner Arbeit über die Komposition der Egilssaga C. I—LXII (Görlitz 1909. Programm Nr. 264) C. III. habe ich das Arbeiten eines Verfassers durch lange Strecken an seiner Art, die Dinge zweisträngig aufzufassen, verfolgt. Dort handelt es sich ja nun um einen Mann, der auf ganz anderer Höhe des Umblicks und der Kunstübung steht. Will man in ihm doch Snorri Sturluson erkennen (B. M. Ólsen, Aarb. 1904 S. 230 f.; Bley, Eiglastudien, Gent 1909). Aber die Parallele ist doch lehrreich. Auch in der Egilssaga ist der erste Teil, C. 1—30, die zeitlich fernliegende Vorgeschichte, zweisträngig erzählt, im zweiten Teil ist

¹ Heinzel, Beschreibung S. 236—245 hat für diese Erscheinung eine Menge Stoff zusammengestellt und auch die Bj. s. hñd. behandelt.

eine einsträngig angelegte volksmässige Erzählung durch den Verfasser zweisträngig umgearbeitet worden, die Erlebnisse Egils. Es sind dort zwei Gründe, die zu zweisträngiger Darstellung geführt haben: erstens die Notwendigkeit, den beiden Lebenskreisen, Kveldúlf's Familie und Harald Schönhaars Königtum, eigenes Gewicht zu geben, und zweitens die Heranführung neuer Stoffe von selbständiger Bedeutung, dies besonders im zweiten Teil. Nur der erste Beweggrund spielt mutatis mutandis in der Bj. s. hñd. eine Rolle: der Verfasser hatte jeden der beiden Spieler als Persönlichkeit eigenen Characters und Gewichts erfasst und gab nun jedem eigenes Recht in der Erzählungsführung. Wie die Isländersagas überhaupt in ihren ausländischen Teilen, besonders den Vorgeschichten, die der Erinnerung und dem Vorstellungskreise der Erzähler ferner lagen, der Phantasie weiteren Spielraum gewährten, so boten diese eben hier auch der Verfasserpersönlichkeit die Möglichkeit, sich auf ihre Weise zu betätigen. Deshalb ist es kein Zufall, dass wir grade in ihnen den freien Wurf der zweisträngigen literarischen Anlage finden.

22. Zweitens zeigt sich schriftstellernde Arbeit in ausgedehntem Masse in der Psychologie und in der überfeinen Abpassung der Einzelheiten.

Als Beispiel der psychologischen Feinarbeit ist schon C. 19 die Geschichte von der Betörung Þorstein Kálfssons durch Þórð und seine Tötung durch Björn (zu Lv. 25) vorgeführt worden; s. Abschn. 18.

Ganz und gar mit ausgebildeter psychologischer Kunst ist die Szene zwischen Björn und Þórð auf den Brenneyjar ausgearbeitet: Þórð's verschmitzter Plan, Kálfs Einspruch, die sprunghafte Unterhaltung zwischen Björn und Þórð, das Abspringen Þórð's vom Stoff S. 17, 17; dazu die gequälte Anpassung an Lvv. 8—11. Musterstücke sind weiter C. 4 die laute Überlegung Björns über die Motive, die ihn zum Kampf gegen Kaldimar führen könnten. Ferner C. 3 Þórð beschwätzt Björn: beim Jarl führt sich Þórð durch die Empfehlung Björns als ein vollendeter Biedermann ein S. 7, 5—18. Dann macht er sich an

Björn, und der lässt sich die Annäherung gefallen S. 7, 14 ff. Nach Jul auf einem Gelage, als Björn mehr betrunken ist als er selbst S. 7, 24 f., beginnt er, Björn zu beschwatzen, er möge den schönen Ring des Jarls nicht auf neuen Wikingszügen aufs Spiel setzen, ihn lieber Oddný senden; dann wird ihre Liebe noch grösser werden; er preist die gute Partie; dann mahnt er Björn, auch an seine Wirtschaft zu denken. Da trägt ihm Björn Grüsse und Nachrichten nach Island auf. Nun kann Þórð deutlicher werden: er bittet sich ein Wahrzeichen aus S. 8, 22—24, und der gute, betrunkene Björn gibt ihm seinen Ring, dass er ihn Oddný bringe: aber wenn er ihm hierin löge, wolle er ihm nicht mehr trauen sein Leben lang Z. 25 f. Als er nüchtern ist, tut ihm seine Vertrauenseligkeit leid.

Mit den Nachrichten über Björn und der Ablieferung des Ringes hebt sich Þórð nun mächtig bei Oddný und seinem Bekanntenkreise in Island als zuverlässiger Freund Björns ein. Damit hat er die Grundlage gelegt, auf der er nun seinen frechen Betrug wagen darf C. 5. Er erfährt, dass Björn verwundet ist, und besticht die Kaufleute anzugeben, er sei gestorben. Dann verkündet er den Tod Björns mit der Versicherung, er habe es von Leuten, die ihn selbst begraben hätten — *ok þótti Þórðr úlíkligr til lygi* S. 11, 18 — dann erst wirbt er um Oddný, und trotz des Wartens der Familie über die verabredete Zeit hinaus bewirkt es ein höchst unglückliches Zusammentreffen von Umständen, dass Björn auch im nächsten Sommer nicht nach Island zurückkehrt. So kommt Þórð zum Besitz Oddnýs. Durch ebenso passende Umstände erfährt Björn grade noch, ehe er auf hoher See ist, die Vermählung Oddnýs.

Von den Brautdiebstählen der Isländerssagas, Laxd. s., Gunnl. s., Bj. s. híd., ist diese psychologisch die ausgeführteste und verwickelteste. Sie arbeitet mit einem wirklichen Bösewicht, was die andern nicht tun, und zwar mit einem Betrüger von einer Verschmitztheit, wie ihn einfache volkstümliche Geschichten nicht kennen, weder erfinden noch überliefern. Hier ist nicht nur schriftstellerische Gestaltung, sondern auch Erfindung sicher.

Grade im zweisträngigen Zuge C. 2—11, sehen wir, drängt sich diese psychologische Art breit vor.

Auch die alten volkstümlichen Stücke der Isländersagas sind durch sehr feine Psychologie ausgezeichnet, aber sie ist ganz anderer Art. Man nehme Egils s. C. 78, 18—29: Þorgerð will ihren Vater vom Hungertode abbringen: Kein Wort von ihrem Entschluss. In § 19 *Þorgerðr segir hátt*: »*Engan hefi ek náttverð haft*» steckt das ganze Geheimnis: Egil soll ihren Entschluss hören und sich betören lassen. Was hätte ein Psychologe vom Schlage unsers Erzählers aus 'Asgerðs Sendung nach der Tochter und dem Zusammentreffen der Frauen' entwickelt. Oder die köstliche Szene zwischen Vater und Sohn C. 58, 4—8, in der Skallagrím König Aðalsteins Silbergeschenk, die sonargjöld für Þórólf, einfordert; C. 56, 15 erklärt alles; die beiden Geizhälse verstehen sich aus Herzensgrunde beim halben Worte, und jede Erklärung wird gespart. Oder Landnáma Stb. C. 152 (Hb. C. 122): Hallbjörn tötet seine Frau, eine unverkürzt gegebene, durch die Dreizahl als volkstümlich erwiesene frásögn: Des Vaters Stellung, des Gatten, der Gattin Seelenbewegungen sind nur zu fühlen¹. Eine Fülle von Fällen, die Heinzel, Beschreibung S. 203—214 zusammenstellt, gehört hierher und beleuchtet die Grundbedeutung dieser »symptomatischen Darstellung« für die Saga. Es liegt hier eine Seelenkenntnis vor, die der neueren an Tiefe nicht nachsteht. Aber sie haftet am Sichtbaren, Hörbaren. Sie ist noch nicht dazu gelangt, seelische Vorgänge auseinanderzulegen und sie in Gesprächen und Selbstgesprächen zu entfalten. Heusler, Anfänge S. 78 f. hat beispielsweise Egils s. C. 78, 2—4 und Laxd. s. C. 23, die Werbungen Ólaf Pfaus um Egils Tochter, zum Vergleich nebeneinander gestellt. Dies zeigt den Unterschied der Stufen deutlich. Im Bericht der Egils s. sind Liebesgedanken in Menschen, die einander heiraten wollen, überhaupt noch nicht entdeckt (vgl. jedoch den verliebten Egil C. 56, 2—11), in Laxd. s. C. 23, 12—19 werden sie eben erschlossen;

¹ Vgl. Verf., Die Frásagnir der Landnámabók. Z. f. d. Altertum LVIII, 180 f.

aber kaum sind die ersten Worte der Annäherung zwischen den Liebesleuten gesprochen, so fällt der Vorhang; denn § 20 *Ekki heyra aðrir menn til tals þeira* — wir also auch nicht¹. Für unsere Saga drängt sich Eyrb. s. C. 28, 11 (und neben anderen C. 36, 1; Dropl. s. S. 154, 25—27) zum Vergleich neben die lange Betörung Björns durch Þórd: Kein Mensch ist dort beim Pläneschmieden Snorris und Styrs dabei — und wir auch nicht; hier hören wir der langen Besprechung zu. Und sein Standpunkt über der Szene ist dem Verfasser auch bewusst: S. 9, 4 f. *Ekki vissi menn gærta tal þeira Þórðar ok Bjarnar*; und das Gewissen des isländischen Erzählers schlägt S. 21, 19—22, 3.

Nun enthält auch die Bj. s. hitd. eine Geschichte, die ihrem Stoffe nach wie geschaffen für eine psychologische Darstellung symptomatischer Art zu sein scheint, C. 27 Þorstein Kuggasons Besuch bei Björn. Wie wir Abschn. 21 sahen, ist sie mit Ausnahme eines Neueinsatzes einsträngig, blickhaft erzählt. Aber die Seelendeutung ist enthüllend. Björn erwägt laut, was Þorstein wohl in diesem Unwetter tun könne, so klug, entschlossen und rüstig er ist, — *ok látum þá, sem hann komi í kveld* S. 55, 18—22. Þorfinna vergleicht vermutungsweise Björns und ihres Gatten Geschick und Anlagen und die Aussichten fürs Weiterreiten oder Einkehrhalten S. 55, 26—56, 6. Björn gibt schon bei der Einladung durch den Knecht der Verfänglichkeit dieser Form Ausdruck S. 56, 21—24. Þorstein überlegt bei sich sehr, ob er nicht doch noch weiterziehen solle S. 56, 33 f. Und endlich enthüllt Björn seine ganze Taktik S. 58, 7—11. Durchaus enthüllende Darstellung.

Dabei ist das Geschehnis so ganz anschaulich plastisch: Unwetter und Reise; der Knecht, der entwischt; der Knecht, der die Reisenden ohne ihr Wissen zum Gehöft führt, die grobe Einladung und unfreundliche Bewirtung, nur Þorfinna wird gepflegt; die köstliche Grobheit S. 57, 10 *‘En vér kollum slíka vist úvinafagnað’* und Z. 15 *Björn kvað gott veðr hraustum monnum*. Dann

¹ Heranzuziehen ist Heusler, Lied und Epos (Dortmund 1905) Abschn. 3

das Entweder-Oder Z. 25—28 und die gute Bewirtung. Das alles ist ja vollkommen genug für die alte Art, höchste Anschaulichkeit. Wir sehen gradezu Bauern vom Schlage Skallagríms und Egils vor uns gegeneinander handeln und miteinander sprechen. Vápnf. s. S. 36, 7—37, 14, die fast denselben Stoff behandelt, ist bezeichnenderweise jeder enthüllenden Psychologie bar.

Nehmen wir an, dass die vielen seelischen Enthüllungen Eigentum des uns durch seine psychologische Kunst wohl bekannten Verfassers sind, so fällt mit Bjørns erster Rede und ihrer Einleitung S. 55, 15 *ok för* — Z. 22 die einzige Störung des einsträngigen Baues fort. Ich glaube in der Tat mit gutem Recht in dieser Geschichte eine *frásögn* alten volkstümlichen Stils von Bauernschlauheit und Zurückhaltung sehen zu dürfen, die durch unsern Verfasser ihr modernes Antlitz bekommen hat.

23. Drittens weisen eine Reihe von Einzelzügen auf literarische Arbeit. Wir erinnern uns der Erfindung Kaldimars und des Schwertes Mæring, der Namengebung, s. Abschn. 15. Hierzu treten eine Reihe anderer.

Es können aus sich heraus folgende Stoffe gar keinen Anspruch machen, vor des Verfassers Arbeit in Zusammenhang mit der Person Bjørns gestanden zu haben:

C. 5 S. 12, 13—13, 5 der Besuch Bjørns bei Knút in England, der Kampf mit dem flugdreki, der gut noch jünger sein kann, die dreijährige Wikingsfahrt ohne Inhalt.

Das sind Erzählungsmotive, die dem Verfasser aus dem geschichtlichen Rahmen und der romantischen und Sagaerzählung einfach zu Gebote standen.

C. 3 S. 6, 14—16; C. 7 S. 14, 10 f. die Person Hróis und die Angabe seiner Verwandtschaft mit Þórð. Hrói wohnt in Hróiskelda und soll der Mutterbruder Þórðs sein. Der Name ist nach dem Wohnsitz zurechtgemacht (Gering Eyrb. s. S. XXIV Anm. 2). Unglaublich ist die Verwandtschaftsangabe; denn Þórðs Mutter ist Arnóra Gunnbjarnardóttir Landnáma Stb. S. 158, 35 f. aus dem Geschlechte der Erplingar, das durch seinen Ahnherrn Meldun jarl nach Schottland weist Ln. Hb. S. 37, 1 f.; Stb. S. 157, 21 f. und

nicht nach Dänemark. Es müssten ganz sonderbare Verhältnisse mit Arnóras Familie vorliegen, wenn durch sie Þórðs Verwandtschaft in Dänemark sitzen sollte.

Die Erbschaftsreise mag man mit Gering aus Egils s. geholt sein lassen (Bjorns Reise zu Ólaf C. 8 scheint nach Eigla gebildet zu sein, s. u.); der Verfasser brauchte jedenfalls einen Grund zur Ausreise Þórðs, und zudem musste Þórð laut Lv. 8. 11 mit sehr viel Geld nach Brenneyjar kommen. Der Brief König Ólafs an seine Freunde in Dänemark saunt dem Siegel S. 14, 15 ff. war für die alten Hörer der Saga eine Bekräftigung der Wahrheit der Geschichte, nicht für uns. Von hier aus wird die Nachricht über die Verwandtschaft der Vettern Þórðs S. 37, 28 f. auch verdächtig; s. Abschn. 17.

Der Vergleich durch Ólaf. Wenn auch ein Besuch Þórðs bei König Ólaf und die Gefolgschaftsstellung Bjorns bei ihm sicher ist, so ist damit noch keineswegs die Rolle, die Ólaf in der Saga spielt, gegeben, ja nicht einmal, dass Þórð und Björn zusammen bei Ólaf gewesen sind, steht damit fest.

Ol. s. h. h. Fms. IV erwähnt kein Wörtchen davon, weder vom Überfall auf den Brenneyjar, noch vom Vergleich durch den König, noch von einem Zusammensein der beiden Männer, und hätte doch guten Grund dazu gehabt, da sie ja von den Streitigkeiten zwischen Björn und Þórð spricht; und für die sind doch die Vorgänge in Norwegen der Saga nach von höchster Bedeutung. Auch musste die Rolle Ólafs sehr zur Aufnahme der Vergleichsgeschichte auffordern.

Die Darstellung der Saga trägt starke Züge von Flickarbeit. Das Erscheinen Bjorns vor Ólaf C. 8 erinnert an Szenen aus Egils s.: *Björn vill eigi reiði hans (Ólafs)* S. 19, 5 f., von Egil sagt Arinbjörn C. 59, 30 er kann nicht *bera reiði yðra*; beide treten freiwillig vor den Fürsten, den sie beleidigt haben. Wie Skallagrím tritt Björn mit elf Gesellen auf, Eg. s. C. 25, 1—3. Dass der König zu Tisch sitzt, ist selbstverständlich. Björn wie Egil nennt der Fürst *djarfan mann* S. 19, 15; Eg. s. C. 59, 32. Situation und Worte ergeben sich kaum ungesucht so. Irgend originale

Charaktere hat die Erzählung der Bj. s. hítð. nicht. Ólaf wird schon wie ein Heiliger verehrt: *úsénan*, ohne ihn je gesehen zu haben, ehrt ihn Björn so, dass er Þórð als seinen *gestr* schont S. 18, 16 f.

Damit dies nun recht deutlich wird, wird es in einer besonderen Szene von Björn dem König versichert C. 9 S. 21, 5—19. Zeugen müssen es bestätigen. Nun erfahren wir auch, woher der Verfasser das Gespräch Björns und Þórðs an Eiríks Hofe C. 3 weiss. Männer, denen es Björn erzählt hat, legen vor Ólaf davon Zeugnis ab S. 21, 19—22, 3. Björn soll natürlich von den Wikingszügen lassen S. 22, 9—11. Aber beim König bleiben kann er nicht, weil Ólaf Þorkel Eyjolfsson (stammt aus C. 34!) erwartet, der den Vergleich nicht achten wird S. 22, 12—15. So rät ihm der König, nach Island zu fahren, und der Verfasser ist auf diese billige Weise zu einem Grund für Björns Heimkehr gekommen.

Es ist nun sehr wohl zu beachten, dass die Szene auch einen höheren Gedanken, eine Art Leitgedanken enthält: S. 20, 14 f. *Konungr sagði, at þeim mundi betr fara, er vel heldi þessa sætt.* Damit wird der Ausgang etwaigen künftigen Streites vom Halten des Vergleichs abhängig gemacht. In der Einladungsszene C. 11 wird nun darauf Bezug genommen, es wird von Ólaf als *skilríkr maðr* S. 26, 7 mit Berufung auf den Vergleich gesprochen. Dieser umfassende Gedanke ist dem alten Stoffe fremd; im Verlauf des Streits taucht er nie auf.

IX. Die Schöpfung der Saga.

24. Die Untersuchungen ergeben soviel Züge literarischer Arbeitsart, dass wohl von der Aufdeckung eines Verfasserportraits gesprochen werden kann: Die Art der zweisträngigen Auffassung des Gegenstandes und die entsprechende Darstellung; die Fähigkeit und Lust, seelische Vorgänge zu sehen, zu finden und mit grosser Gewandtheit auszuführen; das Gefühl für Gemütsvorgänge; die Heranziehung fremder Stoffe an den Gegenstand und Erfindung neuer Verbindungsglieder oder selbständiger Stücke; der Bau kleiner Hilfshandlungen, um freie Lvv. örtlich anzu-

gewesen ist, dass es Þórð mit List an sich gebracht hat, — zum Verkehr Bjørns in Þórðs Hause der Gedanke, dass er eingeladen war. Aber sie waren sicher hier nicht zur Erzählung gestaltet.

Weiter ab liegt die Idee vom Vergleich durch König Ólaf. Sie war ermöglicht durch die Anwesenheit beider Männer an Ólafs Hofe; aber sie war wirklich notwendig geworden erst nach der Behandlung des Überfalls auf den Brenneyjar als eines Hauptstückes ersten Ranges. Sie gibt den umspannenden Gedanken *at þeim mundi betr fara, er vel heldi þessa sætt* und macht die Einladung für Þórð innerlich möglich. Und so hat der Verfasser denn folgende grosse Verbindungsstücke zur Herstellung einer fließenden Handlungseinheit unter Verwertung von Stücken aus dem Bjørnkreis und von Novellenmotiven gebildet und sagagemäss, 'modern' dargestellt:

Die *festar* Bjørns mit Oddný,
die Beschwatzung Bjørns durch Þórð und die Vermählungs-
intriguen,

Bjørns grosse Rachehandlung,
den Vergleich durch König Ólaf,
die Einladung.

Von Lv. flicht der Verfasser nur 1 und 2 hier ein, beide in lyrischer Verwendung; Lv. 1 soll Bjørns Liebe in seiner Not darstellen, grade unmittelbar bevor er um die Geliebte betrogen wird; entsprechend soll Lv. 2 seinem Schmerz Ausdruck geben, grade nach dem er vom Verlust der Geliebten erfahren hat. Die übrigen Lv., die ihren Stoff zur Brenneyjargeschichte gegeben haben, liess der Verfasser in dem Verbande, in dem er sie vorgefunden hatte, oder sammelte sie da.

Die Erfindung einer Reihe Anekdoten als Fassungen für Lv. macht Abschn. 10 Schluss und 11 wahrscheinlich.

25. Der gesamte Bestand der übrigen Saga lag in fest erzählten Geschichten, *frásagnir*, vor.

Unter ihnen kennzeichnet sich eine Reihe als Anekdoten, z. T. paarig, gleich- und widerlaufend, z. T. einfach; z. T. mit Lv. als Handlungsgliedern.

An der Grenze des Anekdotenhaften liegen Kampfgeschichten wie die Überfälle auf der Heimkehr vom Besuch der zwei Frauen C. 25. 26.

Sagamässige Würde tragen die Kampfhandlungen im Beruvikrhraun C. 18, die Tötung Þorstein Kálfssons C. 19. Einen innerlichen Verband bilden C. 27—34 der Freundschaftsbund mit Þorkel Kuggason, in den der Mord eingebettet ist. Jeder der anderen Geschichten möchte ich ein Einzelleben vor der Saga zuschreiben, der Kuggasongeschichte, die ja erst durch die Morderzählung ihren Sinn bekommt, nicht; aber der Mord kann auch für sich erzählt worden sein. Entscheidend für die Lebensmöglichkeit der einzelnen frásagn ist ihr Eigengewicht auf dem Grunde der Allgemeinvorstellung, und das kommt jenen Handlungen der Bj. s. hítð. unleugbar zu.

Wir kommen mit diesen frásagnir m. E. sehr hoch hinauf, z. T. wohl bis fast an die Geschehnisse selbst. Sie sind alle plastisch gestaltet und tragen nichts von 'unerlöstem Stoff' an sich, unterscheiden sich dadurch grundsätzlich von Angaben historisch-topographischer Art (C. 19), deren eine ausdrücklich Rúnólf Dálksson zugeschrieben wird. Sie sind ergötzendes Leben, nicht Wissen. Sie weisen nicht auf fróðir menn im Sinne Aris und Kolskeggs. Die Lv. scheinen ihnen, nach der Fremdheit ihres Inhaltes und ihrer unorganischen Einfügung zu urteilen, soweit sie nicht als Handlungsglieder arbeiten, nicht zugehört zu haben.

Auch an die frásagnir hat der Verfasser seine Hand gelegt. Er hat ihren Aufbau in Steigerung festgelegt, sie aber nicht pragmatisch verbunden. Er hat einige durch Anbringung und Einarbeitung von Lv. stofflich bereichert und geschmückt, seine Psychologie und zweisträngige Darstellungsweise an ihnen geübt.

So hat er die Saga, die vor uns liegt, geschaffen, zu Buche gebracht, glaube ich. Streng bewiesen ist dies letzte freilich nicht. Ich meine aber doch, diese Art, Einzelstoffe herauszugreifen und einzusetzen, die im ersten Teile geübte Erfindung und sein Aufbau weisen auf Arbeit der Feder, und der Zwang zweisträngig

zu sehen, die Lust und Kraft des Seelenkündens sind ein Erwerb einer Zeit, in der Lesen und Schreiben — nicht Hören und Diktieren — eine neue, nicht mehr rein nordische Welt dem Begreifen und Verwerten erschlossen hatte.

Walther Heinrich Vogt.

Ptolemy's Maps of Northern Europe. A Reconstruction of the Prototypes by Gudmund Schütte, Ph. D. Publ. by the Royal Danish Geographical Society. Kbhvn, H. Hagerup, 1917.

Alexandrinaren Claudius Ptolemæus är den klassiska forntidens utan all jämförelse berömdaste och mest betydande geografiske författare. Hans verk, γεωγραφικὴ ὑφήγησις, från omkr. medlet af andra århundradet e. Kr., utgör den fullständigaste och tillförlitligaste sammanfattningen af antikens geografiska vetande ej blott om det romerska väldet i dess största utsträckning, utan äfven om länderna där utanför så långt detta vetande räckte. Ej under alltså att Ptolemæi arbete i knappast öfverskådlig mängd lockat bearbetare och kommentatorer, hvilka i detta arbete sökt lösningen af filologiska, historiska och geografiska problem med räckvidd in i vår egen tid. Den af Ptolemæus framkallade litteraturen är i själfva verket oerhörd. Ej få af problemen hafva därigenom blifvit uppklarade, andra däremot äro ännu olösta och skola sannolikt så förblifva. Bland de frågor, som hittills ej blifvit tillfredsställande utredda, räknar förf. till det här anmälda arbetet med rätta dem, som sammanhänga med Nord-Europas forna geografi och etnografi. Det är bidrag till dessa frågor lösning, så vidt den står att hämta från Ptolemæus, som d:r Schütte afser att lämna.

Förf. erkänner från början att hans arbete är i viss mån provisoriskt; han gör ej anspråk på att ha löst mer än en del af de framställda frågorna och förutsätter ej ens i afseende å dessa ett obetingadt erkännande. Han har dock ej velat dröja med offentliggörandet af mångåriga undersökningar, emedan han anser sig ha fört Ptolemæusforskningen in i rätta banor och, åtminstone i hvad på honom beror, förebyggt uppreandet af metodiska fel hos tidigare kommentatorer.

Redan i företalet anmärker förf. att forskningen på området väsentligen rört sig efter två skilda linier. Filologerna ha företrädesvis behandlat den Ptolemæiska texten och förbisett eller under-

skattat de därtill hörande kartorna; geografer och etnologer där-
emot ha byggt på kartorna utan att taga behörig hänsyn till de
filologiska problemen. Man skulle vänta, att förf. efter denna i
många fall befogade anmärkning själf ställt sig på en oanfakt-
bar ståndpunkt genom att grunda sina undersökningar på såväl
det ena som det andra källmaterialet. Så är dock icke förhål-
landet. Han säger sig ha nödgats lämna textkritiken tills vidare
å sido och begränsa det förevarande arbetet till de kartografiska
frågorna.

De skäl som härför anföras synas ej fullt tillfredsställande.
Att världskriget lagt hinder i vägen för manuskriptforskning i
skilda länder är lätt insedt, men vi äga ju två kritiska upplagor
af Ptolemæi text, Nobbes och C. Müllers (den senare ofullbordad),
hvilka bort kunna lämna ett åtminstone i hufvudsak tillfyllest-
görande material för fastställandet af den Ptolemæiska nomen-
klaturen, så långt sådant är möjligt. Och om förf. förklarligt
nog ryggat tillbaka för ett så mödosamt arbete i afseende å
texten i dess helhet, så borde uppgiftens svårighet näppeligen
kunna anföras som hinder för en textkritik inskränkt till de
områden, som förf. företrädesvis tagit under behandling. Men
hvad man än må säga härom, så har förf. underlåtit arbetet
för anmeldaren, som saknar alla förutsättningar för att bedöma
textkritiska frågor, i all synnerhet grekiska.

Betänkligare är, att förf. ej heller i kartografiskt hänseende
har att stödja sig på ett uttömmande material. Han har börjat
att arbeta med det af Sewastianow och Langlois år 1867 i fac-
simile utgifna Athosmanuskriptet af Ptolemæi atlas. Sedan han
fått visshet om denna reproduktions otillförlitlighet — dess brister
redan i tekniskt hänseende äro ju alltför uppenbara — har han
förskaffat sig en bättre källa i fotografier af den vatikanska Co-
dex Urbinas 82, som anses vara den bästa representanten för
den ena af de typer, i hvilka de Ptolemæiska kartorna blifvit
till vår tid bevarade. Han lugnar oss dock med att en jämfö-
relse mellan de båda källorna lämnat riktigheten af hans teo-
rier oanfäktad, ja han säger sig vara fullt öfvertygad, att ej
heller kommande upptäckter skola kunna rygga dessa: varianterna
i nomenklaturen äro af liten betydelse; för lösningen af därmed
sammanhängande frågor skall hufvudresultatet af hans arbete,
fastställelsen af Ptolemæi prototyper, antagligen visa sig vara ett
praktiskt hjälpmedel — ett antagande mot hvilket, såsom af det
följande skall framgå, ref. måste ställa sig rätt skeptisk.

I sammanhang härmed berör förf. i största korthet den
fråga, som framför andra på den sista tiden ådragit sig Ptole-
mæus-forskarnes uppmärksamhet. Sedan man länge nöjt sig med
att för historisk-geografiska studier begagna den latinska öfver-

flyttningen af de Ptolemæiska kartorna, särdeles sådana dessa återgifvits i tryck alltifrån slutet af 1400-talet, har uppmärksamheten alltmer börjat fästas vid angelägenheten att rådfråga äfven kartornas grekiska original. Härvid gjordes den öfverraskande upptäckten, att dessa senare föreligga i två, sins emellan helt olika redaktioner. Några grekiska manuskript innehålla, i likhet med de latinska, 27 kartor, andra åter ej mindre än 68, i det att ett antal af den förstnämnda gruppens kartblad i den senare äro uppdelade på flera. En närmare undersökning visade också, att här icke föreligger blott en simpel redaktionsåtgärd, att de mera omfattande kartorna icke utan vidare kunna sammansättas af de mindre, utan att man måste beteckna de båda redaktionerna som skilda typer, enhvar tillkommen genom själfständig bearbetning af ett gemensamt material. Den nämnda upptäckten har änyo bragt å bane den redan tidigare ifrigt debatterade frågan om upphofsmanen till de kartor, som äro fogade till en del af de grekiska manuskripten: några forskare hade bestämdt häfdat Ptolemæi författarskap, andra åter hade lika bestämdt påstått, att Ptolemæus själf icke tecknat några kartor, utan att de, som gå under hans namn, härleda sig från en viss Agathodæmon, hvilken man velat identifiera med en för öfrigt föga bekant grammatiker från 5:e århundradet. Striden härom pågår ännu, men tungt vägande skäl hafva på sista tiden blifvit framlagda för antagandet, att ingen annan än Ptolemæus kunnat vara upphofsman till specialkartorna, och detta i såväl den ena som den andra redaktionen, under det att Agathodæmon, hvem han nu må hafva varit, ej kan tillnätas författarskapet till annat än den verket åtföljande världskartan. Denna mening, som har sin förnämsta förfäktare i jesuitpatern prof. Josef Fischer i Feldkirch, hvilken först fäst den lärda världens uppmärksamhet på de förut obeaktade manuskripten med 68 kartor, delas i hufvudsak af d:r Schütte, och han har ytterligare betonat denna meningsöfverensstämmelse genom att dedicera sitt förevarande arbete till prof. Fischer.

Emellertid har d:r Schütte icke lämnat någon utredning af de båda karttypernas ömsesidiga förhållande. Af kartan öfver Germanien har han visserligen gifvit afbildningar såväl från Cod. Urbinas af 27-typen som från Cod. Burney 111 (Brit. Mus.) af 68-typen, men dessa kartor visa afsevärda olikheter såväl i de topografiska detaljerna som i nomenklaturen, och ännu större äro olikheterna om vi gå till kartan öfver Sarmatien, sådan den föreligger i de skilda typerna¹. Något svar få vi dock icke på

¹ Då facsimilen i förf:s arbete (af Sarmatien meddelas intet sådant) äro utförda i högst reducerad skala och därför äro oanvändbara för detaljgranskning, stöder jag mitt påstående om typernas olikhet på en jämförelse

frågan om förf:s prototyp teorier äro tillämpliga på *båda* dessa typer eller blott på den som representeras af Cod. Urbinas. Ett försök borde väl också ha gjorts att pröfva teoriernas riktighet genom att utsträcka undersökningen till någon annan del af det Ptolemæiska kartverket än de särskildt behandlade, men något sådant kontrollförsök har icke blifvit anställt.

Vi kunna alltså icke fria oss från misstanken, att själfva grunden för förf:s hypotesbyggnad är mycket osäker, och om detta måste betraktas som en brist för bedömandet af det Ptolemæiska kartverket i och för sig, så blir den än mera påfallande, då det gäller att utröna detta kartverks källor eller prototyper.

Såsom sin närmaste föregångare nämner Ptolemæus Marinus från Tyrus, hvilkens kartor han visserligen i många afseenden rättat och förbättrat men dock i hufvudsak återgifvit oförändrade. Då förhållandet dem emellan icke kan närmare bestämmas och då antagandet att Ptolemæus är kartornas författare icke utesluter, att han kunnat anförtro det egentliga kartografiska utförandet åt någon under hans ögon arbetande expert, så sammanslår d:r Schütte verkets upphofsman till *en* personlighet, som han kallar »den Ptolemæiska konstruktören» — en arbetshypotes, mot hvilken ju intet är att invända.

Hvilka förebilder har nu denne haft till sitt förfogande och hvilka källor har han i större eller mindre utsträckning använt? Några af de senare kunna med tämligen stor säkerhet angifvas: de äro Agrippas världskarta från Augusti tid, om hvilkens utseende man dock tyvärr icke har någon närmare kännedom; vidare de klassiska författarna Pomponius Mela, Plinius, Strabo, Tacitus m. fl., och slutligen vägkartor liknande den som från efter-Ptolemæisk tid är bevarad under namnet Tabula Peutingeriana. Om man härtill lägger berättelser af resande, hvilkas uppgifter Ptolemæus själf betraktar som de tillförlitligaste, men som nu ej kunna specificeras, så är troligen allt sagdt hvad som säkert kan sägas om de Ptolemæiska kartornas källor.

Att en god del af detta material före Ptolemæi tid varit sammanfördt i kartform antar jag med förf. såsom högst troligt; att detta varit fallet hufvudsakligen eller uteslutande, såsom hans hypotesbyggnad fordrar, torde däremot kunna betviflas; helt visst har »Ptolemæus Constructor» utan förmedling af kartor tillgodogjort sig litterära uppgifter eller rent af muntlig tradition, i analogi med senare kartografers tillvägagångssätt; men att den nödiga kritiken i ena som andra fallet lämnat mycket öfrigt att önska, behöfva vi ej draga i tvifvelsmål. Förf. ser i den

mellan den latinska upplagan af 1490 (i Nordenskiölds Facsimileatlas) och mig tillgängliga fotografier af den grekiska Cod. Constantinopolitanus.

slutliga produkten »a mixed stuff», »a most terrible chaos» — att bringa reda häri är den uppgift han förelagt sig.

Det gäller då först att söka utreda det Ptolemæiska kartverkets felkällor, och förf. har uppdelat dem under ett flertal rubriker; den exemplifiering, som härvid användts, ersätter dock ej bristen på en genomförd undersökning.

I första rummet angifves såsom anledning till missläsning och missförstånd bristande språkkunskap. Ptolemæus constructor har varit en grek, som endast ofullständigt behärskat det latinska språket. Däraf förklaras misstag sådana som framgå af följande »klassiska» exempel. I närheten af staden Fleum i Ostfriesland finnes en annan stad *Statutanda*, hvares läge angifves så till latitud som longitud. Man skulle här förmoda en förvrängning af något barbariskt ord, men i själfva verket härleder det sig från en passage i Taciti Annaler, där det på tal om krigsrörelser vid kastellet Flevum säges: »Apronius exercitum Frisiis intulit, ad sua tutanda digressis rebellibus». Att häri ligger förklaringen till det egendomliga namnet är alltför möjligt. Mindre öfvertygande förefaller förf:s påstående, att stadsnamnen *Bunition* och *Virition* äro uppkomna genom missförstånd af det latinska ordet *munitio*, ty man bör noga observera, att förklaringen till dylika misstolkningar icke kan anses bevisad, annat än om öfvergångarna från den oriktiga till den riktiga namnformen kunna framläggas. Emellertid äro fel uppkomna af liknande anledningar ingalunda sällsynta äfven i kartografiska arbeten ända till vår tid, och deras uppdagande har ofta företett rätt öfverraskande resultat¹. Gifvet är att om fel hos Ptolemæus förekomma i namn af romerskt eller grekiskt ursprung, de skola vara ännu talrikare i de namn, som hämtats från barbariska, för de klassiska kartograferna fullkomligt obekanta språk; blott måste man vid deras tydning vara än mera försiktig, och om än filologerna därvid ofta gjort sig skyldiga till svåra misstag, så

¹ Såsom det mest »klassiska» exemplet kan väl anföras det af Björnbo och Petersen uppdagade förhållandet, att på Claudius Clavus' karta öfver Norden de isländska namnen äro hämtade från runornas namn i runraden och de grönländska, hvilka frestat så många uttolkares uppfinningsrikhet, intet annat än orden i en strof af en dansk folkvisa. Att här föreligger afsiktlig mystifikation torde väl få tas för gifvet; såsom misstag beroende på mera naiv okunnighet kunna följande exempel åberopas. En afläggare af samma Clavus-karta (i den tryckta Ptol.-upplagan af 1482) visar det egendomliga ortnamnet *Schokalna*; genom en serie af mellanformer kan detta namn återföras till *Stokholm civitas magna*. Registret till Ptol.-upplagan af 1486 upptager namnet *Aliter ionasas* — det är hvad som återstår af ett ursprungligare *Schrese aliter iona* (Vone) *lacus* (Skaras sjö eller Vätern). Dylika exempel kunna mångdubblas snart sagt i det oändliga; blott ett från den nyaste tiden må tillfogas. På ett af våra geologiska kartblad ses ett *Tristamskär*, bör vara *Tistronskär*; kartografen har ej vetat att *tistron* på folkmålet betyder svarta vinbär, som rätt allmänt växa vildt i Stockholms skärgård.

torde i dessa fall ingen annan tolkningsmetod än den filologiska stå forskningen till buds.

Förf. anmärker med rätta, att om man inskränker sin undersökning till enstaka namn, detta i många fall icke leder till något resultat. Om man däremot grupperar dem, så har man en möjlighet att finna nyckeln till deras identifiering. Namnen böra enligt hans åsikt ses i sin »milieu», men därmed menar han ej, såsom man skulle förmoda, den geografiska, utan den filologiska. Detta framgår af hans egna exempel: bland alla hos Ptolemæus förekommande germanska folknamn finnes blott ett som börjar med stafvelsen *Da-*, och blott ett med ändelsen *-dus*, alltså äro *Daukiones* = Danskar och *Fundusioi* = Eudoses (hos Tacitus; en af förf. icke verifierad folkstam på Jutland). Detta är icke blott en förmodan, tillägger förf. — »it is proved in the most strict philological sense of the word; otherwise, any evidence of combined geographical-linguistical reasoning would be worth nothing».

Det skulle föra för långt att söka följa förf. i hans granskning af de öfriga felkällorna. En del af dessa inordnas under de från den filologiska terminologien hämtade beteckningarna: metates, apocope och »parasitical additions», och förf. förmenar, att den bevisliga förekomsten af därpå beroende fel kan ge uppslaget till ytterligare tolkningar. I samma syfte framhålles den hos Ptolemæus liksom hos andra äldre kartografer ej sällsynta fördubblingen eller upprepningen af namn, men förklaringen på företeelsen såsom beroende på »centripetal» eller »centrifugal» förklädnad synes högst konstlad, och åtskilliga af förf:s exempel på namnupprepning förefalla, i saknad af närmare bevisning, den icke filologiskt skolade oförklarliga, såsom då han sammanställer *Kognoi—Batinoi—Kytnoi—Kotensoi* eller *Buroi—(Vis)burgioi—Kuriones—Burgiones*. Än mindre öfvertygande förefaller förf., då han söker uppvisa de »falska identifikationer» af geografiska detaljer, hvartill Ptolemæus constructor gjort sig skyldig; att namnet på en stad blifvit öfverflyttadt till en annan, att namnet på ett berg af misstag blifvit fördt till en stad eller tvärt om, må väl vara antagligt, men att exempelvis förekomsten längs floden Weichsel af en rad namn, hvilka rätteligen höra till Östersjökusten, skulle bevisa, att en föregående karta blifvit så missuppfattad, att en på den tecknad kustlinie tagits för ett flodlopp, därtill har, mig veterligen, kartografiens historia icke att uppvisa något motstycke — bevis för namnidentifikationernas riktighet saknas för öfrigt i flera fall här liksom i förut åberopade exempel.

Öfver hufvud taget torde författarens uppdelning af felkällorna näppeligen vara egnad att bringa reda i det förefintliga »kaos». Helt visst kunna de allra flesta felen tillskrifvas en enda

orsak — kopisters felläsningar och vårdslöshet; men i sådant fall äro alla försök till systematisering gifvetvis fruktlösa. Blott en förklaringsmetod synes mig återstå, vid sidan af den af förf. förkättrade, men ofta använda »filologiska», en metod som skulle kunna betecknas som den »paleografiska». Genom att se till hvilka skriftecken kunna ge anledning till förväxlingar, skulle man möjligen i ett eller annat fall kunna uppnå ett någorlunda säkert resultat, men då det här naturligtvis närmast gäller den grekiska paleografien, saknar jag alla förutsättningar för att pröfva metodens användbarhet.

Efter att på sätt, som här är antydt, ha angifvit grunderna för emending och korrigerering af det Ptolemæiska kartverket, särskildt dess nomenklatur, gör förf. till sin hufvuduppgift framställningen af verkets *prototyper*, hvilka han, »for argument's sake», hufvudsakligen vill se i tidigare upprättade kartor, ej i skriftliga urkunder.

Han antar då först tillvaron af en generalkarta öfver hela eller en större del af Europa; vidare förutsätter han en fysiskt-geografisk karta öfver Germanien samt ett antal af ej mindre än nio specialkartor eller grupper af kartor af sinsemellan mycket olika beskaffenhet: fysiska kartor, fortifikationskartor, vägkartor o. s. v., delvis täckande hvarandra, delvis vid sidan af hvarandra dubblerande samma område, i några fall sträckande sig utöfver det egentliga Germaniens gränser in i Sarmatien och Scythien — en högst komplicerad hypotesbyggnad alltså, hvars grund redan angifvits såsom osäker och hvars utförande kräft inskjutandet af massor af specialhypoteser, hvilka förf. själf ej alltid tillmåter större beviskraft.

Då jag ej heller på detta område kan närmare följa förf:s framställning, tillåter jag mig att för klargörande af min ställning därtill åberopa ett exempel från kartografiens senare historia.

Om vi från forntidens förnämsta geograf, Ptolemæus, vända oss till hans främste efterföljare vid den nyare tidens början, Gerhard Mercator, och söka utreda dennes prototyper, så erbjuda sig flera slående paralleller. Vi välja blott en: Mercators framställning af Ostasien på hans bekanta världskarta af 1569. Att påvisa dess källor möter ingen större svårighet, tack vare dess författares egna uppgifter och ett rikligt jämförelsematerial i kartor och skriftliga uppteckningar. Men antaget att detta material saknats, att alla äldre kartor gått förlorade, att af föregående reseberättelser blott en eller annan notis eller några spridda namn blifvit bevarade, huru skulle då ett rekonstruktionsförsök af prototyperna utfördt efter d:r Schüttes metoder ha utfallit? En utredning af nomenklaturens härstamning från olika språk och olika källor hade visserligen varit jämförelsevis lätt, men där-

igenom hade intet stöd vunnits för bedömandet af de kartografiska förarbetena, då Mercator, alldeles såsom Ptolemæus constructor, väsentligen missuppfattat dessa. Den som alltså under den gifna förutsättningen företagit sig den otacksamma uppgiften att söka rekonstruera Mercators prototyper, hade helt säkert fått fram en eller flera Ptolemæiska kartor, hvilka ej ens i sina hufvuddrag företett någon likhet med den verkliga befintliga och af Mercator begagnade; han skulle ha nödgats antaga en karta af Marco Polo, som aldrig tecknat någon sådan, och han skulle antagligen ha kartografiskt utsträckt portugisernas upptäckter till trakter, som de aldrig besökt, och flera andra källor, som vi nu med säkerhet kunna påvisa, skulle rekonstruktören aldrig ha kommit på spåren.

Med det anförda exemplet har jag velat ådagalägga, att förf. enligt min mening företagit sig en omöjlig uppgift. Att han i en och annan detalj träffat det rätta vågar jag ej bestrida, men i min tanke motsvarar resultatet af det hela ingalunda det stora arbete, som uppenbarligen blifvit därpå nedlagdt.

Då jag som sagdt måste afstå från att genom en närmare granskning styrka detta omdöme, vill jag blott tillägga några ord om förf:s behandling af de trakter, som företrädesvis intressera oss nordbor.

Han antager, att för Ptolemæi framställning i detta afseende förelegat två skilda, men delvis sammanstående prototyper: den ena en karta öfver nordvästra Germanien och Danmark, den andra en specialkarta öfver den skandinaviska halfön.

Den förra har sträckt sig från Rhen till östra Danmark, inclusive Skåne; den har upptagit uddar och öar, talrika folkstammar, men få eller inga städer (funnos öfverhufvud stadsamhällen i Germanien och i den skandinaviska nordnorden vid tiden för Kristi födelse?); kartans uppkomst kan sättas till kort efter romarnas sjöexpedition till Chersonesus Cimbrica år 5 e. Kr.; inflytande kan påvisas från Augustus, Mela och Plinius, i mindre grad från Strabo och Tacitus. Denna allmänna karakteristik utvecklas närmare enligt af förf. för alla hans prototyper vedertaget skema, upptagande under skilda rubriker: Ptolemæisk lokalisering, kartans begränsning, »General Topographical Scheme», »Statistical Features», namnfördubblingar, lingvistiska kännetecken (missförstådda latinismer) och den »litterära milieun», allt grundadt på hypoteser, som knappast verka öfvertygande. Då förf. härifrån öfvergår till detaljgranskning, säger han, att Alokiai, som Ptolemæus gör till tre små öar norr om Jutland, motsvara den norra delen af denna halfö (en åsikt hvarom förf. för öfrigt icke står ensam¹) och att ön Skandia (hvars identitet med

¹ Se Ed. Erslev, Jylland, Kbhvn 1886, s. 115.

Skåne ju ej kan betviflas) i Athosmanuskriptet är så riktigt kartlagd, att man kan igenkänna Kullen, Öresundskusten och kustliniens fortsättning ända inemot Blekinge. Huruvida folknamnen Sabaliggioi, Charudes och Kimbroi blifvit riktigt identifierade med Sallingboer i Sallingsyssel, Hardboer i Hardsyssel och Himmerboer i Himmerland, lämnar jag åt kompetentare förmågor att bedöma¹.

Någon nödvändighet att skilja denna typ från den, som begränsas till den Skandinaviska halfön, kan jag icke inse; förf. ger däraf ingen annan förklaring än att den Skandinaviska halföns naturbeskaffenhet gör det själfklart, att landet måste hafva varit upptaget i en särskild prototyp. Sådan vi nu känna densamma omfattar den dock endast ön Skandia; att dit förlagts folknamn från nordligare trakter visar väl någon kunskap om dessa, men behöfver ej betinga, att denna kunskap blifvit nedlagd på en karta. Angående de hithörande folknamnen har jag redan nämnt att förf. gör Daukiones till Danskar (i Skåne); sedan han vidare tolkat Goutai = Götar, Firaisoi (*Finaihoi) = invånare i Finnveden (Smälänningar), Fauonai (*Souionai) = Svenskar, Chaideinoi = Heinir (invånare i Hedemarken, Norge) och Finnoi = Finnar, anser han sig med säkerhet ha identifierat alla namnen, utom ett, Leonoi — »perhaps near Liongaköping (Linköping)», ett identifikationsförslag som förf. säkerligen gjort bäst i att helt och hållet undertrycka.

I en sista afdelning af sitt arbete behandlar förf. frågan om Germaniens gräns mot den Cimbriska halfön och de Skandiska öarna. Att ingen sammanblandning här skall råda ligger honom uppenbarligen om hjärtat; efter en utförligare utredning förklarar han, att den enda påvisbara gränslinien inom det klassiska Germanien är den, som hos Ptolemæus skiljer Tyskland från Danmark och Skandinavien. Detta yttrande, sedt i sammanhang med en del andra, framkallar nästan misstanken om, att häfdandet af Nordens särställning icke varit utan inflytande på vissa af förf:s prototyp teorier.

¹ Jag har ej förbisett att åtskilliga af förf:s identifikationer förut framstälts af andra, men då han ej nämner sina föregångare, har också jag ansett mig kunna förbigå dem.

E. W. Dahlgren.

Martin P. Nilsson, Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes (Archiv für Religionswissenschaft XIX, s. 50 ff.).

Under den titel, som läses här ovan, har den framstående forskaren på de folkliga festernas område, professor Martin P. Nilsson, publicerat två synnerligen viktiga bidrag till julens förhistoria, vilka äro av det största intresse även för den germanska, särskilt den nordiska religions- och kulturhistorien.

1.

Den första av dessa uppsatser avser att klarlägga den utveckling, som Kalendæ januarix fått som folklig fest inom det romerska riket under kejsartiden och delvis i de forna romerska provinserna in i den äldre medeltiden. Förf. rör sig här på områden, som äro främmande för anm., varför denne måste nöja sig med att referera huvudtankarna i framställningen under framhållande av den grundligt dokumenterade och logiskt klara bevisföringen.

Förf. tar sin utgångspunkt i den skildring av kalendefesten, som finnes i Ovidii Fasti. Utmärkande för festen var enligt denna källa och således under den äldre kejsartiden tre bruk: en högtidlig session av senaten på Kapitolium; lyckönskningar såsom omina för det kommande året; gåvor, framför allt av panningar. Någon festmåltid eller något dryckeslag omtalas icke.

En helt annan bild av samma fest visa skildringar från 300-talet e. Kr. Vid den tiden varade festen i fem dagar, av vilka de förnämsta voro den 1 och 3 jan. På den förra ägde konsulernas högtidliga tillträde av ämbetet rum, kejsaren utdelade och mottog skänker (utbytet av gåvor var f. ö. allmänt), nyårsönskningar växlades. Den 3 jan. framfördes de högtidliga lyckönskningarna till kejsaren och hans hus (*votorum nuncupatio*), och samma dag hölls en kappräkning (de s. k. *ludi compitales*). De övriga dagarna hade en mera privat karaktär; de tillbragtes med festmåltider och dryckeslag, tärningsspel o. s. v.

Jämföras dessa skildringar med Ovidii, synes, att de gamla bruken kvarstå, delvis t. o. m. med förhöjd glans, men till dem ha kommit dels de nämnda festspelen, dels och framför allt den prägel av uppsluppen festlighet, som nu vilar över det hela. Anmärkningsvärt är särskilt, att dessa festligheter nu skildras med samma färger som de bekanta *Saturnalierna*: överflöd i mat och dryck, friheter och upptåg, gemensamma dryckeslag för herrar och slavar, där slaven likställes med sin herre.

Anledningen till den förändring, som Kal. jan. sålunda undergått, ser förf. i dess plats i året mellan tvänne andra folkliga fester: de under den äldre kejsartiden mycket populära

Saturnalierna (vilkas förnämsta dag var d. 17 dec.) och *Compitalierna*, vilkas festspel (*ludi compitales*) småningom fixerades till d. 3 jan.

Båda dessa voro urspr. landtliga fester. *Saturnalierna* firades vid slutat åkerarbete till ära för skördeguden *Saturnus*. Bland dess mest utmärkande kännetecken voro den s. k. *libertas Decebris*, likställigheten mellan herrar och slavar, samt uppslupna lustbarheter, som ofta urartade till tygellösa utsvävningar. Samma karaktär hade urspr. även *Compitalierna*. Skillnaden dem emellan låg till en början däri, att, efter herrarnas inflyttning till staden, *Saturnalierna* framför allt var en stadens, *Compitalierna* en landets festlighet, där tjänarna voro överlämnade åt sig själva. När sedan även denna fest överfördes till staden, blev den till en fest för de lägre folkklasserna.

Den meningen har nu framställts av ett par framstående forskare (Cumont och Roscher), att *Saturnalierna* mot slutet av den hedna tiden (åtm. på det östromerska området) överflyttades till den 1 jan. En sådan sammansmältning av *Saturnalierna* och *Kalendæ januariæ* vill förf. — och som det synes på goda grunder — icke erkänna. I stället ser han saken så, att vissa av *Saturnaliernas* festbruk dragits över till Kal. jan. Vilka dessa äro, och vad ursprung f. ö. de vid Kal. jan. i senare tid förekommande bruken ha, kan emellertid visas endast genom en undersökning av varje festbruk för sig.

Till en början avskiljer förf. såsom allmänna festbruk, förekommande vid alla fester, smyckningen av huset med lagerkvistar, kransar o. d. samt den ofta omtalade illuminationen vid nyårsfesten. Seden att skänka varandra gåvor i pänningar är en för Kal. jan. ursprunglig sed: pänningarna voro omina för att rikliga inkomster skulle tillfalla den mottagande under det kommande året. Omina för det nya året voro också de växlade lyckönskningarna. Redan i fråga om nyårgåvorna märkes emellertid inflytande från *Saturnalierna*. Från dem härrör bl. a. seden att skänka lampor (vid *Saturnalierna* vaxljus) och framför allt det småningom alltmera utbredda bruket att förära gåvor av olika slag in natura.

Direkt upptagna från *Saturnalierna* äro enl. förf. bruket att fira Kal. jan. med yppiga gästabud (varom Ovidius ej vet något) — bruket omtyddes senare som ett omen för överflöd under det kommande året — och den frihet som slavarna åtnjoto under denna festtid.

Genom övertagande av festbruken från *Saturnalierna* blev Kal. jan. småningom en allt populärare fest, som till sist ställde *Saturnalierna* själva helt och hållet i skuggan. Till förklaring av denna utveckling till förmån för Kal. jan. framhåller förf. dels den om-

ständigheten, att den sistnämnda festen såsom statsofficiell — vid den skedde ombytet av ämbetsmän, vid den mottog kejsaren officiellt sitt folks lyckönskningar osv. — ej kunde med samma framgång motarbetas av kristendomen som de vederstyggliga Saturnalierna, dels och i all synnerhet den stora betydelse, som Kal. jan. hade som märkesdag i årskalendern. Betydelsefull i detta hänseende var den första dagen i alla månaderna, men framför allt var naturligtvis detta fallet med årets första dag, på vilken ämbetsmännen högtidligt tillträdde sitt ämbete. Nyårsdag var under äldre tid den 1 mars, men fixerades år 153 till den 1 jan., och härmed fick denna dag som kalendarisk begynnelsepunkt för året en utomordentlig och med tiden alltmera utpräglad betydelse. En ännu större roll för nyårsdagens popularitet spelade emellertid den uppfattningen, att denna dag var bestämmande för hela det kommande årets beskaffenhet. En sådan tro var sedan gammalt fäst vid denna dag, men förstärktes utomordentligt genom den från orienten kommande astrologiens läror, som här möttes med romarnas stora böjelse för alla slag av omina. För astrologien var nyårsdagen det nya årets födelsedag, på vilken horoskopet kunde ställas för hela det kommande året. Nyårsdagens beskaffenhet, dess plats i veckan, himlakropparnas ställning vid dess inträde, vad då gjordes eller hände osv. blev utslagsgivande för alla de följande dagarna i året.

En vid övergången från antiken till medeltiden hos kristna skriftställare ofta omtalad sed vid Kalendæ januariæ är den, att deltagarna i festen upptråda förklädda till djur (den s. k. djurmaskeraden). Genom en noggrann undersökning av källorna visar förf., att detta bruk icke varit romerskt, utan förekommit endast på ett bestämt begränsat område: Norditalien, Frankrike, England, Spanien och västra Tyskland. Av utbredningen drager förf. den slutsatsen, att bruket varit keltiskt. De djur, som vanligen nämnas, äro hjort och nötkreatur (kalv), och förf. sätter detta i samband med keltiska religionsbruk, närmare bestämt med dyrkan av guden *Cernunnos* (»den behornade»), som avbildas med hjorthorn, samt en gudinna, som flera gånger förekommer avbildad tillsammans med ett kalv- eller nöthuvud, tydligen båda ursprungligen gudar i djurgestalt. Då djurmaskeraden helt saknas hos romarna, föreligga här gamla hedniska folkbruk, som uppåttagits i den även i nämnda länder populära Kalendefesten.

En med Kalendefesten förbunden maskerad av annan art omtalas bland soldaterna i det östromerska riket: ett slags narrkonung eller narrkejsare, som uppträder omgiven av en hovstat och ett harem (soldater i kvinnodräkt). Dessa upptåg ha, såsom även andra forskare framhållit, ett rent orientaliskt ursprung; de återfinnas i den babyloniska Sakärfesten, där en dömd för-

brytare klädes i konungens dräkt och får spela härskare och tillfredsställa alla sina lustar till festens slut, då han dödas. I det västromerska riket synes detta festbruk aldrig ha trängt in, men en viss återverkan därav ser förf. i de processionståg (av maskeradartad och gycklande art), som enl. Ambrosius och andra voro förbundna med den ovan nämnda *nuncupatio votorum* den 3 jan.

Det framgår sålunda av undersökningen, att — frånsett de sist omtalade upptågen, som icke varit romerska — Kalendefesten, sådan som den framträder under den senare kejsartiden, väsentligen fått sin karaktär genom överflyttande av festbruk från Saturnalierna. Även från Compitalierna har den emellertid erhållit tillskott, eller rättare: Compitalierna ha uppgått i den. Genom förläggandet av *ludi compitales* till den 3 jan., dit även de högtidliga lyckönskningarna till kejsaren flyttades (från den 1 jan.), blevo nämligen Kal. jan. och Compitalierna en sammanhängande fest på fem dagar, där den ursprungliga Compitaliefesten endast blev ett underordnat moment.

2. .

Den andra uppsatsen utgör en undersökning om den germanska julen. Till stor del innehåller den en vederläggning av de åsikter, som framställts av de bekanta forskarna Tille och Bilfinger¹. Båda dessa ha förnekat tillvaron av en hednisk-germansk julfest, som kunnat ligga bakom och uppgå i den kristna, och båda ha, med utgångspunkt från den kristna julhögtiden såsom Kristi födelsedagsfest, hälett den germanska julens festbruk dels ur de med dagens betydelse sammanhängande kristna bruken, dels ur nyårsbruk, som överflyttats på julen. De båda forskarna skilja sig emellertid däri, att Tille förutsätter Mårtensdagen som den ursprungliga germanska nyårsdagen och menar, att julen varit arvtagare till denna såväl som till den romerska nyårsfesten (Kalendæ januariæ), under det att Bilfinger anser, att den senare helt enkelt överförts till den 25 dec.

Förf. uppvisar till en början på ett, som det synes anm., avgörande sätt ohållbarheten av båda dessa teorier. De falla framför allt därpå, att — som förf. visar — de gamla hedniska germanerna icke känt någon nyårsdag i kalendarisk mening. En sådan märkespunkt i året har inkommit först med den romerska kalendern, men har aldrig fått någon större betydelse hos germanerna; dess firande efter romersk sed motarbetades av kyrkan och fick aldrig något fotfäste hos folket, för vilket den nya tideräkningen f. ö. i det hela förblev främmande och utan intresse.

¹ Tille, *Die Geschichte der deutschen Weihnacht* (1893), *Yule and Christmas* (1899); Bilfinger, *Das germanische Julfest* (1901).

Från Kalendefesten som nyårsfest kan därför den germanska julen icke härledas. Detta hindrar dock icke, att, eftersom Kal. jan. som en populär folklig fest fortlevde in i den äldre medeltiden, åtskilliga bruk kunna ha dragits över från denna till den en vecka tidigare firade kristna julhögtiden. I vad mån så skett, kan emellertid avgöras endast genom en undersökning av de enskilda festbruken, på samma sätt som i fråga om Kalendefestens ursprung.

Till denna undersökning övergår förf. så, sedan han först gjort några synnerligen klara och utredande metodologiska anmärkningar, i vilka han bl. a. fastslår några viktiga distinktioner, som måste göras vid en dylik undersökning: mellan likhet och lån, mellan antikt och romerskt, mellan förstahandskällor och avskrifter m. m.

Liksom vid Kalendefesten möter här först seden att vid julfesten pryda med gröna kvistar eller träd o. d. Seden påminner om Kalendefesten, men är i sin allmänna form vanlig vid ett flertal fester även på germansk botten och kan icke i och för sig härledas ur det från Kal. jan. kända bruket. I den speciella formen av gran- eller tallgrenar omtalas den f. ö. först (från Elsass) i 15:de årh. och som »julträd» först i början av 1600-talet, under det sista omnämnandet av majandet vid Kalendefesten är från år 575 (Portugal). Här gapar sålunda en lucka på nära tusen år, som synes förbjuda ett samband annat än i den formen, att smyckningen såväl i den antika världen som hos germanerna var allmän vid fester och därför blev ett bruk även vid Kal. jan. och julfesten.

Något annorlunda är läget i fråga om julgåvorna. Vid den romerska Kalendefesten spelade utbytet av gåvor mellan kejsaren och hans undersåtar en särskilt stor roll. Förf. anför goda skäl för att seden i denna form spritt sig till den germanska världen. Såsom karakteristiskt anför han sålunda, utan tvivel med full rätt, vad som i Bjarnarsaga Hitdœlakappa berättas, att Erik jarl åttonde dag jul (nyårsdagen) skänkte sina män gåvor »såsom det var furstedes i andra länder». Julgåvor av en furste eller andra förnäma män omtalas på ett par andra ställen i den fornnordiska litteraturen, och *jólagjöf* omtalas i Norge såsom en avgift, som folket erlägger åt konungen¹. Då *jól* be-

¹ Genom förbiseende eller tryckfel hänföres episoden i Bjarnars. till 9:de årh. i st. f. början av 11:te (vintern 1007—8). Det äldsta vittnesbördet om julgåvor synes vara, vad som berättas i Egilssagan k. 70, att Egil under sitt uppehåll hos den mäktige och frikostige Arinbjörn vintern 950—51 av denne i julgåva erhöi en guldstickad kappa. Det är emellertid ovisst, om Egil verkligen befann sig hos Arinbjörn under vintern; att den genom en vers av Egil bestyrkta gåvan förbindes med julen, beror kanske på en för-

tecknar hela jultiden, kan det emellertid, som förf. riktigt anmärker, icke avgöras, om bruket att skänka dylika gåvor öfverflyttats från nyårsdagen till juldagen. Från andra håll i Europa föreligga vittnesbörd om att så varit fallet, och seden att vid julen utbyta gåvor mellan högre och lägre stående i samhället höll sig långt ned i nyare tid. — Emellertid bör från denna form av julgåvor, som redan Tille utrett, skiljas julklappen i dess nu vanliga form som gåva till barnen. Här föreligger ett öfverflyttande av de välbekanta, i den katolska världen ännu vanliga gåvorna till barnen på Nikolausdagen (den 6 dec.). Såsom man härav kan vänta, har denna form av julgåvor utbildat sig i de protestantiska länderna efter reformationen som en medveten reaktion mot det katolska bruket.

Till den germanska julen knyta sig liksom till den romerska Kalendefesten en mängd omina. Det vore emellertid enligt förf. förhastat att, såsom vissa forskare gjort, därav draga den slutsatsen, att dessa helt enkelt övertagits från Kalendefesten. Många av dessa orakelformer äro inhemska och de ha från början icke tillhört någon bestämd fest, utan kunnat förekomma vid vilken som helst, då öfverhuvud vid festerna »makterna» äro starkare i rörelse än annars. Å andra sidan förekomma dock vissa till jultiden knutna omina, som verkligen härstamma från Kalendefesten. Dit hör den från Kal. jan. kända tron, att de handlingar som företagas och de händelser som möta en nyårsdagen äro förbådande för det kommande året. Denna tro kan följas från antiken upp till våra dagar. Hit höra emellertid framför allt de omina för det kommande året, som härflyta ur astrologiens läror: nyårsdagens betydelse som bestämmande för det kommande året genom sin egen beskaffenhet, sin plats bland veckodagarna osv. Även dessa omina kunna följas helt upp till vår tid.

En särskilt intressant utredning gör förf. med utgångspunkt från det bekanta nordiska bruket att julafton duka ett bord för själarne (genom senare kristen omtyding englarna). Samma sed återfinnes i något olika former t. ex. i Schweiz, där man nyårsdagen gamla stilen lägger ett stycke bröd på bordet som offergåva åt »andarna», i Tyskland, där bordet dukas för Frau Perchte och hennes följe eller för skogsandarna (die Schrettelten).

vanskning av traditionen. Från år 1015—16 berättas (Ol. den hel. saga, Kria 1853, s. 49), huru Olov den helige vid julen gav skänker åt ett par av sina män. Vad beträffar de avgifter (i n natura), som erlades till konungen under namn av *jólagjafir*, kan det anmärkas, att dessa enl. sagorna infördes av den danskfödde Sven Knutsson (1030—35) och åter avskaffades av Håkon Thoresfostre (c. 1093). Säkra vittnesbörd om brukets inträngande i Norden föreligga således först från 1000-talet. Hur pass utbredd seden var, låter sig näppeligen bedöma.

I Frankrike dukas bordet för några vänliga kvinnliga väsen, *les bonnes dames* (*dominæ, bonæ mulieres*), men någon särskild dag för detta offer omtalas icke. Seden att ställa ett dukat bord för dessa väsen kan följas tillbaka till den äldre medeltiden. Otvi-velaktigt återfinnas nämligen de franska *bonnes dames* t. ex. i de hos Bouchard omtalade »tre systrarna», kallade *Parcæ*, åt vilka offer av mat och dryck gjordes under nyårsnatten.

Utbredningsområdet för det nämnda bruket bevisar enligt förf., att det är att till sitt ursprung beteckna som keltiskt-germanskt, och då det i Frankrike kan härröra från de invandrade germanerna, snarast som germanskt. Det äldsta vittnesbördet förlägger bruket till nyårsnatten, och det är möjligt, att det härifrån överförts till julnatten. Ursprungligen är det emellertid enligt förf. icke bundet vid någon bestämd dag; till julen drogs det genom frändskapen med de vid denna fest vanliga gästabuden.

Om bruket sålunda visar sig som uteslutande keltiskt-germanskt, framställer sig den frågan, om det kan anknytas till någon keltisk-germansk heden kult. Förf. pekar här på de från en mängd inskrifter från den romerska kejsartiden bekanta skydds- och fruktbarhetsgudomligheter, som på dessa inskrifter uppträda under namnen *matrones, matres, matræ*. Väsenslikheten med de franska *bonnes dames*, vilkas förarinna är *Abundia Satia*, är påtaglig, och förf. anser dessa senare utan tvivel med full rätt såsom direkta avkomlingar av *matrones*. — I detta sammanhang berör förf. även det mångomskrivna feng. »*mödraniht, id est matrum nocte*» hos Beda, varmed åsyftas den 25 dec. såsom årets begynnelse. Med rätta finner förf. häri ett vittnesbörd om *matres* på engelskt område och avböjer andra tolkningar av detta ord än den redan av Beda givna.

Såsom förf:s framställning övertygande visar, låter sig sålunda utvecklingen av de germanska julbruken lika litet som den av den romerska Kalendefesten gripa under en enhetlig formel. I dessa julbruk, såsom de föreligga, ha sammanflutit festbruk från skilda håll: till det kristna julfirandet har slutit sig både bruk, som ursprungligen tillhört den romerska Kal. jan., och inhemska keltisk-germanska seder, som ursprungligen icke varit bundna vid denna högtid. Att de kommit att tillhöra julen, beror på den stora dragningskraft, som en stor kyrklig fest alltid utövar. I detta fall har dragningskraften förstärkts därigenom, att juldagen, nyårsdagen och tre konungars dag bildade en sammanhängande festperiod, inom vilken julen intog den förnämsta platsen.

Att den sålunda skildrade utvecklingen av julbruken i sina huvuddrag är riktig, därom känner sig anm. övertygad genom

den skarpa, klara och på ett omfattande material byggda framställningen. På en punkt känner han sig dock tveksam.

Förf. utgår ifrån att området för dyrkan i gammal tid av *matres* i stort sett sammanfaller med det, från vilket i senare tid bruket att duka ett bord för *bonnes dames*, de avlidnas andar osv. omtalas. I själva verket äro olikheterna dock ganska stora. Den nämnda dyrkan av *matres* är känd från Norditalien, Spanien, Gallien och Germanien väster om Rhen (från östra Rhenstranden äro blott ett fåtal inskrifter kända); detta pekar onekligen, såsom andra forskare frambållit, på rent keltiskt ursprung för denna kult. Det feng. *mōdranīht* kan likaledes, såsom förf. själv anmärker, vara keltiskt. I detta keltiska område låter också kulten av *les bonnes dames* tvångslöst infoga sig. På nordiskt område, vars hedendom dock är ganska väl känd, äro *matres* okända; de kunna enligt anm:s övertygelse icke sökas vare sig i diserna eller nornorna. Å andra sidan tillhör seden att duka för »själarna», för Frau Perchte och hennes följe osv. uteslutande Tyskland och Norden, alltså rent germanskt område.

Förf. berör själv denna svårighet. Den sparsamma förekomsten av vittnesbörd om *matres* öster om Rhen vill han förklara genom dessa stammars lägre kultur och därigenom, att romarna tidigare drogo sig därifrån, men tillägger, att om dyrkan av *matres* ursprungligen vore keltisk, den dock tidigt spritt sig till germanerna, där den föreligger i de omtalade offren åt »andarna» osv. Enligt anm:s mening är emellertid frågan den, om icke det givna sakläget i stället förbjuder att direkt sammanställa den keltiska dyrkan av *matres* (och de härmed sammanhängande *bonnes dames*) med det germanska offerbruket. I Tyskland och Norden gäller offret huvudsakligen de avlidnas andar¹, enbart kvinnliga väsen är det här icke fråga om, karaktär av välsignelsebringande ha de icke. Väsensolikheten med de franska *bonnes dames* är i själva verket ganska stor. Såsom förf. också antager, skulle därför här föreligga en mycket djupgående omtydning av det ursprungliga bruket, en omtydning, som emellertid synes ann. mycket svår att förklara. Denna omtydning skulle väl då ha dragit med sig även den från Norden kända seden att bereda badstun och bädda sängarna för de avlidna julafton o. d. Detta förefaller föga troligt; tvärtom synas dylika bruk vittna om att kulten av de avlidna vid julen är en djupt rotfäst och sannolikt urgammal germansk sed.

Emellertid återstår ännu en fråga, kanske den för den nor-

¹ Även Frau Perchte är väl här ursprungligen att uppfatta som döds-gudinna, förarinna för de avlidnas själar.

diska religionshistorien viktigaste, i förf:s framställning. Hur kommer det sig, frågar han, att julfesten, som dock ej var den största kyrkliga högtiden, på germansk botten blev den mest populära av alla fester? Det vore förklarligt, om julen vore arvtagare av en hednisk fest, som inföll ungefär vid samma tid på året som den kristna julen. Existensen av en sådan fest har i senare tid förnekats i synnerhet av Tille och Bilfinger. Förf. hävdar i motsats till dessa, att en sådan hednisk fest funnits.

Beviset härför ligger redan i själva namnet *jul*. Detta ord, vars etymologi visserligen ännu icke är funnen, är, såsom förf. med övertygande skäl framhåller, utan allt tvivel ett gammalt germanskt ord.

Ordet har efter all sannolikhet betecknat en festperiod, som inföll någonstädes omkring det nuvarande årsskiftet. För det närmare bestämmandet av tidpunkten för och innehållet i denna hedniska fest äro källorna tyvärr mycket torftiga. Med stor skärpa har emellertid förf. utnyttjat dessa källor — av vilka de viktigaste äro det bekanta stället hos Snorre (Ynglingas. kap. 8) om de tre stora hedniska festerna, ett annat ställe hos Snorre (Håkonar saga góða kap. 13) om julfestens flyttning från midvintersnatten till den kristna julens dag samt ett par ställen i Gulatingslagen —, på samma gång han besinningsfullt avhåller sig från att draga vidsträcktare konklusioner än källorna verkligen tillåta.

Huvudresultatet blir följande. Av de tre av Snorre omtalade festerna är höstfesten avgjort av hedniskt ursprung; det funns ingen kristen fest vid den tiden på året, som kan ha givit upphovet till densamma. Att vårfesten skulle återspegla den kristna påsken — i och för sig osannolikt, då den enligt Snorre föll på en bestämd tidpunkt (mitten av april), under det att påsken växlade från år till år — omöjliggöres därigenom, att denna fest enligt Gulatingslagen icke funnits kvar under den äldsta kristna tiden. Vad så slutligen midvintersfesten, som det här gäller, beträffar, så är en fest för årsväxten mitt i vintern allt för egenartad för att kunna vara ett senare påfund. Även dennas hedniska ursprung är sålunda säkert. Slutsatsen av det hela blir, att en hednisk offerfest firats vid midvintertid, och att denna i tidig kristen tid kristnats och uppgått i den kristna julfesten.

Att julfesten varit allmänt germansk, blir sannolikt bland annat genom de av dess namn avledda månadsnamnen i got. och feng. Om dess innebörd ha vi ej annat vittnesbörd än Snorres uppgift, att den firats för god årsväxt. Snorres uppgift bestyrkes emellertid av Gulatingslagen, enligt vilken skålar vid

julen skulle drickas för ((Kristus och) jungfru Maria til års oc til fridrar.

Prof. Nilssons skrift om julens förhistoria är ett synnerligen betydelsefullt arbete. Med stor lärdom förenar förf. en utomordentlig skarpblick och klarhet, en sund, oförvillad och i bästa mening originell uppfattning. Skriften är särskilt för den germanske filologen av det allra största intresse och kan icke förbigås av någon, som vill sätta sig in i dessa mångdiskuterade och svårlösta spörsmål.

Lund. 1919.

Emil Olson.

Emil Olson: De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Lund 1916. C. W. K. Gleerups förlag. XXXII + 603 s. Pris 12 kr.

Denne bogs omfang (hovedindholdet optager 560 sider) viser, hvor udtømmende behandlingen af det valgte æmne må være. Og gransker man bogen, bliver man ikke skuffet. Til omfanget svarer den grundighed, samvittighedsfuldhed og soberhed, hvormed hele stoffet er behandlet. Forf. viser tillige, at han er i besiddelse af udstrakt læsning vedrørende æmnet. Et utal af skrifter og afhandlinger både indenfor og udenfor Norden henvises der til. Jfr den lange fortegnelse over sådanne s. XI—XIX. Hele arbejdet er fremgaaet af universitetsforelæsninger 1913, men i det trykte arbejde er stoffet væsenlig forøget.

Forf. gør i nogle »inledende anmærkninger» (s. XXI—XXXII) rede for æmnet og behandlingen deraf. Formålet er, ytrer forf., at give en, såvidt materialet tillader det, fuldstændig oversigt over de midler, som den litterære fornsvenskan har til dannelse af appellative substantiver ved afledning, og redegørelsen er da nærmest tænkt som et grundlag for studier over den nysvenske orddannelse. Herefter følger en sammentrængt oversigt over æmnet.

Hele stoffet falder i 3 afdelinger: Betegnelser for levende væsner, Saglige konkreter, Abstrakter. Den første falder igen i personbetegnelser og dyremavne. Heraf deles den første række igen i afledningsendelser for individuelle maskuliner, — for individuelle femininer, — individuelle personbetegnelser, anvendte både om mandlige og kvindelige væsner, — kollektive personbetegnelser. Dette kan gælde som en prøve på den helt igennem systematiske inddeling. Indenfor den enkelte række behandles

appellativerne efter stammeudlyd og endelser. Hver række indledes med en klar og kort oversigt over forholdene i de andre germanske sprog, hvorefter der i reglen — hvor sligt var på sin plads — følger en oversigt over tidligere behandling af det pågældende fænomen, hvorefter de i betragtning kommande oldsvenske apellativer følger. Da den etymologiske udredning her må spille en vigtig rolle, behandles hvert ord etymologisk. Dette er, som bekendt, et vanskeligt æmne. Men forf. viser netop her en udpræget sund sans og prisværdig forsigtighed, samt oftere selvstændighed. Det forstår sig af sig selv, at der her kan gøres kritiske bemærkninger. Forf:s forklaring af *-nir* (s. 8—9) synes mig ikke helt tilfredsstillende (jfr min afhdl. i dette tidsskr. XXXV). Som eksempel på en forstandig behandling af enkeltheder kan jeg henvise til forf:s træffende bemærkninger om ord som *drynr* osv. (s. 373 f.), ligeledes hans bemærkninger mod Erdmann om *ini*-ordene (s. 397 f.). Også skælnes forf., såvidt jeg kan se, gennemgående meget rigtig mellem ældre og yngre lag af ord.

Hvad jeg i øvrigt har at bemærke, er kun spredte og lidet sigende kritiske anmærkninger, der egenlig helst skal vise, med hvilken interesse jeg har læst denne så instruktive og af så rigtig og sund metode bårne bog. Mine kritiske bemærkninger gælder da navnlig særlig den del, der falder indenfor mit eget område.

Forf. har naturligvis benyttet og ekscerperet de forhåndenværende ordbøger og jeg har ikke kunnet finde en eneste form, som han ikke kan belægge med henvisning til en ordbog. Men det er ikke altid pålideligt, hvad disse giver, og en kontrol er ofte ønskelig. Således opføres der et fem. *freistn* (efter Fritzer) s. 455. Ser vi nu efter, hvorledes det forholder sig hermed, findes der under dette ord kun pl. *freistnir* (fra Barl.), men dette hører uden tvivl til *freistni* (*in*-st.); eksempler på sådan pl. er ellers ikke ukendte; et *freistn* er således unødvendigt. Et *gæzla* (af *góðr*) anføres efter samme kilde 495; men dette beror åbenbart, hvor det findes, på en simpel skrivefejl, hvis kilde er åbenbar; i parallelteksten står det rigtige ord *gæzka*. Et *brjóti* (s. 10) findes heller ikke, men kun som skrivefejl (dittografisk fejl i R af SnE). Et *öldungr* = furste (s. 28) må vist udgå; ordet betyder en gammel okse i det bekendte Njåla-sted; og det benyttes til at oversætte *senex* (*öldunga sveit* = *senatus*), men 'fyrste' betød det ikke derfor. Jeg tror heller ikke på noget *öld* = *plār*; det findes, så vidt ses kan, kun i gen. pl. *öld*; jeg mener, at der her er et *r* udeladt, men derfor må man vel opstille et *plār* som nom.

Ordet *kella* burde vel næppe være nævnt s. 65, da det er temlig ung kæleform for *kerling*.

Forf. anfører oftere »nyislandske» ord, i reglen rigtigt således som man nu engang plejer at skælné mellem old- og nyislandsk. Men atter her kan forf. henvise til kilder. Denne skælnén er dog ofte en mislig sag. Således når *flot* fem. betegnes som nyisl.; men ordet er utvivlsomt gammelt; ikke at tale om at det findes i gamle isl. stednavne, men det findes også i norsk. *Varnagli* betegnes også således (s. 216), måske ved et øjeblikks fejltagelse; det findes jo i et vers i Hrólfss. *runnpr* opføres (s. 213) som nyisl., men ordet har aldrig været islandsk, selv om det måske har været brugt i daniserende stil, men det findes i BH. På den anden side er *fangi* et ungt ord (låneord), der næppe fortjænte betegnelsen »fvn». Et par fejl i könsangivelsen er *Hildisvíni* n. f. masc. (s. 92) og *drífandi* m. f. fem. (s. 260; det er navn på solen og er da uden tvivl fem.). For at tage alt med skal jeg endelig nævne former som *streyja* (s. 147), der blot er en konstrueret form, og *snerja* (s. 240), en form jeg ikke kender.

Et par andre småting: *riða* har vel aldrig haft *h* i forlyd (s. 404), og *kaldahlátr* (s. 416) opfatter jeg ikke som sammensat med et subst. *kaldi*, men med adjektivet (jfr *Breítafforðr* og mange denslags ord).

Skulde *snæða* og *snæðingr* virkelig være låneord fra engelsk (s. 259)? Man har dog både *snáð* og *snæði*; hvorledes er de at forklare?

Hvad endelsen *-ari(r)* angår, lærer forf. på gængs vis, at denne endelse er lånt fra latin. Jeg erkender hvad der taler herfor, men jeg kan aldrig undertrykke en tvivl om berettigelsen af denne antagelse. Jeg vil ikke her komme nærmere ind på sagen, men blot i al beskedenhed henstille den til en fornyet overvejelse. Også den sædvanlige sammenstilling *skógr* — *skagi* nærer jeg en stille tvivl om.

Endelig skal jeg blot bemærke, at fra et »fvn.» standpunkt er det uden tvivl rigtigere at opstille *dalr* og *garðr* som *a*-st. og ikke som *i*-st. (s. 284, 286).

Jeg skal ikke trætte læseren med flere småting. Jeg slutter med at anbefale denne fortræffelige bog til alle studiefæller. Det er en bog, som man hyppig tyr til og som man altid har glæde af på grund af dens ovf. fremhævede udmærkede egenskaber.

Finnur Jónsson.

Bruce Dickins, Runic and Heroic Poems, Cambridge 1915.

De båda klasser av forngermanska dikter, som förf. utgivit tillsammans i denna bok, hava ju ej annat gemensamt än att båda utgöra föremål för germanistens studium, skilja sig däremot, som förf. framhåller, vida till det litterära värdet, i det rundikterna äro torra minnesverser, hjältedikterna däremot utgöra blomman av den forngermanska poesien. De upptagna rundikterna äro de anglosaxiska, norska och isländska runsångerna, hjältedikterna äro de anglosaxiska Waldhere, Finn, Deor och den fornhögtyska Hildebrandslied, och förf. åsyftar att giva en sund konservativ text med all nödig apparat till de olika dikterna, nämligen inledning, översättning, bibliografi samt textkritiska och förklarande anmärkningar, alltså tillsammans en värdefull hjälpreda för den studerande. Den isländska runsången och Hildebrandslied hava aldrig förut utgivits i England, de övriga blott i svårtillgängliga texter utom Finn, som utgivits som ett bihang i Wyatt och Chambers, Beowulf with the Finnsburg Fragment, Cambridge 1914. Att medtaga den viktiga hjältedikten Widsið har enligt förf. blivit överflödigt genom dess utgivande av R. W. Chambers, Cambridge 1912.

I den norska och isl. runsången äga långa vokaler kvantitetsbeteckning, i de ags. och fht. texterna saknas sådan. En del tryckfel av icke engelska namn och boktitlar finnas i bibliografierna, och i Jællinge-inskriften s. 4 står **pansi** för **pausi**, **karpa** för **karpi**.

Inledningen till rundikterna meddelar först avbildning av runraderna. Runformerna »from the earliest inscriptions» äro hämtade från skilda håll, i r gå bistavarne in till stavens mitt, vilket aldrig är fallet. Den ags. runraden återges dels efter runsången, dels efter Salzburg cod. 140, den yngre nordiska dels efter Jællinge-stenen, dock med bistaven i r oriktigt indragen till stavens mitt, varjämte också borde hava anmärkts, att ordningsföljden ml då förvisso råder, dels efter runesångerna. Brakteaten från Grumpan i Västergötland, som är avbildad i Fornvännen 1911, s. 242, hade förtjänat anföras, då sista ätten i dess urnordiska runrad är: **tbe ml rod** och alltså bildar en övergång till de yngre runorna, i det **R** intagit platsen för den försvunna **ng**-runan efter l. Även Grumpan-brakteaten visar ordningen **od**, varemot förf. upptagit följden **do** efter Kylver-stenen; jag vill

då påpeka, att den jämförelse, jag i Östergötlands runinskr. s. 172 anställt mellan Vadstena-brakteaten och dess duplett, visat, att ordningsföljden **od** där finnes i behåll och väl alltså bör anses som den urnordiska runradens normala. I avs. på runornas härkomst är förf. mest böjd att ansluta sig till O. v. Friesens uppfattning, att runraden härleder sig från en blandning av grekiska och latinska alfabeten, de äldsta urnordiska inskrifterna anser han gå tillbaka åtminstone till 300-talet. Då förf. anför guldhornets runinskrift som exempel på att dess urnordiska är primitivare än Wulfilas gotiska och därvid begagnar *z* för **R**, så är detta att driva primitiviteten för långt. Att de urnord. runinskrifterna äga **R** och icke *z*, framgår ju med visshet av **after** Tune, vars **R** uppstått av äldre *r* och först kunnat göra det, sedan *z* blivit **R**.

Ät de engelska runinskrifterna ägnar förf. naturligtvis särskild uppmärksamhet, anser otvivelaktigt, att anglosaxarne vid landets erövring på 400-talet medförde kunskap om runorna, nämner bland de fåtaliga runurkunderna från de två första århundradena efter erövringen ett guldmynt, som utgör en härmning av en solidus av Honorius, »the **skanomodu**-coin» s. 14, not 16, och ett beslag på en svärdsskida från Chessel Down på Wight samt silvermynt, som präglats av konung **Æpil(i)ræd** av Mercia (650—704) och **Pada**, möjligen hans broder Peada, troligare hans fader Penda † 655, samt Franks Casket c. 700. Av minnesstenar härröra de äldsta från 600-talet, de yngsta visa former, som antyda mitten av 800-talet. Den siste konung, vars namn är skrivet med runor på hans inyut, är Beonna av Östangeln c. 750, därefter förekommer blott då och då en runa utom i myntmästarnas namn, som finnas skrivna med runor ännu under kg. Eaured av Northumberland 809—841. Det praktiska bruket av de ags. runorna överlevde alltså icke den danska invasionen 866; senare handskrifters runalfabet äro att betrakta som antikvariska kuriositeter. Thames-knivens runrad nämnes icke här men s. 15, not. Även för runornas utveckling och förekomst i Norden ges en kort redogörelse.

Ät den ags. runsångens gåtor har förf. givit all den belysning, som han funnit tillgänglig, men den räcker tyvärr icke att klara allt dunkel. I strofen om *os* synes mig rimparet 3 mindre gynnsamt vare sig för identifikationen med lat. *os* 'mun', som förf. finner sannolikast, eller för tydningen 'asagud', Oden, som Grienberger, Arkiv XIV, s. 112 bestämmer sig för. Svårigheten i strofen om *rād* beror på den felaktiga tolkningen av *on recyde* som 'hemma', det betyder fastmer 'hemåt', jfr hos Grein, Sprachschatz s. 331 bruket av *on* med dat. eller instr., »wo wir *an*, *in*,

auf c. acc. setzen», vilket jag påpekat i mina uppsatser Runologiska spörsmål s. 73 i Månadsbladet V, 1886, s. 1 ff., 49 ff., vilka också synas hava undgått övriga runforskare, i det åtskilliga av mina antaganden senare hava gjorts och framställt av v. Griemberger och Sievers, och måhända kan även ett och annat av min övriga framställning vara värt att beakta. Med denna tolkning: »Ritt är hemåt för varje man ljuv och kraftig» etc. överensstämmer strofen nära med motsvarande uti den isl. runsångens två första rader, dess tredje åter innehåller samma tanke som strofens första rad i den norska runsången. Det frågetecken, varmed förf. ersätter tydningen av *rād* 'riding', synes alltså kunna försvinna, kanske ock vid *ear*, däremot böra stå kvar vid *peorð*, *eolha secc*, *tir*, *yr*, *iar* och tillsättas vid *eoh*.

I fråga om det norska (no.) och det isländska (isl.) runkvädet synas här och där skäl finnas till en från förf. skiljaktigt uppfattning. Förf. tyckes ej hava uppmärksammat Hj. Lindroths Studier över de nordiska dikterna om runornas namn i Ark. f. nord. fil. XXIX (1913), som innehåller en del nytt material för bedömandet av runsångernas text och tydning; förf:s huvudkällor äro Småstykker 1, 4 och Wimmer, Die Runenschrift s. 275 ff. Att undersöka, huruvida förf. riktigt gjort valet mellan de i hans källor gjorda olika förslagen till läsning av vissa svårare ställen, skulle föra mig för långt, än mer att pröva de förslag till annan uppfattning, som Lindroth gjort på grund av sitt nya material, av vars framställning för övrigt framgår, att sidoordnade lydelse varit gängse. Jag vill inskränka mig att anmärka ett par ställen, där förf. synes mig icke fullt exakt översätta den text, som han nu bestämt sig för. Så kan väl redan sägas vara fallet med No. 6, 2 *bol görver nán folvan* 'death makes a corpse pale', då väl *bol* icke kan betyda 'death' men efter sammanhanget det onda, som är dess orsak. No. 11, 2 *lúti ek helgum dóme* kan icke betyda 'I bow to the divine decree' utan såsom Kålund översatt: 'Jeg böjer mig för det hellige', jfr *heilagr dómr krossins*, *helgir dómar* 'relics'. Ut i No. 15 *Løgr er, fellr ór fjalle foss* 'A waterfall is a River which falls from a mountain-side' bör 'A waterfall' utbytas mot 'Water', jfr Kålund. No. 16, 2: *vænt er, er brennr, at sviða* 'it is wont to crackle when it burns' måste betecknas som oriktigt, adj. *vænn* betyder 'likely, to be expected', både B. Olsen, Bugge och Wimmer läsa *sviða* 'to singe, burn; to smart, of a wound, burn'; troligen är betydelsen 'sviða' åsyftad, icke 'sveda', jfr *sviðr sárt brendr* Oxf. Ut i isl. 15, 3 är i *glömmungr-r* fel för *-a*, 9, 4 skrives *jöfurr* som annars i den isl. dikten, 4, 2 *jofurr*, No. 6, 2 står *görver*, varemot Kålund och Wimmer hava *gørver*.

Som bihang följer Abecedarium Nordmannicum dock utan översättning; hänvisning hade även bort göras till Grienberger, Die nord. namenreihen s. 107 f. i Ark. f. nord. fil. XIV, vilken avhandling ock bort återopas bland de nordiska runsångernas litteratur.

Hjältedikternas behandling synes i allo tillfredsställande. Dikterna föregås av inledningar, som redogöra för dikternas fynd, innehåll och ämnets förekomst i fornlitteraturen samt bibliografi, till Hildebrandslied gives även en redogörelse för dess dialektiska egendomligheter, i noter under texten finnes som vid runsångerna kommentar med språkliga och sakliga förklaringar. Åtskilliga svåra ställen finnas, vid vars tolkning förf. anför andras mening, förklarar sig böjd för en av dem eller föreslår någon ny förklaring. En tilltalande sådan synes det vara att fatta *banhelm* Finn 32 som 'helm decorated with bones', varför bl. a. hjälmarna på bronserna från Torslunda anföras. Vid *geapneb* Waldhere B 19 har förf. utelämnat Greins gissning *geap-weh* 'von geräumigem Gewebe', som dock är ganska tilltalande för en brynja, helst gjorda översättningar »well-arched», »crooked-nibbed» medgivas vara föga passande; förf. tänker på en sådan pansarskjorta med bröstplåtar, som anträffats i Torsbjerg mosse. I noten till Deor 19 angives oriktigt, att det var en staty av Marcus Aurelius i Ravenna, som av barbarerna ansågs föreställa Teoderik och som av Karl den store flyttades till Aachen; Agnellus 839 uppger, att statyn sades vara avsedd för kejsar Zenos. Flyttningen företogs icke 809, som förf. säger, utan 801¹. Misstaget beror på sammanblandning med att Bugge, Rök II, 22 f. antog Rök-stenens strof syfta på ryttarstatyn av Marcus Aurelius i Rom.

Det svåra stället *W[et]tu irmingot* Hild. 30 har behandlats av E. Wadstein, Eine altheidnische Bestätigungsformel im Hildebrandsliede i Minnesskrift utg. af Filologiska samfundet i Göteborg 1910, som ånyo granskat handskriften och läst *wittu*, vari han överensstämmer med bröderna Grimm och Lachmann, som iakttago stället, innan det fördunklats av kemiska reagenser. Wadstein supplerar *w ittu* till *wittü*, och översätter *wittun irmingot* »Die gewaltigen Götter bezeugen» i plur., en återstod av hedniskt uttryckssätt, liksom de av Löffler, Ant. tidskr. f. Sverige V, 149 ff. behandlade fsv. edsformulären. Intet hindrar heller, att som plur. uppfatta *waltant got* 49.

Det kan ifrågasättas, om icke ett rikhaltigt glossar bättre än en översättning skulle hava tjänat den studerande, som dock har

¹ Se härom Brate, Rökstenen och Teoderikstatyn i Aachen s. 75 i Eranos XV, 1916 och Ögl. runinskr. nr. 138 Rök.

skäl att vara tacksam även för den undervisning, som givits i arbetets nuvarande skick.

Stockholm den 9 jan. 1917.

Erik Brate.

Not vid korr. I en sorgfällig och skarpsinnig undersökning har F. Kluge, i PB Beitr. 43 (1918), s. 500 ff. flyttat hemorten för Hildebrandslied från Fulda till Trier och i en upplaga med översättning, Hildebrandslied Ludwigslied und Merseburger Zaubersprüche i Deutschkundliche Bücherei (1919), givit ny belysning åt hela dikten och enskilda ställen därav.

Jfr nu E. Wadstein, Die Sprachform des Hildebrandsliedes i Minneskrift utg. av Fil. Samf. i Göteborg 1920, s. 154 ff., som anser diktens original vara »hochdeutsch», men dess föreliggande språkform »ostniederfränkisch».

Meddelande.

Från och med detta band inträder docenten Johs. Brøndum-Nielsen i tidskriftens redaktion efter professor Ludvig Wimmer.

Bidrag till eddatolkningen.

(Jfr Arkiv 35, 22—29.)

8. *Harðr reis á kné
hafra dróttinn,
færðisk allra
í ásmegin Hým. 31.*

Huruvida en förändring från sittande till knäböjande ställning kan anjes jenom uttrycket *reis á kné*, beror naturligtvis på hur högt eller lågt man sitter. Tor, som strax efter ankomsten till jättens boning suttit och kurat bakom en pelare, torde icke efter fisketuren hava placerats vare sig i ett högsäte eller på en modärn skrivstol. Den, som sitter på en pall eller rent av på golvet, kan jivetvis lika väl som den, som ligger, resa sig upp på knä. A. Åkerbloms långa utläggning i Arkiv 36, 50 f. är härmed satt i sin rätta belysning.

När den fornengelska sagans starkaste man utförde sitt kraftprov i kungens sal, reste han sig upp i halvliggande ställning, i det han *wit earm zesæt* (Beow. 749), dvs. stödde sig på armbågen (realt noggrannare: lät överkroppens tyngd vila på underarmen). Grein-Köhler (i motsats mot Bosworth-Toller o. a.) jiva en oriktig förklaring: 'den Kopf mit der Hand stützend'. Alldeles som om Vinges Loke, hotad av etterdropparna, skulle intaga samma lugnt begrundande ställning som Correggios Magdalena! Oriktig är också Halls översättning: 'came down on his (dvs. motståndarens) arm'. Uttrycket återfinnes för övrigt i Christ und Satan 432 (*wit earm zesæt, hleonade wit handa*) uti ett absolut entydigt sammanhang.

9. *varkat ek heima,
þá er þér heitit var,
at sá einn, er gjöf er með goðum Alv. 4.*

I det fe. *nis nan, þæt nyte*, ejentl. 'det finns ingen sådan, att han icke vet', är *þæt* konjunktion; relativet heter *se*. I det

ne. *there is none that does not know*, 'det finns ingen, som icke vet', är *that* relativpronomen. Den lat. satsen *nemo est, quin sciat* svarar både mot ett eng. *there is none but knows*, ejentl. 'det finns ingen, utan att han vet', och mot ett eng. *there is none who does not know*. Oscillering mellan de båda grammatiska kategorierna 'konjunktion' och 'pronomen' förekommer också vid isl. *ok, sem, mht. so, unde, me. and, as, but* osv. Likaledes vid isl. *at*. Háv. 77 belyser övergången: *ek veit einn, at aldri deyr*. I Oddgr. 25 har övergången skett: *leyndu því, at hon vita skyldi*¹. I nordengelskan är sådant bruk av *at* rätt vanligt: *me . . at*, 'mig . . som', *alle men . . at felle*, 'alla människor, som föllo' (E. A. Kock Engl. Rel. Pron. § 136). Det är tänkbart, att samma användning föreligger i den anförda versen ur Alvimsmål: *at sá einn [er]*, 'som ensam [är] den'. Utelämningen av *er* framför *er . . er* skulle synas naturlig nog. Översättningen bleve:

'Då löftet gavs åt dig, var jag ej hemma,
som ibland gudarna är ensam den,
hos vilken gåvan (gåvorätten) finns'.

10. *kalla dvergar Dvalins leika* Alv. 16.

Det ord, som tidigare Fritzner, Gering, Finnur Jónsson, Brate o. a. sökt att tolka resp. utdömt såsom felaktigt, och som nu senast också Axel Åkerblom i Arkiv 36, 52 ff. sysselsatt sig med, synes mig enkelt nog. Verbet *leika* betyder bland annat: a) 'leka', 'spielen', b) 'driva sitt spel (med)', 'mitspielen', 'gå illa åt', 'ansätta', 'snärja' osv. Jag finner det därför helt naturligt, att om det neutrala substantivet *leika* kan beteckna a) ett föremål, som användes till lek, dvs. 'leksak', det också skall kunna beteckna b) ett föremål, som användes till snärjande o. d., dvs. 'snara', 'fälla' osv. Det logiska förhållandet mellan jenitiven och huvudordet i *barns leika* (a) och *Dvalins leika* (b) svarar då mot förhållandet mellan sammansättningslederna i *Järgarn* och *Vogelgarn*.

¹ Gering är osäker om Háv. 77 just på grund av övergångsstadiet. Finnur Jónsson uppför båda fallen under 'conj.'

11. *þunnu hljóði þegir* Hv. 7,

'tiger och lyssnar noga'. Finnur Jónssons förklaring (*hljóð* i den annars icke uppvisade konkreta betydelsen 'öra') anser jag för förfelad. Likartade med det abstrakta *þunnt hljóð* äro i latinet och fornengelskan förbindelserna *tenuis sensus*, *þynne andzyt*, 'delicate sense', 'fin (noggrann) uppfattning'.

12. *Meðalsnotr*
skyli manna hverr,
æva til snotr sé;
þeim er fyrða
fegrst at lifa,
er vel mart vitu Hv. 54.

Ehuru vita vel mart i allmänhet betyder 'veta ganska mycket', 'ha ett gott kunskapsförråd', har uttrycket här icke denna innebörd. Ej heller betyder det (med *vel* fört till verbet): 'väl veta mycket', 'känna till mycket på ett förträffligt sätt' (Brate, Gering). B. M. Ólsen i Arkiv 31, 66 f. räknade med att en negation blivit utelämnad och att *vel* skulle betyda 'alltför'. Enligt min mening står *vel* i bestämt motsatsförhållande till *til*.

I förbindelser av typen *man bör hålla sig väl varm* betyder *väl* unjefär 'ordentligt', 'riktigt'. Men i 'riktigt' ligger tillika uteslutandet av övermått. I fråga om vad en person vet eller bör veta, stannar *eigi mart* under det önskvärda måttet; och mot okunnigheten och dumheten föra de nordiska gnomerna obarmhärtigt krig. *Til mart* medför grubbel och tungsinthet. Lyckligast bland människor leva de, som veta *vel mart*, hava ett väl avpassat kvantum av vetande, veta lagom mycket!

13. *Betra er lifðum*
en sé ólifðum,
ey getr því kr kú;
eld sú ek upp brenna
auðgum manni fyrir,
en úti var dauðr fyr durum Hv. 70.

Det mer än en gång framställda förslaget att tolka *dauðr* såsom 'döden' synes mig oantagligt. Enligt min mening är mot-

satsställningen mellan *kvikr* och *daudr* i denna strof densamma som mellan *tíl* och *vel* i den nyss anförda, och tankegången är denna: så länge det finus liv, finns det hopp; den fattige kan förkovra sig; han kan en gång, såsom rik och lycklig, se den muntra brasan flamma upp framför sig; men den döde ligger därute i mörkret och kölden¹.

14. Axel Åkerblom återvänder i Arkiv 36, 62—65 till Hv. 77. Jag har samvetsgrannt prövat, om jag kan få fram någonting positivt ur hans inlägg. Men det är mig icke möjligt.

a) På sid. 62 förklarar Åkerblom, att vad jag benämner fakta, i själva verket endast är teori. Detta är icke fallet. Att det got. *doms* betyder 'berömmelse', att det fht. *tuom* betyder 'berömmelse' och 'stordåd', att det fris. *dom* avser pomp och ståt, att det forneng. *dom* betyder 'berömmelse', 'ära', att både de engelska och de nordiska gnomerna betona motsatsförhållandet mellan förjängligt gods och bestående *dóm*, att det engelska *dóm* just i detta sammanhang betyder 'berömmelse', att *orðstírr* betyder 'lovord', 'beröm', 'ära', och att Havamals *dómr* står parallellt just med detta *orðstírr* — allt detta är fakta, icke teori. 'Teorien' är endast den slutsats, jag drar av de nämnda faktiska premisserna.

b) I noten på samma sida heter det: 'Muntligen har redan vid teoriens första framställande i Filologiska sällskapet i Lund mot denna av prof. Emil Olson gjorts en anmärkning, vilken, så vitt jag vet, ej har blivit vederlagd: om *dómr* betyder ära, är det svårt att tänka sig, hur uttrycket *dómr um dauðan* skulle vara konstruerat'. Uttrycket i fråga betyder 'lovet över död man' (tryckt med spärrad stil på 177:nde sidan av arkivets 33:dje band), och konstruktionen är precis densamma som i *lof um konung* (jfr nedan mom. j). Konstruktionen icke blott är densamma, utan måste väntas vara densamma, vare sig *dómr* är ett omdöme i allmänhet (Åkerblom och de andra) eller ett fördelaktigt omdöme (E. Kock). Prepositionen i *rykte för mod* ändras icke, om man för *mod* insätter *feghet*. Och prepositionen i 800-talets norska (*dómr um*) är icke beroende av ett illa valt översättningsord i 1900-talets svenska!

¹ Andra motsättningar i Havamalsstrofer påpekas av Hjelmqvist i en recension, Arkiv 22, 376 (1906). Där förordas samma uttolkning av *kuðr* (motsats till *dælskr*), som jag senare (1918) betecknat som den uppenbarligen riktiga. Finnur Jónsson (1913—16) fasthåller vid textförvanskningen.

Detta gäller Axel Åkerblom. Professor Olson har bemyndigat mig att förklara, att han icke vidhåller sitt under diskussionen i Filologiska sällskapet i förbigående fällda yttrande.

c) Slutet av samma sida jer uttryck åt följande tanke: 'E. Kock förutsätter som en möjlighet, att skalden skulle hava helt saknat förståelse för det fäderneärvda *dómr um dauðan*. Ståndpunkten är sålunda här vitt skild från den ursprungliga'. Visst icke. Mitt tidigare uttalande lyder: 'Kanske hade man vid den tid, då Havamal nedskrevs, icke mera känslan för det nedärvda allittererande uttryckets verkliga innebörd'.

d) På sid. 63 urgeras satsen: 'det fanns, tvärtemot vad E. Kock påstår, en *orðstírr*, som icke var berömmande'. Bevis: '*Mökkurkalfi fell við lítinn orðstírr*, dvs. M. föll med vanära'. Logiken är underbar. Låt oss då lika järna komma överens om att *trevnad* även kan betyda 'vantrevnad', därför att kalla och ödsliga rum skänka liten trevnad, eller att *förstånd* även kan betyda 'oförstånd', därför att en person yttrar sig med litet förstånd.

e) Såsom 'belysande' anföres, att ordet *heill* (i *illt heill* osv.) betyder 'lycka', 'löfte, varsel om lycka'. Fritznerns översättning av ordet är för den klassiska isländskans vidkommande oriktig. *Heill* hade nedsjunkit till en vox media. Gering har det riktiga 'Vorzeichen', Finnur Jónsson det likaledes riktiga och absolut tydliga 'varsel (godt eller ondt)'. Man kan jämföra, hur det svenska *hälsning* på liknande sätt blivit en vox media: en hälsning kan vara den varmaste lyckönskan; den kan också vara raka motsatsen. I *lítinn orðstírr*, *liten trevnad*, *skral rikedom* osv. hava substantiven kvar sin fulla positiva halt; först i och med adjektiven inträder det negativa (inskränkande) momentet. I *illt heill*, *ovänlig hälsning*, *dåligt rykte* osv. äro substantiven själva till sin halt obestämda (voces mediæ); adjektiven anjiva halten. Att fnord. *heill* på ett tidigare stadium haft den av Fritznern anjivna betydelsen, har naturligtvis ingenting med saken att skaffa.

f) På samma sida 63 heter det vidare: 'E. Kock anför ett citat ur den fe. dikten om Salomo och Saturnus. För att man skulle få styrkan av analogiens beviskraft fastslagen, krävdes en genomgående jämförelse mellan fe. och fnord. språk i avseende på ordabetydelse och stilvanor, och en sådan saknas ännu'. Även bortsett från det förolyckade 'styrkan av kraften', måste satsen underkännas. En jämförelse, en jämförelse av

alla ordbetydelser och stilvanor kräves icke för det fulla klarjörandet av vissa ordbetydelser och stilvanor. Åkerblom talar ju själf om 'de välkända företeelser i uttryckssätt, varom E. Kock erinrar'. Det finns sålunda även enligt Åkerblom 'företeelser i uttryckssätt', som äro 'välkända' trots saknaden av den 'jenomgående jämförelsen'. Lika välkända, som sålunda ifrågavarande företeelser synas vara för oss båda, lika välkända äro en hel del andra för mig. Mina samlingar innehålla åtskilliga tiotusental excerpter ur den nordiska och västjermanska litteraturen. I brist på egen erfarenhet inom områden, som behärskas av andra, bör man, även om man med fog avhåller sig från blind auktoritetstro, likaledes avhålla sig från en på den egna begränsningen uppbyggd kritik.

g) Första stycket på sid. 64 beror på ett missförstånd. Det är innebörden av *hvern*, icke av *dómr*, som på det åsyftade stället diskuteras. Sätt järna in i st. f. *dómr* och 'ära' vilket rimligt substantiv som helst!

h) Den norske skaldens förhållande till det fäderneärvda uttrycket behandlas omijen (jfr mom. e) på mitten av sid. 64. Åkerblom finner min tankegång överraskande. Är det då så svårt att förstå, att om en nutida tysk omnämner 'Freidanks Bescheidenheit' utan att riktigt känna till, vilken innebörd ordet *bescheidenheit* hade på den tid, då dikten tillkom, men också utan att infoga ordet i något nytt sammanhang, sålunda utan att på något vis röja sin okunnighet, sagda ord, trots grumligheten i den citerandes järna, fortfarande betyder 'insikt', icke 'anspråkslöshet'?

i) Slutligen upptages frågan angående 'nordbons tankar om vanäran och döden'. Åkerblom yttrar: 'E. Kock synes nästan mena, att det för nordbon var likjiltigt, om han efterlämnade ett vanärat namn, blott han undgick vanäran, medan han levde'. Vad jag sagt, är detta: 'vanäran såsom bestående straff efter döden är främmande för fornjermansk åskådning'. Och jag vidhåller det, tills motsatsen blivit bevisad. Om det däremot av något för mig obekant eller av mig icke vederbörligen uppmärksammat textställe framgår, att det såsom motstycke till fornjermänens *orðstírr deyr aldri, aldri deyr dómr um dauðan, þitt nafn mun uppi vera, meðun öld lifr* osv. finns något **úscemd deyr aldri, *aldri deyr svivirding lidins, *sceal a libban edwít æfter eorle* eller något dylikt, så är jag naturligtvis jenast färdig att erkänna vanära och ära såsom lika långlivade, åtminstone enligt dens tanke, som fällt yttrandet. — Åkerbloms utläggning av 'Bättre dö än leva med skam' är ju alldeles självklar. Vem har menat något annat? Den, som slår upp Beowulf-stället, finner, att den fe. texten lyder *Deað bið sella þonne edwítlif* och sålunda icke kan tolkas mer än på ett sätt!

Härmed är diskussionen, med Åkerblom från min sida avslutad. Jag vill nu dels egna några ord åt ett syntaktiskt spörsmål, som framkommit vid muntlig överläggning om uttrycket *dómr um* (mom. j), dels uttala min mening om ett annat fnord. textställe, som också innehåller ordet *dómr*, och som av Finnur Jónsson betecknas såsom 'uforstäligt' (mom. k).

j) I Egilssagans *yrkja lof um Eirík konung* har prepositionen *um* antagits bero uteslutande på verbet *yrkja*; jfr *yrkja nið um e:n*, *yrkja háðung um e:n*, *yrkja mansong um konu*, *yrkja lof um mik* osv. Så vitt jag förstår, förhåller sig saken så, att prepositionen beror på hela den av verbum faciendi och dess objekt bildade frasen, och att prepositionen kvarstår (eller åtminstone kan kvarstå) oförändrad, även om verbum faciendi bortfaller. Jfr sv. *uttala ett omdöme om någon, hålla ett lovtal över någon, skriva ett brev till någon, åstadkomma en ändring i något*; utan verb: *ett omdöme om någon, ett lovtal över någon, ett brev till någon, en ändring i något* osv.; med ett nytt verb (av annan art, sålunda icke verbum faciendi): *läsa ett omdöme om någon, ojilla ett lovtal över någon* osv.

k) I en visa, där Glum skildrar sin dröm om en sammandrabbning med Torarin, förekommer den parentetiska satsen

þat sák dóms i draumi

med hittills oförklarad innebörd. I fornhögtyskan hade *tuom* ofta betydelsen 'rühmliche Handlung', 'Grosstat', 'stordåd', 'bragd' (jfr ovan mom. a). Så säger t. ex. Otfrid om martyrerna, att de

*ni datun sulih duam
thuruk theheinan worultruam,*

dvs. icke ledo jättedöden för någon värdsilig äras skull. Den isländske skalden behövde ett ord, som bildade på en gång alliteration och halvassonans med *draumi*. Det fanns icke mycket att välja på. Så fick det utdöende *dóms* passera:

'det dådet såg jag i min dröm'.

15. Þat kann ek it tíunda,
 ef ek sé túnriður
 leika lopti á:
 ek svá vinnk,
 at þeir villir fara
 sinna heim hama,
 sinna heim huga Hv. 155.

Tre lärde, Finnur Jónsson (under **heimhamr* och **heimhugr*), Löffler och B. M. Ólsen (Arkiv 32, 71—113) framställa tre olika meningar om de tre sista radernas innebörd: 1. 'at de icke finde tilbage til sin ham i hjemmet'; 2. 'att dessa förvillade varelser fara hem till sina hamnar, hem till sina själar'; 3. 'at de forvilder sig hjem fra deres hamme, hjem fra deres onde anslag'. Uppenbarligen måste minst två av dessa tolkningar vara oriktiga. Jag tror, att de äro oriktiga alla tre.

Saken är, att Egilssons uppfattning fortfarande synes mig vara den enda naturliga: 'ut domum redeant (redire cogantur), aberrantes a suis formis (adscitis), a suis desideriiis'. Den skiljer sig från Ólsens långt mera än Ó. själv höll före (Arkiv 32, 83). Hemfärden är icke tänkt som en 'forvildelse', utan såsom den nödtvungna följderna av ett föregående missöde med hamnarna. Då valkyriorna i Völundarkviða varit oförsiktiga nog att lägga ifrån sig sina svanhamnar så, att de tre jägarne kunde snappa dem åt sig, måste de följa männen hem. Om de i Havamals-strofen avsedda luftfararne jenom trollsångens makt lade av sig sina hamnar och sedan icke hittade till dem igen, var det eo ipso slut med deras luftfärder och hela deras fördärvliga diktan och traktan — alldeles som det jenom de andra besvärjelserna kunde jöras slut på sårande och strid och hat, på brand och bojors makt. Med *hama* och *huga* (konkret + abstrakt) jfr *vápn* och *vélir* i str. 148.

Till frågan om *túnriður* . . *þeir* (Arkiv 32, 76 ff.) fogar jag den anmärkningen, att maskulinum använt om ett demoniskt väsen oberoende både av det naturliga och av det grammatiska könet förekommer i Beowulfs-kvädet, där *he* och *se* (växlande med *heo* och *seo*) användas om Grendels mor.

16. *Mælt hafðak þat
í munarheimi,
þá er mér Helgi
hringa valdi:
myndigak osv. H. Hj. 42.*

*skelfrat meyju
muntún hugar* Herv. (ed. Bugge) str. 16.

Bugge: '*muntún hugar*, det Tun, hvor Sjælens Attraa har sit Sæde'. Finnur Jónsson: 'sindets attrås tun; *hugar* er overflødig'. Visst icke. Den av Bugge citerade och av båda de lärde förkastade tolkningen 'jucunda animi area' är den riktiga; Egilsson har även här (jfr nr 3 och nr 15) träffat det rätta. Det nord. *mun-* betecknar i sammansättningar dels 'sinnes-', t. ex. *munströnd*, omskrivning för 'bröst', dels 'efter någons sinne' (isl. *munligr*, fs. *munilik*, fe. *mynelic*), 'älsklings-', 'kär', 'juvlig', t. ex. *munráð*, 'älsklingsplan', *munvegur*, 'juvliga vägar'. Precis samma betydelse som *mun-* har *vil-*, *vili-*, fe. *wil-*, t. ex. isl. *vilisess*, icke 'sedes voluntatis', utan 'behageligt sæde', fe. *wilwezas*, icke 'viæ voluntatis', utan 'viæ jucundæ', *wilsele*, icke 'viljans sal', utan 'juvlig boning', 'muntún'! Alltså:

'möns sinnes lustgård (= jarta)
skälver ej'.

På liknande sätt förhåller det sig med *munarheimr*. Jónssons 'livsfrydens, elskovens verden' träffar icke det rätta. Svava talar jivetvis om sitt lyckliga föräldrahem. Fritzner översätter *munarheimr* riktigt med 'lykkeligt Hjem', Gering med 'holde Heimat'.

17. *ór Stafnsnesi
beit h . . . skriðu
& búin gulli* H. Hund. I, 23.

För handskriftens *h² vt hava upplagorna: a) *hér út, sér út*, b) *hans út, hermorg*, c) *höfðuð, þrúð* osv. — Ifrågakomma kan enligt min mening endast ett sådant attribut, som kan lämpligen koordineras med *búin gulli* (jfr *brimdýr blásvört ok búin gulli* i str. 50), med andra ord endast en emendation av typen c.

Jag har ett nytt förslag, som torde kunna sägas ansluta sig till handskriften väl så nära som något av de äldre. Olof den heliges skepp Visunden hade i framstammen ett förjyllt bisonhuvud. Flodaskeppets framstam prydes av ett oxhuvud. Den fornsaxiske skalden utrustade Kristus på båda hans färder över Gennezaret med en *hoh-hurnid* farkost. Ordet synes hava för honom varit ett stående epitheton. I en fornengelsk version av Boethius säges Ulysses hava kvarlämnat vid Troja en mängd *hyrnde ciolas*. Också Helges *kjölar* (str. 49) voro kanske *hyrmdir*. Alltså: *beit hyrnd skriðu*.

18. <i>Snørisk ramliga</i>
<i>Rán ór hendi</i>
<i>gjafrdýr konungs</i>
<i>at Gnípalandi.</i> | <i>*Sat þar um aptan</i>
<i>i unavágum</i>
<i>flaust fagrþúin</i>
<i>fljóta knáttu</i> H. Hund. I,
30—31. |
|---|---|

Jag har aldrig haft någon tilltro till handskriftens *sat*, 'han satt' resp. 'det låg', ej heller till Bugges *samt* eller Gerings *svá*, 'daher'. När jag efter ett mera ingående studium av den fornvästjermanska poesien återvände till eddan, läste jag så att säga ofrivilligt *svát*. Jag faun sedan, att denna läsning redan förordats, karakteristiskt nog av en man, som var hemma i fornengelskan. — Det heter exempelvis på ett ställe i den fe. Genesis:

<i>handa zehæfte.</i> <i>wezas forworhte.</i> <i>of þissum liotobendum</i>	<i>Fet synt zebundene,</i> <i>Synt þissa heldora</i> <i>Swa ic mid wihte ne mæg</i> 379—382;
--	---

och strax därefter:

<i>zehæfted be þam healse.</i>	<i>Mid þy me zod hafað</i> <i>Swa ic wat, he osv.</i> 384—385;
--------------------------------	---

och på ett ställe i Heliand:

<i>waldand selbo,</i> <i>te alosienne thea liudi,</i> <i>an thesara middilgard,</i> <i>thurftig thioda.</i> <i>mendian mankunni!</i>	<i>Nu is the helago Krist,</i> <i>an thesan wih kuman</i> <i>the her nu lango bidun</i> <i>managa hwila,</i> <i>So nu thes thinges mugun</i> 521—526.
--	--

Man jämföre sålunda: 1. Mina fötter äro bundna. Helvetets portar äro stängda. Så att jag kan icke komma härifrån! —

2. Gud har fängslat mig. Så att jag vet, att han osv. — 3. Nu är Kristus själv kommen att förlossa dem, som länge bidat. Så att nu kan människosläktet glädjas! — 4. Kungens fartyg räddades undan Rans famning. Så att på kvällen låg flottan i smult vatten!

19. *Brotin er brynja,
brúðr mæla tekr,
er vaknaði,
víf, or svefni* Grip. 16.

Min kommatering visar, att jag icke godtager den allmänt jängse uppfattning av versernas konstruktion, som återspeglas exempelvis av Brates översättning: 'då vivet vaknat ur sömnen'. Gering har Grip. 16 såsom ensamt stöd för *es* I B 2 c 'nachdem'.

Jag medjiver visserligen järna, att en sådan uppfattning i och för sig mycket väl skulle kunna vara riktig. Men jag är ändock övertygad om att den icke är det.

Jag ser nämligen alla sådana konstruktioner i ett sammanhang. Och då får jag följande bild:

*er vaknaði,
víf, or svefni* Grip. 16,

*er innar sitr,
Bragi, bekkjum á* Ls. 11,

*se mec on þyð,
hæleð, mið hræzle* Rätzel 63: 5 f.,

*ðe oft ræd onzeat,
Loth, on recede* Genesis 2460 f.,

*the fusid was,
helið, an helsið* Heliand 2353 f.,

*the hinan astad,
man, fan doðe* dars. 3405 f.,

Grimn. 2, Phœnix 252 f., Almosen 1 f., Heliand 25 f., 351 f., 388 f., 523 ff., 632 f., 764 f., 835 f., 918 f., 1408 f., 1437 f., 1445 f., 1682 f., 1915 f., 2223 f., 2705 f., 3428 f., 3540 f. osv. osv.

Vi hava här överallt konstruktionen relativ + därmed parallellt led.

Om den konstruktionen yttrade jag redan 1904 i Zeitsch. f. deut. Altertum 48, 200: 'Überhaupt wo ein Substantiv einem vorangehenden Relativ parallel steht, werden in der Fachliteratur allerlei irrige Behauptungen gemacht'. I Jubilee Jaunts and Jottings, sid. 74 har jag påpekat, att — eftersom korrelat, relativ och parallellt led alla åsyfta samma centrala begrepp — det med relativet parallella ordet ofta lämpligen kan översättas så, som om det i stället vore parallellt med korrelatet. Sålunda:

'Itu är brynjan skuren — jungfrun, mön,
som vaknat upp ur sömnen, börjar tala'.

Denna praktiska vink för själva översättningstekniken jäller framför allt sådana fall, där relativ och parallellt led stå i oblik kasus:

*Hvat mun at bótum
brúðr sí taka,
er vélar vér,
vífi, gerðum?* Grip. 46.

Naturligtvis är konstruktionen missuppfattad. Brate har: 'för att vi smidde svek mot livet'; Gering: 'dass'. Motstycken, valda ur högen, äro:

*níðta nerzend...
þam ic lonze
in lichoman
& in minum 3æste,
3ode, campode Guthlac 612 ff.,*

'människors frälsare, Gud, för vilken osv.',

*þone welan azan,
þe we on heofonrice
habban sceoldon,
rice, mid rihte* Genesis 422 ff.,

'den rikedom och det välde, som osv.' Den mot konstruktionen svarande översättningen av Grip. 46 är:

'Vad skall den brud, den maka ta i bot,
som vi ha spunnit våra ränker mot?'

Jag begagnar tillfället att — såsom exkurs — omtala ett annat fall, där det av mig på västjermanskt område fastställda

utan vidare kan tillämpas på nordiska förhållanden. Det jäller verserna:

vinir fagna því Viga-Glúm str. 6.

*Vaki ok vaki
æ vina hofuð,
allir enir æztu
Aðils of sinnar!* Bjarkamál str. 1.

Att en mängd orimligheter uppstå, om man med lexikografer och utjivare överallt använder 'vänner' såsom översättningsord för fe. *winas*, fs. *winos*, har jag påvisat i Anglia 42, 111—113 (1918). En liknande utredning av fe. *hæmsittende*, fs. *hæmsittiandi* föreligger i mina Kontinentalgermanische Streifzüge, sid. 22—23 (Lund 1919). För det fornnord. *vinir* jäller detsamma som för fe. *winas*, fs. *winos*: ordet har jenomlupit betydelse-serien 'vänner' > 'kära, pålitliga följeslagare eller stridskamrater' > 'män', 'karar', 'folk'. Jfr sv. *sälle*, ty. *Geselle*, *Kumpan*, *Gast*, eng. *fellow*.

Obekantskapen med ovannämnda förhållande kommer till synes i Finnur Jónssons uttalande om *vinir* i VGl. 6: 'uklart'. Satsen betyder: 'männen glädja sig däråt', dvs. varseln om strid fröjdar de krigiskes sinnen. I Bjarkamålsstrofen är *hofuð* icke omskrivande (Jónsson: '*hofuð vina = vinir*'); och *vina* betyder icke 'vännernas'. *Hofuð* har den av Jónsson under mom. 3 upptagna betydelsen 'överhuvud', 'hövding', 'hövitsman'; och *vina hofuð* betyder 'folkets anförare', alldeles som *winia bealdor* (Beow. 2567) och *winiza hleo* (Guthlac 1339) betyder 'folkets kung', 'folkets beskyddare'. Det sagda begreppet står i de följande raderna närmare utfört: *allir enir æztu | Aðils of sinnar*. Parallellismen är av samma art som t. ex. i: *þæt ic . . | 3æsta zen iðlum | 3aful onhate, | þam wyrrestum | wites þeznum*, 'att offerjärd åt själars fiender, åt straffets värsta tjänare jag lovar', Juliana 149 ff. Alltså:

'Vakne, vakne jenast
männens hövdingar,
vakne alla Adils
främste följesmän!'

20. á **brunno* **skjór* á *skeið* Fáfn. 5.

En ryktbar vers, ett eddans stora crux! Till de många tolkningsförsöken vill jag lägga ännu ett.

Verbet skulle jag a priori vilja läsa som *runno*. Något litet stöd' finner jag i Bugges uppjift: 'under *b* er en ganske liden Prik eller Kreds, som dog snarest sér ud til at være tilfældig'. Uttrycket *runno á skeið* skulle vara analogt med *hljópo á skeið*, 'løbte paa Sprang', 'sprungo i full fart', 'rusade åstad' (*hann kastar niðr verkfærum ok hleypr á skeið heim til bæjar*). Slutbokstaven i **skjór* synes mig endast vara ytterligare ett exempel på det i Codex regius snart sagt kroniska insättandet av felaktiga slut-r: **var* Vsp. 26, **brubr* Gríp. 40, **vorbr* Guðr. 3, 8, **rabr* Dráp Nifl., **aplingar* Oddgr. 10, **svarar sinar hendr* Sigsk. 25, **svárar* dærs. 29 osv. Den riktiga bokstaven antager jag vara *t* liksom i **vitr* Fáfn. 43 (alltså samma fel i samma dikt), **ygg* Am. 1, **árla* Oddgr. 21, **hvarir* Akv. 34 osv. — Till *skjótr*, 'snabb' (*skjótr hestr*, *skjótt hross*, *stóð*, *vigg*) sluta sig substantiven *skjótr* m., *skjóti* m., **skjót* n. = fd. och fsv. *skiut* n. En sentens sådan som

á runno skjót á skeið,

'åstad ha alltid ystra fålar rusat', skulle passa väl in i sammanhanget och skulle dessutom vara av samma typ som slutraderna i stroferna 7, 11 och 17: *æ kveða bandingja bifask, allt er feigs forað, engi er einna hvatastr; jfr också *örn gól árla* H. Hj. 6.*

Att det neutrala *skjót* annars icke är uppvisat i västnordiskan, synes mig vara skäligen likjiltigt vid bedömandet av möjligheterna för konjekturans riktighet. Ty ordet står liksom tryggt mellan å ena sidan de likabetydande maskulinerna, å andra sidan det etymologiskt identiska neutret. Egendomligt synes det mig, att mer än en nordisk filolog, vid diskuterandet av liknande spørsmål, likjiltigt förbigår det faktum, att åldriga och ovanliga ord och ordformer järna hålla sig kvar just i sentenser. Tyskan har nu intet **sungen* utom i *Wie die Alten sungen, so zwitschern die Jungen*. I engelskan är **mickle* för-

åldrat, men står kvar i *Mamy a little make a mickle*. Svenskan har intet **te någon med något* utom i *Den, som blir med ett sedd, blir med tio tedd*. Isländsskan under ett visst skede hade kanske intet **skjót* utom i *á runno skjót á skeið*, ej heller något *dómr*, 'ära', utom i *dómr um daruðan*. Observera, att de här anförda åldriga formerna samtliga stå i rim.

21. *at tiil fjarri sják*
mínum feðr munum Fáfn. 8.

'*Feðrmunir*, fædreneærv; i og for sig kunde ordet også betyde kærlighed, omtr. = kærlig fader; det er nok så sandsynligt, at ordet betyder dette', Finnur Jónsson. — Ordet torde icke ha existerat. Allitterationen ikräver ett i förhållande till det föregående ordet starkare betonat *munum*. Därför är ett ursprungligt *míns feðr munum*, 'min faders kärlek', en nära till hands liggande jissning (Heusler). Emellertid torde texten kunna förklaras, såsom den står.

Vad nu först *mínum feðr* beträffar, är possessivet betonat och allittererar liksom *míns* och *hans* i *míklum míns föður* Fáfn. 18, *hans kvánar vinr* Sigsk. 28, til *míns munar* Fjölsv. 50. Völungasagans *mínum frændium* avser huvudsakligen detsamma som eddans *mínum feðr*, dvs. Sigurds far. Man jämföre t. ex., hur i Guðr. II 5 det plurala *eigendr* åsyftar blott Sigurd.

Den andra dativen *munum*, fattar jag som en måttets dativ med betydelsen 'i någon mån', 'åtskilligt', 'alldeles' — med samma slags 'ironi', som jör, att *opt* kan betyda 'alltid', *sjaldan*, 'aldrig', *margir*, 'aila', *fár*, 'ingen' ('et svagere udtryk for et stærkere, hvad der i oldsproget er meget almindeligt'). Jfr *premr fótum til skamt*, 'ttre fot för kort', *munum kyrrara*, 'lite stillsammare' (där det är meningen, att den tilltalade skall förhålla sig alldeles stilla, inte slå alls). Nygaard Synt. § 112, Fritzner Ordb. 2, 752. I prosan brukar en sådan dativ (instrumental) stå före det ord, vartill den hör. I poesien står den lika väl efter: fs. *gernorca mikilu* Hel. 3903, fe. *æfter leodhryre lytle hwile* Beow. 2030 (Anghla 43, 303), isl. *fremr var þat halfu*,

'det var mycket tidigare', Hamd. 2; jfr Am. 30, Oddgr. 27, osv. Avståndet mellan det bestämda och det bestämmande ordet (*til fjarri . . munum*) är icke längre än exempelvis i str. 26 (*riða . . hinnig*) eller Sigrdr. 31 (*betra . . auðstofum*). Alltså: 'att alldeles för långt jag är ifrån min far'.

22. *Mjök er ósviðr,
ef hann enn sparir
fjanda inn folkská,
þar er Reginn liggr* Fáfn. 37.

Nötväckan n:r 1 säger i str. 32: *þar sitr Sigurðr*. N:r 2 säger i nästa strof: *þar liggr Reginn*. Därmed är herrskapet presenterat, och nötväckan n:r 3 behöver inte i str. 37 änyo tala om: 'Da liegt Regin' (Gering), 'Där Regin ligger' (Brate). Det står ju icke heller i den isländska texten något utpekande *þar* med huvudsatsordföljd såsom i str. 32 och 33, utan ett relativt *þar er*, 'där som', med bisatsordföljd. Förklaringen måste vara en annan.

Mot ett modernt 'jag hade i honom en god vän' svarar ofta ett uttryck sådant som *átta vin góðan, þar er hann var*. Det isl. *allir hugðu þar vera bónda, er gestrinn var* kan återjivas med 'alla trodde sig i jästen se husbonden'; *fé þotti þar vel komit, er Oddr tæki viðr* kan återgivas med 'godset tycktes komma att vara i gott förvar hos Odd'. På liknande sätt:

'Högst oklok är han, om han ännu skonar
den lömske ovän han i Regin har'.

Visserligen blir vid en sådan tolkning den senare strofhalvan närmare förknippad med den förra, än mestadels är fallet. Men jfr str. 1 (*er þú*, 'du som' osv.), 29 (*ef þú*, 'om du' osv.), Grímn. 43 (parallellt led).

23. *Sjalf skyldak gøfga,
sjalf skyldak gøtva,
sjalf skyldak høndla
hrør þeirra* Guðr. I 8.

Den riktiga tolkningen av verbet *gøtva*, 'utrusta', 'kläda', har O. v. Friesen i korthet anjivit i Nordiska studier (1904).

Brate har upptagit den i sin eddaöversättning (1913). Men Finnur Jónsson (1913—16) håller fast vid den gamla översättningen 'begrave' och vid förknippningen med *gata*.

Att i ovan anförda halvstrof återgiva *gotva* med 'begrava' går helt enkelt icke an. Dels verkar 'begravandet', inskjutet mellan 'prydandet' och 'hanterandet' alltför oredigt, låt vara att det är en sörjande kvinna som talar, dels utfördes själva gravsättningen förvisso av manfolk. Det av Jónsson anförda stödet för den förbluffande betydelseutvecklingen *'väg' > 'begrava vid vägen' är lika bräckligt som det stödda, och de ramla båda tillsammans: *leiða* är icke avledning av *leið* (Jónsson sid. 213), utan kausativ till *liða* (Jónsson sid. 364). Däremot är sammanhanget mellan substantivet *gotvar* (fe. *zeatwe*) och verbet *gotva* (fe. *zeatwan*) påtagligt. Betydelseutvecklingen är enkel och naturlig. Ett slående motstycke ligger nära till hands. Det latinska *sepelire* avser hela proceduren med den avlidne (i motsats till *humare*, som avser blott själva slutakten, jordandet). Det franska *ensevelir* (av **in-sepelire*) betyder närmast blott 'insvepa', 'svepa', 'enshroud', 'in ein Leichentuch einhüllen', men därutav i högre stil också överhuvud 'begrava'. Alldeles på samma sätt förhåller det sig med *gotva*: det betyder närmast blott 'utrusta (för den sista färden)', men därutav också i allmänhet 'begrava'. Det franska *ensevelir au cimetiére*, betecknat såsom ett mindre korrekt uttryck, svarar i fråga om själva uttryckstypen precis mot Gíslasagans *gotva i grjólinu* (Fritzner 1, 673).

24. Þess hefik gangs
goldit síðan,
þeirrar sýnar,
sáumk ey Guðr. I 26.

Gulli seri
in gaglbjarta,
hringum rautum,
reifði hon húskarla Akv. 39.

Finnur Jónssons *reifa e:n hringum* är syntaktiskt riktigt, taget i sin allmänlighet, men föreligger kanske icke direkt på det citerade stället. Jónssons *séask* med jenitiv är felaktigt.

Saken är av vittomfattande natur: en mängd felslut framgå ur den bristande kännedomen om den fornjermanska parallellismen. Hundratals perioder äro byggda enligt schemat P¹ V¹ P² V²

(eller $V^1 P^1 P^2 V^2$), där P^1 och P^2 beteckna två syntaktiskt likställda och logiskt identiska eller varandra närstående uttryck, anbragta asyndetiskt invid två verb på sådant sätt som schemat utvisar. Om man nu utan vidare uppbygger en syntaktisk regel på $P^2 V^2$, begår man en eventuellt för vår syntaktiska kunskap ödesdiger oförsiktighet. I de båda citaten bevisa *sýnar* och *hringum* ingenting angående det efterföljande verbets konstruktion.

Tag Akv. 2:

*kallaði þá Knefróðr
kaldri roddu,
seggr inn suðræni,
sat hann á bekk hávum!*

Här tar pronominet vid det senare verbet bort frestelsen att förknippa *seggr* med *sat*. Men om vi tänka oss *hann* borta i analogi med oräkneliga fall, står valet mellan $V^1 P^1 P^2, V^2$ (med subjektbegreppet vilande i verbet) och $V^1 P^1, P^2 V^2$. Upplagorna taga i Akv. 39, Ghv. 18, Hamd. 21 osv. det senare alternativet såsom självklart. En period, som liknar Akv. 2, är t. ex. Völ. 10. — Tag Akv. 32:

*dynr var í garði,
droslum of þrungit,
vapnsongr virða,
váru af heiti komnir.*

Här är annan förknippning än $P^1 V^1 P^2, V^2$ både formellt och logiskt utesluten.

I det första av utgångscitaten, där för övrigt flera av upplagorna hava den riktiga kommatering, suppleras naturligtvis i tankarna en ackusativ vid det senare verbet. Företeelsen är egentligen för vanlig för att behöva exemplifieras. Från västjermanskan anför jag emellertid:

*he . . Isace
& Iocobe
zife bryttode,
welum weorðode* Andreas 754 f.,

'han gav åt Isak och åt Jakob skänker och riktade [dem] hult med egodelar';

*welda is helpan thuo,
that im hudio barn
lif ne binamin,
ne quelidin an krucie* Heliand 5438 ff.,

'han ville laga då, att människors barn ej rövade hans liv, ej läte [honom] dö på korset'. I det förra fallet suppleras ur *Isace* och *Iocobe* ett *hie* (icke ett *him*), i det senare suppleras ur *im* ett *ina*. En uppjift att fe. *weorðian* och fs. *quelian* konstrueras med dativ, vore jämbördig med uppjiften, att isl. *sjásk* konstrueras med jenitiv.

25. *hann mun ykkar
ond síðari,
ok æ vera
aft it meira* Sigsks. 33.

Halvversen kan möjligen förklaras utan tillägg av något ord (såsom verbet **láta* framför *ond*), utan ändring av något ord (**síðarri*, **bera*), och utan att man behöver fatta *ond* såsom dativ, varom Finnur Jónsson med rätta säger, att det är 'meget skruet'. *Onð* kan vara nominativ, och *síðari* komparativ av *síðr*, 'vid', 'stor'; jfr fe. *síð sefa*, 'stort sinue', ävensom det under nr 26 sagda. Alltså:

'han skall allt framjent vara ibland er
den större anden och den större kraften'.

Det kan icke bestridas, att uttryckssättet förefaller något abstrakt. Men satsbyggnadens parallellism verkar väljörande harmonisk. Och jämför vändningar sådana som *maðr er manns gaman* Hv. 47, *æ var hon ungan illrar brútar* Vsp. 22 och den mycket abstrakta (visserligen något yngre) inledningsstrofen till Hamdis-mål (nr 37)!

26. *varðkat ek til ung
ne *ofprungin
fullgædd fêi
á fleli bróður* Sigsks. 34.

Adjektiven *ung* och *ofprungin* tyckas icke passa ihop. Därför emenderar Bugge det förra ordet (*ongd*). Mina misstankar äro riktade mot det senare.

Bugge har i Beitr. 22, 116 ff. påvisat ett nära sammanhang mellan fornengelsk och fornordisk poesi. Själv söker jag alltjämt att i min ringa mån jöra detsamma. Vissa detaljer i Bugges framställning anser jag oriktiga, t. ex. uttalandet om *drukku ok dæmdu*. Men *vala mengi* = *weala menzeo*, *hroðit sigli* = *hrodet sizle* äro liksom *dómr* = *dom* 'ära' (nr 6 och 14), *vinir* = *wine*, 'män' (nr 19), *gotva* = *zeatwan* (nr 23), *svá* = *swa*, 'såsom' (nr 28) osv., påtagliga motsvarigheter (möjligen hör dit också *síð* = *sid*, 'vid', nr 25), vare sig nu uttrycken, såsom jag i talrika fall anser, hava flutit ur en jemensam uråldrig källa, eller, såsom Bugge antagligen med rätta jör jällande för åtskilliga fall i Sigurds-sångerna, hava glidit över ur det ena språket i det andra. Till de fall, där det kan tänkas, att ett i fornengelskan vanligt uttryck blivit av en nordman upptaget och sedan av en åhörare eller avskrivare missförstått eller omdanat, vill jag lägga ytterligare ett, visserligen med uttryckligt förbehåll, att det här är fråga endast om en jissning. Skalden låter kanske Brynhild säga, att hon av brodern blivit i den passande åldern frikostigt utrustad med gods. I det med stjärna försedda ordet skulle då dölja sig en motsats till *ung*. Nu har fornengelskan (liksom fornsaxiskan) ett particip *zeþunzen* (= *githungan*), 'vuxen', 'mogen', 'gereift'. Ett fe. *to zeon3 ne ofþunzen* kan ha iförts nordisk dräkt och sedan förvanskats till handskriftens *tíl ung ne ofprungin*. Alltså möjligen tidigare:

'Ej alltför ung, ej heller alltför gammal,
blev rikligt jag försedd med gods i broderns gård'.

27. *Allt mun þat Atli
eptir finna,
er hann mína spyrr
morðfor gorva
at þeygi skal
þunnged kona
annarrar ver*

aldri leiða:
þat mun at hefndum
harma minna Sigsk. 40—41.

Ingen av eddatolkarnes mångskiftande utläggningar träffar det rätta. Nyckeln till förståelsen av det arjt misshandlade stället är verbet *leiða*.

Detta verb i förening med *aldri* betyder icke 'mit einem leben' (Gering), 'ledsage en livet igennem' (Finnur Jónsson). Det syftar ej tillbaka på de gångna, ej heller på de kommande åren. Det avser Sigurds omedelbart förestående likbejämgelse. *Leiða* betyder 'ledsaga på den sista färden', 'följa till graven'; jfr Fritzner *leiða* 5 och 10: 'ledsage', 'følge en paa Vejen, naar han forlader huset', 'begrave', *leizla*, 'ledelse', 'begravelse'. Orden *þeygi . . aldri*, 'icke i livet', 'icke någonsin', 'icke såsom levande', innehåller ju själva det hot, vartill strofens slutrader liksom hela den följande framställningen ansluta sig!

Adjektivet *þunngæð* betyder icke 'leichtsinuig' (Gering o. a.), ej heller 'med let sind, med bibetydning av inskrænkethed' (Jónsson), och det syftar ej på Guðrún (Jónsson o. a.). Liksom lat. *tenuis animus* betyder 'svag ande', 'klenmod', så betyder *þunngæð* 'klenmodig'. Och det syftar, negerat, på Brynhild själv: hon hade mod att dö...

Så blir sammanhanget enkelt och klart, utan tillkrångling av begreppen och utan ändring av handskriftens text:

'När Atle spørjer, att min dödsfärd skett,
 så skall han se, att ej klenmodig kviuna
 i livet följer annans man till graven:
 det skall bli hämnnden för vad allt jag led!'

Som död följer hon honom i storslagen skönhet; se särskilt str. 68.

28. *Liggi okkar*
enn í milli
eggvasst járn
svá endr lagit Sigsk. 68.

Sett i sammanhang med det under nr 26 sagda har detta *svd* sitt särskilda intresse. Just i ett av de kväden, som enligt

Bugges åsikt rönt stark påverkan av fornengelskt språkbruk, möter ett enstaka *svá* i stället för det annars vanliga *svá sem* eller *sem*. Völsungasagan har *sem fyrr*. I fornengelskan är *swa* det stående uttrycket: *swa ær biforan*, 'som förut', *swa hie a wæron* 'som de alltid varit', *eft swa ær*, 'nach wie vor', osv. I fornengelsk språkform kunde halvstrofen lyda:

*licze edniwe
unc on midle
eczheard iren
swa end zelezd!*

Finnur Jónssons omdöme om ordet ('kan näppe være riktigt') ändras lämpligen till: 'er en anglicism'.

29. *Einn þótti hann þar
ollum betri,
víkingr Dana,
í verðungu* Helr. 11.

*Da wæs on burzum
Beowulf Scyldinza,
leaf leodcyninza,
lonze þraze* Beow. 53 f.

De nordiska filologerna, t. ex. Gering och Finnur Jónsson, hava olika meningar om vart *Dana* hör (till *víkingr* eller till *verðungu*), men endast en mening om dess kasus (plural jenitiv). Anglisterna återigen hava endast en mening om vart *Scyldinza* hör (till *Beowulf*), men olika meningar om dess kasus (plural jenitiv eller svag singular nominativ). Den, som i sammanhang betraktar *byggjungr ása* Vsp. 28, *víkingr Dana* (se ovan), *hæleð Healfdena* Beow. 1069, *hæleð Judea* Höllenf. 13, *sceotend Scyldinza* Beow. 1154, *Hreþel Zeata* dårs. 374, *Hizelac Zeata* dårs. 1202, *Beowulf Zeata* dårs. 676, 1191, *Beowulf Scyldinza* (se ovan), *Hnæf Scyldinza* Beow. 1069, *ides Helminza* dårs. 620, *ides Scyldinza* dårs. 1168 (möjligen också *Guðrún sigtíva*, se nr 32) kan endast hava en mening om både samhörighet och kasus. Han kommer icke såsom Finnur Jónsson till ett **verðung Dana*, ej heller till ett därefter lämpat **leodcyninza Scyldinza*. Utvägen att ansluta folknamnet till ett följande appellativ, en utväg, som kan med jevalt anlitas i dessa och ett par andra fall, är nämligen absolut spärrad i alla de övriga. Han kommer icke heller såsom Trautmann till ett svagt **Zeata* eller såsom

Zachrisson till ett alternativt svagt **Scyldinza* eller **Helminza*. Alla de andra orden (*ása, Dana* osv.) vägra att foga sig i dylika spekulationer.

30. *Nótt þótti mér,
niðmyrkr, vera,
er ek sárla satk
yfir Sigurði Guðr. II 12.*

Konstruktionen, över vilken länge *nótt* och *niðmyrkr* vilat, är densamma som i

*swart furður skreð,
narowa naht, an skion* Fs. Genesis 284 f.,
*mona lixēð,
zæstlic tunzol* Crist 698 f.

och några få tusen andra exempel. Jag har arbetat rätt mycket på att i detta avseende

*eft lióht kume,
morgan, te mannun.*

Men mörkret bor kvar i översättningen 'natten så mörk som i nedan mig tycktes' och i ändringen av handskriftens riktiga läsart till **niðmyrk*, 'bælgmörk'.

31. *Hirðattu höldum
heiptir gjalda!* Guðr. II 28.

I nr 1 av dessa bidrag har jag jort jällande, att *gjalda* i Vsp. 23 betyder 'hämnas' (på någon för något). Samana betydelse återfinnes i H.Hund. I 11, Sigdr. 12 och Guðr. II 28. Objektet är i alla fyra fallen den lidna oförrätten: *afráð*, 'orådet', *fjarnám mikit ok fótur dauða*, 'stort egendomsrov och faderns död', *harm*, 'det tillfogade lidandet', *heiptir*, dvs. de yttringar av *heipt*, 'hätshket', för vilka Guðrún varit utsatt från brödernas sida; jfr fe. *niðas*, yttringar av *nið*, 'hostile disposition' (*wedera nið wreca*, 'die Feindschaft gegen die Wedern rächen', *fela niða zefremman*, 'commit many hostilities'). Alltså:

'Bry du dig icke om att taga hämnd
på dina bröder för det hätska dådet!'

Finnur Jónssons 'vise forbitrelse' (under *heipt* och *gjalda*) bör utgå. Gerings 'Tat, die Zorn oder Hass erregt' är icke exakt.

Otillfredsställande äro samma lärdes uttalanden också om det till *gjalda* hörande substantivet *gjald* i Akv. 33 och 41. Om A (här Atle, i Vsp. 23 dråparen) förfördelar B (här Guðrún, i Vsp. 23 gudarna), kan *gjalda* utsägas både om A och om B: den förre lämnar gottjörelse, betalar bot, den senare hämnas. *Gjöld* betyder i ena fallet 'gottjörelse', 'Busse', i andra fallet 'hämnad', 'Rache'. Gering förväxlar begreppen. Finnur Jónsson finner betydelsen 'uklar' (under *gjald* och *reifa*).

Jenitiven vid *gjöld* svarar i alla citaten hos Fritzner och Jónsson mot ett uttryck med 'för', icke mot ett uttryck med 'åt'; *gjöld rognis, bræðra gjöld* kunna endast betyda 'vederjällning (hämnad) för fursten (för Gunnars död) resp. för bröderna'.

32. *Atli inn ríki*
reið g
sleginn rógþornum
sifjungr þeirra
Guðrún sigtíva
 (en av halvverserna fattas)
varnaði við tárurum
vaðin í þyshöllu Akv. 29.

Mot uttalandet, att strofen är hopplöst fördärvad, jör jag ingen invändning. Men jag skaffar mig en läsbar text på följande sätt.

I andra raden läser jag handskriftens *glam manō* såsom *glammavn[d]om = glömmundum*, 'skramlande', epitet till *rógþornum*. Jfr det två gånger i samma kväde förekommande *geiri gjallanda* (str. 5 och 14), ävensom *hjórvá glam*, 'svärds klirrande', 'svärdskrammel', *vápná glam*, 'vapenbrak'. Uttrycket *sleginn rógþornum* har väckt misstankar. Men vår skald har även eljest sin något originella stil.

Sig-Týr, 'segergud', 'jälte' betraktar jag såsom en kenning av samma slag som *sig-runnr*, *sverða Týr* osv. *Guðrún sigtíva* kan tolkas såsom likartat med *Hizeluc Zeata, ides Scyldinza, dís Skjoldunga* osv. (se nr 29).

I sjätte raden insätter jag jissningsvis ett uttryck av en i Sigurdssångerna vanlig typ: *Gjúka dóttir* (Brot 6 och 11, Guðr. I 16, Helr. 13; jfr Guðr. I 12, 17, 24 osv.). Med hela förbindelsen *Guðrún sigtíva, Gjúka dóttir* jämför jag t. ex. *Hizelac Zeata, nefa Swertinzes* Beow. 1202 f. — Alltså:

*Atli inn ríki
reið glömmun[d]um
sleginn rógbornum,
sifjungr þeirra.
Guðrún sigtíva,
[Gjúka dóttir,
varnaði við tárum
vaðin í þyshöllu,*

‘Den store Atle, deras frände, red
med örlogsvapen skramlande omkring sig,
och jältars Gudrun, Gjukets dotter, skred
med svalda tårar in i oroshallen’.

33. *Lifanda gram
lagði í garð þann
er skriðinn var,
skatna mengi,
innan ormum.
En einn Gunnarr
heiptmóðr hörpu
hendi kníði,
glumdu strengir.
Svá skal gulli
frækn hringdrífi
við fira halda* Akv. 31.

På samma sätt, som man i de fe. gnomerna här och där hittar verser byggda liksom i Ljóðahátt (Anglia 44, 108 ff.), så finner man i Akv. flera provbitar på västjermanskt enjamment. Bugge och Grundtvig kunde på sin tid icke finna sig i ett sådant där nervöst ingripande av den ena ‘halvstrofen’ i den andra. De diktade nytt i stället. Numera tar man saken sådan den är. Jag skall medelst ett par citat ur Beowulfs-kvädets början visa, hur fullständig överensstämmelsen mellan västjermansk och nordisk diktning på denna punkt kan vara. Därvid markerar

jag satsindelningen på ett i ögonen fallande sätt. Det är icke min mening att urgera mitt *garð þann* | *er* jent emot Neckels *garð* | *þann er*. Stöd finnas för båda anordningarna. Men jag avdelar såsom t. ex. i *gumna þeira* | *er* Hyndl. 8, *mey þá* | *er* Reg. 32. — Alltså Akv. 31, Beow. 12—17 och 74—79:

<i>Lifanda gram</i>	<i>lagði i garð þann</i>
<i>er skriðinn var,</i>	<i>skatna mengi,</i>
<i>innan ormum. —</i>	<i>En einn Gunnarr</i>
<i>heiptmóðr hörpu</i>	<i>hendi knúði,</i>
<i>glumdu strengir. —</i>	<i>Svá gulli skal</i>
<i>frækn hringdrifi</i>	<i>við fira halda.</i>

<i>Ðæm eafera wæs</i>	<i>æfter cenned</i>
<i>zeon3 in zeardum,</i>	<i>þone 3od sende</i>
<i>folce to frofre. —</i>	<i>Fyrendearfe on3eat,</i>
<i>þæt hie ær druzon</i>	<i>aldorleafe</i>
<i>lan3e hwile. —</i>	<i>Him þæs liffrea,</i>
<i>wuldres wealdend,</i>	<i>woruldare for3eaf.</i>

<i>Þa ic wide 3efræ3n</i>	<i>weorc 3ebanman</i>
<i>manizre mæ3þe</i>	<i>3eond þisne middan3eard,</i>
<i>folcstede frætwan. —</i>	<i>Him on fyrste 3elomp,</i>
<i>ædre, mid yldum,</i>	<i>þæt hit weard eal3earo,</i>
<i>healærna mæst. —</i>	<i>Scop him Heort naman,</i>
<i>se þe his wordes 3eweald</i>	<i>wide hæfde.</i>

Jfr Beow. 53—58, 138—143 osv.

34. *Skævaði þá in skírleita*
..... veigar þeim at bera,
afkár dís, jófrum,
ok ólkrásir valdi Akv. 35.

Ett allittererande ord fattas. Man jissar på *skálar* i st. f. *veigar* eller på förlust av två halvverser. Jag har ett annat förslag. När avskrivaren var färdig med *skírleita* hoppade han över de närmast stående orden och påbörjade *þeim*, märkte emellertid, att han gått förbi något, suddade ut *þe*, varav spår ännu äro synliga, och skrev — slutet utav (i stället för hela) det förbigångna: *veigar* i stället för *skírar veigar*, det från Vegt. 7 välbekanta uttrycket. Jfr fe. *beran scir wered*, fs. *dragan skirana win*.

Med *skírleita* | *skírar* jfr t. ex. *skíði* | *skíðijárn* Hamd. 15.

Versens längd blir densamma som den närmast föregående och åtskilliga andra versers, t. ex. 6³, 8⁴. Den, som ovillkorligen vill gallra ut småorden, kan skriva: *skírar veigar bera*.

35. *Litlu ok lengra*
— *lok mun ek þess segja* —
bæ sá þeir standa,
er Buðli átti Am. 38.

Brates översättning av parentesen lyder: 'nu lyktas om färdens'. Denna oriktiga översättning visar, hur liten ledning Brate haft av Fritzners, Gerings och Finnur Jónssons 'ende, slutning, Schluss'. Lexikas uppjift är onöjaktig.

Vad uttrycket verkligen innebär, har jag i förbigående nämnt i Jubilee Jaunts and Jottings sid. 2. För de nordiska filologernas bekvämlighet vill jag upprepa något av det där sagda:

Ord, som betyda 'början' och 'slut' äro vanliga i uttryck för grundlig kännedom och fullständig redojörelse, t. ex. *he ne wisse word ne anzin swefnes sines*, 'han hade ingen aning om vad han drömt', *onzeat ord & ende þæs þe* osv., 'han fick fullt besked om vad osv.', *ic þe seczan wille oor & ende*, 'jag skall jiva dig en fullständig redojörelse', *lok munk þess segja*, 'jag skall tala om hela saken'. Grein-Köblers 'initium, origo', Bosworth-Tollers 'not even the beginning of' visa fullkomlig obekantskap med ordens idiomatiska användning.

36. *at þu myndir mín,*
móðugr, vitja,
halr, ór helju Ghv. 19.

Tre parallella led liksom exempelvis i: *þú munt hvíla, hers oddviti, mærr, hja meyju* Grip. 41, *þú hefir, vár gulls, ef þik vita lystir, mild, af hondum manns blót þvegit* Helr. 2, *thia thar at lezt warun, liudi, kumana, weros, te them giwirke* Heliand 3428 f. Av utjivarne är Neckel den ende, som har den riktiga kommatering. De andra antyda en uppfattning, som hos Brate ter sig 'som vålnad från Hel'.

37. *Spruttu á tái*
tregnar íðir

.....

ár um morgin
manna þolva
sútir hverjar,
sorg, um kveykva Hamd. 1.

Den bristande kännedomen om de under nr 19, 24, 30, 36 och 38 vidrörda företeelserna vållar sådana tolkningar som att 'första sommarmånaden bringar juni' (se Jubilee Jaunts and Jottings sid. 55), 'vinden väcker stormarna' (Beowulf 1374 f.), och 'bekymmer väcka sorjen' (Brate). Liksom 'första sommarmånaden' är identisk med 'juni' och 'vinden' med 'stormen', så äro 'bekymren' identiska med 'sorjen'. Den senare strofhalvan innehåller icke, såsom alla tro, en efter det enskilda fallet (*spruttu íðir*) inskjuten allmän reflexion, att 'bekymmer väcka sorjen (!) tidigt på morgonen', utan ansluter sig direkt till första strofhalvans verb, rörelseverbet *spruttu*. *Kveykva* är sålunda en infinitiv, och satsen *íðir spruttu ár um morgin sútir kveykva* är byggd precis som *meyjar flugu myrkvið íggnum orlog drýggja* Vql. 1. Alltså:

'En tragisk ävlan uppstod för att alstra
i arla morgonstund allt slags bekymmer
och smärta över människors ack och ve'.

Uttalandet om *tái* ('ikke ganske metrisk rigtigt', Finnur Jónsson) är en reflex av den teori, som utdömer *eysode eorl, hleoprode ðu, zyddode þus, væhte onzæan, lissa zelonz, leofes zelonz, lanze betweox, Freyju at kvæn, boca bebödes, foldan befölen, strenzo bistölen, scandum purhwæden, mæzene binümen, spruttu á tái*

38. *Styrr varð í ranni,*
stukku ólskálir,
í blóði bragnar lágu,
komit ór brjósti Gotna Hamd. 23.

Bugges, Grundtvigs och andra forskares uppfattning av en 'stødende tautologi i læsemåden' *bragnar lágu i blóði, komit ór*

Gotna brjósti (där *Gotna* = *bragna*) beror på bristande känedom om ett visst drag i den jermanska allitterationsdiktningen. Om vi med det modärna *människan känner sorj i sitt järta* företoge omjestaltningen *människan känner sorj i den dödliges järta* (där *den dödliges* = *människans*), skulle domen jivetvis lyda: omöjligt! Men i fornspråken kunde vid s. k. 'variation' av ett centralt begrepp det senare ledet stå:

A. i annan (fullständig eller ofullständig) sats; denna kunde vara

- a. samordnad,
- b. över- eller underordnad.

B. i samma sats

- a. i olika grammatisk funktion,
- b. i samma grammatiska funktion
 - α. anknutet med konjunktion,
 - β. asyndetiskt.

De tusentals fall, som höra under Bbβ jör jag, såsom jag redan i nr 30 antytt, till föremål för systematisk undersökning. Till Ba skulle det ovan anförda omöjliga svenska uttrycket höra. Ett belägg ur fornspråket är Hel. 1312 f.: *salige sind ok them hir mildi wirdit | hugi an helido briostun*, 'die Menschen sind auch selig, deren Sinn voll Milde wird in ihrer Herzen Tiefe'. Exempel på Ab äro Juliana 720 ff., Grip. 25, 49, Akv. 21, 24, Hamd. 23. Om man nu för tiden säger: *han bad Sigurd, att vännen skulle komma*, fattar man ofelbart Sigurd och vännen som olika personer. Men i det fe. *þæt he meotod bidde, | þæt me heofona helm helpe zefremme* beteckna *meotod* och *heofona helm* samme gud. Liknande jäller om *bragnar* och *Gotna*:

'i blodet goternas drabanter lågo,
som hade vällt ur deras eget bröst'.

Även i ett annat avseende har den citerade halvstrofen väckt betänklighet: *blóði . . komit* har betraktats som en 'sehr auffällige Anakoluthie'. Sådana förknippningar har det emellertid funnits rätt gott om allt ifrån älsta tider (*Kristas . . helandero best* Hel. 49 f., *on Hizelace . . Zeata dryhten* Beow. 1830 f., *hord-*

wearda . . . berofene Exodus 35 f., *Oswaldes, Enzle leo* Dikt om Durham 11) intill den dag, som i dag är (*Herrn Müller, Dozent an der Universität*).

39. *Veltum grjóti
of garð rísa,
svá at fold fyrir
för skjálfaði* Grott. 12.

Jättarna kallas *bergþúar*, *bergjarlar*, *fjallgautar* osv. Deras boning (*bur; enta* Elene 31, *þursa þjóðar sjöt* Fjolsv. 1, *garðr rísa* Grott. 12) är berjen. *Utöver berjen* (nedför berjen) rullade jättemörna de väldiga stenarna, så att jorden bävade. Jfr uttrycket *skjóta of ǫxl*, 'avskudda sig'.

Enligt jängse mening skulle *garðr* här betyda 'gærde', 'Zaun', 'stängsel'. Männe en *skíðgarðr* med ett *hlið* uti, liksom utanför den fagra Gerds jungfrubur? Då skulle nog Fenja och Menja ha ramponerat hela härligheten. Eller skola själva berjen betraktas såsom stängsel? Vad var då jättarnas boning?

40. *Mólum enn framarr:
mun Yrsu sonr
við *Halfdana
hefna Fróða* Grott. 22.

Naturligtvis måste de föreslagna läsningarna **vígs Halfdanar* och **niðr Halfdanar* tillbakavisas. Formellt oantastligt vore visserligen **Halfdanar vígs*, 'för Halvdans dråp'. Men någon 'erdrückende Wahrscheinlichkeit' (Neckel, Zeitschr. f. deut. Altertum 48, 167) finner jag aldrig vid tredubbla textändringar, allra minst när icke någon särskild lockelse till de antagna felskrivningarna kan uttänkas.

En sådan lockelse är däremot påtaglig vid det lätta skrivfel, som jag förutsätter: därför att *hefna* och *Fróða* sluta på *a*, kom också det närmast föregående ordet jenom en i handskrifter vanlig antecipation att sluta på *a*; jfr t. ex. **aldre zelædde* (för *aldor zelædde*) Apost. 43, **fremman on foldan* (för *fremme on*

foldan) Seefahr. 75; en mängd motstycken kunna iakttagas även i modärna skrivelser. Den riktiga ändelsen var *i*.

Hämmnarens fader, Helge Halvdansson, kallas här för 'halvdanen'; jfr *hæleð Healfdena*, 'halvdanernas jälte' (nr 29) och Bugge, Beitr. 12, 29. Konstruktionen *Yrsu sonr við Halfdani*, 'Yrsas son med halvdanen', är alldeles densamma som *Borgnyjar börn við bana Högna*, 'Borgnys barn med Högne-dråparen', Oddr. 8.

Detter-Heinzels uppfattning har jag här, liksom i allmänhet, icke ansett mig behöva anföra.

Ernst A. Kock.

Antikritiska anmärkningar till Aldre Västgöotalagen.

Det är ju redan en både lång och vacker serie av arbeten över de fornvästgötska källorna, som den finländska språkforskningen skänkt oss. Jag erinrar om de bekanta arbetena av Otman, Vendell, Pipping (både speciella undersökningar över fornsvenskt lagspråk och en förträfflig konkordans över ordskatten), Ekholm och Sjöros. Som sista länk i denna kedja kommer nu i dagarna en stor kommenterad upplaga av »vår äldsta bok», ombesörjd av sist nämnde författare.

Att undertecknad skulle önska taga ställning till Sjöros' arbete, ligger kanske nära till för den, som i olika band av detta Arkiv¹ följt mina studier över Västgöotalagarnas historia och över deras förhållande till de i vår huyudhandskrift av VGL I införda domarereglerna. Omedelbart efter det jag fått Sjöros' arbete i min hand, anhöll jag också hos Arkivets redaktion att få skriva

¹ XXVIII, XXX, XXXII, XXXIV.

en anmälan av arbetet. En närmare granskning av editionen i de delar, som lågo mina intressen närmast, gav emellertid vid handen, att jag skulle komma att bli allt för starkt engagerad av polemiken om saker, där Sjöros gjort mina framställningar till föremål för kritik, för att kunna anse mig själv ojävig att fälla ett giltigt totalomdöme om det nya arbetet. Med redaktionens goda minne ändrades därför uppsatsens plan, och av den avsedda recensionen blev en antikritik, ett självförsvar. Jag framhåller bestämt, att det är detaljer, jag yttrar mig om, och att jag dels vet, dels tror, att arbetet inom områden, som falla utanför mitt speciellaste intresseområde, har betydande förtjänster.

Först en sak av mer principiell innebörd. I företalet betecknar sig Sjöros som en efterföljare av editorer som Schwartz-Noreen och Vendell, alltså utgivare, som avsett att tjäna nybörjarnas behov av handledning. Undras, om icke den myckna negativa kritiken redan av pedagogiska skäl är mindre väl anbragt i en sådan upplaga, om den icke verkar förvirrande på den här avsedda gruppen av läsare. Saken är ur konkurrensynpunkt inte så alldeles oviktig för Sjöros själv, ty den som vill konkurrera med E. Olsons förträffliga krestomati till Magnus Erikssons landslag, får icke blunda för pedagogiska synpunkter. Men den har också saklig betydelse, ty åtskilliga av de här på spridda ställen behandlade problemen skulle ha stått klarare för Sjöros själv, om de blivit behandlade i ett sammanhang. Och för den angripne har saken också en viss vikt, ty om, såsom ju kan tänkas, anmärkningarna i vissa fall skulle befinnas alldeles obefogade, så kan den angripne med skäl klandra, att de framställts inför en läsekrets, som saknar förutsättningar att pröva deras halt. Jag håller mig till kommentaren, då anledningarna till opposition där äro de starkaste och talrikaste.

Redan vid slutet av KkB 1 (s. 121) möter ett ställe, där kritiken av föregångaren gått väl hastigt. Att förklara är det faktum, att skrivaren(?) i B 59 uttraderat de, från en senare tids synpunkt välmotiverade orden *ok arf*. Jag har tagit till hjälp Cod. L, vilken icke blott »enligt Beckman» utan enligt Collin-

Schlyter¹ och, tilläggom det, enligt beskaffenheten av sina läsarter, representerar en mycket ålderdomlig form av texten i VGL II. Tar man hänsyn till detta, så finner man:

a) i fragmentet av VGL I i tydliga ord en gammal form, som gjorde arvsrätten beroende av något helt annat än det kristna dopet (ättledning på tinget);

b) i fragmentet och delvis B 59 ett därmed samstämmigt stadgande, som blott gäller den ättleddes barn, och gör dettas arvsrätt beroende av en handling på tinget²;

c) i B 35 (den ålderdomligaste formen av VGL II) ett stadgande, som väl åt dopet i kyrka och vissa slag av nöddop, men icke åt alla sådana, meddelar kraft att göra barnet arvsberättigat.

d) i övriga texter av VGL II en ordning, enligt vilken varje dop äger kraft att förläna barnet arvsrätt³.

Sjöros synes icke ha jämfört mina uppgifter om lagtexternas filiationsförhållande med Schlyters, särskilt med stamtavlan & Tab. III.

Om man så vill, kan man nog anföra ytterligare bevis för min uppfattning, att orden *ok arf* i KkB 1 äro senare tillagda. Logiskt hade ju Kyrkobalken icke med arvsreglerna att göra; det får väl antagas som möjligt, då det stämmer med handskriften, att flocken från början talt om det, som hörde till dess ämne, barnets kyrkliga rättigheter; så gjorde de norska lagarna (Ark. 28, s. 65), för övrigt även Upplandslagen. Och logiskt är den uppkomna konstruktionen felaktig. Som subjekt till *i kir-*

¹ I Studier i Nordisk filologi VI, 4: s. 2 har Sjöros citerat Collin-Schlyters ord om Cod. L (B 35), men han har betänkligt missförstått deras innebörd. Han har trott, att B 35 var en handskrift av VGL med kyrkobalk ur annan källa än andra delar av denna handskrift. Saken är ju den, att B 35 är en handskrift av Kristofers Landslag, vilken i likhet med 100-tals andra handskrifter av landslagarna hämtat kyrkobalken ur någon landskapslag, men som har den betydelse för oss, att dess original varit äldre än det som avskrivits i den handskrift av Magnus Erikssons Landslag, som kommit att lämna vår huvudtext av VGL:s kyrkobalk.

² Jag återkommer till dessa bestämmelser i annat sammanhang (s. 147).

³ Som bekant Jyske Lovs första rättsregel, där dock icke inblandad i någon kyrkobalk utan ställd i sammanhang med andra arvsregler.

kiungarþ grava får man tänka »man» (prästen och föräldrarna). Men subjektet till *arf taka* måste vara barnet; för dettas arvsrätt krävdes bestämmelser, sedan följde överlevande släktingars rätt av allmänna regler.

Återstår nu att se till, om mina rättshistoriska antaganden ha säkra analogier. Jag tror, att så är.

För det första var man konservativ, då det gällde de rättsliga formerna. I MELL göres lagligheten av ett jordköp beroende på dokumentet, köpebrevet. Äldre former i Västergötland antydast av sådana ord som *skapt*, *skaptfara*, *umfærdh*, *sköt*¹ o. d. Vad skedde nu? Blev det så, att man i Västergötland genast slog sig till ro med det nya? Ingalunda. Ända till medeltidens slut — och ännu längre — finna vi, att de gamla formerna använts. Trohigen har det förhållit sig så, att för den lag- och läskunnige domaren var köpebrevet det väsentliga och skaffarandet en onödig men också oskadlig formalitet, medan det för den icke läskunnige bonden var rakt tvärtom.

För det andra hade man, då det gällde nöddopet, ett reallt skäl till tvekan. Ingen, som sökt intränga i det gamla nordiska rättssystemet, kan dölja för sig, att offentligheten spelade en mycket stor roll vid grundläggandet av rättsförhållanden². Offentligheten fick ersätta dokumentet. Ur offentlighetens synpunkt kunde det offentliga dopet i kyrka vara en tillfredsställande rättsgrund. Icke så nöddopet. Om bonden miste både sin hustru och sitt enda barn, så kunde ett av två inträffa med avseende på arvet. Hade hustrun dött först och barnet blivit döpt, så var hustruns förmögenhet hans. Hade åter antingen barnet dött först eller icke hunnit nå dopet, så skulle hustruns förmögenhet gå tillbaka till hennes släkt. Var nu dopet nöddop, för rättat i skogen vid en bäck av en inhysesman och hans hustru,

¹ Se notom Söderwall, under resp. ord, Vg. Fornminnesfören:s Tidskr. I. 2: 47; 4: 66. Obs. ock det upplysande stället ib. I. 4: 3 f., not, där både forn och ny lag åberopas.

² Se, bland mycket annat, Amira, Altschwedisches Obligationenrecht 263 ff. — Sjöros antager, att kyrkan skulle velat förbjuda nöddopet (= hänvisa de kläna barnen till helvetet). Hypotesen behöver ingen vederläggning.

kanske båda nyss frigivna, som man i brådskan måst anlita för faddersuppdraget, så var det onekligen en smula bristfälligt med offentligheten. Men om dopet förrättats vid moderns sjukläger, av denna själv eller blott i barnmorskans närvaro (texten synes medge båda tolkningarna)¹, så var ju bevisningen ytterligt svag. Det är om detta fall den oförändrade texten i L handlar. Någon felskrivning förut behöver jag alls icke antaga. Att våra förfäder endast steg för steg kunnat förmås att godtaga en från deras vanor så skarpt avvikande grund för ett viktigt rättsförhållande, synes mig a priori ligga nära till hands.

En invändning av Estlander, att det kristna dopet bort lätt accepteras därför, att den däri ingående vattenösningen hade likhet med en hednisk rit, faller på det faktum, att den ifrågasvarande hedniska riten tydligen icke gjort tingshandlingens offentlighet överflödig.

Detta med bakarven och angelägenheten att få dessas grundläggande fakta behörigen fastslagna är ingen fantasi. Vi ha på Hillersjöstenen (L 2009) och därmed sammanhängande (L 496—498) ett vackert exempel på hur det kunde gå till. Det medel, man här använde, var ju onekligen förträffligt; den arvgång, som fört en större egendomskomplex in i en helt annan ätt, än den ursprungligen tillhört, inristades i sten. Troligen ha vi snarast i Tunestenen bekanta ristning ett försök att fastslå en arvgång, som stred mot vanliga regler². Och i FmS 9: 202 ha vi ett annat gott exempel, samtidigt med lagman Eskil. Här berättas, hurusom Baglerkonungen Filip Simonsson blev änkman kort efter det han blivit fader. Han går därvid tillväga så, som man i detta fall skulle göra, han tillkallar vittnen på att hans barn dött efter modern, och källan upplyser till yttermera visso, att syftet var att åt fadern vindicera arvet. Då Sjöros yttrar: »Huvudsaken för kyrkan var nog, att barnet överhuvud blev

¹ Gotalagen föreskriver tydligt, att två kvinnor skola närvara vid förlösningen.

² Se närmare min anmälan av Holmbäcks »Ätten och Arvet», Hist. Tidskr. 1920.

döpt», s. 122, så framträder här för första — icke sista — gången hans obekantskap med formerna för den medeltida rättens utveckling. Liksom han här tror, att kyrkan bestämde västgötarnas lag även i den ömtåliga arvsfrågan, så tror han i annat sammanhang, att det var än lagman Eskil, än konungen (Knut Eriksson). Emellertid veta vi, att folket var autonomt, icke ens kyrkobalkens innehåll bestämdes ensidigt av de kyrkliga myndigheterna, och här är ju frågan om ett familjerättsligt stadgande.

Det av mig antagna fallet, att under kyrkligt inflytande den inhemska rätten och därmed texterna steg för steg (alltså ingalunda genom maktspråk och i ett slag) ändrades, har goda analogier. Med avseende på tiden för julhelgen har jag visat dylikt i *Fataburen* 1912, s. 182 ff., med avseende på MELL gäller liknande om den utredning, jag lämnat i *Hist. Tidskr.* 1917, s. 293 ff. Ett tredje exempel från norskt och gotländskt håll har jag helt nyligen behandlat i Göteborgs filologiska samfunds »Minnesskrift» 1920, s. 9 ff. (även i Göteborgs Högskolas årskrift)¹.

Den textuppfattning, som av Sjöros förklaras vara både omöjlig och osannolik, kan således till sin förmån anföra, dels att den bygger på en läsning, som iakttagit handskrifternas egna ändringar men icke gör några egna emendationer, dels att dess allmänna resultat stämma med samtidens utvecklingstendenser. Lagg så härtill Lagmanslängdens positiva, i en punkt alldeles klara uppgift, att lagförändringar skett efter Eskil, så vill det mycket till att, som Sjöros synes göra, avböja varje ändring i Eskils text.

Icke så litet hyperkritisk är Sjöros på s. 124. Han yttrar: »Vilken grad av sanning som ligger bakom uppgiften i Dipl. 189, att huvudtionen var ett frivilligt åtagande genom beslut av allmogen . . (Beckman ANF XXVIII, s. 153) är svårt att avgöra». Med saken förhåller sig så. Brevet föreligger enl. utgivaren för

¹ Den här anlagda synpunkten var främmande för Collin och Schlyter; men de skäl, som senare anförts för densamma, synas vara svåra att komma ifrån.

oss visserligen icke i original men i en av två personer vidimerad avskrift av Fredenheims i Vatikanska arkivet gjorda (men 1827 i Åbo brunna) avskrift. Brevet måste alltså anses absolut äkta. Det är vidare utfärdadt av påven under Skarabiskopen Bengts besök i Rom 1220. Påven hade sålunda den bästa tänkbara källa för uppgifterna om förhållandena i Skara stift. Biskopen var i motsats till sina föregångare utpräglad högkyrklig, varken han eller påven hade sålunda något skäl att framställa saken i för lekmännen gynnsammare dager, än sanningen krävde. Källan är alltså äkta, och de som skänkt oss den, ha dels haft tillräcklig kännedom om saken, dels saknat varje anledning att lämna en oriktig uppgift. Men det återstår ännu en sak. Om huvudtioden icke varit frivilligt åtagen, vad skulle den då varit? Jo, naturligtvis en kanonisk skatt. Nu är den kanoniska rätten ju ganska väl känd, och denna har, såsom ock brevet antyder, intet sådant institut, den känner blott den från bibeln härstammande tioden på årsavkastningen. Man kan ju »tvivla på allt», men ganska sällan ha vi för de tider, inom vilka vi nu röra oss, bättre källor än i detta fall. Skall man i sådant fall svara *non liquet*, så får man sällan svara ja¹.

Med anledning av de egendomliga stadgandena, att böter utgå med »tre marker, heta tre och äro två», resp. »trenne sextanörtogar» har jag framställt den hypotesen, att detta skulle berott på en rabattering. Jag har bl. a. visat, att om man antager, att de på nämnda underliga sätt benämnda bötesbeloppen, ävensom sådana som »en örtog mindre än 11 öre», »åtta örtogar och fem marker», visa sig gå tillbaka på runda belopp, vilka stämma med den vanliga böteskalan. Min åsikt ogillas av Sjöros, s. 146, som här följer Schlyter, vilken anser, att uttrycket vill beteckna, att böterna gå ut i ett sämre mynt, vars värde förhåller sig till ett befintligt bättre mynt som 2:3.

¹ Sjöros har tydligen icke känt vare sig Ambrosianis utredning om Biskop Bengts Romresa eller Maurers viktiga Ueber dem Hauptzehnt. Se Geete, Fsv. Bibliografi.

Mot Schlyters av Sjöros upptagna mening måste flere invändningar göras. Jag måste först klandra Sjöros sätt att begagna litteraturen. Han citerar för min uppfattning endast mitt populära arbete »Ur vår äldsta bok», däremot tyckes han icke känna till mitt i Pippings för Sjöros lätt tillgängliga »Studier i Nordisk filologi» III intagna mer vetenskapligt hållna lilla arbete om »Jaroslavs rätt och de svenska landskapslagarna». Ett sådant förbiseende skall jag icke urgera, men det förefaller mig, som om Sjöros, då han i mitt populära arbete funnit numismatiska uppgifter, skulle ha sökt, vilken källa de kunde härröra från. Ty att citera Beckman som numismatisk auktoritet går knappast för sig. Källan för Sverige är naturligtvis Hildebrand (Sveriges medeltid I eller sep. Sveriges mynt under medeltiden, som upptages bl. a. i Geetes. Fornsvensk bibliografi), för Danmark är den likaledes huvudverket, Haubergs bekanta undersökning¹. Nu har Sjöros valt att alldeles på fri hand konstruera upp ett historiskt förlopp, som bestämt motsäges av de i form av många tusen mynt föreliggande fakta. Hans tanke, att Knut Erikssons reform, vilken i stället för mynt med låt oss säga 30 à 40 % silver införde sådana med inemot 100 %, blott skulle medfört ett något senare förlopp av den allmänna prisstegringen, är icke acceptabel. Den måste ha verkat revolutionerande.

Ur praktiskt juridisk synpunkt vore det ju närmast alldeles meningslöst att ange myntslaget genom ett sådant uttryck som »heta tre och äro två», resp. »tre sextanörtugar»; ty om vi nu ålades en betalningsskyldighet i sådana ordalag som »tio kronor, det kallas tio men är fyra», så skulle väl varje människa anse sig ha gjort rätt för sig genom att erlægga fyra kronor av dem, som nu äro gångbara; och ännu säkrare skulle uppfattningen bli denna, om åläggandet innehölle »tio gånger fyrtio öre». Med all säkerhet skulle det avsedda historiska hänvisandet till att våra mynt före kriget hade större köpkraft, i sådant sammanhang

¹ Hildebrand citeras av mig Ark. 28: 141. Hauberg blott i den av Sjöros förbisedda skriften.

vara ändamålslost och leda till att den betalningsskyldige fick myntvärdets försämring till godo i kvadrat.

Men ännu viktigare är, att den av Schlyter och Sjöros gjorda suppositionen, att vi vid tiden för Västgötalagens redaktion skulle haft ett depreciert mynt, motsäges av fakta. Knut Erikssons myntförbättring var naturligtvis en följd av den långa fredsperiod (1172—1195), som följde efter hans seger. Fredsperioden fortsatte under den mäktige Birger Brosa och ett par år efter honom till 1205, då dråpet i Älgarås ägde rum. Det finnes knappast skäl att i detta se något annat än en överrumpling utan inflytande på landets allmänna ekonomi och därigenom myntet. Av större omfattning voro ju de operationer, som avslutades med slaget vid Lena 1208 och Gestilren 1210, men även om vid det förra tillfället invasionshären skulle varit en kår på 18,000 man, som vissa källor uppge, så kan knappast en kortvarig invasion av denna omfattning ha vållat någon katastrofartad utveckling på det ekonomiska området. Efter Eriks seger hade vi enligt svenska källor speciellt god årsväxt, och liknande säges i norska källor om ett följande år¹. Allt tyder sålunda på att vi måste räkna med en utveckling, som något så när kunnat hålla uppe det goda myntvärde, som uppnåtts under Knut Eriksson. Och det finnes fakta, som gör denna sannolikhet till visshet. I RB 9 och 12 finna vi en taxa på de viktigaste husdjuren, å vilka priser utsätts i mark. Och nu äger det märkliga förhållandet rum, att denna taxa för hingst, sto och oxen är identisk med den, som i »karlgilda marker», d. v. s. silvermarker åsättes samma husdjur i Upplandslagen (VB 23 § 6), medan taxan för ko (som nämnes i båda) och ungnöt (som icke särskilt nämnes men torde ha hänförts till de nämnda) är högre än i Upplandslagen. Härav framgår väl bestämt, att det markvärde, som VGL I avser, kommer silvermarken nära, och icke på något sätt kan sättas så lågt som till tvåtredjedels silvermark².

¹ Västgötalagens Konungalängd, resp. Håkon Håkonssons saga.

² En instans i motsatt riktning finnes, som bör omnämnas. I Mdr. 5 § 7 bestämmes skadeersättningen för träl, som någon dräpt, till tre marker,

S. 202 förekommer åter en kritik, som jag icke kan finna befogad¹. Jag börjar med noten, som beskyller mig för att sammanblanda ättleda med på tinget erkänna: *viðr ganga*. Detta är så mycket mindre befogat, som jag (Ark. 28, s. 64, not) sagt raka motsatsen. Med saken förhåller det sig helt enkelt så: Den ättledning av eget barn, som fragmentet talar om, innebar ju två saker: 1) att fadern erkände och gjorde offentligt, att barnet var hans, ungefär som vi gå till pastorsexpeditionen och låta skriva in det; 2) att han i kraft av sin rätt som fullmyndig ättmedlem förlänade barnet alla de rättigheter, som medlemskap i ätten medförde. Om det förra uttryckligen sades i formuläret eller blott framgick av situationen, är likgiltigt. Av dessa två ting kunde den, som själv var ättledd, blott göra det förra, medan han saknade kompetens för det senare. För att skydda sitt barns intressen borde han i vissa fall göra det, vartill han ägde rätt.

Vi komma så till frågan om de oäkta barnens ställning. I litteraturen ser man ju ofta den meningen framställas, att den skulle vara mycket sämre än de äkta barnens. Men i källorna förnimma vi för äldre tid så föga. Källorna bestå icke huvudsakligen i lagrum, dessa äro alla sena och påverkade av kyrkligt betraktelsesätt. Huvudkällan är den norska och delvis danska konungasagan. Vi taga utur högen några namn på oäkta söner, som på grund av arvsrätt bestigit tronen; de äro ganska kända: Magnus den gode, Magnus Barfot, Sigurd Jorsalafar, Harald Gille, Sverre, Håkon Håkonsson. I Danmark ha vi Sven Estrids-sons många oäkta söner. Vi få om dessa veta, icke blott att de

ev. fyra, om kändanden kan bevisa, att hans förlust var så stor. Men i ÄB 22 sättes priset på träl, som på grund av sin börd borde vara fri och skall friköpas av sina anhöriga, till »två öre gull eller två marker vägna». Då man vet, att silvermark avsågs med sistnämnda endast på detta ställe mötande uttryck, så skulle man ju kunna få fram en proportion 2:3 ungefär. Men gent emot det föregående vida säkrare argumentet torde få hävdas, att lagen låtit den, vilken innehade slav, som borde vara fri, nöja sig med en partiell ersättning vid avståendet. — Vid tiden för Upplandslagens redigerande synes en mark silver ha varit = tre mark penningar.

¹ Ett oklart uttryck hos mig skall dock erkännas.

med makt lyckades tillkämpa sig tronen, vi få i vissa fall också veta, att deras rätt ansågs på det sättet moraliskt grundad, att motparter, som förhöllo dem den, hade svårigheter med sitt samvete; jag erinrar om samtalet mellan Jarlen Håkon Galin och hans gemål, fru Kristina, sedan lagman Eskils maka¹. Ur dessa källor framgår visserligen, att de oäkta sönerna hade besvärigheter med bevisningen av sin rätt. Någon principiell skillnad mellan dem och andra, sedan bevisning lämnats, finner jag icke. Gulatingslagens låga rangställning intogo de ingalunda². Att under sådana förhållanden kategoriskt förneka sådana texttolkningar, som förutsätta en rest av rättsregler, som ställde de oäkta och de äkta födda mer i jämbredd, än vi vilja föreställa oss och senare tider gjorde, är knappast tillåtet. Då ÄB 21 enligt fragmentet utan inskränkning säger, att (alla) barn böra ättledas för att få arv, och då ÄB 23 på liknande sätt låter ett uttryckligt erkännande även av äkta barn fordras för att den ättledes barn skall ha sin arvsrätt tryggad, så synes det mig vara en plikt att läsa, som det står skrivet³. Att emendera bort den ena bestämmelsen och tolka bort den andra, så att stadganden, som enligt sin lydelse åsyfta alla barn, komma att åsyfta endast de oäkta, synes mig icke metodiskt riktigt⁴. Detta så mycket mindre, som

¹ Flatöboken III, s. 10 och även 7. — Håkon var ju också ett posthumt barn, vilket förklarar, att han av sin faders privatförmögenhet blott fick »en sälja och en ring».

² Ehuru äldre än vår VGL I, företer Gulatingslagen i många fall mer framgångsrikt arbete från de kyrkliga myndigheterna. Jfr de talrika mosaiska bestämmelserna om icke slaktade djurs kött. För Magnus Erlingsons omarbetning var ju hävdandet av den äkta börden ett huvudintresse.

³ Det har mig veterligt aldrig betvivlats, att fragmentets stadgande om ättledning av eget barn skulle vara äkta. För säkerhets skull vill jag emellertid påpeka, att B 59 har ett bevis på att något där fallit ut. Det medtagna stycket om *haldsörar* är ju för sammanhanget fullständigt främmande. Det har i misshugg kommit med, enär redaktören kommit att tänka på saken, just som han skrivit ned en annan föreskrift om vad som borde ske på tinget.

⁴ Den i ÄB 28 föreskrivna rätten för den, som ättlett någon, att ärva den ättledde, torde vara åsyftad i L 497. Samma Inga, som rest Hillersjöstenen m. fl. över sin man Ragnfast i syfte att belysa sin arvsrätt, meddelar

texterna också stämma med uppgiften i Lagmansläugden, att de oäkta barnens ställning efter Eskil avsevärt försämrats.

En svårighet med hela proceduren med vidgående och ättledning på tinget är ju, att tingen höllos sällan och delvis på långt avstånd från barnets hem, vilket senare särskilt skulle gälla ättledningen, om även denna art av ättledning skulle ske på landstinget, såsom ordalydelsen i RB 1 synes kräva. Att RB 1 icke kan gälla ättledningen av egna barn, synes mig vara givet, möjligen skulle man tvärtom kunna tänka sig, att en ännu mindre menighet än häradstinget kunnat få uppbära funktionen att vitsorda barnets offentliga erkännande, resp. ättledning och bära namnet ting. Gutalagen har ju i stor utsträckning givit kyrkomenigheten dylika funktioner. Gör man dessa förbehåll, så synas de av mig gjorda antagandena kunna accepteras. Det är f. ö. knappt nödigt antaga, att på fragmentets tid oäkta barn voro likställda med de äkta. Våra textställen vore tillfredsställande förklarade, om vissa formaliteter, som med tiden kunde bli onödiga för de i äkta säng födda, ännu stodo kvar såsom relikter från en äldre, icke allt för avlägsen tid.

Beträffande texten är ju huvudfrågan, om vi med fragmentet utelämnat *eller*, så att bestämmelsen vidgånget å tinget prediceras om adalkonobarn eller med B 59 utsätta det, så att de två begreppen stå i motsatsförhållande till varandra. Det synes mig alldeles uppenbart, att texten i B 59 icke kan tillerkännas något starkare vitsord. Från synpunkten av den rätt, som rådde under slutet av 1200-talet, är bestämmelsen orimlig. De oäkta barnen hade ju då redan förlorat sin arvsrätt; men ÄB 23 gör ett undantag till dessas förmån. De frie bönderna skulle, om B 59 hade rätt, på bekostnad av sina egna intressen ha tillerkänt den ättlednes oäkta barn en arvsrätt, som vägrades deras egna. Detta är större ädelmod, än jag tror dem om, och jag kan icke annat se, än att vi måste låta B 59:s text vara en på

här, att en viss Assur varit hans huskarl, liksom hon på L 498 nämner, att Gurid och Estrid voro hans systrar. Troligtvis har Ragnfast ärvt Assur, liksom de lika abrupt nämnda systrarna.

grund av en senare tids missuppfattning tillkommen förvanskning av texten i fragmentet.

Se vi åter på ställets början, så äro Sjöros och jag ense i att rätta B 59 efter ffragmentet: *a ætleddær*. Polemik skulle då väl strängt taget kunna vara onödig, men dels meddelar Sjöros, att *þ* i formen *ætleþer* icke är skrivfel, då liknande former finnas på andra håll, dels att *æ* i *ætleþer* icke är skrivfel för *a ætleþer* utan haplografi. Beträffande den förra frågan, så kunna vi ju lämna skrivarens intentioner i fred; säkert är, att den i fragmentet föreliggande formen mycket lätt kunde missförstås och så framkalla en omstöpning av texten. Beträffande den andra, är väl ganska ovisst, huruvida de i latinsk skrift föreliggande haplografierna äro något annat än skrivfel; jag tror, att den är skyldig beviset, som säger, att så är, i all synnerhet, om den enkelt skrivna typen *æ* skall såsom här beteckna två olika typer. Huvudsaken är emellertid, att texten i fragmentet synnerligen väl förklarar texten i B 59, alldeles som på ett annat ställe *fæ* med överskrivet *costr* utmärkt förklarar läsarten *fæ . . eller kostær* i B 59. Man må gärna diskutera detaljer, men gott är, om man kan undvika att åt denna diskussion ge sådan form, att den fördöljer huvudsakerma. — Ytterst besynnerligt är ett uttalande, i vilket Prof. Estlander göres medskyldig. Det lyder: »Enligt den i lagarna vanliga uppfattningen var ju *apælkono barn* just raka motsatsen till *barn viðgangit a þingi*». Skulle Sjöros vilja upplysa, var det uttrycket »vidgånget barn» står i sådant sammanhang, att den antydda tolkningen kan anses bevisad. Jag känner det ur UL, ÄB 23 pr, och ÖGL, ÄB 15. Enligt sakens natur och betydelsem av ordet »vidgå» är det ju här fråga om sådana fall, där barnets ställning icke är notorisk och fadern kan ha intresse av att förneka sitt faderskap. Men någon logisk motsats finner jag icke på något av de två ställen, där jag iakttagit användningen.

S. 204 behandlar Sjöros GB 1, och här möter en överraskning. Jag har i Arkiv 30, 1 ff. sökt göra troligt, att den här intagna bestämmelsen om konungens morgongåva skulle till-

kommit i och med de förhandlingar, som efter det segerrika slaget vid Gestilren fördes för att i försoningssyfte få till stånd ett giftermål mellan konung Erik Knutsson och den danska prinsessan Rikissa. Sjöros antager min huvudtes, men beskyller mig för att ha daterat lagändringen till samma dag som slaget, vilket han med ett synnerligen mildt uttryck finner »väl vågat». Jag skulle för min del vilja beteckna tanken, att hären på slagdagens afton konstituerat sig till landsting för att besluta om lämpliga former för en passande morgongåva åt systemen till den slagne fiendens konung mer än vågad. Att jag aldrig tänkt så, var ju klart. Jag hade blott att se efter, om någon lapsus calami eller något slarv vid korrekturet givit mitt uttryck en otydlig lydelse. Emellertid står tydligt »efter d. 17 juni¹, då slaget stod». Sjöros sätter nu stadgandet mellan detta datum och konungens död 1216. I viss mån är det mitt fel, att jag icke uttryckligen nämnt utau förutsatt som bekant, att bröllopet, den rätta terminus ad quem, stod samma år som slaget, se Nordisk Familjebok 23: 299 eller Annales regii. — Med ett förbiseende får man icke vara obilligt sträng, men det vill synas mig, som om Sjöros bort kontrollera sin innanläsning, innan han offentligen med spärrad stil (!) beskyllde mig för något så löjligt, som här skett.

Då vi komma till Rättslösbalken, börjar först polemiken på allvar. Sjöros är ense med mig, att här sammanförts en del disparata stadganden utan sakligt sammanhang, men han förkastar det förklaringsförsök, som jag gjort: att stadgandena skulle vara tillkomna efter Eskils tid. Som jag förut påpekat, tager han vid sitt bedömande av de historiska problemen ingen som helst hänsyn till Lagmanslängden, vilken ju, även om man läser utan min (som jag tror ganska väl grundade²) emendation, framställer Eskil som den, vilken samlade och systematiserade förut gällande rätt, medan först hos efterföljarna talas om principiell ändring. Naturligtvis få de hypotetiska skäl, jag för olika partier anfört, en helt

¹ Bör vara juli.

² Detta är den enda emendation, jag bygger på.

annan betydelse därigenom, att de kunna stödja sig på en dylik faktisk uppgift.

Sjöros har en annan förklaring. Han upptager en idé av Pipping, att rubrikens *rætløse* icke skulle tillhöra det *rætløsa*, som vi möta i Fornämisbalkarna med en betydelse 'egenmäktigt förfarande', alltså som en synonym till, möjligen ett species av *for-næmi*. I stället skulle vi få antaga ett neutralt *rælløsi*, som tydligen här skulle stå i gen. pl. och som skulle betyda 'ämne, för vilket lag tidigare saknats'. Häremot kunna emellertid tungt vägande invändningar göras. Ett sådant ord är icke på annat håll belagt, och det har i varje fall varit okänt redan för den skrivare, som framställt den förlorade av Lydekinus excerperade handskriften av VGL II; denna har nämligen haft formen *rælløso* i rubriken¹. Vidare sakna vi alldeles skäl att antaga, att de här upptagna stadgandena skulle ha varit helt och hållet nya vid tiden för Eskils redaktionsarbete. Många av dem gälla förhållanden, för vilka något slags rättsregler, om än icke just de nu meddelade, tidigare måste ha funnits. Och vidare: Om man vid lagens första redaktion inför nya stadganden, så gör ju detta ingen svårighet med avseende på ordningen. De nya stadgandena kunna placeras på en plats, där de passa, såsom skett med den troligen nya GB 1 — endast sent påtänkta stadganden kunna av detta skäl tänkas bli ställda sist. Men RB står mitt i boken. Helt annorlunda ter sig saken vid omarbetning av en förut färdigskreven text. Jag kan icke känna mig övertygad, att det av Pipping in casu antagna ordet någonsin existerat, och jag är fortfarande benägen i en senare öarbetning se grunden till den oreda i texten, som vi konstatera. Men något bindande bevis för att icke lagman Eskil skulle kunnat disponera illa, kan jag icke lämna. Dock kan påpekas, att de dispositionsfel, som kunna uppvisas, äro av helt annan art. Att förf. på bestämmelsen om ättledning av barn på ting hängt upp en bestämmelse om en annan, för sammanhanget främmande förrättning, som också skulle ske på ting, ha vi berört ovan s. 145, n. 3. På lik-

¹ Se Collin—Schlyter. VGL., s. 261.

nande sätt har han i GB 8, där sexuella förseelser, vilka skulle sonas med pilgrimsfärd till Rom, hängt upp några saker av helt annan art, som skulle sonas på samma sätt. De särskilda, av Sjöros genomgående underkända skäl, jag anført, skola nu vart för sig behandlas¹.

S. 218 behandlas min åsikt, att *utan vixl* i RB 2 skulle avse att framhålla, att den folkvalde biskopen hade full befogenhet utan påvlig invigning. Vi äro här inne på en mycket svår fråga, och jag vill egentligen blott nämna, att K. B. Westman i sitt viktiga arbete »Den svenska kyrkans utveckling från S:t Bernhards tidevarv till Innocentius III:s» framställer en åsikt, som avviker från min men icke sammanfaller med Sjöros'. Westmans arbete har icke varit Sjöros bekant. Mot det av S. framhållna, vill jag erinra om att vi ha många bevis för att en »electus» kunde fungera innan han vigts. I detta sammanhang har Sjöros ett riktigt påpekande, att det tillvägagående, som i RB 2 anbefalles, är identiskt med det, som före investiturstriden var normalt. Däremot är det oriktigt, då han vid tolkningen av vårt ställe påstår, att domkapitel i Sverge började införas c. 1250. För Skarastiftets vidkommande ha vi påvebrev om saken från den förut omtalade Biskop Bengts Rombesök 1220—21. Sjöros låtsar i sin slutpunkt, som om året 1250 för Västergötland vore ett fixt år, som kunde ge en terminus ad quem. Han borde dock veta, att t. ex. järnbörden, som av kyrkan förbjöds vid samma tid, länge efteråt var i bruk. Mitt påpekande, att det i formen

¹ Ehuru det faller utanför vårt speciella mellanhavande, skall jag i korthet beröra en sak, som visar, att Sjöros icke rätt arbetat sig in i tidens förhållanden. Det gäller de bekanta orden i RB 1, att västgötarna vid Junabäck möta östgötarnas gisslomän. Han anser det bero på förbiseende, att smålänningarna icke nämnas. Saken är dock alldeles korrekt, enär den del av Småland, som här kommer ifråga, trakten vid Jönköping, tillhörde Östergötlands lagsaga och sålunda var representerad genom de nämnda östgötarna. — I all hast ett exempel till. S. 138 undrar Sjöros, om icke en viss skatt kunde ha utgått i vete. Hade han känt Forssells undersökningar i Sverige 1571 och vetat, att nämnda år skördades 24 (tjugofyra) tunnor vete på en totalskörd av omkring 100,000 tunnor, så hade han omedelbart insett frågas obehövlighet.

kanoniska valet av 1278, av vissa antydningar att döma, kanske blott stadfäste ett folkligt val, berör han icke. Lundqvists viktiga avhandling om domkapitlen är honom obekant.

På s. 222 är det omdöme, som Sjöros faller över mig, synnerligen förkrossande. Jag måste citera rätt utförligt: »Om flock 4 yttrar Beckman (ANF XXVIII s. 72), att de häri ingående stadgandena alldeles säkert äro relativt nya. 'På hednalagens tid, då självhämd var plikt och den starkare hade rätt, då låg ju självtäkten (*nam*) nära, då var det naturligt nog, att den som berövats sitt, tog sig själv rätt. Kristen och human uppfattning måste här göra en ändring'. Det är utan vidare klart, att detta blott är ett ogrundat påstående, som blir ännu besynnerligare, då Beckman själv nämner, att samma ändring, som han för VG I:s vidkommande vill datera så sent som mitten av 1200-talet, i Östergötland vidtogs redan av Knut Eriksson 1173—1196! Men Beckman gör sig skyldig till mycket egendomliga fel. Det finnes absolut intet skäl för påståendet, att självhämd var plikt på hednalagens tid: denna lag påbjöd icke tvekampen (vilken väl Beckman åsyftar) utan denna var blott ett av lagen reglerat förfarande: se härom utförligare not till 38: 4—24 [= 229 ff.]».

Man har en smula svårt att se, var man skall börja vid kritiken av dessa stora ord. Men jag kan ju taga de för mig graverande påståendena i ordning. Först skall det vara alldeles orimligt, att en lagändring, som införts i Östergötland c. 1175, fick sin motsvarighet i Västergötland först c. 1250. Då landskapen voro autonoma, så innebär det väl a priori ingen omöjlighet. Det antydes icke med ett ord, att kung Knut haft något med lagändringen i Östergötland att skaffa, blott att den där införts under hans tid. Än mindre säges, att förordningen varit avsedd att gälla riket i dess helhet. Och vi ha många analogier, som visa, att nya lagar långsamt vunno erkännande. Till och med lagar, som avsetts att gälla för riket, kunde icke på motsvarande tid föras in i den faktiska rätten. Blott två exempel. 1247 förbjödo Kardinalen Wilhelm av Sabina och Birger jarl för riket järnbörden. Men ändå fick denna 73 år senare ånyo avskaffas i Häl-

singland¹. Och ytterligare. Vid mitten av 1300-talet infördes i land och stad en delvis ny arvsordning med Stadslagen och Magnus Erikssons landslag. Men ännu 150 år därefter bibehöll sig i handskrifter och vissa domares praxis de stadganden, som förut varit gällande i Uppland och som man på vissa håll, trots icke mindre än två landslagar, icke ville släppa. Om Sjöros hade känt dessa elementära fakta, så hade han kanske åtminstone sparat sitt utropstecken.

Så komma vi till påståendet, att det »absolut icke» finnes något skäl för påståendet, att självhämnd var plikt på hednalagens tid. Här är nu först en svårighet däri, att man icke rätt vet, till vilken tid Sjöros vill förlägga den s. k. hednalagen. För min del har jag däri sett ett stadgande, som hade sin rot i hednatiden men kvarstod ännu på lagman Eskils tid. Härom mer s. 154 f. Och om vi se saken så, då finnes det verkligen »absolut» goda skäl. Till en början ha vi praktiskt taget hela sagolitteraturen, som ju bygger på motivet om hämnadens plikt. Jag erinrar i en hast blott om Gudrun Osviversdotter, som var »värst mot den, hon älskade mest»²; om Gunnar på Lidarände, som blev fredlös för en rad hämndedråp, ehuru han personligen hade stor motvilja mot att dräpa män; om den gamle Njal som föredrager döden i lågorna framför den skam, som det även för en vacklande gubbe skulle varit att leva utan möjlighet att hämnas sina söner³. Jaroslavs pravda föreskriver direkt, vem som skall hämna. Vill Sjöros ha exempel på saken från rent svenskt område, så kan jag erinra om Gutalagens ord, att den som tar böter enligt lagen är »oskänd man»⁴, och om prästen, som icke får kämpa med vapen, men ogärna vill utstå skam⁵. Så nog finnes det skäl för den av alla utom Sjöros antagna åsikten, att hämnden var en plikt, som man icke kunde undandraga sig, om man ville behålla sin ställning som en fullt berättigad medborgare.

¹ Av mig förut påpekat i den av Sjöros kritiserade avhandlingen. Arkiv 28: 75 not.

² Laxdæla, Kap. 78.

³ Njala, kap. 54, slutet, kap. 129.

⁴ GL, kap. 14 (Pippings ed. s. 18).

⁵ GL. Add. 1 (Pippings ed. s. 9).

Utan minsta fog beskyller Sjöros mig för att förblanda hämnd och tvekamp. Jag har talat om dem i sammanhang, och jag har haft rätt därtill, då de båda liksom självtakten äro uttryck för den egenhandsrätt, som i hela vår medeltid konkurrerar med samhällets rättskipning. Men även om vi antaga den av Sjöros mig påbördade meningen, och om vi låta Estlander vara vår enda rättshistoriska auktoritet, så är kritiken ändå obefogad. Ty, som en granskning av Estlanders skrift genast visar, är läget icke det, att E. ansett alla skäl saknas för den av mig antydda åsikten; han har erkänt dessa skäl och vägt dem mot de skäl, som tala för en motsatt åsikt, och han har därvid funnit de senare väga tyngre. Men detta är ju en helt annan sak.

Att Sjöros i det följande klandrar mig för att översätta *nam* med självtäkt, beror, såsom han lätt hade kunnat se, på att vi i ordet inlägga något olika betydelse. För vår tid, sedan samhället tillhandahåller en exekutiv makt, som vill förhjälpa även den svagare av två parter att få rätt, är självtäkt en straffbar handling. För en äldre tid, då samhället nöjde sig med att fastslå, vilken rätt som tillkom mig, var självtakten, eller om Sjöros hellre så vill, den självtagna panten(!), ett nödvändigt led i samhällets ofullkomliga rättskipning. Om tinget i aldrig så laglig form förklarar, att jag har rätt till en sak och lämnar åt mig själv att taga från min starke motpart samma sak, så stå vi kvar på självtäktens grund.

S. 229 f. äro vi åter inne på en av de mest avgjort skiljande punkterna. Vi ha att göra med RB 5, som jag jämfört med den s. k. Hednalagen och funnit utgöra ett av de starkaste bevisen för en revision efter Eskils tid av vissa delar av VGL. Sjöros erkänner, att jag här har mitt starkaste bevis, men anser, att även detta faller för hans kritik. Bl. a. har jag framhållit, att de sexuella förseelser, om vilka vissa av de behandlade smädelserna röra sig, »voro särskilt svåra ur kristen synpunkt». Flokken behandlar beskyllning för: passiv pederasti, tidelag, sexuell förbindelse med närskyld kvinna m. m. Sjöros svarar: »Detta är ju ingalunda fallet: vartenda ett av de uppräknade brotten

betraktades som nesliga sedan äldsta tider, och att straff för dem icke stadgades i hednalagen, är fullständigt obekant».

Även här finnes åtskilligt att invända. Till en början är användningen av ordet »hednalagen» synnerligen oegentlig. Med detta namn betecknas i vetenskapen ett speciellt litet lagparti, bevarat i en avskrift och ett avtryck av en källa, som på särdeles goda grunder förlägges till samma tid som *Fragm. av VGL I*. Någon »hednalag» i betydelsen av skriven eller till hela sin ordalydelse avfattad svensk rättsurkund från hednisk tid existerar icke; för hednatiden få vi hålla oss till sedvänjan som enda rättskälla. Formellt kan man ju med Sjöros argumentera *ex silentio* och säga, att vad vi önska, möjligen kan ha varit utdömt av denna sedvänja. Om denna veta vi nog en del. Vi kunna sluta, att den, som var passivt homosexuell (*argr, blaudr, ragr, rassragr*), var föremål för djupt förakt: det är antagligen om denna kategori av människor, som Tacitus talar på det bekanta stället *Germania 12 (ignavos et imbelles et corpore infames)*¹. Men redan då det kommer till dem, som missbrukat sådana personer, är vårt vetande slut: Sinfjotle rent av skryter över att ha varit med om dylikt. Och beträffande blodskam, tidelag m. m. veta vi icke annat än det, som allmänt stått fast, att den mosaiska rätten i Västeuropa infört en stränghet i behandlingen, som icke har motsvarighet i de särskilda folkens tidigare uppfattning: jag hänvisar till Nord. Familjebok, art. Sedlighetsbrott, Tidelag samt Hoops Reallexikon, art. Verwandtenehe, därjämte till Alexander III:s brev, Dipl. nr 56 och VGL I, GB 8.

Så komma vi åter till frågan om tvekampen och Hednalagen. Med Estlander anser Sjöros, att den senare blott reglerade, icke anbefalldes den förra. Jag skall icke polemisera, men har a. st. påpekat, hurusom Estlander förbisett, att Hednalagen berör ett fall, då tvekampen icke behöver uppfattas som ett slags gudsdöm,

¹ Tacitusstället behandlas av mig i *Tidskrift for Filologi IV:e Række IX*. 103 ff, där även andra sidor av vår fråga beröras. Huvudställena i norrön litteratur äro väl: Lokasenna, Helgakvida Hundingsbana I, Grágás (1852) kap. 238 (s. 184), Gulapingsl. kap. 138, 196, Austfirðinga sögur 222 ff.; Þorvalds þátrr víðförla kap. 5.

utan blott är en *mannjafnaðr*, det empiriska beviset för att den smädade är lika god man som smädaren »mans make och man i bröstet»¹. Och så komma vi till de av Sjöros presterade bevisen. Han framhåller själv, att ett brev från Alexander III talar om tvekamp i Sverge. Det är ju ett gott bevis för mig. Men nu skall Eskil ha varit en man med sådana intellektuella och moraliska egenskaper, att han »ville avskaffa tvekampen».

Uppenbarligen har Sjöros icke anat de svårigheter, i vilka han här invecklat sig. För det första bevisar han för mycket. Ur Eskils egenskaper, hans lärdom och personliga storhet, hans förtrogenhet med kanonisk uppfattning och nitälskan om det rätta, kunna vi med lika rätt sluta, att han omöjligen kunde tolerera det nedärvda dåliga, likaledes av kyrkan utdömda bevisnings-systemet². För det andra komma vi åter i strid med Eskils biograf i Lagmanslängden, vilken, som vi förut påpekat, betecknar Eskil som sarnlare och ordnare och antyder principiella förändringar först vid efterföljarna; att Eskil icke hade befogenhet att efter personlig smak utfärda ukaser, borde väl Sjöros veta³. För det tredje tvingas vi av den nya teorien till att antaga en skriftlig uppteckning före Eskil. Kan Sjöros giva ens en skugga av sannolikhetsskäl för att en sådan existerat? Och för det fjärde få vi svårt att inse, varför Hednalagen skall föreligga i en språkform, som enligt Löffler och v. Friesen tillhört samma (enligt Beckman från Eskils norska arkiv påverkade) skrivarskola som fragmentet. Då Sjöros s. 222 fantiserar över att Hednalagen, i motsats mot fragmentet, skulle tillhöra en tid, då böter över huvud voro okända, så leder detta till att den måste vara äldre än — Tacitus, vilket väl ända är för mycket.

Naturligtvis är det bekant, att tvekamp successivt försvann, i den mån rättssäkerheten fick bättre garantier. Men frågan är ju när detta skedde. Vad Sjöros här anför, är mycket ofullständigt.

¹ Möjligen anger man saken riktigt, om man säger, att lagen reglerade den tvekamp, som seden påbjöd.

² Jag vill inte ens tala om tråldomen.

³ De uttryck hos Snorre, som synas tala i motsatt riktning, behandlas av mig i Edda 1918, s. 278 ff.

Han känner (ur Gunlaug Ormstungas saga), att holmgången förbjöds på Island i början av 1000-talet. Men saken skulle icke för honom ha haft så stor vikt, om han vetat, att ännu på 1200-talet hade *maðr vígt um*, hade rätt att på stället dräpa sin motpart för just sådana verbalinjurier, som RB 5 belägger med 3-marksbot, under det Hednalagen fordrade eller medgav tvekamp. Tydligt är icke blott RB 5 utan även Hednalagen betydligt humanare än Grágás. Han har också fått en notis, att »ungefär samtidigt» (c. 1000) tvekampen avskaffades i Danmark. Det är tydligen Saxos uppgift, att Sven Tjuguskägg under intrycket av Poppas underverk infört järnbörden i tvekampens ställe, som föresvävat Sjöros. Men om han hade studerat sin Saxo något grundligare, så skulle han ha fått bättre besked. Han skulle ha fått veta, att samma tvekamp åter måste avskaffas av Harald Hen (1076—80) samt att den änyo formligen återinfördes av Sven Grade (c. 1150). Av dessa uppgifter måste ju den sistnämnda, som rör sig på en tid, för vilken Saxo är autentisk, tillmätas bestämt vitsord.

S. 232 påstår Sjöros, att jag ur RB 7 utläst ett förbud mot självpantning. Detta är naturligtvis icke riktigt, och i en mening skulle mitt påstående varit alldeles falskt. Men på det kritiserade stället har jag framhållit, att en självtäkt i egentligaste mening bort ligga nära till för den åskådning, som på annat område gillar hednalagens bestämmelser. Som motsats härtill har jag framhållit VGL:s hithörande bestämmelser, vilka för givna fall (MD 3) direkt föreskriva, att utsökning skulle ske »med tunget». Att mitt uttryck blivit väl sammanträngt skall emellertid erkännas.

S. 232 kommer Sjöros in på en verklig kardinalpunkt, vittnesbeviset. Jag har bland mina indicier för att RB skulle innehålla ny rätt (Arkiv 28: 72), framhållit, att »vi här för första gången fullt tydligt¹ möta stadgandet om ett modernt vittnesmål rörande vad vittnet hört och sett av själva primärfaktum», vad juristerna pläga kalla *factum probandum*. I sin polemiska iver gör nu Sjöros gällande, att Valdemar II, som han ansätter till 1202—41, skulle levat omkring 100 år före Eskil; han ger

¹ Nu särskilt spärrat.

sig sålunda sken av att vara alldeles okunnig om tillkomsttiden för den text, han själv ederar och kommenterar. Jag skall icke vidare grubbla över denna blunder, som emellertid blir så mycket underligare, som jag uttryckligen framhåller samtidigheten mellan de två. Men viktigare är, vad Sjöros mot mig anför. Han påpekar, att vi i BB finna både *asynæ vitne och hörængiær*. Om Sjöros hade något närmare analyserat, vad jag sagt, skulle han lätt funnit, att jag icke förbisett stället. De två orden »fullt tydligt» avse naturligtvis att framhålla, att något ställe finnes, som möjligen talar om vittnen, som yttra sig om *factum probandum*. Gå vi nu till det av Sjöros citerade stället, så finna vi genast, att *hörængiær* icke hade en sådan uppgift; de yttrade sig på i VGL vanligt sätt om vad som förekommit i processen. Att de medtagits av Sjöros, är blott ägnat att försvaga hans bevisning. Med *asyna vitne* står det annorlunda till. Det är ingenting i texten, som hindrar, att dessa yttrat sig om *factum probandum*; jag skall gå så långt, att jag medger, att detta är den tolkning, som närmast erbjuder sig. Då jag emellertid tror, att stället kan avse annat, t. ex. ett vittne, som iakttagit en sönderriven tröja eller en lösryckt hårtott, så beror detta på analogi med de övriga brottmålsbalkarna. Ingenstädes antydes i dessa, att man tillkallade vittnen, som sett tjuven i det ögonblick, då han gjorde tillgreppet, dråparen i det ögonblick, då han utdelade dråpslaget, eller knivhuggaren i det ögonblick, då såret högg. Det är absolut tydligt, att denna art av bevisning är främmande för dessa balkar. Då nu just denna möter flera gånger i Rätlösabalken, så är nog detta ett indicium — icke i och för sig ett bevis — för att vi ha ny rätt. Att det fullständiga avståndet från eljest vanliga krav på viss social ställning, boningsort inom häradet o. d. innebär en absolut nyhet, står i varje fall fast. I sak stödes min uppfattning av Schwerins nyligen utkomna arbete »Zur altschwedischen Eidhilfe».

Strax efter beskyller Sjöros mig för »ett bestämt fel», i det jag skulle vara okunnig om att man kunde »skirskuta i nästa by». Vad jag sagt är följande: »I viss mån kan man se ett modernt

vittnesmål även i flock 5. *Iak skyrskutæ þy, at þu kallape mik okuæþins orþ*, kunde på vårt språk översättas med 'jag tar de närvarande till vittnen, att', ty här finnes ju intet för de yttre sinnena förnimbart sekundärfaktum, som kan avses. *Skirskuta vitne* blir genom sakens natur detsamma som vittne i vår mening.» Det torde vara ganska klart, att jag icke varit okunnig om att man kunde *skirskuta* efter ett dråp genom att förevisa liket och blodspåren för personer, som icke varit närvarande, då dråpslaget utdelades, och att detta enligt våra fäders rätt kunde ha avgörande betydelse för processen. Men jag betvivlar, att om jag i Möln-dal talat om, att någon kallat mig hundvalp i Frölunda, detta skulle ha fallit under rubriken *skirskuta*. Sjöros torde vara bevisnings-skyldig på den punkten. För övrigt böra vi gå till texten, vilken som bekant är mycket dramatisk. Sedan det av den ene givna okvädingsordet angivits, fortsätter lagen: »Vem är det?» säger den andre. »Du» säger den förste. »Jag *skirskutar*, att du kallade mig okvädingsord.» Kan detta fattas på annat sätt än så, att hela dialogen äger rum i ett sammanhang? Kan någon tro, att meningen är, att den förolämpade skulle släpa med sig sin veder-part och inför en alldeles ny skara åhörare säga till honom: »Jag *skirskutar*, att du kallade mig okvädingsord.»? Till yttermera visso kan jag hänvisa till isländska texter, där det är tydligt, att *skirskuta* avser just taga de närvarande till vittnen på vad som sagts i deras närvaro. Så är fallet med flere exempel hos Fritzner. Liknande gäller en karakteristisk situation, som skildras Flatöb. III, s. 84, och där Lagman Eskil är närvarande. Beträffande hela frågan hänvisas, såsom jag förut gjort, till Engströmers Vittnesbeviset, som Sjöros icke har använt.

S. 238 behandlar Sjöros RB:s sista flock. Denna finnes som bekant i Fragm. och har sålunda minst dettas ålder. Med rätta förkastar han Kjelléns av mig godtagna uppgift, att *fæ* skulle ha en för skrivaren föråldrad betydelse i denna flock. Han har haft en ganska lätt uppgift, sedan Pippings fullständiga konkordans gör ett sammanställande av alla ställen, där ett ord förekommer, till en liten stunds arbete. I avseende på texten sluter

han sig till Schlyter men glömmer därvid, att ett helt nytt faktum efter Schlyters tid tillkommit. Det är ovedersägligt, att Fragn. har ett *fæ*, som rättats till *costr*. Detta jämte den under alla förhållanden oregelmsässiga placeringen i B 59 gör, att vi måste tänka oss *fæ* som den ursprungliga läsarten, *costr* som sedan tillkommet. Sjöros förklaring bortser ifrån denna nödvändighet. En motsats mellan boskap och gods är osannolik på en tid, då boskap ostridigt var det viktigaste lösöregodset.

S. 250 möter en ny överraskning. Jag har tolkat *akærgærpi* JB 13 som »det tegskiftande gemensamma området». Stället står i Ark. 30, s. 10. Sjöros säger härom: »Varpå denna översättning grundar sig, känner jag ej. Man kan ju gott tänka sig, att det förbjöds att bosätta sig på sin egen åker, om den var omgiven av andras ägor». Jag erinrade mig bestämt, att jag hade på något ställe citerat den källa, som givit anledning till vad jag skrivit. Detta var den präktiga karta över en västgötaby, en typisk sådan, som ingår i arbetet »Sverges jordbruk», av vilken man får en utmärkt föreställning om hur en bys mark såg ut i äldre tider — på många håll inpå 1800-talet, på enstaka ställen i skrivande stund. Det var förvisso med någon överraskning, som jag fann, att citatet stod — i samma band s. 11 not. Om nu Sjöros vill påstå, att de förhållanden, som framtråda på den nämnda kartan, icke äro typiska, så är han bevisskyldig för det påståendet. För min del vill jag tillägga, att jag sett åtskilliga andra bykartor, som ge samma bild av förhållandena. Sjöros säger: »Man kan ju gott tänka sig, att det förbjöds att bosätta sig på sin egen åker, om den var omgiven av andra ägor.» Nu förhåller det sig så, att flockens början handlar just om denna sak, den förbjuder icke, att man bosätter sig på sin egen åker eller äng, utan den lämnar föreskrift om de processuella åtgärder, varigenom man skulle få utfartsväg. Att § 2 skulle förbjuda, vad inledningsstycket uttryckligt medger, har jag svårt att tro.

Härmed torde denna polemiska artikel böra avslutas. Jag tror mig ha visat, att åtskilliga invändningar kunnat undgås, om Sjöros dels gått något grundligare tillväga vid tolkningen av vad

jag sagt, dels själv något mer fördjupat sig i de tyvärr icke allt för rikligt flytande källorna för tidens kulturella och speciellt rättsliga förhållanden. I företalet meddelar Sjöros, att han från början avsett en ren textupplaga. Detta faktum innebär kanske förklaringen.

Nat. Beckman.

Prefixet *tve-*.

En dialektgeografisk studie.

Granskar man moderna och äldre belägg av prefixet *tve-*, skall man finna, att det uppträder i tre huvudformer, nämligen *tvi-*, *tvä-* och *tve-*. I samband med prefixet bör man betrakta verbet *tveka* och dess avledningar, något som bl. a. framhålles av Kock Sv. Ljh. I, § 175. Det etymologiska sammanhanget mellan prefixets olika former men i synnerhet deras geografiska utbredning skall här något närmare undersökas.

A. Utbredning.

1. *tvi-*.

I de moderna dialekterna förekommer prefixet jämte avledningar i följande landskap:

Bohuslän: *twislätt*, efterslätter (Nilén Sörbygden). Även Lindberg Skeemålet upptar flera exempel med pref. *tvi-*.

Dalsland: *twitänt*, med dubbla tandrader, *twika*, *tveka* har jag själv antecknat från sv. Dalsland. På n. Dal är vokalismen däremot *tve-*, (E. Noreen, Ärtemark), och på sö. Dal heter pref. *tvä-* på grund av inflytande från Västergötland.

Västmanland: *twiblöja*, åra med blad i bägge ändarna finnes i Lmarkivets samlingar i Uppsala antecknat från Slättbygden. Leffler och Blumenberg uppta former med *i*. I Norrbo hd, Romfartuna sn finnes pref. också, enligt medd. av mag. A. Thorfors, likaså i Norbergs hd, enligt medd. av lektor Brate.

Uppland: *twiskafta*, *tweskaftad* (Schagerström Upplysningar).

Södermanland: *tvihack*, efterslätter uppges av Rietz från Ornö i Södertörns skärgård.

I samtliga landskap n. om de nu nämnda är *tvi-* den normala formen¹. Detta gäller även de finska och estländska dialekterna. För de senare märk Nuckö *figrainatan*, tvegrenad (Freudenthal o. Vendell Ordbok).

S. om Mälaren existerar sålunda icke prefixet *tvi-*. Undantaget från Ornö bekräftar endast regeln, då Södertörn ju ofta visar viktiga överensstämmelser med Roslagen. N. om Vänern (Värmland) råder däremot märkvärdigt nog *tve-*, medan en del av Dalsland går tillsammans med Bohuslän. Men icke hela detta senare landskap torde ha *tvi-*. Sannolikt sammanfaller gränsen för dess utbredning med den av Lindroth i Sverige III, s. 736 uppdragna gränsen mellan syd- och nordbohuslänska. Den går med andra ord mellan Ranrike och Älvsyssel, resp. Viken och Bohuslän (i inskränkt mening). I sydbohusl. har nämligen samn. långt *e* övergått till *ä* (*knä, trä, fä*), medan det i nordbohusl. kvarstår.

Från ä. nsv. tid föreligger en större excerptsamling i SAOB:s arkiv. Jag har genomgått denna och vill här anföra resultatet.

1500-talet. — Teitt Klagomålsreg. 200 *tvidrecht* (1555), H. Horn i BtFsf. 3: 386 *tvidrecht* (1558), R. Hausen i BtFH. 4: 310 (1912) i en innehållsöversikt, citat från 1566 *twijbreet* (om belägenhet av jord), Laelius Uträkning 32 *twikachtigt* (1588), Skråordn. 274 *tuifällt* (1589).

1600-talet. — Rudbeckius, f. 1581 i närheten av Örebro *twikachtige* (1616). Man må erinra sig att R. från 1598 vistades i Uppsala. Schroderus skriver *twijka* etc. Emporagrius, f. 1606 i Torsåker, Gävleborgs län *twijk* (ca 1655). O. Rudbeck d. ä. skriver verbet *tweka* och alla dess släktingar (med und. av ett ställe i 2. eller 3. delen av Atl.) alltid med *ij* eller *i* (anteckning

¹ I norrländska dial. möter stundom ett labialiserat *tvy-*, t. ex. *tykuta*, springa fort, Hälsingl. (Wennberg Allmogeord i Hels.), *tykroki*, Västerb., *tykroki*, Nordmaling (Rietz). Från Härjedalen har Jessen Notitser upptecknat *twikke*, som synes ha förkortat *i*.

i SAOB:s saml.). Stiernhielm skriver *twijk* etc. Columbus skriver *twijkan* (1669). M. G. de la Gardie, f. i Reval 1622 *twickan* (1662)¹. Widekindi, f. 1618 eller 20 i Bro prästgård, Västmanland *twijkachtige* (1671). Lucidor, f. 1638 i Stockholm *twijka* (1674). O. Widman, om vilken man vet att han anställdes i Stockholm på 1680-talet och att fadern var kyrkoherde i Alsike, Uppland, skriver *twika* (1689). Ekman (f. var?) Siönödzlöfft Föret. 2 *twijk* (1680). Rel. cur. 70 *twijka* (1682). Spegel, f. 1648 i Ronneby men d. i Uppsala 1718 *twijka* (1685). Brasck, f. i Linköping 1650 skriver i övers. av Pufendorff Inl. t. hist. *twijk* (1680), men i samma arbete på annat ställe *twähöffdig* (Östgöta-mål). O. Rudbeck d. y., f. 1660 i Uppland *twikar* (1698).

1700-talet. — Runius, f. i Västergötland 1679, studerade i Uppsala 1700, död i Stockholm 1713 *twika* (1709). Dijkman, f. omkr. 1650 i Hedemora *twijk* (1703). Frese, f. 1690 eller 91 i Viborg, Finland *twike* (1715), *twetal* (1726). Brenner, f. i Stockholm 1659 *twikan* (1727). Düben, f. i Stockholm 1671 *twikat om* (1721). Österling (bodde i Stockholm 1729) *twika* (1727). Ehrenadler i övers. av Telemach *twijk* (1723). Kolmodin, f. 1690 i Nysätra, Uppland *twiksamt* (1732). Nordenflycht, f. 1718 i Stockholm *twika* (1748). Dalin, f. i Halland 1708, vistades senare delen av sitt liv i Stockholm *twikan* (1760 eller 61). Liljestråle, f. 1721 på Ekenäs vid Karlstad *twiksamma* (1798)².

1800-talet. — J. O. Carlberg i Jernk. ann. 1850, s. 221: »*twikmalm* kallas den sämre Guldsmedshytttemalmen; nullen utgjordes av vaskade blyhaltiga hyttsopor». I Markalls sömnlösa nätter 2: 41 *twik* (1821). Andra delen anses vara författad väsentligen av K. F. Dahlgren och K. Livijn, bägge östgötar.

Summan av undersökningen beträffande den ä. nsv. perioden blir sålunda, att så gott som samtliga av SAOB sammanbragta

¹ Ett uttal med kort i är icke säkerställt genom denna skrivning, ty omotiverad dubbelskrivning av konsonant förekommer även eljes hos denne författare, t. ex. i samma mening, vari det citerade ordet står, läses *Maijktts*. Hos Annerstedt UUHistBih. 2: 59.

² Även lexikografen Lind, f. 1701 i Hudiksvall har *twika* jämte *tweka* (1749).

belägg på prefixformen *tvi-* härröra från författare norr om Mälaren. Resultatet står i full samklang med iakttagelserna från de moderna dialekterna. Då under denna tid de uppsvenska författarna voro de norringivande, är det förklarligt att några götiska författare, såsom Brasck, Spegel, Runius och Dalin rätta sig efter det uppsvenska språkbruket. Möjligen kunna också sättarna vara ansvariga för stavningen i detta fall. Med mitten av 1800-talet synes *tvi-* ha fått stryka på foten för de från sydligare författare härrörande *tve-* och *tvä-*.

Vi fortsätta till msv. tid. Söderwall upptar endast två belägg på *tvi-*. De äro: Cod. Holm. A 58 (Jöns Budde) *tviäggadhom* LfK. 228 (Tundalus) och Cod. Holm. D 6, som är en original-codex av okänd skrivare från 1452. Se Klemming SFSS. 17, 3: 254. Här rimmar till yttermera visso *twika* RK. 2: s. 295 med *vika* och s. 201, då verbet åter förekommer, rimmar det med *forlika*. Vokalismen måste här tillskrivas författaren. Med stöd av det från y. och ä. nsv. dialekter framdragna materialet torde man kunna säga, att författaren till RK2 var uppsvensk. Härför tala även skrivningarna *eyncete* RK 2: s. 201, 295, varom se Neuman Vokalbalansen s. 62 och *bleste*, blåste RK 2: 4268, 7338, 48, 50, *blestet* ib. 2256 (men *bläste* ib. 7346), som tyder på övergång av samn. långt *ä* till *e*; se härom Hesselman SoS V: 114 ff.

Från landskapslagarnas tid saknar jag belägg.

Sammanfatta vi det hittills sagda framgår det, att prefixet *tvi-* har en typiskt nordlig utbredning.

2. *tvä-*.

En typiskt sydlig utbredning utvisar däremot formen *tvä-*. Jag känner den från följande landskap:

Skåne: *träsätta*, sätta tre torvor i lutande ställning mot varandra, så att de torka bättre, tresätta (Billing Åsbomålet). Se även Rietz.

Blekinge: *tsvåtola*, tvekönad person (Nilsson Ord och talesätt från sö. Bleking).

Halland: *tväskäft*, tvåskäftig väv (Wigforss SöHalland).

Småland: *tvätöle*, hermafrodit (Gadd Östra härad). Se även Rietz.

Västergötland: *twäbett*, sv. *twebitt*, med två hästar för vagnen eller slädan (Hof). Enligt muntligt medd. av d:r Götlind förekommer formen vid sidan av *tve-* även i Vilske hd och enligt mag. Borg i Kåkind's hd, likaledes jämte *tve-*. Se även Rietz.

Östergötland: *twäbett*, med två dragare, *tvätorad*, tvåkönad, endast om getter (Räaf Ydremålet). Formen *tve-* torde nog vara det normala för Östergötland (medd. av lic. Tydén).

För ä. nsv. tid har SAOB. flera belägg för *tvä-*, men ännu fler för *tve-*. Jag har emellertid för dessa bägge former icke prövat beläggen med hänsyn till författarnas hemort. Ett par sena y. nsv. belägg, som också funnos i dess samlingar vill jag dock anföra. Det ena var från Hyltén-Cavallius Vär. 1: 170 *twäfaldiga* (1864). Det andra återfinnes hos Steffen Krig o. Kultur 3: 307 *twäkan* (1916!).

I msv. tid är formen ofta belagd. Men prefixet är nog ännu vanligare i formen *tve-*. Verbet *twäka* och avledningar är däremot ojämförligt oftare belagt med *ä*-vokalism. Det senare möter sålunda i följande mer eller mindre säkert lokaliserade codices: Holm. A 4 (Östergötland) *twäkan* Su. 212, Holm. A 8 (Ög.) *twäkan* SV. 97, 131, Linc. XXXIX Kyl. (Ög.) *omtwäka* etc. Lfk. 125, Siälinna tröst *twäkan* 94 men även *thweka* 29. ST. härrör väl från Arboga; jfr att dess skrivare även skrivit Arboga lagbok. Ups. C 20, vars dialekt enligt medd. av doc. Neuman torde falla inom Västmanland—Dalarnas område har märkvärdigt nog också *twäka* konsekvent. Även Holm. A 58 (Jöns Budde) har *twäkeligin* Hultmans avtryck 206. Men jfr *twägghadhom* ovan.

Prefixet *twä-* möter i: Holm. A 8 *twäfalt* etc. SV. 4, 97 (bis), 179. Linc. XXXIX Kyl. *twäffalla* LfK. 118. Holm. f. d. von Engeström, av Beckman, kallad Cod. Vikstad (Uppland) *twägilt* 67 r., men *twegilt* 62 r., *twäluti* 66 v. Holm. B 23 (Chr. LL: C), av Beckman Studier i outg. fsv. hss. lokaliserad till Stockholm + Arboga har omväxlande *twägilla* 36 v., *twetaku* etc. 112 v. Holm. f. d. Arboga rådhusarkiv, av Beckman kallad

Arboga lagbok och skriven av samma hand som Siälinna tröst har *twätalu* 58 r. *twäskiptis* 24 v., 45 v. Ups. C 20 skriver omväxlande *twälaanger* m. fl. ssgar 17 ggr och *twehöffdadher* m. fl. ssgar 13 ggr¹. Holm. B 24 (Chr LL: Q), som enl. meddelande av doc. Neuman uppvisar en dialekt från samma område som C 20, skriver *twägilt* m. fl. ssgar 21 ggr men *twegilda* 1 g och *twe talu* 1 g. Holm. B 47 (StL: M), av Beckman a. a. lokaliserad till Finland, har omväxlande *twäskiptis* 24 r. m. fl. ställen och *tveskiptis* 27 r. m. fl.; dessutom *twätalan* 78 v.

Som synes ha en del uppsvenska handskrifter mot förväntan *twä-*. Det är väsentligen laghandskrifter. Och de ord som komma ifråga äro stående laguttryck (*tvegill*, *tvetalan*). Vi ha utan tvivel här att göra med en slags »lag-koine», som utbildats efter götiska traditioner (Västergötland). Jfr de nedan anförda beläggen från lagspråket.

Från landskapslagarnas tid anför jag följande belägg: Holm. B 59 m 1 (= VgL: I) *twägildi* 1 g. Holm. B 50 (= ÖgL: A) *twä-* 17 ggr. AM. 51 m 1 (= MELL: A), som av Beckman a. a. s. 240 lokaliserats till sö. Östergötland—Småland, har *twä-* i flera ssgar. Ups. B 12 (= UplL: A) har ssgar med *twä-* 9 ggr och endast 1 g *twebotä* (skrivfel?). Även UplL: B och C ha regelbundet *twä-*; undantag är *twetalur* 257 (cod. C); där cod. A en enda gång hade *twebotä* har C *twäböte* (B onisit). Holm. 78 eller f. d. Stockholms rådhusarkiv (= MES: A), som Beckman a. a. s. 122 f. anser hysa Stockholmsdialekt med inblandat Arbogamål, skriver i regeln *twäskiptis* etc., men har även några ggr *tveskiptis*. Holm. B 54 m 1 (= DalaL.) har *twäböte* 3 ggr, *twäskipti* 2 ggr, och *twätala* 1 g., däremot icke *twe-*. Holm. B 53 m 1 (= SdmL: A) innehåller ssgar med *twä-* 29 ggr och *tweböte* 1 g. Holm. B 58 (= Biä.), vars språk i allmänhet anses vara västgötska och sörmländska (Noreen Aschw. Gr. § 8, a, g) skriver 3 ggr *twäböte*.

Jag tänker mig, att götialagarnas stående uttryck *twäböte*, *twäskipte*, etc. överförts till svealagarna. Hade upplänningarna själva präglat dessa uttryck, borde de ha blivit *twiböte* etc.

¹ Jag har genomgått endast första häftet i SFSS:s edition.

3. *tve-*.

I de moderna dialekterna förekommer *tve-* litet varstades, dock knappast i Norrland. Det synes väsentligen höra hemma i kontaktområdet mellan *tvä-* och *tvi-*. Jag känner det från följande landskap:

Värmland: *twemal åt svina*, upprepa sitt yttrande (Noreen Ordbok öfver Fryksdalsmålet), *tvere*, tvåspann (Id. Älvdalsmålet). F. ö. förekommer även *tu-* i ssg, såsom *tuskraft*, vävterm, upptecknad av förf. från Ransäter.

Södermanland: *twesmöjd*, om väv med två garnändar mellan varje röpar (Ericsson Åker och Österrekarne), *twetänt*, med dubbla tänder, från Åkerbo hd enligt inedd. av kand. A. Ericsson.

Finland: *tvehåsen* men *tvisyns*, synas dubbelt (Vendell Pedersöre-Purmo).

Dalsland: *tvereshommel*, det trä som förbinder två par skaklar (E. Noreen Ärtemark). Vid sidan härav förekommer *tvi-* på gränsen till Bohuslän och *tvä-* åt västgötahället.

I Västergötland, Småland, Östergötland, Blekinge, Skåne och Halland förekommer denna prefixform vid sidan av *tvä-*. För Småland, Blekinge och Skåne har jag exemplen med *tve-* från Rietz. Det är möjligt, att hans uppteckningar härvidlag icke äro fonetiskt fullt tillförlitliga.

Från ä. nsv. tid kan nämnas Schroderus Jan. lingv. (1641) *tweehändt* 58 och 4 andra ssgar med *tve-*. Men märk *twijka* ovan. Om Lind se ovan s. 162 noten. Peder Swarts Krönika (1561—62) *tueka*. P. S. var sannolikt bördig från Västmanland; se Vendell Peder Swart, s. III. Palmér Studier över de starktoniga vokalerna s. 6 anser, att P. S. representerar bergslagsmålet i nv. Västmanland. Columbus Ordeskötsel (1670) *twelyding* m. fl. ssgar med *tve-* 60, 61. Slutligen må nämnas Variarum rerum vocabula (1538), som av Hesselman Bidrag till nsv. riksspr. s. 389 anses företräda en dialekt, som ligger närmare sörmäländskan än uppländskan *twebakat* 28, *tewhendig* (!), ambidexter 9.

Msv. tid. — De handskrifter som än ha *ä*-vokal än *e*-vokal äro redan anförda. Uteslutande *e*-vokal synas följande hava:

Hafn. Magnussen 787, som av Klemming SFSS 23: 365 anses sannolikt vara skriven i Vadstena kloster *twefallan* etc. 4 ggr¹. Holm. D 5 skriver *tweeka* RK. 3: s. 87 men låter det rimma med *läka*, bota! Av skäl, som jag vid annat tillfälle torde kunna framlägga, tror jag, att vi här ha att göra med en uppsv. skrivare, märk pret. *leeth* etc. 66 ggr (RK. 3: s. 1—144) gentemot pret. (?) *läthe*, 1 g (RK. 3: s. 34) och pret. pl. *greetha*² 1 g (RK. 3: s. 134).

Landskapslagarnas tid. — Uteslutande *tve-* ha: Holm. B 57 m 1 (= VmL: B), som likväl ej är säkert lokaliserad. Enligt vad senast Beckman a. a. s. 95 ff. framhållit måste man möjligen räkna med såväl västmanländska som västgötska. Ex. *twestene*, råmärke med två stenar 1 g, *twefalt* 1 g. Holm. B 56 m 1 (= VmL: C), vars språk av Beckman a. a. s. 9 föres till N. Mälarbäckenet, upptar samma ex. som föregående (*twestena*, *twefalt*).

B. Etymologi.

Hur förhålla sig nu historiskt sett de tre växelformerna till varandra? De kunna återföras till de två samnordiska formerna *tvē-* och *tvī-*. När samnordiskt *ē* övergick till *ā*, uppstod *tvā-*. Denna övergång ägde rum i alla ställningar utom före vokal i de svenska dialekterna upptill Mälaren. Se härom Hesselman SoS. V: 101 ff. Före vokal övergick *ē* till *ī*. Se härom Wigforss NoB. 1918, s. 113 ff. Ända upp till Mälaren kunde man sålunda vänta sig formerna *tvā-* och *tvī-*. Den senare formen saknas dock, som vi sett, inom nämnda område; den är fastmera inskränkt till dialekterna n. om Mälaren och går där tillbaka på äldre förhållanden än den Wigforsska ljudregeln (se nedan). Då vi nu möta *tve-* inom delar av det s. området och i regeln vid sidan av *tvā-*, måste enligt min mening en icke-ljudlagsenlig förklaringsgrund sökas härför. Noreen Aschw. Gr. § 83, 3, a uppfattade *tve-* såsom regelrätt utveckling före vokal.

¹ Jag har endast genomgått de 85 första sidorna i MP I.

² Skrivfel för *greetho*.

Men 1904 var icke Wigforss' undersökning gjord. Samma förklaring ger även Kock Sv. Ljh. I, § 174, men han räknar även med understöd från mlt. ord med *twe-*, som inlånats efter övergången \bar{e} till \bar{a} , och dels anses \bar{e} ha bevarats genom infortisbetoning (§ 186). För min del tror jag, att *tve-* väsentligen måste förklaras genom inflytande från räkneordet *twe(r)*. Härmed räknar även Kock a. a. § 174. Detta inflytande kunde dock börja verka först efter övergången av samn. *twei(r)* till *twē(r)*. Efter denna tid kunde en man från det nordliga området (*tvi-*) associera *tvä-* i t. ex. *tvägill*, som han hört av sydligare landsmän, med räkneordet *tve*. Detta var så mycket lättare, som han redan förut associerade *pre-* i *preskipti* med räkneordet *pre*. Jag tänker mig, att prefixformen *tve-* ursprungligen hört hemma i gränsområdet för utbredningen av *tvä-* och *tvi-*. Härmed stämmer att de fsv. handskrifter, som använda *tvä-* och *tve-* promiscue, i allmänhet synas härröra från uppsvenskt område. Och de fsv. handskrifter, som av mig genomgåts och regelbundet uppvisa enbart *tve-*, tillhöra väl alla, utom Hafn. Magnussen 787, uppsvenskt språkområde. Beträffande denna sistnämnda handskrift vill jag påpeka, att det likväl ingalunda är så säkert, att den är östgötsk. Den skriver nämligen pret. *gret*, grät etc. 5 ggr och *leth*, lät etc. 9 ggr gentemot *grät* 2 ggr och *lät* etc. 7 ggr.¹ Förmodligen föreligger dialektblandning. Härtill torde jag i annat sammanhang återkomma.

Vi komma slutligen till frågan hur samn. *twē-* och *twī-* förhålla sig till varandra. Utgångspunkt är urn. **twīh-*. Såväl Noreen a. a. § 83 3, a som Kock a. a. § 170 antaga en övergång av urn. \bar{i} till \bar{e} , men § 174 begränsar Kock övergången till semifortisstavelse. Jag utgår från att *twē-* är den ljudlagsenliga utvecklingen av den urn. formen. För att förstå *twī-* måste man räkna med inverkan från prefixet *prī-*, som har sin normala motsvarighet i fvn. *prī-*². Att räkneorden för 'två' och 'tre' ofta

¹ Jfr s. 167, not 1.

² Vid sidan av *prī-* finnes i fvn. även *pré-*, och i fsv. är denna senare form regel. Kock förklarar vokalen *bero* på semifortisbetoning. Om man likväl icke vill räkna med olika utveckling i fortis och semifortis erbjuder

inverkat på varandra är en känd sak. Se t. ex. Noreen Geschichte der Nord. Spr.³ § 217.

Gösta Bergman.

Textkritiska studier över den fornsvenska Flores och Blanzeflor.

III¹.

Ett nyfunnet fragment.

Sedan texten med variantapparat till den nya kritiska edition av Flores och Blanzeflor, som jag sedan flera år förberett, i det närmaste var färdigtryckt, fick jag helt nyligen från fil. mag. Aarno Malin, biblioteksamanuens i Hälsingfors, ett särtryck ur (det ännu icke publicerade) tolfte bandet av Studier i nordisk filologi, innehållande jämte en kort inledning en autotypisk avbildning och ett avtryck av ett nyligen funnet fragment av en hittills obekant handskrift av den fornsvenska dikten.

Enligt utgivarens redogörelse har fragmentet i fråga, ett pergamentblad av c. 21,5 cm:s höjd och c. 14,5 cm:s bredd, varit använt som inbindningsmaterial i en codex, en lärobok i logik, från mitten eller senare hälften av 1400-talet. Av bladets övre del är bortskuret ett stycke omfattande c. 6 rader på varje sida. Rectosidan har 37 rader av Flores' text och därjämte, nederst på sidan och skilda från det övriga genom ett litet mellanrum,

sig en annan förklaring. Formen kan bero på anslutning till *twē*, där ju *ē* var ljudlagsenligt. Men denna beröring mellan de bägge räkneorden måste ha ägt rum på ett tidigt stadium, eftersom *þrē* är allenarådande i fsv. Jag föreslår det antagandet, att från pref. urn. **twīh-* h överförts till pref. urn. **þrī-*. Men denna inverkan har endast försiggått inom det område, som sedermera blev östnordiskt. I västnordiskan har *þrī-* segtrat och, som vi sågo, i sin tur påverkat **twīh-*.

¹ Jfr denna tidskrift band 32, s. 129 ff. o. 225 ff.

två versrader, som uppenbarligen icke ha något att göra med vår text¹. De 37 raderna motsvara v. 1029—1061 i Klemmings edition. Versosidan har 43 rader, motsvarande v. 1069—1106 hos Klemming. Utgivaren anmärker, att fragmentets paleografiska utseende otvetydigt hänför det till 1300-talet, men avstår i brist på jämförelsematerial från att närmare bestämma dess ålder. Utan att ännu ha hunnit att göra en närmare undersökning vill jag för min del, av paleografiska och språkliga grunder, snarast förlägga det till senare hälften av 1300-talet.

En så gammal handskrift av vår text, vars äldsta kända avskrift är från c. 1430, är naturligtvis av stort intresse. Då jag ej kan begagna fragmentet för min redan tryckta text av Flores och Blanzeflor och då jag ej kan tynga inledningen med en så pass utförlig utredning, vill jag här — med benäget tillmötesgående av Arkivets redaktör — redogöra för dess ställning till de övriga hskr. och dess textkritiska betydelse.

Det kan då till en början genast konstateras, att hskr. i fråga icke är originalhskr., varemot även — om min tidsbestämning är riktigt — åldersskäl tala. Bevisande för att fragmentet är en avskrift (i vilket led från originalet kan ej bestämmas) äro följande ställen, där fragmentet — jag kallar det i det följande för *H* — ensamt avviker från alla de övriga hskr. eller i varje fall har en påvisbart felaktig läsning:

V. 1029² läser *H*³: *ther at fauita komber thær*; ABC ha: *til forwitne*, vilken läsarts ursprunglighet framgår av den isl. texten (*N*): *ef nokkurr maðr kemr at njósna um nokkut*.

V. 1033 har *H*: *aff tornit*, ABC: *aff værnine*, FE: *aff wernen*.

V. 1046 har *H*: *then iæmlange*, AFE: *thet aar*, BC: *thet arit*.

¹ De lyda: *drikkom fast ok varum fro | sko[r]ter ey korn a bo[n]-dans lo*.

² Jag följer här versräkningen i Klemmings edition.

³ Jag återgiver alla hsk:s text med upplösta förkortningar utan särskild beteckning.

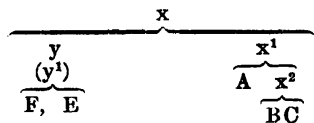
V. 1047 lyder i H: *tha later han stempna almoghan til thingh*; i st. f. de spärrade orden har A: *almænt thing*, BC: *almæningx thing*, FE: *almendelig ting*.

V. 1089 har H genom felläsning av sin förlaga *alle* i st. f. *æller* (så ABC; F: *heller*; versraden saknas i E).

V. 1091 läser H: *dyura stena* (sic!) i st. f. *dyra stena* (så ABC; *dyræ stiennæ* F, E).

V. 1096 har H den besynnerliga formen *sardamome* (jfr det några rader längre ned förekommande *kardomome*) i st. f. A:s *sardinis*, F:s *sardinix*, B:s *sardonis* (versraden saknas i C och E).

Jag har i denna tidskrift bd 32, s. 129 ff. visat, att de bevarade hskr:na, de svenska (ABC) å ena sidan och de danska (FE) å den andra, sönderfalla i två tydligt skilda grupper, och vidare, att inom den förra gruppen B och C stå varandra närmare än någon av dessa stå A. Resultatet sammanfattade jag s. 154 i följande släkttavla:

Det framgår nu redan av en hastig jämförelse, att den nyfunna H, såsom man ju också kan vänta, hör till gruppen ABC. Några särskilda bevis härför behövas icke, då det tillräckligt klart visas av den följande framställningen. Inom gruppen ABC åter blir det av en närmare granskning tydligt, att H i det hela står mycket nära A. Detta framgår framför allt av följande felaktiga läsarter, som H har gemensamma med A, under det att alla de övriga hskr. avvika från de båda nämnda.

V. 1049 läser H: *skulu gensten kome thæra*; överensstämmande har A: *genast*, under det att BC ha *alla*, FE: *allæ*.

V. 1058 ff. lyda i H i nära överensstämmelse med A: *alle ga ther syrghandhe til | thy at ængin thera han hafua vil | thy at ther æpter fylghir swa mykin nødh | vm iæmlange dagh then vissa dødh*. Bd 32, s. 254 f. och s. 137 har jag emellertid visat,

att i A här ett par versrader bortfallit, och att stället, dels i direkt överensstämmelse med BC (och stöd av FE), dels — vad beträffar v. 1060 — i överensstämmelse med FE och den isl. texten, bör lyda på följande sätt: *alla ga ther syrghiande til | thy at inghen thera haffwa wil | then heder, en hon ma radha | ther ey skal længer vara, | ok æpter vita sik tholka nødh, | vm iæmlanga dagh then vissæ dødh.*

V. 1081 heter det, sedan några sjungande fåglar omtalats, i H liksom i A: *hwa thet seer hanom brister ey gaman*; BFE ha riktigt: *høre* (C saknar denna versrad). Läsarten *høre* bekräftas av den ffra. texten: *Qui les sons ot.*

V. 1085 läser H i likhet med A: *ligger eth vatn aff paradis*. Såsom framgår av de isl. och ffra. texterna (isl. *rennr ór Paradisu* (M); ffra. *de l'autre part . . | Court uns fleuves de paradis*) är emellertid här läsarten *løper* (FE: *løber*) den riktiga. Jfr bd 32, s. 149.

Till dessa mera påfallande överensstämmelser mellan A och H kunna läggas ytterligare några textställen, där dessa båda hskr. uppvisa samma läsarter gentemot övriga hskr., men där likheterna äro av mera likgiltig natur eller ovisshet kan råda, vilkendera läsarten som är den ursprungliga.

V. 1030 lyder i H: *han vil han genstan bæria ok sla*; med avs. på de här spärrade orden överensstämmer H med A: *han vil honum*; BC däremot ha: *han høter honom*, FE: *tha lader han hanum*.

V. 1033 ha H och A: *the (aldrigh skulu osv.)*; BC: *ther*, FE: *som*.

V. 1058 läser H liksom A: *alle ga ther syrghiandhe til*. I st. f. *ther* ha BCF: *the* (E: *tha*).

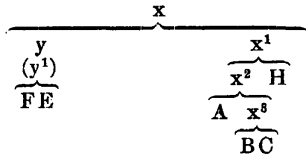
V. 1086 har H liksom A: *(eth vatn . .) ther man eufrates kalla*; B har (felaktigt): *han maa . . kalla*, C: *man ma . . kalla*, FE: *man pleyer . . at kallæ*.

På några ställen visar H en närmare verbal överensstämmelse med B. Alla ställena gälla emellertid obetydligheter, där tillfälliga ändringar lätt kunna spela in. I ett fall — v. 1077,

där H liksom B saknar det i A över raden tillskrivna *genast* (C: *siden*, F: *ther aff*) — torde B och H vara ursprungligast. I övriga fall kan det ej avgöras, vilken läsart som är den riktiga.

Något ställe, som skulle visa en närmare överensstämmelse med C eller med BC (såsom grupp betraktade) förekommer icke.

Då sålunda H står närmare A än BC, men å andra sidan uppvisar fel som saknas i A, kan H visserligen ej vara en släkting till A i rätt uppstigande led, men är tydligen en sidoavkomling till någon av A:s förfäder och till dessa förfäder en närmare släkting än den hskr., från vilken BC härstamma. Grafiskt kan förhållandet, under hänvisning till den ovan återgivna släkttavlan, åskådliggöras på följande sätt:

Vad beträffar fragmentets textkritiska betydelse, komma huvudsakligen i betraktande några textställen, där H bekräftar, att en av alla eller en viss grupp av de övriga hskr. given läsning äger företräde framför A:s.

V. 1030 har H i likhet med B, C, F, E: *bæria ok sla*; A läser: *bæria tha*.

Efter v. 1031 tillägger H: *ok h[a]n hafuer orloff aff konunge[n] ther ti[l] | at göra slikt ilth ther han vil*. I nära liknande lydelse återfinnas dessa versrader i B, C, F och E. De bekräftas även av den isl. texten (N).

V. 1034 har H liksom BCF efter *andre* ordet *fyre* (E oriktigt: *tij*), vilket saknas i A.

V. 1036 ff. lyda i A: *tha the* (dvs. vakterna i palatset) *vardha nakath varæ | tha øpa the swa opinbara | at the riddara ther bo næra | ther æ skulu all tiidh redho vara* [läs: *væra*] | *hundradha thusand the koma saman | badhe ij nødth ok swa ij gaman*. Bd 32, s. 253 ff. har jag med ledning av BC samt den isl. texten rekonstruerat de fyra sista versraderna på följande sätt: *at the riddara*

ther bo næra | — ther [æ] skulu all tiidh redho væra | medh hæst ok vapn j nœdh ok gaman — | hundradha thusand koma ther (l. *the koma*) *saman*. Denna rekonstruktion bekräftas nu nästan ordagrant av H: *at the riddare ther bo næra | ther til redhe skulu væra | medh hæsta ii nœdh ok swa ii gaman | hundradh thusandh the kome saman*.

V. 1044 läser H med BCFE: *mø*; A har: *iomfru*.

V. 1052—1053 lyda i H: *thy at han an ængin man | the quinnu fangu æpter han*. Härigenom bekräftas beträffande den första versen den av BC (och i allt väsentligt även av FE) givna läsarten gentemot A:s *thy at ther skall aldre ængin then man* (osv.). I senare versraden överensstämmer H med A och F, men denna läsning måste, då E här går med BC (: *the kona . . som færre atte han* C) vara oursprunglig. Förhållandet visar, att förbindelsen mellan F och A-gruppen (se bd 32: 161 ff.) går tillbaka till en hskr. som ligger före H¹.

V. 1072 har H: *skøtelik*, BC: *skiwtelik*, FE: *skiødelig*, A däremot: *støtelik*. H:s form visar, huru felet uppkommit i A genom felläsning av det första *k*-et.

V. 1073 läser H i likhet med BCFE: *røst*; A har: *liwdh*.

Efter v. 1074 tillägger H liksom BCFE ett par versrader: *badhe stora ok swa sma | the grymaste dyur a iordhen ga*, vilka saknas i A. Dessa rader kunna icke vara borta, utan att sammanhanget förstöres.

Efter v. 1103 tillägger H: *the ædhlasta træ æru plantit thæra | ther man veeth bæst ii værlen vara*. I nära liknande lydelse finnas dessa versar även i BCFE. De bekräftas av den ffra. texten: *Il n'a sous ciel arbre tant chier . . | Dont il n'ait assez en cel ort*.

I alla nu nämnda fall har jag i min kritiska edition redan upptagit de här av H bekräftade läsarterna. På följande fyra

¹ Ett liknande förhållande äger rum v. 1045. H har liksom AF: *kon ii siæng medh hanom gar*; BC ha: *j sæng medh honom hwaria nath gaar*, vilket med avseende på de framhävda orden bekräftas av E. För BCE kunna inga gemensamma fel påvisas (jfr bd 32, s. 163).

ställen har jag däremot icke vågat att ändra på grundval av det mig tillgängliga materialet.

V. 1042 saknas i H liksom i BCFE det i A förekommande ordet *ok*. — V. 1044 saknas i H liksom i BCF(E) ordet *et* framför *aar*; i A är ordet tillskrivet över raden. — I fråga om dessa småord kunna överensstämmelserna emellertid vara tillfälliga.

V. 1082 läser H liksom BFE: *amote ær*, under det att A har: *a mot gær* (versraden saknas i C). Här bekräftar H BFE:s läsart, som även i och för sig har sannolikheten för sig, då någon närmare beröring mellan B och FE ej kan med full säkerhet påvisas (jfr bd 32: 160).

V. 1094—1095 lyda i A: *smaragda ok granata | ther idher æru nw væl til mata*. I st. f. de spärrade orden ha H och B: *sma ok stora*, F: *bode storæ oc smaa* (C avviker och E saknar stället). Här bör säkerligen HBF:s läsart följas.

Ett särskilt textställe må till sist beröras. V. 1078—1079 lyda i A: *The diwr* (dvs. några fåglar i en lustgård i Babylon) *skilias quidho løst | thy hwart thera høre sina naturlika røst*. Bd 32: 256 f. har jag föreslagit att ändra det meningslösa *høre* i andra versraden till *hafuer*, varigenom stället till sitt innehåll skulle komma att överensstämma med den ffra. texten. H har samma text som A, med undantag därav, att i st. f. *høre* står *tharff*. Även detta ord saknar här mening. Stället är tydligen mycket tidigt fördärvat.

Som synes av det föregående, har det nyfunna textfragmentet endast på få ställen och på iutet av större vikt kunnat bringa något i egentlig mening nytt. Men det är av stor betydelse för bekräftande av de resultat rörande de ursprungliga läsarterna, som man redan med begagnande av de andra hskr. kunnat komma till. Det måste djupt beklagas, att denna ståtliga och, som det vill synas, i det hela synnerligen goda handskrift skall ha gått förlorad på den här behandlade lilla spillran när.

Olof Östergren, Nusvensk ordbok h. 1—12. Wahlström och Widstrand, Stockholm 1915 ff.

Den ordbok som i det följande blir föremål för granskning har redan ganska länge varit under utgivning; dess första häfte utkom 1915. Först rätt nyligen har emellertid dess första band, omfattande A—E (h. 1—en del av h. 12), fullbordats. Också på den grund är det lättare att nu bilda sig ett omdöme om arbetets halt, att det först på sistone inom alfabetet skridit förbi Svenska Akademiens stora ordbok (SAOB) och alltså nu måste väsentligen leva på sin författares egna tillgångar.

Förf. förutskickar några »förberedande anmärkningar» — en fullständig inledning utlovas till längre fram. Dessa anmärkningar, supplerade av förlagets Anmälan på omslaget, ge besked i alla huvudpunkter rörande ordbokens art och syfte. Det synes mig därför praktiskt att genomgå »anmärkningarnas» olika avdelningar (med överhoppande dock av den om »rättskrivningen») och att därtill knyta de reflexioner vartill dessas innehåll och ordbokens praxis i där omhandlade punkter kunna föranleda. Min uppfattning om den senare har jag huvudsakligast vunnit genom att grundligare studera några valda häften av dem som icke (eller blott till obetydlig del) ha motsvarighet i SAOB.

1. Stommen. Utom på skilda slags tryckta ordböcker grundar ordboken sig på »otryckta samlingar». Till en högst väsentlig, antagligen vida övervägande del äro dessa ordsamlingar gjorda av Östergren själv. I dem ingå dels excerpt ur allehanda litteratur, dels anteckningar ur förf:s eget ordförråd och språk. Andra personers talspråk har utan tvivel ock anlitats, och förf. säger sig på den grund, att han längre eller kortare tid vistats i skilda trakter av landet och dessutom sökt lägga excerperingen lokalt allsidigt, ha skäl att tro att ordboken ej ensidigt representerar hans egen medelsvenska språkmiljö. Förf:s tro härvidlag skall nog ej komma på skam. Blott en enda gång har jag funnit anledning att tillskriva frånvaron av en specialbetydelse det faktum att förf. är uppsvensk: under *duktig* finner jag visserligen sammanställningen *rask och duktig*, men detta — från uppsvensk ståndpunkt fullt riktigt — under rubriken 'raskhet, mod o. d.'; men i Skåne säger man ock: *han är inte riktigt duktig* i bet. 'icke riktigt kry, frisk'. Må vara att denna användning är något vardaglig, den är det dock icke mer än att den säkerligen och med all rätt beaktats, om den varit uppsvensk.

2. Ordförrådet. Ordboken vill meddela »det allmänna nutida ordförrådet» så fullständigt som möjligt, dock så, att av sammansättningar blott ett urval medtages. Så vitt jag kan finna,

uppfyller ordboken med hänsyn till själva ordförrådet — för att ännu blott tala om detta — synnerligen högt ställda krav. De speciella uteslutningar förf. uttryckligen förbehållit sig, kunna enligt min mening med skäl respekteras. De gälla särskilt namn — i det att blott verkligt vanliga växt- och djurnamn medtagas —, rena fackord — mera exklusiva sådana skall man nämligen i allmänhet icke räkna på att finna —, finlandssvenska och amerikansvenska, klart dialektala och vulgära ord. Att förf. ibland varit litet liberalare än han sålunda utfäst sig att vara skall icke klandras.

Ställningen till de främmande orden kan vara en rätt svår fråga. De sägas vara medtagna i »rätt stor utsträckning». Faktiskt synas de mig vara uppmärksammade i fullt tillfredsställande grad. Därvid har Ö. ett bestämt syfte: de främmande orden tagas »huvudsakligast» med för att det skall bli tillfälle att meddela svenska ord som lämpa sig till ersättning av dem. Ett liknande språkvårdande syfte vidgår förf. ha föranlett medtagandet av vissa nybildningar eller överhuvud mindre vanliga ord. I *botbar*, *botten-löjlig*, *bristfälla* 'bristfällighet', *broning* 'bro-slagning', *dödssynda* torde vi ha ex. på ord, som förf. sålunda gärna ville hjälpa fram.

Blott i ett fall har jag förgäves behövt leta efter ett »enkelt» ord. Det är speltermen *borup*, som är så pass allmänt känd att den (om ock med ej fullt exakt eller åtminstone ej uttömmande betydelse)¹ upptagits i både Tamms och Hellquists etymologiska ordböcker. — Av sammansättningar hade jag väntat finna *boskaps-hjord* och *brev-svar* (ett verkligen »praktiskt» ord). Gärna hade jag sett, att förf., då han såsom »mindre vanlig» omvämler förbindelsen en *enstaka belägen gård*, genom medtagande hade drivit propaganda för O. v. Friesens inom den bebyggelsehistoriska litteraturen nu rätt vanliga *enstaka-gård*. Men kanske detta önskemål är alltför subjektivt.

I ett fall måste jag påtala en uppslagsform. Ö. har ett *båda*, *-an*, *-or*, 'i havsbrynet liggande klippta (över vilken vågorna bryta sig)'. Men uppslagsformen bör avgjort sättas som *både*, *-en*, *-ar*. Det är väl sannt, att t. ex. den uppländska skärgården har *båda* (*-ä*) — och det tycks vara detta förf. hållit sig till —, men detta ord är ej fem. och heter i pl. *bådar*. Att ordet på en del av Öland (alternativt) nyttjas som fem., är ett undantag; även i götaprovinserna — t. ex. på Västkusten, där ordet är oerhört vanligt — är det eljes mask.²

¹ Åtminstone i »vira» betyder ordet ej 'sista spelet', utan enligt mitt eget och åtminstone många andras språkbruk 'sista spelomgången'.

² I Månssons Siö-Book (1644) finns *bodor* jämte *bodhar* (Dahlgren). Åtminstone det förra rör finländska orter, och formen är sannolikt finländsk (jfr t. ex. Bergroth Finlandssvenska 60).

3. Uttalet anges blott »när så är särskilt påkallat». Denna regel är ju i praktiken rätt tänjbar. Någon fonetisk beteckning förekommer naturligt nog icke, utan förf. har i stort sett genom (en kombination av) längdstreck och accenttecken sökt få fram vad han anser behövas; dock så, att han i stället för att skilja på 'och ` blott nyttjar det förra, men i fall där tvekan synas honom kunna råda direkt omtalar om ordet har »akut» eller »grav». I princip tror jag att förf. härmed gjort tillfyllest för allmänhetens krav. Men kanske han kunde ha varit litet frikostigare med dessa direkta upplysningar. Behövlig eller önskvärd synes mig sådan uppgift ha varit t. ex. vid *boricka*, *bravo*, *brutto* (alltså vid ytterligare en del främmande ord)¹. — Då Ö. låter *broken* i uttrycket *maken till broken* ha akut, må jag bekänna att jag knappt vet mig ens ha hört denna accent; (jfr nu Tillägget nedan). — Ofullständig finner jag upplysningen vid *eker*, i det jag menar att uttalsformen *ecker* och i synnerhet pl. *eckrar* bort omnämnas.

4. Grammatiska uppgifter ges »så kortfattat som möjligt». Jag skall ej uppta utrymmet med att referera principerna; de synas mig goda. Under adjektiven nämnes icke den adverbiala formen särskilt. Ö. torde mena, att den i allmänhet tillräckligt framgår genom uppgiften om neutralformen. Att han har sin uppmärksamhet riktad på sådana fall där detta icke (i alla avscenden) håller streck, visar artikeln *dålig*, där vi nämligen finna en befogad hänvisning till *illa*. Kanske hade det då ock varit lämpligt om vid ett visst moment av adv. *bra* funnits en direkt upplysning om att ordet är adv. till *god* (jfr *ett gott utseende* — *se bra ut*; *god smak* — *det smakar bra* eller *gott*), liksom jag antar att vid *illa* en tillbakahänvisning kommer att bestås, som svarar mot den nyss nämnda vid *dålig*.

5. Betydelse. Förvisso har förf. gjort rätt i att icke ge sig in på några mer eller mindre subtila definitioner vid allmänt gängse vardagsord sådana som *häst*, *räv*, *gran* (hans egna exempel). I dylika fall utgår han i allmänhet från en »huvudbetydelse» (eller något dyl.) och ställer så upp den ena eller andra »bibetydelsen» eller överhuvud de mer franträdande säravändningarna som sidoordnad(e) avdelning(ar) efteråt. I denna anordning av betydelsena förfar Ö. synnerligen fritt. Praktiska, »nuspråkliga» synpunkter ha lett honom. Vad som hålles isär eller tvärtom nära förbindes av det levande språkmedvetandet, eller vad som för detta är centralt, resp. periferiskt, detta har varit hans ögonmärke — icke det historiska sammanhanget blott

¹ Detta även om uppgiften i något fall skulle gå ut på ett: både akut och grav.

såsom sådant. I de ojämförligt flesta fall jag mönstrat finner jag att han därvid i — den ingalunda lätta — tillämpningen gått förnuftigt tillväga och visat gott omdöme. Skall jag nämna ex., som jag särskilt noterat, nämner jag *ekonomi* och *enkel*.

Samma frihet från traditionellt lexikaliskt tvång har Ö. förbehållit sig ifråga om själva betydelseernas formulering, där sådana anses böra närmare anges. Detta särskilt i tre hänseenden. Först därutiinnan, att det ingalunda ansetts oeftergivligt att översättningens alla element tvingas ihop till en enda definition, syntaktiskt sett lika svävande i luften som uppslagsordet. Det kan väl ej nekas, att åtskilliga av SAOB:s översättningar just genom strängt — om ock ej undantagslöst — uppfyllande av detta krav blivit ganska hårdsmälta. Ö. låter i stället ofta ett parti av — stundom hela — översättningen stå som självständig sats; och han kan då i stället, där så anses önskligt, utan fara att trassla in sig själv och läsaren leverera en synnerligen fyllig sakutredning. Som ex. må nämnas *bordlägga*, *bot* (i den katolska kyrkan), *brännare* (att rosta kaffe i), *dun*, *efterkrav*.

Men för det andra låter Ö. tvärtom stundom exemplet reelt sett i fri form övertaga större eller mindre del av en översättnings uppgift. Så har skett t. ex. vid *bortval*. — Slutligen ersättes översättningen i stor utsträckning genom meddelade synonymer (se härom mom. 7).

Som prov på Ö:s fria behandling av betydelseerna hänvisar jag till artiklarna *botten*, *brev* — under huvudbetydelsen finnas här följande moment: 1) [utgöres blott av ex. som belysa betydelsens centrala del]. 2) »Märk ett par uttr.» 3) »Friare» —; vidare nämner jag *briljant*, adj. (där den »friare» användningen sättes först såsom huvudbetydelse och den »något mer egentliga» kommer i andra rummet), *död*, adj., *entonig*; i denna sista artikel finna vi: 1) Friare och bildl. 2) »Sträng» bet. Artiklar om viktigare ord, särskilt ord av mera formell innebörd, inledas stundom med värdefulla, allmänt utredande anmärkningar. Så har skett vid *eller*, *en*.

Några strödda små anmärkningar till detta moment må här göras. Vid *bringa*, v., talas om »rent egentl. bet. av 'föra, bära'», och dessa båda verb anföras sedan också som synonymer till *bringa*. Men därvid undanskymmes det »perfektiviska» moment som genomgående skiljer *bringa* från *bära* och *föra* (som osammansatta verb)¹. — Fullt tillfredsställande ur modern lexikografisk synpunkt är det väl ej, även om man tillåter en betydande frihet, att översätta uppslagsordet *eol(i)er*, som ju är singularis, med 'en av

¹ I de övriga av förf:s synonymer kommer däremot det perfektiviska hos *bringa* fram.

grekernas tre huvudstammar'. Motsvarande formulering nyttjas vid *est.* — För knapp synes mig översättningen av *dös*; varken översättning eller *ex.* upplysa om från vilken tid en *dös* härrör.

Att en levande betydelse saknas, torde mycket sällan kunna påvisas. I fråga om *duktig* gjordes ovan ett påpekande. Och nog kunde väl *dunder* såsom en rätt aktuell benämning på ett slags dåligt brännvin ha fått komma med likaväl som *bluddervin*.

Det är helt naturligt, om man någon gång kan ha litet avvikande mening också beträffande anordningen av betydelserna. Vid *dö*, *v.*, och *död*, *sbst.*, har förf. som första indelingsgrund inom den »egentliga» betydelsen distinktionen: 'om människor' — 'om djur'. Motivet är tydligen, att så gott som hela materialet, särskilt alla fastare uttryck o. d., tillhöra människornas sfär. Likväl synes mig det praktiska kravet här ha gynnats på språkkänslans bekostnad; jag finner nämligen, att *Han dog i dag på morgonen* enligt Ö. skulle ryckas ned till mom. II, om det sades t. ex. om en hund, och där då få sällskap med *Tusentals lämlar dö på dessa vandringar genom olyckshändelse* — vilket åter för Ö. blir något annat än om människor dö genom olyckshändelse. — Vid *dörr* störes jag något av att vid avdelningen »märk en del uttryck» finna egentliga och bildliga uttryck om varandra.

6. För exempelmateriallets rikedom förtjänar förf. alldeles särskilt beröm. Jag tog mig vid läsningen ofta före att på förhand utfundera mer eller mindre gängse uttryck eller fraser som jag menade borde vara beaktade bland exemplen; så gott som aldrig behövde jag sedan leta förgäves. — Vi finna dels litteraturexempel, diplomatariskt återgivna med undantag för stavningen och ej sällan med utsatt författarnamn, dels fritt bildade exempel. Dessa senare verka aldrig »konstruerade», de äro tydligen gripna direkt ur det levande språket, varvid förf. gärna anlitar talspråket så långt hans principer medgiva. Under *botten* finna vi sålunda bl. a.: *Det är socker i botten* 'gå på bara, så kommer du till det värdefulla', *botten opp!*, *det finns botten i mej också* 'nu orkar jag inte ett dugg mer'. — Utomordentligt sällan saknas alltså tillräcklig exemplifikation. Är det egen-skapen av lånord som gör att intet *ex.*, blott översättning, ges vid *engagera*? Ordet tillhör dock delvis talspråket (t. ex. *starkt engagerad i åtskilliga kristidsföretag* — där jag icke känner någon fullständig inhemsk synonym).

7. Genom meddelande av synonymer under särskild rubrik (*Syn.*) vid en mängd artiklar bjuder Ö. på något som för de flesta torde verka som en nyhet, ehuru det i själva verket har anknytning hos A. F. Dalin (1850—53). Tanken är utan tvivel god. Bakom den ligger en önskan att få allmänheten att

besinna sig på modersmålets tillgångar samt att ge ledning vid valet av »det rätta ordet», t. ex. — säger förf. — »vid översättning från främmande språk, vid författande, vid kriorättning, vid meddelande av förklaringar osv.»

Förf. förtydligar själv ordet synonym med »bytesord». Uppenbart är ock, att synonym både för vanlig språkkänsla och för fackmässig begreppsuppfattning åsyftar ett enskilt ord, som är likvärdigt med ett visst annat. I praktiken torde man väl kunna ha lov att utsträcka termen till att avse ett huvudord i förening med en helt kort specificerande bestämning. Men det är förvisso icke förenligt med begreppet synonym att därunder inbegripa sådant som detta: 'sammanviket papper med visst antal instuckna nålar' (»synonym» till *nål/brev*), »i spetsen skärpt och stålat söm» (synonym till *brodd*), »vattenstråle från duschrör» (synonym till *dusch* i viss bet.). Det synes mig icke håller tillrådligt att för framtiden på detta sätt utsträcka begreppet synonym. Och — ur förf:s eget praktiska syfte sett — vad gagn fylla sådana omskrivningar som »bytesord»? Förf. har säkerligen här blandat samman översättning, definition, deskription å ena sidan och synonym å den andra.

Därav har då en naturlig följd blivit en viss oklarhet i förhållandet mellan översättnings- och synonymavdelningarna. En klar avgränsning dem emellan är kanske ogenomförbar, om man nu vill ha en särskild synonymavdelning. Men jag är håller ej övertygad om lämpligheten härav. Hade det ej låtit sig göra att event. genom ett enkelt litet tecken (ett * l. dyl.) i själva översättningen utmärka de ord — icke de långrandiga omskrivningar! — som förf. särskilt vill anbefalla till bruk — försåvitt man icke rent av kan tilltro läsaren att själv välja bland översättningsorden? Som det nu är, ha åtskilliga även praktiska olägenheter blivit en följd. Man vet t. ex. ej vad man bör vänta i översättningen och vad under »Syn.»; under *dödlig* t. ex. finna vi den klagörande distinktionen mellan 'döden underkastad' och 'dödande, dödsbringande' först i den synonyma avdelningen, medan översättning vid motsvarande båda mom. helt saknas¹. Eller behovet att ha både översättning och synonym vällar onödigt och något skrymmande omsägning (såsom under *element B*). I flera fall är det också svårt att bland mängden av synonymer finna den eller dem som komma i fråga vid den just för tillfället intresserande betydelsen uppe i artikeln; så vid *döma* (här kanske snarast oriktig ordning av förbiseende) och *elak*.

¹ Vid de främmande orden tycks förf. ha ansett översättningsavdelningen vara mera av nöden. Men just i fråga om dem säger han (se ovan) att han vill meddela svenska ord »med vilka de — — — kunna ersättas», alltså synonymer.

Villigt erkännes emellertid, att den utomordentliga rikedomen på likvärdiga ord och uttryck är av stort värde för ord-boksbegagnaren. Vilken fullständighet förf. därvid beflitat sig om, därom kan man få en föreställning genom t. ex. artiklarna *dum* och *dumbom*, *död*, adj. Frånvaron av ordet *gruff* bland synonymerna till *bruckel* och av *tungus* bland synonymerna till *döddansare* innebär väl icke att de förra anses alltför vardagliga, utan beror väl blott på att förf. ej fått orden i tankarna? Båda böra utan tvivel upptas på sina platser.

8. Stilarter och bruklighetsområden anges med stor omsorg och med användande av en synnerligen väl avvägd skala av nyanser. Vi finna exempelvis bland stilartsbeteckningarna »vard(agligt)», »ngt vard.», »mycket vard.», »skönl(itterärt)», »högtidligt», »mest smtl.» (samtalsspråk), »folkligt», »skriftspråk», »skämts.» och bland rena bruklighetsuppgifter »mindre vanl.», »mindre (allmänt) känt», »ej allm. brukat» o. s. v. — och detta fullt riktigt utan för ängslig bundenhet vid fasta formler. Termen »landsdelsord» (ldls.) är emellertid bra tung och hade med fördel kunnat ersättas av »lokalt» (lok.). — Av värde är ock en upplysning som den vid *bottna*: »märk en bildl. användning som av souliga undvikes som danism».

För att även här betyga mig som uppmärksam läsare, nämner jag att jag saknat stilarts- och bruklighetsbeteckning vid *broder* vid direkt tilltal i förbindelser som det av Ö. anförda *Va menar bror me de?*; jag skulle beteckna det som »täml. ålderdomligt, ceremoniöst». Kommande forskningar inom tilltalskicket kunde ha haft gagn att få detta fastslaget.

9. Redogörelsen för uppställningen skall icke här gås igenom, blott pekas på vad som kan i någon mån sägas vara iögonenfallande, särskilt vid jämförelse med tidigare praxis. Sammansättningar och avledningar, som klart återgå på ett grundord, föras tillsammans under detta, även om bokstavsföljden därigenom något skulle brytas. Ord med *an-*, *be-* o. d. behandlas likaledes alla i obrutet sammanhang. Sammansättningar, vari stickordet utgör förled, upptagas antingen en särskild avdelning efter huvudartikeln eller, om de ej erbjuda särskilt intresse, i denna själv; de placeras då antingen omedelbart efter böjningsändelserna eller såsom eget moment, jämställt med betydelsemomenten. Som sammansättningar behandlas avledningar på *-bar*, *-sam*, *-het*. Allt detta synes mig oantastligt, delvis direkt praktiskt. — I artikeln *egnahem* träffa vi sålunda alla de talrikt uppdykande sammansättningar som mom. II, därinom ha sedan t. o. m. beståtts underavdelningar (under II 2) för var och en av de många sammansättningar (*egnahems-bolag*, *-byggare*, *-fråga*) — klart och redigt, men i detta fall trots själva sakens aktualitet

litet för mycket av det goda. Vid sammansatta verb har man ju att skilja på ständigt fasta och »lösbara» sammansättningar. Vid de senare låter Ö. den fasta formen tjäna som uppslagsform även för den »lösa». Detta även då i speciella betydelser fast form icke brukas: *gå på* kommer alltså att behandlas under *pågå*. Helt utan undantag synes denna anordning dock icke vara; jag har träffat både *dalta bort* och *bortdalta* vederbörligen behandlade på var sitt ställe (likväl utan böjning på det förra), med samma ex. på båda ställena. Kanske är det blott ett tillfälligt förbi-seende. —

Utänför Östergrens egna anmärkningar skulle jag vilja ägna några ord åt ett par i ordboken nyttjade termer, som icke falla under de ovan redan berörda. I stort sett finner jag terminologin lycklig. Att Ö. nyttjar ordet »särskilt» i dess mot den vanliga språkkänslan svarande betydelse av något som framhäves eller utmärkes, räknar jag honom till förtjänst; SAOB har enligt min mening icke varit lycklig, då den infört denna term för att utmärka »specialbetydelser» i allmänhet. — Den skillnad som SAOB gör mellan »i fråga om» såsom syftande på den allmänna sfär inom vilken en betydelse rör sig, »med avseende på» såsom åsyftande objektet, medan ensamt »om» blott betecknar subjektet synes mig däremot värdefull, och den har väl ett viest stöd i allmän språkkänsla. Ö. nyttjar »om» även i fråga om objektet (eller den allmänna sfären), i det att t. ex. *dämpa* säges brukas 1) om stöt, rörelse o. d. 2) om eld o. d. Det är möjligt, att det blott är mitt mångåriga medarbetarskap i SAOB som gör att detta »om» icke synes mig logiskt sett oantastligt.

En lapsus har jag antecknat sp. 1157: i översättningen av *enhet* (inom dramat) står »handlingens enhet» i st. för »rummets enhet.»

Utstyrseln lämnar intet övrigt att önska. Stilsorterna, en ganska viktig sak i en ordbok, äro lyckligt valda och fördelade, vilket väl är förf:s förtjänst.

Vad jag här ovan haft att anmärka har i allmänhet varit småsaker. En mer vitträckande betydelse tillmåter jag på sin höjd vad som yttrats i synonymfrågan. Men även detta blir en relativt underordnad detalj i jämförelse med allt det myckna som här framkallar beröm. I själva verket är Östergrens ordbok en beundransvärd prestation både om man besinnar det ut hålliga arbetet och den höga kvaliteten hos dess resultat. Då man anmäler denna ordbok inför fackpublik, ligger det kanske närmast att tänka på vilken gullgruva den kommer att bli för eftervärldens språkforskning i fråga om svenskt språk från 1900-talets början. Det är livligt att hoppas, att de onda tiderna

inte måtte lägga allvarligare svårigheter i vägen för verkets snara fullbordan.

Tillägg: Rörande uttr. *maken till broken* (s. 178) kan jag nu lämna ett par upplysningar. Grav accent synes vara det vanliga i övre Sverige (meddel. från Norrland, Stockholm, mer generell mälarsvenska, Karlstad, Arbogatrakten, Östergötland). Från Kristianstad uppges likaledes *brōka* (sk. dial., t. ex. Åsbo o. Torna hd:er *brōga*; jfr. Billing Åsbom. 208). Prof. Axel Kock meddelar mig däremot att akut är det enda naturliga för honom. I Vgtl. synes uttr. ej höra hemma.

Göteborg.

Hjalmar Lindroth.

Paul Öhlin, Studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan (Gradualavhandling), Lund 1918.

Liksom varje bidrag till vår av forskningen alltför styvmoderligt behandlade fornsvenska syntax äro även Öhlins studier över de passiva konstruktionerna i fornsvenskan mycket välkomna. Icke minst förtjänar den för vår gren av den germanska språkstammen egendomliga *s*-formen av verbet en ingående undersökning. Nygaards utmärkta Norrœn Syntax rymmer en förträfflig framställning av passivum i fornuisländskan. I föreliggande avhandling behandlar Öhlin två kapitel av den fornsvenska passivläran: *s*-formens uppkomst och utveckling till beteckning för medium och passivum och passivomskrivningarnas temporala betydelse. Till dessa tvenne kapitel lovar han att framdeles lägga ett tredje: om de olika passivkonstruktionernas användning.

I bokens inledningskapitel redogör författaren i korthet för den nordiska *s*-formens ursprung och vidrör även den ljudhistoriska sidan av dess utvecklingsproblem. Han påminner om teorierna för det ie. mediets och den italiska *r*-formens uppkomst och menar, att det inte vore underligt, om man med dessa som bakgrund ställde sig en smula tvivlande till den hävdvunna förklaringen av den nordiska *s*-formens upprinnelse ur verbets förbindelse med reflexiv-pronominet. Å andra sidan medger han, »att *s*'et icke gärna kan tänkas härflyta ur någon annan källa» och i det intima sambandet mellan *s*-formens betydelse och betydelsen av verb + *sik* eller *sēr* ser han — som andra — ett övertygande bevis för denna förklarings riktighet.

Kapitlet avslutas av en kort överblick över *s*-formens ljudhistoria, vari förf. förfäktar Bugges åsikt, att de östnordiska verben i sin *s*-form bevarat en rest icke blott av dativformen *sēr* utan även av ack. *sik* med genom saudhi svunnet *k*.

I Kap. 2 få vi i en uppställning, som i allt väsentligt sammanfaller med Nygaards i hans norröna syntax (§§ 150—158), en översikt över *s*-formernas olika användning och betydelse som 1. reflexiv form, direkt och indirekt, 2. reciprok form, direkt och indirekt, och 3. medium.

Utom i förbindelsen *sin (i) mellum* förekommer som bekant reflexivum i sin fulla form i reciprokt bruk icke i fornsvenskan. Det enda av förf. antecknade exemplet *a gatonne slogho sik the bowa* (Erikskrönikan v. 1421) är säkert en germanism. Att den reflexiva formen redan i urno. tid även använts reciprokt, sluter förf. av förhållandena i de germ. frändspråken. Varför han tvekar att fästa någon vikt vid runstenarnas *barþusk*, inser jag ej.

Särskild uppmärksamhet ägnar förf., som rimligt är, åt den utveckling till »neutralt medial form» — om termen mera nedan! — som vissa reciproka *s*-former genomgå och som leder till att vi jämte ursprungligare förbindelser av typen *bæræss ovormagha tver* (VG I BB 3:1) även fått uttryck med singulart subjekt. Redan ÖG har *Hvar sum bær i þæsse hælghþ* (Kr. 22). Denna utvecklings förutsättningar och gång söker förf. närmare klarlägga på s. 73 ff. Utmärkt belysande övergångsfall äro de av honom anförda: *Nu bærþ præster ok bonde* (ÖG Kr. 30) och — ett steg närmare medial (absolut) innebörd — *Bers þrell manz víþr man frelsan* (G 19:37). Eljest håller jag före, att Erik Wellander vida lyckligare klargjort det principiella i denna utveckling i sin uppsats »Zum Reflexivum im Deutschen» (i Festskrift till Erdman), en avhandling som Öhlin för sent uppmärksammat.

Större intresse än de f. ö. goda materialsamlingar författaren hopbragt för att belysa *s*-formens reflexiva och reciproka användning i medeltidssvenskan, erbjuder den avdelning, där han behandlar det kinkigare mediet. Han skiljer mellan »ursprunglig medial *s*-form», d. v. s. den reflexivform, som saknar reflexiv betydelse och endast betecknar subjektets intensiva deltagande i den verbala handlingen» (s. 23), som alltså icke väsentligt skiljer sig från den aktiva formen, och »neutralt medial *s*-form», d. ä. den ur ett transitivt verbs reflexiva form framgångna medialformen, den *s*-form, som vissa grammatiker kalla den absoluta. Han medger, att det oftast är en rätt besvärlig sak att göra denna åtskillnad, som mera ligger i det olika uppkomststättet än i innebörden, men han har sökt tillämpa den regeln, att »de refl. former, som förekomma vid intr. verb och som närmast kunna uppfattas som beteckning för, som Delbrück uttrycker det, 'die stärkere Beteiligung des ganzen Subjekts an dem durch das Verbum dargestellten Vorgang', böra uppfattas som ursprungligt mediala former». »Den

ursprungligt mediala *s*-formen» blir sålunda i själva verket de intr. verbens *s*-form. Förf. kallar detta slag av medium även för dynamiskt medium; delvis motsvarar det den grupp *s*-former, som Nygaard behandlar i § 158 Anm. 1 i sin syntax. Blott delvis. Ty Nygaard för blott några få verb hit, några rörelseverb *gangast*, *hlaupast*, *fallast*, *standast* (jfr got. *gaquiman sik*, *gaidja sik*) och ett par känslöverb *hatast* och *hugnast* (jfr got. *ögan sis*, *fairhtjan sis*, *idreigo mik* och ty. *sich fürchten*). Den grupp former Öhlin sammanfört under rubriken »dynamiskt medium» däremot är både mycket talrikare och mycket mer skiftande till innebörden, ja den bild denna samling företer, är i själva verket så brokig, att den bort göra förf. något misstänksam rörande samhörigheten.

Låt oss fråse sådana fall av förmodat dynamiskt medium som *Deler bonde sik undir lanþing* (VG II) och *þa kæræ sik fore konunga sinom* (Hels.)! Beträffande dessa medgiver förf. själv, att en reflexiv betyd. kan upprätthållas därigenom, att man tolkar verbet som beteckning för »genom sin tvist — alltså resp. sitt klagomål — hänskjuta sig under landstinget». Att denna tolkning är den enda möjliga, förefaller mig uppenbart. Man kan jämföra fisl. *konungarnir svordust i bræðralag* (Hkr) och sådana nysvenska uttryck som *klaga sig till ett ämbete* eller *prata sig in i riksdagen*. Och låt oss vidare lämna åsido det dynamiska reflexivum vid transitiva verb, som förf. visserligen icke kan påvisa i fornsvenskan, men som han (s. 24) anser sig nödsakad förutsätta med anledning av sådana *s*-former som *bepiss til stums at faræ* (VG I FS 2 § 1)! Ty här ha vi väl ändå att göra med klart reflexiva former, noggrannare bestämt, indirekt reflexiva. Ty *s*'et är här dativobjekt lika väl som t. ex. i *han stæmde hannum annat þing . . . ok beddis ræt ok fik egh* (ÖG R 26 § 1) eller i uttrycken *bepas grip* eller *bepas ransak* och det motsvarar fullkomligt *sær* i uttrycket *bidja sær konu*. Förf. jämför själv nsv. *taga sig ett bad*. Jämförelsen är riktig men från författarens utgångspunkt överraskande.

Kasta vi sedan en blick på de återstående verben i den ursprungligt (dynamiskt) mediala gruppen, möta vi bl. a. sådana verb som *smekas* och det ur lt. inlånta, alltså i Norden unga *fæktas*. Förf. torde svårligen kunna övertyga någon om att dessa höra hit. Så tydligt förefaller det, att den mediala (eller absoluta) betydelsen hos dem relativt sent utvecklats sig ur den direkt reciproka. Verben tillhöra samma betydelsegrupp som de på avd. »Direkt reciprok *s*-form» nämnda *brotas*, *bærias*, *huggas*, *helsas*. Men en dylik ur reciprok betyd. uppkommen absolut, som kan nyttjas även om singulart subjekt, uppfattar förf. eljest (s. 45) som »neutralt medium». Verben *smekas* och *fæktas* hade

därför liksom f. ö. *kæmpas* (Bib. II: 134) bort behandlas tillsammans med de andra på detta sätt uppkomna formerna.

Verbet *scriptas*, som Ö. ävenledes anför som dynamiskt medium, är säkerligen passivum. I angelsachsiskan, varifrån ordet inlånats i vårt språk, betyder det blott »mottaga bikt och pålägga straff», utsäges alltså om prästen. Om objektet, delinquenten, göres till subjekt, få vi en passivisk *s*-form och betydelsen 'göra sitt skriftmål, bekänna sin synd och skuld'. Senare har även den *s*-lösa formen börjat användas om biktbarnet, som ju även är »aktivt» i förrättningen, och sålunda har denna vid sidan om den äldre innebörden även antagit samma betyd. som *s*-formen. Att samma form *bikta* därigenom kommer att beteckna båda kontrahenternas roll i akten är ju, i förbigående sagt, mindre ändamålsenligt men visst icke ovanligt. Man påminner sig, att det tyska *Pate* betyder både *gudfur* och *gudbarn*.

Ej heller *þorkas* hör hit. Detta är icke någon *s*-bildning till ett intrans. verb *þorka* 'vara' eller 'bli torr' — något dylikt finns icke i fornspråket — utan *s*-formen är från början reflexiv och ansluter sig till det transitiva verbet *þorka*. Det utsades sålunda ursprungligen om subst., vilkas verksamhet var riktad på dem själva. Prädicerat om saker blir det medialt: *græsít þorkas*. Vi ha alltså här icke att göra med något ursprungligt (dynamiskt) medium utan med det neutrala, ur reflexivformen utvecklade. Verbet är alldeles samma slag som t. ex. *þrötas*, *okas*, *minzkas*, *krænkas* o. a., som förf. riktigt anför i sin avd. »neutralt medium». *þröta* betyder 'göra trött, uttrötta', *þrötas* (liksom *þrötna*) 'bli trött'.

Skillnaden mellan *þorka* och *þröta* å ena sidan, *þorkas* eller *þrötas* å andra är emellertid ingalunda uttömd med termerna aktivum och medium. *s*'et är eller blir även uttryck för en annan mycket viktig, av Ö. underligt nog förbisedd olikhet: *s*-formen är inchoativ (ingressiv). *þorkas* översätter lat. *aresco* och förekommer betecknande nog ofta tills. med *vissna* — jfr *þrötas* = *þrötna*. På detta sätt uppstå i själva verket vid sidan om de causativa verben många nya inchoativa intransitiver och efter hand blir *s* ett karaktäristikon för inchoativt aktionssätt. Det är i den egenskapen, och icke för att beteckna »subjektets intensivare deltagande i verbalhandlingen» *s*'et möter oss hos flertalet av de återstående verben, som Öhlin samlat under rubriken dynamiskt medium: *daghas*, *qvældas*, *grönskas*, *blomstras*, *vanskas*. Vid vissa av dessa är *s*-ändelsen överflödigt och säkerligen sekundär, eftersom verben redan i sin *s*-lösa »aktiva» form voro, resp. skulle vara inchoativa. Fornisländskan har *daga*, *vára* och *várask*, *hausta*, motsv. fsv. *daghas*, fda. *daghes* och *dagne*; fsv. *varas*, fda. *vaares*, fda. *høstes*. Nutida danska har jämte *mørkne* även *mørk-*

nes o. s. v. I åtskilliga fall ha vi sålunda här att göra med en förstärkande suffixpleonasm av välbekant slag: man erinrar sig sådana superlativer som *närmast* eller barnspråkets *störstast*, genitiver som *deras* eller *hanses*, particip à la *gegessen* o. d.

Även *vanskas* är ett inchoativum: det översätter lat. *contabesco* och motsvarar nysv. *minsкас, slappas, tröttna*. Dess närmaste fränder äro de av förf., som riktigt är, under rubriken »neutralt medial form» på s. 61 f. anförda *krænkas, færrus, minzkas, lyktas, ændas*.

s-formerna *væghias* 'undvika', *swikas* och *ofsøkiás* anför Öhlin (och Söderwall) blott från vardera ett ställe — *ofsøkiás* f. ö. blott ur textkodex av ÖG, B har *ofsøker*. Bortse vi även från dessa osäkra belägg, som torde kräva en ingående etymologisk och semasiologisk utredning, återstår av författarens »ursprungligt mediala» former blott ett fåtal, av vilka åtminstone *faras, gangas, fallus, hvilas* och (*sam*)*vistas* torde böra erkännas som verkliga dynamiska media.

Det egentliga temat för Öhlins avhandling är emellertid att utreda orsakerna till och närmare belysa förloppet av den utveckling, som många *s*-former genomgått från reflexivum till neutralt medium, ev. vidare till passivum, och som vi ha att tacka för dessa nya karaktäristiska *s*-kategorier¹. Det material författaren till den ändan samlat är rikt och i det hela taget väldisponerat, det resonemang, vari betydelseförändringens förlopp skildras och den nya mediala föreställningen i nära anslutning till Wilmanns i hans Deutsche Grammatik karaktäriseras i dess motsats till den ursprungliga reflexiva (s. 56, 59 f.), är däremot något osammanhängande och förefaller otillräckligt genomarbetat. Ingen av de talrika faktorer, varav denna utveckling beror, har, så vitt jag ser, undgått Öhlin. Däremot har han enligt mitt förmenande ej rättvist värdesatt dessa faktorers relativa vikt.

Det ligger nära till hands att antaga, menar förf. på tal om övergången till medial betyd., att de ursprungligt (dynamiskt) mediala *s*-formerna analogiskt inverkat på de reflexiva *s*-formerna och givit dem »ett intransitivt drag». Därtill anmärker han likväl, att de svårligen kunnat spela någon större roll, så få som de äro. Här i ger jag honom alldeles rätt, så mycket mer som jag ovan sökt visa, att flertalet av dessa *s*-former rätteligen icke kan uppfattas som dynamiska medier.

Att man måste räkna med inflytande från latinet på denna

¹ Typiska exempel: 1. *Giær måþær sik i kloster* (VG I) eller *løsa sik hvar af skoghe* (VG II): reflexivum; *Huggær man bu mans niþær gær at goruargær* VG I: gränstill; 2. *Nu løsis* (lös-nar) *ben ur skenu* (ÖG): neutralt medium; 3. *Hær sigæ af ræðhelikom dom som gafs aff gudhi* (Bir I): passivum.

punkt, är uppenbart, och det är en lika viktig som riktig iakttagelse förf. gjort, när han konstaterat, att de lat. deponentia vanligen återgivas med svenska *s*-former. Däremot äro ett par av hans belägg oriktiga. *consolare* och *punire* äro inga deponentia. Ö. menar likväl, att latinet troligen ej spelat »någon större roll». Jag hyser en motsatt mening, för vilken jag finner stöd i tyskan (flit. *frêwan sih = letari, mîdan sih = vereri* o. s. v.).

Den egentliga drivfjädern till betydelseförändringen, anser Ö., utgöres av verbets egen natur. Grundbetydelsen hos huvudmassan av de reflexiva och mediala *s*-formerna skall ha varit det avgörande. Verb med andra betydelser skola sen ha följt efter. De ledande verbgrupperna skulle vara rörelseverben och de verb, som beteckna framkallandet av ett visst själstillstånd.

Denna synpunkt, som Wilmanns och Nygaard framhållit, är givetvis riktig och värdefull, men den tör icke vara den avgörande faktorn, som Ö. menar. Ö. bemödar sig, i mycket nära anslutning till Nygaard, att på fyra grupper fördela verben med de nyssnämnda grundbetydelserna. De tre första grupperna omfatta i själva verket en verbsamling, så skiftande, att vilket verb som helst med samma rätt torde kunna infogas bland dem¹. Eljest står den fjärde gruppen öppen: »Verb, vars aktiva former icke beteckna någon förändring av plats eller tillstånd.»

Jag finner detta indelnings- och systematiseringsförsök rätt ofruktbart. Förf. hade säkert gjort klokt i att nöja sig med att återge den iakttagelse Wilmanns gjort: »Verba, die seelische Vorgänge und solche die räumliche Bewegungen bezeichnen, treten besonders hervor» (Deutsche Grammatik III: 498). Han hade också kunnat fastställa, att det stora flertalet av dessa verb har icke-kursivt aktionssätt. Denna ledande grupp följer sen ett mindre antal kursiva verb.

Den fjärde faktorn, med vilken Ö. räknar, är subjektets beskaffenhet. Den reflexiva betydelsen synes tämligen klar, så länge subjektet tänkes som den verkande i satsen, och det är fallet, när subjektet betecknar levande varelse, i regel en mänska, eller utgöres av ett därmed jämförligt ord. Lägges däremot verbet till ett sakligt subjekt, försvinner den ursprungliga verksamhetsföreställningen hos verbet. I motsats mot Wilmanns (o. a. a. s. 497) och Wellander (o. a. a. s. 128) vill Ö. icke taxera denna faktors betydelse för utvecklingen högt. Den avgörande faktorn var för honom, som vi hörde, verbets grundbetydelse, och subjektets beskaffenhet uppfattar han (s. 82) blott som en av

¹ Förf. nämner bl. a. följ. verbbetydelser: börja, kröka, samla, kväva, visa, vända, hecka, förstöra, höja, förmörka, främja; göra dristig, oroa, smälta, gripa, tända, vårda, föra vilse; bärga (säd), rädda, göra, hava, uppfylla, hävda.

de »yttre, bidragande omständigheterna». Och likväl visar hans eget material och egna uppställningar motsatsen. S. 27—35 har han sammanställt de ex. han funnit på bevarad direkt reflexiv form, »där subjektet utövar en verksamhet på sig själv», där det alltså är fråga om en »med medvetande och avsikt utförd verksamhet av subjektet». Och i intet av alla dessa exempel är subjektet sakligt utom i ett enda, som också oriktigt förts dit¹.

I kap. 3 följer undersökningen av nästa skede i utvecklingen, från medium till passivum. Någon direkt övergång från reflexivum till passivum synes icke möjlig och en direkt övergång från reciprok betyd. till passiv är enl. förf. ävenledes utsluten.

Förf. skiljer mellan två passiva *s*-former, en primär *s*-form, d. ä. en sådan, som kan tänkas vara uppkommen ur verbet + ett *sik, sér*, och en sekundär *s*-form, den *s*-form, som är analogisk och vars *s* ej kan anses ha sin upprinnelse i ett reflexivpronomen, som i svagtonig ställning anslutit sig till ett verb. Som vi erinra oss, ansåg förf., att den grupp verb, som betyder en »förändring av plats eller tillstånd», varit den, som först genomlupit utvecklingen från reflexiv form till medium. Samma ledande roll tillerkänner han dessa verb i den fortsatta utvecklingen. Utvecklingen »måste ha gått över dessa verb». Den egentliga orsaken till att utvecklingen överhuvud fortsatt vidare utöver medium är enligt hans mening densamma, som framkallat övergången från reflexivum till medium, de nämnda verbens egen natur. Andra faktorer ha understött utvecklingen. Dessa skulle vara: sakligt subjekt, förekomsten av ett ord eller en annan satsdel i satsen, som kunnat uppfattas som »logiskt subjekt», och vissa refl. formers likhet i betydelsen med den passiva *s*-formen. Författaren tror, att dessa förutsättningar varit tillräckliga för att en passiv *s*-form kunnat uppstå på inhemsk grund.

Här liksom när det gällde det förra skedet i utvecklingen, har förf. efter min mening överskattat vikten av verbets natur och underskattat subjektets roll. Däremot är det säkert befogat att, som Ö. gör, lägga stor vikt vid tillvaron i satsen av ett prepositionsadverbial, som betecknar orsak eller medel. I synnerhet när detta utgöres av ett personbetecknande subst., kommer det ett »logiskt subjekt» mycket nära. Att det likväl är latinet, som varit mönstret både för det flitiga bruket av agent med *af* och för seden att, som Nygaard säger, »låta reflexivformer

¹ *mik laghos tue andre costa. antingia at giptas ella piana vrels* Leg Bu 143; *jir oportebat me aut ejus voluntati obedire aut terræ diversa subire supplicia.* *laghos* är säkerligen passivt. Som agent må man föreställa sig den hjärtlöse fadern.

uttrycka alla slags passivförhållanden», lider intet tvivel. Det bevisas av *s*-passivets och *af*-agentens utbredning i all lärd stil — översatt svenska, yngre fornsvenskt bokspråk — och det folkliga språkets obenägenhet för dessa konstruktioner intill den dag, som i dag är. De jämförelser och statistiska uppgifter om olika konstruktioners frekvens och motsvarigheter i latinets, som förf. lämnar i detta kap., äro mycket belysande. Hans jämförelse av ett antal sidor i Namnlös och Valentin med motsvarande sidor i den lågtyska dikten gör troligt, att den svenska *wardha*-omskrivningen haft ett starkt stöd i motsvarande tyska parafra — något som ju f. ö. a priori var antagligt.

Följande avdelning behandlar den sekundära *s*-formens uppkomst, d. ä. den i de nord. fornspråken i äldsta tid så vanliga subjektlösa aktiva konstruktionens avlösning av *s*-form: *Nu six um ..* i st. f. äldre *Hær sikhær horo ..*, *Præsta arff skal sva skiptas ..* vid sidan om tidigare *Bot skal skipta til ..*, *i allum uapa þa bætis egh þukke ok egh ensuk ..* jämte det ursprungligare *mep liflat allr penningæ bote æftir þy som brut æru til*. Detta stycke synes mig höra till avhandlingens bästa.

Avhandlingens tyngdpunkt ligger i denna förra del av boken. Den andra huvuddelen, som redogör för de olika passivomskrivningarnas temporala betydelse, är mycket mindre till omfånget och går i intresse icke upp mot den förra. Den inbjuder heller icke i samma grad som den till diskussion. Dess rikhaltiga samlingar för bruket av de olika perifraserna skola dock helt säkert visa sig nyttiga för den fortsatta forskningen.

Framställningen är i det stora hela redig och lättläst, men brister stundom i precision och skämmer mycket ofta av knaggligheter i stilen och felaktiga eller värdslösa konstruktioner. Så t. ex. säger förf. i det stycke, där han, delvis i anslutning till min avhandling om psykologiskt och grammatiskt subjekt, skildrar, hur *s*-formen undanträngt den gamla subjektlösa aktiva konstruktionen vid *skola* + infinitiv: »Den psykologiska faktorn härvid är den allmänna tendens, som gjort sig gällande i språkutvecklingen, att låta det viktigaste ordet i satsen bliva grammatiskt subjekt, vilken tendens går tillsammans med stråvan att upphäva inidentiteten mellan det psykologiska och det grammatiska subjektet» (s. 112). Detta är obegripligt. Då det psykologiska subjektet i dylika satser just är det viktigaste ordet i satsen, är det här inte fråga om två olika tendenser utan om en och samma. Svårfattliga äro också sådana ställen som följande på tal om agentens utländska härkomst: »Det är icke bara i fsv. utan även i modern svenska, som agenten är sällsynt. Till en del kan ju detta ha sin förklaring i svenskarnas skrivsätt. Huvudgrunden torde dock vara den, att

uttryckssättet aldrig blivit folkligt i svenskan» (s. 90), eller följ. punkt: »D-typen (en av mig i nämnda avhandling nyttjad term) har samma psykologiska subjekt som det grammatiska» (s. 80, noten). Detta skall betyda: D-typen är den konstruktion, där det psykologiska subjektet även är grammatiskt subjekt. Med exempel på de talrika ställen, som fläckas av en tafatt eller hafsig form, skall jag likväl inte här förarga en blivande läsare av avhandlingen.

Den typografiska uppställningen är god. Dock hade det varit önskvärt, att när materialet såsom på s. 28 ff. anföres uppdelat efter de olika källorna, denna uppdelning genom lämplig rubrikstil eller mellanslag gjorts en smula överskådlig.

Det är opraktiskt att citera Erikskrönikan efter sida i st. f. efter vers. Och när ett ställe ur en så känd och viktig urkund som Forsa-ringen anföres, är det väl lämpligt att nämna dennas namn och ej, som förf. gör på ss. 22 och 36, blott hänvisa läsaren till Noreens »Aschw. Gram. s. 483». F. ö. tycks förf. icke känna Hjelmqvists tolkning av denna inskrift. — De många språkproven synas omsorgsfullt återgivna, stundom likväl så knapphändigt, att de bliva nästan värdelösa. Detta gäller särskilt åtskilliga exempel på ss. 27—35, där läsaren själv måste gå till urkunderna för att få reda på det, såsom jag ovan förfäktat, för den följ. framställningen mycket viktiga subjektet i satsen.

Lund i januari 1919.

Axel Lindqvist.

Ludvig F. A. Wimmer.

Med Ludvig Wimmer har den nordiske sprogvidenskab mistet en forsker, som alle er enige om at tildele en af de fremmeste pladser inden for nordisk oldsprogsforskning. Selv de, der på forskellige punkter nærer andre anskuelser end han, ser i ham en banebrydende videnskabsmand, hvis værk er et stolt og i særegen grad helstøbt mindesmærke for hans navn. I videnskaben og i den almene bevidsthed står Sophus Bugge og Ludvig Wimmer side om side som dem, der grundlagde den moderne runologi, løftede den op af mere eller mindre diletantisk famlen og gav den en basis, som man indtil den dag i dag bygger på. Sophus Bugge døde midt i sit videnskabelige virke. Anderledes med Wimmer: han var efterhånden i den grad blevet runolog, at da hans livsværk »De danske runemindesmærker» var afsluttet, følte han selv sin gerning endt; på ret opsigtsvækkende måde trak han sig bort fra videnskaben, ja næsten fra verden. Hans nekrolog kunde være skrevet for et decennium siden.

Ludvig Frands Adalbert Wimmer er født, 7. febr. 1839, søn af Adalbert Ernst W., der den gang var toldbetjent i Ringkøbing, men som samme år forflyttedes til Kolding, hvor sønnen da voksede op og bl. a. kom til at opleve byens bombardement d. 23. april 1849. 1850 blev faderen forflyttet til Flensborg, men sønnen blev i Kolding; disse to byer blev da hans barndoms og ungdoms egne, og det var på vejen til sit hjem i Flensborg, at W. som 13års dreng første gang stod over for en runesten (se DRM II: 312).

1858 blev W. student, og ved universitetet valgte han som en selvfølge sproglige studier: studerede sanskrit, arabisk og oldnordisk under professorerne Westergaard, N. M. Petersen og Gislason. Samtidig beskæftigede han sig indgående med Rasks værker, og både videnskabeligt og personligt (nationalt) kom Rask nu — omtr. 30 år efter sin død — til at øve den stærkeste indflydelse på den unge videnskabsdyrker. 1862 offentliggjorde W. i Tidsskr. f. Phil. og Pæd. IV nogle af Rasks efterladte manuskripter; 1887 kom »Døbefonten i Akirkeby» som mindeskrift i anledning af hundredåret for Rasks fødsel, og Rasks minde ærer W. i næsten alle sine bøger. En tid tænkte W. på at vælge de klassiske sprog som sit fagstudium og tage filologisk embedsexamen, men i 1865 — efter at Lyngby var blevet docent i nordisk filologi — indstillede han sig til magisterkonferens i nordisk sprogvidenskab med den nordiske sproghistorie til hoved-

fag, således at han dærtil havde knyttet sprog også udenfor den nordiske sprogstamme, navnlig gotisk, sanskrit, græsk og latin. I 1868 blev han dr. phil. på sin fortrinlige afhandling »Navneordenes bøjning i ældre dansk», der strax viste det videnskabelige særpræg, som senere stadig findes i W.s arbejder: overlegent kendskab til nordisk oldsprog set i den sammenlignende sprogforsknings lys (navnlig under påvirkning af Schleicher); omfattende og grundig indsamling af materiale indenfor opgavens rammer; klarhed og overskuelighed i stofordningen og fremstillingen (med en stadig fremhævelse af de ved undersøgelsen vundne resultater — et vidnesbyrd om at W. ikke blot var videnskabsmand men også i høj grad pædagog).

Allerede tidligere havde W. vist de samme egenskaber i sin betydningsfulde afhandling »De ældste nordiske runeindskrifter» (Aarb. f. nord. Oldk. 1867). Ved denne afhandling — ligesom ved de følgende i næste årgang af samme tidsskrift — stillede W. sig polemisk over for den tidligere dilettantiske runologi (repræsenteret ved Stephens) og viste den vej, som en videnskabelig runeforskning måtte følge og kom til at følge. W. stod dog i dette arbejde ikke alene; han arbejdede i tilslutning til og side om side med Sophus Bugge, der samtidig og til dels tidligere havde offentliggjort sine epokegørende afhandlinger i Tidsskr. f. Phil. Og endelig må det heller ikke glemmes, at der samtidig fandtes endnu en dansk sprogforsker og runolog, der kappedes med W. i indsigt i den nyere sprogvidenskab og kendskab til de nordiske sprog fra de ældste tider til nutiden — nemlig W.s tidligere ven (og til en vis grad hans videnskabelige vejleder) dr. Edwin Jessen, hvis skarpsindighed og dygtighed — specielt som runolog — Sophus Bugge fuldt ud anerkendte; desværre medførte personlige forhold, at denne højtbegavede sprogforsker i mange år var tabt for dansk sprogvidenskab og i virkeligheden er det endnu.

1868 var W. blevet dansklærer ved Borgerdydsskolen, hvis bestyrer var hans ven prof. Jean Pio. W.s fremragende pædagogiske evner og interesser medførte, at han dels sammen med Pio udgav et par danske læsebøger (1869, 1870), dels tilvejebragte et undervisningsmiddel, der skulde få den største betydning under den kort efter indtrædende nye skoleordning — nemlig Oldnordisk formlære og Oldnordisk læsebog (bægge 1870; den første omarbejdet i tysk oversættelse 1871, svensk 1874, islandsk 1875). Det er i sandhed et par enestående lærebøger, der er blevet klassiske ligesom Madvigs latinske grammatik; de tilrettelagde — ligesom Madvigs — videnskabens resultater med pædagogisk snille, og endnu i 50-året efter deres fremkomst har de ikke fået egentlige afløsere, endnu bruges de såvel i som

udenfor Danmark. Læsebogen er af Sweet blevet kaldt »the best reading-book that exists in any language» og har beredt skarer af såvel elever som lærere glæde og udbytte under arbejdet ved sit fortræffelige stofvalg og sit lige så fortræffelige hjælpeapparat; endelig havde den (i sine fleste udgaver) en indledning, der vel nok er den videnskabeligt vægtigste nogen dansk skolebog har fået. Og formlæren — ved hvilken man naturligvis nu stærkt føler mangelen af en supplerende lydlære — har senere grammatikforfattere bygget på og stadig henvist til. Noreen siger i fortalen til sin *Altisländische und altnorwegische grammatik* (1884): »In der flexionslehre habe ich dank dem allbekanntem trefflichen werke Wimmers eine bedeutend leichtere aufgabe zu lösen gehabt (sc.: end m. h. t. lydlæren) . . . Einen brauchbaren abriß der altisländischen flexionslehre zu liefern, der nicht in sehr wesentlichen stücken eine blasse bearbeitung des genannten ausgezeichneten buches wäre, dürfte gegenwärtig schlechthin unmöglich sein».

I 1871 døde Lyngby; hans plads ved universitetet blev ikke strax besat, men Wimmer og Vilh. Thomsen ansattes som midlertidige docenter i sammenlignende sprogvidenskab. 1876 blev W. fast ansat docent i nordisk filologi. 1878 søgte han professoratet i indisk filologi — indisk sprog og litteratur øvede stadig en dragende magt på ham — og blev også af universitetet indstillet til denne lærerstilling, men Fausbøll blev foretrukket ved besættelsen. Ved Gislasons død (1886) blev W. så professor i nordiske sprog.

W.s forfatterskab i disse år viste ikke en tilsvarende delthed mellem nordisk og østerlandsk: kendskabet til de gamle indoeuropæiske sprog var her blot basis for hans undersøgelser indenfor nordisk; han var i virkeligheden selv på dette tidlige tidspunkt afgjort runolog. Allerede i 1867—68 havde han som nævnt skrevet betydningsfulde runologiske afhandlinger og på den antropologisk-arkæologiske kongres i København 1869 holdt foredrag om *Les habitans du Nord scandinav* dans l'age de fer; 1874 kom hans fortræffelige redegørelse for Runeskriftens oprindelse og udvikling i Norden (opr. i Aarb. f. nord. Oldk.; stærkt udvidet i tysk oversættelse som *Die runenschrift* 1887). Her blev med klarhed uomstødelig påvist, at runeskriften var opstået på grundlag af et sydeuropæisk alfabet i 2.—3. årh. e. Kr., og at alfabetet med de 16 stave successivt og naturligt havde udviklet sig af det ældre med de 24, og endelig, at sprogets virkelige lydform må fastslås ad sproghistorisk vej. Når W. endvidere mente at kunne forklare alle runeformerne ud fra den latinske epigrafiske skrift, må denne anskuelse dærimod sikkert (hvad vist også de fleste nuværende runologer mener) korrigeres efter Otto von Friesens påvisninger i *Runskriftens härkomst* (1905), der

— i tilknytning til Bugges undersøgelser — knytter runeskriften til en også ad anden vej påviselig kulturstrøm, som fra de sydlige kulturlande gik nord på.

1875 offentliggjorde W. en runologisk undersøgelse af Store Rygbjærg-stenen (i Aarb. f. nord. Oldk.) og året efter (i *Opuscula philologica* ad J. N. Madvigium) af Den såkaldte Jællingekredses runestene. Efter en del overvejelser havde han efterkommet en opfordring fra det kgl. nordiske oldskriftselskab til at påtage sig at forfatte et værk om de danske runemindesmærker; han stillede strax den absolutte fordring, at han vilde have lejlighed til personlig at undersøge alle indskrifterne — en betingelse der måske nu vil betragtes som noget selvfølgeligt, men ingenlunde var det for de samtidige runologer Stephens og P. G. Thorsen. 1876 begyndte W. da sine runologiske rejser, idet han det år besøgte Skåne (jf. Sproglige iagttagelser fra en runologisk rejse til Skåne i sommeren 1876, trykt i Kort Udsigt over det philol.-hist. Samfunds Virksomhed), og i de følgende somre blev runeindskrifter i Jylland og på øerne undersøgt, sådan som W. udførlig har gjort rede for det navnlig i afhandlingen Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker (i universitetets festskrift i anledning af kongens fødselsdag 1895). W. var på disse rejser stadig ledsaget af sin tegner prof. Magnus Petersen, hvis tegninger kontrolleredes af W. Det var nemlig W.s plan — som også blev fuldført — at gengive runesteneene ikke fotografisk men ved tegninger. Om dette er den nøjagtigst mulige — mest objektive — gengivelsesmåde, kan naturligvis omtvistes; men så længe man ikke for vanskelige stenes vedkommende formår ad kunstig vej at skaffe tilstrækkelig gunstige belysningsforhold til en fotografering, der ikke kræver optrækning af runetegnene på stenen o. l., kan man ikke vrage W.s metode, der i det mindste har den fordel at give smagfulde og i karakteren pålidelige gengivelser af runesteneene, sådan som de ses af et ualmindelig skarpt og øvet øje.

Materialet til det store runeværk var nu tilvejebragt, men der gik endnu en del år, før udgivelsen påbegyndtes. I særlige anledninger kom først de to pragtværker Døbefonten i Åkirkeby (1887) og Sønderjyllands historiske runemindesmærker (det sidste som universitetets festskrift i anledning af kongeparrets guldbryllup 1892), og undersøgelser udenfor de danske runestenes område gav W. i Aarb. f. nord. Oldk. 1894 (De tyske runemindesmærker; året efter i fransk udgave ved E. Beauvois) og i de udførlige breve, som F. Burg optrykte som tillæg til sin tyske oversigt over de ældre runeindskrifter¹. Først 1895 begyndte

¹ I 1889 havde W. skrevet artiklen »runer» i Nord. Conversationslexikon 3. udg.

det store runeværk at udkomme med et bind I. 2, der indeholdt Danmarks historiske runemindesmærker. Grunden til at W. udskilte disse fra de andre indskrifter var dels, at han lagde en særlig vægt på de historiske oplysninger som Jællinge-, Vedel-spang-stenene o. fl. gav, dels at disse »historiske» stene var af en særlig betydning for hans tidsfæstelse af runestenene i det hele: når han gennem rune- og sprogformer osv. havde fastslået en relativ tidsfæstelse — en bestemmelse af stenenes indbyrdes aldersforhold —, var de historiske stene de holdepunkter der støttede den absolutte tidsfæstelse.

I 1908 afsluttedes det store runeværk, der i en menneskealder havde taget næsten hele W.s arbejdstid. Han havde dog fundet tid til — foruden forskellige runologiske afhandlinger som fx. Sønderjyllands runemindesmærker (1901) i Haandbog i det nord-slesvigske Spørgsmaals Historie — at skrive en bornholmsk bøjningslære til J. C. S. Espersens bornholmske ordbog (hvor Vilh. Thomsen skrev lydlæren) og i 1905 (ligeledes sammen med Vilh. Thomsen) at afslutte Videnskabernes Selskabs danske ordbog, ligesom han tidligere sammen med Finnur Jónsson havde udgivet Codex regius af den ældre Edda (1891), skrevet artiklen dansk sprog i Nordisk Conversationslexikon 1885¹, afhandlingen om oprindelsen til ordet »Vederlag» i Vederlagsret (1898) m. m.

Selv om man hertil føjer W.s universitetsgerning og forskellig virksomhed som formand i filologiske udgivelselskaber o. l., var hans videnskabelige arbejde udenfor runologien i det hele ikke særlig omfattende — ofte er det for øvrigt hverv der var ham overdraget (fx. som medlem af Videnskabernes Selskab). Den danske runeforskning var hans kongerige, og dær var han eneheriker. Han ønskede ikke hjælp af arkæologerne og egentlig heller ikke af andre filologer². Når W. med sit skarpe øje og øvede blik havde undersøgt en runesten og beskrevet den på sin indgående måde, så var der ikke meget mere at sige om den, og når han havde givet sin tolkning af den, så ønskede han i reglen ikke, at der skulde siges mere om den. Meget sjælden takker han for en ydet håndsrækning — i DRM III. 18 (ved de bornholmske stene) nævner han sin gamle ven dr. F. Dyrlund som den eneste der har ydet ham videnskabelig hjælp af væ-

¹ På tysk som Abriss der dänischen sprachgeschichte, übers. von Ferd. Holthausen. Wien 1886 (= Germania 1886 s. 357 ff.).

² Man finder i det hele sjælden en moderne sprogvidenskabelig fremstilling, der i den grad som W.s runeundersøgelser er sparsom med henvisninger til andre forfatteres arbejder. For en del skyldes denne særegenhed måske nok, at W. — som han selv har fremhævet i sit vita — ikke i samme grad som flere af sine samtidige er lingvist, men mere filolog.

sentlig art¹. Og hans fremgangsmåde ved runologiske undersøgelser var også overmåde solid og grundig, hans tolkninger i sjælden grad overbevisende, ja ofte ganske uomtvistelige. Et enkelt eksempel, Rimsø-stenen, viser på en karakteristisk måde forskellen mellem W. og Sophus Bugge som runeforskere: slutningen af indskriften skiller sig som bekendt ud fra den øvrige del af indskriften ved sin gådefuldhed: *ikam : tsrau : mas : ipua[. .]*. Overfor denne gåde gav Bugge sig sin mægtige fantasi i vold — den der ofte havde bragt ham geniale resultater — og han forklarede runerne som »vilkårlig omkastede» og læste: *kam i austr sam uipa[st]*². W. holdt sig anderledes nøgternt til selve indskriften og fandt ud af at linjen blot skulde læses bag fra, idet han udfyldte slutningen (altså egentlig begyndelsen) til *ipua[t]* samt tilføjede (mindre sikkert) [*si : au*], og han læste da: *Wá es dáuði sem verst mægi*. At W.s tydningsmåde er den rigtige, kan næppe betvivles³. W.s sprogfølelse er ham en sikker vejviser, og han respekterer denne vejviser. Undertiden kan naturligvis en konjektur være mindre sandsynlig, og ganske undtagelsesvis kommer han ved en tolkning til at øve vold imod sproget ved at tillægge et ord en betydning det ikke har. Når man sammenligner W.s tydninger med tidligere runologers, er det i sandhed imponerende hvad han har kunnet læse af runetegn på stene og hvordan han med sit store sprogkendskab og sin skarpsindighed har kunnet finde en klar og tydelig mening, hvor man før havde vovet de vildeste gisninger eller ingen ting formået. Eksempler herpå kan findes side efter side i DRM eller — endnu tydeligere fremhævet af forf. selv — i universitetsfestskriftet fra 1895.

Hvad der i W.s runeværk kan rejses indvendinger imod er — foruden hans noget rigoristiske dateringer — navnlig hans videreslutninger ud fra den fastslåede læsning; her kunde al videnskabs fare: tilbøjeligheden til at finde sammenhæng og nå resultater ved slutninger ud fra mer eller mindre sandsynlige muligheder, også lede W. i fristelse, så at han fastslog som givet hvad der i det højeste blot var muligt. Når han havde gennemløbet en tankerække og nået et resultat, stod det for ham som så klart, at han mente sig at vide også hvor han kun kunde formode. »Uklarhed er uvidenhedens skalkeskjul», lyder hans devise, og en lysende klarhed må man indrømme udmærkede såvel hans mundtlige som hans skriftlige fremstilling. Han øn-

¹ Måske vilde W. have formet disse udtryk lidt anderledes, hvis de var skrevet efter Magnus Olsens anmeldelse i Danske Studier 1906.

² Brate & Bugge Runverser 258.

³ Også de to store runologers forskellige forhold til Hagenskov-stenen er karakteristisk. Se Aarb. f. nord. Oldk. 1917 s. 208 ff.

skede aldrig som Sophus Bugge at nævne sig selv som et eksempel til advarsel for andre.

W. var dærfør heller ingen ven af videnskabelige drøftelser. Han fremsatte aldrig halvt gennemtænkte problemer med en foreløbig forklaring som andre kunde kritisere eller arbejde videre på, og når han en enkelt gang indlod sig i en litterær debat — som om Vedelspang-stenene¹ eller et lingvistisk spørgsmål som de nasalerede vokaler² — så var hans mening og standpunkt uændret ved diskussionens slutning. Helst tav han overfor andres indvendinger med en uanfægtelighed der var en selvfølge overfor en fantast som R. C. Rasmussen, mindre dærimod overfor virkelig saglige indvendinger.

Hvad dansk sprogvidenskab skylder Ludvig Wimmer, kan ikke siges smukkere end det ved hans 70års fødselsdag (1909) blev sagt i det festskrift en kreds af disciple og venner overrakte ham:

»På Deres 70års fødselsdag beder vi Dem modtage dette skrift som en hilsen og hylding.

Selv har De i disse dage sat Dem et varigere minde ved fuldendelsen af Deres livsværk »De danske runemindesmærker».

Bedre end vi formår, vil dette værk til sene tider tale om Deres værd som dansk videnskabsmand.

Det vil vidne om den klarhed, der er Deres ypperste evne som forsker og lærer, og som har ladet ikke blot »Runeskriftens», men modersmålets ophav og udvikling fremstå i et nyt lys.

Det taler om Deres ildfulde kærlighed til modersmålet og fædrelandet, som har gjort det muligt for Dem igennem en menneskealder at samle og fordybe Dem i denne ene opgave.

Det er et forbillede for dansk forskning ved det storsyn, hvormed målet er sat, og den troskab i det små, hvormed arbejdet er udført.

Som dette værk synes al Deres gerning os: dybt grundet i fædrelandets jord med dets himmel over sig.

Som en sten skal det stå, støt med runer, og bære vidne om Wimmers navn.

Til dette vidnesbyrd kan vi kun føje et udtryk for vor taknemmelighed og hengivenhed for vor lærer og ven og et ønske om at den videnskab, som De har været med til at grundlægge, må bevare prægnet af Deres ånd».

Og rent menneskeligt vil Wimmer mindes med taknemlighed i danske akademiske kredse som en for studenternes

¹ Oversigt o. det kgl. danske Vidsk. Selsk. Forh. 1893; Arkiv f. nord. fil. 1904.

² Arkiv f. nord. fil. 1904.

ønsker lydhør efor for Borchs kollegium og som den der ved sin død testamenterede sin formue til et legat under Københavns universitet. Sine enestående runologiske samlinger har han gjort tilgængelige for andre videnskabsmænd ved at skænke dem til det kgl. bibliotek, hvor de danner Collectio Runologica Wimmeriana.

Johs. Brøndum-Nielsen.

Til Rök-indskriften.

De bidrag til belysning af Rök-indskriften, som jeg her meddeler, er fremgaaet dels af studier, hvis bærende tanker har fundet sit udtryk i skriftet »Om troldruner»¹, dels af beskæftigelse med den mythiske Edda-digtning. Allerede før jeg havde optaget Eggjum-indskriften² til mere indtrængende granskning, havde jeg faaet öie for det efter min mening mest karakteristiske i opbygningen af Hávamál's runeafsnit, hvormed i visse henseender Vafprúðnismál kan sammenlignes. Under bearbejdelsen af Eggjum-indskriften kom nu Edda-studier og runestudier til at gaa parallelt, og enkelte af de saaledes opnaaede resultater har jeg vovet at fremlægge i udgaven af den nævnte indskrift.

Men samtidig trængte ogsaa Rök-indskriften sig gang paa gang i forgrunden, idet den opfatning mere og mere gjorde sig gjældende, at Rök-indskriften ikke mindre end Eggjum-indskriften maa belyses ud fra det, som er bevaret af norrön »runemythisk» digtning. I december 1918 — før jeg var naaet til den forstaaelse af linjerne A og B i Eggjum-indskriften, som jeg har meddelt i det norske runeverk — gjorde jeg de optegnelser til Rök-indskriften, som danner den egentlige kjerne i disse bemærkninger. Senere tænkte jeg en tid paa at fremlægge mit syn paa Rök-indskriften i en ekskurs til Eggjum-tolkningen. Imidlertid blev det bekjendt, at professor Otto von Friesen syslede med en ny, samlet behandling af Rök-indskriften, som — at dömmе efter ytringer af v. Friesen til mig allerede i 1915 — byggede paa en ny ordning af indskriftens enkelte afsnit. Jeg

¹ Fordomtima. Skriftserie, utg. av Oskar Lundberg. II. Uppsala 1917. (Ogsaa i tidsskriftet »Edda» V, 1916, s. 225 ff.)

² Eggjum-Stenens Indskrift med de ældre Runer. Kristiania 1919 (= Norges Indskrifter med de ældre Runer III s. 77 ff.).

bestemte mig da til ikke at medtage mine bidrag i runeverket, men offentliggjøre dem i dette tidsskrift; her kunde jeg først gjøre regning paa at faa dem trykt, efterat v. Friesen's behandling var udkommet, og saaledes kunde jeg da vente ogsaa i andre henseender at faa nyde godt af de allernyeste granskninger.

I disse dage er »*Rökstenen, läst och tydd av Otto von Friesen*» udkommet. Dette skrift, som vidner om aarelang fordybelse ikke bare i den merkelige runetekst, men ogsaa i flere tilgrænsende discipliner, hører efter de glimrende beviser, det giver paa forfatterens skarpsindighed og kombinationsevne, til de usædvanlige paa vort forskningsomraade. Her er gamle spørgsmaal belyst fra nye sider (f. eks. forholdet mellem den ældre og den yngre runerad), og der er aabnet veie, hvor man gjerne følger forfatteren til fortsat drøftelse af de synsmaader, han udvikler (f. eks. de 20 kongers navne). En fast methode gjør sig gjældende paa en tiltalende maade derigjennem, at han søger at undgaa dobbeltlæsning af enkeltruner, og et udslag af streng methodisk sans er ogsaa hans forsøg paa at hævde den ordning af indskriftens enkelte partier, hvorpaa hans helhedssyn er bygget, som den eneste naturlige.

Hvad dette sidste punkt angaar, vil jeg imidlertid faa gjøre nogle bemærkninger, hvorved jeg søger at fastholde i hovedtrækkene den ældre opfatning. Som allerede antydet, er jeg, under arbeidet med andre gamle tekster, blevet ledet til en helhedsbetragtning, som i det væsentlige grunder sig paa den hidtil gjængselæsning, og hvis nu denne lader sig forsvare, er veien fremdeles aaben for det syn paa den hele indskrift, som i de sidste aar med stadig stigende styrke har fremstillet sig for mig. Tiden turde netop nu være inde til at meddele dette offentlig, da det er mit haab, at det vil være i sagens interesse, at ogsaa disse bemærkninger faar en plads i de drøftelser, som Otto von Friesen's idérige skrift sikkert vil give foranledning til.

Efter O. v. Friesen er Sophus Bugge's (og andres) gruppering af Rök-indskriftens enkelte dele »godtycklig», og han søger

derfor at erstatte den med en, som han finder bedre begrundet. Imidlertid skjænker han ikke den omstændighed nogen opmærksomhed, at der ved den gjængse ordningsmaade fremkommer en jevn stigning i anvendelsen af de usædvanlige runer («ældre runer» og lönruner): efterhaanden lader runemesteren sin færdighed i runeidræt faa udfolde sig. Herpaa lægger jeg langt større vegt end paa en mere udvortes betragtning af indridningen, som i bedste fald kan oplyse om, i hvilken rækkefølge linjerne er indhugget. Bindende kan jeg dog ikke finde en saadan betragtningsmaade, hvor man, som i dette tilfælde, har at gjøre med en særdeles omfangsrig indskrift. Der kan vel ikke være mindste tvil om, at Rök-inskriften med dens mangeartede kunstlærer, hvoriblandt »tilsigtede talforhold», har været færdigaffattet för indhugningen, enten saaledes at den med et eller andet farvestof er blevet optrukket paa selve stenen eller er blevet paa denne maade skrevet eller med kniv indridset paa fjæler eller kjevler. Holder man sig dette skarpt for öie og lader samtidig den nævnte stigning i runekunst være det ledende hensyn ved læsningen — aldrig brudd i rækkefølgen af ensartet skrevne partier! —, bliver der intet paafaldende i Bugge's tekstordning. Denne anbefales ligefrem ved forskellige andre overveielser.

Som hovedindskriften paa den brede bagside, hvormed læsningen her naturlig kan begynde, fremstiller sig usøgt partiet¹ *d* 1—9, som ikke bare er skrevet med de samme almindelige runer som *a* (og *b—c*), men ogsaa er anbragt paa den samme maade i vertikale linjer fra venstre mod höire. Og parallelismen mellem indskrifterne med almindelige runer paa de to breddsider lader sig følge lige til den enkelthed, at de to sidste linjer

¹ Indskriftens enkelte partier betegner jeg paa den hævdvundne maade (*a—k*). Jfr. de nyere samlede behandlinger: Sophus Bugge, *Der Runenstein von Rök*, Stockholm 1910; Erik Brate, *Östergötlands runinskrifter* (nr. 136 [i det i 1918 udgivne 3dje hefte]); Otto von Friesen, *Rökstenen*, Stockholm 1920. Desuden bør nævnes Hugo Pipping, *Om runinskriften på Rökstenen* (*Acta Societatis scientiarum Fennicæ*. Tom. XLIX. N:o 1), Helsingfors 1919, — med udförlig litteraturfortegnelse (s. 48 f.), hvortil her én gang for alle henvises.

(*a* 7—8 og *d* 8—9) henimod slutningen er slaaet sammen til én linje. Dette vilde jeg tro var et led i indridsningens plan: istedenfor 2 faar vi 3 linjer tilslut i *a* og i *d*, og hele indskriften kommer til at bestaa af 32 (2×16) linjer¹.

For en samlet betragtning maa det videre fremstille sig som naturligt, at alt det, som afviger fra samtidens almindelige runeskrift, er anbragt udenfor de store indskriftfelter; det gjælder, paa bagsiden, de »ældre runer» i rammelinjerne *f*—*g* (samt i *e* 3) og chiffreskriften i *e* (og i *k*). I *e* findes endnu hele partier med vanlige runer (*e* 2: **ṛtrakiuilinispat**; *e* 3: **iatunuilinispat**) skrevet inde imellem chiffererunepartier — med direkte bud til runemesterens nærmere omgivelser, kan man alt nu være tilbøielig til at udtrykke det —, og derfor maa det synes tiltalende at læse *e* umiddelbart efter *d*. Men senere — i *f*, *g* og lønrunerne i *e* 3 — rettes opmærksomheden gennem de »ældre runer» mod fjernere tider, og endnu sælsommere runer fortsætter opad i de to felter paa og ved runestenens top (*i* og *k*), hvis lønrune-kors aabenbart har til grundlag de enklere lønrune-typer paa venstre smalside (*h*).

Man lægger ogsaa merke til, hvor stil-ren indskriften efter indholdet bliver i sin opbygning, naar der efter *a*—*c* læses *d* + *e*. Disse partier indeholder de fyldigere afsnit med bredere fortælling (sakum med følgende afhængig spørgesætning):

sakumukmini pat huariar ualraubar ... (a 3—5)

pat sakum anart huar ... (a 5—8)

raiþ (þ)iaurikr ... (b—c)

pat sakum tualfta huar ... (d 1—3)

pat sakum þritaunta huarir ... (d 3—8)

nukmini ... (d 9)

sakumukmini uaim si burin ... (e)

¹ *a* udgjør 9 linjer, naar (**hraiþku**)**tumauktu** regnes som en særskilt linje; *b* 2 linjer; *c* 1 linje; *d* 10 linjer, naar **ftiRfra** regnes som særskilt linje; *e* 3 linjer; *f* 1 linje; *g* 1 linje; *h* 3 linjer; *i* 1 linje; *k* 1 linje. Sum 32. — Om tilsigtet udhævelse af en runegruppe paa 16 tegn (i linjen *e* 2) se den nyeste behandling af emnet hos O. v. Friesen s. 15.

Herpaa bör der efter mit skjön ikke gjøres brudd ved (med v. Friesen) at indföie korte sætninger fra *i-k* eller *e 3 b* (lönrunerne)¹ + *ftirfra* (*d 9*).

Ser vi saa nærmere paa *e 1-3 a*, som indeholder flere knappere sætninger, hvoraf én (*uilinispat*) findes to gange med et mindre lönruneparti imellem, maa det synes rimeligt, at svaret paa *uaim si burin *niþr* ikke kan komme straks i ordet *traki* (*drengi*). Jeg vil — efter analogien i Edda-digte (jfr. Bugge s. 249) — heller tro, at det gjentagne *uilinispat* tjener snarere til paa én gang at öge spændingen og forberede det endelige svar end til at medvirke i en lang kadence efter den paafaldende tidlige og derfor pludselig virkende lösning i *traki*. Svaret forekommer da ikke i *e*², men maa söges andensteds, vistnok helst i *h*, som ved sit *sakumukmini*, fulgt af et eneste ord (*þur*), passende kan danne afslutningen til hele den store afdeling af indskriften (*a-e 3 a*), som er skrevet med almindelige runer (i *e* tildels almindelige runer i en fra det sædvanlige afvigende lyd-værdi: *u = f*, *þ = u*, o. s. v.).

At söge svaret paa *uaim si burin *niþr* i *h*'s lönruner anbefales ogsaa af den grund, at det eneste sted, hvor man ellers kunde vente sig et saadant — *i* og *k* —, vel helst bör danne fortsættelsen til *f-g* (+ *e 3 b*?), hvor ligeledes et fyldigere spørgendtryk (*hoar ... oari ...*) kræver et svar — helst et ikke altfor knapt svar, da jo det hele rune-»digt» skal faa tid til at falde til hvile og klinge afsluttet.

Indholdsmæssig synes altsaa indskriften at faa den rette rythme mellem de enkelte partier, om man ordner disse saaledes som ovenfor foreslaaet. Naar man samtidig tager hensyn til fordelingen af vanlige runer og lönruner, bliver grafisk et nyt hovedafsnit at indlede med *airfb = sakum* (*e 1*):

¹ Ved »*e 3 a*» betegner jeg for kortheds skyld (*i*) *atunuilinispat*, ved »*e 3 b*» de derpaa følgende lönruner.

² I de 3 lönruner i *e 3 b* har ingen sögt det, og jeg vil heller ikke anbefale at gjöre det.

- I. Mindeindskriften: **aft uamup stanta ...** (*a* 1—2)
 II. **sakumukmini**-afsnittene.

A. *a—d* (se ovenfor).

B. a) *e* 1—3 a (**sakumukmini uaim ...**).

h (svar).

b) *f—g* (+ *e* 3 b?) (**sagwmogmeni þad hoar ...**)

i—k (svar).

Afsnittet B falder baade efter den indholdsmæssige og efter den grafiske rythme i to afdelinger, som hver har sin stigning tilslut i et parti skrevet med lønruner, diannede ved hjælp af de hinanden nærstaaende figurer **1** og **1** (*h*) og disse to sidstes sammenstilling til kors (*i—k*). Man skulde vistnok i *i—k* vente lønruner byggede over de »ældre runer», hvormed *f—g* er skrevet; men denslags lönskrift vides ikke at have forekommet i Norden, og runemesteren har, hvis — som jeg med Bugge er tilbøielig til at formode — *e* 3 b har dannet fortsættelse til *f—g*, ved lønrunerne i *e* 3 b, som er bygget baade paa »ældre» og »yngre» runetegn, givet et fingerpeg om, at der nu i *i—k* gaaes over til lønruner, som til grundlag har den yngre futhark.

Skjønt Bugge ikke direkte har udtalt sig om den stigning i Rök-indskriften — indholdsmæssig og grafisk —, som fremkommer ved hans ordning af afsnittene, har uden tvil et saadant hensyn til indskriften som kunstverk (om jeg maa bruge saa stort et ord) været medbestemmende for ham. Men helt bevidst har han neppe været paa dette specielle punkt — det har vel staaet for ham som en selvfølge, at der maatte gaaes frem saaledes i runekunst som i digtning, og jeg mindes ikke at han nogensinde har talt til mig derom.

Hvad jeg her har fremholdt om Rök-indskriftens bygning, grunder sig paa en mere udvortes betragtning af tekst og skrift. Herunder har jeg bestræbt mig for, hvad den sproglige forstaaelse angaar, ikke at gjøre brug af andet end det, som vistnok for alle staar som videnskabens sikre eie. Ogsaa i det følgende skal jeg søge at skille skarpt mellem, hvad der paa for-

haand tör betragtes som sikkert, og hvad der yderligere trænger til støtte.

Rök-indskriftens tydningshistorie har vist, at man maa være forsigtig med at bygge et helhedssyn væsentlig paa den sproglige tolkning af enkeltafsnittene. Det gjælder om udenfra at belyse indskriften som en helhed. De mulige ydre holdepunkter maa granskes, og træffer det saa heldig til, at der haves saadanne, som kan faa betydning for bedømmelsen af den hele indskrift, dens opbygning og bestemmelse, da maa disse blive hovedstøtterne ved indskriftens tolkning. I udnyttelsen af dem maa man gjøre sig klart, hvor stor den virkelige bæreevne er. Det kan hælde, at man, efter kun at have gjort etpar sikre skridt fremover, maa resignere ligeoverfor den mangfoldighed af usikre muligheder, som allerede har fremstillet sig for forskningen, og som uden tvil vil vise sig at kunne betydelig øges.

Ved de enkelte afsnits gruppering tör man trygt bygge paa den anvisning, som indskriften selv giver gennem opregningen »[det fortælles] som det andet», »det tolvte», »det trettende». Allerede her foreligger en mulighed for tilknytning til anden gammel nordisk overlevering.

Sophus Bugge har i kapitlet »Berührungen zwischen der Röker Inschrift und der norrönen Litteratur» (Der Runenstein von Rök s. 2:38 ff.) gjort opmærksom paa en række overensstemmelser i udtryksmaade mellem Rök-indskriften og norröne digte. Herunder har han fremhævet den paafaldende lighed med Vafprúðnismál's opregninger: *segðu þat it eina — segðu þat annat — o. s. v.*

I min bœhandling af Eggjum-indskriften har jeg fremhævet den dybe indre overensstemmelse, som der er mellem Vafprúðnismál og Hávamál's sidste afsnit, det saakaldte Ljóðatal (*eitt — þat kann ek annat — o. s. v.* til og med *þat kann ek it átjándu*). Blegge disse digte munder ud i en antydning af den dybeste viden, som runeidrættens repræsentant blandt guderne sidder inde med: Odin kan galdre, hvormed han vinder Rind's

kjærlighed og derigjennem opreiser Balder en hevner (Ljóðatal); Odin ved, hvad der blev hvisket i Balder's øre — sikkert ord om hevn og gjenkomst efter Ragnarok —, förend denne steg paa baalet (Vafþrúðnismál). Et tal, 18, er bestemmende for begge disse digtes opbygning (og desuden for Heiðreks gátur, som afsluttes med det samme spøragsmaal — her det 36te — som Vafþrúðnismál), det samme tal, som jeg, efterat de her nævnte iagttagelser allerede var gjort, ogsaa har søgt at paa vise i Eggjum-indskriftens »hevn-afsnit».

Det karakteristiske for Ljóðatal og Vafþrúðnismál er, at runeidrettens gud gennem en udvikling, hvis enkelte led tælles, hæver sig fra den mere almindelige, jevne viden til det specielle, det dybeste i magisk indsigt, som han bare deler med de faa udvalgte. Der er en stigning og dermed tillige en spænding, som betinges af den kundskabsfylde, hvorfor den lange række af ordenstal er et udtryk. Ogsaa Rök-indskriften grupperer et rigt stof paa ensartet maade, og foreløbig har jeg i en tekst-ordning, hvorved særlig tydelig en grafisk stigning kommer til sin ret, søgt at anskueliggjøre indskriften som en med bevidst kunst foretagen opbygning. Vi venter, at der jevn sides med den grafiske stigning gaar en stigning ogsaa i indholdet (jfr. s. 205). En nærmere sammenligning med Ljóðatal og Vafþrúðnismál maa nu vise, om denne foreløbige ordning af indskriftens forskjellige partier faar en dybere, indre støtte i det af indholdet, hvorom der hersker enighed blandt forskerne.

Alle er enige om at læse beretninger fra fortids sagn eller historie ud af afsnittene *a—d*, som er skrevne med almindelige runer. Alle er ogsaa enige om — under en med det sædvanlige forhold overensstemmende udlæsning af runeteksten (jfr. anm. 1) — at finde omtalt en ætlings fødsel og en jotun¹ i *e* og at tolke *goanar* i *g* som *kvánar* (gen.); der hentydes altsaa i et af de afsnit, som er skrevne med større runekunst, til overmenne-

¹ *iatun* i *e* 2 (hvis første rune dannes af rammestregen) opfattes anderledes af Pipping, som — uden tvingende grund hverken i hensynet til det enkelte afsnit eller til en helhedsopfatning — foreslaar at læse runerne *tu* i dette ord dobbelt (*tutu*).

skelige forhold. Ogsaa paa det punkt hersker der fuld enighed, at indskriftens anden hovedafdeling (II) begynder med at omtale menneskelige, sagnhistoriske eller historiske, forhold.

Lad os saa betragte Ljóðatal og Vafþrúðnismál ud fra et lignende synspunkt. Først bør dog gjøres en bemærkning om disse digte efter deres nærmere eller fjernere forhold til runemagi. Ljóðatal er udpræget runemagisk, mens Vafþrúðnismál ikke saa umiddelbart fremtræder som et digt om runer. Imidlertid merkør man ogsaa i dette digt paa flere maader, at det er visdom, knyttet til runer, som kampen mellem Odin og Vafþrúðnir gjælder. Allerede jotunnavnet *Vafþrúðnir* antyder kraft til at *vefja* (*rúnar*) — jfr. Sigrdr. 12. 5: *þær [ð: rúnar] um vefr* —, og i dligtets begyndelse er der tale om *fornir stafir*, viden om (verdens og gudernes) gamle historie under billedet af runestave. Og direkte spørges der (»som det 12te») om »jotners og alle guders runer» i str. 42, hvortil slutter sig svaret i str. 43, der danner overgangen til den stroferække (6 spørgsmaal og svar), som har til versindledning ordene *fjöld ek fór*:

(43.)	<i>Frá jotna rúnum
ok allra goða
ek kann segja satt,
þvíat hvern hefi ek</i> | <i>heim um komit:
nú kom ek heima,
fyr Nifhel neðan,
hinig deyja ör helju halir.</i> |
|-------|--|--|

De »9 verdleuer», som her omtales — (delvis?) at söge i dybet (*fyr Nifhel neðan* »jeg kom ... [helt] til den nederste del af Nifhel», jfr. udtryk som *fyrir sunnan land* »i den sydlige del af landet») — svarer efter min mening til de *fimbulljóð niu* (Háv. 140), som Odin hentede op fra dybet i og med runernes erhvervelse, og som formerede sig til det dobbelte, Ljóðatal's 18 galdre. Jeg lader derfor — under visse begrænsninger, hvorom mere i det følgende — Vafþrúðnismál gjælde som et »runemythisk» digt saa godt som Ljóðatal.

I Ljóðatal finder vi, som vi maatte vente efter dette digts særpræg, mindre af direkte betydning for en sammenligning med Rök-indskriftens opbygning. I én henseende har dog dette digt betydelig interesse. Ljóðatal begynder med tryllesange, som

har sin anvendelse i almindelige, fra menneskelivet ikke afvigende forhold (»við sökum ok sorgum ok sítum górvöllum», til at döve sverdsegg, bryde lænker, o. s. v.) og fortsætter saaledes til og med den 13de galder. Derpaa følger et mythologisk afsnit, som falder i to dele: overgangsstroferne 159 og 160 (14de og 15de galder), som handler om at kunne *ása ok alfa* ... *allra skil* og munder ud i Odin's erhvervelse af *hyggja* (forstand), og slutningsstroferne 161—163 (16de—18de galder), som gaar ud paa at vinde *it manunga man*, ved hvem han skal blive fader til Balder's hevner.

Ljóðatal har altsaa et skille mellem runemagi i det almindelige livs tjeneste og runemagi i gudernes verdenshusholdning, med perspektiv ud over Ragnarok. Vafþrúðnismál, som er en samtale mellem en gud og en jotun, kan ikke gjøre brug af »almindelig» runemagi. I dette digt sættes det store skille i tid, dog saaledes, at ogsaa her det jævne, daglige menneskelige¹ liv faar træde klart frem paa baggrund af den i gudernes skjæbne betingede verdenskatastrofe: Om den nuværende (gude)verdens ophav (kun i Njord-stroferne med udblik ud over *aldar rök*) handler de 11 første spøragsmaal, som alle indledes med formelen *Segðu þat it eina* (*þat annat*, o. s. v.). Ligesaa *it tolfra* (jfr. ovenfor), som sammenfatter det foregaaende. Men saa følger, uden indledning med ordenstal, de 6 *fjöld-ek-för*-strofer, spøragsmaalene 13—18, som alle tager sigte paa tiden efter Ragnarok. Fremfor alt dvæles ved hovedgudernes (Odin's og Tor's) skjæbne, deres hevn (Vidar) og fortsatte liv i sønnerne (Vidar og Vaale; Mode og Magne), og det hele afsluttes med Odin, som i den dræbte Balder's øre hvisker trøstende ord om hevn og opreisning².

¹ Jfr. str. 22: »máni ... | sá er ferr menn yfir»; 23: »hverjan dag | öldum at ártali»; 24: »dagr ... | sá er ferr drótt yfir»; 25: »öldum at ártali»; 26: »vetr um kom | eða varmt sumar | fyrst ...»; 36: »æ menn hann [o: vind] sjalfan um sjá»; 37: »vind ... | allá mönn yfir»; (38: hofum ok horgum | hann [o: Njörðr] ræðr hundmorgum).

² At det er berettiget, saaledes som fremholdt i min behandling af Eggjum-indskriften (s. 78 f. [150 f.]), at hævde, at der i Vafþrúðnismál's slut-

Litteraturhistorisk seet synes vi at kunne tale om en digtgruppe indenfor Eddaen, som til emne har gudeverdenens repræsentant for den intellektuelle kraft i hans udövelse af runemagien, som er nøie knyttet til viden om fortid og fremtid. Som det var at vente, falder der af Eddaens faatallige udpræget he-

ning direkte hentydes til Váli, følger af en nærmere analyse af str. 51—54. I str. 51 tales om Odin's sønner Viðarr og Váli og om Tor's sønner Móði og Magni. De to sidste nævnes som fortsættere af Tor's gjerning i slutningen af den samme strofe, og dermed er digteren færdig med dem. Saa kommer 2 strofer om den ene af Odin's sønner (Viðarr, hevneren). Tilbage staar da at mindes den anden Odins-søn (Váli), og det er til ham der hentydes tilslut i digtet. — Derimod ser Gustav Neckel, Studien zu den germanischen Dichtungen vom Weltuntergang (Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Kl. 1908. 7) s. 22 i Vafþrúdnismál's Váli en søn og hevner af Fröi.

— Om de 6 sidste spørgsmaal i Vafþrúdnismál og i forbindelse dermed om digtets bygning i det hele bør her yderligere gjøres nogle bemærkninger.

Det er aabenbart, at disse spørgsmaal danner en parallel til de 4 indledningsspørgsmaal (str. 11—18), som Vafþrúdnir retter til Odin, førend denne bydes til sæde i salen.

Den nye verden efter Ragnarok skildres i Vafþrúdnismál som en ny dag. Lif og Leifþrasir søger ly i »Hoddmimi's holt», det nye verdenstræ, og nærer sig af morgen dugg (13de spørgsmaal). Saa kommer solen (14de sp.; jfr. med dette og det foregaaende spørgsmaal stroferne 11—14, som handler om »så hestr..., |er hverjan dregr|dag of dróttmøgu», og om Nattens hest), og verdenstræet skyder friske skud. Nornerne er atter virksomme under verdenstræet med dets 3 rødder (jfr. Völuspá 19 f. og Grimnismál 31) og de dermed sammenhørende þrjár þjóðar (15de sp. † str. 15 f. om aæn »lfing», som danner grænsen mellem guderne og deres fiender jotnerne); disse *hamingjur*, døtre til *Moggþrasir*, betinger den nye menneskeslegts trivsel. *Moggþrasir* (d. e. »sønner-ønskende» Finnur Jónsson, Lex. poet.) formidler overgangen til 16de—18de spørgsmaal, hvis kjerne er, at de to mægtigste æser efterlader sig sønner, som kan »råða ... |eignum goða, |þá er sloknar Surta logi» († str. 17 f., om volden Vigriðr, »er finnaz vígi at |Surtr ok in svásu goð»).

Den første afdeling af den egentlige vædekamp mellem Odin og Vafþrúdnir er allerede i str. 38 f. (om Njord, som »i aldar røk |... mun apr koma |heim með vísum vqnum») naaet frem til bevidst antydning af den forestilling, hvormed digtet til slutning kulminerer, og denne antydning vinder i fylde og klarhed i str. 40 f. (om einherjerne — »gengi goða» Hákonarmál 10 —, som Odin holder kampberedte til Ragnarok). Men derpaa forlader digteren med stor kunst dette motiv og lader det først senere faa

denske digte ikke mange paa denne gruppe¹; men hvad der er bevaret, synes dog tilstrækkeligt for os til, at vi tør hævde som karakteristisk for gruppen en fast opbygning af runemythisk stof, hentet fra et forholdsvis snevert omraade. Tanken færdes i disse digte ad bestemte baner, og det er let at forstaa, hvad der tvinger den ind paa disse.

Religionshistorisk betragtet er Ljóðatal og Vafprúðnismál dybt religiøse digte. De forudsætter religiøst troende mennesker, som personlig er paa det dybeste interesseret i gudernes skjæbne, fordi menneskeslegtens liv afhænger af, at verdens opretholdere aldrig gaar tilgrunde. Det centrale i deres tro er gudernes fortsatte liv efter Ragnarok i sønner, som efter gammel livsopfatning paa én gang er arvtagere og hevnere. Erkjendelsen af, at denne tro har naaet vidt ud og formaaet at gribe kraftig, har dannet grundlaget for mit forsøg paa at tolke Eggjum-indskriften.

I Rök-indskriften møder vi eiendommeligheder, som opfordrer til at se denne med hemmelighedsfuld kunst udarbejdede, delvis mythiske tekst paa den samme baggrund som Ljóðatal og Vafprúðnismál. Til de konstituerende træk i den »runemythiske» Edda-digtning hører først og fremst tællingen af de enkelte led, som med kunst er föiet sammen til en helhed, hvis ene endepunkt ligger i den nuværende, historiske verdensepoke — paa

udforme sig i vædekampens anden afdeling, der, som nævnt, i store træk følger gangen i de 4 indledningsspørgsmaal, som Vafprúðnir retter til Odin. Vædekampen, hvor Odin er den spørgende, betegner saaledes en storslagen overbyden af modstanderen paa den af jotnen selv haslede vigrifr.

Njord (Vanerne) og Balder indtager fremtrædende pladse i Vafprúðnismál's udsyn over den nuværende og den tilkommende verden. Et lignende forestillingskompleks synes at ligge til grund for Völuspá's skildring af den nye jord: »munu ósánir | akrar vaxa, | bõls mun alls batna, | Baldr mun koma» (str. 62).

¹ En gjenspeiling heraf i heltedigtningen har vi i Sigdrifumál og i Fáfnismál (str. 11—15, som neppe er interpoleret, men kan tjene til at vise, at Sigurd's frygtelige modstander ikke bare er i besiddelse af fysisk, men ogsaa af aandelig styrke). Beslegtede forhold i yngre digte (Grógaldr, Fjölsvinnsmál) kan jeg her se ganske bort fra.

forskjellig vis udnalet i ophavsmyther og i skildringer fra menneskelivets dagligdags forhold —, og hvis andet endepunkt ligger i fjernt perspektiv hinsides Ragnarok. Rök-indskriften har tællingen af de enkelte led, af led indenfor (sagu)historien (sikkert, i de første afsnit) og indenfor mythologien (sandsynlig, i et senere afsnit [e]). En grafisk stigning har jeg ud fra en betragtning af de forskellige runeskrift-arter anset for sandsynlig, og jeg har formodet, at der samtidig dermed har gaaet en indholdsmæssig stigning. Alt dette passer fortrinlig til et »digt» af »runemythisk» støbning. Skulde da ikke Rök-indskriftens sidste og dunkleste afsnit, hvori usædvanlige lønruner forekommer, danne et modstykke til Ljóðatal's og Vafþrúðnismál's slutningsstrofer, som indeslutter runemagiens dybeste hemmelighed? Skulde der ikke i lønruneafsnittene *e—k* være tale om en gud, som faar en søn til arving og hevner?

Det sikre, som er tolket af *e*, kan uden vanskelighed forstaaes saaledes, at der i dette afsnit tales om en gudesøns fødsel: **sakumukmini uaim si burin *niþr** ... At det er en gudesøn udsagnet gjælder, synes mig bestemt at fremgaa af det følgende: **knuā knati (i)atun**.

Imidlertid skynder jeg mig med at gjøre den tilstaaelse, at jeg (med v. Friesen og, i hovedsagen, Bugge) har læst runerne **knuā knati (i)atun** paa en maade, som ikke har vundet udelt tilslutning (Brate og Pipping har afvigende, indbyrdes forskellige forklaringer). Jeg tror dog, at der kan fremføres særdeles vægtige grunde for en tolkning: »(han) kunde (*knátti* indik.) give jotnen (eller: en jotun) nævehugg» (**knuā** væsentlig = gl.norsk *knýja*, egentlig: bearbejde med knoerne¹); eller: »havde kunnet (*knætti* konj.²) ...»

¹ Jfr. v. Friesen s. 60, hvis oversættelse falder fuldstændig sammen med min: »han förstod att (med knogarna, det vill säga: knuten hand) slå ned en jätte (eller: jätten)».

² Om imperf. konj. istedenfor det sædvanligere pluskv. konj. se Nygaard, *Norrön syntax* § 194.

I den norrøne gudeverden er det Tor, som er jotnernes utrættelige modstander, dels alene, dels (i kampen med Hrungnir) understøttet af sin søn Magne. Tor eller hans søn maa derfor efter al sandsynlighed først og fremst søges i dette afsnit af Rök-indskriften.

I det bestemt afgrænsede afsnit med lønruner paa venstre smalside (*h*) er alle enige om at læse: **sakumukmini þur**. Flere forskere (Läffler, Bugge) har opfattet det sidste ord som gude-navnet Tor. At dette er rigtigt, støttes allerede i nogen grad ved den ydre iagttagelse, at de 3 runer **þur** er skrevet paa to linjer med et vældigt kompleks af lønstaver, tilsammen 19, noget fuldstændig enestaaende i runeskrift overhoved. Det støttes ogsaa ved indholdet af *e*, idet dette afsnit, som tidligere fremholdt, med rimelighed kan læses umiddelbart foran *h*. Her har man saaledes et indre holdepunkt for den ordning af *e* og *h*, hvori jeg har fulgt Bugge.

Jeg vil gaa ud fra, at vi endnu er paa rigtig vei, og følge videre den tanke, at der ved **knuā knati (i)atun** sigtes til Tor eller den ham fødte ***nifr**. Bugge har ment, at det er Tor, som »kunde give jotnen (eller: en jotun) nævehugg». Men til Tor passer ikke entalsformen **iatun** synderlig godt, og desuden synes opmærksomheden gennem spørgsmaalet »for hvem der er født en ætling» mere at rettes mod denne ætling end mod (stam-)faderen. Derimod passer Rök-stenens ord **knuā knati (i)atun** fortrinlig paa Tor's søn, den norrøne mythologis Magne. Magne havde deltaget i én bestemt jotunkamp, Tor's strid med Hrungnir (hvori ogsaa Þjalfi var med), og til denne berømte kamp er han uadskillelig knyttet; det blotte navn Magne trækker i Hárbarðsljóð Hrungne-episoden efter sig, og mellem Tor's stolte ord *ek em ... Magna faðir, þrúðvaldr goða* (str. 9) og de pralende Hrungne-strofer (Hárþ. 14. 15) gjenfindes etsteds ordlydende en del af Magne's karakteristiske replik i Snorra Edda I 276 (*sé þar ljótan harm, faðir, er ek kom svá síð... † Hárþ. 13: harm ljótan*

mér þykkir í því at vaða...)¹. Derfor vil jeg helst tro, at *niþr i e er Tors-sønnen, som **knuą knati (i)atun**.

For den specielle forstaaelse af disse sidste ord er det af vigtighed at betragte nærmere stedet i Snorra Edda, hvor Magne's optræden i Hrungne-kampen omtales. Deraf vil ogsaa fremgaa, om den litterært overleverede mythologi afgiver et trygt holdepunkt for Rök-indskriftens tolkning.

Efterat det har været fortalt, at Tor har knust Hrungne's hoved med sin hammer, heder det videre:

»... fell hann [o: Hrungnir] fram yfir Þór, svá at fótr hans lá of hals Þór... Þá gekk Þjalfi til Þórs, ok skyldi taka fót Hrungnis af honom, ok gat hvergi valdit. Þá gengu til æsir allir, er þeir spurðu at Þórr var fallinn, ok skyldu taka fótinn af honum, ok fengu hvergi komit. Þá kom til Magni, sonr Þórs ok Jarnsoxu, hann var þá þriveitr [var.: þrinættir]; hann kastaði fœti Hrungnis af Þór, ok mælti: sé þar ljótan harm, faðir! er ek kom svá síð, ek hygg at jötun þenna mundak hafa lostit í hel með hnefa mér, ef ek hefða fundit hann. Þá stóð Þórr upp, ok fagnaði vel syni sínum, ok sagði hann mundu verða mikinn fyrir sér, ok vil ek, sagði hann, gefa þér hestinn Gullfaxa, er Hrungnir hafði átt.»

De ord, som jeg her har udhævet, siger (i 1ste person) nøiagtig det samme som (i 3dje person) **knuą knati (i)atun**, naar dette forstaaes som gl.norsk *knýja knátti* (eller: *knætti*) *jötun*, idet **knuą** netop er at *ljóta (í hel) með hnefa*. Overensstemmelsen er saa fuldstændig, at jeg er tilbøielig til at tro, at vi paa begge steder har at gjøre med det samme gamle sagnstof i den sikkert ældgamle Hrungne-mythe. Og jeg vil ogsaa gjerne tro, at vi i denne overensstemmelse² har et fast ydre holdepunkt for indskriftens tolkning.

¹ Ifølge Björn M. Ólsen (Den tredje og fjerde grammatiske afhandling i Snorres Edda s. 249) foreligger ved stedet i Sn. Edda en »parafase af et gammelt digt». Heusler (Zeitschrift für deutsches Altertum XLVI, 1902, s. 213), til hvem Bertha S. Phillpotts (The Elder Edda, Cambridge 1920, s. 77 f.) slutter sig, er snarest tilbøielig til at betragte prosafortællingen om Tor og Hrungnir »als sprossling eines rein dialogischen gedichts» i ljóðahátt.

² I virkeligheden foreligger vel da i Snorra Edda (o: dennes poetiske kilde, jfr. anm. 1) og paa Rök-stenen én og samme digteriske udformning,

Det er neppe muligt at vælge med tryghed mellem de to opfatninger, **knati** = *knátti* indik. eller *knætti* konj. For meningen turde imidlertid dette have mindre at sige, da der i ethvert fald synes at være tale om det, som i den givne situation kunde have fundet sted (ikke, hvad der virkelig fandt sted), og herom kunde efter gammel udtryksmaade baade bruges konjunktiv (det vanligere) og indikativ (jfr. Nygaard, Norrön syntax § 199). Der foreligger ingen grund til — i strid med den litterære overlevering — at antage, at Tors-sönnen efter den paa Rök-stenen antydede mythe var kommet tilstede under kampen paa et tidligere tidspunkt, og at han, og ikke Tor, var blevet jotnens banemand. Vistnok kunde det synes noget paafaldende, at der i indskriften dvæledes ikke ved en virkelig udført bedrift, men ved én, som blot under en given forudsætning kunde have været udført. Ved en nærmere betragtning af det mythiske optrin, som der hentydes til, vil man dog maatte finde, at den foreslaaede opfatning passer godt ind i den videre sammenhæng, som det for runemesteren har været magtpaaliggende at faa frem: I Hrungne-kampen er det første og eneste gang, at Tor og hans søn viser sig sammen. Sterkt fremtrædende i denne mythe, hvor to generationer af guder forekommer, er det udblik, som den giver til to sider. Den mægtige gud i den nuværende verden har faaet en mindelse om, at han engang skal bukke under for en endnu sterkere modstander; men gudearvingen giver løfter for fremtiden; for menneskene er der hjælp hos ham hinsides Ragnarok, og den enkelte troende aas-dyrker vil gjerne dvæle ved mythernes eneste skildring af hans forjættelsesfulde optræden. Deri er ogsaa nu, for runemesteren i hans forhold, hjælp at hente.

Med disse ord har jeg villet lede opmærksomheden hen paa det omkvædagtige **uilinispát**, som to gange forekommer i afsnittet *e*. Ligger ikke deri nedlagt noget af det, som runemesteren og hans

som hidrører fra en forholdsvis sen forhistorisk tid og forudsætter — middelbart eller umiddelbart — forbindelse i aandelig kultur mellem Östergötland og (Syd-)Norge.

samtid (jfr. s. 204) har fölt, idet tankerne streifede Tors-sönnens födsel og förste bedrift?

I spørgsmaalsform har jeg her antydet en tolkning af »omkvædet», og jeg vil bede om, at den nærmere udformede opfatning, som jeg nu vover at meddele, ogsaa maa betragtes som et spørgsmaal til overveielse af studiefæller.

O. v. Friesen foreslaar at gjengive *uilinisþat* ved *vili enn es þat* »(att) detta (skall ske) är (nu) på nytt önskan». Jeg vil heller, idet jeg sluttet mig til hans tolkning af *in* som *enn* »endnu, fremdeles», opfatte sætningen saaledes: *vil enn es þat* »kjær(kommen)t (noget, som er efter önske, til önsket hjælp) er endnu det (nemlig: at en sön er födt, og at han kunde have slaet jotnen ihjæl)». Her søger jeg i *vil* omtrent det samme betydningsindhold som i sammensætningen *vilbjörg* »önsket, kjærkommen frelse»¹, idet *vil enn es þat* maa kunne modsvare den tanke, som indeholdes i Odin's ord *við þat skal vilbjörg vaka* Grímnismál 45 (»ved det [at *svipum hefi ek nú yppt* »jeg har vist mit aasyn] skal kjærkommen frelse 'vaage' [være forhaanden]»). Dette refererer sig da til den kraftige realitet, som Tors-sönnens födsel og kjække optræden betegner, en realitet, hvis virkninger strækker sig ud gjennem tiderne, hinsides Ragnarok. Tor kunde nok i Hrungne-mythen med stolthed og inderlig glæde hilse en saadan sön og forudsige, at han »mundi verða mikill fyrir sér», og paa Rök-stenen kan runemesteren i det omkvædagtige *uil in is þat* give udtryk for den tillidsfuldhed, som der ogsaa i menneskeverdenen hersiker over en saadan gudearving: af ham kan store ting ventes i den fortsatte kamp mod gudernes og menneskenes fiender.

Ved disse bemærkninger har jeg villet vise, at ogsaa *uilinisþat* kan föies ind i Hrungne-mythenes ramme; men jeg vil udtrykkelig gjentage, at jeg ikke her mener at være paa tryg grund.

Med større bestemthed tror jeg at turde udtale mig om

¹ Ogsaa som kvindenavn, *Vilbjörg*; jfr. *Vilmundr* m.

traki efter **uaim si burin *niþr** og foran det første **uilinisþat**. Naturligst forekommer det mig at forbinde **traki** med **uaim**: »for hvilken 'dreng' (kjæk, kraftig — ikke nødvendig ung — mand) der er født en ætling (søn)». Med Bugge tror jeg, at det er tilstrækkeligt at henvise til det ubestemte pronomen *hveim*, som kan forbindes med et substantiv i samme form (*manni hveim* = *manna hveim*). Ligesom der ved siden af det ubestemte pronomen *hverjum* (*manni*) findes (*manni*) *hveim*, kan der udmerket godt have eksisteret den samme dobbelthed ved det spørgende pronomen. I adskillige forbindelser kan valget af *hveim* (*manni* o. l.) have været betinget i hensyn til rythmen eller til omgivende ord. Det sidste hensyn maa vi regne med i vort tilfælde, hvor »**uaim si burin *niþr *drengrja**» uden tvil vilde have virket stødende, idet en forestilling »'drenge's ætling» her havde let for at gjøre sig gjældende paa en for meningen forstyrrende maade. Og hvad de rythmiske hensyn angaar, saa ved vi intet om, at indskriftens affatter kunde have følt sig lige godt tjent med **uaim *trakia** eller ***huarium traki** som med **uaim ... traki**. (Derimod maatte *hverr* bruges i udtrykket **huarir tuair tikir kunuka** (d 2), og unaturligt — eller med en forskjellig betydningsnuance — maatte det vel have været følt, om der istedenfor **huarir ualraubar uarin tuar þar** (a 3—4) var brugt ***huat *ualrauba** o. s. v. Det er følgerig umuligt at slutte noget sikkert med hensyn til **uaim ... traki** af de to steder i indskriften, hvor det adjektiviske spørgende pronomen forekommer, og disse to eksempler kan ikke afgive grundlag for en regel om, at *hveim* altid er substantivisk og maa forbindes med et andet substantiv i genitiv.)

Det forekommer mig altsaa hverken nødvendigt at opfatte **traki** som en sætning for sig (v. Friesen) eller som hensynsbetegnelse til **uil in is þat** (»for 'drenge'n' [v: mig, jfr. udtryksmaaden i skaldedigte] er ...»). Mod den sidste opfatning taler, at **uilinisþat** synes at udgjøre en fast afsluttet mening paa begge steder, hvor det optræder.

Tiden turde nu være inde til at give en fuldstændig over-

sættelse af *e* 1—3 *a* og *h*, med den reservation for »omkvædets» vedkommende, som maa følge af de foregaaende bemærkninger. At þur i *h* bliver svar paa spørgsmaalet i *e* 1—3 *a*, dativ af gudenavnet Tor, er allerede tilstrækkelig antydet ¹.

Afsnittet *e* 1—3 *a* og *h* gjengiver jeg i gammelnorsk form saaledes:

sakumukmini, hveim sé borinn niðr drengi.

? Vil enn es þat.

Knýja (egentlig: **knúa*) *knátti* (*knætti*?) *jötun*.

? Vil enn es þat.

sakumukmini: Þór(i).

»(Det fortælles,) for hvilken 'dreng' en ætling (d. e. en søn) er født. — ? Kjærkommen hjælp endnu (d. v. s. for os nulevende) er det. — Han (d. e. sønnen) 'mundi hafa lostit (i hel) jötun með hnefa sér'. — ? Kjærkommen hjælp endnu er det. — (Det fortælles:) For Tor (er en søn født).»

I foregaaende afsnit har vi seet, at af det, som med sandsynlighed er tolket i *e* og *h*, taler meget for og intet imod at finde en hentydning til en Tors-søns fødsel, analog med slutningsstroferne i de »runemythiske» Edda-digte. Hvis vi nu tør antage en dermed fuldstændig parallel afslutning af Rök-indskriften, da maa, eftersom fortsat stigning gennem fremførelse af nye myther bliver at anse for udelukket, ogsaa de øvrige afsnit med lønskrift udvikle den samme mythe: først »yngre-runers»-afsnittenes fortsættelse i linjerne skrevne med »ældre runer», *f—g* (+ *e* 3 *b*?), og dernæst ogsaa *i—k*, som i grafisk henseende föier sig symmetrisk til *f—g* (+ *e* 3 *b*?) paa samme maade som *h* til *e*. Vi venter i *f* o. s. v. og i *i—k* at finde

¹ Om saadan dativ uden endelsen *-i* se Finnur Jónsson, Skjaldesprog s. 7 ff., særlig s. 10 og 14 (*mætti hann Þór Þrymskv. 9* [jfr. ogsaa eksemplerne i Sn. Edda, ovenfor s. 215]; *þás meinþjóf* Ynglingatal 4, hvor en fra den vanlige afvigende kasusform neppe er betinget i 2det sammensætningsleds svagere betoning). — Om *Þórr*, stamme **Þunra-*, se Hj. Lindroth, Namn och Bygd IV s. 161 ff., VII s. 186.

henholdsvis spørgsmaal (**sagwmogmeniþaðhoar-**) og svar, som har hensyn til Tors-sønnens fødsel.

At der virkelig i *f—g* tales om fødsel, kan synes at finde bekræftelse i runeforbindingen **goanar**, som alle er enige om at tolke = *kvámar* (gen.) »hustru» (foreslaaet af Brate og Bugge uafhængig af hinanden). Forøvrigt er dette afsnit endnu fuldstændig dunkelt (med sandsynlighed er dog **oari** læst som *væri* konj. og **goldind** som en form af *goldinn* ptc.). Jeg skal bare gjøre opmærksom paa, at det er en nærliggende mulighed at læse (efter **sagwmogmeni það**) **hoari** = gl.norsk *hverri* dat. sg. f. »hvilken (af flere)»¹. Dette fremholder jeg, fordi der, naar **hoari** grammatisk paralleliseres med **uaim**, — efter v. Friesen's læsning af *i* (Om runorna i Sverige, 1915, s. 14; yderligere motiveret Rökstenen s. 17 ff.) — aabner sig en udvei til at finde et svar, bygget paa samme maade som svaret i *h* (**þur**), og indeholdende ligesom dette et gudenavn i dativ, nemlig navnet paa Tor's hustru Sif.

Fra Ljóðatal's slutningsstrofe mindes vi, at Odin deler sin dybeste, i den 18de galder indesluttede viden kun med »þeiri einni, | er mik armi verr | eða min systir sé». Det bidrager nu til at fuldstændiggjøre parallelismen mellem Ljóðatal's og Rök-indskriftens slutningsafsnit, om vi tolker det første ord i *i* som **sibiu**, d. e. *Sifju*, dativ av *Sif*. Tor's hustru (»elja Jarnsöxu» Sn. Edda I 304) er da medindviet i det, som gaar foran fødselen af den søn, som i Sn. Edda (I 276) kaldes »Magni, sonr Þórs ok Jarnsöxu», ligesom Frigg deler hemmeligheden om Rind og Vaale med Odin.

¹ Den regelmæssige dat. sg. f. af *hverr* skulde vistnok have været ***hoari** (af *-ri*, jfr. v. Friesen s. 53); men dels maa man her tage i betragtning dette pronomens hyppige forekomst i ubetonet stilling (jfr. **faþiR** o. l., som dog kan være paavirket af *ia*-stammernes endelse *-iR*), dels maa man regne med analogisk indvirkning fra *-ri* i dat. sg. f. af adjektiver og fremfor alt fra pronominalformen *þeiri* (jfr. omvendt det demonstrative *þvi*, istedenfor *þí*, analogisk efter det spørgende *hvi*). Mulig har ogsaa en modsvarighed til got. *hwizai* været bevaret saa længe, at den har kunnet glide sammen med (den svagt betonedede) dat. sg. f. af *hverr* (gl. svensk *hware*, *hwarre*).

Naar forholdet mellem $e\ 1-3\ a + h$ og $f + g$ (+ $e\ 3\ b?$) + i (+ k) opfattes saaledes som her foreslaaet, bliver **OARI goldind** forstaaeligt; der kan være tale om noget, som var skeet — foretaget af Tor i samraad med Sif? — för sönnens födsel. (I den vekslende tempusbrug — **si burin**, **OARI g.** — finder jeg en god støtte for den opfatning, at $f-g$ (o. s. v.) skal læses efter $e + h$.)

Mine bidrag til Rök-indskriftens direkte tolkning skal nærmest indskrænke sig til disse iagttagelser: man kan bringe **burin** ***nīþr**, **knuā knati** (i)atun, þur, **hoARI ... OARI ... goANAR** og **sibiu** i et fuldt parallelförhold til Ljóðatal's hentydninger til Vaale, födt af Frigg's medhustru Rind. Jeg kan vanskelig tro, at det er tilfældigt, at vi paa to steder i indskriften, som ikke indeholder afhængige spørgesætninger og som er skrevet med indbyrdes nærstaaende lönskrift-arter, finder runeforbindelser, som lader sig tolke som gudenavnene Tor og Sif (begge i dativ). Imidlertid skal jeg tilföie, at efter mit skjön er læsningen af i som **sibiu** (**iauari**) ikke hævet over enhver tvil.

Da jeg mener, at der ikke er fört sandsynlighedsbevis for nogen af de tolkninger, som er fremsat af $f-g$, $i-k$, föler jeg mig paa forskningens nuværende trin ikke bunden til at meddele bestemt udformede formodninger om indholdet af disse afsnit¹. Jeg vil kun have fremholdt, at flere enkeltheder i Rök-indskriftens opbygning synes at komme til at staa i et klarere lys, naar denne tekst stilles i række med de »runemythiske» Edda-digte.

¹ Saadanne formodninger vilde jeg langt heller bygge paa en tolkning af **goldind** som ***goldint**, ældre form for **goldit** [-*n*- analogisk, ikke lydret, bevaret?] (jfr. **anart** oprindeligere end gl.norsk og gl.svensk **annat**) end paa den gjængse forstaaelse af **goldind** = **goldinn** (i strid med **-in** i **burin** og **uarin**). Jeg vilde ogsaa foretrække at udskille som eget ord **gol** = **gull** (altsaa: »... hverri gull ... væri goldit») end at lade denne runeforbindelse indgaa i et patronymikon **igoldiga**. Men jeg skal ikke her lade mig forlede til videre udtalelser, da jeg ikke er opmærksom paa nogensomhelst ydre støtte — hverken i norröne overleveringer om Sif med guldhaaret, eller andensteds — for en ad lingvistisk vei fremkonstrueret tolkning.

Sammenholdt med Ljóðatal og Vaffþrúðnismál kommer Rök-iindskriften til at tage sig ud som nødenfor gjengivet. Hvad tællemaaden angaar, synes det rigtigt att antage, at *a* 3—*d* svarer til en opregning af 13 sagnhistoriske led, hvoraf nr. 3—11 [eller nr. 4—11, hvis *b*—*c* regnes som et særskilt afsnit] ikke er nærmere udført paa stenen. Mere tvilsomt kan det være, hvordan de sidste afsnit (der, ligesom de sidste spørgsmaal i Vaffþrúðnismál, ikke indledes med ordenstal) skall tælles. Muligt er: 14) *e* 1—3 *a*, 15) *h* og 16) *f*—*g* (+ *e* 3 *b*?), *i*—*k*. Der fremkommer da tallet 16, og samtlige disse afsnit (hvoraf dog, som nævnt, nr. 3—11 er udeladt¹) indledes med **sakumukmini** (eller **sagwmogmeni**). Men snarere turde det kanske anbefale sig at parallelisere *i*—*k* med det med ensartede lønruner skrevne afsnit *h*, som, da det indledes med **sakum**-, sikkert skal regnes som et eget numer. Og det kan synes rimeligt, at det to gange forekommende »omkvæd» uilinisþat i *e* (paa bøgge steder med skilletegn efter) skal markere to numer (jfr. den omkvædagtige strofeudgang i dele af Völuspá og Hyndluljóð; Bugge, anf. skr. s. 249)². Man faar da en opregning af aatten led, nöiagtig som i Ljóðatal og i Vaffþrúðnismál³.

I. Mindeindskriften: aft uamuþ stantaa ... (*a* 1—2).

II. **sakumukmini**-afsnittene.

A (med almindelige, »yngre» runer): Af (sagn)historisk indhold.

1. **sakumukmini þat huariað ualraubar** ... (*a* 3—5).

2. **þat sakum anart huar fur miu altum** ... (*a* 5—8).

(3?) **raip** (**þiaurikr** ... (*b*—*c*).

¹ Naar det var af væsentlig betydning at faa frem et bestemt antal afsnit, men ikke samtlige disse afsnit kunde faa plads paa stenen, var det naturligt at foretage en udeladelse netop i det lange og indholdsmæssig ensartede sagnhistoriske parti.

² Mindre heldigt vilde det vistnok være at tælle *d* 9 (**nukmini**-) som nr. 14 [og *e* 1—3 *a* som nr. 15]; man vilde da faa en noget paafaldende afvigelse fra indledningsformlerne forøvrigt indernfor II A.

³ Er det tilfældigt, at *i*—*k* tilsammen udlgjør 18 runer (naar hvert kors regnes som to runer [jfr. *h* rune 1—11], og *lþ*-runen i *k*, som har stav tilfælles med en korsarm, ikke regnes som en eggen rune)?

- 3 (4?)—11. Maangler paa stenen.
 12. þat sakum tualfta huar histæ ... (d 1—3).
 13. þat sakum þritaunta huarir tuair tikir kunukar
 ... (d 3—8).
 nukmini ... (d' 9).
- B (med usædvanlige runer: chiffreskrift og »ældre runer».)
 Af mythologisk indhold.
- a) 14 (14 a?). sakumukmini uaim si burin *niþr traði
 uilinisþat. (e 1—2).
 15 (14 b?). kmua₂ knati (i)atun uilinisþat. (e 2—3 a).
 16 (15?). sakumukmini þur (h).
 b) 17 (16 a?). sa₁gwmogmøniþadhoari ... (f—g [+ e 3 b?]).
 18 (16 b?). ?siibiu ... (i—k).

Ved de foregaaende bemærkninger har jeg først og fremst taget sigte paa at besvare det spørgsmaal, som det for en alsidig belysning af Rök-indskriften maa være af den største vigtighed at faa stillet i forgrundlen og skarpest muligt formuleret: Hvor findes indefor den nordiske oldtidsoverlevering de litterære mindesmerker, som i form og indhold staar Rök-indskriften nærmest? Dette er et spørgsmaal, som der, saavidt jeg ser, kan gives et bestemt svar paa: Rök-indskriften er indefor den gamle litteratur nærmest beslegtet med de Edda-digte (Ljóðatal, i »jeg»-form ligesom indskriften, og Vafþrúðnismál), som gjennem en opregning af 18 led ruller op den dybeste viden, udformet i fast prægede ljóðahátts-vers, gjennemtrængt af runernes alle verdener og alle tider omspændeende tryllekraft og derigjennem — i tilbageskuende og fremadskuende gliint — paa én gang overvældende ved sin rigdom og maugeartethed og forjættelsesfuld i den religiöst potenserede afslutning.

Men er Rök-indskriften nærmest beslegtet med disse digte, da er det methodisk riigtigt at tage dem til retledning, naar man vil søge at trænge ind i denne indskrifts tankegang og bygning. I lys af Vafþrúðnismál's »historiske» strofer bliver den

sagnhistoriske afdeling i Rök-indskriften forstaaelig; netop saaledes maatte en menneskelig runemester forme sin modsvarighed til gudedigtets historiske belæring. Og fra menneskenes historie fører runemesteren os gjennem sælsomt skrevne runetekster til det store vendepunkt i verdensudviklingen overhoved: gudesønnens fødsel, som giver den religiöst troende tryghed mod menneskelivets fiender (**knua knati (i)atun; uil in is þat**).

Seet i denne sammenhæng maa Rök-indskriften i den 4 gange gjentagne formel **sakumukmini** indeholde ordet *minni* n. »minde» (jfr. *greppa minni*, Bugge s. 245)¹. Man synes altsaa at maatte læse **sakum (m)ukmini** og i **muk-** søge et forsterkende forled (*múg-* = *þjóð-*?), saaledes at sammensætningen kanske reelt skal gjengives ved »stórir, stinnir [fornir] stafir». Ved en saadan opfatning bliver det forstaaeligt, at **sakumukmini** forekommer hele 3 gange i den sidste, »mythologiske» afdeling og bare én gang i den »historiske».

Vigtigere er det dog, at der ud fra den sammenhæng, hvori Rök-indskriften er bragt, aabner sig en udvei til at fatte hensigten med den hele indridsning.

Under bearbejdelsen af Eggjum-indskriften, som efter mit tydningsforsøg er indridset — i nøie overensstemmelse med norrøn »runemythisk» digtning — i den hensigt at fremme hevner over den mand, hvis gravkammer stenen dækker, har jeg havt god anledning til at overveie, om noget lignende skulde være tilfældet med Rök-indskriften². Vi har seet, at de Edda-digte, som indskriften i form og sandsynlig ogsaa i indhold staar nær, munder ud i en hentydning til Balder's hevner. Det var da tænkeligt, at Rök-stenens bestemmelse var den, gjennem den

¹ Herimod taler ikke bestemt **nukmini** d 9. Ordet *minni* maa ogsaa kunne forekomme usammensat i indskriften, og her sidst i den afdeling, som er skrevet med vanlige »yngre runer», kan et resumerende *nú'k* (jfr. Vafpr. 55, Bugge s. 248) passe særdeles godt.

² Ud fra andre overveielser er v. Friesen naaet til den opfatning, at Rök-indskriften er en nid-indskrift med det formaal at hevne **uamuþ's** død paa de 20 konger, som omtales i *d*. Jfr. herom mere i en følgende anmerkning.

kraftigst muligø runemagi at sikre, at den mand, efter hvem stenen er reist, ikke kom til at ligge uhevnet. Direkte fremgaar dog ikke dette af indskriftens indhold, om det end er vel forenligt med alt, hvad man for tiden med sandsynlighed tør udtale derom. Det kan være at »læse mellem linjerne»; men hvad der med rene ord kan sees at være udtalt i de 18 (16?) afsnit, hvorigjennem runemesteren stevner fremover til omtalen af guden og gudesønnen, behøver ikke at have denne bestemmelse. Holder vi os til det faktisk overleverede, frembyder en anden opfatning sig som den nærmestliggende og ialfald som den primære.

Her kan det nu være paa sin plads at spørge, om ikke Rök-stenen har andre, i sted og tid nærmere tilknytninger end i den norrøne Edda-digtning (suppleret med Eggjum-indskriften?). Hvilken plads indtager Rök-stenen blandt runemindesmerkerne fra hedendommen?

Det er ofte blevet fremholdt, og ikke uden grund, at Rök-indskriften er emestaaende blandt de gamle runeindskrifter. Helt uden forbindelse med andre runemindesmerker staar den dog ikke, og det er navnlig paa ét punkt, at en sammenligning ligger nær. Indskriften nævner guden Tor ligesom 3 danske og 3 svenske runeindskrifter:

þur uiki þasi runar »Tor vie disse runer!» Glavendrup-stenen, Fyn; af Wimmer henført til 900—925 (W. II 369 ff.; haand-udg. ved Lis Jacobsen nr. 80).

þur uiki þiisi kuml »Tor vie dette mindesmerkel» paa topfladen af Virring-stenen, Randers amt, Jylland; ifølge Wimmer fra slutningen af 10de aarh. (W. II 151 ff.; haand-udg. nr. 27).

(**þur uiki runar** »Tor vie runerne!» i en egen linje med samstavsruner ovenfor (i ret vinkel med) den paa 4 linjer fordelte mindeindskrift: **asur sati stin | þinsi haft askl | brupur sin ian | uarþ ttupr a ku** »Assur satte denne sten efter Aaskel, sin broder, som døde paa Kos¹». Sönder-Kirkeby-stenen, Falster; ifølge Wimmer fra slutningen af 10de aarh. (W. II 438 ff.; haand-udg. nr. 88).

þur uiki »Tor vie!» paa en sten ved Velanda Skattegården,

¹ **ku** = den græske ø Kos ifølge Kr. Kålund, Arkiv XXXV s. 172 ff.

Väne-Åsaka s., Vestergötland; antagelig fra omkr. 1000; se Fredrik Nordin, Västergötlands fornminnesförenings tidskrift III h. 7—8 (1915), s. 158 ff. Stenen er reist af en hustru (þurvi, sms. med gudenavnet) efter sin mand.

Hos Nordin har Brate meddelt oplysninger om to andre svenske runestene, paa hvilke Tor's navn forekommer:

»På en nyfundnen runsten vid Korpbron å Juresta ägor, Ludgo socken, Södermanland, som af mig undersöktes 1899, finns en binderuna **sipi þur**, som blott kan betyda: *skydde Tor* (minnesmärket)!» Indskriften, som vil faa nr. 140 i »Södermanlands runinskrifter», lyder efter Brate's læsning, som han godhedsfuldt har meddelt mig:

: **santar : raisþi : stain : eftir : iuar : franta sin : inki : fuþir :**
sun | snialira | (d. e. *engi fæðir son snjallara*)

og derefter — for sig, oventil, under buen i den enkle linjeslyngning, som følger indskriftfladens kanter — de til armene paa et liggende kors föiede ruener (runekvister), som Brate har læst **sipi þur**. (Med et rundt tal kan indskriften efter Brate sættes til omkr. 1050.)

»På den af gammalt kända runstenen vid Skällby i Järfälla socken, Uppland, som tyvärr icke kunde återfinnas af mig vid min undersökning 1902, har enligt Baultil 158 i slutet af inskriften utom slingan stått **kiþor**, enligt Dybeck Sveriges runurkunder, II, 41 **ikiþor**, hvilket uppenbarligen är återstoden af (u)iki þor, *må Tor viga, skydda*, men här öfverraskande på en runsten med det kristna korset» (Brate, anf. st.).

Hertil slutter sig de 3 runestene, hvor »Tor vie» er udtrykt ved indridsede hammertegn:

Læborg-stenen, Ribe amt, Jylland; c. 925—50 (W. II 38 ff.; haand-udg. nr. 7). Reist over en kvinde þurui (jfr. Velandastenen).

Hanning-stenen, Ringköbing amt, Jylland; c. 1100 (W. II 291 ff.; haand-udg. nr. 65).

Täng-stenen, Vestergötland; c. 1000 (Torii nr. 84; Nordin, anf. st. s. 160 f.).

Af de 6 runestene, paa hvilke guden Tor er nævnt, fortjener den södermanlandske sten med en »binderuna», som af Brate er læst **sipi þur**, og Sönder-Kirkeby-stenen (Falster) med samstavsrunerne **þur uiki runar** særskilt opmærksomhed derved, at her indvielsesformelen er skrevet med usædvanlige runer.

Paa Rök-stenen er, som allerede bemærket, gudenavnet Tor fremhævet sterkere end noget andet ord, idet þur i *h* er skrevet med et kompleks af 19 lönruner. Deri synes at kunne ligge

antydnet noget lignende som det, der direkte har fundet sit udtryk i samstavsrunerne og »binderunan» paa de nævnte to stene, hvor indivielsen kraft er blevet øget derved, at 'bandrúnir'¹ er anvendt. Forsøgsvis vil vi drage konsekvensen heraf og se, om den lader sig forene med det, som sammenstillingen med de »runemythiske» Edda-digte har lært os.

En rent udvortes sammenligning af Rök-indskriften med Sönder-Kirkeby-indskriften og Juresta-indskriften fører til at opstille følgende lighedspunkter:

Disse indskrifter bestaar af to hovedafsnit, paa Rök-stenen A (minde-indskriften) og B (den sagnhistorisk-mythologiske indskrift), paa Sönder-Kirkeby- og Juresta-stenene A (minde-indskriften [udvidet paa den sidstnævnte sten med et rosende tillæg, ligesom Rök-indskriften har det følelsebetonede **aft faikiān sunu**]) og B (»Tor vie runerne!» eller lignende). Baade i Rök-indskriften og i de to andre indskrifter afviger B fra A saavel i grafisk henseende som i ydre forhold ved linjernes anbringelse paa stenen². Det kan ogsaa nævnes, at der baade i Rök-indskriften og i Sönder-Kirkeby-indskriften findes tilsigtede talforhold bygget over den ældre runerækkes 24-tal; for Rök-indskriftens vedkommende er dette velkjendt; angaaende Sönder-Kirkeby-indskriften meddeler jeg af mine forarbejder til en fortsættelse af skriftet »Om troldruner», at minde-indskriften har 48 runer og Tors-afsnittet 12 runer³.

Nu er i begge typer af de her sammenlignede indskrifter A-afsnittene parallelle. I B-afdelingerne findes en vigtig overensstemmelse deri, at »Tor» indtager en fremtrædende plads. Man kan da være tilbøielig til at søge en fuld parallelisme mellem

¹ Om *bandrúnir* og de dermed delvis ensartede *galdrastafr* se Jón Árnason, *Íslenzkar þjóðsögur* I (Leipzig 1862) s. 445 ff. Jfr. ogsaa min behandling af Fosvik-indskriften (Evje, Sætersdalen) i »Norske bygder. I. Setesdalen» (snart afsluttet) s. 119 f.: »ved sådan sammenskrivning blev runernes trolddomskraft likesom koncentreret på én stav».

² Jfr. i den sidstnævnte henseende ogsaa [u]iki þor »utom slingan» paa Skállby-stenen og þur uiki þisi kuml paa topfladen af Virring-stenen.

³ Derimod kan det bero paa et tilfælde, naar Hanning-stenen (hvorpaa hammertegn er indridset) har 48 runer (efter Wimmer's rimelige udfyldning af enkelte manglende runer).

»Tor vie runerne!» og afdelingen B paa Rök-stenen. Det vil sige: hele Rök-inskriften undtagen de to første linjer (a 1—2, minde-inskriften) bestaar af en udvidelse af formelen »Tor vie (mindesmerket)».

Er det nu muligt, naar Rök-inskriften betragtes ogsaa fra den anden side — som »runemythisk digtning» — at opfatte den ret og slet som en kraftig indvielse af gravmindesmerket? Det staar for mig, som om dette ikke blot er muligt, men endog særdeles tiltalende.

I de »runemythiske» Edda-digte befinder vi os sikkert udenfor den virkelige, livets runemagi, som har gaaet side om side med digtningen, ialfald paa et ældre stadium af denne. Længst borte staar Vafþrúðnismál, hvor »runemagiske» led, udvidet og lempet efter det hellige 18-tal, er taget i en dramatisk spændende handlings tjeneste. Nærmere det virkelige liv staar Ljóðatal med sin opregning af galdre, hvoraf flere sikkert har havt direkte modsvarigheder i den almindelig anvendte runetrolddom (jfr. 6te galder med Grettis saga kap. 79 [81], og 2den og 9de galder med henholdsvis Sigdrifumál 11 og 10); det eiendommelige for Ljóðatal er, at galdre er gjort anvendelige i den høiere digtning ligesom ordsprog i andre dele af Hávamál. En egte magisk kjerne, som i de to digte er blevet tilhyllet ved friere poetisk behandling af stoffet, kan vi ikke naa ind til ved litteraturhistorisk granskning alene. Kun saa meget tør vi vel sige, at der til grund maa ligge en tendens i behandlingen af runemagisk stof — en behandling, hvor virkelig magi og magisk digtning vistnok har staaet i uafbrudt vekselvirkning med hinanden¹ —, og denne tendens maa have kunnet gjøre sig gjældende ogsaa i andre forhold end de, som den litterære overlevering giver os antydning af.

Ét saadant forhold kan have været indvielsen af et gravmindesmerke, et *vé* efter gamle danske runeinskrifters udtryksmaade.

¹ Jfr. Norg. Indskr. III (Eggjum) s. 161.

Fra 7de aarh. af begynder en trang at gjøre sig merkbar til at vie graven ved omfangsrige runeindskrifter. Vi har først de blekingslike runestene med deres ramme besværgelser mod den, som »bryder dette (mindesmerke)» (Björketorp), og efter dem følger (c. 900 efter Wimmer's datering) den fynske Glavendrupsten og den sjællandske Tryggevælde-sten med kraftige trusler om, at »dem skal visselig komme til at sone sin brøde, som över vold mod denne sten eller drager den bort (for at reise den) over en anden». Paa den sidste sten er en saadan juridisk formel eneherskende, men paa den første deler den plads med þur uiki þasi runar. I Danmark, som faa mandsaldre efter blev kristnet, naaede ikke den hedenske formel, hvori Tor paakaldes, frem til friere digterisk og runologisk udfoldelse; kun Sønder-Kirkeby-stenen har en grafisk variation deraf i sine samstavsruner.

I det endnu længe hedenske Östergötland kan udviklingen have taget andre veie. Her kan vi tænke os, at en ram-hedensk digtning i slegt med Eddaens »runemythiske» kvæder var fuldt levende i 9de aarh., og ved siden deraf har en skaldedigtning, som stod den ældste norrøne skaldedigtning (Ynglingatal) nær, kunnet udfolde sig rigt (jfr. *histr ... kunar hestr gunnar* [d 1—2], ? *mukmini múgminni* ovenfor s. 224). Her har da en runemester, som var fortrolig med skaldskap, vovet det skridt at forme en gravvielsesindskrift over en religiöst gjennemaandet »runemythisk» digtning, som kulminerede i omtalen af Tor og Tors-sønner. Kjernen i det hele rune-digt var en indvielse ved Tor. Rök-indskriftens anden hovedafdeling (B) bliver saaledes at opfatte som en potensering af runestenenes formel »Tor vie dette mindesmerke». Hvorvidt indridsningen ogsaa er gjennemglødet af tanken paa hevn, synes vi, som allerede fremholdt, ikke at have midler til at afgjøre. Men at ialfald ønsket om at hædre den døde søn ved pragtfulde erfirúnar har besjælet Varin, det tør vi hævde med en høi grad af sandsynlighed.

Som jeg paa et andet sted¹ har søgt at hævde, kunde runekunst høre nøie sammen med mindekvad over en afdød. Fra islændingen Völu-Stein's arvekvæde over sønnen Ogmund (10de aarh.), som synes at være digtet under samtidig indridsning med runer (3 × 24 runer i hver halvstrofe) »fører en forbindelse op til Rök-stenen, som er beskrevet med runer, hvori tilsigtede talforhold paa mangfoldig vis kommer frem... Man har været i tvil om, i hvilken hensigt den vidtløftige og efter sit indhold høist eiendommelige Rök-inskrift har været indridset. Jeg skulde tro, vi ... tør sige: for at hædre en afdød og trygge hans hvilested.» Det er dette syn paa Rök-inskriften, som jeg her har søgt at uddybe. Rök-inskriften bliver, menneskelig seet, fuldt forstaaelig, naar den efter sine psykologiske forudsætninger jevnføres med Völu-Stein's digt og — endnu bedre — med det fuldstændigere overleverede bekjendte arvekvæde af Egil Skallagrímsson, Sonatorrek, digtet efter tilskyndelse af datteren Torgerd, som havde tilbudt sig »at riste det paa kjevle». Egil's sorg mildnes under udøvelsen af den idræt, som er en gudegave til ham. Paa lignende maade har nok det kunstfærdige rune-»digt« skjænket Varin tröst over sønnetabet, og dermed har vel blandet sig stolthed over, at han vistnok som ingen anden tidligere har forstaaet i gjerning at værdsætte gaven ovenfra, *rúnar inar regin-kunnu* [Háv.] (*runo raginaku[n]do* Fyrunga-stenen i Vestergötland). Under sin udøvelse af runeidræt har Varin for en tid været løftet op over dagliglivets forhold, ud over sig selv, til kappestrid i aandens verden (»fjöld ek um reynda regin«).

Noget nid mod en fældet krigers banemand kan jeg altsaa ikke med v. Friesen finde i Rök-inskriften. Denne staar for mig som en runeidrættens daad i fuldt dagslys. Den er et sent led i den kjæde, som vi kan følge over de blekingske mindesmerker tilbage til Hugl-inskriften, hvor runemesteren paa en reist bautasten vier graven i kraft af sin pakt med guderne (**ek gudija**, efter andre **ek gudija**), hævet over al lavere trolddom

¹ Om trolldruner s. 25 ff.

(»gand»), som intet formaar mod ham (**ungandir**). Nid tör ikke tænkes at antage den höiere, »runemythiske» digtnings former og passer ikke godt paa en mindsten, reist midt i bygden og bestemt til daglig at sees. Eggjum-stenen har lært os, hvor runetrolddom hörer hjemme, »ikke truffet af sol og ikke skaaret med kniv», fordærvelig for menneskeligt öie og i det hele tilveiebragt ved löndomsfulde ceremonier ¹.

¹ O. v. Friesen bygger sin afvigende opfatning af Rök-inskriftens bestemmelse paa den iagttagelse, at de afsnit i *d* (»det 12te» og »det 13de»), som handler om de 20 konger, er indrammede af linjer, hvis magiske karakter er synlig derved, at de hver bestaar af 24 tegn. De 20 konger er efter v. Friesen ligesom indesluttede ved trolddom; runemesteren har dem i sin magt i kraft af sit nid.

Efter min opfatning bliver denne »indramning» — den er sikker og umiddelbart iöinefaldende kun paa 3 af de 4 sider — forstaaelig ud fra den forudsætning, at »indramningen», som skal læses efter hovedpartiet i *d*, betegner en stigning i runekunst, idet den udgjör den afdeling, som jeg har kaldt II B (se s. 223). Jeg föler mig derfor ikke bunden til at föolge v. Friesen videre i den tolkning, som bygges op paa den nævnte iagttagelse i forbindelse med hans ordning af den rækkefølge, hvori de enkelte linjer kan antages at have været indhuggöt (jfr. her foran s. 202 f.).

Ovenfor har jeg ud fra almindeligere betragtninger udtalt mig bestemt imod at forstaa Rök-inskriften som en nid-inskrift. Hertil skal jeg föie ogsaa en speciel grund: De 20 konger, som ifölge v. Friesen har været opgivet for Varin som hans söns banemænd, er ikke navngivet paa en saadan maade, at det godt tör tænkes, at Varin selv har anseet beretningerne om dem for virkelig »historie» og derefter indrettet sit nid, som skulde virke, naar en endnu ufödt eller ganske ung (v. Friesen s. 103) sön og hevner var blevet voksen og kunde tage ledelsen af en krigsflaade. 20-konger-afsnittet gjör paa mig — ligesom paa Olrik — det bestemtteste indtryk af at være sagnhistorisk. Men derfor kan der godt ligge en historisk begivenhed til grund, og det kan synes tiltalende at föolge v. Friesen, naar han paa grund af visse af kongernes og deres fædres navne er tilböielig til at tænke paa en strid med friser eller nordtyske folk. (Dette er paa ingen maade til hinder for, at man samtidig kan tiltræde Rydberg's og Bugge's sammenstilling af **haruþs** og **rukulfs** med *Hörör* og *Rugalfr* i »Hveru Nórgr bygðiz».) Det historiske grundlag kan være en tildragelse af samme art som den, vi finder omtalt i *Béowulf* og hos Gregor af Tours (III 3), og umuligt var det kanske ikke, at 20-konger-sagnet havde én af sine rödder i Géate-kongen Hygelác's, Chochilaichus's, tog mod frankerne (c. 515): det kan merkes, at Gregor af Tours (l. c.) omtaler to generationer af det frankiske kongehus, fire regjerende brödre (Theudoricus, Chlodomeris, Childebertus, Chlothar-

I Östergötland paa Rök-indskriftens tid, ligesom i de danske og svenske landskaber, hvor Tor eller hans hammer vier gravmindesmerkerne, har denne gud indtaget en forskjellig stilling fra den, som vi kjender fra den store flerhed af den norrøne mythologis poetiske kilder. Tor synes her at have været opfattet ikke bare som den fysiske styrkes gud, men ogsaa til en viss grad som repræsentant for aandsmagt, for kløgt og runelist (jfr. dog tilsvarende i Edda-digtet *Alvissmál*). Han nærmer sig i denne henseende til Odin hos nordmænd og islændinger. Idet jeg sluttelig minder om dette, gjør jeg intet nyt syn gjældende. Det er velkjendt, at Axel Olrik (*Danske studier* 1905 s. 129 ff.) fra Gautlands grænseegne i syd har fremdraget træk fra nyere folkelig overlevering, som viser tilbage til en Tors-skikkelse, udmerkende sig ligesaa vel ved kløgt som ved legemlig kraft. En saaledes opfattet Tor har værnet graven med sin hammer, og han har, om mine bemærkninger i det foregaaende leder paa rigtig vei, tillige ladet det være sig magtpaaliggende, gennem en kraftig søn at sikre gravfred og tryghed forøvrigt i Midgard »Vingnis at vígþroti».

charius) og den ældstes voksne søn (Theodobertus, søn af Theodoricus), hvilken sidste ledede kampen mod Chochilaichus. Imidlertid anser jeg det i tilfælde for lidet lønsomt at søge at rede ud dette kapitel af østgötsk sagnhistorie fra 6te til 9de aarh., hvor flere traade kan have slynget sig i hinanden. Axel Olrik's »Danmarks heltedigtning» har lært os, hvilket fyldigt materiale der skal til for indenfor heltedigtningens historie at naa til nogenlunde trygge resultater.

Kristiania, dec. 1918 og nov. 1920.

Magnus Olsen.

Ejeformen som Kendemærke for Gudenavne og Folkenavne i Sammensætninger.

Ejeformen er et iøjnefaldende Hjælpemiddel til at udpege Gudenavne og Folkenavne i visse geografiske Sammensætninger. Bortset fra sådanne religionshistoriske Vink har dens Brug naturligvis også sin Interesse fra rent sprogligt Synspunkt.

K. Sidenblad i »Sveriges härads- och sockennamn», 2. Udg. (1873), S. 106, er måske den første Forsker, der afgjort har hævdet, at Gudenavne som Led i Stednavne altid må stå i Ejeform.

Senere har Noreen ført denne Tanke videre og yderligere sat den metodisk på Spidsen.

Med Henblik paa Gudenavne udtaler han sig i en væsentlig om dette Spørgsmål handlende Artikel, »Tiveden ock Tibast», i »Festskrift til Feilberg» 273 ff.

»Nu har... O. Rygh påpekat¹, vad mina egna undersökningar rörande svenska ortnamn dagligen bekräfta, att »Gudenavne som 1:ste Led i Stedsnavne have Genitivform». Gentemot detta uttalande har visserligen Falk² sökt hävda den uppfattningen, att »Gudenavne i flere Tilfælde foreligger i Stammeformen som förste Led» i ortnamn, och M. Olsen visar sig flerstädes³ hysa samma mening. Men vad som hittills anförts till stöd för denna åsikt, är föga beviskraftigt.»

Derefter gennemgår Noreen forskellige efter hans Mening uholdbare Exempler på genitivlös Sammensætning med Gudenavne. Han siger bl. a.:

»I andra fall åter kan man — liksom väl förhållandet är i sådana namn som *Niærdwiik*, *Niærdöy* (redan omkr. 1293), *Niærdol* — ha att göra med det appellativum, som ingår i Eddans

¹ No. Gården. II, s. 362.

² No. Gården. V, s. 7.

³ T. ex. Det gamle norske önavn Njardarlög, s. 24 not 3, samt No. Gården. XI, s. 92 och 95.

niarålåss och som jag översätter med 'förträngning', en betydelse, som passar utmärkt åtminstone till läget av det nyssnämnda *Niærdol*, sådant detta beskrives. I mina »Svenska etymologier» (s. 23) har jag sammanställt ordet med Gibraltarsundets gamla namn *Niorvasund*, med fno. *Nyrvi* såsom namn på en smal ö i Söndmøre, no. *Njerve* som namn på en gård å det smala näset Spangareid m. m.»

Med Henblik paa Folkenavne udtaler Noreen sig hos Schück, »Upsala Universitets Årsskrift 1907, Program 2», S. 5.

»Såsom jag redan i Spridda studier II, 91 och 139 påpekat, uppvisa de inhemska fornnordiska namn på landskap och andra större territorier, hvilka såsom första led innehålla ett folknamn, i kompositionsfogen ett *a*, d. v. v. folknamnets gen. pl.-ändelse, t. e. *Jämtaland*, *Södermannaland*, *Svearike*, *Danavälde* o. d. Då därimot detta *a* saknas, utgöres första leden i landskapsnamnet af ett uttryck för något annat, vanligen ett geografiskt begrepp, t. e. *Uppland*, *Gautland* (kvar i *Väster-götland*, annars ersatt af nybildningen *Göta-land* efter den förra typen), *Gutland* (Gotland) = landet med *gutþiuda* (goternas eget namn på sitt folk), d. v. s. »utgjutet folk», utvandrare, *Värmland* = landet kring sjön Värme-lin, *Halland* = landet med berggrund, *þróndheimr* = frodig bygd, *Heiðmörk* = skog på hed, *Danmark* = skog på jämn och fast mark o. s. v. Af dylika ortnamn bildas med utelämnande af den senare sammansättningsleden härledda folknamn, i äldsta tid vanligen med pluraländelsen *-ir*, ack. *-i* (i urnordisk tid nom. *-iR*, ack. *inn* af äldre *-inR*), som verkar *i*-omljud på föregående stavfvelses vokal, t. e. fsv. *dæmir* (gen. *dana*) af Danmark, fno. *þrónder* af *þróndheimr*, *vermer* (senare ersatt af *vermar*) 'värm-länningar', hos Jordanes *hallin* (d. v. s. ack. *hullinn*; vore isl. *helle*) af Halland o. s. v.; jfr. fno. *Heinir* af *Heiðmörk*, *Øynir* af *Øyland*, *Sygnir* af Sogn o. d. Till denna senare kategori måste alltså *Jutlands* (isl. *Jötland*, icke Jotaland) och *jutarnas* namn höra.»

Det synes, som om denne Opfattelse nyder vid Godkendelse, ialfald med Hensyn til Folkenavnene. Schück bygger vidare på den i förnævnte Afhandling; ligeså Lindroth i NoB. 1917, 48 ff., Elis Wadstein i »Namnet Danmark» (Göteborg Högskoleas Rektoratsprogram 1918), og Gösta Langenfelt i »Toponymics in English». 1920. S. 5.

Hvor det gælder om at fastslå absolut sikkert Afhjemlingsstof, kan det ogsaa være en priselig kritisk Grundsætning at

sige: som indeholdende Gude- og Folkenavne godkendes kun de Sammensætninger, hvis første Led står i tydelig Ejeform. Altså f. Ex.: Frös-lund er en sikker Helligdom for Guden Frey; men Frö-lund kan vi ikke stille noget op med, — det kan måske tilhøre Freyja, men ligeså godt være »Frøernes Lund» eller »den frodige Lund», etc. Det spiller i denne Forbindelse ingen Rolle, om der kan rejses Tvivl mod de Etymologier, vi opstiller for at forklare Sammensætningsleddet som Ikke-Gudenavn, — til at stemple det pågældende Stof som »tvivlsomt» kan de ialfald være gode nok.

Væsentlig anderledes stiller det sig imidlertid, hvis vi drejer Spiddet om og siger: Undersøgelsen gælder ikke i første Linje vedkommende Ords Præg af Gude- eller Folkenavn, men derimod Rigtigheden af den Sætning, at sådanne Navne i Sammensætning nødvendig kræver Ejeform. Vi vil da se, at Sætningen står eller falder netop med de førnævnte tvivlsomme Etymologier.

Tager vi nu Kravet om undtagelsesløs Ejeform i religiøse Samsæt, så vil vi se, at det virkelig slår til f. Ex. med Hensyn til Odin. Det er ialfald aldrig nogensinde lykkedes mig at opdrive en Odins-helligdom, hvor Ejendomsmærket savnedes, og aldeles tilsvarende forholder det sig med appellativiske Samsæt som *Odins-dag*, *Odins-jæger* etc.; den norske *Odinsvale* kan sproglig opfattes både med og uden Ejeform, men med Henblik på de andre Exemplers Masse er der ingen Grund til at lade den indtage en Særstilling. Den oht. Form *utinswala* gør det vel forresten tvivlsomt, om den har med Odin at gøre.

Det er tydeligt nok sådanne Foreteelser, der danner Grundlaget for Noreens »daglige» Erfaring. Men ved Undersøgelser af denne Art gælder det først og fremmest om ikke altfor rask at skære alt over een Kam. Hvad der passer for Odin, må ikke nødvendigvis ligestrax være ubrødelig Regel for alle andre mytiske Væsener.

Når vi nu mønstrer den øvrige mytiske Verden, møder vi øjeblikkelig en hel Række Samsæt som disse: *Goð-heimar*, *As-*

garðr, *Van-landi*, *Jotun-heimr*, *Alf-heimar*, bajersk *Er-tag*, dansk *Tor-dön*, oldtysk *Ziu-wari*, — derimod ej, som vi ifølge Noreen ene og alene kunde vente: **Godá-heimar*, *Ása-garðr*, **Vana-landi*, **Jötna-heimr*, **Alfa-heimar*, **Eres-tag*, **Tors-dön*, **Zies-wari*. Jævnfør også oldengelsk normalt *Sætern-dæg* ved Siden af sjældnere *Sæternes-dæg*; nyengelsk *Saturday*.

Jeg maa tilstaa, at jeg ikke forstår, hvordan Noreen har kunnet opstille Regelen uden at værdige sådanne Tilfælde ialfald et Par affærdigende Ord til Bortforklaring. Efter Regelen om Folkenavne skulde man nærmest tro, at Guder, Aser, Vaner, Jætter og Alfer maa tydes som »Afkortninger» af de »geografiske Udtryk» Gudhjem, Ashjem, Vanland, Jættehjem, Alfhem. Da denne Konsekvens dog næppe kan være hans Mening, bliver der vel kun den Forklaring tilovers, at han ikke har regnet de omtalte Navne for gyldigt Jævnførstof, hvor det drejer sig om Navne for Bygdehelligdomme.

Det træffer sig imidlertid saa heldigt, at der nu foreligger en udførlig Redegørelse netop med Henblik på Noreens Udtalelser om Helligdomsnavnene, nemlig Afsnit *b* i Magnus Olsens Værk »Hedenske Kultminder i norske Stedsnavne» (Videnskapselsk. Skr. II. Hist. fil. Kl. 1914. No. 4). Jeg skal heraf citere eller gengive nogle Stykker, der rettes mod Noreens Paastand, at de forskellige norske Samsæt med *Njarð-* ikke kan have noget at gøre med Gudenavnet *Njørðr*.

S. 53. »Der kan ikke være tvil om, at vi i disse sammen sætninger har at gjøre med en form *Njarð-*, ikke *Njarðar-*. Det antager ogsaa Noreen. Men han ser i dette forled ikke gudenavnet *Njørðr*, men et ord *njarð-*, som han oversætter ved »förträngning», og som han gjenfinder i *njarðláss*.» — Derefter citeres af den ovennævnte Afh. i Festskr. t. Feilberg, og tilføjes, at Noreen i »Svenska etymologier» s. 23 taler om en Rodform *ner*, som menes at foreligge i *Niorvasund* etc. og »møjligen» optræder i »det till sin exakta betydelse ovissa *njarþ-láss*, ett slags lås». Endvidere omtales Gaardnavnet *Niærdol*, der ifølge Noreen skal svare udmærket til Tydningen »förträngning». »Efter den af Noreen citerede litteratur maa herved menes K. Ryghs bemærkning i NG. XIV s. 344: »Denne Gaard. ligger paa et skarpt begrændset Høideplateau med bratte Mæler paa alle Sider.» Men

her beskrives kun en almindelig brat affaldende *hóll*, og jeg kan ikke indse, at noget ved situationen på dette sted kan betegnes som »förträngning». *Njarð(h)óll* er ret og slet en *hóll* af den vanlige rundagtige form (jfr. NG. Indl. s. 56) saaledes som det vil sees af rektangelkartet. Heller ikke de andre lokaliteter, som bærer navne, sammensatte med *Njarð-* (de 5 *Njarðöy* og de 6 *Njarðvík*) opviser karakteristiske situationer, der kan betegnes som indsnevninger. Særlig fortjener at fremhæves den lille *Njarðöy* i Hevnefjorden, som hverken er langstrakt og smal eller ligger i en indknibning af fjorden; den ligger tværtimod der, hvor fjorden er bredest, ved skillet mellem dens to hovedarme (se vedföiede kart).»

»I stedsforholdene (seet under ét) kan jeg saaledes ikke finde nogen støtte for Noreen's opfatning af *Njarðöy*, *Njarðvík* og *Njarð(h)óll*. I det hele synes mig et appellativ *njarð-* »förträngning» at være ganske usikkert. Den eneste positive støtte, som Noreen har søgt at bringe herfor, er *njarðláss* i Fjölsvinnsmál 26, hvor der er tale om sverdet *Lævateinn*, som ligger i *Lægjarn's* »kar» hos *Sinmara*, »ok halda *njarðlássar* niu (aabenbart, som *Vigfusson* (Diet.) bemærker, »a kind of charm ed latch»). Med *njarðláss* bör man med *Falk* (Arkiv X s. 51 anm. 7) sammenligne *njarð-gjörð* i *Eilífr Guðrúnarson's* þórsdrápa str. 7 (hvor til Noreen ikke tager hensyn), og man maa videre utvilsomt identificere dette sidste ord med *megingjörð*, Tors styrkebælte¹. Heraf følger da, at *njarð-* i *njarðláss* synes at maatte betyde »styrke», ikke »förträngning», og man bör derfor sandsynlig med *F. Jónsson* (anf. st.) gengive det ved »sterk laas». ... »Det ligger nær at anse det (*njarð-*) for urbeslegtet med irsk *nerth* »kraft, magt», kymr. *nerth* »fortitudo, vis, valentia, robur». Naar man dog er opmærksom paa, at *Svipdagsmál*, hvoraf *Fjölsvinnsmál* er en del, er en kontamination af to fortællinger, tilhørende den kymriske *Arthur-sagnkreds*², turde det være rimeligere at tænke sig forbindelsen med det keltiske ord saaledes, at *njarð-* er optaget fra kymrisk, saaledes som ogsaa *Falk* synes at tænke sig forholdet, naar han (Arkiv X s. 51 anm. 7) ved *njarð-gjörð* tilføier »kelt. *nerth* = kraft». Jeg kan saaledes ikke finde, at der ved *Njarðöy* og *Njarðvík* kan foreligge andre muligheder end den, at 1ste led er samme ord som gudenavnet *Njörðr*. Denne antagelse sikres ved de ydre forhold, hvorunder disse stedsnavne optræder.»

Derefter påviser *Magnus Olsen* ved en topografisk *Særundersøgelse*, at de forskellige *Njarðöy* og *Njarðvík* netop ligger

¹ *F. Jónsson*, Oversigt over det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Forh. 1900 s. 385.

² Jfr. *Falk*, Arkiv IX s. 311 ff.

ved vigtige Samkvems-Knudepunkter, der var velegnede som Pladser for Helligdomme. Og S. 60 udvikler han, at Brugen af Ejeform synes at udtrykke Tempelgods, medens derimod den ejendomsløse Form står i mindre intim Tilknytning til Gudsdyrkelsen.

Gennem Magnus Olsens yderst nøjagtige Undersøgelse turde Spørgsmaalet om Stavelsen *Njarð-* i Stednavne være tilstrækkelig oplyst. Dette har forholdsvis lidet at sige for Guden Njörd, da han i Forvejen ejer så mange sikre Helligdomme, at et Dusin til eller fra ikke mærkes synderlig. Derimod er Resultatet aldeles afgørende med Henblik på Spørgsmålet om Genitivens Brug.

Forholdet kan i Korthed udtrykkes, som følger. Det genitivløse Element *Njarð-* forefindes i et Dusin norske Stednavne, ofte på samkvemsmæssig fremskudte Punkter. (Dertil kan tilføjes en dansk Afhjemling fra Valdemars Jordebog: Holmen *Njærd-holm* i Nærheden af Skåne). Til Forklaring kan der nu vælges mellem to Muligheder: 1. det fællesnordiske, også hos Anglerne kendte Gudenavn *Njörðr*, som forefindes i Masser af nordiske Helligdomsnavne; 2. et to Gange forekommende digterisk Ord *njarð-*, som ifølge Noreen ikke er tydet med Sikkerhed, og som ifølge Falk og Olsen nærmest turde være det fra Kymrerne lånte(?) *nerth*, »Kraft». — Når Landet ligger således, kan der ikke længere være Tvivl. Det er en Selvfølge, at vi ikke søger et ret hyppig forekommende norsk-dansk Stednavnled oplyst gennem et gådefuldt Digterord, der er omtrent hapax legomenon og tilmed kan mistænkes for at være keltisk Lån. Det er en Selvfølge, at vi holder os til det almenkendte fællesnordiske Gudenavn *Njörðr*. Men dermed er Genitivloven i dette Tilfælde dømt som uholdbar. Magnus Olsens Påvisning godkendes også — med forsigtig Reservation — af Lindroth i NoB. 1917, 22. Jævnfør en tilsvarende Opfattelse af Forleddet *Thor-*, udtalt af *Brate* i *Afh.* »*Thor(s)hugble*», Arkiv XXIX, 103 (1912), og af *Karsten* i »*Acta Soc. Scient. Fenn.*» XLV, Bo. 2, S. 27 (1915).

Tilbage står endnu Folkenavnene. Her har Noreen med samme Styrke som ved Gudenavnene gennemført sit Krav om Ejeformens Brug, men han kommer dog for Skade selv at meddele et Tilfælde, der kun passer dårlig til Teorien: »Gautland (kvar i Väster-götland, annars ersatt af nybildningen Götaland efter den förra typen [Jämtaland etc.])». Dvs.: han indrømmer altså, at Genitivtypen for en Gangs Skyld viser sig sekundær i Forhold til den genitivløse. Jeg har allerede ovenfor nævnt en Række mytiske Landsnavne, der peger i nøjagtig samme Retning: *Goð-heimar*, *Ás-garðr*, *Van-land*-, *Jotun-heimr*, *Alf-heimar*. Naturligvis vil Noreen kunne svare, at de vedkommer ikke Virkelighedens Verden. Men hvad skal vi så sige, når vi ved at mønstre de mest dagligdags Landsnavne finder, at den samlede oldnordiske og nynordiske Synskres er præget af den genitivløse Type. Med andre Ord: at den forbudte »Undtagelse» viser sig almindelig herskende, og at det »regelmæssige» Tilfælde næsten ikke forekommer! Jævnfør:

oldn. *Valland*, *Hünland*, *Grikland*, *Bretland*, *Skotland*, *Írland*, *Saxland*, *Frakkland*, *Vindland*, *Samland*, *Eistland*, *Finnland*, *Finnmørk*, *Serkland*; endvidere nynordisk *Kurland*, *Kvænland*, *Rusland*. Skal virkelig i alle disse Tilfælde den geografiske Sammensætning være det oprindelige, og det korttypiske Folkenavn en »sekundær Afkortning»? Altså efter Opskriften: *Gutar* afkortet af *Gutland* og *Gutþiuda*, »utgjutet folk, utvandrare»? Og hvis så er, hvorledes skal vi da forklare det mærkelige kronologiske Forhold, at det »sekundære» *Gutar* i Formen *Gotones* er afhjemlet et halvt Årtusende før det »oprindelige» *Gutþiuda*., ja, næsten et Årtusende før »Gutland»? Hvorledes skal vi forklare, at lignende omvendte Tidsforhold viser sig at herske helt normalt også i de andre Tilfælde, og at den gottonske Overlevering fra Kristi Tid til c. 500 overhovedet ikke afhjemler genitivisk Folkenavn i Sammensætning, men udelukkende Typen *Boi-haemum* etc.?

Det turde være så tydeligt som noget, at Noreen simpelt hen er gået ud fra det, han skulde vise. Hvorledes den ellers

så klartskuende Forsker har kunnet havne i dette Hildesyn, er mig en Gåde. Jeg kan kun fastslå Kendsgærningen.

Hermed forlader jeg de forskellige Love om Ejeformens Brug som helt igennem uholdbare. Jeg vender mig til det Spørgsmål, som Noreen har undladt at komme ind på: hvorledes har Reglerne for Ejeformens Brug udviklet sig fra urjafetisk til særnordisk Tid? Selvfølgelig kan jeg ikke påtage mig at give noget fyldestgørende Svar, da dette interessante Problem hidtil er blevet fuldstændig forsømt i den samlede jævnførende Sprogforskning. Jeg kan kun kaste nogle indledende Strejflys over de mest iøjnefaldende Kendsgærninger, i det jeg må overlade de faguddannede Særforskere at uddybe mine Iagttagelser yderligere.

Den jafetiske Urtids Navneord og Tillægsord var i meget stor Udstrækning Kortetyper, dvs. i Nævneform Ental overskred de ikke to Stavelser; jfr. min Afh. »Kortetypens Aldersrang i Sproghusholdningen» (»Nord. Tidsskr. f. Fil.» 1919). Af denne Art var i væsentlig Grad de ældste påviselige nordiske Stamme- og Stednavne, jfr. samme Afh. samt »Nordens ældste Indbyggernavne» (norsk »Hist. Tidsskr.» 1917).

Ved Siden af Kortetyper forekom også sammensatte Langtyper på fire Stavelser eller mere. Det var især to Klasser, Personnavne som oldind. *Vasu-gravas* = græsk *Εο-κλης* = illyr. *Ves-cleves* »vel-navnkundig», og Værdighedsnavne som oldind. *viç-patiš* = litauisk *vies-pats* »Bygdherre», lat. *hos-pes* = slav. *gos-pod* »Gæste-herre», oldind. *dām-patiš* = græsk *δεο-πότης* »Hus-herre»; jævnfør gotisk *brub-faps* »Brude-herre» dvs. Brudgom. De fleste af de nævnte Ord er i den foreliggende Form afkortede til to Stavelser, men begge Sættelsesled tør i næsten alle Tilfælde siges at være oprindelig tostavelles, så Sættelsesordets Urform må normalt siges at være firstavelles.

Med Henblik på Leddenes Sammenkædning iagttaget vi, at Person-navnstypen regelmæssig er uden Ejendomsmærke;

derimod kan Værdighedsnavnene stille sig forskellig: de fleste ovennævnte Exempler er genitivløse, men ved græsk *δεσ-πότης* foreligger en Genitivform af urgammelt Udseende: *δεσ* for ældre **dems*.

Enkeltsprogenes ensartede Udvikling synes at vise, at de sammensatte Stednavne oprindelig ligesom de fleste andre Sammensætninger fortrinsvis valgte den genitivløse Form. Jfr. ind. *Brahma-putra*, *Indra-prastha*, *Krišna-pura*, alle sammensatte med Gudenavne; armenisk *Tigrano-kerta*, »Kong Tigranes' By»; trakisk *Darda-para*, *Prisko-pera* »Priskos' By»; græsk *Athêno-polis* »Athenes By»; polsk *Caro-grod* »Kejser-by»; keltisk *Augusto-briga*, *-riton*, *-dunon*, »Augusts Borg, Vadested, By».

Den fortsatte Udvikling viser i de enkelte Sprog forskellig Holdning med Hensyn til Ejeformens Brug eller Ikke-Brug. Keltisk synes stadig at forholde sig afvisende; jeg kender fra dets Område ingen sikre Exempler på genitiviske Samsæt¹. Russisk kan den Dag idag danne Samsæt efter Typen *Konstantino-grad*. Græsk indfører til Stadighed Ejeformen i Sammensætninger og Forbindelser med Dyrenavne: *Ἰππου-κρήνη* »Hests Kilde», *Ἄγρος ποταμός* »Geds Flod», *Κυνός-ουρα* »Hunds-Hale», *Κυνός πόλις* »Hunds By», *Κυνός κεφαλαί* »Hunds Hoveder», *Βόσ-πορος* »Kos-sund», etc.² Ellers kun ret spredt: *Πελοπό(σ)-νησος* »Pelops' Ö», *Διός-πολις* »Zeus' By», *Ἑρμοῦ-πολις* »Hermes' By», *Ἑλλήσ-ποντος* »Helles Hav», *Ἀβώνου-τείχος* »Abonos' Mur». Den trakiske Folkegruppes Stilling er usikker. Genitivløs Type har vi åbenbart i Tilfælde som *Darda-para*, *Prisko-pera*; mere tvivlsomt er dette ved Endelsen *-u*, i Forbindelser, hvor der kan foreligge en Paralel med græske genitiviske Sammensætninger. Exempelvis synes græsk *Ἀβώνου-τείχος* at være en Hellenisering af en trakisk Yndlings-

¹ *Tarvessedum* i Svejts kunde måske tydes som *Tarves-sedum* »Tyrs-sæde», men Holder i »Alteltischer Sprachschatz» tyder det som *Tarvessedum*.

² Hvorvidt Forskellen mellem usammensmeltet *Κυνός κεφαλαί* og sammensmeltet *Κυνός-ουρα* spiller nogen praktisk Rolle for Udviklingen, tør jeg ikke have nogen Mening om.

type *-dizos* »Dige, Mur», der f. Ex. findes i *Burtu-dizos*¹, og det trakiske *-u* kan da muligvis være Ejeform. Samme *-u* finder vi i *Pulpu-deva*, ifølge Jordanes det trakiske Navn for græsk Philippo-polis. I Nærheden lå ifølge Prokop, »De ædificiis Justiniani», en Flække med et græsk-latinsk Bastardnavn af den genitiviske Type, Ποταμου-κάστελλον »Flods-borg». Endvidere vrimler hele Trakien af Exempler på den genitiviske Type i Samsæt af trakisk-latinsk eller rent latinsk Indhold: Jovis-pago, Μουτξιανι-κάστελλον, Μαρκί-πετρα, Παυλι-μανδρα; Bjærgkæden Hæmus' Omegn kaldes Αἰμί-μοντον². Ejeformens Hyppighed finder vel delvis sin Forklaring i trakisk Ejendommelighed. Hvordan det stiller sig i Dakien, er mindre tydeligt, men det synes, som om Ejeformen foreligger i Πιροβορί-δαυα hos Ptolemaios III, 10, § 8; jeg tyder det som en Bygd, grundlagt af hin norddakiske Konge Pieporus eller *Petoporus, hvis Stamme Koistobokerne År 180 e. Kr. søgte Ly på romersk Grund, jfr. CIL. VI, 406, no. 1801, og Dion Kassios LXXII, 3, samt min Bog »Ptolemy's Maps» 143. — Kommer vi endelig til Romerne, finder vi her Ejeformen afgjort fremherskende fra første Færd. Det sees kun lidet i Stednavnene, fordi den klassiske Tids Romere her undgik Sammensætningstypen og nøjedes med at stille det genitiviske Ord bagefter i upåhæftet Stilling: *Portus Veneris*, *Forum Julii*; jfr. Ugedagsnavne som *dies Martis*. Derimod har Navneord og Tillægsord meget hyppig den genitiviske Type: *aquae-ductus*, *juris-prudentia*, *senatus-consultus*. I Tidens Løb voxer imidlertid ofte den selvstændige genitiviske Tilføjelse fast til sin Styrelse som Efterled: *Portus Veneris* > *Porto-venere*, *Forum Julii* > *Fri-uli*. Endvidere vender de romanske Folkesprog undertiden om på Skemaet, så der fremkommer et genitivisk Samsæt af den gængse Slags. Således bliver alle Ugedagsnavnene dannede efter Typen italiensk *Marte-di*, fransk *Mar-di*.

Således stiller det sig i Korthed med Ejeformens Brug i forskellige af de jafetiske Sprog. At sådanne Foreteelser må

¹ Samme Element i persisk *παρά-δειος* »Dyrehave».

² Se Registret i Haurys Udgave, Procopii opera (1906).

danne Baggrunden for Udviklingen også i Gottonsk er på Forhånd venteligt¹. Det gælder nu foreløbig om at se, hvilken Type vi tidligst kan påvise i Gottonsk, og hvilket af de foreliggende Forbilleder man nærmest fulgte ved Skikkens Ændring.

Det synes at være en Trossætning for mange Filologer, at genitivisk S sammensætning var stærkt fremherskende i Gottonsk lige fra Arilds Tid. Intet kunde imidlertid være urigtigere som allerede fremhævet af Kluge i »Grundriss d. germ. Phil.» I¹ § 57 (3 § 279), jfr. Brate i Arkiv. XXIX, 104. I det ældste Skriftsprog, Gotisk, findes der over 150 genitivløse Samsæt og 1 genitivisk, siger og skriver et eneste, nemlig *baurgs-vaddjus*, »Borgs-væg, Borge-mur». I de c. 30 sammensatte langbardiske Gloser fra 7—8. Århundrede forekommer intet Exempel på Ejeform.

Hertil kommer nu de geografiske Afhjemlinger fra År 58 før Kristus til 500 efter Kristus. *Marco-manni* (Cæsar 58 f. Kr.); *Bojo-haemum* (c. an. 1; Vellejus cap. 109); *Scadin-auja*², *Auster-auja*, *Act-auja* (1. Årh. e. Kr. Plinius, Nat. hist. IV, c. 96—97); *Teuto-burgicus saltus*, *Idista-viso* (Tacitus, Ann. I, cap. 60; II, cap. 16), *Asci-burgium* (By) (do., Germ. cap. 3); *Τευτο-βούργιον* (By, 2. Årh.; Ptol. II, 15, § 2), *Ἀσκι-βούργιον* (Bjærg, ib. II, 11, § 5); *Μηλί-βοκον* (II, 11, § 5); *Τευριο-χαιμαι* (§ 11); *Τουλι-φουρδον*, *Δούπ-φουρδον* (§ 13); *Φουρρι-σατίς* (§ 15); *Arma-lausi* (3. Årh., Tab. Peut.); *Cauca-land* (4. Årh.; sagtens = de kaukoensiske Dakers Land; Ammianus XXXI, 3, § 18); *Geped-ojos* (»Gepide-øerne» ved Weichselen; Jordanes); *Iudaia-land* (4. Årh., Vulfila); *Ant-aib*, *Bayn-aib*, *Burgund-aib*, *Rugi-landu* (långb. Sagn fra 4—5. Årh., Origo Langobardorum); *Sale-chaim*, Hjemsted for de saliske Frankers Opnævner Sale-gast (5. Årh., Fortale til Lex Salica); *Cy-uari* (**Ziu-wari*, »Guden Tyrns Mænd», Tilnavn til Svaberne; Wessobrunn. Gloss.); *Sve-thidi*,

¹ Jfr. Brugmann, »Grundriss d. vgl. Grammatik», II, I, § 35: »Für die richtige Beurteilung des aus dem Lateinischen, Germanischen und Slavischen überlieferten Bestandes an Nominalkomposita ist es wichtig, dass hier vieles auf Nachahmung fremdsprachlicher Muster beruht.»

² Formen er noget uklare, men ialfald næppe et genitivisk **Skadins-aujō*.

Rauma-ricii, *Ragna-ricii*, *Finn-(h)aithae* (nordiske Stammer, 6. Årh., Jordanes 59); *Gut-piuda* (»Goter-folk», 6. Årh., Kalender).

Mærk også det fællesgottonske Ord Midgård i dets forskellige Former, alle genitivløse: gotisk *midjun-gards* el. *miþ-gards*, oldtysk *mittila-gart*, oldeng. *middan-zeard*, oldn. *mið-garðr*; deroverfor staar i senere Tid en genitivisk Sammensætning som dansk *Mæthæls-holm*, nu Middelsom Herred.

Hvor vidtgående Slutninger man kan drage af ovenstående Iagttagelser, skal jeg foreløbig lade være uafgjort. Axel Kock mener i en Udtalelse pr. Brev, at de ikke kan udelukke Muligheden for genitiviske Samsæt i Urtiden. Men han tilføjer: »Dy- lika bildningar (dvs. första leden i gen.) kunna, menar jag, även ha uppstått oberoende av utländsk påverkan. Man har ju nämligen i de germ. språk och icke minst i de nord. äldre och yngre språken otaliga komposita sådana som t. ex. isl. *skógar-dýr*: *skóg-dýr*. Typen *skóg-dýr* är ju den gamla indoeur. sammansättningstypen. Typen *skógar-dýr* har uppstått i relativt sen tid därigenom, att gen. *skógar* i satssammanhanget vuxit ihop med *dýr*, så att av *skógar dýr* (två ord) blev *skógardýr* (ett ord). Samma utveckling har inträtt också i många ortnamn».

Ét er imidlertid, at Muligheden for genitivisk Samsæt sikkert fra Arilds Tid fandtes i Gottonsk ligesom i Ættens andre Sprog, — et andet er, om denne Mulighed virkelig blev nogenlunde stærkt udnyttet, og fremfor alt, om der er Spor af sådan stærkere Afhjemling i det ætnisk-geografiske Navneforråd. På dette Spørgsmål må jeg svare med et afgjort Nej. Før År 300 lader genitivisk Sammensætning sig overhovedet ikke afhjemle i Gottonsk. Efter 300 optræder foreløbig et eneste Exempel, gotisk *baurgs-vaddjus*, som findes i 2. Kor. 11, 33 og i Neh. 5, 16; 6, 15; 7, 1; det er vel meget tvivlsomt, om det hører med til det vulfilanske Gotisk, og snarere må det henregnes til det 6. Århundredes Sprogform. Lige indtil 6. Århundrede sees det genitivløse Samsæt ialfald endnu at herske uindskrænket i de literært afhjemlede Stednavne og Folkenavne.

Spørger vi nu videre, om den urgottonske Fattigdom på

genitivisk Sammensætning finder Genklang hos noget Nabofolk, ligger Svaret lige for: den er tydelig en Genklang af Forholdet hos Kelterne. Disse er vel kendte som de gottonske Folks ældste store Læremestre, og det röber sig ikke mindst på Stednavnenes Område. Næsten alle de gott. Stednavneled, der afhjemles hos klassiske Forfattere, genfindes på keltisk Grund: *burg* = *-briga*, *-furđ* = (*p*)*riton*, *-aujō* = *-apia*, *-widu* = *-vidu*¹, *-haiþ* = *-koiton*; det tilfældig først senere afhjemlede *-tūn* er = kelt. *-dūnon*. Og når nu den keltiske Type ene og alene var ugenitivisk, Augusto-briga etc., var der selvfølgelig ingensomhelst rimelig Årsag til, at det ved Typens Omplantning på gottonsk Grund pludselig skulde komme til at hedde Augusts-borg.

I Tidens Löb vandt imidlertid den genitiviske Type større Råderum også blandt Gottonerne, og Spørgsmålet er nu, hvorfra vi nærmest skal hidlede denne Ændring af Skikken. At Udlandet gav Impulser i den Retning, tør på Forhånd regnes for sandsynligt.

Det kunde ved første Öjekast ligge ret nær at tænke på den trakisk-dakiske Folkegruppe, der var Gottonernes Nabo mod Sydöst. Vi har jo ovenfor seet, at en mulig tilstedeværende Forkærlighed for genitivisk Type i Trakien kan tænkes at have påvirket de der bosatte græske Nybyggere. Men ved nærmere Eftertanke kan Trakerne dog næppe i første Linje opfattes som Gottonernes Læremestre. Thi vi har jo seet, at Trakernes nærmeste Naboer, Östgottonerne, endnu ved År 300 var omtrent fuldkommen ukendte med den genitiviske Type. Vi må se os om efter en anden og mægtigere Kilde til sproglig Indflydelse.

Det er tydelig fra Romerne, at Stødet til den gottonske Skiks Ændring udgik. Ligesom Kelterne havde været Gottonernes fornemste Læremestre til henimod Kristi Tid, således overtoges denne Rolle af Romerne siden vor Tidsregnings Gry. Og de sproglige Virkninger deraf spores på mangfoldige Felter. Der

¹ Jfr. Oldirsk *dē-fid*, »Gudeskov», der lydlig kan svare til svensk Tiveden. Se Marstrand, »Festskr. til Torp», s. 239 ff. og Magnus Olsen, »Hedenske Kultminder» 69, Note 2.

er da ingen Grund til at afvise Tanken om en Påvirkning indenfor Orddannelsens System.

Rigtigst er det forøvrigt at sige, at Romerne og deres Naboer indgik en sproglig Blodsblending. Idet Romerriget udstraktes over græske, trakiske, keltiske og gottonske Egne, stødte det overalt sammen med den i klassisk Latin undgåede sammensatte Stednavnetype. Et græsk Mønster for Romerne blev f. Ex. den efter Kejser Gratianus opkaldte Distriktshovedstad *Gratiano-polis*, nu Grenoble. Barbariske Mønstre var: keltisk *Augusto-briga*; trakisk *Druzi-para* og *Pulpu-deva* = *Philippo-polis*; gottonske *Asci-burgium* og *Teuti-burgium* som Navne på romerske Grænsfæstninger ¹.

Brydningen mellem de hinanden modsatte Typer førte til noget forskelligt Resultat i de forskellige Egne. De ikke-romaniserede Kelter gik mærkeligt nok helt over til den klassisk romerske Type uden Sammensætning, hvad enten dette nu alene skyldes romersk Påvirkning eller delvis har sit Udspring i ægte keltisk Sprogudvikling. Herefterdags dannede de altså ikke flere Navne af Typen *Augusto-briga*, men brugte alene Typen *Briga Augusti*. Exempelvis: foran Winchesters keltiske Navn *Venta* sattes det latinske *Castra*, og dette **Castra Ventæ* blev til kymrisk *Caer Gwent*; Kents Hovedstad *Duro-vernon* omdøbtes til **Castra Cantii*, hvoraf kymrisk *Caer Gaint*, dvs. »Kents Borg, Canter-bury».

Hos de romaniserede Kelter på Fastlandet sejrede den klassisk romerske Type **Briga Augusti* imidlertid ikke så fuldstændig. Som allerede nævnt, omdannede man her alle Ugedagsnavnene fra Typen *dies Martis* til Typen *Martis dies*, fransk *mardi*. Tilsvarende blev Plantenavnet *barba jovis*, »Tordenskæg», til fransk *jou-barbe*; endvidere kunde man danne Ord som *gentil-homme*, »Adel(s)-mand». I samme Plan falder Bynavne som *Leit-castre* i

¹ Romanisten Dr. phil. Brøndal udtaler hertil, at -burgium må være påvirket af — eller lånt fra — græsk *πόργιον*, Diminutiv til *πόργος*.

Hessen, nu *Leih-gestern*, *Blies-castel* ved Floden Blies, Bjergnavne som *Litter-mont* og *Spie-mont* i de samme Egne, *Cler-mont* i det indre Gallien, etc. Særlig faststående og udbredt er det efterhængte Led *-portus*: *Nau-porto* »Skib-havn» (Tab. Peut.) nordøst for Triest, *Tril-port* i Nordfrankrig.

En medvirkende Grund til Fortsættelsen af Typen Augusto-briga hos Fastlandskelterne var Naboskabet til de gottonske Folk, hos hvem den klassisk romerske Type *Briga Augusti aldrig fik Inpas. I visse Tilfælde kan vi iagttage, at gottonske Mönstre direkte har påvirket den gallo-romanske Navneudvikling. Efter den romerske Fæstning med det tyske Navn *Asci-burgium*, »Askebjerg», nu Asberg, dannedes Navnet for Nabofæstningen Quadri-burgium, et Bastardnavn med latinsk Forled og tyskpåvirket Efterled (*burgium* af gr. *πόριον*). Ved Mosel optræder de tyske Personnavne Bero og Hatto hæftede til latinske Efterled: *Berincastel*, nu Berncastel, og *Hattonis portus*, nu Hattenport. Flere latinske Efterled, især *-cohors*, *-villa* og *-villare* har næsten udelukkende tyske eller normanniske Personnavne til Forled: *Hunulfo-curtis* ved Cambrai; *Badon-viller*, tysk Baden-weiler ved Verdun; *Theodonis villa*, Thion-ville, tysk Dieden-hofen ved Metz. Tysk Folkenavn og romansk Efterled har vi i det belgiske *Francor-champs*.

Forlader vi det keltoromanske Område og vender os til det trako-romanske, vil vi endnu stadig finde Exempler på den Type, der svarer til *Briga Augusti; således ved Donau f. Ex. *Κατελλόνοβο*, *Καπούτ-βοες*, *Ποντε-σέριον*. Men den overvejes dog aldeles af den modsatte Type; således i Donauegnen fra vest for Belgrad til Sortehavet: *Aureo-monte*, *Jovis-pago*, *Μεριο-πόντε* (Nabo til *Meridio*), *Δου(λ)κε-πράτον*, *Λουπο-φαντάνα*, *Πολις-κάστελλον*, *Σαλτου-πόργος*, *Γεμελλο-μούντες*¹.

Det er sagtens den trakiske Undergrund, der her gør sig gældende. Men ligesom i Rhinegnene iagttager vi et gottonsk Tilskud, der viser sig gennem Navneleddet *-burg*. Langs Donau

¹ Navnene findes hos Prokop, »De ædificiis Justiniani». Se Registret i Haurys Ud-gave, Procopii opera 1906.

forekommer følgende Exempler foruden det førnævnte *Teutiburgium*: Σκουλό-, Τουλό-, Στιλι-, Ἀλικανι-, Λουκερνάρια-βουργου. Deroverfor kun to Exempler på den modsatte Type: Βουργου-άλτου og Βουργο-νόβορε¹. Nogle af de hernævnte Navne turde være rent gottonske; således vel *Tulko-burgu* = gotisk **Tulgu-baurgs*, »Fastborg». Andre er derimod ligeså tydelig dannede på Romansk, f. Ex. *Lukernaria-burgu*. Tilstedeværelsen af en latinsk-græsk Bastard *Saltupyrgos* synes at röbe, at også det græske πύργος har ydet Tilskud til den frugtbare Udvikling af Burg-Navne ved Donaulinjen.

Vi har nu seet, hvordan den barbariserede romanske Navnegivning flyder over i den gottonske, så det næsten ikke kan skelnes, hvad der er hvad. Når det stiller sig således, kan der på Forhånd ikke være nogen rimelig Grund til at nægte, at Ejendomsmærkets pludselige stærke Udbredelse i gottonsk Sammensætning skyldes romansk Påvirkning.

For at anskueliggøre Vilkårene for den nye Skiks Indtrængen, er det bedst at give en Oversigt over de forskellige Navneklasser, der forelå som Mönstre.

1) Det oprindelig almindelige er den gamle jafetiske Type uden Genitiv, der forelå eneherkende i Keltisk, f. Ex. ved Ledene *-briga*, *-dunon*, *-(p)riton*, alle optagne i Gottonsk; Exp. *Augusto-briga*. Samme Type fandtes også i Trakisk, omend ikke eneherkende: *Prisko-pera*. Ved keltisk-trakisk-gottonsk Påvirkning udviklede den sig også i Romansk: *Nau-porto*.

2) Der forelå en trako-græko-romansk Type med Genitiv: Ποταμου-κάσπελλον. Denne har næppe virket særlig stærkt på Gottonsk, da dets nærmest tilgrænsende Dialekt, Gotisk, endnu ved År 300 ikke kendte til Genitivens Brug i Sammensætning.

3) Af klassisk romersk dies Martis dannedes en keltoromansk Type *Martis-dies*, fransk *mar-di*. Den hele Række Ugedagsnavne af denne genitiviske Type optoges i Gottonsk: *Tirs-dag* etc., nye skabtes: oldn. *laugar-dagr* »Tvæts-dag» etc. (I andre

¹ Se foregående note!

Tilfælde forholdt det ældste Gottonsk sig endnu afvisende overfor Genitivmønsteret: *Martis-dies* = bajersk *er-tag*¹, *Saturni dies* = engelsk *Satur-day*, kelto-romansk *jovis-barba* = tysk *donnerbart*. Jfr. også got. *sabbatō dags* »Lördag«).

4) Der må have foreligget en kelto-romansk Genitivtype ved Forbindelse med *castra*: **Vente castra* alias kymr. *Caer Gwent*, **Cantii castra* alias kymr. *Caer Gaint*; **Regini castra* v. S. af *Regina castra* (Byen ved Floden Regen). Den overtoges uændret med Genitiv i Engelsk: *Wintan-ceaster*; eller den aflöstes i Engelsk og Tysk af genitivisk Forbindelse med *-burg*: *Cantwara-byrig*, *Regines-burg*.

5) Kelto-romanske Typer som *-villa*, *-villare* blev direkte optagne i Tysk som *-weil* og *-weiler*; andre såsom *-cohors* omskrevs ved *-heim*, *-hof* etc. Forleddet er både i Gallien og Tyskland næsten altid et gottonsk Personnavn. I Gallien står det dels ugenitivisk: *Teudegisilo-villa*, *Hunulfo-curtis*; dels genitivisk: *Theodonis-villa*, *Normari-curtis*. I Tyskland hersker Genitiven undtagelsesløst: *Druantes-wilari*, *Dieden-hofen*.

Når vi vil ret forstå, under hvilke Forhold den genitiviske Type udviklede sig, må vi yderligere lægge Mærke til, at den i særlig Grad er knyttet til levende Væsener såsom Enkeltpersoner, Folkeslag eller Dyr.

At sådanne Væsener ikke nødvendig kræver Ejendomsmærket, seer vi af den oldkeltiske Skik, endvidere af sådanne gottonske Exempler som tysk *Ziu-wari*, *donner-bart*, *er-tag*, oldengelsk *sætern-dæg*, og dansk *tor-dön*, *Niærd-holm* etc.

Krævede de gottonske Personnavne i Sættelse oprindeligt ikke Genitiv, så indskrænkes den genitiviske Types Råde- rum end yderligere ved den Kendsgerning, at Sættelse-

¹ Bajersk *er-* sættes af nogle lig med det oldengelske Runenavn *ear* »Død, Undergang«, af andre lig med græsk *Ares* = *Mars*. For den grammatisk Type kan dette Tydningsspørgsmål være ligegyldigt.

ning med Personnavne oprindelig slet ikke synes at have forekommet i den gottonske Stednavnegivning. I de klassisk overleverede gott. Stednavne fra 345 før Kristus til henimod 500 efter Kristus findes ikke et eneste påviseligt Exempel; se herom min Afhandling »Personnavne i Stednavne på -ing» (»Univ. Jub. D. Blandinger» III, 125), hvor Exempelstoffet gennemgås.

Under sådanne Forhold er det af Vigtighed, om vi kan påpege, hvordan romersk og romansk Forbillede giver Udgangspunktet både for Stednavne af personligt Indhold og for Genitivens Brug. Og i denne Sammenhæng må vi da særlig fæste vor Opmærksomhed på Personerne af det kejserlige Hus. Siden det romerske Kejserdømmes Grundlæggelse fremmyldrede der i alle Provinser hurtig loyale Opkaldinger efter Julius Cæsar, Augustus, Drusus, Tiberius, Constans osv., ikke blot på Latin, men også på allehånde barbariske Sprog. Adskillige af de pågældende Byer ligger nu på tysk Sprogområde, således som Jülich, Kaiser-Augst og Konstanz.

En af de allermost fremragende Augustus-Plantestæder var *Augusta Vindelicorum*, Hovedstaden for Provinsen Vindelicien. Tacitus i sin »Germania» c. 41 kalder den en »splendidissima colonia» og siger, at den på hans Tid drev livlig Handel med Ermundurerne, den eneste tyske Stamme, der for Handelens Skyld fik Lov til frit at passere Donau. Denne By hedder siden den Tid på Tysk *Augustesburg*, nu *Augsburg*, og vi tør sige, at det er den første romerske Provinshovedstad, for hvis Omdøbing på Tysk vi har en tilnærmelsesvis Tidfæstelse, c. 1—2 Årh. e. Kr. Vi seer, at Tyskerne i dette Tilfælde ikke har nøjedes med mekanisk at overtage den latinske Navneform *Augusta*, som de gjorde ved Kaiser-Augst: de har på selvstændig Vis dannet et ægte tysk Stednavn med *-burg*. Derved bliver Augsburg indordnet i en Kres af 20—30 romerske Provinshovedstæder og Grænsefæstninger, som alle bringes under een Formel ved det fælles Efterled *-burg*. Men imellem disse indtager Augsburg alligevel en Særstilling: det er omtrent det eneste Exempel på

genitivisk Type og personligt Indhold. Tyskerne har dannet et Navn, der i Indhold er det samme som det gamle keltiske Augusto-briga; men efter romersk Mønster har de ydermere understreget det personlige Indhold ved at sætte Forleddet i Ejeform. Sigtens har de lånt et Tillægs-Forbillede hos romerske Legionssoldater, der vel kaldte Byen for *Augusti castra; jævnfør det nærliggende Regina castra, tysk Regensburg. Men så meget er ialfald sikkert, at det ældste Exempel på *-burg* med personligt Indhold er knyttet til en By, der af de tyske Markedsgæster udtrykkelig har været kendemærket som viet til Kejser Augusts Minde. Og denne kejserlige Indvielse røber os sikkert et vigtigt Motiv til den nye Navneskiks hurtige Folkeyndest på gottosk Grund.

Imidlertid nøjes Augusta Vindellicorum ikke med det ene tyske Navn, Augustes-burg. Byen har også et andet og til en viss Grad endnu fornemmere: den kaldes undertiden *Zies-burg*, dvs. Guden Zius eller Tyrs Borg. Det ligger i Sagens Natur, at den forholdsvis let kunde få et sådant Tilnavn, eftersom dens tyske Herrer, Allemannerne, også kaldtes **Ziu-wari*, dvs. Guden Tyrs Mænd. Men også her lader der sig ane et romersk Tillægsmotiv. Som vi ovenfor hørte, var Byen viet til Kejser Augustus; det vil sige: den har rimeligvis rummet et Alter, der officielt eller i Folkemunde udpegedes som Helligdom for den afdøde Kejser-Gud, *Divus Augustus*¹. Nu er *Divus* dannet af samme jafetiske Rod som Guden Tyrs Navn, gott. **Tiuw* el. **Tiwaz*, og trods Lydforskydningen er Afstanden stadig ikke altfor stor. Det ligger derfor ret nær at formode, at Augustes-burg fik Tilnavnet *Zies-burg*, fordi deri rummedes en Helligdom for den høj-salige »*Divus*».

Også en af Kejser Augusts nære Slægtninge synes at have påvirket den tyske Navneudvikling. *Drusus* havde ifølge et stedligt Sagn hos Hattemer, »Denkmale des Mittelalters», III, 602 (Förstemann, »Altdeutsches Namenbuch», 2 Udg., Ortsn. I, 754),

¹ Jfr. *Aræ Flaviae* i *Agri Decumates*.

et Mindesmærke i Mainz, og denne »Drusi tumulus» blev på Tysk kaldet *Trusi-leh*: »Cl. Drusus, cujus Mogontie est tumulus Trusi-leh». Egnen ved Drususmindesmærket blev endnu År 1700 kaldet *das Drusenloch*, se Pfeiffer i »Germania» I, 99 (1856). — I Trusi-leh foreligger der ikke Ejeform på Tysk, men Endelsen *-i* genspejler dog tydelig den tilgrundliggende latinske Ejeform Drusi; den yngre Form *Drusen-loch* har derimod indført den svage Ejeform på *-n*, og således kan vi her direkte påvise, hvordan det kejserlige romerske Exempel har ydet den tyske Stednavnegivning både personligt Indhold og genitivisk Type.

Endelig må det tilføjes, at Kejser *Constantin den Stores By Constantino-polis* på Tysk kunde kaldes *Constantinuses puruc*. Da denne Oversættelse dog kun findes afhjemlet i en Glosesamling, er dens folkelige Gyldighed ikke helt sikker.

En mindre fornem romersk Impuls til gottonsk Navneudvikling kan vi måske iagttage i Folkevandringstidens Socialforhold. Fustel de Coulanges har i »L'invasion germanique» 388 opstillet den Lære, at talrige Storgodser i Gallien går tilbage til gottonske »Laeti», der bosattes enten frivillig eller ved Tvang og indtog en halv fri Stilling. Sådanne Godsers Ejere eller Forvaltere har da fået deres Navne knyttet til et »villa» eller »cohors». Og efterhånden som de erobrende Tyskere afløste de romerske Statsmyndigheder, blev det ifølge Sagens Natur fortrinsvis tyske Navne, der kendemærkede Godsernes Pladser.

Såvidt fører den romerske Tråd foreløbig. Skönt det hele Felt endnu kun er lidet opdyrket, vil det sees, at den genitiviske Type hos Gottonerne ikke blot sproghistorisk, men også kulturhistorisk, synes at røbe det romerske Ledemotiv.

Vi fortsætter nu med at se, hvordan den gottonske Sprogudvikling senere på egen Hånd førte den fra Rom modtagne Impuls videre.

Det ældste selvstændig dannede gottonske Stednavn med personligt Indhold og genitivisk Type findes indenfor den samme Kres af vigtige romerske Provinsbyer, som Augustesburg tilhører.

I Vestsvejts lå en Provinshovedstad *Aventicum*, som blev ødelagt ved det store tyske Indfald på Kejser Gallienus' Tid, c. 260 e. Kr. Dens uanselige Fortsættelse bærer stadig på Fransk det gamle Navn, *Avenches*, men på Tysk kaldes den nu *Wifflis-burg*, og til dette Navns Oprindelse knytter sig et Sagn hos den såkaldte »Fredegar» II, c. 64, som først er blevet fremdraget af Roth. Der fortælles i Kröniken, at »efterat Allemannerne havde hærget *Aventicum* under Ledelse af Een ved Navn *Wibil*, samt Störstedelen af de galliske Provinser, gik de over til Italien». *Wifflisburg* har altså fået Navn, ikke efter sin Grundlægger eller Værner, men efter sin Ödelægger. Da Krönikeskriveren er særlig godt hjemme netop i denne Bys Omegn, er det tydelig nok en stedlig Folkeoverlevering, som han öser af; og den levede endnu, da den islandske Bisp Nikolás af þverá omkring År 1150 passerede Stedet, således som det skönnes af hans Dagbog, se »*Alfræði Íslenzk*», udg. af Kålund, S. 14 nederst samt S. XIX. Nikolás har blot overført Byens Ödelæggelse fra Allemannerne til Regner Lodbroks Söuner, der på lignende Vis hærgede både i Gallien og Italien; men om Tildragelsernes Enhed kan der ikke være Tvivl. — I dette Tilfælde seer vi den personlige og genitiviske Navnegivning udgå fra Gottonerne selv; men stadig drejer det sig om et Sted på gammel romersk Grund, så også her kan der tænkes at foreligge et romersk Ledemotiv¹.

Det næste tidfæstede gottske Stednavn i denne Sammenhæng bliver de tyske Heltesagns *Etzeln-burg* som Sæde for den navnkundige Hunnerkonge *Attila* i Ungarn, — sagtens ved Buda-Pest eller deromkring. Da Attilas Magt nåede sit Toppunkt ved År 450, har vi her Navnedannelsens Oprindelsestid temmelig nøje fastlagt. Romersk Ledemotiv foreligger ikke mere.

Mindre nøje tidfæstede, men sikkert temmelig gamle, er de ret fåtallige fremragende hedenske Stednavne, der foruden *Ziesburg* kendes indenfor det tyske Riges Grund.

Nordvest for Worms ligger *Donners-berg*, »Thors-bjerg», Tysk-

¹ Jævnfør om dette Tilfælde min Afhandling »De ældste gottske Sagnhelte» (»*Danske Studier*» 1913, 181).

lands eneste større Bjergknude, der vides opkaldt efter en Gud. Udelukket er det vel ikke, at Navnet er givet allerede i den romerske Tid; men der er dog en viss Rimelighed for, at det først er opstået, efterat Roms Herredömmet i disse Egne var op-
hört omkring År 460.

De hedenske Saxers Hovedfæstning ved Floden Diemel hed *Eres-burg* og var måske viet til den Gud Er, fra hvem man afleder Tirsdagens bajerske Navn Er-tag og det oldengelske Runenavn ear. Da Eresburg ligger på Saxernes yderste Sydgrænse, kan deres erobrende Fremtrængen næppe være nået derhen før tidligst i det 6. Århundrede. Imidlertid synes Forstavelsen Er-, Eres- i andre tyske Stednavne at kunne forklares uden hedensk Motivering, og i Ertag stammer den måske fra græsk Ares, se ovenfor S. 249.

Endnu kan nævnes *Wodenes-berg*, *Wotanes-husen*, *Vodenes-vege*, nu Godesberg ved Bonn, Gutmannshausen ved Weimar, Gutenswegen ved Magdeburg (se Förstemann under Wodan). Ændringen fra *w* til *g* er normal i tyske Stednavne og skyldes Frygt for at tage Guden Odins Navn forfængeligt, ligesom i hans nynedertyske Navneform Gode ved Siden af Wode. I den pågældende Egn findes Dyrkelse af Mercurius = Odin afhjemlet År 58 e. Kr., da Ermundurerne foretog en Masseofring af chat-tiske Krigsfanger til Ære for ham og Mars = Tyr, se Tacitus, Ann. XIII, c. 57.

Friserne dyrkede i 7. Århundrede Guden Fosete på Öen *Fosetes-land*, ifölge Alcuins Vita Willibroardi cap. 10, og de forplantede hans Dyrkelse til Norge, hvor vi finder et *Forsette-lund* ved Frederiksstad, se Rygh, NoG. I, 318 og Mogk hos Hoops Reallexikon, Art. Forseti.

Det ældste samlede Lag gottonske Stednavne med personligt Indhold og genitivisk Type er vel den saxiske og frankiske Heim-Bosættelse i Belgien og Nordgallien; den kan dateres fra Slutningen af 4. Århundrede, om ikke tidligere.

Med Heim-Bosættelsen er vi nået til Tærskelen for den særlig nordiske Udvikling, og det viser sig nu, at der her foreligger et ejendommeligt Skel. Vedrørende det personlige Indhold gælder det ikke blot Typen *-heim*, men også Sted- og Slægtnavnene med Afledningsendelsen *-ing*, jfr. min Undersøgelse i »Univ. Jub. D. Blandinger» III, 126. Fælles for *-heim* og *-ing* er, at de hos Tysker, Friser, Saxer og deres sydlige Naboer forbindes med Personnavne i fulde, uafkortede Former: tysk *Gerbotis-heim*, *Sigmar-ingen*, *Lothar-ingia*, fris. *Fertmeres-hem*, angelsax. *Godmundinga-ham*, burgund. *Gundobad-ingi*. Men på nordisk Grund savnes sådanne Former fuldstændig, når bortsees fra en enestående norsk Undtagelse, Slægtsnavnet *Arnmædl-ingar*. På Grundlag af sådanne lagttagelser har forskellige Forskere forlængst udtalt, at de nordiske *Heim-Navne* overhovedet ikke indeholder Personnavne; således Rygh, »No. Gårdnavne», Indledn. 54; Steenstrup, »D. Vidsk. Selsk. Skr.» 7. Række, hist. fil. Afd. I, 3, 320; Hellquist, Arkiv XXVI, 363. Steenstrup l. c. 332 kommer til samme Resultat med Hensyn til Navnene på *-ing*. Efter min Mening er det forsigtigere at sige, at hverken *Heim-Navnene* eller *Ing-Navnene* i Norden synes at indeholde almindelige menneskelige Personnavne; jfr. herom min delvis mod Hellquist rettede Afhandling i »Blandinger».

Den her påpegede Forskel mellem Nord- og Sydgottonerne er en vigtig kronologisk-geografisk Kendsgærning. Den viser os, at den urgottonske Mangel på personlige Elementer — Typen *Boi-haemum*, *Scoringa* — vedvarede i Norden, efterat man i sydligere Egne forlængst havde optaget den hos andre jafetiske Folk herskende personlige Stednavnegivning — Typen *Gerbotis-heim*, *Lotharingia*. I visse Egne af Danmark røber *Heim-Typens* Aldersrang sig derved, at de tilhørende Indbyggernavne ofte dannes med Endelsen *-ing*, medens de yngre Typer kendemærkes med Endelser såsom *-ere*, der turde gå tilbage til Sammensætningsleddet *-verjar*: *Lemminger*, *Siemminger* i Ommersyssel, *Löj-minger* (Indb. af Lydum), *Vimminger* i Vardesyssel, *Sémninger* i det yderste Nordvesthjørne af det sønderjyske Syssel Ellum; der-

overfor: *Haderslevere, Bollerslevere, Gerlevere, Tørslevere, Knapstrup-pere* osv. Jævnfør min Påvisning i »Danske Studier» 1915, 201¹.

Når de nordiske Heim-Navne nu ikke optager almindelige menneskelige Personnavne, vil Ejeformens Brug ved denne Type ifølge Sagens Natur være meget indskrænket. Den vil væsentlig holde sig til Forbindelsen med mytiske og ætniske Samlingsnavne, som f. Ex. oldn. *Vana-heimar* »Vanernes Hjem», *Gylfaginning* c. 23. Men selv her er den en ren Undtagelse; fast Regel er — trods Noreen — den urgottoske Type *Boi-haemum*, altså *Goð-heimar, Alf-heimar, Jotun-heimr, þrónd-heimr* etc.

Af Ejeformens Udebliven har nu Forskere som Sidenbladh, Noreen, O. Rygh, Steenstrup og Hellquist draget den förnævnte Slutning, at Heim-Navnene overhovedet ikke indeholder personlige Elementer, dvs.: aldrig sammensættes med individuelle Gudenavne og deslige. At denne Opfattelse er et Vrangsyn, har Magnus Olsen tilstrækkelig slående påvist. Vi finder *-heim* en 5—6 Gange sammensat med det utvivlsomme Gudenavn *Njarð-* = *Njørdr*. Endvidere norsk *Fröymr* = *Frey-heimr*. Hertil kan føjes følgende jyske Exempler: Kirkeby *Tiim* vel sagtens = **T^h-heimr*, Guden Tyr's Hjem; Kirkeby *Ullum* el. *Uldum*, måske = Guden Ull's Hjem; Herredshovedstad *Hellyum*, sagtens = Hels Hjem; 2 jyske Kirkebyer *Gudum*, det ene Klostersæde (udtalt med Stöd: *Gu'jem*). Hertil Kirkeby og Herredshovedstad *Guthum* nær Gudbjerg i Gudme Herred på Fyn; *Köbstad Gud-hjem* på Bornholm; Kirkeby, Herredshovedstad og Klostersæde

¹ I Sønderjylland, hvor Indbyggernavnene på *-ing* ellers er mere livskraftige og produktive end i nogen anden dansk Egn, ledsages Bygderne på *-um* sædvanlig af Indbyggernavne på *-ere*: *Ballumere, Karlumere, Lögumere*. Dertil kan det svare, at de isoleret optrædende Indbyggernavne på *-ing* i visse Egne af Jylland viser sig ikke at udgå fra Stednavne på *-um*. Jfr. fra Himmerland: *Niv(n)inger* i Nibe, *Stavninger* i Stavn, *Blæring* i Blære; fra Fjendsherred: *Lundingboer* på Lundö, *Hallingboer* i Hald; fra Hardsyssel: Herredsnavn *Heingæ* med tilhørende Tingsted He, *Skerninger* i Skern. Iøvrigt må det tilføjes, at en Form som *Lögumere* ikke vedkommer Heim-Navnene, da den udgår fra Dativformen af *Löghæ*, som Herredet hedder i Valdemars Jordebog. Med *Ballum* og *Karlum* forholder det sig måske på samme Måde som med *Lögum*.

Gud-hem i V. Götland, ifølge Jomsvikinga Saga Sæde for et stort hedensk Tempel¹.

Genitivløst Samsæt af religiöst Indhold optræder naturligvis ikke bare ved Typen *-heim*, men også ved en hel Række andre. Således ved *-bjerg*, *-holm*, *-ö*, *-sö*, *-vig*, *-böge*, *-birke*, *-lund*, etc. Særlig værd at lægge Mærke til er en jysk Type *-borg*, der skifter med *-bjerg*; den knytter sig næsten altid til Kirkebyer i fremtrædende Stilling. Vi skal nu se på nogle Afhjemlinger. Vedrørende Enkeltheder henvises til mine Skrifter »Vor mytiske Kongerække», »Offerpladser i Overlevering og Stedminder» og »Hjemligt Hedenskab» c. XIII. *Nær-bjerg*(?), Højde på det jyske Helgenæs, »det hellige Næs»; *Niærd-holm*, en Holm nær Skåne (Vald. Jordebog); flere *Njarð-øy* og *Njarð-vik* i Norge. *Nærth-(h)övä*, nu N. og S. Næså på Fyn, kan være **Njarð-haugar* ligeså godt som **Njarðar-haugar*. Sikkert Exempel på Formen *Njarðar* findes ej i Danmark undtagen *Niartherum*, nu Nærum, sammen sat med *-rum*, se Steenstrup I. c. 307.

Frö-bjerg Bavnehøj, Fyns højeste Punkt, en ejendommelig fritliggende Bakketop. *Frö-böke* i Halland (hvor også et *Frös-böke*). Endvidere sikkert en Del af de oftere optrædende *Frö-lund(e)*, *Frö-lunda*².

Ti-berget i Dalarne. *Ti-birke*, Kirkeby med høj Bakkeknude ved Arre Sö (nær *Tis-vilde* med det hellige Væld Helene Kilde).

Dag-bjerg, Kirkeby med fritliggende, vidtynlig Bakkekuppel i Fjendsherred.

(*Himmel-bjerg* og de talrige *Sol-bjerg* bliver sædvanlig fra-

¹ Udtalen *Gu'jem* med Stöd i Hardsyssel er ifølge den fra denne Egn stammende Sprogkender Byskov afgjort Tegn på Sættning. Den genfindes ifølge ham ved Kirkebyen *Vium*, udt. *Vi'em* < **Vi-heimr*, hvortil i Vardesysselområdet hører det gamle Indbyggernavn *Vimvinger*. Derimod bruges glidende Tonelag i Former som *Dalum*, *Bjerrum* etc., hvor vi da altså sikkert har Dannelser med Dativ Flertal.

² At en Del af de med *Frö*- sammensatte Navne kan stamme fra Freyja, således som Noreen, Lindroth og andre vil, er rimeligt nok; men Hyppigheden af dette Element er dog altfor stor til at tillade at gennemføre Forklaringen som Normalregel.

kendt Tilknytning til Religionen, men maa dog for Fuldstændigheds Skyld nævnes her. Jfr. *Sol-ås*, yderste Bakkeskrænt mod det flade Land på Sjællands Odde, en Mils Vej fra Solvognens Findested. Herom se mit Skrift »Offerpladser» S. 69.)

Döih-byergh, nu Dej-bjerg, og *Vogn-bjerg*, Kirkeby og Torp ved Findestedet for et Par sammen ofrede Gudevogne i Hardsyssel. Jfr. Lundberg i »Festskrift til Feilberg» 303. Kirken ligger på et markeret Bakkefremspring ud mod det flade Land, hvori den Præstegården tilhørende Fundmose, åbenbart gammelt Sakralgods.

Gud-bjerg, Kirkeby nær Fyns største samlede Højdeparti, i Herredet Guthum el. Gudme, dvs. *Gud-heimar.

Vi-biærg, nu Vi-borg, med mytisk Opnævnerske *Ve-björq*; Jyllands historiske Hovedbelligdom.

Uld-bjerg, Kirkeby med vidt skinnende Klint ved Lavns Bredning.

Ul-burg, Kirkeby og Herredshovedstad i Hardsyssel.

Hærn-burg, Kirkeby og Herredshovedstad i Salling, sagtens viet til Hærn = Freyja.

2 *Thor-ö* syd for Fyn, det ene med Spor af Offertragedie i Sagnet om Opnævnersken Thora og Helge Hundingsbane (= norsk Thorgerd Hølgabrud og Hölge); jfr. mit Skrift »Vor mytiske Kongerække» cap. 5. *Thor-(h)öve*, nu Taarøje på Stevns, dvs. *Thor-haugar.

Ithen-ö syd for Sjælland, Helligdom for Idun.

Gevn-ö nær Tårøje = *Gefn-haugar. Jfr. Olrik, »Gefion» (»Danske Studier» 1910; Till. I, »Stednavne sammensatte med Gevn»).

Når vi mønstrer de ovennævnte Navne under Et, vil vi se, at det væsentlig er sådanne, som i Vikingetidens Gudeverden er skudt mere eller mindre fuldstændig i Baggrunden. Således Njörd, Tyr, Ull, Dag, Hærn, Idun, Gefn. Det samlede Lag synes altså at passe godt til den Sfære, som Ejeformens Fravær peger hen imod, nemlig et ældre, primitivere Tidsrum. Vi må tænke

os Gudsdyrkelsen uden stærkt personligt Præg, oftest udøvet i fri Luft, på Bakketoppe og Holme, uden tömrede Templer og afgrænset Tempelgods, der kunde gøre det ejendomsmærkende Navn nødvendigt.

Trods langvarig Afvisning nåede den genitiviske Type dog omsider at bane sig Vej til Norden, og vi skal nu efterspore, om vi kan finde Holdepunkter til at tidfæste dens ældste Fremtræden.

Et sådant Holdepunkt kunde tænkes at foreligge i *Vigs-ö* el. *Viks-ö*, en lille Ö ved Lålands Nordöstspids *Vigs-næs*. Sproglig er der intet i Vejen for at tyde Navnene som **Wihs-aujo*, »Helligdomsö», henh. **Wihs-nasja* »Helligdoms-næs», og de vilde da næppe kunne være yngre end første Del af 5. Aarh., da Overgangen fra *hs* til *ks* synes at være foretagen i Fællesskab af Nordboer og Angelsaxer inden de sidstnævntes Udvandring fra Fastlandet¹. Men da de omtalte Navneformer foreløbig står helt isoleret, kan der ikke bygges ret meget på dem. Vi må regne med den Mulighed, at der simpelthen foreligger Opkaldelse efter en Mand ved Navn Vig.

Et virkelig samlet Stof til Påvisning af den nye Skiks Indtrængen får vi først gennem sådanne sakrale Typer, som ledsager senere Tidens mere forfinede og specialiserede Tempeltjeneste, f. Ex. ved Elementet »Ager». De synes udelukkende sammensatte med Ejeform: *Freys-akr*, *pórs-akr*, *Ullar-akr*, *Ullins-akr*, *Friggjar-akr*, *Oðins-akr*. Dermed menes det hegnede eller på anden Vis kendemærkede Tempelgods, og det var ganske selvfølgeligt, at Ejendomsforholdet her understregedes så udtrykkeligt som muligt.

Endvidere mærker vi os den førnævnte Kendsgærning, at Odins Helligdomsnavne overhovedet altid har Ejendomsmærket.

¹ Jfr. dansk *sex*, oldeng. *seox*, modsat got. *saihs*, oht. *sehs*, ont. *sehs*, ses. Den nyhøjtyske Udtale *seks* er sekundær, og Udviklingen til *ses* i Nø dertysk viser, at der ikke er nogen direkte Forbindelse med Overgangen til *ks* i Engelsk og Nordisk. En tilsvarende Overgang fra *hs* til *ks* synes at foreligge ved flere nordiske Helligdomme: jysk og sjællandsk *Vik-sö* og Smålands Hovedstad *Vexjö* = **Vek-sjö*, »Helligdom-sö». Den er i så Fald yngre end den sammensættende Orddannelse, der her bragte *h* i Forbindelse med *s*.

Begge Dele, det hegnede Tempelgods og Odins Tilstedeværelse, er Tegn på Hedenskabets sidste Lag. Det er velkendt, at Odinsdyrkelsen er den eneste hedenske Trosform, hvis Indførelse mindes i et tydelig udinalende Kultussagn.

Et andet samlet lagttagelsesstof faar vi gennem den danske Stednavnetype Leif. Nogen nøje Tidsfæstelse af dens Fremkomst har man hidtil næppe forsøgt, når bortsees fra Andreas M. Hansen, der i »Norsk Landnám» afgjort med Urette vil skyde den op til Perspektivets allerøverste Top, Mögelstengravtiden c. 2000 År før Kristus! Undersøger vi de danske Aldersmærker, vil vi ved første Øjekast se, at de alle sætter Leif-Bosættelsen senere end Heim-Bosættelsen. Det stiller sig således:

<i>Heim.</i>	<i>Leif.</i>
Alm. menneskelige Personnavne indgår ikke.	Alm. menneskelige Personnavne indgår ifølge fast Regel.
Konstruktionen er genitivløs.	Konstruktionen er genitivisk.
Indbyggernavne dannes ofte på <i>-ingar.</i>	Indbyggernavne dannes på <i>-verjar.</i>

Og en videre Undersøgelse viser, at Leif-Bosættelsen på det nøjeste hænger sammen med Skjoldungtiden, dvs. vel tidligst Slutningen af 5te og snarest første Del af 6. Århundrede. Navnet Skulde-lev findes både på Sjælland og i Jylland, og den sjællandske Kirkeby af dette Navn bliver i Lejrekröniken udtrykkelig kendemærket som Sæde for Skjoldungprinsessen Skuld, skænket hende og hendes Møer af Kong Hrolv Krake. Skuld er selvfølgelig Skjoldungslægtens Skæbne-Dis, og hun har vundet fællesnordisk Ry, idet hun ophøjedes til en af de tre Norner, der råder for den samlede Verdens Skæbne, jævnfør min Bog »Hjemligt Hedenskab» c. IV. De to Skuldelev er då åbenbart Helligdomme for Skjoldungernes Disedyrkelse¹. Iøvrigt indgår i Leif-

¹ Jfr. min Afh. »Spørgsmålet om Danernes Navn» (»Danske Studier» 1921, sidste Side), hvor jeg imødegår de Indvendinger, som Bröndal har fremsat i »Frederiksborg Amt» 1919.

Stednavnene følgende menneskelige Personnavne fra Skjoldungslægten og dens Kres: Hroar (oftere), Helge, Hrodmund, Bjarke. Typens sidste Udløbere rækker langt ned i historisk Tid, som vi seer af Vald. Jordebogs Sigridlef i Småland, opkaldt efter Sigrid Storråde i 11. Århundrede.

Vi veed nu yderligere gennem Steenstrups banebrydende Påvisning i »Hist. Tidsskrift» 1894, at Leif-Typen udtrykker Danmarks første Bosættelseslag med udpræget »stort Hartkorn», — om vi så må sige: dets Adelbotype. Jævnfør H. V. Clausens videre Undersøgelser i »Årb. f. nord. Oldk.» 1916. Typen må da sikkert sættes i Forbindelse med Samfundstrømninger fra Datidens merovingiske Frankrig, således som Clausen antyder. Og til Styrkelsen af Hövdingernes Ejendomsret passer det ypperlig, at den understreges både gennem Personnavn og Ejendomsform. I samme Plan falder det, når Herredstingstederne i udprægede Leif-Bygder ikke mere har Navn efter Helligdomme som Guthum, Vi, Ulburg, Hærnborg, men derimod efter Hövdingers Bopladser eller Grave, f. Ex. *Jarlslef, Hialmæslef, Framlef, Jarlef, Clyppælöf, Jarlæzstath, Ingilstath, Hæruæstath, Væmundhög.*

Et væsentlig yngre Stade i Udviklingen er det sagtens, når de oprindelige Önavne og Herredsnavne sættes i Ejeform med tilføjte Efterled: *Borgundar-holmr, Færs-herred, Ods-herred.* Denne sekundære Ejeform trænger også ind i Indbyggernavnene, som det vil sees af følgende danske Lister. a) Öboer: *Alsinger, Læsinger, Morsinger, Samsinger, Tösinger*; b) Indbyggere af Herreder, Næs og Åse: *Færsinger*¹, *Lumsinger* (på Lums-ås), *Odsinger, Rösinger, Røvsinger, Gejsinger.* Typen synes at være udelukkende dansk. Den holder sig næsten undtagelsesløst til Områder af Herreds Rang, når alene bortsees fra den låland-falsterske Dialekt, der udstrækker den også til Områder af lavere Rang, f. Ex.

¹ Ganske vist vil Elis Wadstein i Afhandlingen »Namnet Danmark» IV, 39, sætte Færsingerne lig med de ptolemæiske *Φραισοι*, men dette i og for sig sænseværdige Forslag må dog indtil videre vente på yderligere Stadfæstelse.

Ringsinger i Landsbyen Ringse-bölle. Vi tør nok regne den genitiviske Ing-type for et territorielt Rangmærke. Den savnes fuldstændig ved de øverste Rangklasser, Lands- og Provinsindbyggerne; man kunde nok sige Nordlands-farer, Islands-farer, Hallands-ås, Gullands-loven, men derimod ikke: *Nordlændsing, *Islændsing, *Hallændsing, *Gullændsing. Ligeledes savnes Typen ved de lavere Klasser såsom Landsbyboer, når alene bortsees fra en enkelt Dialekt. Derimod hersker den ved visse Mellemområder, under Provinsrang, men over Sognerang.

Der må endnu siges et Par Ord om den af Oluf Nielsen og Axel Olrik udtalte Opfattelse, at alle Önavne med Ejendomsmærket indeholder Personnavne, se »Univ. Jub. D. Blandinger» I, 168 og »Danske Studier» 1909, 204, samt (imod Steenstrup, »Hist. Tidskr.» 8 R. III, 70) 1910, 204. Den nævnte Opfattelse er som Helhed urigtig: ligeså lidt som ethvert Önavn *uden* Ejendomsmærke er udelukket fra at indeholde et (mytisk) Personnavn, ligeså lidt er ethvert Önavn *med* Ejendomsmærke forpligtet til at indeholde et Personnavn. *Borgundar-holmr* er tilstrækkeligt til at gendrive den opstillede kategoriske Regel.

Vi har nu fulgt Ejendomsmerket på dets Udbredelsesvej fra Syden til Norden. Meget står sikkert tilbage at udfylde og underbygge nøjere; men der er ialfald gjort et indledende Skridt til at revidere de aldeles fejlagtige Meninger, som hidtil har hersket.

Gudmund Schütte.

Die epische Dreizahl in den Íslendinga sögur.

Ein Beitrag zur Beschreibung der isländischen Saga.

Der Streit um die historische Stellung der isländischen Saga ist noch nicht entschieden. Hie — die Richtung der geborenen Isländer mit dem Deutschen Konrad Maurer, welche die volle Glaubwürdigkeit der Sagas vertritt, hie — die durch den dänischen Forscher Edwin Jessen begründete andere Anschauung, die mehr auf die Stellung der Sagas als literarisches Denkmal einer grossen Zeit hinweist. In letzterer Richtung arbeiteten besonders Richard Heinzel, Heusler, Neckel, Vogt und Bley, auch die Schweden Bääth und Cederschiöld und besonders der Däne Olrik.

Der ganze Streit wird leicht erklärlich durch die Gegensätze, die die Sagas in ihrem Wesen vereinigen: Inhaltlich haben wir es zweifellos mit geschichtlichen Dokumenten zu tun, die auf jahrhundertlang mündlich überkommene Berichte zurückgehen. In der Form von Novellen, wie sie uns vorliegen, sind sie ein literarisches Denkmal jener Zeit und als eine Erscheinungsform der volkstümlichen Überlieferung den Einwirkungen des epischen Stils jener Tage unterworfen.

Die auffallendste Erscheinung dieser epischen Einwirkungen, die Axel Olrik in seinen »epischen Gesetzen der Volksdichtung« (Danske Studier 1908) zu einem ganzen System zusammengefasst hat, ist die epische Dreizahl. Sie tritt in 4 Arten auf, die gesteigerte Anwendungsformen der Dreizahl vorstellen.

Zunächst erscheint sie als einfacher Zahleubegriff, dann mit Hervorhebung und Betonung des 3. Elementes; diese Erscheinung nenne ich nach dem Vorbild von Gudmund Schütte (vergl. Danske Studier 1907, S. 194) und Axel Olrik Dreizahl mit Achtergewicht. Dazu kommt noch die dreimalige Wiederholung derselben Handlung, die auch wieder in zwei Arten auftritt, nämlich in der schlichten Wiederholung und in der Wiederholung mit

Steigerung in der 3., bisweilen auch schon in der 2. Wiederkehr, der Wiederholung mit Achtergewicht. »Achtergewicht mit Dreizahl verbunden ist das vornehmste Merkmal der Volksdichtung, — es ist ein episches Gesetz» (Oirik, Z. f. dtsch. A. Bd. 51, S. 7).

In der vorliegenden Arbeit sollen nun alle Fälle der Dreizahl der eben beschriebenen 4 Arten im ganzen Umfang der Íslendinga sögur nachgewiesen werden, um einen Massstab zu bekommen, wie stark das epische Stilgefühl auf die Sagas eingewirkt hat.

Diese Neigung zur epischen Stilisierung muss auch das tägliche Leben der Isländer so sehr durchdrungen haben, dass es oft nicht möglich ist, stilisierende Erzählung der Saga von einfach in die Saga übernommenen stilisierten Lebensformen scharf zu trennen. So galt es nach der Anschauung der alten Isländer für unanständig, bei jemand länger als 3 Nächte zu Besuch zu bleiben. Ich habe deshalb in meiner Untersuchung alle Fälle, wo »3 Nächte« die übliche Besuchsfrist bezeichnen, nicht berücksichtigt. Ebenso sind die Fälle ausgeschieden, wo es sich um 30 Mann in einem Boot handelt, weil hier die Zahl 30 durch die Grössenverhältnisse des Dreissigruderers praktisch bedingt ist.

Ganz auffallend ist die grosse Rolle, welche die Dreizahl im Rechtsleben Islands spielt. Auch hier dieselbe Schwierigkeit: was ist Stilisierung, was ist Wirklichkeit? Hier habe ich jedoch keine Auswahl getroffen. Doch konnte ich mir die Aufzählung der Fälle von dreijähriger Landesverweisung ersparen, dank der Arbeit Heuslers über »das Strafrecht der Isländersagas« (S. 137).

Auch beim Bericht der Familienverhältnisse, besonders der Zahl der Kinder, ist die Dreizahl vorherrschend. Meine Entscheidung ging in diesen Fällen dahin, nur die anzuführen, wenn das dritte Kind, Sohn oder Tochter, besonders eingehend geschildert wird und später in der Erzählung eine Rolle spielt.

Die Vorliebe für epische Stilisierung wird sich umso entschiedener durchsetzen, je mehr freier Spielraum ihr gelassen ist, also bei allen Schilderungen des Auslands. Ich habe deshalb alle

Fälle der Dreiheit, die im Ausland spielen, durch ein »(Ausland)« dahinter besonders gekennzeichnet.

Die Stoffordnung habe ich nach folgender Übersicht durchgeführt:

I. Brennu-Njáls saga (ed. F. Jónsson, Halle 1908).

II. Westland: 1) Flóamanna saga (ed. Fornsógur, v. G. Vigfússon u. Mœbius, Leipzig 1860, S. 119). — 2) Harðar saga Grímkelssonar (ed. Íslendinga sögur, Kopenhagen 1843—47, 2, 3). — 3) Hóensna-Þóris saga (ed. Zwei Isländergeschichten, v. Heusler, Berlin 1897). — 4) Gunnlaugs saga ormstungu (ed. Austfirðinga sögur, v. Jakobsen, Kopenhagen 1902/3). — 5) Bjarna saga Hitdólakappa (ed. Boer, Halle 1893). — 6) Heiðarvíga saga (ed. Isl. sögur, 2, 277).

III. Egils saga Skallagrímssonar (ed. F. Jónsson, Halle 1903).

IV. Eyrbyggja saga (ed. Gering, Halle 1897).

V. Laxdæla saga (ed. Kálund, Halle 1896).

VI. Westl. Nordland: 1) Vatnsdæla saga (ed. Fornsógur, S. 3). — 2) Hallfreðar saga (ed. Fornsógur, S. 83). — 3) Kormáks saga (ed. Mœbius, Halle 1886). — 4) Bandamanna saga (ed. Zwei Isl. S. 27). — 5) Gull-Þóris saga (ed. Maurer, Leipzig 1858). — 6) Gísla saga Súrssonar (ed. F. Jónsson, Halle 1903). — 7) Hávarðar saga Ísfirðings (ed. G. Thordarson, Kopenhagen 1860). — 8) Fóstbrœðra saga (ed. K. Gíslason, Kopenhagen 1852).

VII. Grettis saga Ásmundarsonar (ed. Boer, Halle 1900).

VIII. Östl. Nordland: 1) Svarfdæla saga (ed. Islenzkar Fornsógur, Kopenhagen 1880—83; 3, 3). — 2) Þáttr Þorleifs jarlsskálds (ed. Isl. Forn. 3, 113). — 3) Valla-Ljóts saga (ed. Isl. Forn. 2, 155). — 4) Víga-Glúms saga (ed. Isl. Forn. 1, 1). — 5) Ljósvetninga saga (ed. Isl. Forn. 1, 113). — 6) Reykdæla saga (ed. Isl. Forn. 2, 1).

IX. Ostland: 1) Vápnfirðinga saga (ed. Austfirðinga sögur, S. 23). — 2) Þorsteins saga hvíta (ed. Austf. sögur, S. 3). — 3) Þorsteins saga stangarhöggs (ed. Austf. sögur, S. 75). — 4) Gunnars saga Þiðrandabana (ed. Austf. sögur, S. 195). — 5) Droplaugarsona saga (ed. Austf. sögur, S. 141). — 6) Hrafnkels

saga Freysgoða (ed. Austf. sögur, S. 95). — Þorsteins saga Síðu-Hallssonar (ed. Austf. sögur, S. 215).

Doch treten wir nun in die Behandlung des Stoffes selbst ein.

Brennu-Njáls saga.

Die reine Dreizahl.

K. 5, 22. Von Hrut's Beute nimmt König Harald Graumantel ein Drittel als Geschenk an (Ausland).

K. 19, 3. Gunnar konnte so schnell mit seinem Schwerte fechten, dass man 3 Schwerter in der Luft zu sehen glaubte.

K. 30, 14 liefert dazu den Beweis aus dem Kampfe mit dem Wikinger Vandil (Ausland).

K. 23, 3. Gunnar verkauft, als Händler verkleidet, auf Hrutstaðir 3 geschmiedete Kleinode.

K. 88, 3. 4. Víga-Hrapp raubt nachts aus dem Tempel des Jarls Hákon in Norwegen 3 Ringe (Ausland).

K. 88, 3. 4. In diesem Tempel sind 3 Götterbilder aufgestellt: Þorgerð, Hólge's Frau, Þór auf seinem Wagen und Irpa, Þorgerð's Schwester (Ausland).

K. 103, 5. Der Missionar Þangbrand lässt 3 Feuer anzünden, an denen der zauberkundige Berserker Ótrygg seine Feuerfestigkeit erproben soll. Das erste Feuer weihen die heidnischen Isländer, das zweite Þangbrand, das dritte bleibt ungeweiht.

K. 109, 4. Høskuld, der den Njálssöhnen ein Gastmahl gibt, beherbergt sie in 3 Vorrathshäusern.

K. 145, 52. Kári antwortet dem Skapti auf seine Spottrede mit 3 Strophen.

K. 148, 5. Kári kommt auf seiner Fahrt zu Björn hvíti an 3 Höfe in Þórsmörk, die alle »in Mörk« heissen.

K. 153, 3. Flosi's Schiff erhält auf der Auslandsreise 3 grosse Sturzseen über Bord (Ausland).

Zahl der Verluste und Stärke der Mannschaft.

K. 88, 6. 7. Nach der Tempelschändung tötet Víga-Hrapp 3 Mann von sechs, die ihn angegriffen haben (Ausland).

K. 88, 12. Die Leute des Jarl Hákon finden diese 3 Toten und melden es ihm (Ausland).

K. 150, 22. Björn, der Kampfgenosse Káris, verwundet im Kampf mit den Söhnen des Sigfús 3 Mann.

K. 152, 5. Kári gibt selbst den Kampfbericht und erwähnt die 3 Gefallenen.

K. 30, 22. Die Gegner Gunnars auf seiner Fahrt im Ostseegebiet, Hallgrím und Kolskegg, haben $\frac{1}{3}$ mehr Mannschaft als Gunnar (Ausland).

K. 151, 10. Beim zweiten Kampf Káris mit den Mordbrennern erscheinen zuerst 3 Mann, die Lastpferde über einen Sumpf treiben.

»Selbdritt«, »Und 3 andere Männer«.

K. 22, 1. Njál erteilt Gunnar den Rat, »selbdritt« aufzubrechen.

K. 61, 1. 5. Gunnar reitet, trotz der Warnung durch Njál, nur »selbdritt« zum Besuch bei Ásgrím auf Tunga. — Vergl. dazu Kap. 61, 13.

K. 53, 2. Auf einer Einladungsfahrt Otkels nach Dal befinden sich als Begleiter Skamkel, seine zwei Brüder, Auðólf »und 3 andere Männer«.

K. 132, 15. Bei der Ausgrabung der verbrannten Leichen nach der brenna finden Kári und Hjalti die ganze Familie Njál's »und drei andere Männer«.

K. 98, 15. Die 3 Brüder Lyting, Hallstein, Hallgrím und 3 Knechte reiten nach Holt, um Høskuld, Njál's Sohn, zu töten.

Die Zahl »30«.

K. 155, 15. Kormlóð, die Frau des Irenkönigs Brján empfiehlt als Hilfe zum Kampf gegen Brján 30 Wikingerschiffe, die bei der Insel Man lägen (Ausland).

»30 Mann«.

K. 3, 24. Hrut geht mit 30 Mann zum König Harald Graumantel (Ausland).

K. 55, 14. Dem Goden Geir und Gizur hvíti wird gemeldet, dass Gunnar mit 30 Mann zu Hause sei.

K. 61, 6. Starkað und Thorgeir lauern dem Gunnar mit 30 Mann bei Knafaholar auf.

K. 100, 11. Gizur und Hjalti reiten mit 30 Mann nach Ísland zum Thing.

K. 104, 6. Hall von Síða reitet mit 30 Mann zum Schiff des Missionars Þangbrand.

K. 118, 5. Njál und seine Söhne reiten nahezu 30 Mann stark zum Thing.

K. 124, 20. Die Streitmacht Njáls und seiner Söhne auf dem Allthing beläuft sich auf 30 streitbare Männer.

K. 128, 3. Auch in Bergþórshval befinden sich nahezu 30 Mann unmittelbar vor dem Überfall.

K. 146, 27. Þorgeir skorargeir hat nach dem Zusammenstoß mit den Söhnen des Sigfús niemals weniger als 30 waffentüchtige Knechte auf seinem Hof.

Zeitbestimmungen.

K. 5, 18. Auf Ógmunds, des Pagen der Königin Gunnhild, Frage nach der Dauer von Sótis Aufenthalt, antwortet dieser: »3 Nächte« (Ausland).

K. 13, 17. Þjóóstólf soll sich ohne Glúms Erlaubnis nie länger als 3 Nächte bei Hallgerð aufhalten.

K. 22, 25. Gunnar soll auf Njáls Rat nach der formellen Einleitung des Prozesses gegen Hrut 3 Nächte in der öden Landschaft oberhalb der Schafweideplätze von Hrutstaðir sich aufhalten.

K. 23, 17. Hrut und Høskuld suchen 3 Tage nach Gunnar.

K. 69, 1. Nachdem die Knechte Gunnars und Kolskegg 3 Nächte bei der Heuernte gewesen sind, erfährt es Þorgeir Starkaðarson.

K. 130, 41. Nach der Verbrennung Njáls gibt Flosi seinen Helfershelfern den Rat, auf dem Gebirge Þríhyrning zu warten, bis die 3. Sonne vom Himmel ist.

K. 151, 16. Nach dem zweiten Kampf Káris mit den Mordbrennern sucht ein Aufgebot der waffenfähigen Mannschaft 3 Tage lang nach Kári und Björn.

K. 2, 21. Hrut bleibt 3 Wochen auf der hohen See, bis er nach Norwegen kommt.

K. 92, 2. Gemäss der Verabredung mit seinem Freund Rúnólf soll þráin diesen besuchen, wenn 3 Wochen oder 1 Monat vom Winter verflossen sind. Dieses ist die Todesfahrt þráins.

K. 45, 25. Nachdem Sigmund durch Skarphedín getötet ist, vergehen 3 Þinge, ohne dass Gunnar den Prozess wegen des Totschlags anhängig macht.

K. 2, 16. 19. Unn, die Tochter des Mordr, soll 3 Winter lang dem Hrut verlobt bleiben.

K. 97, 9. Nach der ersten erfolglosen Werbung um Hildigunn, für seinen Pflegesohn Høskuld erbittet sich Njál eine Frist von 3 Wintern.

K. 102, 6. Als Hall von þangbrand getauft wird, ist er 3 Winter alt.

K. 106, 1. 3 Winter nach dem Tode Høskulds, Njáls Sohn, wird dieser an Lyting durch seinen Sohn Ámundi den Blinden gerächt.

Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienverhältnisse.

K. 13, 1. Es werden 3 Brüder, Söhne des Óleif hjalti, genannt: þórarin, Ragi und als dritter Glúm. Dieser wirbt um die schöne Hallgerð.

Andere Angaben.

K. 70, 11. Ólaf Pfau schenkt dem Gunnar 3 Kostbarkeiten, einen goldenen Ring, einen Mantel aus dem Besitz des Irenkönigs Myrkjartan und den Hund Sam, ein Geschenk aus Irland. Dieser weiss von jedem genau, ob er seines Herrn Freund oder Feind ist. Vor dem Überfall auf Gunnar wird dieser Hund zuerst unschädlich gemacht, zeigt aber mit lautem Geheul noch im Tode seinem Herrn die Ankunft der Feinde an. (K. 75—76, 1.)

K. 147, 12. Þorgeir gibt dem Hall von Síða zur Versöhnung einen goldnen Ring und einen Scharlachmantel. Als drittes Kleinod schenkt ihm Kári ein Silberhalsband mit 3 Goldkreuzen darauf.

K. 157, 20. Hrafn der Rote gelobt dem Petrus in der Schlacht bei Clontarf eine 3. Romfahrt, wenn er ihn aus den Klauen der Teufel, die ihn schon gepackt haben, befreit (Ausland).

Zeitbestimmungen.

K. 145, 80. Nach dem Vergleich auf dem Allthing bleiben die Söhne des Sigfús zwei Nächte zu Hause, aber am 3. Tag reiten sie zum Raufarfell und werden von Kári überrascht.

Dreizahl in der Wiederholung.

Fälle der schlichten Wiederholung:

a) durch einfache Erwähnung:

K. 40, 1. Njál lässt sich die Nachricht von Brynjólfs Tod durch Þórð dreimal erzählen.

K. 78, 7. Njál lässt sich die Strophe, die Gunnar im Grabhügel gesprochen hat, dreimal vorsagen.

K. 124, 23. Hrođny, die Tochter des Høskuld, hält dem Ingjald, der sich am Überfall gegen Njál beteiligen will, vor Augen, dass Njál ihn dreimal aus der Acht gelöst hat.

K. 154, 12. Der Irenkönig Brján verzeiht den Verurteilten dreimal dieselbe Freveltat (Ausland).

K. 157, 12. Úlf hreða stösst in der Brjáns-Schlacht bei Clontarf dreimal so fest nach dem stichfesten Bróðir, dass er jedesmal vornüberfällt (Ausland).

K. 115, 4. Dem Ljót, Flosi's Sohn, ist geweissagt worden, wenn er in 3 Sommern vom Thing wieder heil nach Hause käme, würde er der grösste und älteste Häuptling in seinem Geschlechte werden.

b) durch Wiederholung in der Handlung:

K. 12, 17—20. Dreimal werden Ósvif und seine Gefährten auf dem Rachezug gegen Þjóstólf durch Nebel und Augenverblendung in die Irre geführt.

K. 77, 6—9. Die Feinde Gunnar's machen auf sein Haus dreimal einen Angriff, dreimal eine Ruhepause und müssen dreimal zurückweichen.

Wiederholung mit Achtergewicht:

K. 9—77. Dreimal ist Hallgerð verheiratet, dreimal wird

sie von ihrem Gatten geschlagen, und dreimal muss ihr Gatte diesen Schlag mit dem Tode büßen. Die Steigerung liegt in den Umständen der Werbung und in der Person des Werbenden.

In erster Ehe wird Hallgerð ohne ihre Einwilligung mit Þorvald Ósvifsson verheiratet. Die Ehe ist daher nicht glücklich. Der Schlag, den Hallgerð ins Gesicht erhält, ist so stark, dass sie blutet. (K. 9—11.)

Über ihre zweite Ehe mit Glúm Óleifsson wird Hallgerð vorher gefragt und willigt gern ein. Glúm gibt ihr in einem kleinen Zwist nur einen leichten, nicht ernst gemeinten Schlag auf die Hand (K. 13—17).

Gunnar Hámundarson, ihr dritter Gatte, lernt Hallgerð schon vor seiner Werbung kennen. Hallgerð selbst warnt ihn vor einer Ehe mit ihr. Ebenso Hallgerðs Onkel Hrut und Njál. Trotzdem heiratet Gunnar sie. Im Zorn über einen Fleischdiebstahl der Hallgerð versetzt er ihr einen Schlag auf die Wange. Auch Gunnar büsst diesen Schlag mit dem Tode. Als im Kampf gegen seine Feinde, die ihn in seinem Gehöft überfallen, seine Bogensehne gesprungen ist, und er Hallgerð um zwei Haarlocken für eine neuen Bogensehne bittet, schlägt sie ihm rachsüchtig seine Bitte ab, macht ihn wehrlos und veranlasst so mittelbar auch den Untergang Njáls (K. 33—77).

K. 36—45. Hallgerð verursacht aus Hass gegen Bergþóra auf Gunnars und Njáls Seite 3 Paare von Totschlägen. Die Steigerung liegt einmal in den Personen, durch die von Njáls Seite aus die Totschläge gerächt werden: der erste durch einen unfreien Knecht, der zweite durch Þórð, den Pflegevater der Söhne Njáls, der dritte aber in einem Gefecht durch Njáls Söhne selbst, dann noch in den Opfern, die auf Njál's Seite fallen. Die ersten zwei sind Knechte, der dritte ist Þórð, der Pflegevater der Njálssöhne.

K. 37—45. Dreimal bezahlt Njál um des Friedens willen Busse an Gunnar, das dritte Mal für den Sigmund freiwillig.

K. 88, 30—48. Der Jarl Hákon untersucht dreimal þráins Schiff nach Hrapp. þráin wird durch immer stärkere Drohungen

Hákons eingeschüchtert. Das dritte Mal lässt Hákon das ganze Schiff, selbst die Ladung durchstöbern. Aber Hrapp wird nicht gefunden, er hat sich oben im Segel versteckt.

K. 88, 30—50. Dreimal errät Hákon, nachdem er das Schiff verlassen hat, den richtigen Aufenthaltsort Hrapps; das dritte Mal aber zu spät, da zur rechten Zeit günstiger Fahrwind kommt, und þráin mit seinem Schiff davonfährt (Ausland).

K. 89, 7. Beim Angriff des Jarls Hákon auf die Njáls-Söhne ersteigt Áslak dreimal das Schiff der Njáls-Söhne. Beim 3. Ansturm erhält er den Todesstoss (Ausland).

K. 156, 1—6. Nachdem der Wikinger Bródir dem Sigtrygg gegen dessen Vater Brján seine Unterstützung versprochen hat, ereignen sich in den 3 folgenden Nächten schreckliche Wunderzeichen. In der ersten Nacht regnet es unter grossem Getöse kochendes Blut. Von jedem Schiff stirbt ein Mann. In der 2. Nacht werden alle wieder durch ein Getöse aus dem Schlaf geschreckt. Die Schwerter fliegen von selbst aus der Scheide, die Äxte und Speere fliegen in die Luft, kämpfen dort gegen einander und verwunden viele Männer. Wieder stirbt von jedem Schiff ein Mann. In der 3. Nacht dasselbe Getöse. Raben mit ehernen Schnäbeln und Krallen stürzen sich so heftig auf die Wikinger, dass diese sich ihrer mit Schwert und Schild kaum erwehren können. Der Kampf dauert bis zum Tag. Jedes Schiff hat wieder einen Toten. Nach dem Erwachen aus unruhigem Schlaf stöhnt Bródir mühsam und sucht bei seinem Gefährten Óspak Rat (Ausland).

Die Njála ist die juristische Saga. Auch diese Rechtsangaben werfen etwas für unsere Untersuchung ab.

K. 2, 11. Das Vermögen der Unn, Mord's Tochter, soll von Hrut um ein Drittel in der Ehe vermehrt werden.

K. 135, 19—23. Bei der Erhebung der Anklage wegen Totschlags gegen Flosi für Helgi Njálsson nennt Mord Valgards-son 3 Arten von Todeswunden: Wunden, die das Gehirn getroffen, die Brusthöhle geöffnet haben oder bis aufs Mark der Knochen gehen.

»3 Mark Silber.«

K. 8, 4. Mǫrð beantragt gegen Hrut eine Busse von 3 Mark (Silber), wenn dieser nicht das Vermögen zurückzahlt.

K. 49, 8. Otkel und Skamketel geben dem Mǫrð 3 Mark Silber, dass er ihnen helfe, bis Hallgerð des Diebstahls überführt ist.

K. 105, 6. Der Gesetzessprecher Hall von Síða gibt dem Goden Þorgeir 3 Mark Silber, dass er das Gesetz vortrage.

K. 134, 20. Flosi erkaufte sich mit je 3 Mark Silber die Unterstützung auf dem Thing von Þorkel fullspak und dessen Bruder Þorvald.

K. 138, 13. Kol, der Sohn des Víga-Skuta, und Eyvind Þorkelsson verkaufen dem Flosi für 3 Mark Silber ihre Unterstützung.

K. 142, 68. Mǫrð soll für jeden Richter, den er falsch ernannt hat, 3 Mark Silber Busse zahlen.

K. 142, 57. Der sitzt mit Recht in der Jury, der 300 an Land besitzt.

K. 123, 4. Der Gode Snorri schlägt als Schiedsrichter beim grossen Prozess auf dem Allthing für den Totschlag an Hǫskuld eine 3fache Mannesbusse vor.

K. 145, 64. Njál wird von den Mordbrennern mit dreifachem Mangeld gebüsst.

Die Dreizahl mit Achtergewicht finden wir im dreigeteilten Aufbau des grossen Prozesses für den toten Njál auf dem Allthing.

K. 141—145. Dieser Prozess gliedert sich in 3 Abschnitte: die langen Verhandlungen an dem Viertelgericht, die Vereitelung der Aburteilung des Flosi an dem Viertelgericht und die Verhandlung vor der fünften Gerichtskammer. Während in den beiden ersten Abschnitten durch Formeinwendungen und Kniffe des Eyjólf die Verhandlungen lange verzögert und schliesslich vereitelt werden, verdirbt sich der Prozessführer von Njáls Partei, Mǫrð, vor der fünften Gerichtskammer selbst durch groben Formfehler den ganzen Erfolg. Infolgedessen nimmt der Berater

Mord's, Þórhall, mit dem Schwerte Rache für Njál; ein grosser Kampf entbrennt, der durch Vermittlung von Hall und Snorri doch zu einem für Njál's Freunde günstigen Vergleich führt.

Auch ein Fall der Wiederholung mit Achtergewicht gehört hierher:

K. 142. Im Prozess von dem Viertelgericht wegen der Verbrennung Njál's macht Eyjólf durch Nachweis von Formfehlern dreimal die Anklage Mord's zunichte, aber dreimal werden auch seine Einwendungen durch Þórhall's klugen Rat zurückgewiesen. Das dritte Mal haben schon Eyjólf und Flosi frohlockt und sich gerühmt. Doch Þórhall wusste trotzdem noch einen Weg.

Gruppe »Westland»:

Die Fälle der reinen Dreizahl.

Harð. K. 7 (S. 16). Ein Halsband fällt auf den Boden und zerspringt in 3 Stücke.

Heið. K. 12 (S. 308). 3 Pferde befinden sich im Zaun, als Snorri den Þorstein Gíslason überfällt.

Heið. K. 22. Als Kollgrís für die Fahrtgenossen das Frühstück richten soll, sind 3 Portionen für 3 Männer verschwunden.

»3 Schiffe.»

Flóam. K. 3. Als Leif mit den Jarlssöhnen Herstein und Holmstein zusammenstösst, hat er nur 3 Schiffe, wird aber dann durch den alten Olmoð gerettet (Ausland).

Harð. K. 17 (S. 52). Björn blásiða verliert im Kampf mit Sigurð Torfáfóstri 3 Schiffe (Ausland).

Harð. K. 27 (S. 85). Die Holmveriar kommen dem angegriffenen Hörð mit 3 Schiffen zu Hilfe.

Heið. K. 11 (S. 305). 3 Schiffe sind im Sommer nach Eyrar gekommen.

»3 Kleinode.»

Flóam. K. 16. Þorgils verspricht demjenigen seiner Begleiter 3 kostbare Kleinode zum Eigentum, der als erster in das unterirdische, von bewaffneten Männern besetzte Haus geht (Ausland).

Harð. K. 15 (S. 46). Hǫrð erklärt sich bereit, in den Grabhügel des Soti hinabzusteigen, wenn er 3 Kleinode als Eigentum behalten dürfe. Er wählt sich Schwert, Helm und Ring.

Bjarn. K. 12 (S. 27). Björn überbringt dem Þórð auf Hitarnes bei seinem Besuch 3 »gehende Kleinode«, zwei Hengste und einen Hund.

»3 Mark Silber.«

Flóam. K. 12. Der zehnjährige Þorgils nimmt einigen Knechten, die einen Grabhügel zum Geldgewinn erbrechen, 3 Mark Silber weg. Diese 3 Mark Silber schenkt er vor seiner Auslandsreise seinen Spielkameraden.

Flóam. K. 19. Ásgrím besticht den Svart mit 3 Mark Silber, dass er den Þorgils töte.

Flóam. K. 32. Ásgrím schenkt dem Knecht Kol 3 Mark Silber, damit er seinen Herrn, den Þorgils, meuchlings erschlage.

Gunnl. K. 3, 6. Jófríð gibt dem Hirten Þorvarð 3 Mark Silber zum Lohn, weil er ihre Tochter Helga heimlich zu Egil's Tochter Þorgerð gebracht hat.

Gunnl. K. 14, 25. Im Holmgang zwischen Gunnlaug und Hrafn soll sich der mit 3 Mark Silber vom Holmgang lösen, der verwundet wird.

Bjarn. K. 17 (S. 37). Björn muss 3 Mark Silber zahlen als Busse für Errichtung einer Neidstange und einen Spottvers.

Heið. K. 10 (S. 302). Þordís schenkt ihrem Vetter Gest zu seiner Auslandsreise 3 Mark Silber.

»3 Personen.«

Gunnl. K. 4, 4. Beim Gastmahl zu Hjarðarholt sitzen dem Þorstein 3 junge Mädchen gegenüber, darunter Helga.

Gunnl. K. 9, 6. Gunnlaug begegnet in den Strassen Londons 3 Männern; der Anführer ist Þórorm, mit dem Gunnlaug später wegen Geldgeschichten in Streit gerät (Ausland).

Gunnl. K. 9, Strophe 5. Gunnlaug will von England aus 3 Könige besuchen (Ausland).

Bjarn. K. 2. (S. 4). 3 Norweger fahren vom Schiff in der Mündung der Gúfa weg zum Aufenthalt bei dem Bauern Skuli.

Bjarn. K. 30 (S. 63). Eine Magd berichtet dem Þorvald und Þórð, dass ausser Bjorn nur noch 3 Männer zu Hause seien.

Heið. K. 10 (S. 299/300). 3 Bauern, Illugi svartí, Þorstein Gíslason und Kleppjárn, beherbergen abwechselnd den Winter über den wegen Totschlags flüchtigen Gest.

3 Mann, verwundet oder getötet.

Flóam. K. 6. Flosi Þorbjarnarson erschlägt vor seiner Abreise von Norwegen dem König Harald 3 systlumenn (Ausland).

Harð. K. 23 (S. 76). Im Kampfe zwischen Geir und Ref sind auf Seiten Ref's 3 Mann gefallen.

Hóens. K. 13. Nach dem Kampfe am Knechtestrom zählt man auf Odd's Seite, ausser den Totem, 3 Schwerverwundete.

Gunnl. K. 16, Strophe 21. Guunlaug tötet, bevor er mit Hrafn kämpft, 3 Mann.

Bjarn. K. 19 (S. 45). Björn tötet 3 Mann, alle ohne Bussgeldpflicht.

Bjarn. K. 34 (S. 72). Björn tötet im letzten Zusammentreffen mit Þórð 3 Mann.

»3 zusammen.»

Flóam. K. 18. Helgi trausti wird in Stärke von »3 zusammen» unterwegs von Þorgrím überfallen.

Hóens. K. 11. Þórð gellir findet, »3 zusammen», bei Blundketil bei sehr schlimmen Wetter die beste Aufnahme.

Gunnl. K. 2, 4. »3 zusammen», Þorstein Egilsson, Bergfinn und Atli, bauen die zerfallenen Budenwände wieder auf.

Bjarn. K. 18 (S. 39). Trotz Warnung vor einem Überfall reitet Bjorn nur »3 zusammen» von Bauern Arnor weg.

»Selbdritt.»

Flóam. K. 18. Þorgrím's Sohn Hæring reitet, um Hilfe zur Vatrache zu suchen, »selbdritt» zu Teit Ketilbjarnarson.

Harð. K. 40 (S. 116). Bei der Ausübung der Vatrache an Þórð Kolgrímsson ist Grínkel »selbdritt».

Hóens. K. 8. Hóensna-Þóri stösst »selbdritt» zur Schar Þorvald's und Arngrím's.

Die Zahl »30«.

Harð. K. 19 (S. 61). Illugi will dem Hörð ausser Land 30 Kühe und 30 Knechte geben.

Hóens. K. 1. Blundketil besitzt 30 Pachtgüter.

»30 Mann.«

Flóam. K. 25. Þorstein ist der Anführer von 30 Geächteten, die in Grönland durch Raub grossen Schaden anrichten (Ausland).

Harð. K. 4 (S. 10). Koll macht sich mit seiner Braut in Begleitung von 30 Mann auf den Weg.

Harð. K. 11 (S. 31). Illugi reitet mit 30 Mann zu seiner Hochzeit.

Hóens. K. 8. Þorvald und Arngrím reiten mit 30 Mann zur gerichtlichen Vorladung des Blundketil.

Hóens. K. 12. Herstein zieht mit 30 Mann zu Þorvald Oddson.

Hóens. K. 14. Bei dem kranken Herstein bleiben beim Ausritt zum Allthing 30 Mann zurück.

Gunnl. K. 17, 4. Illugi reitet mit 30 Mann von Gilsbakki nach Mosfell.

Bjarn. K. 27 (S. 56). Als Þorstein bei Björn Zuflucht vor dem Wetter sucht, hat dieser nahezu 30 Mann in seinem Gehöft
Die Zahl »300«.

Hóens. K. 14. Tungu-Odd reitet mit 300 Mann zum Allthing.
Zeitbestimmung.

»3 Nächte.«

Flóam. K. 20. Vor der Ausfahrt nach Grönland wartet Þorgils 3 Nächte auf seine kranke Tochter Þorný, lässt sie aber dann zurück.

Flóam. K. 24 (S. 147). Als Þorgils und seine Gefährten schon 3 Nächte auf dem Meere ohne Wasser sind, sehen sie an Land ein Leinwandzelt (Ausland).

Gunnl. K. 9, 10. Gunnlaug setzt dem Þórorm eine Frist von 3 Nächten, seine Schuld zurückzuzahlen oder zum Holmgang anzutreten (Ausland).

Gunnl. K. 14, 21. Gunnlaug fordert den Hrafn wegen der schönen Helga zum Holmgang heraus mit einer Frist von 3 Nächten.

Gunnl. K. 16, 14. Gunnlaug ringt nach dem Zweikampf mit Hrafn noch 3 Nächte mit dem Tode (Ausland).

Bjarn. K. 8 (S. 19). Björn kommt 3 Nächte später als Þórð zum König Ólaf (Ausland).

»3 Wochen.«

Harð. K. 29 (S. 90). Vor dem Anschlag auf Indriði ist Hørð mit seinen Gefährten 3 Wochen zu Hause.

Heið. K. 11 (S. 306). Innerhalb 3 Wochen will Þorstein Gíslason das Holz eines gekauften Schiffes auf seinen Hof schaffen lassen.

»3 Winter.«

Flóam. K. 3. Nach dem Urteil des Hallstein müssen Ingólf und Leif den Bezirk Firðafylki verlassen, bevor 3 Winter vergangen sind (Ausland).

Harð. K. 1 (S. 4). Grímkel Bjarnarson und Rannveig, die Tochter des Þorbjörn, leben nicht länger als 3 Winter zusammen; dann stirbt sie.

Harð. K. 7 (S. 15). Als Hørð 3 Winter alt ist, ist er schon sehr entwickelt.

Harð. S. 117. Hørð ist 3 Winter in der Acht gewesen (Bei Heusler nicht erwähnt).

Bjarn. K. 4 (S. 11). Nachdem Björn 3 Winter in Russland sich aufgehalten hat, fährt er nach Norwegen zurück (Ausland).

Bjarn. K. 5 (S. 13). Björn und Auðun baksiki treiben 3 Winter das Wikinghandwerk (Ausland).

Heið. K. 41. Barð hält sich 3 Winter in grossen Ehren beim König von Byzanz auf, bis er in einer Seeschlacht fällt (Ausland).

»3 Winter Verlobungszeit.«

Flóam. K. 10. Þórunn erprobt 3 Winter lang den Charakter des Þorgrím und heiratet ihn dann.

Gunnl. K. 7, 25. Helga soll Gunnlaug's versprochene Gemahlin sein, aber noch 3 Winter warten.

Bjarn. K. 2. Oddný, die Tochter Þorkel's soll nach der Vereinbarung dem Björn 3 Winter verlobt bleiben. Wenn aber

Björn innerhalb der Frist von 3 Wintern nicht von Norwegen zurückkommt, soll þorkel sie wieder frei vergeben können.

»30 Winter.«

Harð. K. 19 (S. 60). Als Hqrð Grimkelsson mit seiner Frau Helga nach Island kommt, ist er 30 Winter alt.

Dreizahl mit Achtergewicht.

Harð. S. 117. Der Priester Styrmir führt 3 Gründe für Hqrð's Berühmtheit an: Er ist hervorragend gewesen wegen seiner persönlichen Eigenschaften, dann wegen seiner hohen Schätzung im Ausland, dass er sogar eine Jarlstochter zur Frau erhielt, zuletzt aber ganz besonders, weil für keinen einzigen anderen Mann in Island so viele Männer der Blutrache zum Opfer gefallen sind, ohne wieder gebüsst zu werden.

Gunnl. K. 5, 7—17. 3 besonders charakteristische Auftritte aus Gunnlaugs Jugend werden breit erzählt. Erst 12 Jahre alt, bittet er seinen Vater um eine Reiseausrüstung, doch ohne Erfolg. Kurz darauf holt er sie sich selbst, aber sie wird ihm wieder abgenommen. Als 3. Episode wird sehr anschaulich erzählt, wie Gunnlaug zur Probe um Helga, þorstein's Tochter freit, um dieselbe Helga, die in seinem späteren Leben sein Schicksal bedeutet.

Heið. K. 18. Drei Arbeiten trägt Barði dem þórð melrakki als Strafe für seinen Spott auf, die er am selben Abend noch und am folgenden Tag vollbringen soll. Zunächst soll er am selben Abend noch 40 Lasten Heu zusammenbringen. Am Morgen soll er den schnellen Leithammel Fleygi, der von der Weide gelaufen war, fangen. Endlich soll er am selben Morgen noch im Armbardal einen 5 Winter alten Ochsen suchen, schlachten und alles Fleisch südwärts nach Borg bringen.

Hóens. K. 10. Gunnar will sich über die Verheiratung seiner Tochter þuríð noch mit 3 Menschen beraten, mit ihrer Mutter, ihr selbst und ganz besonders noch mit ihrem Ziehvater þórð gellir.

Zeitbestimmungen.

Harð. K. 26 (S. 81). In der 3. Nacht, nachdem þorbjorn auf die Insel der Holmverjar gekommen ist, bringen diese die

Kiste, die Orm's Kleinodien enthält, dem Eigentümer wieder zurück.

Høens. K. 2 u. 3. Am 3. Tag nach der Ankunft des Schiffes lädt Blundketil den Steuermann Orn zu sich ein und verfeindet sich dadurch mit Tungu-Odd.

Flóam. K. 5. Lopt fährt jeden 3. Sommer für seine Verwandten nach Norwegen, um dort in dem Tempel, den sein Grossvater mütterlicherseits in Gaular unterhalten hat, zu opfern.

Bjarn. K. 18 (S. 37). Im 3. Sommer nach der Errichtung der Neidstange durch Björn kommt während der Zeit des Allthings ein Schiff nach Eyrar, mit Ottar und Eyvind an Bord.

Dreifache Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

Flóam. K. 15. Schon 3 Winter nacheinander hat der Jarl Hákon keinen Tribut mehr bekommen, als er dem Þorgils den Auftrag gibt, den Tribut einzuziehen (Ausland).

Flóam. K. 17. Bei seinem Aufenthalt in Uppland tötet Þorgils nacheinander 3 Wikinger, den Raudvið, den Snækoll und den Snæbjörn (Ausland).

Bjarn. K. 34 (S. 73 u. 75). Þórd bezahlt dem Ásgrím dreimal 300 Silber, einmal als Wergeld für Ásgrím's Bruder Björn, dann zu seiner eigenen Sicherheit und endlich zur Sicherheit für Kalf.

Wiederholung mit Achtergewicht:

Flóam. K. 16. Als Þorgils dem Jarl Hagi die beiden geraubten Frauen zurückbringt, werden ihm nacheinander 3 Ringe geschenkt, der 1. vom Jarl, der 2. von dessen Mutter und der 3. von dessen schöner Tochter (Ausland).

Flóam. K. 20. Dreimal gibt der Gott Þór dem Þorgils seinen Unwillen über dessen Abfall zum Christentum kund. Zum 1. Mal droht er ihm im Traum mit Vergeltung. Am Morgen darauf ist Þorgils' Zuchteber tot. Im 2. Traum kündigt er ihm Vermögensverlust an. In der folgenden Nacht geht ihm ein alter Ochse zu Grunde. Die nächste Nacht verbringt Þorgils bei dem toten Ochsen. Als er am Morgen heimkommt, ist er an vielen

Stellen blau, und die Leute halten es für sicher, dass er mit dem Gott Þór gekämpft hat.

Flóam. K. 21. Vor und während der Fahrt nach Grönland erscheint Þór dem Þorgils noch dreimal im Traum als grosser Mann mit rotem Bart. Das 1. Mal prophezeit Þór ihm schwierige Fahrt, wenn er nicht zu seinem alten Glauben zurückkehre. Þorgils segelt trotzdem ab. Als unterwegs infolge Windstille Speise und Trank knapp werden, erscheint Þór zum 2. Mal und fragt Þorgils über die Richtigkeit seiner Prophezeiung. Þorgils weist ihn auch jetzt ab. Als im Herbst einige Fahrtgenossen schon dem Þór opfern wollen, erscheint dieser zum 3. Mal und verspricht ihnen in 7 Tagen einen Hafen, wenn Þorgils sich ihm wieder zuwende; der aber verweigert ihm alles. Trotz des Nahrungsmangels wirft Þorgils noch einen von Þór geforderten Ochsen über Bord und erreicht schliesslich eine Woche vor Winteranfang Grönland (Ausland).

Flóam. K. 24. Drei Mann verlassen am Morgen nacheinander das Zelt, bis das Verschwinden des Bootes allgemein offenbar wird. Zuerst erscheint Kol, entdeckt das Boot nicht, legt sich aber wieder nieder und sagt nichts. Als zweiter geht Þorleif hinaus, wird aber nichts gewahr. Endlich erscheint der Anführer Þorgils selbst, vermisst das Boot und verkündet es allen (Ausland).

Harð. K. 15 (S. 45). Zweimal öffnen Hróar, Hǫrð und ihre Gefährten den Grabhügel des Wikingers Soti, und zweimal schliesst er sich am Abend wieder. Nach langem Zureden Hǫrð's öffnen ihn Hróar und die anderen zum dritten Mal am 3. Tag und legen das von Björn geschenkte Schwert in die Öffnung. Jetzt bleibt der Grabhügel offen.

Harð. K. 25 (S. 78/79). Hǫrð überfällt die Zauberin Skroppa und soll durch 3 Zaubereien getäuscht werden. Die Zauberin verwandelt sich mit zwei Bauerstöchtern in 3 Eschen-truen. Bei der Haussuchung sieht Hǫrð diese Eschen-truen, verbietet aber, sie zu zerschlagen. Als er das Haus verlässt, trifft er auf eine junge Sau mit 2 Ferkeln. Im selben Augenblick

glauben sie auch eine bewaffnete Menge auf sich zukommen zu sehen, und Hǫrð's Begleiter wollen schon fliehen. Doch Hǫrð tötet die junge Sau durch einen Steinwurf und alle Zaubereien verschwinden.

Harð. K. 35 (S. 104). Dreimal greift den Hǫrð beim Endkampf die Todeswalkyrie (herfjotr) an, und dreimal schlägt er sie zurück. Das 3. Mal springt er über den Kreis der ihn umringenden Männer, nachdem er vorher 3 Mann getötet hat.

Hóens. K. 4—5. Dreimal wird Blundketil von seinen Pächtern um Hilfe gegen die Heunot gebeten. Das 1. Mal ist es ein Pächter, das 2. Mal sind es zwei. Diesen hilft Blundketil noch aus der Not. Zum 3. Mal erscheinen wieder zwei Pächter; aber diesen kann er nichts mehr von seinem eigenen Heuvorrat abgeben. Blundketil empfiehlt ihnen nun den Hóensna-Þóri, der ihnen Heu verkaufen soll, und führt dadurch den Konflikt herbei, dass er selbst den Þóri zu diesem Heuverkauf zwingt.

Hóens. K. 5. Dreimal verstösst Hóensna-Þóri bei der Ankunft Blundketils gegen die Regeln der Gastlichkeit. Obwohl er den Blundketil auf sein Gehöft zureiten sieht, verriegelt er die Tür und setzt sich zum Frühstück. Als dann Blundketil ihn herausbitten lässt, gibt ihm Hóensna-Þóri die Antwort, er habe nichts mit ihm zu schaffen. Blundketil betritt schliesslich ohne Einladung Þóri's Stube und begrüsst diesen. Aber dieser treibt seine Rüppelhaftigkeit soweit, dass er Blundketil's Gruss gar nicht erwidert.

Hóens. K. 5. Dreimal weigert sich Hóensna-Þóri, dem Blundketil Heu zu verkaufen. Als zum 3. Mal Blundketil ihm die günstigsten Verkaufsvorschläge bis zur Selbsterniedrigung macht, antwortet Þóri auf all dies mit einer groben Beleidigung.

Hóens. K. 5. Blundketil macht dem Þóri drei Vorschläge, ihm das Heu zu vergüten. Er will es in Natur zurückerstatten, dann mit Silber bezahlen, schliesslich den Wert in Waren ersetzen. Bei allem hat Þóri Ausflüchte. Blundketil zeigt die grösste Nachgiebigkeit und macht zur letzten Bezahlart noch 3 besondere Anerbietungen: er will die Waren selbst herschaffen

lassen, sie zum Schutz gegen die Witterung in Häute verpacken und sogar den Winter über bei sich aufbewahren. Alles nützt nichts. Schlimmes voraussagend trennt sich Blundketil von Þóri.

Hóens. K. 6—7. Hóensna-Þóri macht 3 Bittgänge zu angesehenen Männern, um sich Recht gegen Blundketils gewaltsames Vorgehen zu verschaffen, aber dreimal werden seine Übertreibungen berichtet. Bei Arngrim, dessen Sohn Helgi Þóri's Pflegesohn ist, hat er keinen Erfolg, da Helgi seinem Vater die Wahrheit erzählt. Ebenso geht es bei dem Goden Odd. Doch der 3. Bittgang zu Þorvald, dem Sohne Odd's, hat Erfolg. Diesem verspricht Þóri die Hälfte seines Vermögens. Þorvald übernimmt seine Sache, obgleich der alte Arngrim selbst den wahren Hergang beim Heukauf berichtet und düstere Ahnungen ausspricht.

Hóens. K. 3, 6 u. 8. Dreimal kommt Blundketil mit Odd's Familie in feindselige Berührung. Zunächst nur mittelbar mit Odd selbst durch die Angelegenheit mit dem Norweger Orn und dann durch den Heukauf bei Hóensna-Þóri. Das 3. persönliche Zusammentreffen mit Odd's Sohn Þorvald führt zur Katastrophe.

Hóens. K. 10—11. Dreimal bewirbt sich Herstein, der Sohn Blundketil's, um die Hilfe angesehener Männer zur Blutrache für seinen Vater. Þorkel trefill nimmt, ohne zu ahnen, was vorgefallen, das Vieh, das Þorbjörn und Herstein nach der brenna zu ihm treiben, gern auf und verspricht auch fernerhin seine ganze Hilfe. Auf Þorkel's Rat reiten sie zu Gunnar. Dreimal werden sie hier begrüsst, zweimal durch einen Knecht, erst zum 3. Mal durch Gunnar selbst. Þorkel wirbt nun für Herstein um Gunnar's Tochter Þuríð. Eingeschüchtert durch Þorkel's Drohungen verlobt Gunnar schliesslich seine Tochter dem Herstein. Von grösster Wichtigkeit ist die Gewinnung des Þórðgellir, des Ziehvaters der Þuríð, dessen Misstrauen erst überwunden werden muss. Gunnar verknüpft Þórð's Ehre durch dessen Einwilligung in 3 in sich gesteigerte, die Heirat betreffende Forderungen auf's innigste mit Herstein's Heirat.

Hóens. K. 10—12. Dreimal wird die Nachricht vom Mordbrand erst erzählt, nachdem Herstein seinen Zweck erreicht hat.

Die Steigerung liegt im abnehmenden Eindruck, den die Nachricht macht. Þorkel trefill gibt nur seiner ehrlichen Entrüstung über diese Freveltat Ausdruck. Bei Gunnar hält sich die Entrüstung über den Mordbrand und der Ärger über den Betrug, weil ihm Þorkel die Brandlegung erst nach der Verlobung seiner Tochter mitteilt, die Wage. Þórð gellir ist nur äusserst erzürnt, weil Gunnar und Þorkel ihn so schändlich hintergangen haben.

Hóens. K. 12. Dreimal soll ein Gelübde am Hochzeitsabend Hersteins abgelegt werden. Herstein gelobt, dass er vor Schluss des Allthings die volle Ächtung des Arngrím oder eigenes Bestimmungsrecht der Strafe erhalten haben werde. Gunnar gelobt dasselbe gegen Þorvald, Odd's Sohn. Þórð gellir, der mächtigste von allen, lehnt trotz Gunnar's Aufforderung es ab, auch ein Gelübde zu leisten. Dennoch ist er später der Hauptprozessführer.

Hóens. K. 15. Dreimal bittet der schurkische Órnólf den Herstein, nach seiner kranken Kuh zu sehen. Das 1. Mal schlägt es ihm Herstein rundweg ab. Das 2. Mal erinnert ihn Órnólf an die grosse Hilfsbereitschaft seines Vaters Blundketil, der ihm die Kuh geschenkt habe. Herstein verspricht, ihm eine andere Kuh zu schenken; doch Órnólf bittet ihn zum letzten Mal, erst einmal selbst nach der Kuh zu sehen. Jetzt geht Herstein mit ihm und wäre beinahe in den ihm von Hóensna-Þóri gelegten Hinterhalt geraten.

Hóens. K. 16. Dreimal fragt Gunnar den über den Besuch des Þórodd bei Jófríð erregt ausschauenden Knaben nach der Ursache der Erregung. Das 1. Mal ganz allgemein, warum er es so eilig habe. Das 2. Mal schon genauer: »Siehst du etwas Neues?«. Das 3. Mal ganz bestimmt: »Ist irgend ein Mann auf den Hof gekommen?«.

Hóens. K. 16. Dreimal verschweigt der Knabe auf Gunnar's Frage den Besuch des Þórodd. Das 1. Mal gibt er keine Antwort; das 2. Mal antwortet er ausweichend; das 3. Mal sagt er eine glatte Lüge und gibt trotz Züchtigung weiter keine Antwort.

Höns. K. 16—17. Dreimal kommt Gunnar mit Odd's Familie in Berührung, und immer zeigt sich Þórodd freundlich gegen ihn. Das 1. Mal beim Besuch Þórodd's bei Gunnar's Tochter Jófríð. Obwohl Gunnar Þórodd's Werbung abweist, bleibt Þórodd doch freundlich. Dann lässt Odd sein Vieh auf Gunnar's Weide treiben, aber Þórodd vereitelt wieder seine feindselige Absicht. Endlich will Odd in offenem Angriff Gunnar von seinem Gehöft treiben. Auch jetzt rettet Þórodd den Gunnar vor dem Untergang, indem er sich mit Gunnar's Tochter verlobt und sich so auf dessen Seite stellt.

Höns. K. 17. Dreimal gibt Odd seiner feindseligen Stimmung gegen Gunnar in steigendem Masse Ausdruck. Zunächst in der Absicht, Nutzen aus dem Land in Ornöfsdal zu ziehen; dann gibt er seinem Sohn Þórodd den Auftrag, Mannschaft zu sammeln, mit der Begründung: »Ich will nun die Leute in Ornöfsdal von unserem Eigentum treiben«. Als er nun mit grosser Macht vor Gunnar's Gehöft kommt, und Þórodd ihn nach seiner Absicht fragt, antwortet er: »Ich will das Gehöft verbrennen und ebenso die Männer«.

Gunnl. K. 2, 7. 3 Vögel besuchen nacheinander in Þorstein's Traum den Schwan auf seinem Hause. Zuerst 2 Adler, die um den Schwan kämpfen, bis sie beide tot sind. Dann kommt ein unansehnlicher Falke geflogen, gewinnt den Schwan für sich und fliegt mit ihm davon. (Vergl. dazu die Auslegung des Traumes durch Bergfinn K. 2, 13 ff.)

Gunnl. K. 7, 11. Zweimal schlägt Gunnlaug 2 Gastgeschenke, die ihm Þorstein zum Abschied vor der Auslandsreise anbietet, aus, zuerst einen Fuchshengst und dann einen trefflichen Grauhengst. Aber als 3. Gastgeschenk bittet Gunnlaug den Þorstein um seine Tochter, die schöne Helga. Doch diese wird ihm zunächst verweigert.

Gunnl. K. 5—7. Dreimal wirbt Gunnlaug um Helga. Das erste Mal nur zur Probe, um die gesetzliche Formel der Werbung kennen zu lernen (K. 5, 14—17). Das 2. Mal im Ernst, doch ohne Erfolg (K. 7, 13—18). Zum 3. Mal wiederholt Gunnlaug

seine Werbung mit Unterstützung seines Vaters. Jetzt gewinnt er Helga (K. 7, 22—26).

Heið. K. 11. Dreimal in 3 aufeinanderfolgenden Jahren versucht Þorstein Stýrsson, an Gest die Vatrerrache zu vollziehen, und dreimal vergilt ihm Gest Böses mit Gutem. Auf der 1. Rachefahrt nach Norwegen schafft Gest den Þorstein nach einem Schiffbruch an Land zu einer Witwe, wo er selbst wohnt. Er muss aber nachts vor Þorstein zu dem mächtigen Bauern Eirik fliehen. Bei diesem überfällt ihn Þorstein im nächsten Jahr, verwundet ihn leicht, wird aber festgenommen. Auf Gest's Bitte wird ihm das Leben geschenkt. Gest tritt nun in die Schar der Væringar in Byzanz ein, wo Þorstein ihn im 3. Jahr während eines Ringkampfes zu erstechen sucht. Doch ohne Erfolg. Wieder erbittet Gest von den Væringar Þorstein's Leben und bezahlt sogar dessen Rückreise (Ausland).

Heið. K. 14. Dreimal fordert Bárði auf dem Allthing von Hárek, dem Vater der Mörder, Busse für seinen Bruder Hall. Zweimal ohne Erfolg. Im 3. Sommer verlangt er zum 3. Mal das Wergeld von Gísli, einem Verwandten Hárek's. Dieser verweist ihn hohnvoll auf einen Beutel mit 7 Mark Silber, den ihm in England ein Räuber geraubt habe.

Heið. K. 14. Dreimal bittet Bárði seinen Ziehvater Þórarin um Rat in der Sache der Bussgeldforderung. Das 3. Mal im 3. Sommer, sagt Þórarin, Bárði soll noch einmal auf dem Thing die Bussgeldforderung stellen; doch nicht öfter würde er ihm dazu raten; denn Gísli werde ihm so antworten, dass es rascher und leichter vorwärts gehe als vorher.

Heið. K. 15. Dreimal verlangt der Landstreicher Narfi von seinen Verwandten ein Schwert. Zweimal bei den Verwandten in Veggir und dann bei Þórólf's Frau. Diese verschafft ihm das Schwert, das er wünscht.

Heið. K. 30 u. 31. Dreimal entbrennt der Kampf auf der Hochlandsheide und endet immer mit dem Sieg der Männer aus dem Norden. Die letzte Verstärkung der Leute aus dem Süden kommt zu spät. Bárði und seine Leute sind schon abgezogen.

Egilssaga.

Die reine Dreizahl.

Drei als Verhältniszahl.

K. 10, 1. Þórólf geht mit 90 Mann nach Finnmarken, also mit dreimal so viel Leuten, als früher die Amtsverwalter mitgenommen haben (Ausland).

K. 14, 3. Bei den Kvänen besteht das Gesetz, das der König bei der Verteilung der Kriegsbeute ein Drittel vom Ganzen gegenüber seinen Gefolgsleuten erhalten solle (Ausland).

K. 14, 2. Bei dieser Beuteverteilung soll von Þórólf's Leuten jeder soviel bekommen als 3 Kvänen (Ausland).

Dreizahl in den verschiedensten Fällen.

K. 15, 3. Þórólf schickt dem König Harald 3 Biberfelle als Finnensteuer (Ausland).

K. 31, 13. Yngvar gibt dem dreijährigen Egil 3 Seeschnecken als Belohnung für sein schönes Gedichtchen.

K. 81, 50. Þorstein lässt 3 Ochsen in die Thingbude Egil's führen und dort zum Dank für dessen Hilfe schlachten.

K. 69, 5. Arinbjörn und Egil nehmen auf der letzten Wikingfahrt nach Saxland und Frisland 3 Dörfer ein (Ausland).

»3 Mark Silber.«

K. 80, 17. Der Besitzer des Knechts Þránd verlangt als Kaufpreis 3 Mark Silber für ihn.

»3 Schiffe.«

K. 19, 13. Þórólf erbeutet auf seinem letzten Wikingzug 3 Schiffe (Ausland).

K. 69, 1. Arinbjörn rüstet 3 Langschiffe zur Wikingfahrt (Ausl.)
3 Personen.

K. 45, 5. Nach der Tötung des Bárð wird Egil verfolgt. Seine Feinde suchen nach ihm in 3 Trupps von je 3 Mann, und 3 Mann bewachen das Schiff (Ausland).

K. 46, 14. Egil befreit auf der Fahrt durch Kurland 3 gefangene Dänen, Vater und 2 Söhne, aus einem unterirdischen Gefängnis (Ausland).

K. 57, 31. Als der Knecht, gemäss der Verabredung mit Egil, beim Gelage des Qnund das Erscheinen des Bären meldet, sind nur noch 3 Mann von der ganzen Gesellschaft wach, Qnund, Fróði und Hadd. Egil tötet diese später alle im Walde. (Ausl.)

3 Mann gefallen.

K. 55, 18. Strophe 21. In der Schlacht auf der Winheide fallen 3 Fürsten, Ólaf, Hring und Aðils (Ausland).

K. 57, 31. Vergl. oben Gruppe »3 Personen«, Fall 3.

K. 57, 20. Beim Kampf mit den Wegelagerern in Vermaland bleiben 3 Vermaländer tot am Platze (Ausland).

K. 75, 27. Wieder fallen beim 2. Kampf gegen die andere Partei der Vermaländer 3 Mann (Ausland).

»Selbdritt.«

K. 57, 21. Egil fährt »selbdritt« in einem Schiffein auf Kundschaft (Ausland).

»Und 3 andere Männer.«

K. 71, 1. Egil »und 3 andere Männer« seiner Gefolgschaft rüsten sich zur Fahrt nach Vermaland (Ausland).

Die Zahl »30«.

K. 15, 3. Hárek verleumdet den Þórólf beim König Harald, er habe vom Finnentribut 30 Biberfelle für sich zurückbehalten (Ausland).

»30 Mann.«

K. 10, 1. Vor Þórólf sind die Beamten des Königs Harald immer nur mit 30 Mann nach Finnmarken gefahren (Ausland).

K. 10, 3. Þórólf überfällt in einem Haus 30 Schweden (Ausl.).

K. 17, 2. Die Söhne der Hildiríð fahren mit 30 Mann nach Finnmarken (Ausland).

K. 74, 11. Die beiden Brüder des Arnvið von Vermaland legen sich mit 30 Mann gegen Egil in den Hinterhalt (Ausland).

Die Zahl »300«.

K. 11, 2. Harald hat nahezu 300 Mann, als er Þórólf besucht (Ausland).

K. 14, 8. Faravið, der König des Kvænlandes, hat 300 Mann, als er mit Þórólf zusammentrifft (Ausland).

K. 22, 2. Harald hat auf dem Zuge gegen Þórólf nahezu 300 Mann (Ausland).

K. 50, 9. Egil und Þórólf haben in England 300 Mann bei sich (Ausland).

K. 69, 2. Ariubjörn hat auf seiner Wikingfahrt, auf der ihn Egil begleitet, 300 Mann (Ausland).

K. 69, 9. Die Friesen sammeln gegen Ariubjörn und Egil 300 Mann (Ausland).

Zeitbestimmung.

3 Tage oder 3 Nächte.

K. 11, 5. Harald ist 3 Nächte bei Þórólf zu Gast (Ausl.).

K. 12, 1. Die Söhne der Hildiríð laden den König zu einem Gelage von 3 Nächten ein (Ausland).

K. 52, 25—28. Vor der Schlacht auf der Winheide bitten die Boten des Königs Aðalstein zweimal den Schottenkönig Ólaf um 3 Tage Frist für die Entscheidung Aðalstein's über den Vorschlag Ólaf's (Ausland).

3 Winter.

K. 3, 6. Herlaug geht aus Angst vor Harald in einen Grabhügel, den er vor 3 Wintern hat bauen lassen (Ausland).

K. 35, 8. Björn bleibt 3 Winter bei Skallagrim und kehrt dann in Frieden nach Norwegen zurück.

K. 57, 3. 3 Winter nach der Geburt des Harald Graumantel stirbt König Harald in Rogaland (Ausland).

Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienangaben.

K. 1, 5. Kári hat 3 Kinder, 2 Söhne, Eyvind und Olvir, und als 3. Kind eine Tochter, Salbjörg; diese ist die schönste unter den Frauen und ein Kernweib; sie wird Úlf's Weib (Ausl.).

Die dritte Reise hervorgehoben.

K. 59, 8. Die Königin Gunnhild veranlasst durch Zauberei den Egil zu seiner dritten Reise.

K. 59, 14. Auf dieser dritten Reise erleidet Egil Schiffbruch an der englischen Küste und trifft dann mit seinem Todfeind, dem König Eirik, zusammen (Ausland).

Zeitbestimmung.

K. 52, 25. Vor der Schlacht auf der Winheide kehren die Boten am 3. Tag zu König Ólaf zurück (Ausland).

K. 78, 16. Am 3. Morgen, nachdem sich Egil aus Trauer um seinen Sohn Þoðvar eingeschlossen hat, schickt Asgerð einen Boten zu Egils Lieblingstochter Þorgerð.

K. 31, 5. Der dreijährige Egil ist so gross und stark wie andere Knaben von 6 oder 7 Jahren. In seinem 3. Jahr macht er auf einem Lastpferd allein seinen ersten Besuchsritt zu Yngvar und dichtet dort seine erste Strophe.

K. 77, 5. Im 3. Winter, nachdem Ketil gúfa nach Island gekommen ist, verbrennen seine irischen Knechte den Þórð Lambason in seinem Gehöft.

Dreifache Wiederholung.

Wiederholung mit Achtergewicht.

K. 5. u. 6. Dreimal wird der alte Kveldúlf vor die Frage gestellt, ob er Untertan des Königs Harald werden will. Als der König zum 1. Mal Sendboten schickt, lehnt Kveldúlf ab. Die zweite Sendfahrt übernimmt Ólvir hnúfa. Kveldúlf lehnt für seine Person ab, stellt es aber seinem Sohne Þórólf frei, ob er dem König folgen will. Als Þórólf von einer Fahrt heimkehrt und von der Botschaft des Königs hört, ist er sofort bereit, zum König zu fahren, trotzdem Kveldúlf Unheil ahnt und seinen Sohn warnt (Ausland).

K. 9—15. Dreimal versuchen die Söhne der Hildiríð in den Besitz ihres väterlichen Erbes zu kommen. Das 1. Mal fordern sie es persöhnlich aber erfolglos von Þórólf. Dann verleumden sie den Þórólf zweimal beim König. Der 3. Versuch gelingt. Þórólf fällt beim König in Ungnade und wird von ihm getötet (Ausland).

K. 52, 12—31. Dreimal hält der König Aðalstein durch Verhandlungen den Schottenkönig Ólaf hin, um Zeit zu gewinnen, sein Heer zu sammeln. Das erste Mal verabredet er mit ihm eine Schlacht nach einer Frist von einer Woche. Darauf machen ihm Aðalstein's Unterführer günstige Friedensbedingungen und

verlangen, als Ólaf noch mehr fordert, eine Beratungsfrist von 3 Tagen. Darnach bieten sie dem König Ólaf noch günstigere Bedingungen und fordern, als Ólaf dazu noch den Besitz von Nordimbraland verlangt, wieder eine Überlegungsfrist von 3 Tagen. Jetzt ist Aðalstein's Heer versammelt, und er fordert Ólaf's bedingungslose Unterwerfung. Nun entbrennt die Schlacht (Ausl.).

K. 65, 23. Im Zweikampf mit dem hiebfesten Atli schlägt Egil, als Atli's Schild zerhauen ist, 3 Hiebe nach Atli, den 3. Hieb mit aller Kraft. Doch alle beissen nicht ein. Da geht Egil zum Ringen über und durchbeisst dem Atli die Kehle (Ausland).

K. 70, 1. Dreimal schickt der König Hákon Boten nach Vermaland, um den Tribut bei dem Jarl Arnvið zu holen. Zweimal werden Hákon's Boten erschlagen. Die 3. Fahrt soll Þorstein Þóruson machen, aber Egil befreit ihn von dem Auftrag und führt die Fahrt mit Erfolg durch (Ausland).

K. 73—75. Dreimal überfällt der Jarl Arnvið die Sendboten des Königs Hákon, als sie mit dem Tribut von Vermaland heimkehren wollen. Zweimal mit Erfolg, aber beim 3. Überfall auf Egil unterliegen seine Leute (Ausland).

K. 80—81. Drei Jahre lang wiederholt sich der Streit zwischen Þorstein und Steinar um die Viehweide. Im ersten Jahr protestieren Þorstein's Knechte gegen Steinar's Grenzverletzungen, doch ohne Erfolg. Im 2. Jahr sucht Þorstein ein friedliches Übereinkommen mit Steinar, wieder ohne Erfolg. Da erschlägt Þorstein Steinar's Knecht Graui. Im 3. Jahr redet Þorstein selbst gütlich mit Steinar's neuem Knecht Þránd, auch diesmal ohne Erfolg. Þorstein erschlägt auch ihn, obwohl er der stärkste aller Männer ist. Als Steinar darauf Rechenschaft von Þorstein fordert, verheisst ihm Þorstein noch einen 3. Knechtsverlust, wenn er so fortfahre.

K. 85, 2—8. Dreimal schildert uns die Saga in 3 aufeinanderfolgenden Auftritten so recht die zunehmende Gebrechlichkeit und Einsamkeit Egil's in seinem Alter. »Das war an einem Tag«, da stürzt Egil über seine eigenen Füße, während er sich, schon fast blind, die Wand aussen entlang tastet. Die Mägde

lachen über ihn, und Egil schildert in einer Strophe seinen Zustand. »Das war an jedem Tag«, an dem es kalt war, dass der ganz erblindete Egil sich am Feuer wärmt. Er bittet eine scheltende Schaffnerin in einer zweiten Strophe um Entschuldigung und erinnert sich wehmütig seiner Glanzzeit am Königshofe. »Wieder war es einmal«, als Egil sich ans Feuer legte, da fragt ihn ein Mann, ob er kalte Füße habe. In einer 3. Strophe klagt Egil über die Leiden des Alters, zeigt aber durch einen eingeflochtenen Witz, dass sein Geist noch nicht gealtert ist.

Eyrbyggja saga.

Die reine Dreizahl.

K. 30, 10. Þórólf bægifót lässt mit je 3 Lasttieren das Heu von der Wiese des Bauern Úlfar bringen.

K. 45, 12. Steinþór von Eyr verrichtet im Vígrafjörð 3 Kampfhandlungen zur selben Zeit: er schützt den gestürzten Þórð mit dem Schild vor Þorleif's Hieb, haut mit dem Schwert nach diesem und springt in die Höhe, um dem Stoss des Freysteins auszuweichen.

»3 Mark Silber.«

K. 32, 6. Þórólf will dem Spá-Gils für die Ermordung des Úlfar 3 Mark Silber geben.

»3 Schiffe.«

K. 44, 2. Snorri fährt mit 3 Schiffen in den Alptarfjörð
3 Mann verwundet oder gefallen.

K. 17, 6. Auf dem Þórsnesthing fallen im Kampf mit Illugi 3 Mann von den Kjalleklingern.

K. 46, 6. Beim Vergleich zwischen den Alptfirðingar und den Eyrbyggjar wird die Verwundung des Már Hallvarðsson und der Hieb des Steinþór gegen Snorri gleichgerechnet dem Totschlag von 3 Männern, die im Alptarfjörð fielen.

K. 46, 7. Für den Kampf im Vígrafjörð wird der Tod des Bergþór den Wunden der 3 Þórbrandssöhne gleichgerechnet.

K. 58, 12. Im Kampf zwischen Þóri Gullharðarson und Óspak von Eyr fallen auf Seiten des Räubers Óspak 3 Mann.

K. 62, 10. Bei der Belagerung der Verschanzung des Óspak und Hrafn fallen 3 Mann: Óspak, Hrafn und ein 3. Mann aus ihrem Gefolge.

3 Mann als Gefolge.

K. 26, 1. Vígfús fährt mit 3 Mann zum Kohlenbrennen.

K. 35, 3. Snorri schickt 3 seiner Knechte, um das Bauholz aus dem Krákunesskóg zu holen.

K. 37, 8. Arnkel fährt mit 3 Knechten nach Orlygsstaðir zum Heuholen.

»Selbdritt.»

K. 18, 20. Þóri Arnarson greift den Þórarin »selbdritt» an.

K. 18, 21. Odd Kötuluson flieht »selbdritt» vor Þórarin.

3 Mann zusammen.

K. 18, 20. 3 Gefährten des Þorbjörn greifen zwei Mann des Þórarin an.

K. 34, 11. Þórodd Þórbrandsson hilft dem Arnkel in Stärke von »3 zusammen» bei der Ausgrabung des gestorbenen Þórolf.

Die Zahl »30».

K. 43, 20. 30 Mann sollen das Wergeld für einen Sklaven nach dem Alptarfjörð bringen.

K. 44, 16. Áslak und Illugi trennen mit 30 Mann die Gegner Snorri und Steinþór beim Kampf im Alptarfjörð.

K. 54, 13. Im Herbst vor Beginn der Spukereien sind in Þroða 30 Leute als Hausgesinde gewesen.

K. 59, 3. Óspak und Hrafn haben im befestigten Gehöft im Þaralatrfsfjörð zusammen nahezu 30 Mann.

K. 62, 1. Sturla Þjóðreksson unterstützt den Snorri mit 30 Mann im Kampf gegen Óspak.

Die Zahl »300».

K. 39, 5. Arnbjörn Ásbrandsson hat 300 Ellen Handeltuch bei seiner Ausfahrt von Ísland bei sich.

Zeitbestimmung.

3 Nächte und 3 Tage.

K. 28, 8. Der Berserker Halli gibt dem Víga-Stýr eine

Frist von 3 Nächten, um sich mit seinen Freunden über seine Werbung um Stýr's Tochter zu beraten.

K. 33, 13. Arnkel verweilt nach dem Tode seines Vaters Þórolf 3 Nächte in Hvamm, ohne dass sich etwas ereignet hat.

K. 40, 16. Björn Ásbrandsson bleibt während eines Sturmes 3 Halbtage in einer Felsenhöhle.

K. 43, 19. Das Wergeld für einen getöteten Sklaven soll dem Herrn des Sklaven vor der 3. Sonne nach der Tötung gebracht werden.

K. 53, 4. Der Knecht des Þórodd liegt 3 Nächte, bis er an seiner geheimnisvollen Krankheit stirbt.

3 Winter.

K. 24, 5. Eirik, der Rote, hält sich 3 Winter in Grönland auf (Ausland).

K. 41, 2. Als Þorleif kimbi um Þórð's Schwester Helga wirbt, antwortet ihm dieser, er solle zuerst die Grützenbrandflecken an seinem Halse heilen, die er vor 3 Wintern erhalten habe.

K. 41, 3. Þorleif entgegnet dem Þórð darauf, dass keine 3 Winter vergehen werden, bis er erschlagen sei.

Dreizahl mit Achtergewicht.

K. 35—37. In 3 Stufen spielt sich der offene Kampf zwischen Arnkel und Snorri ab. Zuerst tötet Arnkel den Hauk, den Dienstmann des Snorri. Dieser bekommt für Hauk kein Bussgeld. Dann tötet Arnkel den von Snorri gegen ihn abgeschickten Menehlmörder Þorleif. Schliesslich wird Arnkel allein von Snorri und den Þórbrandssöhnen überfallen und erliegt der Übermacht.

Dreifache Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

K. 20. Dreimal verzaubert Katla ihren Sohn Odd bei den Haussuchungen Arnkel's, zuerst in einen Spinnrocken, dann in einen Ziegenbock, schliesslich in einen Eber.

K. 20. Dreimal halten Arnkel und Þórarin zu Holt Haussuchung nach Odd ab, aber ohne Erfolg. Erst das 4. Mal gelingt es mit Hilfe der Geirrið.

Wiederholung mit Achtergewicht:

K. 27. Dreimal wird Þorgerð mit der Bitte um Übernahme der Blutrache an Snorri für ihren Mann Vígfús abgewiesen: von Viga-Stýr, Vermund und sogar vom mächtigen Steinþór von Eyr.

K. 16—27. Dreimal übernimmt Arnkel Prozesse gegen Snorri. Das 1. Mal nimmt er sich der beklagten Geirrið an (K. 16), dann unterstützt er den Þórarin svartí (K. 18—22). Den 3. Prozess führt Arnkel für die Frau des von Snorri getöteten Vígfús gegen jenen persönlich und mit Erfolg (K. 23—27).

K. 31—32. Dreimal wird Snorri vergebens um Unterstützung gegen Arnkel gebeten. In seinem Streit gegen Arnkel beklagt sich Þórólf über Snorri's laue Prozessverfolgung und weckt Snorri's Eifersucht gegen Arnkel. Die Bitte der Þórbrandssöhne um Unterstützung gegen Arnkel im Streit um das Erbe des Orlyg lehnt Snorri rundweg ab, ebenso eine im Prozess um Úlfar's Vermögen. Jetzt erkennt Snorri ganz offen Arnkel's Überlegenheit an und warnt sogar, die Sache weiter zu verfolgen. Dafür wird ihm feiges Nachgeben vorgeworfen, ein Vorwurf, der ihn als Häuptling auf die Dauer unmöglich macht.

K. 53, 6—8. Das Gespenst, das in Seehundsgestalt aus dem Küchenboden steigt, wird nacheinander von 3 Personen bearbeitet, zunächst von einer Dienstmagd und von einem Knecht mit einem Prügel; aber das Gespenst steigt nur höher. Da ergreift der Knabe Kjartan einen grossen Schmiedehammer, lässt Hieb auf Hieb folgen, bis der Seehund wieder im Boden verschwindet, und klopft den Boden über dem Kopf des Seehundes zu.

K. 54, 6—9. An 3 Abenden nach dem Erbmahl kommen die verstorbenen þóri víðlegg, Þórodd und Genossen nach Fróða und vertreiben die Hausbewohner vom Feuer, am 2. Abend sogar aus einem andern Haus. Am 3. Abend werden auf Kjartan's Rat 2 Feuer gemacht, ein grosses in der Küche und ein Kochfeuer in einem andern Haus. Jetzt bleiben die Wiedergänger am grossen Feuer in der Küche.

K. 57—60. Dreimal vergeht sich der Räuber Óspak durch Räubereien gegen Snorri's Schützlinge. Einmal raubt er dem Þóri einen Wal und schlägt Þóri dabei bewusstlos. Dann raubt er den kleinen Atli, den Thingmann Snorri's, aus. Schliesslich überfällt er die Gehöfte des Þóri Gullharðarson und des Alf, raubt sie aus und tötet den Þóri. Jetzt entschliesst sich Snorri zum Rachezug gegen Óspak.

K. 63, 14—17. Dreimal hört die Ziehmutter des Þórodd das junge Bullenkalb Glæsi brüllen und äussert dreimal ihre düsteren Ahnungen. Das erste Mal rät sie, es zu schlachten. Als Þórodd dies verweigert, brüllt das Kalb zum 2. Mal. Die Alte prophezeit Übles von dem Kalb, wenn es aufgezogen wird; doch Þórodd lässt das Kalb am Leben. Als es von der Weide kommt, hört die Alte es zum 3. Mal brüllen und sagt sehr grosses Unglück durch das Kalb voraus.

K. 63, 21—24. Dreimal noch warnt die Ziehmutter den Þórodd vor dem Kalb Glæsi, als es schon ziemlich erwachsen ist. Sie wirft ihrem Ziehsohn Geringschätzung ihrer Mahnung vor und rät von jedem Zögern dringend ab. Als der Stier zum 2. Mal und noch schrecklicher als vorher brüllt, sagt ihm die Alte in einer Strophe den Tod, und als Þórodd sie altersgeschwätzig schilt, in einer zweiten Strophe den sichern Tod durch den Stier voraus. Als er es immer noch nicht glaubt, schliesst sie mit den Worten: »Umso schlimmer ist es, dass es so kommen wird».

K. 63, 27—32. Dreimal versucht Þórodd den Stier Glæsi zu überwältigen. Er schlägt ihn mit einem Birkenknüttel zwischen die Hörner, dass der Knüttel entzwei bricht. Dann packt er den Stier bei den Hörnern und sucht so dessen Stösse abzulenken. Sobald er ermüdet, wirft er sich auf den Hals des Stieres, klammert sich mit den Händen unten an der Gurgel fest und lässt seinen Körper zwischen den Hörnern vorn über den Kopf des Tieres herabhängen, um den Stier so zu ermatten. Bei diesem gefährlichsten Versuch findet er den Tod.

Laxdæla saga.

Die reine Dreizahl.

Drei als Verhältniszahl:

K. 27, 5. Ólaf Pfau spendet sein Drittel vom Erbe für das Erb- und Totenmahl seines Vaters Høskuld.

K. 37, 5. Þorleik Høskuldsson will die von Kotkel gekauften Pferde dem Eldgrim nicht wieder verkaufen, auch wenn er den dreifachen Wert biete.

Fälle verschiedenen Inhalts.

K. 32, 2. Óexna-Þóri hat daher seinen Namen, weil er 3 Inseln voll Ochsen besitzt (Ausland).

K. 45, 2. Bolli will dem Kjartan bei dem Gastmahl in Laugar 3 Stuten, von derselben Farbe wie der Hengst, schenken.

»3 Wahrzeichen.«

K. 20, 21. Melkorka gibt ihrem Sohn Ólaf pái für seine Reise nach Irland 3 Wahrzeichen, einen Fingerring aus Gold, ein Messer und einen Gürtel.

»3 Mark Silber.«

K. 12, 16. Høskuld soll für die Sklavin Melkorka 3 Mark Silber bezahlen, den Preis für 3 gewöhnliche Sklavinnen (Ausl.).

K. 12, 21. Høskuld hat genau 3 Mark an Silbergewicht bei sich (Ausland).

K. 14, 36. Ingjald bietet dem Þórð für den Verrat an Þórólf 3 Mark Silber.

K. 24, 8. Ólaf soll für das Land des Hrapp 3 Mark Silber bezahlen.

K. 80, 7. (Bolla Þátr) Þorvald Hjaltason verschafft dem Þórólf für 3 Mark Silber sicheres Versteck und Schutz bei Starri.

K. 82, 1. (Bolla Þátr). Starri erkauft dem Þórólf mit 3 Mark Silber die Ausfahrt bei dem Schiffsbesitzer Þorgrim.

»3 Schiffe.«

K. 40, 25. Bei der Ankunft Kjartan's liegen an der Brücke in Drontheim 3 isländische Schiffe, denen Ólaf Tryggvason die Ausfahrt nach Ísland verboten hat (Ausland).

Zeitbestimmung.

»3 Nächte.«

K. 47, 3. Kjartan zwingt die Leute des Hofes Laugar, 3 Nächte lang innerhalb des Hauses ihre Notdurft zu verrichten.

»3 Winter.«

K. 18, 3. Hild, Þórarin's Tochter, ist 3 Winter alt, als sie ertrinkt.

K. 27, 12. Bolli, Þorleik's Sohn, ist drei Winter alt, als er von Ólaf pái als Pflegesohn angenommen wird.

K. 19, 11. Hrút wohnt nach seiner Ankunft in Ísland 3 Winter auf Kambsnes.

K. 30, 2. Geirmund ist 3 Winter bei Ólaf pái, bevor es ihn wegsehnte.

K. 36, 13. Ósvífr rät seinen Söhnen, vor dem Angriff auf Kotkel zuerst Snorri's Rat einzuholen, aber doch selbständig vorzugehen, wenn Kotkel nicht vertrieben oder getötet sei, bis 3 Winter vergangen sind.

K. 59, 9. Nach dem Tod Kjartan's lebt Ólaf noch 3 Winter.

3 Winter Frist.

K. 40, 17. Beim Abschied vor der Abreise nach Norwegen bittet Kjartan die Guðrún, auf ihn 3 Winter zu warten.

Zahl der Personen:

3 Mann gefallen.

K. 64 u. 65, Strophe 3. Beim Überfall auf Helgi Harðbeinsson fallen auf dessen Seite 3 Mann.

K. 87, 13. (Bolla pátr). Als Bolli und Þorstein im Kampfe getrennt werden, sind von Þorstein's Seite 3 Mann gefallen.

3 Mann zusammen.

K. 14, 14. Als Hall von Þorólf getötet wird, kehrt er zu dritt im Schiff vom Fischen heim.

K. 49, 1. Auf der Rückfahrt von Saurbær, auf der Kjartan getötet wird, sind sie »3 zusammen«, Kjartan, Au svarti und Þórarin. (K. 49, 2 nochmals erwähnt: »3 zusammen«.)

Die Zahl »30«.

K. 44, 23. Kjartan wird von 30 Mann zum Gelage nach Laugar begleitet.

K. 81, 2. (Bolla pátttr). Bolli Bollason fährt zum Thing, auf dem er die Ächtung des Þórólf durchsetzt, mit 30 Mann.

K. 20, 19. Ólaf pái erhält für die Vermittlung der Heirat seiner Mutter Melkorka mit Þorbjörn skríjúpr von diesem 30 Hundert Handelstuch.

Dreizahl mit Achtergewicht.

Familienangaben.

K. 26, 2. Ólaf pái ist als 3. Sohn des Høskuld unehelich geboren, soll aber doch nach dem Willen seines Vaters sich mit den zwei ehelich geborenen Brüdern in das Erbe teilen.

K. 32, 11. Auf dem Hof von Holt wohnen 3 Schwäger, die beiden Brüder Þorkel und Knút und Þórð Ingunnarson. Þórð hat Auð, die Schwester der Brüder, zum Weib, scheidet sich aber später von ihr und heiratet Guðrún, Ósvífr's Tochter.

Zeitangaben.

K. 47, 23. Am 3. Tag nach dem Osterfest reitet Kjartan mit einem Mann nach Tunga, wobei ihm von den Leuten von Laugar ein Hinterhalt gelegt wird.

K. 61, 20. Þorstein svarti und Lambi sollen am 3. Tag früh nach Tunga kommen, um mit Þorgils Hølluson die Fahrt gegen Helgi Harðbeinsson zu unternehmen.

K. 61, 21. Am 3. Morgen vor Sonnenaufgang kommen sie auch wirklich dorthin.

K. 66, 5—9. Die Leiche Gest's Oddleifssons wird am 3. Tag nach seinem Tod beigesetzt, der besonders bemerkenswert ist durch die günstige Witterung.

K. 12, 1. Hákon Aðalsteinfóstri erneuert jeden 3. Sommer den Frieden für sein Land auf den Brenneyjar (Ausland).

»3 Mann.»

K. 24, 5. Ólaf pái hat 3 tüchtige Handwerker, 2 Brüder, Án den Weissen und Án den Schwarzen, und als 3. den starken Beinir.

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

K. 19, 33—34. Hrótt, Høskuld's Bruder, ist dreimal verheiratet, mit Unn, der Tochter des Mórð gígja, dann mit Þor-

björg, Ármóð's Tochter, endlich mit einer dritten, deren Namen unbekannt ist.

Wiederholung mit Achtergewicht.

K. 40, 32—36. Dreimal tauchen sich Kjartan und Ólaf Tryggvason beim Wetschwimmen gegenseitig unters Wasser. Das 3. Mal bleiben sie am längsten unter Wasser und erst jetzt fragt Ólaf den Kjartan nach seinem Namen (Ausland).

K. 39—70. Hierher ist auch die grosse Gesamtdreiteilung der Saga mit den Höhepunkten in der Handlung zu rechnen: nämlich der Fall des Kjartan (K. 49), des Bolli (K. 55) und des Helgi (K. 64), wovon der 3. Abschnitt der Handlung am reichsten gegliedert ist.

» Westliches Nordland. »

Die reine Dreizahl.

Drei als Verhältniszahl:

Háv. K. 22. Ólaf Hávarðarson wird mit dreifachem Mann geld gebüsst.

Fälle verschiedenen Inhalts.

Vatnsd. K. 46. Um die beiden Berserker Hauk zu vernichten, lässt der Bischof Friðrekr 3 Feuer machen und weiht sie. Die Berserker verbrennen sich sehr und werden mit Keulen erschlagen.

Hallfr. K. 6 (S. 100). Hallfreð verteilt beim Übernachten auf dem Weg nach Gautland dreierlei Arbeit, für Qnund das Holzfällen, für Auðgísl das Wasserholen und für sich selbst das Feueranmachen (Ausland).

Hallfr. K. 9 (S. 104). Beim Abschied vor der Fahrt nach Ísland gibt der König Ólaf dem Hallfreð 3 kostbare Geschenke, nämlich einen Pelzmantel, einen Ring und einen Helm (Ausland).

Korm. K. 15. Bei seinem Ritt nach þambardal, um den Raub der Steinvör an Þórarin zu rächen, führt Bersi 3 Speere mit sich, mit denen er die 3 Söhne des Þórarin tötet.

Gísl. K. 12, 20. Véstein verschenkt ein Kopftuch, das in

3 parallelen Streifen mit Goldbrokat durchwoben ist, und dazu 3 mit Gold ausgelegte Waschbecken.

Gísl. K. 15, 21. Gíslí gibt dem Geirmund, der bei ihm die Wandteppiche für Þorgrím holt, die heimliche Weisung, am Abend 3 Türen ohne Schloss zu lassen.

Gísl. K. 16, 8. Als Gíslí seinen Überfall ausführen will, brennen 3 Lichter in der Schlafkammer.

Gísl. K. 24, 7. Die auffallende Tatsache, dass Ingjald, der selbst kein geschickter Zimmermann ist, plötzlich 3 wohlgebaute Schiffe besitzt, verrät den Leuten den Aufenthalt Gíslí's bei Ingjald.

Fóstbr. K. 5. Þorgeir und Þormóð treiben die 3 fettesten Stiere von Ingólf's Hof zu der Witwe Sigrfjód.

»3 aurar.«

Hallfr. K. 9 (S. 104). Der Ring, den der König Ólaf dem Hallfréð beim Abschied schenkt, ist 3 aurar wert (Ausland).

Korm. K. 8, Str. 24. Þorgils bezahlt der Þorveig 3 aurar als Schiffsmiete.

»3 Mark Silber oder Gold.«

Gullþ. K. 10. Hall dingt mit 3 Mark Silber den Askmann und den Holmgöngu-Kylan, dass sie den Má Hallvardsson erschlagen.

Korm. K. 1. Ögmund erhält von dem Wiking Ásmund 3 Mark Gold als Lösegeld vom Holmgang.

3 Personen.

Vatnsd. K. 12 (S. 22). Drei Finnen wollen für Ingimund in Ísland nach seinem Amulett suchen (Ausland).

Vatnsd. K. 19 (S. 33). Im Kampfe gegen Hrolleif entkommen nur 3 Mann den Hieben Hrolleif's.

Korm. K. 5 (S. 11). 3 Männer, die Þorveigarsynir und Narfi, lauern dem Kormák beim Heimweg von Steingerð auf.

Band. K. 2. Odd's Reichtum wird mit dem der 3 reichsten Isländer verglichen.

Gullþ. K. 18. Als Þóri und seine Gefährten von dem gelungenen Überfall auf Grim wegreiten, sehen sie 3 Männer

sich entgegenreiten. Dies sind Hall, Loðin und Galti, welche Þóri sofort angreift.

Gisl. K. 8, 3. Véstein, Gísli und Bialfi sind zu dritt in Dänemark in guter Freundschaft (Ausland).

Gisl. K. 12, 1. Véstein reitet in Stärke von »3 zusammen« nach dem Dýrafjörð.

Gisl. K. 33, 1. Vor Gísli's letztem Traum kann keines von den dreien, Gísli, Auð und Guðríð, schlafen.

Háv. K. 4. Skarf Þordisarson hält es für eine Schande, dass 3 Männer gegen einen, gegen Ólaf, kämpfen.

Háv. K. 21. 3 Mann bleiben von der Mannschaft Þorgím's nach dem Überfall auf Hávarð und Atli am Leben und melden die Niederlage auf dem Thing.

Fóstbr. K. 6. Þorkel hat 3 Ehefrauen.

»Selbdritt.«

Fóstbr. K. 6. Der Landstreicher Butraldi treibt sich »selbdritt« im Winter auf den verschiedenen Bauernhöfen herum und kommt auch »selbdritt« zu Þorkel zum Nachtquartier.

»Und 3 andere Männer.«

Gullp. K. 18 (S. 74). Als Ketilbjörn von Steinólf überfallen wird, sind noch Ásmund Naðrsson »und 3 andere Männer« in seinem Gehöft anwesend.

Gullp. K. 18 (S. 74). Aus Múli kommen dem Ketilbjörn Grím »und 3 andere Männer« zu Hilfe.

Gullp. K. 19 (S. 78). Bei der Verfolgung Steinólf's erreichen die Kinnarsynir »und 3 andere Männer« zuerst das Gehöft Steinólf's.

3 Mann gefallen.

Korm. K. 15. Bersi tötet die 3 Söhne des Þórarin.

Gullp. K. 8. Hall überfällt so überraschend den Þóri bei der Landung, dass 3 Mann von Hall's Hand fallen, ehe Þóri und seine Gefährten die Waffen ergreifen können.

Gullp. K. 18 (S. 75). Als Ketilbjörn und Ásmund aus dem brennenden Haus ausbrechen, fallen sofort 3 Mann von Ketilbjörn's Leuten.

Gullþ. K. 19. Als Þóri zum Kampf mit Steinólf hinzukommt, sind schon 3 Mann von Þórhall's Leuten gefallen.

Gísl. K. 3, 9. Gíslí tötet im Kampf mit den Skeggja-synir 3 Mann (Ausland).

Háv. K. 11 u. 12. Drei Brüder fallen auf dem Rachezug Hávarð's, Þorbjörn, Sturla und Ljót kappi.

Fóstbr. K. 7. Im Kampf um den Wal fallen von Þorgil's Gefolge 3 Mann; ebenso fallen 3 Mann von Þorgeir's Mannschaft.

Fóstbr. K. 16. Von den 12 Mann von Þorgeir's Mannschaft die zum Wasserholen an Land gehen, laufen 3 Mann an die Stelle, wo Þorgrim und Þórarin die Kostbarkeiten ausgelegt haben, und werden sofort getötet. Darauf töten Þorgrim und Þórarin noch 3 Mann von den andern und nehmen die übrigen gefangen.

Fóstbr. II. K. 9 (S. 94). Þormóð tötet an einem Abend die 3 Brüder Þorketil, Þórð und Falgeir (Ausland).

Fóstbr. II. K. 10 (S. 106). Als letzte Opfer der Blutrache fallen Ljót und die 3 Mann, die mit ihm im Boot gewesen sind, durch die Hand Þormóð's und Gest's (Ausland).

Zeitbestimmung.

3 Tage oder 3 Nächte.

Vatnsd. K. 12 (S. 22). Die 3 Finnen lassen sich alle in ein Haus einschliessen, und nach 3 Nächten schaut Ingimund nach ihnen, worauf sie ihm von ihrer Fahrt berichten (Ausland).

Hallfr. K. 6. Ólaf Tryggvason schenkt dem Hallfred ein Schwert ohne Scheide mit der Bitte, es während 3 Tagen und 3 Nächten zu tragen, ohne dass es jemand zum Schaden werde (Ausland).

Hallfr. K. 6 (S. 98). Hallfred bittet seine Gefährten, bis zur 3. Sonne auf ihn zu warten, nachdem er zum Gehöft des Þorleif gegangen ist, aber dann zurückzukehren (Ausland).

Hallfr. K. 11. Þorleif versöhnt Hallfred unter der Bedingung mit dem Jarl Eirek, dass er innerhalb von 3 Nächten ein Lobgedicht auf den Jarl mache (Ausland).

Gullþ. K. 4. Þóri und seine Gefährten bleiben 3 Tage lang in der Höhle des Val.

Gísl. K. 1, 9. Der Holmgang zwischen dem Berserker Björn und Ari soll innerhalb einer Frist von 3 Nächten stattfinden (Ausland).

Gísl. K. 2, 18. Gíslí fährt nach 3 Nächten zu Kolbjörn und fragt ihn, ob er zum Holmgang gerüstet ist (Ausland).

3 Sommer oder 3 Winter.

Vatnsd. K. 7 (S. 15). Ingimund, Grím und Sæmund sind zusammen 3 Sommer auf Wikingfahrten (Ausland).

Vatnsd. K. 38. Beim Tode Þorstein's ist der Findling Þorkel, den Þorstein aufgezogen hat, 3 Winter alt.

Band. K. 1. Odd ist 3 Winter und 3 Sommer bei den Fischern.

Gullþ. K. 6. Þóri bleibt 3 Winter in Gautland (Ausland).

Gísl. K. 20, 7. Gíslí hält sich nach seiner Ächtung 3 Winter im Geirþjófsfjörð auf; andere 3 Winter zieht er durch ganz Ísland, um die Häuptlinge um Beistand zu bitten.

Gísl. K. 24, 5. Gíslí hält sich 3 Winter bei Ingjald auf.

Fóstbr. II. K. 10. Þormóð hält sich 3 Winter in Stokkanes auf (Ausland).

Die Zahl »30«.

Band. K. 10. Hermund wirft dem Egil vor, er habe aus Hunger mit einem zweiten Mann 30 verendete Pferde während eines Besuchs bei Hermund ganz aufgegessen.

Gísl. K. 16, 5. Gíslí verknüpft auf Sæból die Schwänze von je 30 Kühen auf jeder Seite des Kuhstalls mit einander, um eine etwaige Verfolgung zu erschweren.

Háv. K. 23. Hávarð schenkt dem Steinþór als Abschiedsgeschenk nach dem Gastmahl 30 Widder und 5 Ochsen.

»30 Mann.«

Vatnsd. K. 35. Finnbogi und Berg unternehmen mit 30 Mann eine Rachefahrt gegen Þorstein und Jökul.

Hallfr. K. 4. Hallfréð wird, nachdem er schon gefesselt ist, von Óttar mit 30 Mann aus den Händen des Gris befreit.

Hallfr. K. 10 (S. 109). 30 Mann stark reitet Hallfréð zu seinem Verwandten Þorkel krafla.

Die Zahl »300«.

Gísl. K. 22, 10. Gíslí fordert von seinem Bruder Þorkel 300 Ellen Handelstuch (Wollstoff) als Unterstützung.

Gísl. K. 21, 1. Þork besticht mit 300 Silber den Eyjólf grái, dass er den Gíslí umbringe.

Gísl. K. 30, 17. Eyjólf bietet der Auð, Gíslí's Gattin, 300 Silber für den Verrat an ihrem Mann.

Fóstbr. K. 5. Sigrfljóð erkaufft mit 300 Silber für Þorgeir und Þormóð den Frieden bei Vermund.

»300 Mann.«

Háv. K. 18. Steinþór reitet mit 300 Mann zum Thing.

Die Dreizahl mit Achtergewicht.

Vatnsd. K. 9 (S. 18). Dreifach belohnt Harald den Ingimund für seine Unterstützung in der Schlacht im Hafrsfjórð. Er schenkt ihm 3 Schiffsmannschaften, dann die ganze Waffenrüstung der Wikinger, mit denen er gekämpft hat, als drittes aber ein Amulett, das Kjötvi besessen und am höchsten geschätzt hat. Dieses Amulett ist für das spätere Schicksal des Ingimund bedeutsam (Ausland).

Band. K. 2. u. 3. In 3 Stufen erlangt Óspak seine hohe Stellung. Er wird bei Odd aufgenommen, dann wird ihm die Verwaltung des Gutes und als Letztes und Höchstes das Godentum übertragen.

Zeitbestimmung.

Hallfr. K. 9. Zwei Winter bleibt Hallfréð bei Ingibjörg in Gautland. Im 3. Winter aber befiehlt ihm König Ólaf im Traum zornig zurückzukehren (Ausland).

Gísl. K. 6, 8. Gest Oddleifson prophezeit, dass die Leute in der Schar des Gíslí nicht alle im 3. Somner noch so einmütig sein werden als jetzt.

3 Personen.

Vatnsd. K. 30 (S. 51). Die 3 letzten Verteidiger der Verschanzung des Þórólf geraten vor dem wütenden Angriff des Jökul so in Schrecken, dass zwei von ihnen auf die äusserste

Landspitze entlaufen, wo sie von Jökul getötet werden, der 3. aber sich von der Klippe in die Tiefe stürzt.

Háv. K. 8. 3 Brüder der Bjargey, Hávarð's Weib, unterstützen Hávarð tatkräftig bei seinem Rachezug, der 3. und älteste aber ist mit Hávarð doppelt verschwägert, da er Hávarð's Schwester zur Frau hat.

Dreimalige Wiederholung.

Schlichte Wiederholung:

Vatnsd. K. 3. Der Räuber Jökul, in dessen Haus Þorstein eindringt, untersucht vor dem Zubettgehen dreimal das Haus, findet ihn aber nicht (Ausland).

Vatnsd. K. 36. Drei Nächte, bevor Þorstein zum Gelage der Gróa fahren will, erscheint ihm in jeder Nacht die fylgja (Schutzgöttin) der Brüder und warnt ihn (Ausland).

Vatnsd. K. 44 (S. 74). Die Wahrsagerin Þórdís rät Þorkel, in ihrer Verkleidung dem Guðmund mit einem Stabe dreimal auf die linke Wange zu schlagen.

Vatnsd. K. 47 (S. 78). Der Zauberer Bárð stýrfinn hält ein Unwetter auf, indem er dreimal dem Lauf der Sonne entgegengesetzt um den Ulfhedin und den Holmgöngu-Starri herumgeht, dabei irisch redet und ein Tuch nach dem Gebirge schwenkt.

Korm. K. 2. Dreimal wird der Grundplan des Hauses des Ögmund mit dem Massstock gemessen und dreimal ergibt sich ein geringeres Mass. Daraus ist das Unheil des Ögmund sicher zu ersehen.

Korm. K. 10. Kormák und Bersi zerhauen jeder dem andern im Holmgang nacheinander 3 Schilde.

Gisl. K. 3, 4. Gislí und seine Hausgenossen löschen dreimal durch genässte Bocksfelle das Feuer, das seine Feinde ans Haus gelegt haben.

Wiederholung mit Achtergewicht.

Vatnsd. K. 3. Dreimal erprobt Þorstein durch Geräusche, wie fest der Räuber Jökul schläft. Die beiden ersten Male erwacht dieser bei dem geringsten Geräusch. Das 3. Mal führt

Þorstein einen festen Schlag gegen das Gebälk; doch der Räuber erwacht nicht (Ausland).

Vatnsd. K. 7 u. 8 (S. 15). Die 3, Ingimund, Grím und Sæmund, betreiben 3 Sommer lang gemeinschaftlich ihre Beutefahrten. Doch im 3. erfolgreichsten Sommer trennt sich Ingimund von Sæmund, weil er den König Harald in der Schlacht im Hafrsfjörð unterstützt (Ausland).

Vatnsd. K. 26 (S. 42). Dreimal nacheinander kommt ein Mann aus dem Haus, vor dem Þorstein und seine Brüder dem Hrolleif, dem Mörder ihres Vaters, auflauern. Der dritte Mann, der herauskommt, ist Hrolleif.

Vatnsd. K. 33. Berg, der Neffe des Finnbogi, verlangt als Sühne für den Schlag, den ihm Jökul versetzt hat, dass Jökul unter drei Rasenstreifen gehe und seine Ergebenheit für ihn zeige. Der 1. Raseustreifen reicht bis zur Schulter, der 2. bis zum Hosengürtel, der 3. gar nur bis zur Mitte des Schenkels.

Korm. K. 12. Von den 3 Schilden, die dem Steinar im Holmgang mit Bersi zur Verfügung stehen, hat Bersi schon 2 zerhauen; aber Kormák, der Sekundant seines Oheims Bersi, schützt ihn mit dem 3. Schild, und der hält die Schwerthiebe aus.

Korm. K. 22. Dreimal besucht die Zauberin Þórdís bei Nacht das Lager des Kormák. Jedesmal trägt sie eine Gans mit hinaus. Als sie aber die 3. Gans, wie die beiden vorhergehenden, auch schlachten will, redet Kormák sie an und zerstört dadurch den Zauber.

Korm. K. 10 u. 20—23. Dreimal kämpft Kormák im Holmgang um Steingerð. Zunächst mit dem Holm-Bersi, von dem Kormák besiegt wird. Den 2. Gegner, Þorvarð, den Bruder des zweiten Gatten der Steingerð, besiegt Kormák, trotzdem beide die Hilfe der Zauberin Þórdís in Anspruch nehmen, mit dem stumpfen Schwerte. Obwohl im 3. Kampf Þorvarð wieder die Hilfe der Zauberin gewinnt, Kormák aber sie diesmal verschmäht, siegt Kormák doch durch die Wucht seines Hiebes mit dem Schwertrücken.

Band. K. 1. Dreimal wechselt Odd seine Beschäftigung mit steigendem Erfolg. Zuerst ist er Fischer, dann Küstenfracht-

fahrer, zuletzt Grosskaufmann. Der Erfolg in seinem letzten Beruf wird uns in 3 steigenden Stufen geschildert: Zuerst kauft er sich in einem Schiffe ein, dann besitzt er allein ein ganzes Lastschiff und den grössten Teil der Ladung, schliesslich steigert sich sein Reichtum so, dass er 2 Frachtschiffe auf Kauffahrten laufen lassen kann und der reichste Mann seiner Zeit wird.

Band. K. 1 u. 2. Dreimal erwähnt die Saga Odd's entstehenden Reichtum besonders, nämlich dass er ein Lastschiff und den grössten Teil der Ladung besitzt, dann 2 Lastschiffe. Als reichster Isländer aber wird er erst allgemein anerkannt, als er als Bauer ein eigenes Gut mit grossem Erfolg bewirtschaftet. Sein Reichtum wird mit dem der 3 Reichsten nach ihm verglichen und besteht in 3 Arten: in Gold und Silber, Ländereien und in lebendem Vieh.

Band. K. 2 u. 3. Dreimal wird Odd's Zufriedenheit mit Óspak erwähnt, das 2. Mal, dass Odd ihn im weiten Masse im Gute wirtschaften lässt, und das 3. Mal, dass Óspak dem Odd jetzt besser als früher gefällt. Dies ist die Vorbereitung auf Odd's Angebot, ihm das ganze Gut zu übertragen.

Band. K. 3. Dreimal bietet Odd dem Óspak die Übernahme des ganzen Gutes an. Zweimal gibt Óspak ausweichende Antworten, obwohl er gierig darnach verlangt. Erst beim 3. Angebot übernimmt er es, nachdem ihm noch Odd seine Fürsorge und seinen Schutz versprochen hat.

Band. K. 3. Ebenso muss ihm Odd dreimal zur Übernahme der Godenwürde auffordern. Auch hier zuerst 2 scheinbar ablehnende Antworten, bis endlich das 3. Mal Odd's Androhung seines Zornes Óspak bewegt, die Maske fallen zu lassen.

Band. K. 4. Dreimal spielt die Frage der Rückgabe der Godenwürde zwischen Odd und Óspak. Bei der 1. Aufforderung wird Odd von Óspak auf das Herbstthling vertröstet, wo dann Óspak die Rückgabe hinterlistig vereitelt. Nun fordert Odd mit geschwungener Axt sein Godentum von Óspak zurück. Óspak händigt es ihm durch Handschlag wieder ein, verlässt aber als Odd's Feind dessen Gut.

Band. K. 3 u. 4 (S. 33). Dreimal wird das Heimholen von Odd's Vieh im Herbst erwähnt. Die beiden ersten Male fehlt dem Odd kein einziges Schaf. Beim 3. Heimtrieb aber, nach Óspak's Weggang, fehlen Odd 40 allerbeste Widder.

Band. K. 4. Dreimal sucht Vali den Óspak zum Eingeständnis des Schafdiebstahls zu bringen. Vali teilt Óspak zunächst die allgemeine Vermutung mit, führt dann seine eigene Beobachtung an, dass Óspak für seine Verhältnisse zu viel Vorräte hat, und redet ihm endlich gütig zu, indem er ihm seine Vermittlung verspricht. Die Steigerung entspricht Vali's friedlichem und hilfsbereitem Charakter.

Band. K. 4. Dreimal leugnet Óspak den Diebstahl der Schafe. Das 1. Mal lässt er sich noch zu Drohungen bei Vali's Beschuldigung hinreissen, dann beklagt er sich bitter über dessen schlechte Freundschaft. Seine 3. Leugnung bringt die Saga ganz kurz in indirekter Rede. So werden seine Einwendungen immer kleinlauter.

Band. K. 6—9. Dreimal besticht Ófeig Richter, wobei er immer grössere Schwierigkeiten zu überwinden hat. Das 1. Mal sind es die Richter in der Gerichtskammer des Nordlandes; grösser sind schon die Schwierigkeiten, den Egil zu bestechen, und im 3. Fall, gegen Gellir, kann Ófeig nur durch Geld, Drohung und Versprechung einer glänzenden Heirat zugleich sein Ziel erreichen.

Band. K. 12. Der geächtete Óspak verübt nacheinander 3 Racheakte. Dem Verkünder der Acht, dem Bergþór, tötet er 9 Kühe. Den zweiten Besitzer seines Weibes erschlägt er, und dem Verschulder seines ganzen Unglückes, dem Odd, tötet er die 5 besten Gestüpferte. Die Steigerung liegt hier im Rang der Person, der der Schaden zugefügt wird.

Gullþ. K. 3. Þórir trinkt trotz des Geheisses, nur zweimal zu trinken, dreimal aus dem Kelch des Agnar, des gespenstigen Hügelbewohners. Das 3. Mal trinkt er den ganzen Rest des Kelches aus. Agnar verkündet ihm darauf, dass er dies später zu entgelten haben werde.

Gullþ. K. 4. Als die 3 Begleiter des Þórir seinen kühnen Wagemut auf der Fahrt nach der Höhle des Val sehen, erklären sie einer nach dem andern, ihm doch folgen zu wollen. Þránd langi, als der dritte und letzte, setzt noch betuernd hinzu, man solle nicht erfahren, dass er dem nicht zu folgen gewagt habe, dem er seine Hilfe doch versprochen habe.

Gísl. K. 13, 1—6. In 3 aufeinanderfolgenden Nächten wird Véstein's Tod angekündigt und der Mord ausgeführt. In den beiden ersten Nächten träumt Gísli davon und in der 3. Nacht wird Véstein während eines unheimlichen Wettersturms von einem unerkannten Mann ermordet.

Gísl. K. 16, 8—9. Drei Lichter brennen im Schlafrum auf Sæbol, als Gísli dort seine Rache ausführen will. Die ersten zwei Lichter löscht Gísli selbst mit Binsenwischen aus, das 3. aber wird von einem jungen Schläfer gelöscht. So erhält Gísli eine unerwartete Unterstützung in der Ausführung seines Planes.

Gísl. K. 20—23. Dreimal bittet Gísli seinen Bruder Þorkel um seine Hilfe in der Acht. Þorkel verspricht ihm zunächst Unterstützung, soweit ihm diese nicht Ungelegenheiten bereite (K. 20). Von Þork's Nachstellungen bedrängt, erhält Gísli auf seine 2. Bitte nur eine Geldunterstützung. Als Gísli zum letzten Mal zu seinem Bruder kommt, will ihm Þorkel zuerst gar nicht öffnen. Dann bietet er, der »Freund vieler Häuptlinge«, seinem Bruder nur Pferde oder ein Schiff.

Háv. K. 2. In 3 Herbstn naheinander fehlen dem Þorbjörn beim Heimtrieb der Schafe je 60 Widder. Die ersten 2 Jahre bekommt er seine Widder durch Ólaf's selbstlose Handlungsweise wieder. Im 3. Herbst jedoch bleiben dem Þorbjörn die Widder verloren, der hassverblendet vermutet, Ólaf habe seine Schafe gestohlen.

Háv. K. 2. Dreimal wird Ólaf von Þorbjörn und dessen Gefolgschaft beleidigt. Man verbreitet das Gerücht, Ólaf habe die Sigríð, die Wirtschaftlerin Þorbjörn's, verführt. Ferner versagt ihm Þorbjörn den Gruss, als er ihm zum 2. Male seine vermissten Schafe bringt. Als höchste Beleidigung empfindet

Ólaf die von Þorbjörn ausgesprengte Beschuldigung, er habe dessen zuletzt vermissten Schafe gestohlen.

Háv. K. 2 u. 3. Dreimal hetzt Vak mit immer grösserer Wirkung Þorbjörn gegen Ólaf auf. Beim 1. Mal nimmt Þorbjörn selbst noch Ólaf in Schutz, das 2. Mal duldet er schon stillschweigend Vak's Verleumdungen und das 3. Mal verbietet er gar dem Brand für Ólaf Partei zu ergreifen, als dieser mit Recht Ólaf's Heldentaten hervorhebt.

Háv. K. 2 u. 3. Drei gute Dienste erweist Ólaf dem Þorbjörn. Zweimal bringt er ihm die im Herbst vermissten Schafe. Dann hilft er dem Knecht Þorbjörn's, Brand, beim Heimtrieb der Schafe, indem er den Wiedergänger Þormóð unschädlich macht, der vorher immer die Schafe bei einem Wegeinschnitt zurückgetrieben hat.

Háv. K. 2 u. 4. Dreimal geht Ólaf auf die Schafsuche. Zweimal für fremde Leute. Die 3. Schafsuche ist für ihn von besonderer Bedeutung: sie gilt seinen eigenen Schafen. Vor der 3. Schafsuche schildert ihn die Saga als besonders hoffnungsvollen Mann. Aber auf dieser Fahrt überfällt Þorbjörn ihn unterwegs, und Ólaf erliegt der Übermacht.

Háv. K. 2—4. In 3 Kämpfen zeigt Ólaf seine glänzende Tapferkeit. In zwei Ringkämpfen mit dem Wiedergänger Þormóð bleibt er Sieger, aber im 3. Kampf mit dem verräterischen Goden Þorbjörn unterliegt er nach tapferster Gegenwehr.

Háv. K. 3 u. 8. Bei 3 Anlässen zeigt sich Brand als Freund Ólaf's und dessen Familie. Er begegnet Ólaf freundlich auf der Schafsuche und nimmt sogar seine Hilfe in Anspruch. Dann verteidigt er Ólaf gegen Vak's Schmähreden. Sein 3. Eintreten für Ólaf's Familie ist von grösster Wichtigkeit für den Verlauf der Handlung. Durch seinen energischen Einspruch rettet er nämlich Bjargey, Ólaf's Mutter, und Þórhall vor Þorbjörn's Verfolgung und ermöglicht so Bjargey's Vorkehrungen für die Rache an Ólaf's Mörder.

Háv. K. 2—4. Dreifach ist die Kränkung, die Þorbjörn dem Hávarð zufügt. Þorbjörn vergilt die freundschaftlichen

Dienste Óláf's mit Hohn und Verleumdung. Durch rohe Gewalt setzt er sich in den Besitz eines Rotwals, der als Strandgut von Rechts wegen dem Hávarð gehören soll. Schliesslich erschlägt er den schuldlosen Óláf, weil dieser ihn durch seine Glanzthaten in Schatten zu stellen droht.

Háv. K. 5 u. 7. Dreimal fordert Hávarð Bussgeld von Þorbjörn unter gesteigerten Kränkungen. Das 1. Mal bietet ihm Þorbjörn einen alten, lahmen Gaul als Wergeld; nach der 2. Forderung jagt er ihn mit Schimpfreden und Drohungen fort. Endlich bei der dritten vereitelt Þorbjörn durch rohe Tathlichkeiten bei der Auszahlung des Wergeldes eine friedliche Schlichtung des Streites.

Háv. K. 5 u. 7. Dreimal liegt Hávarð 12 Monate lang vor Gram im Bett, und die Saga erzählt, dass er in den letzten 12 Monaten bei weitem am gebrechlichsten gewesen ist.

Háv. K. 5, 6 u. 9. Dreimal fordert Bjargey den Hávarð zur Bussforderung und Rache auf, die ersten zwei Male, als Hávarð Bussgeld fordern soll, folgt er nur widerwillig ihren Bitten. Als ihm aber beim 3. Mal die Aussicht auf Rache mit dem Schwerte in der Hand winkt, dank der trefflichen Vorarbeit der Bjargey, da wird er wieder jungkräftig und froh, und der lang versiegte Born der Poësie sprudelt wieder in alter Frische.

Háv. K. 8. Zur Vorbereitung für den Rachezug Hávarð's besucht Bjargey ihre 3 Brüder und erkundigt sich dreimal in derselben versteckten Anspielung nach der Kampftüchtigkeit der männlichen Familienglieder. Besonders herzlich verläuft der 3. Besuch bei ihrem ältesten Bruder Ásbrand, der mit Hávarð doppelt verschwägert ist.

Háv. K. 9. Bei den 3 Brüdern der Bjargey holt sich dann Hávarð einige Tage später die Hilfsmannschaft ab. Alles geht glatt von statten, doch besonders günstig beim letzten und ältesten Bruder Ásbrand. Hier rüstet sich schon Hallgrím, Ásbrand's Sohn, als Hávarð ankommt, und mit ihm sein Pflegebruder Án, sodass Hávarð hier noch eine unerwartete Verstärkung bekommt, also dreimal je 2 Mann mit Hávarð und Þórhall ausziehen.

Háv. K. 11—12 u. 21. In 3 grossen Kämpfen erringt sich Hávarð den Sieg. Þorbjörn büsst seine Freveltaten mit dem Tod. Auch seinen Bruder Ljót kappi trifft das Verhängnis. Aber auch im 3. schwersten Kampf, als seine Feinde ihn tückisch überfallen, bleibt Hávarð siegreich.

Fóstbr. II. K. 9 (S. 92 u. 93), K. 10 (S. 100—102 u. S. 104—106). Dreimal zieht Þormóð in Grönland heimlich vor seinen Pflegern und Beschützern aus, um die Blutrache zu vollziehen. Die beiden ersten Male erreicht er nicht ganz sein Ziel, wird sogar selbst dabei verwundet. Das 3. Mal hat er vollen Erfolg in seiner Blutrache ohne persönlichen Schaden (Ausland).

Mannheim a. Rh.

(Forts.)

L. Alfr. Bock.

Eddatolkning.

Nogle modbemærkninger.

Hr. prof. Ernst Kock har i dette tidsskrift XXXV og XXXVII offentliggjort rettelser til eller forklaringer af forskellige steder i eddadigtene, under 40 numre ialt. Han angriber deri tidligere tolkninger, bl. a. også mine, hvad han naturligvis har lov til. Hvis det kun drejede sig om nogle få steder og, hvis det ikke, ialfald tildels, drejede sig om noget principielt i fremgangsmåden, vilde jeg næppe have taget til orde. Men da det netop drejer sig om noget vigtigt, er det, forekommer det mig, naturligt, ja ret påkrævet, at det nye, som jeg for det meste ikke finder godt, bliver set efter i sømmene. Jeg finder det ikke mindre nødvendigt, fordi forf. skriver med en påfaldende overlegenhed, som virker lidet tiltalende.

Det principielle, som jeg antydede, er at forf. indretter sin sproglige fortolkning og opfattelse efter udtryksmåder og ord-betydning i angelsaksisk eller andre oldgermanske sprog, hvor dette synes ganske overflødigt eller helt urigtigt. Som et grelt eksempel herpå skal jeg straks nævne forf:s tolkning af *dómr*

i det bekendte sted: Hávamál 76 i Arkiv XXXIII, hvor dette velkendte ord skal have en i norsk-islandsk ukendt eller hidtil overset betydning: ære, berømmelse, og det fordi ags. *dom* har denne betydning. I næste bind af Arkivet fik forf. et rammende svar fra A. Åkerblom, som med fuld ret påviste det uholdbare i hans tolkning. At *dómr* i det anførte vers giver, i bet. 'udtalelse, mening, dom' (o: den almindelige norsk-isl. betydning), netop en så slående og smuk mening, har altså ikke påvirket forf., nej, han skal over til angelsaksisken for at få en tolkning, stridende mod alt, hvad der vides om dette ord, hvis brug har været så almindelig lige fra o. 900 af (på Island) og til den dag idag, og hvis betydning aldrig har været omtvistet; jfr nynorsk. At det er fuldtud berettiget at ty til beslægtede sprog for der at søge oplysninger om ord, når de er sjældne, hapax legomena, og sådanne, at deres betydning ikke klart fremgår af sammenhængen, er så selvindlysende, at derom er ord overflødige. Det er fortræffeligt, til forklaring f. eks. af *tílt* i Lokasenna 38 at kunne henvise til got. (*ga*)*tíls*, ags. *tíl* osv. I mange andre tilfælde kan det være hensigtsmæssigt at ty til andre sprog og derfra hænte parallelsteder og ord. Men princippet må være først og fremmest at rådspørge grundsproget, dets ordforråd og ordbetydninger både för og senere, og først, når det viser sig, att disse ikke slår til, da at søge reel hjælp hos søstersprogene — og dog må man her være meget forsigtig. Fuldstændig forkasteligt er det at lave ord i gamle tekster på grundlag af ags. eller andre sprog, noget som S. Bugge i sin tid gjorde i en ret stor målestok. Det er imod dette princip, at prof. Ernst Kock atter og atter synder svarligen, og jeg skal nu efter disse korte indledende bemærkninger gå over til at underkaste hans tolkninger under de 40 numre et nærmere eftersyn.

Det vilde være mærkeligt, om alle forf:s tolkninger var lige urigtige. Det er de nu ikke. Jeg skal nævne dem, der må siges at være rigtige eller dog sandsynlige; nogle af dem er i fuld overensstemmelse med den almindelige opfattelse. Tekstrettelser af en vis art skal jeg heller ikke klandre; de får stå

ved deres eget værd som så mange andre. Herved sigter jeg til følgende steder: Lok. 28 (nr. 3), (*mína meinstafi*); tolkningen her er relativt rigtig; sagen er, at hvad enten man gengiver ordet ved 'onde gærninger' eller 'onde ord' (hvad jeg hævder er det rigtige), kommer det i realiteten ud på et. Lokes 'onde ord' er ifg. sammenhængen en hentydning til hans 'onde gærning'; denne indeholdes i ordene. — Hávam. 2, *gefendr heilir* (nr. 4) er naturligvis 'værtfolket' (mand og kone i huset), men ordet betyder dog realiter 'givere'; dette tilfælde er analogt med det foregående. Såvidt jeg ved, er ordet aldrig blevet misforstået. — Noget lignende gælder også Háv. 57 (nr. 5). — Hym. 31 (nr. 8) *reis á kné*; her holder forf. — med rette — fast på den gamle opfattelse. — Alv. 4 (nr. 9) er ikke helt urigtigt, men *er* kan ikke udelades (*at sá einn [er]*); det mangler i hds.; men da linjen i øvrigt er åbenbart fordærvet, er det vist bedst at lade den ude af betragtning. — Alv. 16 (nr. 10), *Dvalins leika* (ntr.; = sol). Det er muligt, at forf. har ret, at *leika* brugtes i transitiv bet., selv om der intet eksempel findes derpå. — Háv. 54 (nr. 12), *vel mart*; at *vel* hører til *mart* har jeg aldrig været i tvivl om, og forf.s opfattelse er omtrent den samme som min; jeg opfatter ordene som 'dygtig mange ting', en modsætning til 'alt' eller 'alt for meget'; forf. siger 'lagom mycket'. — Háv. 70 (nr. 13): *dauðr fyr durum*; her har jeg (og mange andre) opfattet *dauðr* som forf. — Hlund. I 30 (nr. 18) vil jeg tage her, skönt stedet snarere hører til den 2. gruppe. At rette *sat* til *svát* kan siges at ligge nær. Men rettelsen strander på, at således begynder aldrig ellers noget eddavers; *svát* står aldrig i begyndelsen af vers, se Gerings Wörterb. Forf. anfører — ifg. sit princip — et par eksempler fra ags. og osaks., men disse 'paralleler' er ikke engang paralleler, da *swa* (ags.) og *so* (osaks.) netop ikke står i begyndelsen, men inde i en 'langlinje'. Bægge steder kunde man akkurat lige så godt sætte et komma som punktum foran *swa*, *so*. — Fáfn. 37 (nr. 22), *þar er Reginn liggur*; forf.s tolkning lader sig høre; den er sproglig rigtig, men jeg ser ikke rettere end at f. eks. Finnu^r Magnússon har opfattet stedet på samme

måde. — Sigsk. 34 (nr. 26), *offþrungin*; her foretager forf. en retelse på grundlag af et ags. udtryk. Herom vil jeg ikke udtale mig nærmere. — Sigsk. 68 (nr. 28), *svá* = *svá sem* 'en anglicism', ja, credat judæus Apella! — Guðrkv. II 12 (nr. 30), *níðmyrk*, tidligere rettet til *níðmyrk* (til det foranstående *nótt*); det er muligt, att ordet er rigtigt og apposition til *nótt*. I oversættelsen af et *níðmyrk nótt* er der intet som helst mørke, forf.s ironiske udtryk her er blot et udtryk for hans mangel på positiv viden. — Akv. 31 og 35 (nr. 33 og 34) skal jeg ikke opholde mig ved. — Haimð. 23 (nr. 38) skal jeg heller ikke dvæle ved; forf.s bemærkning ang. *Gotna* (el. *gotna*) kan være rigtig nok, og den udtryksmåde, han der omtaler, er ellers velkendt. — Heller ikke Grott. 12 (nr. 39) giver mig anledning til nogen bemærkning.

Det var altså 17 steder. Tilbage står da 23, og her har jeg adskilligt mere at bemærke. Jeg tager dem i forf.s rækkefølge.

Vspá 23 (nr. 1), *afráð gjalda*. Forf. vil her konstatere en splinterny betydning i ordet *afráð*, der ellers er et velkendt ord, i oprindelig bet. 'afgift (især en svær)', og i afledet bet. 'tab, skade', se *lexica*. Spørgsmålet er nu, hvorvidt der er nogen grund til at antage, at dette velkendte (samlede) udtryk her er at opfatte anderledes end ellers. Det har man hidtil ikke fundet, men derom har der vel været nogen tvivl, om udtrykket her stod i den oprindelige eller afledede betydning. Sammenhængen, har man ment, tyder på det første. Forf. antager, at *æsvir* og *goð þll* i verset er identiske. Dette er muligt, selv om Müllenhoffs tolkning ikke sådan kan afvises med et pennestrøg. Altfor let afviser forf. også dennes tolkning af *Gollveig*, hvis navn dog uomtvistelig betyder 'guldkraft'. Forf. opfatter *gildi* i bet. *gjald* 'betaling' (ligesom jeg f. øks.). Men nu erklærer han (»jag påstår»), at *afráð* betyder 'hævn'. Det er let nok, at 'påstå', men det er vanskeligere at 'bevise', og det var det, der helst skulde til. Der 'påstås' uden al grund, at udtrykket *gjalda afráð* i sædvanlig bet. er 'trivialt och stilvidrigt' her. Det er det selvfølgelig ikke. Forf. dikterer os nu et helt nyt ord, et *afráð*, sammensat

med *af*, der skulde fungere som *av* i *avund* og lign.; ordet skulde bet. 'oråd'. Når man i forvejen havde ordet *óráð*, som naturligvis aldrig betyder 'hævn', kan det ikke ses, hvorfor digteren skulde have lavet (? eller valgt?) et sådant ord, der jo dog så betænkelig mindede om, eller, rettere, var identisk med et andet velkendt, istedenfor at bruge *óráð*, hvorved enhver misforståelse var udelukket. Sagen er simpelt hen den, at et *afráð* i forf.s bet. aldrig har eksisteret. Dette tør jeg uden betænkning påstå.

Vspá 34 (nr. 2), *þá kná Vála | vígbönd snúa | — heldr váru harðgörr — | höpt ór þörmum*. Her polemiserer forf. imod at inddrage *höpt* i parentes, istedenfor at opfatte det som appos. til *vígbönd*; dette lader sig naturligvis høre, og jeg kunde have henført dette sted til første gruppe. Men der er flere andre steder af lignende art, som jeg kan tage i forbindelse hermed. Det er nr. 19: *es vaknaði | víf ór svefni* (Gríp. 16), nr. 24: *þeirar synar* (Guðr. I 26), nr. 36: *halv ór helju* (Ghv. 19). Forf. vil sætte komma foran og efter *víf*, *þeirar synar* og *halv*, da der i alle disse tilfælde skulde være tale om appos. til et foregående subst., — under henvisning til ags. sprogbrug. — Hvad nu det første halvvers (fra Vspá) angår, er det meget ungt, findes kun i Hauksbogteksten; dette har forf. naturligvis intet hensyn taget til. Alligevel er den af ham klandrede interpunktion ikke tilfredsstillende; det må indrømmes. Og det er muligt, at han på dette punkt har ret. Jeg tror det nu alligevel ikke. Afgjort uret mener jeg han har i opfattelsen af 19. Hvorfor ialverden skulde ikke *víf* være at forstå som subj. i den sætning, hvori det står; det er det naturligste i og for sig, og selve sprogfølelsen taler kraftig derfor. Forf. indrømmer da også, at den opfattelse »i och för sig mycket väl (udh. her) skulle kunna vara riktig», men han er »overbevist» om, at den ikke er det. Det er atter altså bare en påstand — der slet ikke bevises hverken ved udtryk i ags. Genesis eller Heliand. Jeg foretrækker at blive ved det, som »meget godt kan være riktigt», og som ordstilling og sprogfølelse bestemt taler for. — Guðr. I 26 lyder således i hds:

Þess hefi ek gangs | goldit síðan | þeirar sýnar | same ey. Her vil forf., at *þeirar sýnar* er appos. til *þess gangs*; følgen er, at *same ey* kommer til at stå for sig, på en højst mærkelig måde, for ikke at bruge et stærkere udtryk. Nu er for det første *sýn* noget helt andet end *gangr*, så om en egenlig apposition er der ikke tale, men om noget nyt, noget foruden *gangr*. Til *same* skal der fra det foregående underforstås noget — og her henvises til ags. osv. Det kunde naturligvis være rigtigt. Men enhver, som har nogen sprogsans, vil føle, at en sådan sætning som *same ey* er umulig; den er metrisk umulig; den bliver formelt noget bedre ved at læse *sáumk*, men ikke reelt. Her må der foreligge en eller anden forvanskning, og derfor bliver bedømmelsen af *þeirar sýnar* usikker. Stedet er således af en sådan art, at det helst bør lades ude af betragtning. Udenfor nummer tager forf. Akv. 39 med: *hringum rauðum | reifði hun húskarla*; her er der intet i vejen for, at *hringum rauðum* kan være apposition til det foranstående *gulli*. Jeg tror ikke det er det, af den simple grund, at et verspar (versfjærdedel) ikke gjerne bør skilles ad, hvis der ikke er noget, der absolut kræver det. Den regel, som forf. opstiller generelt i det her omhandlede spørgsmål, må for vestnordiske vers' vedkommende afvises. — Endelig er der nr. 36: *at þú myndir mín | móðugr vitja | halr ór helju (en ek ór heimi þín)*. Her er det, havde jeg nær sagt, ligegyldigt, om man interpungerer eller ej, det er måske bedst at lade være med at interpungere. At *móðugr halr* under alle omstændigheder hører sammen, er givet. Stedet er af en noget anden art end de foregående, og kunde egenlig helt forsvinde i diskussionen. Forf. synes at have medtaget stedet for at kritisere Brates oversættelse, der heller ikke lader sig forsvare. F. Magnússon og Sv. Egilsson f. eks. har opfattet ordene som forf. (og jeg).

Háv. 76 (nr. 6), *orðstírr góðr*; at dette betyder 'godt ry, rosende omtale' er uomtvisteligt. *Orðstírr* betyder ikke 'ære' i dette ords moderne betydning. Det er naturligt, at man kan tale om *góðr orðstírr*, og ligeledes om *illr* eller *lítill* o.; jfr *lexica*. Herom behøves der virkelig ikke mere at siges.

Háv. 95 (nr. 7): *einn er hann sér um seva*. Her kommer det først og fremmest an på, hvem *hann* er. Lader man det gå på *hugr* (i 1. l.), så er det klart, at *sevi* ikke kan betyde 'sind, sjæl'. Derfor har jeg antaget, at det måtte betyde 'elskov', jfr. Lex. poet. Hvad jeg ikke anførte dér, skal jeg dog her — for nærmere overvejsels skyld — fremsætte. Det har ofte forekommet mig ret rimeligt, at *hann* ikke grammatisk går på *hugr*, men på dennes indehaver, på personen; hvis det er meningen, betyder *sevi* her, som ellers, 'sind, tanke'; denne omstændighed taler ret kraftig for den her gjorte opfattelse. Forf.s opfattelse af *sevi* i »konkret betydning», 'bryst', er under alle omstændigheder umulig; *at vera um seva* 'være gæmt i hjertet' er sproglig umuligt.

Háv. 7 (nr. 11), *þunnu hljóði þegir*; atter her skal vi ifg. forf. gå til ags., ja endogså til latin, for at forstå *þunnr*. Men forf. glemmer at oplyse om, hvorledes han da forstår *hljóð*, og det er det, der kommer an på, ialfald ligesåmeget; hvad er 'fin lyd' eller 'fin tavshed'? Jeg hævder min opfattelse; den, der lige har forklaret *sevi* som 'bryst, hjerte', kan ialfald intet have at indvende derimod.

Háv. 155 (nr. 15), *at þeir villir fara | sinna heim hama | sinna heim huga*. Om disse linjer er der skrevet endel (Läffler, B. M. Ólsen, jfr mig selv i Lex. poet.). Jeg kan gøre det kort her. Forf. slutter sig snarest til Sv. Egilsson. Ikke desto mindre er forf.s opfattelse, såviede jeg forstår den, ikke holdbar. *Fara villir* kan dog aldrig betyde andet end 'at fare vild', og kommer gen. til, så 'ved at fare vild at miste (gå glip af) noget'. Herom kan der ikke tvistes. Hvorledes et sådant udtryk kunde bruges — som forf. antyder — om svanemøerne i Völundarkv. er mig ufatteligt. Forf. forudsætter noget (lignende), som end ikke antydes i verset. Tolkningen af dette halvvers har, som det synes mig, voldt forskerne altfor meget hovedbrud. Det er, forekommer det mig, simpelt nok. At læse *heim-hama* som ét ord er der intet som helst i vejen for. Alle er enige om at antage, at de væsner, der menes, er troldkyndige, der forstår at omskabe sig. Man

kommer til særlig at tænke på Snorres beskrivelse af Odin (i Yngl.s.) eller beskrivelser af finner, der farer langt bort (i fremmed skikkelse), medens deres rigtige ham ligger (som død) i hjemmet; ingen må nævne dem ved navn. At denslags folk måtte anse det for den største ulykke at blive hindrede i at vende tilbage til deres legemer, til deres naturlige liv, er så indlysende som muligt. Blev de det, dömdes de til den fremmede ham for bestandig, hvilket måtte være den største straf og ulykke, der vederfores dem, selv om de intet havde imod at tage den fremmede ham på sig for en kortere tid ad gangen. Det er denne straf, Odin siger han kan dömmе disse 'tunridere' til, den »at de farer vild med hensyn til deres hjemhamme», finder ikke tilbage til dem. Selv om man vil skrive *heim hama*, kan tolkningen blive den samme. I den anden linje er *heim huga* ikke helt parallelt med *heim hama* (men er formentlig kun en overleveringsdublet), men kan kun tolkes som sket er i Lex. poet.² Da forf. ikke kommer nærmere ind på dette ord, skal jeg heller ikke gøre det.

Helg. Hjörv. 42 (nr. 16), *i munarheimi*; forf. vil opfatte dette ord som 'lykkeligt (forældre)hjem'. Således bruges nu *munr* aldrig. Sammenhængen modsiger også denne opfattelse, og man gör dog altid rettest i at tage noget hensyn til den. Sváfa taler netop om det tidspunkt i hendes liv, da »Helge gav mig ringe», d. v. s. trolovede sig med hende. Så påstår jeg, at *munarheimr* langt bedre tolkes som 'elskovens hjem, verden' end 'forældrehjem', netop i denne sammenhæng. Forf. giver ingen beviser for sin opfattelse; jeg har sammenhængens. Forf. omtaler i denne forbindelse udtrykket *muntún hugar*, hvor han vil opfatte *mun-* som 'behagelig', (»juvlig»). Dette er måske muligt. Men da *mun-* ellers aldrig findes i bet. 'juvlig' i sammensætninger med lignende ord som *tún*, hævder jeg min opfattelse af stedet.

Hhund. I 23 (nr. 17), *beit h . . út skriðu*; forf. foreslår her en konjektur *hyrnd*; det har han lov til, men vi andre har lov til at forkaste den, netop fordi *hyrndr* ellers er ganske ukendt

i nordisk om skibstavne. Aldrig findes *horn* heller i forbindelse dermed, og dette vejer ti gange mere end *hyrnde* i ags.

Jeg kommer nu til et punkt under nr. 19 (se herom ovf.), nemlig Gríp. 46: *er vélar vér | vífi gerðum*, hvorom forf. med sin sædvanlige overlegenhed siger: »Naturligtvis är konstruktionen missuppfattad». Efter hans opfattelse skal *vífi* sættes mellem to kommaer. Uheldigvis for forf. kan dativ *vífi* ikke her være appos. til den foranstående nomin. *brúðr*, nej, *er* er dativ, hvortil *vífi* er appos. Herimod hævder jeg fuldtud rigtigheden af den gamle opfattelse; *er* er selvfølgelig ikke dativ, men konjunktion, i bet. 'da, eftersom, fordi', og *vífi* styres af *gerðum (vélar)*. Ingen, der har nogen sprogsans, kan opfatte ordene anderledes, mindst på den knudrede og unaturlige måde som forf. vil.

Fáfn. 5 (nr. 20), *á brunnu skjór á skeið*; dette fordærvede sted vil forf. søge at rette, men opnår kun at føje en rettelse til de mange tidligere, der i ingen henseende er at foretrække eller som kan betragtes som endegyldig. Det er tilstrækkeligt at sige, at forf. vil rette *brunnu* til *runnu* og *skjór* til *skjót*, et ntr., = (*farar*)*skjótr*, et ord, som ellers er ukendt i norsk-islandsk og af samme art som *afráð* ovf. i ny betydning.

Fáfn. 8 (nr. 21) (*at til fjarri séak*) *mínum feðrmunum*. Forf. nægter, at det fra gammel tid af antagne *feðrmunir* (som ét ord) eksisterer. Ja, det er jo et hap. leg. Forf. sympatiserer med Heuslers rettelse *míns feðr*, men denne strander uhjælpelig på, at *feðr* ikke eksisterer som genitiv i så gammel tid.

Selv mener forf., at det hele kan beholdes uforandret, således at dette *munum* opfattes som 'målets dativ' 'i någon mån, åtskilligt, aldeles'. Den komparativ, som ellers findes, skal her være *til fjarri*. Udtryksmåden er ganske ukendt. Det er dog ikke blot dette, der gör forf.s tolkning usikker, men også den omstændighed, at al tale om Sigurds fader er i denne sammenhæng så godt som utænkelig. Sigurds fader var for længst død, og Fáfnir har ikke nævnt faderen, men 'venner' (*ef vaxa næðir fyr vina brjósti*). Det vilde derfor være mildest talt mærkeligt, om digteren lod Sigurd sige, at Fáfnir bebreyder ham, at 'han

er for langt borte fra faderen'. Det er en fuldkommen urimelig tanke. Alt bliver fuldkommen naturligt og forståeligt, når *feðr munir* opfattes som ét ord i den af mig (og andre før mig) antagne betydning. Det eneste, der kunde indvendes derimod, er formen *feðr-* som sammensætningsled, men som sådant er det netop ikke angrebet af forf.

Guðr. I 8 (nr. 23); det drejer sig her om verberne *gotva* og *leiða*, som jeg har opfattet i bet. 'begrave [ved vejen]' (af *gata* og *leit*). Forf. påstår, at dette er urigtigt, at *gotva* betyder at 'udruste, klæde', at *leiða* er kausativ til *liða*; at et sådant *leiða* eksisterer, har jeg nu altid vidst, men det hindrer dog ikke, at der også kunde eksistere et andet *leiða*, dannet af *leit* 'vej', jfr. *leitir* = grav. At *gotva* kan have eksisteret i nordisk i bet. 'at udruste', vil jeg ikke nægte. Det forekommer bare aldrig; dets tilværelse bliver ikke mindre usikker, fordi forf. antager det. *Gotvaðr* — dette ord er jo hap. leg. — i bet. 'drabsmand' (dette betyder det det eneste sted, det findes), er sikkert. Jeg fastholder naturligvis min opfattelse¹, idet jeg dog vil gøre opmærksom på, at det ikke er mig, der først har forstået disse 2 verber således; jeg henviser til Tidsskrift f. phil. VI, 247 (i Lex. poet. ved trykfejl 297).

Sigs. 33 (nr. 25), *hann mun ykkar ond síðarri*; således som stedet er, har man antaget det defekt; det er det også sikkert. Forf.s tolkning er af en sådan art, at man ikke godt forstår, at den kan fremsættes. *Onð* kan efter forf. være nominativ i samme bet. som 'ånd' i moderne brug (»en stor ånd» og desl.). En sådan bet. er i oldsproget ukendt. *Síðari* skal komme af *síðr* = 'vid, stor'. Men, når har ordet haft den betydning? *Síðr* bruges — vide lexica — udelukkende om noget, der hænger ned, strækker sig ud i nedadgående retning, f. eks. om en kappe, skørt, hår, hat og lign. Men 'vid, stor' er ganske ukendt. Jeg ved eller husker ikke, om ordet ellers findes i komparativ. Her

¹ Forf.s udtalelse: »den förbluffande betydelseutvecklingen *våg > be-grava vid vägen» (!) forstår jeg egenlig slet ikke; noget så ulogisk har jeg ialfald ikke sagt.

henvises også til ags. *sid sefa* 'stort sinne'. Forf.s tolkning er fra et nordisk sprogstandpunkt helt uantagelig.

Sigsk. 41 (nr. 27), at *þeygi skal | þunngæð kona | annarrar ver | aldri leiða*. Her har den almindelige opfattelse været den, at *leiða aldri* skulde betyde ' ledsage med el. i alderen (o: levetiden)', leve sammen med, en opfattelse, der ikke kan være mere ligefrem eller naturlig, og har støtte i mange andre udtryk. Men forf. har dristighed nok til at betegne stedet som »arjt misshandlat». Men mishandlingen kommer i virkeligheden først ved forf.s egen tolkning. Denne går ud på, at *leiða* skal bet. ' ledsage en på den sidste færd' — en betydning ellers ukendt i oldsproget; forf.s henvisning til Fritzner s. v. 5 har intet med vort sted at gøre; når der under nr. 10 anføres flere steder på *leiða* = begrave, så er her tale om verb. *leiða*, dannet af *leiti*, hvad også Fritzner anfører; han synes at have selvsamme opfattelse som jeg, men så burde han have opført dette verb særskilt. Han støtter ikke forf.s opfattelse, ialfald ikke, hvad nærværende sted angår. Forf. får nu ud, at halvverset betyder: »att ej klenmodig (*þunngæð*) kvinna i livet följer annans man till graven»; denne »kvinna» skal være Brynhild selv (det er hende, der taler); *aldri* hører sammen med *þeygi* (*þ. a.* ikke i livet, aldrig); *annarrar* er så Gudrun og hendes mand Sigurd. Brynhild siger efter dette altså: »aldrig i livet (ikke som levende) skal jeg følge Sigurd til graven». Men hun behøvede jo ikke at følge ham til graven, selv om hun blev ved med at leve! Da nu *aldri* står så langt fra *þeygi*, kan det næppe høre dertil, og da digteren vilde have udtrykt sig kluntet, hvis ikke *aldri leiða* skulde høre sammen, og da der er flere omstændigheder ved verset, der gør dets overlevering meget mistænkelig, har forf. sikkert ikke truffet det rette. Men jeg skal indrømme, at af alt, hvad hidtil er gennemgået, er det hans bemærkninger til dette sted, der særlig fortjæner at fremkalde en fornyet overvejelse. Hans mindst tiltalende opfattelse gælder verbet *leiða*.

Helr. 11 (nr. 29), *vikingr Dana | í verðungu*. Det drejer sig her om, hvortil *Dana* skal henføres. Selv har jeg næret

stor tvivl derom. Jeg indrømmer gerne, at det naturligste er at henhøre det til *vikingr*, men ikke på grundlag af angels. udtryk, som anføres af forf. Han henviser til *byggjungr ása*, og det er godt. Men dette udtryk må forstås ud fra nordisk sprogbrug, og da kan *ása* være gen. obj. — hvad sammenhængen dog næppe anbefaler — eller etslags arts- eller samhørighedsgen. ligesom i betegnelser som *Sygnakappi*, *Haddingjaskati*, *skati Mæringa* og lign., altså: »'byggjung' blandt aserne»; *vikingr Dana* i lighed hermed 'vikingen blandt Danerne' (vikingen med særligt eftertryk). Digtets forfatter må da have haft en anden opfattelse af Sigurds folkesamhørighed eller hjem end andre digtere. Det var dette, jeg ikke fandt sandsynligt, og henværte derfor *Dana* til *verðungu*, hvad der ganske vist også forudsætter en anden sagnform end den kendte. Men at parallelisere udtrykket (*vík. Dana*) med de angelsaksiske, som forf. fremdrager, må bestemt afvises.

Guðr. II 28 (nr. 31), *hirdattu holdtum | heiptir gjalda*. Udtrykket *heiptir gjalda* kan, som enhver ved, forstås på to måder, 'gengælde (tage hævn for) andres forbitrelse (fjendskab)', og 'vise forbitrelse (fjendskab)' mod andre. Sammenhængen må afgøre, hvilken betydning bör vælges. Men der kan også være tilfælde, hvor den ene bet. passer lige så godt som den anden — og det bliver nærmest smagsag, hvilken man vælger. Et sådant sted er det her pågældende, jfr. min udtalelse i Lex. poet. Forf. burde have afholdt sig fra så stærkt et udtryk som »F. J.s 'vise forbitrelse' bör utgå». Nej, det skal tilvisse ikke udgå; formentlig er min opfattelse her netop den rigtige. I hvert fald er forf.s urigtige opfattelse af *gjalda afrátt* (se ovf.) ingen som helst støtte her. Det er som forf. ikke kendte de udtryk, der anføres i Lex. poet., f. eks. *gjalda (harðan) hug, g. varhuga* (findes endnu i isl.), jfr. *gjalda glaum hjalta skers* osv. osv.

Atlakv. 29 (nr. 32), *Atli inn ríki reið glaum maunom*. Forf. indrømmer, at teksten her må være fordærvet. Han konjicerer (*reið*) *glaummaundum* = *glømmundum*; denne dativ henføres til *rógþornum*, og *gl.* gengives ved 'skramlande'. Det kan være, at

dette 'sværdskrammel' tilfredsstillende forf.s æstetik. På mig virker det humoristisk. — »Atle red med örlogsvapen skramlande omkring sig.» Jeg tror ikke på denne højrestethed hos sværdet i skeden, ti der må det dog have været (eller spydet?). Ellers havde det været morsomt at vide, hvilke våben forf. særlig havde tænkt på i denne situation. Noget andet sted i den gamle digtning af lignende art er mig ukendt. Det lader også til, at angelsaksisken svigter på dette punkt.

Atlam. 38 (nr. 35), *lok munk þess segja*. Her møder man en opfattelse, der i en særlig grad vækker, rent ud sagt, forbavelse. Den foranstående linje lyder: *lítlu ok lengra*, så mangler der et linjepar, så at sætningen er og bliver ufuldstændig. Forf. henviser til en tidligere udtalelse af sig selv om stedet; det er særlig ordet *lok*, som det gælder, og han siger, at han »för de nordiska filologernas bekvämlighet» vil gentage noget deraf. Dette er meget venligt, og vi får nu at høre, at *lok* betyder 'hele sagen' (∴: sagen fra begyndelse til ende). Denne betydning har ordet naturligvis aldrig haft i nordisk hverken för eller senere, og har det heller ikke her, selv om intet antages at mangle. Her har forf. været særlig uheldig med sine angels. paralleler, ti i dem alle står »word ne anþin, ord (oor) & ende» — men det er da noget ganske andet.

Hamd. 1 (nr. 37), *ár um morgin manna þolva | sútir hverjar | sorg um kveykva*. Hele verset er vanskeligt, og rimeligvis mangler et linjepar. Forf. sætter *sorg* mellem kommaer (i lighed med flere andre steder); *kveykva* opfattes som infin., styret af *spruttu* i versets 1. linje, d. v. s. versets første og sidste ord hører nøje sammen. Dette er vistnok ganske enestående i hele digtningen. Forf. angriber stærkt et udtryk, hvor *sorg* fungerer som obj. og *sútir* som subj. Det er naturligvis heller ikke godt. Og da hele verset er noget skruet (og sikkert ret ungt), kunde man give forf. ret i hans opfattelse. Jeg finder dog, at et udtryk som »alle bekymringer (d. v. s. de momentane stemninger vel) vækker sorger (d. v. s. vedvarende tilstande vel)» godt lader sig høre; det er ikke mere skruet end det andet. Men jeg skal ikke gå strængere i rette med forf. angående dette værdiløse vers.

Endelig er der så Grottas. 22 (nr. 40), *mun Yrsu sonr við Halfdana hefna Fróða*. Man har her villet rette ordene *við Halfdana* på forskellig vis, men »naturligtvis måste de föreslagna läsningarna . . . tillbakavisas». Forf. er dog ikke selv helt bange for at foreslå rettelser, når han finder det nødvendigt. Forf.s tolkning af dette sted kunde synes rimelig; *Yrsu sonr við halfdana* (således med lille bogstav) betyder »Yrsas søn med halv-danen (-danskeren)». Formelt-sprogligt er dette uangribeligt. Men der er reelle betænkeligheder, som forf. — ligesom oftere — ikke ænsrer eller sætter sig udover. For det første findes et *half-dani* som appellativ aldrig ellers, for ikke at tale om, at der ellers kun findes formen *Halfdanr* (se Lind). Dernæst kunde en »Halfdans søn» efter alt, hvad der vides om nordisk sprog, ikke kaldes 'halvdanen'. Der findes intet analogon¹. Dette kan vi nordiske filologer ikke se bort fra, selv om forf. for sit vedkommende mener at kunne (og burde) gøre det. Derfor er også en rettelse i den her pågældende tekst nødvendig, hvorledes den så skal være.

For ikke at udelade noget skal jeg til slutning omtale forf.s mærkelige opfattelse af *vinir* og *hofuð* (under nr. 19, s. 117), *vaki ok vaki | æ vina hofuð* (Bjark. 1). Ikke engang disse simple ord har måttet forblive uantastede. Ordet *vinr* skal i nordisk, ligesom i ags. (efter forf.s påstand), have »gennemløbet betydningsrækken venner > kære, pålidelige ledsagere eller stridskammerater > mænd, karle, folk». Dette skulde også være sket i stedet fra Bjark., samt i et vers af Viga-Glúmr (*vinir fagna því*). At 'venner' efter omstændighederne kunde bruges om 'kære, pålidelige ledsagere' er naturligt; derimod er intet at indvende. I nordisk er den sidste udvikling ganske ukendt — medmindre man vil henvise til, at f. eks. dansk 'venner' kan bruges, let henkastet, omtr. som 'folkens' el. lign. I islandsk er *vinir* = 'mænd' ukendt til den dag i dag. Forf. siger fremdeles, at *hofuð* ikke bruges

¹ Jeg mindes et sted i Reykdæla, der kunde fremføres: *Veiddi Fluga flatnefjunginn* : Fladnæb-sønnen, men her findes netop en afledningsendelse (-*ungr*), hvilket er noget andet. Lignende findes også ellers.

her omskrivende (*vína höfuð* = *vinir*, som jeg har opfattet det og andre i øvrigt, f. eks. Sv. Eg.), men i bet. 'overhoved'; dette kan måske ikke helt afvises. Hvad der derimod bestemt må afvises som ugrundet og uforeneligt med nordisk sprogbrug er *vinir* = 'mænd' i almlh. Hvad der bedre kunde passe i sammenhængen her end netop 'venner', er det vanskeligt eller umuligt at se. M. h. t. stedet hos Víga-Glúmr er ordet for mig 'uklart', hvad enten det skal betyde 'venner' eller 'mænd'. Det er atter sammenhængen, som forf. ikke har ænsset. Man indser ikke let, hvorledes digteren egenlig skulde være kommen til at udtrykke den tanke i den forbindelse. Hvis man vil hævde, at der i så henseende intet er at bemærke, ja så er det givet, at 'vennerne (mine venner) glæder (o: vil glæde) sig derved' passer meget bedre end det afblegede 'mænd' ('man'). Så måtte man antage, at digteren antyder en kamp, hvor han vil udgyde blod og sejre og hans venner glæde sig derover. Det havde været mere fortjenstfuldt, om forf. havde givet os en fornuftig forklaring af *Aðils sinnar* i det pågældende vers af Bjark. end den ganske forkerte tolkning af ordet *vinir*.

Hermed har jeg gennemgået forf.s alle numre, med det resultat, at alle hans forklaringer i den sidste gruppe for det meste er ganske urigtige og unødvendige eller, i enkelte tilfælde, ret tvivlsomme. Hovedanken imod ham er den, at hans sprogfølelse er meget usikker, samt at han lægger andre germanske sprogs, især angelsaksisk, udtryksmåde til grund for tolkningen af norske (og islandske) tekster, uden at tage hensyn til norsk-islandsk sprogbrug, som den altid har været og for en stor del endnu er (på Island). Han burde have lært af sin store landsmand Ihre, der i fortalen til sit lexicon gör udførlig rede for sin fornuftige fremgangsmåde ved ordtolkning og sprogsammenligning. I øvrigt har jeg allerede i begyndelsen udtalt, hvad princippet er og må være. Når det princip ikke følges, bliver resultatet nødvendigvis af den art som hos forfatteren.

Finnur Jónsson.

Till Alvissmål str. 12: 6 och 16: 6.

Eget nog har det undgått alla textkritiker hittills, så vitt jag vet, att i versrad 6 av stroferna 12 och 16 i Alvissmål verbet *kalla* utfallit i versradens början.

Vid jämförelse med de övriga sista versraderna i de formellt och innehållsligt nära likartade stroferna 10, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32 och 34, som alla börja med *kalla*, framgår ju detta.

I handskriften (R) är verbet *kalla* utskrivet endast i str. 10 i motsvarande versrad. I de övriga tio stroferna har **R** här blott *k* med punkt efter. Denna bokstav har så mycket lättare kunnat utfalla i de ovan nämnda två stroferna av de tretton likartat avfattade, som verbet *kalla*, vilket i dessa alla börjar även den första långversen, i str. 12 fullt utskrivet, i str. 16 förkortat till *k.*, innehållsligt kan föras även till andra halvstrofens alla tre versrader.

Str. 12: 6 skall sålunda lyda:

kalla dvergar drjúpan sal,

vilken versrad då blir metriskt alldeles lika, till orden delvis identisk, delvis ljudligt ganska nära överensstämmande med 24: 6:

kalla dvergar djúpan mar.

Str. 16: 6 skulle ha lydelsen:

kalla alskír ása synir.

Till denna versrad finnes ej någon fullt motsvarande i Eddan. Men full rytmisk motsvarighet har ju

Háttatal 100: 6: *svá er tírcett hundrad talit.*

Ganska nära kommer ju

Alv. 2: 6: *estat þú til brúðar borinn,*

som dock tydligt skiljer sig genom att ej ha biton på fjärde stavelsen. — I alla tre fallen är ju alliterationen olika anbrakt.

På någon vidare undersökning om byggnaden av dessa nu emenderade versrader i Alv. — vilka ju båda äro anmärkningsvärda, den förra genom den avvikelse från Bugges lag om versslutet i långversen (här | \cup i st. f. | \cup eller | \cup x), som den, utom med det här jämförda motstycket i Alv. 12, delar med Alv. 3: 3 och för övrigt med en mängd fall i andra ljóðaháttidiker¹, den senare genom sin byggnad i andra avseenden — ingår jag ej här vare sig med utgångspunkt i äldre eller nyaste grundåskådning av ljóðaháttr, utan hänvisar blott till det redan sagda, varav ju den fullkomliga osannolikheten av att de två ifrågavarande versraderna skulle börja på annat sätt än de övriga elva motsvarande tydligt framgår.

¹ Man kan uppsöka dessa hos Gering, Die Rhythmik des ljóðaháttr, 1902 (ZfDPH. B. 34), §§ 126—129, 135—137, 144—146, 148, 159, 173, 175, 177, 179, 181—3, där inalles 119 fall finnas upptagna, dock utan anmärkning om deras oregelbundenhet — Bugges lag anföres dock av G. —, bland exemplen på versrader med slutet \cup . — Jag har ock i min avhandling Om några underarter av ljóðaháttr (i Pippings Studier i nordisk filologi, Band 4 och 5), där ett tjugotal fall av andra orsaker förekomma till behandling (SNF. I: s. 18, 23, 36, 46 m. fl.; II: s. 37, 91, 93, 94), medtagit dessa på grund av dylika falls så allmänna förekomst utan att särskilt anmärka deras avvikelse från Bugges lag, vilket jag här önskar få nämna.

L. Fr. Läffler.

R. C. Boer: Oergermaansch handboek (= Oudgermaansche handboeken onder redactie van R. C. Boer, J. J. A. A. Frantszen, J. te Winkel, eerste deel). Haarlem 1918. XVIII + 321 s.

Det fremhæves i fortalen, at det foreliggende værk og hele den række av håndbøger, som hermed indledes, først og fremmest er bestemt for hollandske studenter. Hvor meget godt end de fremmede lærebøger indeholder, svarer de dog ikke helt til hollandske studerendes behov; de er ikke avpassede efter netop de forudsætninger, som medbringes til universitetet fra de hollandske skoler, og de bringer ikke deres brugere i kontakt med den særlig hollandske videnskab. Rigtigheden af disse betragtninger er indlysende. Man kunde endnu tilføje, at det ved en så nasjonal videnskab som sprogvidenskaben er av væsentlig betydning, at der i så stort omfang som muligt eksisterer lærebøger avfattede i modersmålet. Men også for udlandet vil den med Boers bog påbegyndte række af hjælpemidler til studiet av de germanske oldsprag have en stor interesse. Også vi udlændinge må sætte pris på at komme i den nøje føling med de særlig hollandske forskningsretninger, der bedre opnås gennem den stadige brug av lærebøger end ved fra tid til anden at læse monografier av hollandske sprogforskere. Og den hollandske sprogdragt, hvori lærebøgerne er klædt, er kun en tiltrækning mere.

Hvad det nu foreliggende bind angår, nærer jeg ikke tvivl om, at det i det hele taget på en tilfredsstillende måde løser den opgave, som det har stillet sig, og at det vil kunne gøre god nytte ved siden av de tilsvarende tyske fremstillinger. Særlig skal jeg fremhæve den bekvemme og overskuelige formlære (her har jeg blot i nogen grad savnet et bøjningsmønster for adjektiverne og [forud for § 212] en oversigt over de stærke verbers klasser, der kun meget indirekte kan siges at være givet i § 89 og § 90; forøvrigt havde jeg hellere set klasserne forsynede med navn end med nummer).

Opgavens begrænsning er ligesom i de bekendte tyske fremstillinger udtrykt ved ordet »urgermansk»; men med god ret har Boer kaldt sin bog »urgermansk håndbog» (en håndbog, hvori man kan søge oplysning om spørgsmål, der strækker sig tilbage til den urgermanske tid), ikke som Streitberg, »urgermansk grammatik» (en grammatik for den urgermanske sprogform hører sammesteds hjemme som Schleichers oversættelse av en fabel til det indoeuropæiske grundsprag). Mod denne formulering av opgaven indvender jeg, at den indeholder kravet om en kronologisk avgrænsning, som i mange tilfælde kan være vanskelig og tvivlsom, og som kan være uvelkommen der, hvor den er sikker.

Boer antyder undertiden selv avgrænsningens usikkerhed (f. eks. s. 30 § 31 anm.) og medtager i andre tilfælde med forsæt (og med rette) ting, der utvivlsomt falder udenfor den urgermanske tidsgrænse. Han gör det efter et princip, som er udtalt i § 2, og på hvis anvendelse vi har eksempler i paragrafferne om *i*-omlyd og *u*-omlyd (§ 68 og 69). Men der er andre udviklinger, som av hensyn til den urgermanske grænse udelades, skönt de ligger forud for de enkelte oldsprogs skriftfæstede tilværelse: brydningerne i oldnordisk og oldengelsk, synkope i ordets indre, behandlingen av de lange vokaler i inderstavelser o. s. v. Alt dette vilde jeg gjerne (i al kortfattetthed) have set optaget i fremstillingen, så at også lyd læren var bleven, hvad formlæren faktisk er: en sammenlignende oldgermansk grammatik, der samlede alle trådene fra særprogene til det fælles udgangspunkt. Og så burde bogen have haft den dertil svarende tittel. Avgrænsningen overfor den historiske fremstilling av de enkelte oldsprog vilde vel ikke derfor være bleven væsentligt vanskeligere. Nogle (ja, mange) gentagelser vil altid være uundgåelige.

Det er en ejendommelighed ved bogen, at den ikke nøjes med at give de nøgne resultater av sprogsammenligningen, men at den bestandig søger at trænge til bunds i prosessernes natur. En sådan tendens er i pagt med nogle av tidens bedste bestræbelser og vel egnet til at udøve en opdragende virkning på den yngre slægt. Men overses må det ikke, at på forskningens nuværende standpunkt må fremstillingen herved ofte blive mere angribelig, end hvis den mere holdt sig til den skematiske konstatering av kendsgerningerne. Således vilde f. eks. en rent konstaterende fremstilling av Verners lov i dens virkninger og enderresultater ikke lade mange muligheder for strid åbne, medens derimod en ræsonnerende fremstilling som Boers, der søger at gøre rede for udviklingen i dens vorden, på mange punkter kan tænkes at blive modsagt. Jeg tilstår, at jeg for mit vedkommende tager alt muligt forbehold overfor adskillige av Boers forklaringer. Det havde måske dog været bedre at give teorierne om den dybeste grund til fænomenerne og om gangen i udviklingen en noget mere tilbagetrængt plads i fremstillingen.

Medens bogens ræsonnerende karakter giver fremstillingen en vis bredde, viser der sig i andre henseender en vidtrevnen stræben efter kortfattetthed. Det fra fremmede sprog anførte materiale gives så godt som altid uden oversættelse og uden kommentar. Det kan ikke nægtes, at der herved ikke blot spares en mængde plads, men at der også opnås en ejendommelig klarhed, idet intet sideproblem (semasiologisk eller lydhistorisk) distraherer opmærksomheden fra det punkt, som sammenligningen i hvert enkelt tilfælde gælder. Og når bogen bruges som grundlag for

forelæsninger, kan de nødvendige oplysninger om de anførte eksemplers betydning o. s. v. let tilføjes mundtligt; ja, det kan endogså betragtes som en fordel, at der er noget at tilføje og forklare. Alligevel er fremgangsmåden betænkelig. Thi bogen bør jo også kunne bruges ved selvstudium, og ikke udelukkende av læsere, der er så kyndige i latin, græsk, sanskrit, ja slavisk og litavisk med, at de kan undvære oplysninger om det materiale, der er hentet fra disse sprog, og heller ikke udelukkende av læsere, som er forsynede med ordbøger og andre hjælpemidler til alle disse sprog. Det højeste, man kan gøre regning på at læserne er i besiddelse av, er skoleordbøger til latin og græsk. Hvad skal de da stille op overfor materialet fra de fjærnereliggende sprog eller overfor sådanne Hesych-glosser som ἕορ (s. 27) eller καυός (s. 32)? Enten må de foretage flittige biblioteksrejser eller også må de lade fem være lige og nøjes med på ren pappegøjevis at gentage sammenligningerne stolende på, at de fremmede ord vel nok betyder noget lignende som det, de sammenlignes med. Og de fleste vil vel nok vælge den sidste vej. De vil altså f. eks. ikke skaffe sig at vide, at ordet ἕορ, der kort og godt (efter Saussure, *Mémoire sur le système primitif des voyelles* s. 218) sammenstilles med det germanske ord for 'søster', kun kendes fra glosserne ἕορ· θυγάτηρ, ἀνεψιός og ἕορες προσήκοντες, συγγενεῖς samt εὐρέσφι· γυναίξιν. Og også i mange andre tilfælde vil de kun have en meget unøjagtig forestilling om beskaffenheden av det materiale, hvorpå de bygger. Det er lærebogens sag at modarbejde en sådan overfladisk tilegnelse, og det kan ofte ske ved små midler; i det omtalte tilfælde vilde det have været nok til at varsko læseren, om der istedenfor det blotte ἕορ havde stået ἕορ· θυγάτηρ; og det vilde f. eks. s. 121, hvor lat. *sub* og got. *iup* sammenstilles uden kommentar og derfor med fare for, at begynderen overser den vanskelighed, der ligger i det latinske *s*, have været muligt at levere en kommentar blot ved at ofre en bindestreg på *s-ub*.

Til det fra fremmede sprog hentede sammenligningsmateriale skal jeg i øvrigt tillade mig at gøre en række spredte bemærkninger.

På s. 119 burde ikke det sekundære skr. *pāda-*, men den gamle nedarvede nominativ *pād* have været anført til sammenligning med lat. *pēs*, got. *fōtus* o. s. v. — På s. 240 havde jeg hellere set et andet eksempel på den indiske imperativendelse *-tād* (til sammenligning med got. *nimadau*) end *vōcatād* (som er aorist og 2. sing.; en 3. sing. præs. var det, som krævedes). — S. 237 erklærer forf., at *-th-* i primærendelsen for 2. plur. i skr. (*vada-tha*) er uoprindeligt (det samme står s. 239, men her med tilføjelse av et »misschien»); hvortil denne dristige hypotese, som

dog under alle omstændigheder ingen betydning har for germansk, siden ievr. *t* og *th* her optræder ens?

S. 138—139 er der gjort nogle dels ufuldstændige, dels villedende bemærkninger om de ievr. *k*-lyds udvikling i de østindoeuropæiske sprog. Der siges, at den ariske palatalisering av *k*-lydene kun er tydelig synlig ved tenuis og media (*k*, *g*: *č*, *ǰ*), medens det til *gh* svarende skr. *h* også optræder i andre tilfælde. Indenfor *k*-lydenes system er der jo imidlertid ingensomhelst modsætning mellem *ǰ* og *h*, men kun en modsætning mellem det absolut entydige *č* og det dobbelttydige skr. *ǰ* og *h* (der dels skyldes den ariske palatalisering av *g* og *gh*, dels er fortsættelse av indoeuropæiske palataler *ǵ* og *ǵh*); hvis forf. har tænkt på *h*'s rolle udenfor *k*-lydenes system (som sporadisk fortsættelse av *dh* og *bh*), har han ikke været heldig med sit udtryk. Udenfor sanskrit er modsætningen mellem indoeuropæiske palataler og særsproglige palataler i satem-sprogene meget skarp og klar; men forf. har ikke været heldig med sin beskrivelse av forholdene; efter hans fremstilling giver de ievr. palataler i satem-sprogene »sisklanken» (spirantiske hvislelyd), i baltisk-slavisk *s* og »meest» *ž*; ved den særsproglige palatalisering fremkommer der derimod i iranisk og baltisk-slavisk »geen sisklanken». Denne modsætning mellem »sisklanken» og »geen sisklanken» passer unægtelig i nogle tilfælde, men rammer i virkeligheden slet ikke sagens kerne; de ievr. palataler har jo i nogle tilfælde givet affrikater (skr. *ǰ*, armen. *c*, *dz*), i andre tilfælde helt andre lyd (skr. *h*, oldpers. *p*, *d*, alban. *p*, *ǰ*, *d*); altså ingenlunde altid »sisklanken»; og på den anden side er de særsproglige palataler ret ofte udviklede til spirantiske hvislelyd (slav. *ž* av *g* og *gh*; ligeså *ž* mellem to vokaler i det yngre avesta-sprog og sandsynligvis også i oldpersisk, skønt ortografien ikke tager hensyn dertil, s. Meillet, Grammaire du vieux perse, s. 64 f. § 127). Det er også en fejl at slå baltisk og slavisk sammen i dette spørgsmål; litavisk (det eneste baltiske sprog, som citeres i bogen) kender ikke som slavisk en særsproglig palatalisering, og de ievr. palataler optræder i litavisk som *š* og *ž*, i slavisk som *s* og *z* (altså ikke i baltisk-slavisk som *s* og »meest» *ž*).

S. 108 (og i registret) står: oldbulg. *blędaq*; læs *blęda*. — S. 129 sammenstilles oldn. *hoppa* med oldbulg. »*kupęti*», der oversættes 'springen'; det ord, der sigtes til, er *kypęti*, og det betyder ikke 'springe', men 'syde'; det oversættes ganske vist av Miklosich 'salire', fordi det i et bestemt eksempel gengiver gr. *ἄλλοσθαί*; men det tilføjede sitat viser, at det drejer sig om betydningen 'sprudle i vejret (om vand)'. — Det er måske av typografiske grunde, at forf. s. 102 skriver lit. *sęju* 'jeg sår', *vęjas* 'vind' med *e* istedenfor med *ę* og s. 144 *vęnu-lika* 'elleve' med *u*

istedenfor med *ū*; men simplifikasjonen er uheldig da der derved antydes en ganske uriktig udtale; hvis *vėnūlika* s. 223 er en anden nødhjælp, er den ligeså uheldig; forf. kunde derimod have skrevet, som Litaverne for det meste selv skriver: *sėju, vėjas, vienuolika*. — S. 144 (og i registret) skal istedenfor lit. *Percunas* læses *Perkūnas* (*c* vilde i litavisk betyde *ts*). — S. 101 l. 2 fremgår det ikke av forf.'s udtryksmåde, at *u* er laugt i lit. *drūtas, driūtas* 'fast'; den ikke litavisk-kyndige vil tværtimod få det indtryk, at lyden betegnes som kort; sml. l. 25. Med dette litaviske ord sammenstiller forf. på uriktig måde cymr. *drud*, som han oversætter 'sterk'; det betyder i virkeligheden 'rasende', 'tapper', 'dyr (carus)' og er meget vanskeligt at bedømme etymologisk (sml. Thurneysen, *Keltoromanisches* s. 56—58); det indeholder ikke ievr. *ū* (der i cymrisk vilde blive til *i*), men kan muligvis indeholde *ou* eller *eu*.

S. 37 forklares gr. *ὤμος* 'skulder' av **ōmso-s*, og der antages på grundlag herav forkortelse av en oprindelig langdifftong i got. *ams*; men det æoliske adjektiv *ἐπ-ομμᾶδιος* 'som er på skuldrene' viser, at man for det græske ord skal udgå fra **ōmso-s*, der stemmer med skr.; der har altså ingen langdifftong været i ordet. (At *ε* i græsk foran oprindeligt *ms* forlænges til *ει*, f. eks i *ἔ-νειμα* til *νέμω*, berettiger os naturligvis ikke til at sætte os op imod den lydlov, der kan læses ud av *ὤμος: ἐπομμᾶδιος*). — S. 45 fremhæves meget rigtigt, at det ievr. *ē* i græsk var en åben lyd; men som bevis herfor kan man ikke uden at begå en logisk fejl beråbe sig på den ioniske overgang fra *ā* til *η*; dels blev *ā* ved den ioniske forskydning ikke straks til samme lyd som ievr. *ē*; derfor kunde det i attisk i visse omgivelser forvandles tilbage til *ā*, uden at det ievr. *ē* berørtes av overgangen (s. Daniellsson, *Zur metrischen Dehnung im älteren griechischen Epos*, s. 62), og derfor finder vi det i indskrifter fra Kykladerne fra begyndelsen av det 6. årh. f. Kr. betegnet anderledes end ievr. *ē* (*κασινέτη* 'søster', opr. *κασινήτᾱ*); dels gives der jo i forskellige sprog eksempler nok på, at et *ā* kan forskydes helt til lukket *e* (eng. *take*, fr. *ne*). Derimod er overgangen fra *ē* til *ā* (som i sanskrit) bevis på åben udtale. — S. 85 skal *ὄχρός* rettes til *ὄχρός*; denne urigtige anbringelse av *spiritus lenis* forekommer mærkværdig hyppigt i Boers bog; jeg har noteret 15 eksempler. — Former som *τίθει*, *δίδοτι* (s. 96) eksisterer ikke; læs *τίθειμεν*, *δίδομεν*. — På s. 107 sammenblander forf. *περάννυμι* 'udbreder' med former av *πέτομαι* 'flyver' og *πίπτω* 'falder'; trods den store lighed med hensyn til rodens form turde dette dog være en lidt for summarisk fremgangsmåde. — S. 108 vil forf. benytte gr. *-πλάσιος* (*δι-πλάσιος* 'dobbel' o. s. v.) som bevis for, at *a* i got. *falþan* er ievr. *a*; men hvis gr. *-λα-* er *-l-*, beviser det det modsatte,

og hvis *-λα-* er ievr. *-la-*, beviser det intet om vokalen foran *l*. — Got. *aqisi* 'økse' gr. ἀξίνη (s. 141) egner sig ikke som eksempel på ievr. *g^u*; thi *g^us* måtte i græsk have givet *ψ*; der foreligger altså her et kompliseret tilfælde, og man må regne med den mulighed, at det got. *q* kunde være *gw* (*ǰw*), ja måske endogså med den mulighed, at *w* kunde skyldes en uoprindelig tilslutning til perf. part.'s suffiks. — Når det gælder om at bevise eksistensen av en ievr. genitivendelse *-so* (s. 173; sml. slav. *če-so*, genitiv av *čŕ-to* 'hvad'), kan det ikke nytte at beråbe sig på gr. λόκου, da det er absolut usandsynligt, at endelsen *-ov*, *-oo* skulde være etymologisk forskellig fra *-οιο* av **-o-sjo*; vel kunde *-ι* ikke falde bort i betonedede ord, men det kunde falde bort i den proklitiske artikel, og derfra kunde så endelsen *-oo*, *-ov* overføres til substantiverne. — S. 183 er gen. pl. τέχνων fejl for τεχνῶν (av *-αων*). Nogle ligegyldige aksentfejl findes hist og her, f. eks. s. 210 l. 4 f. o. og l. 1 f. n.: ὄ, ῆ, læs ὄ, ῆ. — S. 226 sættes τρισός 'treddobbelt' (att. τριπτός) i forbindelse med got. *pridja*; dette er urigtigt, da *-tj-* (ligesom *-dhj-*) i attisk giver *-σ-*, ikke *-τ-* (f. eks. i τόσος, sml. skr. *táti*); *-τ-* kan kun være opstået av *-kj-* eller *-ghj-*. Når Boer har ment at kunne sætte sig ud over denne regel, beror det måske på de tilsyneladende undtagelser, der opviser att. *-τ-* av *-tj-*: ἐρέτω 'jegror', fut. ἐρέσω; κρείτων 'bedre', superl. κρείτιστος; θῆττα, hunkøn til θῆς, gen. θητός 'daglejer'; μέλιττα 'bi', sml. μέλι, gen. μέλιτος 'honning'. Disse tilfælde har hidtil ikke fundet nogen tilfredsstillende forklaring, og Boer har derfor måske anset sig for berettiget til at antage endnu flere undtagelser. Det har været min tanke, at jeg ved lejlighed vilde behandle hele dette spørgsmål udførligt; men jeg kan meget vel allerede her antyde forklaringen av de avvigende tilfælde. Sagen er den ganske simple, at et nedarvet *-tj-* giver attisk *-σ-*, men at et senere opkommet *-tj-* (der skyldes analogidannelse eller nydannelse) behandles på samme måde som *-kj-* eller *-ghj-*. I ἐρέτω var et sådant senere *-tj-* opstået ved nydannelse efter ἐρέτης, i de øvrige ord ved indflydelse fra de allerede anførte beslægtede former. Hvor der derimod ikke var mulighed for senere fornyelse av gruppen *-tj-*, giver den altid att. *-σ-*. Et **trijō-s* 'tredje' kunde altså ikke på nogen måde give att. τριπτός (τριπτός hører til τρίχα 'i tre dele'). — S. 227 hentyder forf. til forekomsten av et præsensdannende *s* og tilføjer: »vgl. sa. *trasati* met l. *tre-mo*, gr. *τρέω*». Men gr. *τρέω* er **tresō* (sml. ἄ-τροσ-τος 'uforfærdet') og altså ganske identisk med det indiske verbum. Dersom *-s-* her er avledende, ligger avledningen uhyre langt tilbage; præsensdannende er det ikke.

S. 2 hævder Boer med fuld føje, at der findes visse særlige overensstemmelser mellem germansk og italisk. Et meget interes-

sant eksempel herpå er anført av Saussure, Cours de linguistique générale s. 316 f., nemlig de overensstemmende dannelser med suffikset *-no-* i betydningen »chef de telle ou telle communauté»: got. *biudans* 'konge' av *biuda* 'folk', oldn. *dróttinn* av *drótt*, got. *kindins* 'landshøvding' (egentlig »stammehøvding», av **kindi-z* = lat. *gens*), lat. *tribūnus* av *tribus* 'stamme', *dominus* av *domus* 'hus'. Derimod kan jeg ikke finde, at Boers eksempler på overensstemmelse mellem de to sprogklasser er særlig velvalgte. Han finder bl. a. en speciel overensstemmelse mellem lat. perfektformer som *cēpī*, *fēcī* og germansk (oldn., oldeng.) *hēt*, *lēt*, ndl. *hief* (Boers forklaring av det lukkede *ē* i de germanske fortidsformer står s. 115 f.; i *lēt* og *hief* skal der foreligge et ievr. *ē*, som på grund av den foregående, senere tabte reduplikasjonsstavelse med vokalen *e* fik en anden udvikling end ellers; der antages altså ievr. grundformer **leled-*, **qegep-*). Men lat. *fēcī* er slet ikke noget perf., men et aorist, sml. gr. *ἔθηκα* (til *τίθημι*); det samme gælder *jēcī*, sml. gr. *ἔηκα* (til *ἔημι*). Og *capiō* har så mange formelle berøringspunkter med *faciō* og *jaciō*, at det spørgsmål er uundgåeligt, om ikke *cēpī* simpelthen er en analogidaunelse efter *fēcī* og *jēcī*. Spørgsmålet måtte besvares bekræftende, hvis det var sikkert, at *capiō* hørte til en vokalrække med grundtrinet *ā*; men til støtte for denne bedømmelse av vokalen kan intet avgørende anføres (gr. *ἔηκος*, dor. *ἔηκος* 'have?'); vi tør altså ikke avvise den mulighed, at *capiō* hører til en vokalrække med grundtrinet *ē*. Men selv med denne mulighed for øje må man dog anse *cēpī* for en analogidannelse, hvis det står aldeles isoleret med sit grundtrin *ē* i perf. Og dette er, såvidt jeg skønner, netop tilfældet. Ganske vist kan man endnu nævne tre andre verber med *a* i præsens, *ē* i perfektum: *frangō*, *frēgī*, *pangō*, *pēgī*, *agō*, *ēgī*. Men disse tre verber støtter i virkeligheden ikke *cēpī*. Thi i det første må *a*, i de to sidste må *ē* være sekundært. Boer har sikkert ret i at sammenstille *frēgī* med got. pl. *brēkum* (s. 90; sml. lat. *sēdī*, *vēnī*: got. *sētum*, *qēmum*); men derav følger, at det latinske verbum fra først av må have hørt til samme vokalrække som got. *brikan* (*e*-rækken, ikke *ē*-rækken), og at *a* i *frangō* er et spesielt latinsk fænomen. På den anden side må perfektterne *pēgī* og *ēgī* nødvendigvis være analogidannelser, da begge verberne hører til *ā*-rækken (sml. *com-pāgēs* 'sammenføjning', *amb-āgēs* 'omsvøb'), ikke til *ē*-rækken (Boers mening s. 94, at *agō* oprindeligt skulde have hørt til *e*-rækken, kan jeg ikke tilegne mig). *pēgī* ved siden av *pepigī* kan muligvis være opkommet på den tid, da man i latin endnu vaklede mellem de to i de ældste lat. indskrifter i 3. sing. bevarede fortidsformer av *facio*: *feced* (aorist) og *fhefhaked* (perf.); den nydannede form er da bleven kraftigt støttet av *frēgī*, og de to i forening har været

stærke nok til at frembringe *ēgī*. På denne baggrund forekommer der mig ikke at kunne være nogen tvivl om, hvad man skal mene om *cēpi*. Hele den av Boer hævdede overensstemmelse mellem latin og de germanske præterita med lukket *ē* smuldrer bort, og man må have lov til at tillægge disse former en betydelig ringere ælde end den, der vilde følge av Boers fremstilling. Jeg ser ikke, hvorledes man med hensyn til ndl. *hief* kan komme til noget andet resultat, end at det er en særdialektisk nydannelse, der har fortrængt den alene nedarvede fællesgermanske form, hvorom got. *hōf*, oldn. og oldeng. *hōf*, oht. *huob* vidner. Og hvis *lēt* efter Boers meget tiltalende hypotese er germ. **lelōta*, kan jeg ikke tænke mig, at det står i noget andet forhold til got. *lailōt* (**lelōta*), end en omdannet forms forhold til sin original. Også got. *saislēp*, *saislēp* anser jeg for omdannelse av en ældre form med *ō* i rodstavelsen. — Ikke de germanske præterita med lukket *ē*, men de germanske præterita med åbent *ē* er et træk av overensstemmelse med latin. Boer fremhæver med rette (s. 2) lat. *ēdī*, got. *fr-ēt* oldn. *āt*. Dog består fællesskabet her formodentlig kun i, at begge sprogklasser har bevaret en gammel indoeuropæisk dannelsesform. Det undrer mig i nogen grad, at Boer ikke i forbindelse hermed også nævner lat. *vēnī*, got. *qēmum*, da han dog ikke blot anerkender disse formers samhørighed, men ovenikøbet antager, at de skyldes nydannelse (altså fælles nydannelse). Jeg må imidlertid tilstå, at jeg ikke kan følge Boer med hensyn til dette sidste punkt. Han erklærer s. 90, at typen *vēnī* evident er en analogidannelse efter typen *ēdī*. Og da analogidannelsen er evident i latin, finder han det højst sandsynligt, at den også skal antages for germansk. Her melder sig straks det spørgsmål, hvad det er for en forskel, der gør, at analogidannelsen betegnes som håndgribelig i latin, men i germansk kun som højst sandsynlig, og det eudda kun takket være lyset fra latinen. Er det, fordi overensstemmelsen mellem *ēdī*, *ēdimus* og *vēnī*, *vēnimus* er hel, medens overensstemmelsen mellem *fr-ēt*, *fr-ētum* og *qam*, *qēmum* kun er halv? Jeg ser ingen anden grund. Men Boer erklærer straks efter, at modsætningen mellem singularis og pluralis i germansk er ældre end ensartetheden i latin. Og heri må jeg aldeles ubetinget give ham ret. Det kan ikke volde nogensomhelst betænkelighed at antage udjævning mellem sing. og plur. i latin; der har faktisk altid fundet udjævning sted i latin, når der var en modsætning mellem sing. og plur., og det er også meget hyppigt, at det netop er plur., som (måske understøttet av medium) har sejret over sing. (aktiv). Derimod vilde det være utænkeligt, at der sekundært skulde være indført en forskel mellem sing. og plur. i germansk, hvis de oprindeligt havde haft samme stamme. Hvis

typen *vēni*, *gēmum* beror på analogidannelse efter *edi*, *fr-ēt*, kan analogidannelsen altså fra først av kun have fundet sted i plur. Dette forklarer Boer derav, at der gaves en brugbar nedarvet singularform (got. *gaf* o. s. v.), medens den nedarvede pluralform var vanskelig at udtale eller uforståelig i sin uregelmæssighed; Boer mener, at den skulde have lydt **gbum* o. s. v. Dette kan jeg ingenlunde indrømme. Hvis vi vil konstruere en perf. plur. uden reduplikasjon, er der ingen grund til at tillægge den et svagere vokaltrin end part. (got. *gibans* o. s. v.). Og hvis vi alligevel vil antage, at pluralformen av eu eller anden grund var bleven ubekvem, indses det ikke, hvorfor sproget ikke skulde have grebet til den nærmestliggende udvej: en simpel analogidannelse efter perf. sing. Jeg må derfor anse det for umuligt at forklare typen *gēbum*, *gēmum* ved analogidannelse efter *fr-ēt* og kan kun betragte den som nedarvet fra grundsproget. Overensstemmelsen mellem germansk og latin er da mindre betydningsfuld, men dog værd at notere.

S. 2 og s. 176 antages det, at lat. *statim* er en oprindelig instrumentalis. Boer forudsætter åbenbart ligesom Hirt IF V 252 den samme endelse **-mi*, som kendes fra slavisk og baltisk, og som er en dublet til **-bhi*, gr. *-φι*, armen. *-b*, *-v*. Men med hensyn til de endelser, der dels optræder med *-bh-*, dels (i germansk og baltisk-slavisk) med *-m-*, står latin på *-bh-*siden (dat. abl. plur. *-bus*). Hirt henviser til Zieler, Beitr. zur Geschichte des lat. Abl., Bonn 1892, der imidlertid ikke havde antaget en endelse (*-ti*)-*mi*, men (*-ti*)-*m*. Denne samme endelse antages også i en, som det synes, før fremkomsten av Zielers bog skreven artikkel av Zubatý IF III 142¹ (hæftet udkom 15. juli 1893). Og det er hævet over tvivl, at der virkelig har eksisteret instrumentalisformer på *-m*; dette *-m* var dog ikke et kasus-suffiks, men et element, som uden kontrolabel betydning kunde føjes til visse færdige kasusformer (sml. om dette element Meillet, Le rôle de la nasale finale en indo-européen, MSL XX 172—178). Men man har ingen grund til at formode, at latin har haft instrumentalisformer med denne udvidelse; adverbierne av *statim*-typen lader sig fra syntaktisk synspunkt meget vel forklare som akkusativer, sml. gr. *τὴν ταχίστην*; selv *examussim* ved siden av *adamussim* volder ikke større vanskelighed end *ἐκ-ποδών* ved siden av *ἐκ-ποδών*. — S. 37 sammenligner Boer got. *mai-za* med lat. *māi-or* (sml. s. 122). Og s. 102 sammenlignes lat. *pēi-or* med skr. *p̄y-a-ti* 'håner'. Men et latinsk *j* mellem to selvyd kan ikke være fortsættelse av et ievr. *j* i samme stilling; et sådant *j* falder nemlig altid bort i latin. Og at der både i *major* og i *pejor* har stået i en konsonant foran *j*, fremgår av de beslægtede ord; i *major* var det et *g*, sml. *magis*, *magister*, *maximus*; i *pejor*

var det et *d*, sml. *pessimus* med *ss* av *ds* (etymologien er meget vanskelig; jeg vilde for mit vedkommende ikke betragte det som udelukket, at *pejor* og *pessimus* fra først av har betydet 'lavere, lavest', og at de er dannede av det velbekendte ord for 'fod'). Det er dette fordums *g* og *d*, der er skyld i den lange kvantitet, som Boer udtyder urigtigt; det er ikke selvlyden *a* og *e*, der er lang (skrivemåden *mājor*, *pejor* er ganske fejlagtig); det er *j*, der er langt, sml. italiensk *maggiore*, *peggio* (med åbent, altså i latin kort *e*). — Det hedder *læx*, *légis*, *rêx*, *rêgis*; disse ord er ikke ensartede med *pês*, *pêdis*, som det siges s. 89. — Det er en ren lapsus, når forf. s. 110 anfører lat. *fefellî* som analogi til den *e*-farvede vokal i got. *saislêp*; *-e-* i den latinske midterstavelse er intet andet end den regelmæssige latinske svækkelse av *a* (sml. *re-fellō* o. s. v.). — Lat. *distinguō* og *lingua* kan ikke uden kommentar anvendes i den sammenhæng, hvori de står s. 141, da intet av disse ord indeholder en ievr. labiovelar; det havde været bedre at anføre f. eks. *unguō*, *unguentum*. — Det er med urette, at Boer s. 184 opfatter lat. *ratiō*, *nātiō* som udvidelse av stammer på *-î-* (*jē-*); alle de lat. ord på *-tiō* er udvidelse av stammer på *-ti-*; sml. lat. *statiō* ved siden av skr. *sthiti-s* gr. *στῆσις* oldn. *staðr* og det lat. adverbium *statim*. — S. 215: lat. *quem* er en *i*-stamme ganske som *ignem* o. s. v., ingenlunde en stamme på *-e-*; sml. osk. *phim*. — S. 218: læs lat. *nōs*. — Lat. *vehit* er ikke en »injunktivform» (s. 238); det er et regelmæssigt præsens på *-e-ti* (**weghe-ti*). Som bekendt blev ievr. *-ti* i italisk til *-t*, ievr. *-t* derimod til ital. *-d* (osk. faa mat 'han bor', men fakiiad 'skal gøre'; gl. lat. indik. *iouesat*, men konj. *sied*); senere fortrængtes *-d* i latin overalt av *-t* (*faciat*, *siet*). — Hvad der s. 249, 254, 257 siges om de latinske verber på *-iō* og om den latinske første og anden konjugasjon, er højst problematisk; former, der i virkeligheden beror på sammentrækning, betragtes som atematiske (lat. *-ās*, *-at*, *-ēs*, *-et* er **ājesi*, **ājeti*, **ējesi*, **ējeti*), og typer, der er opstået på latinsk grund (*capis*, *sāgis*), føres tilbage til grundsproget; på lapsus beror angivelsen av langt *ē* i *licet* s. 257 og langt *ā* i *nat*, *dare* s. 255 anm. 2. — Istedesfor *ventus* (s. 263) bør læses *in-ventus* (av det usammen-satte verbum *venire* kan kun *ventum* forekomme).

Med hensyn til selve bogens hovedæmne de germanske sprog skal jeg kun fremsætte nogle få kritiske bemærkninger. Forf. erklærer s. 5, at overgangen fra *jj* og *ww* til *ggj*, *ggw* ikke tilhører den gotisk-nordiske fællesperiode; men hverken her eller på det sted, hvor disse lydgrupper spesielt behandles (s. 164 f.), findes nogen meddelelse om grundlaget for denne avgørelse, der jo åbenbart ikke kan være andet end Næsbjærg-brakteatens *niuwila*. Jo skrøbeligere dette grundlag er, desto mere havde det været en

pædagogisk pligt ikke at fremsætte konklusionen uden at meddele præmisserne. — S. 59 udvikles en teori om, at *u*-omlyden i sin oprindelige kerne kunde have været et slags epentese. Denne (for mig ganske uantagelige) teori får stå for forf.'s regning; men utilladeligt er det i denne sammenhæng at beråbe sig på den nysislandske diftongiske udtale av *á*; at denne udtale finder sted i en del tilfælde, hvor der oprindeligt var *u*-omlyd (sdl. o. s. v.), er ingen grund til at tro, at den nysislandske diftong skulde være en fortsættelse av omlyden; den samme diftong optræder jo ligeså regelmæssigt i de tilfælde, hvor der aldrig har været omlyd. — Det er en mærkelig lapsus, når forf. s. 69 anm. 5 betegner slutnings-*h*'et i got. *hvarjatöh*, *hummeh* som først tilföjet i gotisk tid (»pas op go. gebied toegevoegd»); derom kan der jo absolut ikke være tale; en helt anden sag er det, at *-h* her var et element, hvis morfologiske sær-værdi endnu i gotisk tid føltes. — S. 86 f. og s. 95 drøfter forf. det spørgsmål, om det første *a* i got. *farán* er ievr. »*a*» eller ievr. *o* og hælder meget stærkt til den første antagelse; at denne antagelse efter mit skön er uforenelig med det billede, vi har anledning til at danne os av de ievr. vokalalternasjoner, skal jeg ikke dvæle ved; men at *o* i præsens ikke er »een zeldzaamheid», vil ses av Meillet's avhandling MSL XIX 181—190. — Som eksempel på bevarelse av dobbelte præteritumsformer i germansk anfører Boer s. 112 got. *létan*, »waar het de. en zw. nog *lod*, *lot* hebben (vgl. go. *lailot*) tegenover ijsl. *lét*, ndl. *liet*». Men præteritum til sv. *låta* er jo *lät*, og der er ingen sandsynlighed for, at d. *lod* (eller det i ældre svensk ved siden av *læt* også forekommende *lot*) skulde være en bevaret gammel form; det er en nydannelse til inf. *lade* efter meget nærliggende mønstre og stemmer kun tilfældigt med got. *lailöt*. — S. 122 anföres som eksempel på et ifølge Verners lov opstået *z* got. *gazd-s*; dette er naturligvis en ren lapsus calami; i dette ord er *z* udelukkende avhængigt av den følgende konsonant. — Ligeledes en ren lapsus calami er det, at oldeng. *sunu* s. 125 anföres som eksempel på betoning av ikke-sidste stavelse i ievr. (skr. *sünü-š* o. s. v.). — At overgangene fra ievr. *t* + *t* til germansk *ss* og fra *ts* til *ss* skulde have noget med lydforskydningen at gøre (s. 131, 132), er utroligt. Boer's bemærkning, at gruppen *-ts*- kun forekommer i forbindelse med en følgende konsonant og derfor altid forkortet til *s*, forlignes ikke med hans eget eksempel got. *missō*: skr. *mithas*. — S. 223 formoder forf., at bevarelsen av den udlydende nasal i got. *sibun* beror på indflydelse fra længere (böjede) former. Den samme forklaring må da naturligvis også anvendes på *niun*¹ og *taihun*. Hermed er forskellige andre forklaringsforsøg stiltiende avvist, bl. a. den antagelse, at nominativen skulde bero på *-m-t*, *-t*

¹ Grundformen for *niun* ansætter B. som **newn*; skal være **newn*.

(talsubstantiver som skr. *daçât-* o. s. v.). Og i denne avisning har forf. utvivlsonst ret. Hvor talsubstantiver er trådt istedenfor de gamle talord (f. eks. ved lit. *dėšimt* '10'), har de naturligvis medbragt deres ejendommelige syntaktiske konstruksjon (*dėšimt* styrer genitiv); først på et sent udviklingstrin opgives denne særlige konstruksjon igen (f. eks. ved alb. *đjetë* '10'). Vi måtte altså have væntet, at genitivkonstruksjonen var bevaret i germansk, dersom *taihun* var et talsubstantiv. Benyttelsen av talsubstantiv istedenfor talord finder i litavisk sted ved 10, i slavisk og albanesisk har den bredt sig til de nærmest foregående talord (slav. 5—9, alb. 6—9). At den derimod skulde have bredt sig til 9 og 7 med overspringelse av 8, som anvendelsen av teorien på germansk vilde kræve, vilde være en besynderlighed. Og stiller man ved siden av hinanden

skr. *dāça*, instrum. plur. *daçd-bhiḥ*
got. *taihun*, dat. (instrum.) plur. *tigum*,

må al tvivl om, at *taihun* skal sammenlignes med *dāça*, ikke med *daçât-*, forstumme. Den tilsyneladende lydlig vanskelighed har vi i virkeligheden skabt os selv ved den antagelse, at *-m*, *-n* skulde falde bort i germansk udlyd (Boer s. 197). Sandheden er den, at i germansk ligesom i armenisk falder vel et udlydende *-m* bort, men et udlydende *-n* bevares:

ievr. **włk^uom* 'lupum' arm. *gail* got. *wulf*

ievr. **septm*, **dek^m* '7, 10' arm. *ewt'n*, *tasn* got. *sibun*, *taihun*.

Herimod strider intet faktisk bevismateriale. De gamle neutrals *n*-stamners nom. sing. (på ievr. *-n* : skr. *nāma* gr. *ἄνομα* lat. *nōmen*) er i germansk således analogisk omdannet (got. *namō*), at den ikke giver os nogen oplysning om den lydrette udvikling. Akk. sing. av de konsonantiske stammer (gr. *νόκτ-α*, lat. *noct-em*) har ganske vist i gotisk ingen endelse (*naht*); men dette betyder meget lidt; det beror på en så at sige naturnødvendig analogidannelse, der bragte akkusativens i denne bøjningsklasse i overensstemmelse med de andre bøjningsklasser. I armenisk har *otn* 'pedem' (**pōd-m*) kun holdt sig, fordi akk. har fortrængt nominativ, så at *-n* kunde gøre indtryk av at være stamme-udlyd. Hvis got. akk. *fōtu* er udgået fra **pōd-m*, har der også her fundet analogidannelse sted, omend på en mere forviklet måde end ved *naht*. Når således den ovenfor antydede lydlov meget vel forliges med det foreliggende sproglige materiale, så forliges den ikke mindre vel med en lydpsykologisk overvejelse. Bortfaldet av det medlydende *-m* i **włk^uom* got. *wulf*, **sunum* got. *sunu* 'filium' er åbenbart (ligesom en mængde andre bortfald i udlyd) følgen av en foregriben, en for tidlig udførelse av artikulasjonen;

istedenfor en vokal efterfulgt av en nasal fremkom der derved en vokal med samtidig næseklang, en nasalvokal, som atter i tidens løb blev til en ren mund-vokal. Men i **septm*, **dēkm* o. s. v. var det ikke på samme måde let at foregribe den nasale udtale; skulde den foregribes, måtte det ske under artikulasjonen av den foregående konsonant; men de fleste konsonanter kan ikke uden at opgive deres eget væsen (blive ukendelige) udtales nasalt (dette gælder f. eks. om *t* og *k*). Derfor fandt ingen foregriben sted; *-m* (*-n*) bevarede og udviklede sig senere til *-un*¹. — S. 224 l. 14: læs on. *prir tigr*.

Med hensyn til den almindelige ievr. sproghistorie og den almindelige sprogteori er jeg meget langt fra altid at kunne slutte mig til forf.; men jeg skal ikke her gå nærmere ind på denne side av sagen. Kun et par punkter skal jeg udtrykkelig fremhæve. Det første punkt er læren om det ievr. lange selvlydende *l*, *r*, *m*, *ŋ* (s. 104 f.). Teoretisk kunde man, siger forf., ud fra en betragtning av de indoeuropæiske vokalalternasjoners system vænte sådanne lange sonanter. »Maar het resultaat, dat in diverse talen zeer uiteenloopt, toont, dat er resten van vocalen geweest zijn, zooals men wachten kan, wanneer men niet met papierphonetica werkt.» Av disse ord må læseren få det indtryk, at Boer overhovedet ikke vil anerkende langt selvlydende *l*, *r* o. s. v. som tilhørende virkelighedens verden. Slet så slemt er det måske dog ikke ment. Vel ansætter Boer for det ievr. grund-sprog istedenfor lange sonanter grupperne *el_e*, *er_e*, *em_e*, *en_e*. Men på den samme side, hvor en stakkels tilhænger av de lange sonanter tror at læse en straffedom uden benådning, siger Boer selv om det ariske *ā* av ievr. »*en_e*», at det måske er udviklet gennem et langt *ŋ* på arisk grund som mellemled. Altså indrømmer Boer dog, at sådanne lyd nok kan forekomme andre steder end på papiret. Men det er overhovedet ikke rigtigt, hvad der siges dels s. 104, dels s. 41, at der som fortsættelse av de »hypotetiske» lange sonorlyd »i alle dialekter» optræder grupper indeholdende vokaler. Forf. overser ganske, at det ievr. lange *r* og *l* i nogle av de slaviske sprog har holdt sig som selvlydende *r* og *l* til den dag idag, enten sammenfaldet med det korte ievr. *r* og *l* eller adskilt derfra ved ganske de samme intonasjonsforhold o. s. v., ved hvilke de ievr. lange vokaler i slavisk adskiller sig fra de korte². — Når forf. s. 104 erklærer,

¹ Også prof. Herman Møller lærer i sine forelæsninger, at got. *-un* er den regelmæssige fortsættelse av ievr. udlydende *-m*, *-ŋ*.

² Leskiens bekendte lære, at der mellem det ievr. (korte og lange) *r*, *l*, og det slaviske *r*, *l* har ligget et mellemtrin *ir*, *il* (*ur*, *ul*), er ganske ubevislig (og halvvejs opgivet av Leskien selv, Handbuch der albulgarischen Sprache⁴, s. 32 f.).

at skr. *bhav-a-ti* 'er, bliver' ikke passer til en rodform **bhewā-*, glemmer han, at reduksjonstrinet av *ā* foran vokal altid er nul (det samme glemmer han s. 262, hvor han anstiller betragtninger over bøjningen av præsensformer på *-nā-*; disse præsensformer dannede deres 3. pl. på *-n-énti*: skr. *kri-ṅ-ánti* 'de køber'; denne 3. pl. har bidraget sit til opkomsten av den »stærke» bøjning i præsens av de gotiske verber på *-nan*, præet. *-nōda*). — S. 139 f. sigter forf. i vendinger, der må være meget vanskeligt forståelige for den uindviede læser, til tilfælde som gr. *κόκλος, γονή*, i hvilke man med en vis ret kan sige, at det græske *υ* repræsenterer det labiale element av det oprindelige *k^u, g^u* (korrekte er det dog at nøjes med at sige, at det gr. *υ* er betinget av den oprindelige labiovelar). Men derefter bliver i den følgende fremstilling en række *u*-lyd, som har deres fulde etymologiske berettigelse uafhængigt av en foregående labiovelar, betegnede som betingede av labiovelaren. Dette er vel meningen med »gr. *ἐλαχός* (< **elnghus*)» s. 140 (hvor forf. altså ikke har ladet sig advare av skr. *laghú-ś*, men synes at have tænkt sig, at det græske *υ* var etymologisk forskelligt fra det indiske *u*); og s. 141 nederst erklæres, at *u* (got. *au*) i *kaurus* er det labiale element av den foregående velar; på samme måde forklæres *u* i oldn. *gunnr* 'strid' s. 142, 146, 153 (hvorfor *ur* og *un* i disse ord ikke må sættes = *r, ʀ*, skylder forf. at forklare os). Det samme mærkelige princip anvendes på got. *magus* s. 143, 146, sml. 187 l. 8, skönt dog den irske *u*-stamme *mug* 'slave' tilfulde viser, at *u* er gammelt og oprindeligt. Hertil føjes s. 146: »Evezoo in go. *aggwous*; de *w* stamt uit de overige casus, maar de oude labiaal zit in de *u*»; men dette ord indeholder jo slet ikke nogen labiovelar; grundformen er **ayghu-* (slav. *azū-kū* o. s. v.). Til Boers behandling av labiovelarerne kunde jeg i det hele taget have adskilligt at bemærke.

Forf.'s terminologi er undertiden skødesløs eller angribelig. S. 146 står »Verdere bijzonderheden over de mutae» som overskrift over et kapittel, der begynder med to paragraffer om *s*. Ordet »syncope» bruges atter og atter om vokalbortfald i udlyd (f. eks. s. 173 l. 10). S. 154 l. 15 f. n. tales om et eksplosivt *w* (der menes vel *b*). Et ulykkeligt indfald er det at erstatte benævnelserne sekundære og primære personendelser med de fra den irske grammatik hentede udtryk konjunkt og absolut, der har en ganske anden betydning (s. 238, s. 262 anm. 2 l. 8 f. n.).

Hermed slutter jeg. I tillid til, at i det mindste en del av mine bemærkninger vilde være forf. velkomne, har jeg ladet min kritik gå så meget i det enkelte, at der nu ikke kan blive plads til på tilsvarende måde også at lade min ros gå i enkeltheder.

Dog kan jeg ikke modstå fristelsen til at sitere en lille metrisk sætning fra s. 22: »In het vers is het rhythme van het proza gestiliseerd». Dette er et overordentlig vellykket prægnant udtryk for en gylden sandhed, som bl. a. de latinske versforskere vilde gøre vel i at huske.

Professer Boer fortjæner tak for sin bog, og vi imødeser med spænding rækkens fortsættelse.

København d. 10. januar 1920.

Holger Pedersen.

Nat. Beckman: Språkets liv. En inledning till språkets studium. Stockholm (Wahlström & Widstrand) 1918. 199 s. 8vo. Pris kr. 5,75.

Dette arbejde, som er bestemt til at afløse Ljungstedt's (nu udsolgte) bog med samme titel, »riktar sig närmast till den stora allmänheten, men en och annan yngre studerande kan måhända ha gagn av den lilla orientering, det vill ge». Först og fremst som et populærvidenskabeligt arbejde skal da efter denne udtalelse i forordet professor Beckman's bog betragtes. Men forf. ytrer ogsaa: »Över åtskilliga frågor inom ämnet hade jag små funderingar, som icke lämpligen kunde publiceras såsom vetenskapliga specialundersökningar, men som kanske i ett populärt arbetes exempelsamling kunde få en plats, där de icke framträdde med större pretention än skäligt och ändå kunde komma till något gagn».

Hvad arbeidets populærvidenskabelige side angaar, da maa det i denne henseende betragtes som særdeles vellykket. Og andet var jo ikke at vente af prof. Beckman, som under sin mangeaarige skolevirksomhed har lært at tale ikke bare saa han bliver forstaaet, men slig at han river med og egger til fortsat selvstændig beskæftigelse med emnet. Det er en forfriskende bog og på mange steder ogsaa en betagende bog; det gaar som en rød traad igjennem den, at det er en kulturværld af rang, at den store almenhed har sans for sit sprog og tilfulde fatter sin andel i sprogets liv. Den er alt af den grund vel egnet til at give filologiske lærere i skole og ved universitet noget at tænke på.

Men ganske særlig maa fagmandens opmærksomhed rette sig mod de »små funderingar», som forf. her gjør os delagtige i. Desværre er nærværende anmelder, som staar svensk sproghisto-

risk forskning fjernere, ikke i stand til bestemt at udpege det, som for forskningen er nyt, i antydninger og direkte paastande, indenfor store partier af bogen; den er jo nærmest bestemt for den svenske almenhed, og som rimeligt er, indtager svensk den første plads blandt de rige eksempler, som i bred udførelse behændig er indföiet i fremstillingen. De mange udtalelser om svenske ords betydningsnuancer efter de vekslende omgivelser kan kun bedømmes af forf.'s egne landsmænd; vi udlændinger kan bare med tak tage imod den belæring, som ligger i en fin stiliagttagers bemærkninger.

Forf. benytter sig ikke af systemets direkte belæring og den sproghistoriske opradning af data. Han tager sit udgangspunkt i »idéassociationernas spel», hvori sprogets liv har sin grund, begynder altsaa med centrale punkter i sprogpsykologien, idet blikket først er rettet paa individets sprog. Og det psykologiske begreb »språkminne» förer fra *Inledningen* (s. 5—17, med en række eksempler) over til sprogets udviklingshistorie.

I *kap. 1* »Ljud och ljudlagar» (s. 18—63) redegjør forf. for sin opfatning af lydlove — for at to ord skal faa samme udvikling, kræves bare, »att intetdera hör till det försvinnande fåtal ord, som regelmässigt uttalas under en viss, utpräglad stämning» — og for de tilsyneladende undtagelser derfra (accent; laanord; analogidannelse; sandhi [idg. *st-* og *t-* o. s. v.: t. *Stier* og sv. *tjur*, o. l.]; skriftsprogssudtale, »mots savants»), samt berører spørgsmaalet om lydovergangenens aarsager (her om artikulationsbasis). Videre udvikler han, hvordan sprogvidenskaben opdager lydlovene og bygger derpaa de enkelte sprogs historie og sprogenes slegtsskabsforhold; her faar saa den sammenlignende indogermanske sprogvidenskab sin behandling, i særdeleshed rekonstruktionen af det idg. ursprog, som i forf.'s sammenhæng interesserer »endast ur metodisk synpunkt», stadig under særskilt hensyntagen til de nærmeste sprog.

Under behandlingen af »undantag från ljudlagarna» er forf., som han siger, kommet til »att beröra språkföreteelser, som innebära fröet till många, nästan alla de följande undersökningarna». I *kap. 2* faar nu »Analogibildning» (s. 64—87) sin egentlige behandling. Udförlig belyses de »i sin struktur ologiska» mønstergupper, idet forf. finder plads til righoldige eksempler ikke bare fra den svenske formlære, orddannelseslære, syntaks (hvor »analogibildningen ju är ganska enrådande»), men ogsaa fra accentforhold (»säkerligen en enda väldig analogibildning» er i nordisk »accentens förflyttning till ordets första stavelse») og folkeetymologi.

Kap. 3 »Språkens inflytande på varandra» (s. 88—120), hvor opmærksomheden fortrinsvis er rettet mod ordfor-

raadet (laanord og oversættelseslaan), vokser ud til en hel udsigt over laanordenes historie i svensk. Her indskjærpes (s. 115), at ved dialektoptegnelser har det sin store interesse ogsaa at faa fastslaaet de fra rigssproget bekendte ords udbredelse m. h. t. sted og sociale omgivelser. I dette kapitel kommer forf. med etpar af sine funderinger om paavirkning eller spontan paralleludvikling i nabosprog m. h. t. betydningsovergange og syntaktiske konstruktioner: s. 117 rætoromansk **venio ad venire* og t. *ich werde werden* (svar: non liquet); s. 118 inversion i spørgesætninger (*n'avez vous pas entendu? Habt ihr nicht gehört?*), »sækerligen icke parallellutveckling»; s. 119 *habeo rem expertam*, »jag har erfarit saken», hvor man maa tænke sig parallele udviklinger.

Forf. afslutter kapitlet om laan med at sige: »Orsakerna till lån i ett språk från ett annat äro huvudsakligen två: kulturarbetets internationella karaktär och lättjan. Därav följer ju omedelbart, att vi här ha ett kunskapens träd på gott och ont. I två följande kapitel, om »Ord och betydelse» och om »Stilarter» skola vi ha anledning ur nya synpunkter upptaga den viktiga och intressanta frågan». I virkeligheden er det bebudede kapitel om stilarter indgaaet i *kap. 4 »Ord och betydelse»* (s. 121—177), og der gjenstaar da for forf. bare at føre linjen videre fra stilarter til *kap. 5 »Dialekter»* (s. 178—189) og *kap. 6 »Riksspråk och Skriftspråk»* (s. 190—199), det sidste en indgaaende og selvstændig redegjørelse for svenske forhold, paa historisk og kulturhistorisk baggrund.

Som man ser, faar forf. frem alle de vigtigere sider ved sprogets liv, og grupperingen af stoffet er helt original og uden det schematiske, som let kan skræmme hovedmassen af de ikke-filologiske læsere, for hvem bogen nærmest er bestemt. Men dette har ikke kunnet opnaaes uden at ofre meget af den direkte systematiske vejledning, som vistnok en og anden kunde ønske sig. I et nyt oplag kunde det derfor kanske være paa sin plads, at der blev givet endel litteraturhenvisninger for dem, som gjerne vilde gaa videre paa egen haand.

Fra et fagstandpunkt har jeg meget lidet at bemerke til Beckman's bog¹. Den er en kjærkommen forøgelse ogsaa af

¹ Forf. henter mange eksempler fra norsk udtale og norsk sprogbrug, et omraade, hvor han, som bekendt, er udmerket vel hjemme. Bare ved den s. 27 opgivne betoning *Hjälmar* maa jeg — og flere, som jeg har faaet udtalelser fra — give udtryk for en bestemt tvil. Sagen er jo ogsaa den, at dette navn hverken kjendes fra Norges middelalder (se Lind) eller er opført blandt »norske navne» i Aasen's Navnebog; det skyldes ganske sikkert et litterært laan ligesom det ensbetonede svenske *Hjälmar*.

vor videnskabelige litteratur fremfor alt derved, at den er helt igjennem præget af forf.'s livlige aand og vidtstrakte indsigter. Med størst interesse vil man vistnok læse afsnittet om synonymmer og om laan og nydannede ord (kap. 4), hvor forf. gjør raske smaa udfald til høire og venstre; hans eget standpunkt er velgjørende frit for doktrinarisme, idet det for ham allerførst kommer an paa, at kulturlivet faar udfolde sig rigt og nuanceret

S. 58. Der er ingen grund til netop at fremhæve Hirt som forfægter af den mening, »att Östersjötrakterna skulle vara urhemmet för vår språkstam». — Naar forf. smst. (under henvisning til Hellquist) siger, at der »ofta» kan paavises aflydsforhold »mellan namnet på en sjö och den dit eller därifrån flytande ån», saa er dette et altfor stærkt udtryk.

S. 59. »Är detta rent germanska ord eller härröra de från ett urfolk av annan stam och annat språk? I allmänhet tyckes antagandet av urgammalt germanskt språkgods gå bra, men vissa ord, t. ex. *Orust*, *Moster* i Norge m. fl. göra svårigheter.» Denslags udtalelser maa man efter min mening være varsom med i en populærvidenskabelig bog. Ialfald burde der som eksempler heller have været valgt navne, ved hvis etymologiske forklaring man for tiden staaar aldeles fast. — I sammenhæng hermed nævner jeg, at ytringen s. 169 synes mig for bestemt formet: »av en nomadiserande befolkning ha ... namnen på *vin* bildats».

S. 71. Ved betoningen *sin³gula²ris* og *plu³ra²lis* har vel et særskilt forhold gjort sig gjældende (modsetningsbetoning).

S. 89 er etpar finske laanord fra nordisk opført som lappiske.

S. 99 f. »Man valde [i tiltale til en person] att tala ... i tredje personen, om nu detta skall betyda, att man är för ringa att tilltala honom eller vad meningen är.» Om tiltalepronomina findes endel træffende bemærkninger af den forlængst afdøde lektor i græsk J. E. Thaaen i den ypperlige lille artikel »Hvad er et Pronomen?» (i Illustreret Nyhedsblad 1865 nr. 40, gjenoptrykt i Maal og minne 1913 s. 117 ff.). Naar 3dje person er brugt i tiltale, ligger deri, at der ikke maa antydes noget direkte personligt forhold (jfr Beckman's alternativ »man är för ringa att tilltala honom») mellem den talende og den tiltalte.

S. 54 f. Ved got. *berusjos*, gjengivet ved »de, som hava fött», burde etpar ord have været ofret paa den oprindelige hunkjønnsform, som er interessant i og for sig (»elliptisk plur.»). — Forøvrigt synes s. 54 at have været udsat for et særskilt uheld, at dømme efter endel feil netop paa denne side: »gr. -η» (ntr. pl. af o-st.), »Werners lag», »*berusios*» (istf. -jos).

i og med selve sprogets liv¹. At ganske særskilt sprogvidenskabens fremgang ligger ham paa hjerte, merker man på flere steder, hvor han søger at vinde nye arbeideré ogsaa klandt den store dannede almenhed. Særlig giver han nøie anvisning paa den hjælp, som saa at sige enhver kan yde Sv. Akademiens ord-bok og dialekt- og stedsnavnforskningen. Her er et ord til os alle, som jeg gjerne lader gaa videre: »En var, som i sin språkvetenskapliga gärning är beroende av material, som andra räddat åt honom, borde känna det som en plikt att själv lämnna något bidrag till räddningsarbetet» (s. 183).

¹ Her et sidespørgsmaal: Mon ikke vor nordiske filologi (ogsaa lingvistik) vilde blive beriget derved, at man ombyttede »gammelvestnordisk» (sprog) — som endog holder paa at trække efter sig 'gl.vestn.' litteratur og mythologi! — med »norrön» (*norrænn*, shetl. *Norn*)? Ordet er (jfr kravene hos Beckman s. 152 f.) baade »sandt» (ø: frit for urigtige tankeforbindelser; det staar jo *Norge* og *norsk* ligesaa fjernt, som det står *Norden* og *nordisk*), det »betegner» (uden at »beskrive»), og dertil har det for et filologisk öre en ærværdig klang (jfr *latin*, *sanskrit*). Desuden trænger filologerne en benævnelse, som omfatter baade Island og Norge, i de mange tilfælde, hvor man enten ikke er istand til eller ikke har brug for at foretage en nøiere stedfæsting. — 'Vestnordisk' og 'østnordisk' har det imod sig, at benævnelserne baade er »usande» og »beskrivende». Hvorfor ikke heller i den nordiske lingvistik holde sig til typen *centum-* og *satem-*sprog og danne noget saadant som nordbu-maal (-sprog, forkortet »nbu.») og nordbo-maal (-sprog, »nbo.»)?

Kristiania.

Magnus Olsen.

Yngvild allrasystir.

I nokre islendske sogur (Landnámabok, Gluma og Reykdöla-soga) finn vi umtala ei Yngvild som blir kalla med tilnamne »allrasystir». Um detta tilnamnet segjer Karl Rygh¹: »oprindel-sen er ukjendt». Og Finnur Jónsson segjer² at det »er ironisk og mulig givet, fordi Y. har haft det for skik at kalde alle for søstre eller brødre».

Samanhengen med namne er likevel einfelt nok, når ein berre ser noko nøgnare etter ætta hennes. Yngvild var dotter til Håmund Heljarskinn og Helga Helgedotter. Men både Håmund og Helga hadde fyrr vore gift, — Håmund med ei syster til Helga som heitte Ingunn, dotter til den namngjetne landnáms-mannen Helge den Magre, og Helga med Audun Rotne. Både Håmund og Helga hadde barn i fyrste giftarmåle; Håmund hadde sonen Tore, Helga hadde sonen Einar og dottera Vigdis. Desse barna vart då det som dei på dansk kallar »sammenbragte børn»; dei høyrde til same huslyden og var likevel ikkje syskin. Men då Håmund og Helga fekk dottera Yngvild, då vart ho syster til dei alle, og difor vart ho kalla »allrasystir» — utan minste ironi.

¹ Indbydelsesskrift ved Thronhjems Kathedralskole 1871, s. 1.

² Aarb. f. nord. oldk. 1907, s. 166.

Mars 1921.

Halvdan Koht.

Bibliografi för 1919.

Av Sven Grén Broberg¹.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

- Broberg, Sven Grén.* Bibliografi över de under 1918 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift för Modersmålslärares förening. 1918—1919. S. 7—28.)
- [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1917. (Ark. Bd 35. S. 343—384.)
- Carlquist, Gunnar.* Lundalitteratur. Några anteckningar till universitetets tvåhundraftioårsjubileum. (Biblioteksbladet. Årg. 4. S. 16—23.)
- Dahl, Frantz, og Rodhe, A. E.* Nordisk [rättsvetenskaplig] Litteraturfortegnelse 1918. (Tidsskr. f. Retsvidenskab. Aarg. 32. S. 361—421.)
- Erichsen, B., og Krarup, Alfr.* Dansk historisk Bibliografi. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 1. H. 2. S. 193—378. Kbh. 8:o. (Anm. [av bd 3:] HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 114—119 av *E. A[rup]*.)
- Geete, Robert.* Fornsvensk bibliografi. Supplement. Förteckning öfver Sveriges medeltida bokskatt på modersmålet 1901—1917 samt därtill hörande litterära hjälpmedel jämte bihang: Kalendarium svevicum. Sthm. 8:o. XII, 323 s. (= SSFS. H. 155.) (Anm. [av huvudskriften och supplementet:] NTBB. Årg. 6. S. 109—113 av *Isak Collijn*.)
- Heilskov, Chr.* Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Københavns Amt. (Aarvog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1919. Tillæg: 24 s.)
- Keyland, Nils.* Bibliografi rörande julen. (I förf:s Julbröd, julbocakar och staffanssång. S. 135—158.)
- Kolsrud, Sigurd.* Skrifter utgjevne av Det norske Samlaget 1868—1918. (SoS. Aarg. 25. Bil. 30 s.)
- [Konsthistorisk] Bibliografi. Med biträde af *Svend Dahl, Leonard Dal* och *W. P. Sommerfeldt* redigerad af *Fritjof Hazelius*. (Tidsskr. f. konstvetenskap. Årg. 4. S. 36—43, 84—91, 122—130, 166—176.)

¹ Några skrifter, tryckta 1917 och 1918, som icke kommit att medtagas i resp. årsbibliografier, anföras här. — Den finska bokhandelns årskatalog 1919 var ännu icke tillgänglig vid manuskriptets avlämnande. — Förteckning å starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien.

- Krarup, Alfred.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1916 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 1—56.)
- Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1917 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 57—112.)
- Lewenhaupt, Eugène.* Litteratur om Örebro län. (Biblioteksbladet. Årg. 4. S. 106—119.)
- Lundberg, Oskar.* Nordisk ortnamnlitteratur 1918. Bibliografisk förteckning. (NoB. Årg. 7. S. 188—202.)
- Möller, Bert.* Nordisch. [Nordisk filologisk bibliografi för 1916.] (Jahresbericht ... d. germ. philol. Jahrg. 38 (1916). T. 2. S. 1—33.)
- Nielsen, Lauritz.* Dansk Bibliografi 1482—1550 med særligt Hensyn til dansk Bogtrykkerkunsts Historie. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 4:o. (5), XLVII, 248 s., 5 pl. (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 251—260 av *Isak Collijn.*)
- Norvin, William.* Kilder og Hjælpemidler til Studiet af Lollands og Falsters Historie. Skematisk Oversigt, udarbejdet paa Foranstaltning af Lolland-Falsters historiske Samfund. 2. Haandskrifter. Arkiver. S. 55—86. Nykøbing. 8:o.
- Ólason, Páll Eggert.* Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins. B. 1. Rvík 1918. 8:o. 80 s. (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 124—125 av *Sigfús Blöndal.*)
- Rudbeck, Gustaf.* Skrifter till Sveriges historia tryckta före år 1600. Med en inledande redogörelse. (Ak. avh.) Upps. 8:o. XV, 93, 270 s.
- Samzelius, Jonas L:son.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 37. 1918. (Samlaren. Årg. 40. Bihang: 49 s.)
- Sandström, Josef.* Ett "landsarkiv" från medeltiden. Ett bidrag till det svenska arkivväsendets historia. (StOA. S. 23—32.)
- Setterwall, Kristian.* [Svensk historisk] Bibliografi 1918. (HTsv. Årg. 39. Bilaga. S. 547—584.)
- Skulerud, Olai.* Catalogue of Norse manuscripts in Edinburgh, Dublin and Manchester. Kria 1918 (omsl. 1919). 8:o. VII, 76 s.
- Sommerfelt, W. P.* [Norsk arkeologisk] Bibliografi 1918. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1918. S. 250—263.)
- Stenbock, Carl Magnus.* Strövtåg i Linköpings stiftsbibliotek. Linköping 1918. 8:o. 84 s. (Innehåller bl. a.: Bure-minnen. — Andliga visor.)
-
- Cornell, Henrik.* En dominikansk legend i Själinna Thröst och dess ursprung. (StOA. S. 63—64.)
- Fog, Reginald.* Bjarkemaals "Hjalte". (DSt. 1919. S. 29—36.)

- Hjärne, Erland.* Biskop Thomas' av Strängnäs visa om striden för Sveriges frihet. Några bidrag till dess belysning. (HTfi. Arg. 4. S. 96—134.)
- Knudsen, Gunnar.* Priorens Disputats med Guidos Sjel. [Med ett fragment av den forndanska översättningen.] (DSt. 1919. S. 49—60.)
- Kristensen, Marius.* Dronningen, der aad agerkaal [i den danska rimkrönikan]. (DSt. 1919. S. 95—96.)
- Oirik, Axel.* Folkelige Afhandlinger. Efter Forfatterens Død udvalgte og udg. af *Hans Ellekilde*. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. 206 s. (Innehåller bl. a.: Danerne ved deres Fræmræden i Historien. — Bjarkemaal. Danmarks ældste Digt. — Ingjaldskvadet. — Starkaddigtningens Udspring. — Den nordiske Nationalitetsforskel i sin tidligste Fræmræden. — Danmarks Sydgrænse i Heltasagnet. — Arnald Islænding. — Hagbard og Signe. — Om Sønderjyllands Folkeviser. — Kong Lindorm. — Folkedigtningens episke Love. — Øverød.)
- The heroic legends of Denmark. Transl. from the Danish and revised ... by *Lee M. Hollander*. New York. 8:o. XVIII, 530 s. (= Scandinavian monographs. Vol. 4.)
- Tieghem, P. van.* La mythologie et l'ancienne poésie scandinaves dans la littérature européenne au XVIIIe siècle. (Edda. Bd 11. S. 185—207. Bd 12. S. 122—137, 290—306, forts.)

-
- Jónsson, Finnur.* Þrjár Svíar [Gustav Cederschiöld, Axel Kock, Adolf Noreen]. (Ársrit hins isl. fræðafjelags. Ár 4. S. 171—177, portr.)
- Kristensen, Marius.* Mindeord. [Christian Martinus Christensen Kvolsgaard. — Niels Sørensen. — Nikolaj Andersen.] (DSt. 1919. S. 154—157.)

Björkman, Erik.

- Ekwall, Eilert.* Erik Björkman †. (Beiblatt z. Anglia. Jahrg. 30. S. 313—318.)
- Erik Björkman som namnforskare. (NoB. Årg. 7. S. 182—185, portr.)

Dyrlund, Folmer.

- Møller, J. S.* Dr. phil. Folmer Dyrlund (1826—1917). En Biografi. (Fra Holbæk Amt. 13. S. 93—103, portr.)

Jakobsen, Jakob.

- Jónsson, Finnur.* Dr. phil. Jakob Jakobsen. (Ark. Bd 35. S. 340—342.)

Melstedt, Bogi Th. Dr. phil. Jakob Jakobsen. (Årsrit hins isl. fræðafjelags. Ar 4. S. 165—170, portr.)

Kålund, Kr.

Blöndal, Sigfús. Kr. Kålund. 1844—1919. (NTBB. Årg. 6. S. 202—206, portr.)

Olrik, Axel.

Krohn, Kaarle. Axel Olrik. (FF communications. N:o 29. S. 3—18.)

Ólsen, B. M.

Heusler, Andreas. Zur Erinnerung an Björn Magnússon Ólsen. (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 3—6.)

Jónsson, Finnur. Björn Magnússon Ólsen. (Tale i Videnskabernes Selskabs møde, den 24. januar 1919.) (Oversigt over Det k. danske Vidensk. Selsk. Forhandlinger. Juni 1918—Maj 1919. S. 29—35, portr.)

Kålund, Kr. Björn Magnússon Ólsen. 1850—1919. (Ark. Bd 35. S. 336—339.)

Nordal, Sigurður. Björn M. Ólsen. 14. júlí 1850—16. janúar 1919. (Skírnir. ÁR 93. S. 1—8, portr.)

Rask, Rasmus.

Thomsen, Vilh. Rasmus Kristian Rask (1787—1887). (I förf:s Samlede Afhandlinger. Bd 1. S. 125—144.)

II. Lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1919. R. 3. Bd 9. Kbh. 8:o. (3), 312, 25, 3 s. ill.

Antikvarisk tidskrift för Sverige. Utg. av Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien genom *Emil Eckhoff*. D. 20. H. 2. Nr 4—7. 76, 29, 60, 200, *97, 30 s., 4 pl. ill. — D. 21. H. 3. Nr 3—4. 51, 36 s. ill. — D. 22. H. 3. Nr 3—4. 26, 102, XXX s. ill. Sthm. 8:o.

Árbók hins íslenska fornleifafélags. 1918. Rvík. 8:o. (3), 40 s., 1 pl.

Arkiv för nordisk filologi, utg. ... genom *Axel Kock*. Bd 35 (= N. F. Bd 31). H. 3—4. (4) s., s. 209—384. — Bd 36 (= N. F. Bd 32). H. 1, 2. S. 1—192. Lund. 8:o.

Bergens museums aarbok. 1917—1918. H. 3. Historisk-antikvarisk række. 15, 25, 19, 25 s. ill. Bergen. 8:o.

- Danmarks Folkeminder. Nr. 19. *Bjerregaard, N. P.* Sæd og skik i Ommersyssel. Fortalt på egnens folkemål. (7), 66 s. — [Nr. 21.] Udvalgte sønderjydske Folkesagn, udg. af *F. Ohrt*. 94 s. ill. Kbh. 8:o.
- Danske Studier, udg. af *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen*. 1919 (= Bd 16. — N. R. Bd 4). Kbh. 8:o. (3), 188 s.
- Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Redaktør: *Gerhard Gran*. Bd 11, 12. Kria. 8:o. (3), 344 s.; (3), 332 s.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift, utg. av *Gustaf Upmark*. 1919. [Med bilaga:] Redogörelse för Nordiska museets utveckling och förvaltning år 1918. Sthm. 8:o. (2), II, 164, 42 s.
- Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1918. Aarg. 74. Kria. 8:o. (3), 271 s. ill.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Under redaktion av *Emil Eckhoff*. 1919. H. 1—4. S. 1—266, 1 pl. ill. Sthm. 8:o.
- Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. 1918. Gbg. 8:o. (3), 64 s. ill.
- Hembygden. Tidskrift, utg. av Samfundet för svensk folklivsforskning i Finland genom *G. Nikander*, *W. Solstrand*, *V. E. V. Wessman* och *K. R. V. Wikman*. 8—9. [H.] 9—10. (2) s., s. 129—154. Hfors. 8:o.
- Historisk tidskrift för Finland. Utg. av *P. O. von Törne*. Årg. 4 (1919). Hfors. 8:o. (3), 252 s.
- Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen genom *Torvald Höjer*. Arg. 39 (1919). Sthm. 8:o. V, 208, 75 s., bilagor.
- Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening ... Red. af *Erik Arup*. R. 9. Bd 1. H. 2, 3. S. 129—316. — Litteraturhefte 1916—17. 194 s. Kbh. 8:o.
- Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. 1919. Lev. 1, 4 (= R. 5. Bd. 4. H. 6, 7. S. 409—579), 2—3 (= *Birkeland, M.* Historiske skrifter. 1. Med en biografisk indledning utg. ... ved *Fr. Ordning*. (7), 136*, 298 s., 1 pl.). Kria. 8:o.
- Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic collection in the Cornell university library. Vol. 12. Ithaca, N. Y. 8:o. (6), 66 s.
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. Jahrg. 38 (1916). Lpz. 8:o. VIII, 188, 183 s.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 40 (1919). Lpz. (tr. i Altenburg). 4:o. XXXII, 424 sp.

- Maal og minne. Norske studier, utg. av Bymaals-laget ved *Magnus Olsen*. 1919. Kria. 8:o. (4), 156 s. ill.
- Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, ... utg. av *Jöran Sahlgren*. Årg. 7 (1919). Lund (tr. i Upps.). 8:o. (4), 202 s. ill.
- Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av *Rikard Berge* med hjelp av *Alexander Bugge*, *O. Olafsen* og *Kr. Visted*. Aarg. 5. Risør (tr. i Kria). 8:o. (4), 196 s., 1 karta. ill.
- Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. Editor *George T. Flom*. Vol. 5. No. 5—8. S. 157—308, (4) s. Menaska, Wis. 8:o.
- Rig. Föreningen för svensk kulturhistoria. Tidskrift. Under redaktion av *Sune Ambrosiani*. Bd 2 (1919). Sthm. 8:o. VIII, 248 s. ill.
- Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmenta að fornu ok nýju, gefið út af Hinu íslenska bókmentafélagi. 5: 4. S. 5—21, 1—130, 9 pl. Rvík. 8:o.
- Samfundet S:t Eriks årsbok. 1919. Utg. genom *Gustaf Upmark*. Sthm. 8:o. (8), 167 s. ill.
- Samlaren. Tidskrift, utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 40 (1919). Upps. 8:o. VII, 233, 54 s.
- Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet. H. 155. Sthm. 8:o. XII, 323 s.
- Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 142 (= Förhandlingar och uppsatser. 32 (1918). (8), XCV, 229, (9)s.). — 143 (= *Tigerstedt, Robert*. Abo gymnasium 1828—1872. (1), VIII, 322 s., 18 pl.). — 144 (= Aldre Västgötalagen ..., utg. av *Bruno Sjöros*. (12), XLIII, 305 s.). — 145 (= Studier i nordisk filologi, utg. genom *Hugo Pipping*. Bd 10. (4), 155 s.). — 146 (= *Estlander, C. G.* Skrifter. II: 2. (9), 376 s.). — 147 (= Finlands svenska folkdiktning. VII. Folketro och trolldom. 1. Övernaturliga väsen. Utg. av *Gunnar Landtman*. LVII, 860 s.). Hfors. 8:o.
- Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Ruben G:son Berg*, *Bengt Hesselman*, *Olof Östergren*. Årg. 19 (1919). Upps. 8:o. (3), 238 s.
- Svenska landsmål ock svenskt folkliv. Tidskrift, utg. ... genom *J. A. Lundell*. 1919. H. 1. (= H. 143 fr. början = B. 20. *Linderholm, Emanuel*. Nordisk magi ... (3), 157 s.¹). — H. 2. (= H. 144 fr. början = *Lindgren, J. V.* Burträskmålets grammatik. S. 165—251, (7) s.) — H. 3 (= H. 145 fr. början. 84 s.). Sthm. 8:o.

¹ Intogs först som 1918. H. 1 av denna tidskr., men har överflyttats till 1919. H. 1.

Svenska språkföreningens tidskrift. Årg. 8 (1919). Sthm. 8:o. 56 s.
 Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utg. ... av *Oskar Lundberg*.
 34 (= Bd 8. H. 2.) (2) s., s. 141—196, [bilaga] 48 s. ill.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

- Beckman, Nat.* Dansk-norsk-svensk ordbok. 3:e uppl. Sthm. 8:o. (7), 261 s.
- Dahl, B. T.* Nogle Ligheder og Forskelligheder mellem det svenske og det danske Sprogs Ordforraad med særlig Hensyn til begge Sprogs Brug af Fremmedord, Sprogrensning, Genoplivelse af gamle, hjemlige Ord og Dialektord samt Nydannelser. 1—5. (Vor Ungdom. 1919. S. 197—202, 238—244, 292—294, 376—381.)
- Dahlerup, Verner.* Svensk-dansk Ordsamling, ordnet efter Betydningerne. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. (2), VI, 84 s.
- Delbrück, B.* Germanische Syntax. V. Germanische Konjunktionsätze. Lpz. 8:o. VI, 80 s. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. sächs. Ak. d. Wiss. Bd 36. No. 4.)
- Kock, Axel.* Vidare om Skåne och Scadinavia. (Ark. Bd 36. S. 74—85.)
- Lagercrantz, Otto.* Zu den griechischen Ausrufesätzen. [Innehåller även bidrag till nordisk syntax.] (Eranos. Vol. 18. S. 26—113.)
- Loewenthal, John.* Zur germanischen Wortkunde. (Ark. Bd 35. S. 229—242.)
- Meulen, R. van der.* Over den Nederlandschen oorsprong der aardrijkskundige namen Skagerrak (Skagerak) en Kattegat. (Tijdschr. v. Nederlandsche taal- en letterkunde. D. 38. S. 113—132.)
- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren.* Titlar och ämbeten i Sverige och Danmark. (NT. (Lett.) 1919. S. 153—172.)
- Neuhaus, Johannes.* Om -lev. Kom det fra Sverrig eller fra Danmark? (Ark. Bd 35. S. 331—334.)
- Noreen, Adolf.* Några fornnordiska preterita. [1. Fvn. setta m. m. — 2. Typen bodde.] (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 91—94.)
- [*Noreen, Erik.*] Rå 'vätte' och 'P̄aoç hos Dio Cassius. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 45—58.)

- Nyrop, Kr.* Et formentligt Vikingeord [Matros]. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 1—34.)
- Petersson, Herbert.* Germanische etymologien. [Innehåller bl. a.: fvn. spjǫrr, þvæita.] (PBB. Bd 44. S. 177—179.)
- Seip, Didrik Arup.* Låneordstudier. II. Kria. 8:o. (11), 142 s.
- Sievers, Eduard.* Metrische Studien. IV. Die altschwedischen Upplandslagh nebst Proben formverwandter germanischer Sagdichtung herausgegeben. T. 2. Texte. (4) s., s. 263—620. Lpz. 8:o. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 35. No 2.)
- Sturtevant, Albert Morey.* Zur a-Brechung im Nord- und Westgermanischen. Das Verhalten des starken Verbs zu der nominalen Flexion. (JEGPh. Vol. 18. S. 378—401.)
- Svensson, J. V.* Ptolemæus' redogörelse för folken på ön Skandia. (NoB. Arg. 7. S. 1—16.)
- [*Torbiörnsson, Torre.*] Smärre slaviska bidrag. [Innehåller bl. a.: Svenska streke = slav. *strǫžen- — Svenska värre = ir. ferr (:slav. *vǫrchǝ etc.).] (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 7—16.)
- [*Wessén, Elias.*] Tvenne bidrag till nordisk språkhistoria. [1. Ett fall av omljud. — 2. Om labialisering i förlitterär tid av svagtonig palatall vokal framför m (-im, em > -um).] (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUÅ. 1918]. S. 17—44.)
- Westerby, Kristian.* Norsk og dansk sprogreform. Kbh. 8:o. 111 s.
- Zachrisson, R. E.* Scandinavian or Anglo-Saxon names? (MLR. Vol. 14. S. 391—397.)

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Björkman, Erik.* Skialf och Skilfing. (NoB. Årg. 7. S. 163—181.)
- Gering, Hugo.* Njjarar. (ZfdPh. Bd 48. S. 1—7.)
- Hermannsson, Halldór.* Modern Icelandic. An essay. Ithaca, N. Y. 8:o. (6), 66 s. (= Islandica. Vol. 12.)
- Jakobsen, J.* Om Orknøernes historie og sprog. Et brudstykke. (DSt. 1919. S. 143—153.)
- Jónsson, Finnur.* Maskuline substantiver på -nir. (Ark. Bd 35. S. 302—308.)
- Overgangen o—ö (ø) i islandsk. (Ark. Bd 35. S. 314—320.)

- Kålund, Kr.* Mjøðdrekka < myderce, mydrece, medrece. (MoM. 1919. S. 79—80.)
- Lindroth, Hjalmar.* Gudanamnet Tor. (NoB. Årg. 7. S. 186.)
- Nordgaard, O.* Røyrr, røydr og røð i stedsnavn. (MoM. 1919. S. 126—128.)
- Noreen, Erik.* Fvn. selda och keypta. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUA 1918]. S. 95—101.)
- Schröder, Franz Rolf.* Altisl. skinndrättr. (PBB. Bd 44. S. 349—350.)
- [*Wessén, Elias.*] I-omljud och vokalsynkope i fornvästnordiskan. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUA. 1918]. S. 59—90.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

- Rimnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. H. 11. S. 449—560. Kbh. 8:o.
- Seks gamle Valdres-brev med innleiding og uttyding av *Sigurd Kolsrud*. (Tidsskr. f. Valdres historielag. Aarg. 4. [Bd 1.] S. 248—273.)
- Soga um Halv og Halvsrekkarne. Gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing ved *Olava* og *Albert Joleik*. (Ho sette-um saga, han versi.) Oslo 1917. 8:o. 77 s. (= Gamalnorske bokverk, utgj. av Det norske samlaget (Landsmaalslaget). 17.)
- Sögur Danakonunga. 1. Sögubrot af fornkonungum. 2. Knytlinga saga. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur av *Carl af Petersens* och *Emil Olson*. H. 1. S. 1—96. Kbh. 1919 (tr. i Lund 1919—20[!]). 8:o.
- Þorláksson, Guðbrandur.* Bréfabók. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafélagi. H. 1. S. 1—192. Rvík. 8:o.

-
- Snorre Sturlasson.* Norges konungasagor. Övers. av *Emil Olson*. D. 1. Lund. 8:o. XXXVIII, 405 s., 14 pl.
- Soga um Gunnlaug Ormstunga. Frå gamalnorsk ved *Matias Skard*. 4. utg. Kria. 8:o. 46 s.
-

- Beckman, Nat.* Kritiska småbidrag [rörande isl. källskrifter]. [1. Solförmörkelsen. — 2. Månkalendern i övrigt. — 3. Tidvattensförhållandena. — 4. De klimatologiska uppgifterna. — 5. Ett

- par stjärnammn.] (MoM. 1919. S. 32—45.) — Med anledn. härav: *Schroeter, I. Fr.* Tjasses øine. (Ibid. S. 120—121.)
- Erichsen, A.* Was geben uns die isländischen Sagas? (Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 16—20.)
- Erichsen, Adolfsne.* Untersuchungen zur Liósvetninga Saga. Berlin. 8:o. 88 s. (Anm. Mitteilungen d. Islandfreunde. Jahrg. 7. S. 28 av *W. Dorsch.*)
- Genzmer, Felix.* Das eddische preislied. (PBB. Bd 44. S. 146—168.)
- Hederström, Ture.* Fornsağor och eddakväden i geografisk belysning med inledande namnundersökningar. Utdrag ur ett efterlämnat arbete. D. 2. Sthm. 8:o. X, 136 s. (Anm. [av D. 1—2:] NT. (Lett.) 1919. S. 501—504 av *Nat. Beckman.* — [av D. 1:] Ymer. Årg. 39. S. 70—72 av *J. V. Eriksson.*)
- Heusler, Andreas.* Altnordische Dichtung und Prosa von Jung Sigurd. (Sitzungsberichte d. preuss. Ak. d. Wiss. 1919. Halbbd 1. S. 162—195.)
- Hollander, Lee M.* Concerning a proposed translation of the Edda. (PSS. Vol. 5. S. 197—201.)
- Jónsson, Finnur.* Danske stedsnavne i Knytlingasaga. (DSt. 1919. S. 74—80.)
- Sannfræði islenskra sagna. (Skirnir. Ár 93. S. 183—192.)
- Sturlunga-prologen. (Ark. Bd 35. S. 297—302.)
- Sverrissaga. (Ark. Bd 36. S. 97—138.)
- Koht, Halvdan.* Hadlands-segnene i dei norske kongesogune. (Edda. Bd 11. S. 85—94.)
- Krijn, Sophie A.* Een gemeenschappelijke bron van Fagrskinna en Ágrip. (Neophilologus. Jahrg. 4. S. 237—248.)
- Matthiasson, Steingrímur.* Lækningar fornanna. (Skirnir. Ár 93. S. 160—182.)
- Mogk, Eugen.* Altgermanische Spukgeschichten. Zugleich ein Beitrag zur Erklärung der Grendelepisode im Beowulf. (Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum. Bd 43. Jahrg. 22. S. 103—117.)
- Stalheim, Th.* Sagogudarnes land. D. 1. Sagogudarne. H. 2. S. 65—128. ill. Uddevalla. 8:o.
- Þórðarson, Matthías.* Um eina tegund innskota i godakvæðunum fornu. (Árbók hins isl. fornleifafélags. 1918. S. 14—23.)
- Vestlund, Alfred.* Áskgudens hammare förlorad. Ett bidrag till nordisk ritforskning. (Edda. Bd 11. S. 95—119.)
- Åkerblom, Axel.* Bidrag till eddatolkningen. [1. Frös fästegåvor. — 2. Hým. 31. — 3. Lokas. 16. — 4. Dvalins leika (Alv. 16, ed. Bugge).] (Ark. Bd 36. S. 47—54.)
- Dómr um dauðan hvern. (Háv. str. 77.) (Ark. Bd 36. S. 62—65.)
- Om Völuspós komposition och syfte. (Ark. Bd 36. S. 54—62.)

3. Norska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Aasen, Ivar.* Norsk Ordbog med dansk Forklaring. 4. uforandrede Udg. Udg. af Vestmannalaget. Kria 1918. 8:o. XX, 976 s.
- Alnæs, Ivar.* Rettskrivning og sprog. Utg. av Bymåls-laget. Kria. 8:o. 20 s.
- Arstal, Axel.* Christiania—Oslo. (St. Hallvard. Bd 4. S. 145—157.)
- Bugge, Alexander.* Oprindelsen til den norske husmandsstand og navnene paa husmandsplasser, særlig i Telemark. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 5—47.)
- Bull, Edv.* Gjalker. (St. Hallvard. Bd 4. S. 99—101.)
- Oslo—Kristiania. (St. Hallvard. Bd 4. S. 93—98.)
- Burgun, Achille.* Le développement linguistique én Norvège depuis 1814. P. 1. Kria. 8:o. (3), 184 s. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1917. No. 1.)
- Espeland, Anton.* Njardarlaug—Onarheim—Tingstad. (MoM. 1919. S. 62—65. ill.)
- Falck-Muus, Rolf.* Molybdæforekomster og stedsnavne. (Naturen. Aarg. 43. S. 189.)
- Hobek, A.* "Maalstraev" in Norway. (PSS. Vol. 5. S. 297—304.)
- Holta, H. H.* Bemærkninger om navnet Telemark. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 48—54.) — Med anledn. härav: *Skulerud, Olai.* Bemerkning til navnet Telemark. (Ibid. S. 134.)
- Kopperstad, Knut.* Tre sunnmørske fjellnavn. [1. Gjøn'nå. — 2. Hestings-hö'nyne. — 3. Høyse'tiny.] (MoM. 1919. S. 20—26.)
- Krogvig, Anders.* Den nye norske rettskrivning. 1. (Litteraturen. Årg. 2. S. 225—229.)
- Liestøl, Knut.* Ordet sopp i folkevisone. (MoM. 1919. S. 115—117.)
- Noreen, Erik.* Magnor. (MoM. 1919. S. 112—114.)
- Olsen, Magnus.* En stedsnavne-reise i en Oplands-bygd. (BoB. Aarg. 1. S. 67—70.)
- Norske bygdenavne. [1. Vaagaa (Vaage). — 2. Frosta. — 3. Læmr.] (MoM. 1919. S. 5—19.)
- Reitan, Jørg.* Unsgård i Ålen. (MoM. 1919. S. 107—111.)
- Rygh, O.* Norske Gaardnavne. Oplysninger, samlede til Brug ved Matrikelens Revision. Efter offentlig Foranstaltning udg. med tilføiede Forklaringer. Bd 12. Nordre Bergenhus Amt. Bearbejdet af *A. Kjær.* Kria. 8:o. XX, 596 s.
- Seip, Didrik Arup.* Den nye rettskrivningen. (Norsk boktrykkalender. Aarg. 2. S. 21—31.)

- Solheim, Ludvig.* Gen. eller Nom. Flertal i Gaardnavn paa Karmøy. (MoM. 1919. S. 126.)
- Stoltz, G.* Busthuset i Bergen. (MoM. 1919. S. 66—73. ill.)
- & *Delgobe, H.* Dyrenavn. 1—2. (MoM. 1919. S. 80—82.)
- Torp, Alf.* Nynorsk etymologisk ordbok. H. 17—19. S. 769—886, (8) s. [Takka — Øyva.] Kria. 8:o.
- Western, Aug.* "At rette smed for baker". (MoM. 1919. S. 76—77.) — Med anledn. härav: *Selmer, Ernst W.* Om rytmiske tendenser i visse ordgrupper. (Ibid. S. 118—120.)

b. Texter.

Diplomatarium norvegicum. Series topographica. Fornbrev til kunnskap um Noregs indre og ytre saga, maal, ætter, seder, lovgeving og rettargang i gamall tid. Samla og utgj. paa rikskostnad. Bygdesamlingar. Fyresdal i Telemark 1308—1708 ved *Alexander Bugge* og *Oluf Kolsrud*. Kria. 8:o. XV, 299 s., 2 kartor.

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Beckman, Nat.* Några ortnamn från Laske härad. [1. Bäringen. — 2. Smärre tillägg om Vidhemsprästens ortnamn.] (NoB. Årg. 7. S. 27—35.)
- Björkman, Erik.* Kläder och språkvetenskap. (OoB. Årg. 28. S. 19—30. ill.)
- Björkstam, Harald.* De modala hjälpverben i svenskan. 1. Tör, lär, mon, må, måtte och vill. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (1), XX, 235 s.
- Brun, Frans de.* Betydelsen av det medeltida ordet forfader. (SpoSt. Årg. 19. S. 28—30.) — Med anledn. härav: *Nordberg, Stig Olsson.* Ordet forfader. (Ibid. S. 230—233.)
- Cederschiöld, Gustaf.* Den nya bibelsvenskan. (SpoSt. Årg. 19. S. 1—27.)
- Skriftsvenska och talsvenska. Lund. 8:o. 80 s. (Anm. Verdandi. Årg. 37. S. 143—144 av *Hjalmar Alving*.)
- Danell, Gideon.* Svensk ljudlära. 2:a uppl. Stockholm. 8:o. V, 83 s.
- Eckholm, Gunnar.* Ortnamnet Tibble i arkeologisk belysning. (NoB. Årg. 7. S. 54—60. ill.)
- Gagnér, Anders.* Sockennamnet Gagnef. (NoB. Årg. 7. S. 41—53. ill.)

- Grip, Elias.* Om våra familjenamn. (Hela världen. 1919. S. 272—274.)
- Våra ortnamn. (Hela världen. 1919. S. 954—957.)
- Gustafsson, A. Stef.* Svensk ordlista. 20,000 ord med över 4,000 förklaringar och uttalsbeteckningar. 9:e [på omsl. 10:e] uppl. Sthm. 8:o. 72 s.
- Hellqvist, Elof.* De svenska ortnamnen på -by. En öfersikt. Gbg 1918. 8:o. 146 s. (= Göteborgs k. vetenskaps- och vitterhetssamhälles handlingar. 4:e följden. 20: 2.)
- H[esselman], B[engt].* Diminutiver i svenskan. (SpoSt. Årg. 19. S. 119.)
- Ortografiska reformer i språkhistorisk belysning. (SpoSt. Årg. 19. S. 121—149.)
- Språklig inledning [till Then swänka Argus, utg. af *B. Hesselman* och *M. Lamm*]. (Svenska författare, utg. af Svenska vitterhetssamfundet. I. Then swänka Argus. D. 3. S. XXVI—CLXXI.)
- Hjelmqvist, Theodor.* Himlen är överspänd. (SpoSt. Årg. 19. S. 116—118.)
- Hylén, J. E.* Ett par konjunktionsuttryck. [1. Dels — dels och liknande. — 2. Utan att.] (SpoSt. Årg. 19. S. 42—57.)
- Några moderna fraser. (SpoSt. Årg. 19. S. 233—236.)
- Kock, Axel.* Fornsvenska ljudförhållanden. (Ark. Bd 36. S. 139—164.)
- Langenfelt, Gösta.* Språkligt strögods. (Tiden. Årg. 11. S. 275—284.)
- Leijonhufvud, Karl K:son.* Södermanländska soldatnamn under konung Karl XII:s tid. (Karolinska förbundets årsbok. 1918. S. 317—320.)
- Lidén, Evald.* Små bidrag till fornsvensk grammatik. (Ark. Bd 36. S. 33—47.)
- Lindblad, Gösta.* Abraham Sahlstedt och den svenska substantivbøjningen. Ett bidrag till det svenska skriftspråkets historia. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (1), XVI, 265 s.
- Linderholm, Emanuel.* Vendelshögens konunganamn i socknens 1600-talstradition. (NoB. Årg. 7. S. 36—40.)
- Lindgren, John.* Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. H. 2—3. S. 41—120 [Bly-Hvalfiskfjäll]. Lund. 8:o. ill.
- Lindqvist, Natan.* Förvanskade ord i Per Brahes Oeconomia. (SpoSt. Årg. 19. S. 110—114.)
- Studier över reformationstidens bibelsvenska. Språket i Nya Testamentet 1526 i belysning av de svenska reformatorernas språk. (= ATS. D. 20. Nr 7. 200, *97, 30 s., 4 pl. — Även utg. som ak. avh. Uppsala (tr. i Sthm) 1918.) (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 113—115 av *Isak Collijn*.)

- Lindroth, Hjalmar.* Djävulen i svenska språket. (OoB. Årg. 28. S. 207—215. ill.)
- Namnet Värmdö. (UFT. Bd 8. S. 181—186. ill.)
- Lundin, Erik.* Behandlingen av infinitivmärket 'att' i nusvenskan. (SpoSt. Årg. 19. S. 150—183, forts.)
- Modin, Erik.* 'Blaskurit'. En språkfråga i jaktzoologisk belysning. (Fauna och flora. Årg. 14. S. 145—158. ill.)
- Nordenstreng, Rolf.* En axplockning ur dyrtidens ordförråd. (Hela världen. 1919. S. 23—27.)
- Nordling, Arnold.* Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning i fornsvenska och äldre nysvenska urkunder såsom ett medel att beteckna olika betoning. (Ak. avh.) Hfors. 8:o. (3), 134 s.
- Noreen, Adolf.* Grunddragen av modersmålets ordbildningslära. 1. Avledning. Upps. 8:o. 15 s. (Sommarkurserna i Uppsala 1919. Grundlinjer till föreläsningar.)
- Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 28 (= Bd 7: 6). S. 465—556. Lund. 8:o.
- Noreen, Erik.* Studier rörande gränserna mellan Värmland och Dal samt Värmland och Norge i äldre tid. (NoB. Årg. 7. S. 115—162.)
- Ordbok öfver svenska språket. Utg. af Svenska akademien. H. 57. Sp. E 161—E 320 [Efterkoppa — Egen]. Lund. 4:o.
- Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. ortnamnskommittén. D. 7: 1. Kinds härad. Norra delen. Sthm (tr. i Upps.). 8:o. (4), 292 s.
- Palmér, Johan.* Om övergången y > ö framför rd i svenskan. (Ark. Bd 36. S. 66—74.)
- Till några regler i Sahlstedts grammatika. (SpoSt. Årg. 19. S. 31—41.)
- Pipping, Hugo.* Till frågan om bosättningsförhållandena i Östra Nyland. (HTfi. Årg. 4. S. 1—30.)
- Pipping, Rolf.* Erikskrönikans ljudlära enligt texten i cod. Holm. D 2. (Akad. avh. Hfors.) Åbo. 8:o. IX, 166 s.
- Erikskrönikans ordsfatt enligt texten i cod. Holm. D 2 samlad och ordnad. Hfors. 8:o. (4), 155 s. (= StNF. Bd 10 = SSSLF. 145.)
- Pira, Sigurd.* Patajord. (NoB. Årg. 7. S. 109—114.)
- Professor Theodor Wiséns utlåtande i rättstafningsfrågan år 1887. (Sv. språkföreningens tidskr. Årg. 8 (1919). S. 17—23.)
- Sahlgren, Jöran.* Svenska ortnamn och svensk bebyggelsehistoria. [1. Historik. — 2. Namnen på -lösa (løse).] (NoB. Årg. 7. S. 81—108.)
- Smith, Emil.* Nautisk ordbok på svenska, engelska och tyska språk

- ken. Med enklare ord och termer jämväl för motorbåtspport. H. 10—11. S. 353—416 [Slidknif — Väderlek]. ill. Sthm. 8:o.
- Solstrand, Väinö.* Ålands östra gräns [ur språklig synpunkt]. (Hembygden. 8—9. S. 129—138.)
- Tärnings-spelet om vårt språk. Ytterligare om Svenska akademien och det svenska skriftspråket. (Sv. språkföreningens tidskr. Årg. 8 (1919). S. 28—37.)
- Wadstein, Elis.* Vaghensön vid Stockholm. (NoB. Årg. 7. S. 21—24.)
- Wessén, Elias.* Lärobok i svenska språket. Kria. 8:o. (4), XVI, 82 s.
- Wigforss, Ernst.* Efterledens behandling i namnen på -stad. (Ark. Bd 35. S. 209—228.)
- Östergren, Olof.* Nusvensk ordbok. H. 11—12. Sp. 1089—1230 [Eftersätta — Fallhammare]. Sthm. 8:o. (Anm. [av bd 1:] Verdandi. Årg. 37. S. 227—234 av *Hjalmar Alving.*)

b. Texter.

- Jönköpings stads tänkebok 1456—1548, utg. af *Carl M. Kjellberg.* [Inledning och register.] (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. Bilaga: XII, 38 s., 1 facsim.) (Anm. HTsv. Årg. 39. Övers. o. granskn. S. 45—56 av *Frans de Brun.*)
- Svenskt diplomatarium. Utg. af Riksarkivet genom *Sven Tunberg.* Bd 6. H. 3. (1) s., s. 361—480. Sthm. 4:o.

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Adersen, H.* Mit Navns Historie. Kbh. 8:o. (3), 41 s.
- Bloch, C.* Hvad er en Papegøje? (DSt. 1919. S. 43—46. — Repliker av *Henrik E. Flindt* och *C. Bloch.* Ibid. S. 46—48.)
- Brøndal, Viggo.* Stednavnestudier før og nu. (Fra Frederiksborg Amt. 1919. S. 62—85.)
- Christensen, Villads.* Vestersøen. (HTda. R. 9. Bd 1. S. 294—301.)
- Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede ... udg. af *Henrik Bertelsen.* Bd 3. Kbh. 8:o. (5), 361 s. (Anm. [av Bd 1—2:] NTFF. R. 4. Bd 8. S. 55—57 av *Hjalmar Lindroth.*)

- Elberling, Emil.* Naar opkom Navnet "Jens" for de danske Sol-dater? (DSt. 1919. S. 3—8.)
- Forchhammer, Viggo.* Taleøvelser. 2. gennemsete og forøgede Udg. Kbh. 8:o. (2), IV, 178 s.
- Hjelholt, Holger.* Sønderjydske sprog- og folkeminddeforskning mellem krigene. (DSt. 1919. S. 129—142.)
- Jensen, Knud B.* Til Gefjon-spørgsmaalet. (DSt. 1919. S. 92—94.)
- Knudsen, Gunnar.* Den danske Stednavneundersøgelse. (NoB. Arg. 7. S. 61—80. ill.)
- Läffler, L. Fr.* Handelsstaden vid Östersjön, som "på danskarnas språk kallades Reric". (NoB. Årg. 7. S. 25—26.)
- Neuhaus, Johannes.* Jylland og jyder. Slesvigs gamle Navn. Til Minde om Nordslesvigs Tilbageblivelse. (Gads danske Magasin. 1919—1920. S. 46—50.)
- Nyrop, Kristoffer.* Nogle Ords Historie. [1. Passiar. — 2. Ballade.] (Tilskueren. Aarg. 36. Halvbd 1. S. 46—56, 329—334.)
- Ohrt, F.* Fra den yderste Sproggrænse. (DSt. 1919. S. 61—70.)
- Ordbog over det danske Sprog. Grundlagt af *Verner Dahlerup* ... Udg. av Det danske sprog- og litteraturselskab. Bd 1: 2. anleggen — Basalt. Red. af *H. Juul-Jensen*. Sp. 641—1184. Kbh. 8:o. (Anm. [av Bd 1: 1] DSt. 1919. S. 37—39 av *Gunnar Knudsen*. — MLR. Vol. 14. S. 229—230 av *Allen Mawer*. — MoM. 1919. S. 49—61 av *Ragnvald Iversen*. — NT. (Lett.) 1919. S. 294—296 av *Henrik Bertelsen*. — PSS. Vol. 5. S. 210—212 av *Daniel Kålham Dodge*.)
- Poulsen, L. P.* Ord og Tanke. 1. "Ganske". (Gads danske Magasin. 1918—1919. S. 314—318.)
- Rask, Rasmus.* Et ikke tidligere trykt Brev [angående orden: Ilt, Brint och Ætse] fra Rasmus Rask til H. C. Ørsted, meddelt af *M. C. Harding*. (DSt. 1919. S. 71—73.)
- Sortfeldt, S. C.* Gamle Stednavne i Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbøger. 1919. S. 105—129, forts.)
- Wadstein, Elis.* Namnet Danmark. II. S. 27—45. Gbg. 8:o. (= GHÅ. Bd 25: 2.)
- Woll, V.* Et Par Bemærkninger om ejendommelige Gadenavne i Kerteminde. (Aarbog f. Hist. Samfund f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 282—285.)

b. **Texter.**

- Palladius, Peder.* Danske skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *Lis Jacobsen*. Lev. 13. (= Bd 4. S. 1—79.) Kbh. 8:o. 1 facsim.

6. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Birkeland, G.* Et tysk laaneord [feløis']. (MoM. 1919. S. 79.)
- Carlsson, Nils.* Utvecklingen av urg. a. u. h. Gotländska bidrag. (Ark. Bd 35. S. 321—330.)
- Delgobe, H.* Fra Røldal. [Uli-øyra. — Limasmørje. — Skjēte-
vetrunga.] (MoM. 1919. S. 82—83.)
- Stag'gal. (MoM. 1919. S. 126.)
- Flom, George T.* Forbindelsen "adverb paa -nde + adjektiv" i norske dialekter. (MoM. 1919. S. 27—31.)
- Tunamål words. Dialect of Stora Tuna parish, South Dalarne, Sweden. (PSS. Vol. 5. S. 253—274.)
- Geijer, H.* Medelpads folkmål. — Angermanlands folkmål. (Sverige. Geogr., topogr., statist. beskrifning, utg. af *Otto Sjögren*. D. 6. S. 469—476.)
- Gottländsk ordbok. På grundval av C. och P. A. Säves samlingar. H. 1. A — ben. S. 1—48. Upps. 1918. 8:o. (Ur UUA. 1919.)
- Götlind, Johan.* En västgötsk landsmålsskald ock en bröllopsdikt från 1700-talets förra hälft. (Sv. Lm. 1919. S. 5—37.)
- Hannaas, Torleiv.* Folkemaal og folkemaals-gransking. Fyrste-fyrelæsning ved Bergens museum 18. oktbr 1918. (SoS. Aarg. 25. S. 49—67.)
- Hänninger, Nils.* Sydsvenskt "jorda" (lördag). (Ark. Bd 35. S. 334—335.)
- Jensen, H. M.* Brenderup-målet (Nordvestfyn). H. 1. S. 1—64. Kbh. 8:o. (= Universitets-Jubilæets danske Samfund. Nr. 241.)
- Lindgren, J. V.* Burträskmålet grammatik. S. 165—251, (7) s. Sthm. 8:o. (= Sv. Lm. 1919. H. 2 = H. 144 fr. början. [Tillhör bd 12: 1.]
- Lindroth, Hjalmar.* [Bohusläns] Folkspråk. (Sverige. Geogr., topogr., statist. beskrifning, utg. af *Otto Sjögren*. D. 3. S. 734—738.)
- Mo, Eilert.* Ei surndalsk ordform [skån'ap̃p̃]. (MoM. 1919. S. 123—124.)
- Sahlgren, Jöran.* Ora, vara. (NoB. Årg. 7. S. 186—187.)
- Solstrand, V.* Konamn från Houtskär. (Hembygden. 8—9. S. 151.)
- Stoltz, G.* Bare en liten e [som bindevokal i Bergens bymaal.] (MoM. 1919. S. 100—106.)

b. Texter.

- Bjerregaard, N. P.* Sæd og skik i Ommersyssel. Fortalt på egnens folkemål. Kbh. 8:o. (7), 66 s. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 19.)

IV. Runkunskap, mytologi och sagohistoria.

- Beckman, Nat.* En notis om runstaven. (Fataburen. 1919. S. 137—138.)
- Brate, Erik.* Besvärjelsen på Björketorp- och Stentofstenarna. (Ark. Bd 35. S. 342.)
- Feist, Sigmund.* Runen und Zauberwesen im germanischen Altertum. (Ark. Bd 35. S. 243—287.)
- Friesen, Otto von.* Blyrullen från Alvastra och dess ställning i raden av medeltida svenska runinskrifter. (Fornv. 1919. S. 112—126.)
- Run-grafstenen från S. Unnaryds kyrka, Västbo härad. (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. S. 84—89. ill.)
- Två runstenar — två livsåskådningar. Rörebro-stenen i Nöttja sn och Morarpstenen i Svennarums sn, Småland. (Rig. Bd 2. S. 137—144. ill. — Även i StOA. S. 137—144.)
- Härje, K. A.* Blyrullen i drottning Benediktas sarkofag i »Sverkerskapellet» vid Alvastra. (Fornv. 1919. S. 103—106.)
- Kristensen, Marius.* Ole Worm og runeindskriftene. Tre bidrag til oplysning herom. (DSt. 1919. S. 17—28.)
- Larsen, H. Chr.* Rønninge-Stenen. (Aarvog f. Hist. Samfund f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 286—294. ill.)
- Lindquist, Ivar.* Runinskriften på en spännbuckla från Gotland i Göteborgs museum. (GoBFT. 1918. S. 39—49. ill.)
- [*Noreen, Erik.*] Om Järsbergsstenens inskrift. (Språkvetenskapl. sällsk:s i Uppsala förhandlingar. Jan. 1916—dec. 1918 [i UUA 1918]. S. 1—6.)
- Norges Indskriffter med de ældre Runer. Udg. for det Norske historiske Kildeskritfond ved *Magnus Olsen*. Bd 3. H. 2. S. 77—200. Chia. 4:o. ill. (Härav utgivet i särtryck: Eggjum-Stenens Indskrift med de ældre Runer. Udg. ... ved *Magnus Olsen*. 125 s.) (Anm. [av särtrycket:] PSS. Vol. 5. S. 206—209 av *George T. Flom*. — [av Bd 1, 2: 1—2, 3: 1] AfdA. Bd 38. S. 133—135 av *Fr. Burg*.)
- Pipping, Hugo.* Om runinskriften på Rökstenen. Hfors. 4:o. (1), 51 s. (= Acta soc. scient. fennicæ. T. 49. N:o 1.)
- Riedel, Kurt.* Die Runennamen als indogermanische Erbwörter. (Runenkunde. T. 1. S. 11—45. ill.)
- Sahlgren, Jöran.* Järsbergsstenens inskrift. Några anmärkningar. (StOA. S. 300—304. ill.)
- Sveriges runinskrifter, utg. av Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Bd 2. *Brate, Erik.* Östergötlands runinskrifter granskade och tolkade. H. 3. XXXIV s., s. 185—268, pl. 67—91, 1 karta. Sthm 1918. 4:o.

- Jönsson, Finnur.* Gudenavne — dyrenavne. (Ark. Bd 35. S. 309—314.)
- Kristensen, Marius, og Fenger, Sven.* Gammelnordisk religion. (Religionshistoriske tekster i dansk oversættelse, saml. og udg. vel *Sven Fenger.* S. 187—208.)
- Lehmann, Edv.* Tvekönnede frugtbarhedsguder i Norden. (MoM. 1919. S. 1—4. ill.)
- Lindroth, Hjalmar.* En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamnen. (= ATS. D. 20. Nr 4. 76 s.)
- Negelein, Julius von.* Germanische Mythologie. 3. Aufl. Lpz. r. Berlin. 8:o. 128 s. (= Aus Natur u. Geisteswelt. Bchen 95.)
- Rosén, Helge.* Studier i skandinavisk religionshistoria och folktr. 1. Vattnets kraft. 2. Freys skepp, Skidbladnir. 3. Heimdal. Lund. 8:o. 80 s.
-
- Brögger, A. W.* Osebergdronningen. (NT. (Lett.) 1919. S. 225—240. ill.)
- Jungner, Hugo.* Uppsala- och Vendel-konungarnes mytiska ättfäder. (Fornv. 1919. S. 79—102. ill.)
- Nerman, Birger.* Hur länge har Ynglingaätten regerat i Sverige? (StOA. S. 285—290.)
- Kung Agne och hans död på Agnefit. (Fornv. 1919. S. 143—169. ill.)
- Severinsen, P.* Kong Hugleiks Dødsaar. (DSt. 1919. S. 96.)
- Schütte, Gudmund.* Angels Saga i Hjærnespind og Virkelighed. (Grønsevagten. Aarg. 1. S. 112—119, 178—183. ill.)
- Vidsid og Slægtssagnene om Hengest og Angantyr. (Ark. Bd 36. S. 1—32.)

V. Arkeologi, kulturhistoria och konsthistoria samt folklore.

- Ahlberg, Gunnar.* Nordhalländska offerstenar. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar. Årg. 4. S. 7—12. ill.)
- Almgren, Oscar.* Svenska folkets tillkomst enligt fornfyndens vittnesbörd. (Rasfrågor i modern belysning ..., utg. av *H. Lundborg.* S. 1—12.)
- Arne, T. J.* Den senare förromerska järnåldern i Sverige. (Fornv. 1919. S. 188—223. ill.)
- Ett par järnåldersgravfält i Östergötland. (Meddelanden fr. Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1919. S. 60—67. ill.)
- Gravar från "Vendeltid" vid Lagerlunda i Kärna socken, Östergötland. (Fornv. 1919. S. 1—20. ill.)
- Stendösar från järnåldern. (Fornv. 1919. S. 127—139. ill.)

- [*Ekholm, Gunnar.*] Betselkedjan från Örsunda. Ett uppländskt fynd från äldre järnåldern. (UFT. Bd 8. S. 147—169. ill.)
- Två fynd från den förromerska järnåldern. (Fornv. 1919. S. 224—231. ill.)
- Ultunagraven. En replik [till *T. J. Arne* i Fornv. 1918. S. 236 f.] (Ibid. 1919. S. 245—246.)
- Enqvist, Arvid.* Dös vid Brattås, Röra socken, Orust. (Rig. Bd 2. S. 145—148. ill. — Även i StOA. S. 145—148.)
- Några norrländska gravfynd från äldre folkvandringstid. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 1—27. ill.)
- Europaëus, Aarne.* Översikt av den skandinaviska importen till Finland under stenåldern. (StOA. S. 291—299. ill.)
- Från uppländska gravfält. III. Holmbro i Skogstibble socken, Hagunda härad. Av *Oscar Almgren*. IV. Några fynd från gravfältet vid Ytterbyn, Häverösunds s:n, Uppland. Gräfnings utförd af *Eskil Olsson* ... beskrivning av *Hanna Rydh*. (UFT. Bd 8. S. 170—180. ill.)
- Frödin, Otto.* Alvastrabygden under medeltiden. Arkeologiska undersökningar åren 1916—1918. [Med bilagor: 1. *Lithberg, Nils.* Om "förstenade bröd". — 2. *Friesen, Otto von.* Blyrullen från Alvastra. — 3. *Brate, Erik.* Alvastra-blyet, Ög. 248.] (Ak. avh. Upps.) Sthm. 8:o. 135 s., 3 pl., 1 karta. ill. (Även [med smärre förändringar] i: Fornv. 1918. S. 105—198. Ibid. 1919. S. 43—68 [med titel:] Från det medeltida Alvastra. — i: Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1918. S. 43—114. Ibid. 1919. S. 1—23 [med titel:] Alvastra under medeltiden.)
- och *Fürst, Carl M.* Har skalpering förekommit i Norden under stenåldern? (Rig. Bd 2. S. 193—204. ill. — Även i StOA. S. 193—204.)
- Gjessing, Helge.* Kirkeruinen paa Kvitsøi. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1918. S. 184—192. ill.)
- Grieg, Sigurd.* Nogen gravfund fra den ældre jernalder paa Hadeland. (BoB. Aarg. 1. S. 35—47. ill.)
- Hofstedt, Lars.* Fornborgar inom Götaälvs-området. 1. (GoBFT. 1918. S. 1—38. ill.)
- Idum, [Anders Rasmus].* Arkæologiske Undersøgelser i Vestfyen. (Aarbog f. Hist. Samfund f. Odense og Assens Amter. Bd 2. S. 275—281.)
- Janse, Olov.* Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldbrakteater. (Rig. Bd 2. S. 81—88. ill. — Även i StOA. S. 81—88.)
- Johansen, K. Friis.* En Boplads fra den ældste Stenalder i Sværdborg Mose. Med Bidrag af *Knud Jessen* og *Herluf Winge*. (Aarb. R. 2. Bd 9. S. 106—235. ill. — Även [något för-

- kortad] i fransk övers. med titel: Une station du plus ancien âge de la pierre dans la tourbière de Sværdborg, i Mémoires de la Soc. royale des antiquaires du Nord. N. S. 1914—1919. S. 241—359. ill.)
- Jónsson, Guðbrandur.* Dómkirkjan á Hólum í Hjaltadal. Lýsing islenskra miðaldakirkna. S. 1—130, 9 pl. Rvík. 8:o. (i: Safn til sögu Íslands. 5: 4.)
- Julius, Arvid.* En dubbelgrav med "träkistor". (Rig. Bd 2. S. 89—93. ill. — Även i StOA. S. 89—93.)
- Kjellmark, Knut.* Om benredskapen från mossarna på Listerlandet i Blekinge. (Rig. Bd 2. S. 217—226. ill. — Även i StOA. S. 217—226.)
- Kjær, Hans.* Naar kom Mennesket til Danmark? (Fra Holbæk Amt. 13. S. 60—92. ill.)
- Lange, Eyvind de.* En familiegrav fra folkevandringstid i Hardanger. Bergen. 8:o. 25 s. ill. (= BMÅ. 1917—1918. Hist.-antikv. række. Nr. 2.)
- Lexow, Einar.* Ringkjeden. Bergen. 8:o. 15 s. ill. (= BMÅ. 1917—1918. Hist.-antikv. række. Nr. 1.)
- Lindqvist, Sune.* Den svenska folkvandringstidens uppkomst. (Rig. Bd 2. S. 65—80. ill. — Även i StOA. S. 65—80.)
- Mathiassen, Therkel.* Ertebøllekulturens Bopladser ved Roskilde Fjord. (Aarbog, udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt. 1919. S. 7—25. ill.)
- Stenaldertidens Folk. En populær Fremstilling af Stenalderen i Danmark. Kbh. & Kria. 8:o. 126 s. ill. (= Populær-videnskabeligt Bibliotek. Bd 5.)
- Montelius, Oscar.* De mandelformiga flintverktøgens alder. (= ATs. D. 20. Nr 6. 60 s. ill.)
- Vår forntid. Sthm. 8:o. VIII, 449 s. ill.
- Mortensen, Rasmus.* Balders Offerplads. (Vejlø Amts Aarbøger. 1919. S. 198—206. ill.)
- Müller, Sophus.* Bopladsfund fra Bronzealderen. Dyreknoglerne ved *Herluf Winge*. Trækullet ved *Knud Jessen*. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 35—105. ill.)
- Møller, J. S.* Smaa Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum. (Fra Holbæk Amt. 13. S. 104—114. ill.)
- Nerman, Birger.* Den svenska Ynglingaättens gravar. En översikt och ett program. (Rig. Bd 2. S. 47—62. ill.)
- Gravfynden på Gotland under tiden 550—800 e. K. (= ATs. D. 22. Nr 4. 102, XXX s. ill.)
- Nielsen, N. C.* Hyllinge og Omegn i forhistorisk Tid. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. 7. S. 142—163.)
- Nordenskjöld, C. F.* Jönköpings läns minnesmärken. 2. Östra härad. (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. S. 5—38.)

- Nummedal, A.* Arkæologiske undersøkelser paa Sotra. Bergen. 8:o. 25 s. ill. (= BMÅ. 1917—1918. Hist.-antikv. række. Nr. 4.)
- Petersen, Jan.* De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben. Kria. 8:o. (8), 228 s., 3 pl. ill. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1919. No. 1.)
- Post, Lennart von.* Ett par offerdammar från Skånes bronsålder. (Rig. Bd 2. S. 160—176. ill. — Även i StOA. S. 160—176.)
- Rydbeck, Otto.* Skåne under förhistorisk tid. (Sv. turistfören:s årskr. 1919. S. 4—27. ill.)
- Rydh, Hanna.* Dosformiga spånnen från vikingatiden. (Ak. avh. Upps.) Sthm. 8:o. 162 s. ill.
- Ett förhistoriskt fynd av människohår från Adelsö. (Rig. Bd 2. S. 237—242. ill. — Även i StOA. S. 237—242.)
- Ett gravfynd från Ovansjö socken. (Meddelanden av Gestriklands kulturhistoriska förening. 1919. S. 28—30. ill.)
- Några gravrösen i Bomhus i Valbo socken. (Meddelanden av Gestriklands kulturhistoriska förening. 1919. S. 31—34. ill.)
- Sahlström, K. E.* Några ord om Västergötlands bronsåldersfynd. (Rig. Bd 2. S. 227—236. ill. — Även i StOA. S. 227—236.)
- Sarauw, Georg F. L.* Fynd i västra Sverige av Maglemosetidens redskapstyper. (Rig. Bd 2. S. 149—159. ill. — Även i StOA. S. 149—159.)
- Schnittger, Bror.* Flatmarksgravar från den yngre bronsåldern i Skåne och Blekinge. (Rig. Bd 2. S. 104—112. ill. — Även i StOA. S. 104—112.)
- Våra kulturförbindelser med östra Medelhavet under den äldre bronsåldern. Några synpunkter. (OoB. Årg. 28. S. 65—71. ill.)
- Sernander, Rutger.* Några arkeologiska markfynd från Gotland. (Rig. Bd 2. S. 177—190. ill. — Även i StOA. S. 177—190.)
- Sundelin, Uno.* Om en stenåldersboplats vid litorinagränsen i Östergötland. (StOA. S. 14—22. ill.)
- Tallgren, A. M.* Nya fornfynd och fasta fornlämningar. (Finskt museum. 26. S. 11—16. ill.)
- Thomsen, Vilh.* Fortidsfund fra Skive. (Skivebogen. Bd 11. S. 17—23.)
- Thordeman, Bengt.* Förhistoriska hustyper i Norden. (StOA. S. 269—280. ill.)
- Wahlgren, A.* Skogen och människan i förhistorisk tid. (Skogen. Årg. 6. S. 1—8, 33—40, 65—68, 229—236. ill.)
- Werke der Urgermanen. Schriften zum Wiederaufbau der alten nordischen Kulturen. Bd 1. Schwedische Felsbilder von Göteborg bis Strömstad. Hagen i. W. 8:o. 72 s., 58 pl.
- West, F. J.* En samtidig Beretning om Guldhornsfundet ved Gallehus i 1639. (Personalhist. Tidsskr. R. 7. Bd 4. S. 235—238.)

- Åberg, Nils.* Den germanska stjärnornamentiken under 3- och 400-talet e. Kr. (= ATS. D. 21. Nr 3. 51 s. ill.)
-
- Arne, T. J.* Solidusfynden på Öland och Gotland. (Fornv. 1919. S. 107—111.)
- Brun, Frans de.* Viktsenheterna i Sverige under vikingatiden. 2. (Fornv. 1919. S. 232—240.) — Med anledning härav: *Arne, T. J.* Viktsenheterna i Sverige under vikingatiden. 2. (Ibid. S. 241—245.)
- Fett, Harry.* Høigotikens norske kongesegl. (Atlantis. [Aarg. 1.] 1918—1919. S. 442—446. ill.)
- Grandjean, Poul Bredo.* Dansk Heraldik. Kbh. 8:o. 310 s. ill. — Med anledn. härav: *Recke, Ernst v. d.* Randbemærkninger om Heraldik. (Personahist. Tidsskr. R. 7. Bd 4. S. 140—153.) — Replik av *Poul Bredo Grandjean.* (Ibid. S. 201—203.) — Se även: *Grandjean, Poul Bredo.* En heraldisk Kritik. Kbh. 8:o. 8 s.
- Hallberg, Mauritz.* Några anteckningar om Åbomynten. Hfors. 8:o. 99 s., 2 pl. ill.
- Kleberg, Johan.* Heraldiskt lexikon över å svenska riddarhuset introducerade ätter. Sthm. 8:o. (7), XI, 219 s. ill. (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 260—261 av *Isak Collijn.* — Saisonen. Årg. 4. S. 925—926 av *Ernst E. Areen.*)
- Lund, Ed.* Danebrog. Danmarks Palladium. En historisk Skildring af Danebrogs Oprindelse og Brug gennem Tiderne. Kbh. 8:o. 64 s. ill.
- Toll, Hans.* De älsta svenska konungavapenbilderna och tre-kronorvapnet, bedömda efter då gällande heraldiska sedvänjeregler. Sthm. 8:o. XII, 80 s., 8 pl. (Anm. Personahist. Tidsskr. R. 7. Bd 4. S. 291—292 av *Poul Bredo Grandjean.*)
-
- Berge, Johanna Bugge.* Binding. (NFK. Aarg. 5. S. 173—178. ill.)
- Berglund, Allan.* Halländsk byggnadskultur. III. En nordhalländsk ryggåsstuga. (Vår bygd, utg. av Nordhallands studiecirklar. Årg. 4. S. 13—17. ill.)
- Brun, Frans de.* Bland gator, gränder och brinkar i det gamla Stockholm. (Samf. St Eriks årsbok. 1919. S. 102—159. ill.)
- Bugge, Alexander.* Litt om et par gamle gaardsarkiv og om indsamling av gamle brev paa landet. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 493—512). Danmarks Søfart og Søhandel fra de ældste Tider til vore Dage. Under Redaktion af *Bering Lüisberg.* [1.] Kbh. 8:o. 784 s. ill. (Innehåller bl. a.: *Lüisberg, Bering.* Nordisk Søfart i forhistorisk Tid. — *Lüisberg, Bering.* Vikingetiden. — *Lüisberg, Bering.* Søfart og Søhandel i Middelalderen.)

- Erixon, Sigurd.* Jultuppar. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 97—99. ill.)
- Samlingsplatser och bröllopsstugor hos den svenska allmogen. (StOA. S. 33—46. ill.)
- Svenska gårdstyper. (Rig. Bd. 2. S. 1—39. ill.)
- Falk, Hjalmar.* Altwestnordische Kleiderkunde mit besonderer Berücksichtigung der Terminologie. Kria. 8:o. (4), 234 s. ill. (= Videnskapsselsk:s Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1918. No. 3.)
- Hagberg, Louise.* Forna dagars jul i Bjuråker. (Fataburen. 1919. S. 28—64. ill.)
- Hammarstedt, N. E.* Hudar och skinn såsom offer. (Fataburen. 1919. S. 114—122. ill.)
- Julrönn. (Fataburen. 1919. S. 139—142. ill.)
- Hedlund, Greta.* Julfirande i Malung i gamla tider. (Från Västerdalsbygder. Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årg. 4. S. 30—40.)
- Jansson, Birger.* Gammel-Tina. Kyrkslätt hembygdsförenings museum. (Hem och hembygd. 1919. S. 116—131. ill.)
- Johnsson, Pehr.* Bröllopsseder från Gestrikland för en mansålder sedan. Anteckningar från Ovansjö. (Fataburen. 1919. S. 65—71.)
- Keyland, Nils.* Julbröd, julbockar och staffanssång. Dokument rörande den svenska allmogens julfirande, samlade och utgivna. Sthm. 8:o. 162 s. ill.
- Svensk allmogekost. Bidrag till den svenska folkhushållningens historia. 1—2. Sthm. 4:o. (2), 240, 116 s. ill. (Nord. museet.)
- Lammér, R.* Gamla Vadsboseder. 1—2. (Vadsbobygden. H. 2. S. 39—45.)
- Lithberg, Nils.* Den skånska gården. (Sv. turistfören:s årsskr. 1919. S. 56—79. ill.)
- Friareskedar. (Rig. Bd 2. S. 243—248. ill. — Även i StOA. S. 243—248.)
- Norlind, Tobias.* Gamla bröllopsseder hos svenska allmogen. Sthm (tr. i Lund). 8:o. 152 s., ill.
- Qvigstad, J.* Brudesliren. (NFK. Aarg. 5. S. 71—72. ill.)
- Reimer, Christine.* Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. 4, 5. S. 469—863. Kbh. (tr. i Odense). 8:o.
- Sjöberg, Wilh.* Bröllopsupptåg i Replot. (Hembygden. 8—9. S. 140—142.)
- Något om fiske, fiskbragder och fiskkärl i Replot. (Hembygden. 8—9. S. 150—151.)
- Tegengren, Jacob.* Bröllopsbruk i Vörå. (Hembygden. 8—9. S. 138—139.)
- Ullberg, Emil.* Bröllopsseder i södra Sibbo. (Hembygden. 8—9. S. 143—146.)
-

- Ambrosiani, Sune.* Översikt av kyrkornas byggnadshistoria på Gottlands landsbygd. (Rig. Bd 2. S. 113—123. ill. — Även i StOA. S. 113—123.)
- Beckett, Francis.* Værksteds- og Aldersbestemmelser for de middelalderlige kobberdrevne Alterprydelser i Danmark. (Tidskr. f. konstvetenskap. Arg. 4. S. 131—146. ill.)
- Boëthius, Gerda.* Studier i Västerås domkyrkas byggnadshistoria. (Fornv. 1919. S. 170—188. ill.)
- Collijn, Isak.* Stockholms Storkyrkas återfunna relikier jämte några arkivaliska bidrag till S:t Göransstatyns datering. (Fornv. 1919. S. 21—42. ill.)
- Lindblom, Andreas.* De nyfunna Birgitta-målningarna i Tensta. (OoB. Årg. 28. S. 493—501. ill.)
- Lund, Fredrik Macody.* Ad quadratum. Det geometriske System for Antikens og Middelalderens sakrale Bygningskunst, opdaget paa Kathedralen i Nidaros. [1—2.] Kria. 4:o. XII, 393 s., 36 pl.
- Roosval, Johnny.* Riddar Sankt Göran i Stockholms stora eller Sankt Nicolai kyrka. En skildring af monumentets yttre öden och en beskrifning öfver dess olika delar med anledning af den ursprungliga polykromins framtägning. Sthm. 8:o. 111 s., 13 pl.
- Rydbeck, Otto.* Skånsk skulptur och gottländska stennästare. (Tidskr. f. konstvetenskap. Arg. 4. S. 49—64. ill.)
- Stagner, J. H:son.* Visingsö-fornminnen. Lund. 8:o. XV, 64 s. ill.
- Strzygowski, Josef.* Das Problem der nordischen Kunst. (Konsthist. sällskapets publikation. 1919. S. 5—28.)
- Ugglas, Carl R. af.* Studier i svensk medeltidsskulptur. Marginalanteckningar i ett par utställningskataloger. (Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 4. S. 65—80, 96—110. ill.)
- Wallem, Fredrik B.* Djævelen fra Oslo. (St. Hallvard. Bd 4. S. 111—116. ill.)
- Wennersten, O. V.* Lilja eller ek. (Rig. Bd 2. S. 191—192. ill. — Även i StOA. S. 191—192.)
- Wrangel, Ewert, och Rydbeck, Otto.* Medeltidsmålningarna i Dädesjö och öfvergången från romansk stil till gotisk. Sthm 1918. 4:o. (3), 47 s., 14 pl. ill. (= *Mandelgren, N. M.* Atlas till Sveriges odlingshistoria. Tillägghäfte 1.)
-
- Anderson, William.* Helgonkult i Blekinge. (= ATS. D. 22. Nr 3. 26 s.)
- Andersson, Anton.* De underjordiske. (Jämt. 1919. S. 125—132.)
- Barnerim og gaader. Meddelte af *Th. S. Haukenæs.* (NFK. Aarg. 5. S. 133—184.)
- Berge, Rikard.* Jahane paa Kveste. (Historielaget f. Telemark og Grenland. Aarsskr. 1919. S. 65—109. — [Även som sär-

- tryck =] *Berge, Rikard*. Bygdedikting fraa Telemarki. 13. Skien. 8:o. 49 s.)
- Berge, Rikard*. Norsk eventyrstil. 4. (NFK. Aarg. 5. S. 156—172.)
- Bing, Kristian*. Olsoktradition. Bergen. 8:o. 64 s. (Anm. MoM. 1919. S. 147—149 av *Kristian Bugge*.)
- Danmarks gamle Folkeviser. D. 8. Efter Forarbejder af *Svend Grundtvig* udg. af *Axel Olrik*. (Danske Ridderviser. Bd 3.) H. 4. S. 417—493, (3) s. Kbh. 8:o.
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede, udg. af *J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik* og *R. Paulli*. Bd 4. Kbh. 8:o. (8), XXVI, 347 s.
- Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udg. af *H. Grüner Nielsen*. Med Ordbog af *Marius Kristensen*. Bd 4. H. 2. S. 97—280, (3) s. Kbh. 8:o.
- Eggen, Erik*. Takt og tone. (NFK. Aarg. 5. S. 145—152.)
- Ellekilde, Hans*. Nyt fra Æventyrforskningen. (DSt. 1919. S. 162—179.)
- Eventyr. Bokken i arteraakra. Fraa Trøndelag ved *J. A. Hagerup*. — Guten aa bøkaaren. Fraa Raudland ved *Aasmund Gøytil*. (NFK. Aarg. 5. S. 136—137.)
- 1500- och 1600-talens visböcker, utg. af *Adolf Noreen* och *Anders Grape*. 10. Samuel Älfs visbok. H. 2. S. 103—182, (1) s., s. 1—6. Upps. 8:o. (= Skrifter, utg. af Svenska litteratursällskapet. 7: 10: 2.)
- Finlands svenska folkdiktning. VII. Folketro och trolldom. 1. Övernaturliga väsen. Utg. av *Gunnar Landtman*. Hfors. 8:o. LVII, 860 s. (= SSLF. 147.)
- Gaatur. Uppskrivne i Nore av *Paal Lindtveit*. (Dølaminne. Aarg. 1. S. 87—88.)
- Gamle truer. Samla i Granvin av *S. K. Selland*. (Hardanger. Aarg. 1919. S. 64—67.)
- Gering, Hugo*. Das dänische volkslied Paris og dronning Ellen und seine Quelle. (PBB. Bd 44. S.180—182.)
- Götlind, Johan*. Några folklekar från norra Halland. (Vår bygd, utg. av Nordhallsands studiecirklar. Årg. 4. S. 18—23. ill.)
- Hauberg, Poul*. Lidt om Henrik Harpestrængs Lægebog. (DSt. 1919. S. 111—128.)
- Hemmer, Ragnar*. Vidskepelsler i Mustasaari. Upptecknade i Mustasaari sommaren 1918. (Hembygden. 8—9. S. 146—149.)
- Holmström, Helge*. Studier över svanjungfrumotivet i Volundarkvida och annorstädes. (Ak. avh.) Lund. 8:o. (1), VII, 221 s. (Anm. DSt. 1919. S. 166—171 av *Hans Ellekilde*.)
- Isländische Märchen und Volkssagen. Deutsch von *Åge Avenstrup* und *Elisabeth Treitel*. Berlin (tr. i Weimar). 8:o. 277 s.
- Jenssen, Hans, & Christiansen, Reidar Th.* Overtro i Hedemarks-

- bygderne. Optegnelser fra Hamar seminar 1870. (BoB. Aarg. 1. S. 1—34.)
- Johansson, J. W. S.* En Forgænger for I. M. Thiele. ([Innehåller bl. a.:] Norske Bonde Tro [samlad av] *G. Kempe.*) (DSt. 1919. S. 104—110.)
- Kolsrud, Sigurd.* Ei norsk avskrift av visa om Torkell Trondsson. (MoM. 1919. S. 129—146.)
- Liestøl, Knut.* Trolldom i Sætesdal. (SoS. Aarg. 25. S. 193—200, 267—279.)
- Lisberg, Bering.* Domina Helena. Sagn og Historie fra Tisvilde. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. 135 s. ill. (Anm. DSt. 1919. S. 158—160 av *Jørgen Olrik.* — NT. (Lett.) 1919. S. 332—342 av *Hans Olrik.*)
- Lundqvist, M.* Primitiv medicin. (Svensk farmaceutisk tidskr. 1919. S. 415—421, 429—435, forts.)
- Malmberger, Gustaf.* Ur Hembygds-förbundets folkliksarkiv. Några folkminnen från Folkärna. (Landtbrukstidskr. f. Dalarne. 1919. S. 97—104.)
- Malungs folkhögskolas elevförbunds sagbok. IV. A. Sagor och sägner. 100—130. B. Gåtor, ordspråk, ordstäv, talesätt och väderleksmärken. (Från Västerdalsbygder. Malungs folkhögskolas elevförbunds årsbok. Årg. 4. S. 46—66.)
- Mjaatveit, Elias.* Gabmal visdom om vøre. Fraa Nordhordland. (NFK. Aarg. 5. S. 89—90.)
- Mo, Eilert.* Gamalt sumarmaal og gamal Hallvardsvøku. (MoM. 1919. S. 122—123.)
- Norske folkeviser fra middelalderen. Med indledninger og anmerkninger ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe*. 2. opl. Kria. 8:o. (7), 91, XXXVIII s. ([Även utg. på landsmålet:] Norske folkeviser fraa millomalderen. Med innleidingar og merknader ved *Knut Liestøl* og *Moltke Moe*. 2. uppl. Kria. 8:o. (7), 91, XXXVI s.)
- Något om vidskepelse och övertro vid julfirandet i gamla tider. Av *A. D.* (Urd, utg. fr. Sveriges landstormsföreningars centralförbunds sekretariat. 1919. S. 35—38.)
- Ohrt, F.* Heber og Abracadabra. (DSt. 1919. S. 11—16.) — Med anledn. härav: *Clément, Ad.* Abracadabra. (Ibid. S. 160—162.)
- Ordstäv från Österbotten. [Meddelade av] *V. E. V. Wessman.* (Hembygden. 8—9. S. 150.)
- Ordstäv och härmningar. (Jänten. 1919. S. 140—141.)
- Ordstäv och talesätt från Nykarleby. [Meddelade av] *Rolf Wichmann.* (Hembygden. 8—9. S. 151.)
- Ordtøke og herme, mest fraa Nordhordland, uppskr. av *Einar Seim.* (NFK. Aarg. 5. S. 179—181.)

- Ordtøkje, talemaatar o. a. fraa Kongsberg [ved] *S. H. H.* (Døla-
minne. Aarg. 1. S. 89—92.)
- Rantasalo, A. V.* Der Ackerbau im Volksaberglauben der Finnen
und Esten mit entsprechenden Gebräuchen der Germanen ver-
glichen. 1—2. Sortavala. 8:o. VI, 96; (2), 143 s. (= FF
communications. N:o 30, 31.)
- Sandvik, Ole Mørk.* Folke-musik i Gudbrandsdalen. Optegnet og
undersøkt. Med musikbilag. *Kria.* 8:o. (8), 72, 128 s. ill.
- Saxlund, H.* "Bustaina" og "buvatten". Fra Romsdalen. (MoM.
1919. S. 97—99. ill.)
- Schütte, Gudmund.* Hjemligt Hedenskab i almenfattelig Fremstilling,
medomfattende Folkeviser samt Saxes og Evald Tang Kristen-
sens Sagnstof. Kbh. og *Kria* (tr. i Kbh.). 8:o. 244 s. ill.
(Anm. DSt. 1919. S. 186—188 av *Gunnar Knudsen.*)
- Seland, Hans.* Valdresvisa. (NFK. Aarg. 5. S. 143.)
- Steenstrup, Johannes.* De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes
Herkomst. 1—3. (HTda. R. 9. Bd 1. S. 232—254.)
- Sydow, C. W. von.* Våra folkminnen. En populär framställning.
Lund. 8:o. 209 s. (Anm. MoM. 1919. S. 149—154 av *Knut
Liestøl.*)
- Tegengren, Jacob.* Sägner från Vörå. (Finskt museum. 26. S. 56
—64. ill.)
- Telemarks-visur i utval ved *Rikard Berge.* Risør. 8:o. 32 s.
- 3400 Ordsprog, Talemaader og Skjæmtesprog fra Vuggen til Graven,
samlede og ordnede af *Emil Thomsen.* Kbh. 8:o. (9), 204 s.
- Tveit, Andreas, & B[erge], R.* Aanund Gangsei. (NFK. Aarg. 5.
S. 73—83.) — Med anledn. härav: *Berge, Rikard,* Gangs-
ei-visa. (Dølaminne. Aarg. 1. S. 65—67.)
- Udvalgte sønderjydske Folkesagn, udg. af *F. Ohrt.* Med Tegninger
af *Joakim Skovgaard* og *Niels Skovgaard.* Kbh. 8:o. 94 s.
ill. (= Danmarks Folkeminder. [Nr. 21.]

VI. Äldre rättsvetenskap, historia och topografi.

- Dahlerup, Verner.* Forelæsninger over første bog af Jyske lov. Ved
Jørgen Glahder. Kbh. 8:o. (7), 144 s.
- Holmbäck, Åke.* Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar.
Upps. & Sthm (tr. i Upps.). 8:o. 245 s.
- Jacobsson, Per.* Gästgifveri- och skjutsningsbesvärens uppkomst och
äldsta utveckling. (Nationalekonom. studier, tillägn. David Da-
vidson = Ekonom. tidskr. Årg. 21. D. 2. S. 47—71.)
- Knudsen, Hans.* Gamle jyske Tingsteder og Retsdage med en For-
tegnelse derover for Viborg Stift. (Samlinger t. jydsk Hist.
og Topogr. R. 4. Bd 3. S. 351—396.)

- Schwerin, Cl. von.* Zur altschwedischen Eidhilfe. Heidelberg. 8:o. 59 s. (= Sitzungsberichte d. Heidelberger Akad. d. Wiss. Philos.-hist. Kl. Jahrg. 1919. Abh. 25.)
- Þórðarson, Matthías.* Þinghald i Fnjóskadal á söguöldinni. (Árbók hins ísl. fornleifafélags. 1918. S. 1—13.)
- Två finländska gärrättsredaktioner. Med anledning av Åbo akademis öppnande utg. av *Nat. Beckman.* Gbg. 8:o. 47 s. (= GHÅ. Bd 25: 1.)
- Äldre Västgötalagen i diplomatariskt avtryck och normaliserad text: jämte inledning och kommentar, utg. av *Bruno Sjöros.* Hfors. 8:o. (12), XLIII, 305 s. (= SSLF. 144.)
-
- Ahnlund, Nils.* Norrlänningarnas resning sommaren 1434. Dess förlopp och minnesmärken i historien och traditionen. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 42—55.)
- Benediktsson, Einar.* Thules Beboere. Brudstykker til Belysning af Islands Forhistorie. Kria 1918. 8:o. (3), 101, XXXII s., 6 pl.
- Bugge, A.* Wikinger. (Reallexikon der germanischen Altertumskunde, hrsg. von *Johannes Hoops.* Bd 4. S. 529—553.)
- Bull, Edv.* Sagaenes beretning om Harald Hårfagres tilegnelse av odelen. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 481—492.)
- Carlsson, Gottfrid.* Anteckningar om ett par svenska helgon. (Kyrkohist. årsskr. Årg. 20. S. 339—348.)
- Johnsen, Oscar Albert.* Norges bønder. Utsyn over den norske bondestands historie. H. 13—19. S. 297—463, I—XV. Kria. 8:o. ill.
- Kjellberg, Carl M.* Flytningen av ärkebiskopssätet och Erik den heliges relikier 1273 från Uppsala till Östra Aros. (Fornv. 1919. S. 69—78.)
- Koht, Halvdan.* Den fyrste norske nasjonalhistoria. — Tillegg. Det norske skriftgrunnlaget i "Historia Norwegiæ" av *Marius Hægestad.* (Edda. Bd 12. S. 90—121.)
- Medførte kristendommens indførelse et magttap for det gamle norske aristokrati? Foredrag i Kristiania Videnskapsselskap 4. okt. 1918. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 409—423.)
- Larsen, Sofus.* Danmark og Portugal i det 15de Aarhundrede. (Aarb. R. 3. Bd 9. S. 236—312.)
- Linvald, Axel.* Oversigt over Øresundstoldens Historie. (Fra Frederiksborg Amt. 1919. S. 33—48.)
- Melsted, Bogi Th.* Íslendinga saga. Gefin út af Hinu íslenska bókmentafjelagi. Bd 3. H. 3. S. 193—272. Khfn. 8:o.
- Nordlander, J.* Om "saxeskottet" till Uppsala skola. (HTsv. Årg. 39. S. 103—104.)
- Noreen, Erik.* Vadstena klostets jordebok. (HTsv. Årg. 39. S. 187—188.)

- Revel, Jean.* Histoire des normands. T. 1—2. Paris 1918—19. 8:o. (5), X, 611 s.; (5), 709 s.
- Rudi, Torstein.* Pål Eiriksson og ætti hans. (Tidsskr. f. Valdres historielag. Aarg. 4. [Bd 1.] S. 274—280.)
- Schück, Henrik.* Det första dominikanerkonventet i Sigtuna. (UFT. Bd 8. S. 141—146.)
- Steensby, H. P.* Nordboernes Opdagelse af Amerika. (Ymer. Årg. 39. S. 192—203, 2 kartor.)
- Svensén, Emil.* Från Gånge Rolf till Torgny lagman. (I förf:s Från forntid och nutid. S. 41—86.)
- Thomsen, Vilh.* Det russiske Riges Grundlæggelse ved Nordboerne samt Bemærkninger til Varægerspørgsmålet. (I förf:s Samlede Afhandlinger. Bd 1. S. 231—449.) (Anm. Fornv. 1919. S. 140—142 av *T. J. Arne*. — NT. (Lett.) 1919. S. 430—432 av *Johannes Steenstrup*.)
- Toll, Hans.* Folkungastudier. (Personhist. tidskr. Årg. 20. S. 108—134.)
-
- Broman, Ol. Joh.* Gylisvallur. Utg. af Gestrike-Helsing nation i Upsala. H. 12 (= D. 1: 4. S. 241—320). Upps. 8:o.
- Bugge, Alexander.* Om hvorledes Laardal er blit bygget ned gennem tiderne. (NFK. Aarg. 5. S. 1—70, 1 karta, ill.)
- Om hvorledes Norge var bygget i vikingetid og middelalder. Spredte studier fra vort lands bygnings saga. [2.] (HTno. R. 5. Bd 4. S. 424—467.)
- Bull, Edv., & Koht, Halvdan.* Om oprindelsen til Oslo og de andre gamle norske byene. To foredrag, holdt i Kristiania videnskaps-selskap ²⁴/₅ og ¹³/₉ 1918. (St. Hallvard. Bd 4. S. 65—98. ill.)
- Bull, Jacob B.* Rendalen, dens Historie og Bebyggelse. D. 2. Kria. 4:o. (7), 190, 43 s., 6 pl. ill.
- Danmark. Land og Folk. Historisk-topografisk statistisk Haandbog. Udg. ved *Daniel Bruun* under Medvirkning af en Række Fagmænd. Bd 1—2. Kbh. og Kria (tr. i Kbh.). 8:o. (11), 426, (1), 237 s., 40 pl., 3 kartor; (11), 306, (1), 123, (1), 299 s., 21 pl., 9 kartor.
- En västgötabok. Utg. av Västgöta folkmålskommitté genom *Johan Götlind*. Falköping (tr. i Sala). 8:o. 96 s. ill. (Innehåller bl. a.: *Götlind, Johan*. Gamla västgötska idrottslekar. — *Newman, Erik*. Några mer eller mindre västgötska bröllopsdikter. — Några sägner från Källand. Upptecknade av *S. Landtmanson*.)
- Forsslund, Karl Erik.* Med Dalälven från källorna till havet. D. 1. Öster-Dalälven. Bok 1. Storån (Idre—Särna). Bok 2. Älvdalen. Sthm [1918—]1919. 4:o. XVI, 136, (6) s., 1 karta, 1 pl. ill.; (2), 180 s., 1 pl. ill.

- Friberg, Hanna.* Stensholm. Några anteckningar ur en småländsk herrgårds saga och historia. (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesförening. 5. S. 55—78. ill.)
- Grau, Olof.* Hushållsanmärkingar under resan igenom Upsala och Stockholms län år 1748. Tillika med socknekyrkior uti Upsala och Stockholms läner, aftecknade wid deras förbiresa år 1748 af *O. Grau.* Utg. af *Sven T. Kjellberg.* Upps. 8:o. 48 s. (= UFT. Bd 8. Bil. 1.)
- Hallager, G.* Fordums kommunikationer i Telemark. (Historielaget f. Telemark og Grønland. Aarsskr. 1919. S. 114—131.)
- Hammström, Malte.* Ångermanlands och Medelpads gränser i forna tider. (Arkiv f. norrländsk hembygdsforskning. 1919. S. 28—41, forts.)
- Hultenberg, Hjalmar.* Ur Ölands häfder. Kort sammandrag för turister. 3. uppl. Kalmar. 8:o. 106 s. ill.
- Jönköpings historia. På uppdrag af stadsfullmäktige i Jönköping utg. af en den 27 september 1913 tillsatt kommitté. D. 3. H. 3—16. S. 65—491, XVI s., 3 kartor. ill. Jönköping. 8:o.
- Kjellberg, Carl M.* 1696 års karta (regleringsplan) över Linköping och stadens äldre topografi. (Meddelanden fr. Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1919. S. 24—39, 1 karta.)
- Lie, J.* Klostersagn og ættehistorie fra Hardanger. (HTno. R. 5. Bd 4. S. 536—561.)
- Nielsen, H. P.* Det gamle Højelse. Historiske Minder fra Byen og Omegnen. Udg. af Køge Musæum. Slagelse. 8:o. 139 s., 6 pl. ill.
- Olán, Eskil.* Bohusläns krönika. Ett årtusendes kulturhistoria. Gbg 1918. 8:o. 176 s., 3 pl. ill.
- Ridderstad, Anton.* Östergötland. 3. Fornsägner och kulturbilder från Östergötland. H. 2—6. S. 49—288. Sthm. 8:o.
- Sønderjylland. Red. af *Svend Dahl* og *Axel Linvald.* Bd 1—2. Kbh. 8:o. (5), 457; (6), 351 s. ill. (Innehåller bl. a. i bd 1: *Høyer, J. B.* En Rejse gennem Overgangsegnene fra Dansk til Tysk. — *Kristensen, Marius.* Sproget. — *West, F. J.* Sprog- og Nationalitetsforholdene i Sønderjylland fra 1830 til Nutiden.)
- Thoroddsen, Þorvaldur.* Lýsing Íslands. Gefin út af Hinu íslenzka bokmentafélagi. Bd 3. H. 3, 4. S. 225—416, I—XI. Khfn. 8:o.
- Wrangel, Ewert.* Lund genom nio sekler. (Sv. turistfören:s årskrift. 1919. S. 131—165. ill.)

Bihang.

Recensioner av tidigare utkomna arbeten.

Alfræði íslenzk. Íslandsk encyklopædisk litteratur. 2. Rímtöl. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved

- N. Beckman* og *Kr. Kålund*. Kbh. 1914—16. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 293—295 av *W. Golther*.)
- Beckman*, *Nat*. Språkets liv. En inledning till språkets studium. Sthm 1918. 8:o. (Anm. Pedag. tidskr. Årg. 55. S. 86—88 av *Bernhard Risberg*. — Verdandi. Årg. 37. S. 136—142 av *Hjalmar Alving*.)
- Studier i outgivna fornsvenska handskrifter. Med två faksimil. Sthm 1917. 8:o. (= SSFS. H. 151.) (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 117—119 av *R. Geete*.)
- Bergman*, *C. G.* Rättsutvecklingen i Sverige. (Sverges folk ... utg. av *I. Flodström*. Upps. & Sthm 1918. S. 446—542.) (Anm. Sv. juristtidning. Årg. 4. S. 23—30 av *K. G. Westman*. — Repliker av *C. G. Bergman* och *K. G. Westman*. Ibid. S. 350—362.)
- Boor*, *Helmuth de*. Die färöischen Lieder des Nibelungenzyklus. Heidelberg 1918. 8:o. (= German. Bibliothek, hrsg. v. *Wilhelm Streitberg*. Abt. 2. Bd 12.) (Anm. AfdA. Bd 39. S. 19—21 av *G. Neckel*.)
- Brix*, *Hans*. Vers fra gamle Dage. Studier i Middelalderens Digtekunst. Kbh. og Kria 1918. 8:o. (Anm. Tilskueren. Aarg. 36. Halvbd. 1. S. 256—259 av *Ida Falbe-Hansen*.)
- Cederschiöld*, *Gustaf*. Framtidssvenska. Sthm 1917. 8:o. (Anm. SvHT. Årg. 3. Sp. 125—128 av *Hugo Bergroth*. — Sv. språkfören:s tidskr. Årg. 8. S. 38—45 av *Skolman*.)
- Cornell*, *Henrik*. Norrlands kyrkliga konst under medeltiden. Upps. & Sthm (tr. i Upps.) 1918. 8:o. (Anm. SvHT. Årg. 3. Sp. 24—27 av *Ernst Fischer*. — Svar till professor *J. Roosval* med anledning af hans anmälan af "Norrlands kyrkliga konst" [i Tidskr. f. konstvetenskap. Årg. 3. S. 115—117] av *Henrik Cornell*. Ibid. Årg. 4. S. 46—48.)
- Delbrück*, *B.* Germanische Syntax. IV. Die Wortstellung in dem älteren westgötischen Landrecht. Lpz. 1918. 8:o. (= Abhandlungen d. philol.-hist. Kl. d. königl. sächs. Ges. d. Wiss. Bd 36. No. 1.) (Anm. AfdA. Bd 39. S. 6—10 av *John Ries*.)
- Egilsson*, *Sveinbjörn*. Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog. Forøget og påny udg. for Det kongelige nordiske Oldskriftselskab ved *Finnur Jónsson*. Kbh. 1913—16. 8:o. (Anm. Ark. Bd 36. S. 86—93 av *Emil Olson*.)
- Eirspennill — Am 47 fol. — Noregs konunga søgur: Magnús góði — Hákon gamli. Udg. af Den norske historiske Kildeskriftskommission ved *Finnur Jónsson*. Kria [1913—]1916. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 227 av *Wolfgang Golther*.)
- Ekwall*, *Eilert*. Scandinavian and Celts in the North-West of Eng-

- land, Lund 1918. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 27.) (Anm. MPh. Vol. 17. S. 487—488 av *T. P. C[ross]*.)
- Friesen, Otto von.* Runorna i Sverige. En kortfattad översikt. . 2. uppl. Upps. 1915. 8:o. (= Fordomtima. 1.) (Anm. GoBFT. . 1918. S. 50—53 av *Ivar Lindquist*.)
- Hermannsson, Halldór.* Catalogue of runic literature, forming a part of the Icelandic collection bequeathed by Willard Fiske. Oxford 1918. 4:o. (Anm. Ark. Bd 36. S. 93—94 av *Erik Brate*.)
- Holm, Pelle.* Viktor Rydberg som språkrensare. Akad. avh. Lund 1 (tr. i Gbg) 1918. 8:o. (Anm. Pedag. tidskr. Årg. 55. S. 160)—163 av *Johan Palmér*.)
- Hänninger, Nils.* Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av v. cod. AM. 28 8:o och cod. Holm. B 76. Lund 1917. 8:o. . (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 1.) (Anm. Ark. Bd 36. S. 190—192 av *Didrik Arup Seip*.)
- Iversen, Ragnvald.* Syntaksen i Tromsø bymaal. En kort oversigt. . Kria 1918. 8:o. (Anm. JEGPh. Vol. 18. S. 471—475 av *George T. Flom*.)
- Jensen, Christen.* Den norske Dictionarium eller Glosebog. Utg. paa nyom ved *Torleiv Hannaus*. Kria 1915. 8:o. (= Ældre norske sprogminder. 3.) (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 155 av *W. Golther*.)
- Jespersen, Otto.* Nutidssprog hos børn og voksne. Kbh. o. Kria 1916. 8:o. (Anm. Kirke og kultur. Bd 26. S. 357—361 av *Didrik Arup Seip*.)
- *Rasmus Rask.* I hundredåret efter hans hovedværk. Kbh. ogg Kria 1918. 8:o. (Anm. NT. (Lett.) 1919. S. 218—221 av *Hans Olrik*.)
- Jónsson, Finnur.* Udsigt over den norsk-islandske filologis historie. . Kbh. 1918. 8:o. (= Festskrift, udg. af Københavns universitet. . . . den 26. sept. 1918.) (Anm. Mitteilungen d. Islandfreunde. . Jahrg. 7. S. 27—28 av *A. Heusler*.)
- Kock, Axel.* Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. Lund, Lpz. 1916. 8:o. (= LUA. N. F. Avd. 1. Bd 12. Nr 1.) (Anm. MoM. 1919. S. 85—90 av *Didrik Arup Seip*.)
- Lindroth, Hjalmar.* Bohusläns härads- och sockennamn. Gbg 1918. 3. 8:o. (= Skrifter, utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola. 1.) (Anm. MoM. 1919. S. 90—96 av *Magnus Olsen*.)
- Några Rökstensproblem. Med anledning av Lektor Brates senaste behandling av inskriften. (SvHT. Årg. 2. Sp. 209—219.) (Replik av *Erik Brate*. Rökstenstolkning. Ibid. Årg. 3. Sp. 33—38.)
- Matthiessen, Hugo.* Gamle Gader. Studier i Navnenes Kulturhistorie. .

- Kbh. 1917. 8:o. (Anm. SvHT. Årg. 3. Sp. 43—46 av *Elof Hellquist*.)
- Mo, Eilert*. Av tonelagslära og ordlära aat rindalsmaale. (MoM. 1918. S. 144—151.) (Rettingar og tillegg av *Eilert Mo*. Ibid. 1919. S. 125.)
- Oddsson, Gisli*. Annalium in Islandia farrago and De mirabilibus Islandiae. Edit. with an introduction and notes by *Halldór Hermannsson*. Ithaca, N. Y. 1917. 8:o. (= *Islandica*. Vol. 10.) (Anm. NTBB. Årg. 6. S. 123—124 av *Sigfús Blöndal*.)
- Olsen, Magnus*. Om troldruner. Upps. 1917. 8:o. (= *Fordomtima*. 2.) (Anm. GoBFT. 1918. S. 53 av *Ivar Lindquist*.)
- Olsson, Martin*. Riddarholmskyrkan. Konsthistoriska studier. Sthm 1918. 4:o. (Anm. Saisonen. Årg. 4. S. 318—319 av *Nils Östman*.)
- Palmér, Johan*. Studier över de starktoniga vokalerna i 1500-talets svenska. Akad. avh. Lund 1917. 8:o. (= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 13. Nr 2.) (Anm. Ark. Bd 36. S. 95—96 av *Didrik Arup Seip*.)
- Patzig, Hermann*. Dietrich und sein Sagenkreis. Dortmund 1917. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 80—81 av *W. Golther*.)
- Pipping, Hugo*. Finländska ortnamn. Hfors 1918. 8:o. (= *Skrifter*, utg. av Åbo akademikommitté. 7.) (Anm. PSS. Vol. 5. S. 202—205 av *George T. Flom*.)
- Rimnasafn*. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. Bd 1, 2: H. 7—9. Kbh. 1905—16. 8:o. (Anm. Litbl. Jahrg. 40. Sp. 292—293 av *Wolfgang Golther*.)
- Rittershaus, Adeline*. Altnordische Frauen. Frauenfeld u. Lpz. 1917. 8:o. (Anm. AfdA. Bd. 39. S. 14—17 av *Andreas Heusler*. — Litbl. Jahrg. 40. Sp. 292 av *W. Golther*.)
- Roosval, Johnny*. Die Steinmeister Gotlands. Eine Geschichte der führenden Taufsteinwerkstätte des schwedischen Mittelalters, ihre Voraussetzungen und Begleit-Erscheinungen. Veröffentlicht von der königl. Akad. d. schönen Wiss., Gesch. und Altertumskunde (Kunigl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien), Stockholm. Sthm 1918. 4:o. (Anm. Monatshefte f. Kunstwissenschaft. Jahrg. 12. S. 183—185 av *J. Strzygowski*.)
- Steensby, H. P.* The Norsemen's route from Greenland to Wineland. Kbh. 1918. 8:o. — (Åven i: Meddelelser om Grønland. Bd 56. S. 149—202.) (Anm. HTda. R. 9. Litteraturhefte 1916—17. S. 121—125 av *Thomas B. Bang*. — *Skirnir*. År 93. S. 193—196 av *Holger Wiehe*.)
- Sydow, C. W. von*. Sigurds strid med Fávne. En studie rörande hjältesagans förhållande till folkdiktningen. Lund 1918. 8:o.

(= LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 14. Nr 16.) (Anm. MoM. 1919. S. 46—48 av *Magnus Olsen*.)

Vries, Jan de. Studien over Færøsche balladen. Haarlem 1915. 8:o. (Anm. AfdA. Bd 39. S. 17—19 av *G. Neckel*.)

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter, samlingar m. m.

Aarb. = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. — AfdA = Anzeiger für deutsches altertum. — Ark. = Arkiv för nordisk filologi. — ATS = Antikvarisk tidskrift för Sverige. — BMÅ = Bergens museums aarbok. — BoB = Bygd og bonde. Tidskr. for historie og folkeminner, utg. ... ved *Oluf Kolsrud* og *Fredrik Scheel*. — DSt = Danske Studier. — Fornv. = Fornvännen. — For. t. no. fort. bev. Aarsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning. — FT = Finsk tidskrift. — GHÅ = Göteborgs högskolas årsskrift. — GoBFT = Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift. — HTda = Historisk Tidsskrift, udg. af den Danske historiske Forening. — HTfi = Historisk tidskrift för Finland. — HTno = Historisk tidsskrift, utg. av den Norske historiske forening. — HTsv = Historisk tidskrift, utg. af Svenska historiska föreningen. — JEGPh = The journal of English and German philology. — Litbl. = Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie. — LUÅ = Lunds universitets årsskrift. — MLR = The modern language review. — MoM = Maal og minne. — MPh = Modern philology. — NFK = Norsk folkekultur. — NoB = Namn och bygd. — NTff = Nordisk Tidsskrift for Filologi. — NT. (Lett.) = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen. — OoB = Ord och Bild. — PBB = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur ... hrg. von *W. Braune*. — PSS = Publications of the Society for the advancement of Scandinavian study. Scandinavian studies and notes. — SoS = Syn og segn. — SpoSt = Språk och stil. — SSFS = Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet. — SSLF = Skrifter, utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. — StNF = Studier i nordisk filologi (i SSLF). — StOA = Studier tillägnade Oscar Almgren 19° 19. — SvHT = Svensk humanistisk tidskrift. — Sv.Lm. = Svenska landsmål. — SvT = Svensk tidskrift. — UFT = Upplands fornminnesförenings tidskrift. — UUÅ = Uppsala universitets årsskrift. — ZfdPh = Zeitschrift für deutsche philologie.

Av utrymmesskal hava åtskilliga skrifter, huvudsakligen inom avdelningarna V, VI och "Bihang", måst uteslutas.
